Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

1061
1062

208·2
У-56

2018

208.2
Մ-56 ա.ե.
2012

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

ԵՒ

ԹՂԹՈՑ ՊՕՂՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ

ԱՌ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՍ

16453-58
(1012/4070)

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ա. ՅԱԿՈԲԱՑ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

1877

2001

34007-Ա.Հ.

Հրատարակա Կայսերական Ժողովոյ Հատարակաց Իրվեստիեան

Մեկնութիւն

ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Գործոց Առաքելոց գիրքին մեկնութիւնը սկսելու առեն՝ քանի մը կարևոր խնդրոց լուծումը նախ և առաջ կը հրաւիրէ մեր ուշադրութիւնը. ուստի և այս գիրքին կարգաւ մեկնութեանը ձեռնարկելէ առաջ՝ կ'ուզենք յիշեալ խնդրոց վրայ խօսիլ: Ա.յս խնդիրներն են՝

1. Գործոց Առաքելոց գիրքին չորս Աւետարաններուն և Նոր կտակարանին մէջ գտնուած թուղթերուն հետ ունեցած յարաբերութիւնը:

2. Գործոց Առաքելոց գիրքին հեղինակը:

3. Ա.յս գիրքին վաւերական և ներշնչութեամբ գրուած ըլլալը:

4. Գործոց Առաքելոց գիրքին ժամանակագրութիւնը:

5. Ա.յս գիրքին պարունակած դէպքերուն կամ պատմութիւններուն ինչպէս կարգադրուած և շարուած ըլլալը:

1. Գործոց Առաքելոց գիրքին Նոր Կտակարանին դէպ դիրքերուն հետ ունեցած յարաբերութիւնը:

Նոր կտակարանին մէջ, Գործոց Առաքելոց գիրքը, Աւետարաններուն և թուղթերուն մէջտեղ, միջին տեղ մը կը բռնէ, և անոնց հետ սերտ և կարևոր յարաբերութիւններ ունի:

Աւետարաններուն մէջ կը պատմուին Քրիստոսի ծնունդը, անոր կենացը պարագաները, անոր գործքերը, վարդապետութիւնը և մահը: Աւետարաններուն մէջ կը յիշուի թէ Հոգւոյն Սրբոյ գալուստը խոստացուած էր, թէպէտ ինք դեռ եկած չէր: Քրիստոսի ըրածը և սորվեցուցածը քրիստոնէական եկեղեցւոյն հիմն են, բայց և այնպէս յայտնի է թէ Քրիստոնէական եկեղեցին արտաքին երեւոյթ մը առած չէր, մինչ Քրիստոս դեռ աշխարհիս վրայ էր: Անոր քաւութիւնը կատարուած էր, անոր հաւատացող ճշմարիտ ծառաները կային, բայց ասոնցմէ դեռ եկեղեցի մը կամ եկեղեցիները կազմուած չէին:

Չորս Աւետարանները կը յիշեն այն բուն կարևոր ու մեծ

անօրէնութիւնները զորս Տէրն մեր ըրաւ իր եկեղեցւոյն համար։ Իսկ Գործոց Առաքելոց գիրքը, Քրիստոսի յերկինս համբառնալէն սկսելով, կը պատմէ անմիջապէս Հոգւոյն Սրբոյ գալուստը, և Քրիստոնէական եկեղեցւոյն կազմուիլը որ այն ժամանակ տեղի ունեցաւ։ Յետոյ կը յիշէ Քրիստոսի Առաքեալներուն գործքերը և քարոզութիւնները, և այլեւայլ եկեղեցիներու կազմութիւնը որ անոնց ձեռքով եղաւ։

Այս նորակազմ եկեղեցիներուն վիճակը կը հասկցուի այն թուղթերէն որ նոյն միջոցին գրուեցան Առաքելոց ձեռքով այն եկեղեցիներուն։ Ուստի, ինչպէս որ Գործոց Առաքելոց գիրքն Աւետարաններուն շարունակութիւնն է, նոյնպէս թուղթերը Գործոց Առաքելոց շարունակութիւնն են, ուստի և հարկ է թուղթերն ու Գործոց Առաքելոց գիրքն իրարու հետ ստէպ բաղդատել։

Վերը յիշուածներէն կը հետեւի որ Գործոց Առաքելոց գիրքին մէջ Քրիստոնէական հաւատոյ և եկեղեցւոյ ներշնչեալ մեկ պատմութիւնը կը գտնուի, այնպէս որ թէ Քրիստոնէական հաւատոյ տարածմանը նկատմամբ, թէ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ դրութեանը և պաշտօնեաներուն նկատմամբ, և թէ հաւատացելոց կրօնական պաշտամանն, հաւատալեաց և վիճակին ու գործքերուն նկատմամբ ամենէն հին և ճշմարիտ պատմութիւնը ձեռք կը բերուի անթերի կերպով, երբ Գործոց Առաքելոց գիրքը թուղթերուն հետ կը բաղդատուի և ուղիղ կը մեկնուի։ Սակայ կրնայ հասկցուիլ թէ Գործոց Առաքելոց գիրքին վրայ խորհրդածել և անոր ուղիղ մեկնութիւն տալ շատ կարեւոր և հարկաւոր է։ Ասով կրնանք ստանալ կատարեալ տեղեկութիւն մը Քրիստոնէական եկեղեցւոյն նախկին դրութեանը և վիճակին վրայ։

2. Գործոց Առաքելոց գիրքին հեղինակը։ Գործոց Առաքելոց գիրքին հեղինակին նկատմամբ հին ատենէ՝ ի վեր կարծիքները միշտ միաբան եղած են և տակաւին են, այսինքն թէ երրորդ Աւետարանին ու Գործոց Առաքելոց գիրքին հեղինակը միևնոյն անձն է, և թէ Ղուկաս է այն. այնպէս որ հիմա Սուրբ գրոց դէմ առարկութիւններ ընողներուն մէջ անգամ այս խնդիրը որոշուած կը համարուի։

Այսիկա հաստատող փաստերը երկու տեսակ են, այսինքն արտաքին և ներքին փաստեր։ Արտաքին փաստերը կը մատուցանէ մեզի Քրիստոնէութեան առաջին դարերուն Քրիստոնեայ վարդապետաց և մատենադրաց միաբան վկայութիւնը։ Արդա-

րեւ Առաքելոց օրերուն մօտ եղող ժամանակին մատենադրաց գրուածներուն մէջ, այն ատենուան սովորութեան համեմատ, Գործոց Առաքելոց գիրքէն առնուած խօսքերը կը յիշուին առանց յիշուելու թէ ով էր անոր հեղինակը. տակայն երկրորդ դարուն մէջ, Երանոսի և Կղեմայ Աղեքսանդրացւոյն պէս անուանի հեղինակներ, ատեպ բացայայտ և միաբան կը վկայեն, թէ Գործոց Առաքելոց գիրքը Ղուկասու ձեռօք գրուեցաւ. և այն ատենէն մինչեւ ցարդ ասոր դէմ առարկութիւն ծագած չըլլալուն համար՝ այս կարծիքն իբր առհասարակ որոշուած և ընդունուած կը համարուի։

Ներքին փաստերը կը բաղկանան երկու բանէ, որ են՝ նախ Ղուկասու Աւետարանին սկիզբն ու Գործոց Առաքելոց գիրքին սկիզբը դանուած խօսքերը, ինչպէս որ այն խօսքերն իրարու հետ բաղդատել ուզողներուն յայտնի է։

Բայց աստի, Ղուկասու Աւետարանին բառերն ու ոճը՝ Գործոց Առաքելոց գիրքին բառերուն և ոճերուն հետ մասնաւոր կերպով մը համաձայն և նման են, այնպէս որ, այս երկու գրուածոց բնագրին, այն է յունարէնին մէջ, շատ բառեր և շարադրութեան ձեւեր միևնոյն են, որոնք նոր կտակարանին ուրիշ գրութիւններուն մէջ բնաւ չեն գտնուիր։

Գործոց Առաքելոց գիրքին հեղինակը Ղուկաս, Քրիստոնէութեան նախնի դարուց մատենագիրներուն վկայութեանը նայելով, Անտիոքացի Յոյն բժիշկ էր (Տես կող. Դ. 11, 14)։ Քրիստոնէութեան հաւատքն ընդունելէն առաջ, Հրէական կրօնքն ընդունած էր, և, ըստ կարծեաց բազմաց, հաւանական է թէ տղայութենէ հետէ ընդունած էր այն կրօնքը, քանզի յայտնի է թէ քալ տեղեակ էր Հրէական սովորութեանց և ծէսերուն։

Բայց յունարէն ոճէն և շարադրութենէն կը տեսնուի որ անիկա հելլենական լեզուին ալ աղէկ հմուտ էր։

Թէպէտ յայտնի չէ թէ Ղուկաս երբ ընդունեցաւ Քրիստոնէական կրօնքը, և թէպէտ անիկա Քրիստոսի ականատես և ականջալուր աշակերտներէն չէր, բայց և այնպէս անոր գրած Աւետարանին սկիզբէն յայտնի է թէ, անիկա զՔրիստոս անձամբ տեսնող և անոր խօսքերը լսող աշակերտաց հետ ատեպ տեսնուած, և անոնցմէ սորված էր Քրիստոսի կենացը պարագաներուն, գործքերուն և վարդապետութիւններուն վերաբերեալ շատ բան։ Յայտնի է թէ անիկա գրեթէ Քրիստոնէութեան սկիզբէն հաւատացեալ էր, բայց մենք սա միայն

գիտենք որ անիկա Պօղոսի հետ իբրեւ գործակից կը չրջէր։ Գործոց Առաքելոց գիրքէն կը սորվինք թէ անիկա ե՛րբ Պօղոսի հետ գտնուեցաւ և ե՛րբ չգտնուեցաւ։ Զոր օրինակ, Գործ. ԺԶ. 10 էն յայտնի է թէ Ղուկաս անատեղը Պօղոսի հետ էր։

Ղուկաս անատեղը փիլիպպէ գնաց Պօղոսի հետ, և Պօղոսի վերջին ճամբորդութեան ատեղը մեկտեղ երուսաղէմ երթալով, ըստ կարծեաց բաղմաց, մինչեւ Պօղոսի մահը մնաց անոր հետ։ Զենք գիտեր թէ Պօղոսի մեռնելէն ետքը ինչ եղաւ Ղուկաս։

3. Գործոց Առաքելոց էջերէն վաւերական և ներշնչեալ բառ ըլլալը։ Թէպէտ այս խնդրոյն մէջ ապացուցուելու երկու բան կայ, մէյմը՝ գիրքին վաւերականութիւնը, և երկրորդ անոր աստուածային աղդեցութեամբ գրուած ըլլալը, բայց այս երկու բաներն ալ մի և նոյն տեսակ փաստերով կ'ապացուցուին։

Նոր կտակարանին պարունակած գրութիւնները նախնի Քրիստոնէից մէջ ուրիշ անվաւեր գրութեանց հետ անխտիր գործածուելուն համար, նախկին դարերուն մէջ ապրող Քրիստոնեայ վարդապետաց և մատենագրաց հարկ եղաւ յայտնութեամբ տրուածները միւսներէն զատել. և թէեւ Գործոց Առաքելոց գիրքը Նոր կտակարանին ուրիշ քանի մը գրոց պէս սկիզբէն Քրիստոնեաներէն առհասարակ չէր ընդունուեր իբր սրբազան գիրք, սակայն այս բանը կասկած չպատճառեր թէ այս գիրքն աստուածային յայտնութեամբ տրուած չէր, այլ կը ցուցընէ թէ յիշեալ վարդապետք Նոր կտակարանին գրութիւնները քաջ քննելէն ետքը ընդունեցին զանոնք։

Գործոց Առաքելոց գիրքին վաւերական ըլլալն ասկէ յայտնի է որ, Ղուկաս հաւատարիմ, յարդի, խմաստուն և հանճարեղ հաւատացեալ մը ըլլալով, կարող էր իր գրած բաներուն ստուգութիւնը քննել և խմանալ։

Անիկա Պօղոս Առաքելոյն վրայ գրած բաներուն ականատես ըլլալով զանոնք անձամբ գիտցաւ, և կամ կարող էր նոյն իսկ Պօղոսէն տեղեկանալ այն բաներուն։ Մտիկ ճամբորդութիւն ընելուն համար կրնար Պետրոսի, միւս Առաքելոց և ուրիշ անձանց վրայով գրած բաները դիւրաւ սորվիլ և ստուգել. իսկ գրած երկայն ճառերը կամ խօսքերը, զոր օրինակ՝ Պետրոսի քարոզութիւնը որ երկրորդ գլխուն մէջն է, և Մատվանոսի նախավկային երկայն խօսքերը որ եօթներորդ գլխուն մէջն են, եթէ անձամբ չլսեց, զանոնք լսողներէն ստուգել շատ դիւրին էր անոր։

Բայց ասոնք, Ղուկասու Աւետարանէն (Ա. 1—4) գիտենք որ այս գիրքին հեղինակը սորված էր դէպքերը ստուգելու պատեհութիւն օգուտ քաղել։ Գրածնիւթերուն և դէպքերուն արտաքոյ կարգի ղգուշութիւն կ'ընէր, և անոր այս սորվութեան և ղգուշութեան հետեւանք է որ գիրքին վաւերականութիւնը կը հաստատուի հետեւեալ երեք փաստերուն համեմատ։

1. Հմուտ մարդիկ, մանաւանդ փեյլէ անուն երեւելի Անգղիացի մատենագիրը, այս գիրքը Պօղոս առաքելոյն թուղթերուն հետ մեծ ղգուշութեամբ բաղդատելով, զանոնք ամէն կերպով իրարու համաձայն գտած են. այս համաձայնութիւնը հմուտ անձանց քով մեծ ապացոյց կը համարուի, և այս գիրքին վաւերականութեանը զօրաւոր փաստ։

2. Հմուտ անձինք Պօղոսի և Պետրոսի և Յակոբայ առնախօսութիւնները, որ Գործոց Առաքելոց գիրքին մէջ գրուած են, այն Առաքելոց գրուածներուն հետ բաղդատելով, զանոնք թէ բառից, թէ չարադրութեան և խմաստից կողմանէ համաձայն և համեմատ գտած են։

3. Գործոց Առաքելոց գիրքին մէջ ամենափոքր սուտ կամ սխալ մ'անգամ չի գտնուիր այն առնուան սովորութիւններուն, Հռովմայեցւոց և Յունաց և այլոց աղգաց վիճակին և օրէնքներուն նկատմամբ, որոնք այն գիրքին մէջ յիշուած են, և շատ անգամ մանրամասն կերպով յիշուած են։

Հիմա Գործոց Առաքելոց գիրքին ներշնչութեամբ գրուած ըլլալուն գալով, կ'ըսենք թէ, Քրիստոսի Թուականին առաջին դարերուն մէջ ծաղկող մատենագրաց և վարդապետաց միաբան վկայութիւնն՝ այս մասին շատ զօրաւոր փաստ է։ Նոր կտակարանին մէջ պարունակուած գիրքերն արդարեւ ներշնչեալ Առաքելոց կողմէ՞ն գրուած էին թէ ոչ, այս մասին մեծ ղգուշութիւն կար երկրորդ դարուն մէջ։ Ուստի Գործոց Առաքելոց գիրքն ալ, մեծ խնամով և ըստ արժանւոյն քննուելէն ետքը, վարդապետաց կողմէն առհասարակ ընդունուեցաւ թէ այն գիրքն արդարեւ ներշնչեալ մատենից կարգէն էր, և անոր պարունակած խօսքերը կը հաստատեն այս արտաքին վկայութիւնը։

4. Գործոց Առաքելոց էջերէն ժամանակագրութիւնը։ Այս գիրքին մէջ պատմուած դէպքերը Թուականով և ժամանակագրական կարգաւ մեկնել շատ դժուարին է. և որովհետեւ պատմուած դէպքերը սովորաբար առանց Թուականի կը պատմուին, յայտնի է որ մենք այս գիրքը քննել և անոր մէջ պատմուած դէպքերը ժամանակագրական կարգաւ և Թուականով ցուցընել ուզելով, ժամանակագրութեան մասին մեծ դժուարութեան պիտի հանդիպինք, ուստի և չենք կրնար պնդել թէ մեր ցու-

ցընելու Թուականները բացարձակապէս և առանց տարա-
կուսի ճշմարիտ են: Բայց և այնպէս այս գիրքին մէջ յիշ-
ուած դէպքերէն ոմանց, զոր օրինակ՝ Ագրիպպաս Հերովդէ-
սի մահուան, Պօղոսի կապուելով Հռոմի երթալուն, Թուական-
ները յայտնի ըլլալուն համար, միւս բոլոր դէպքերուն ալ
Թուականները, կարծեօք և հաւանականաբար կրնան գիտ-
ցուիլ: Ամենէն աւելի ընդունելի եղող ժամանակագրութեան
նայելով, Գործոց Առաքելոց գիրքին մէջ յիշուած դիպաց դո-
նէ հաւանական Թուականներուն աղիւսակը հետեւեալն է:

Յ. Տ. 33. Քրիստոս կը հաստատէ: Մատաթիա առա-
քեալ կ'ընտրուի վիճակաւ: Հոգին Սուրբ կ'իջնէ
Առաքելոց վրայ: Առաքեալք օտար լեզուներով
կը քարոզեն: Պետրոս կը քարոզէ Պենտեկոստէի
օրը: Երեք հազար անձինք միանգամայն դարձի
կու գան: Պոնտացի Պիղատոսի դէմ Հռոմայեց-
ւոց կողմէն կուսակալ ըլլալով՝ Տիբերիոս կայսր
կ'ըլլայ մինչեւ յամի Տ. 37:

» 33—35. Պետրոսի և Յովհաննու ձեռքով՝ ի ծնէ կաղը
հրաշքով կը բժշկուի, ասոր վրայ Առաքեալք
Հրէից ատեանին առջեւը կանչուելով կը յան-
դիմանուին: Անանիա և Սափիրա աստուածային
պատուհասիւ յանկարծ կը մեռնին: Սարկաւա-
գունք կ'ընտրուին: Ստեփանոս նախավկայ ըլլա-
լով կը սպաննուի: Սաւուղ հրեաստեցները կը
հալածէ:

» 36. Հալածանաց պատճառաւ հաւատացեալք երու-
սաղէմէն կը ցրուին: Փիլիպպոս Սարկաւագ Սա-
մարիոյ մէջ կը քարոզէ: Եթովպացի ներքինին կը
մկրտուի: Սիմոն մոգ կը դաւաճարտուի: Քրիս-
տոնէութիւնը կը տարածուի Փիւնիկէ, Կիպրոս և
Անտիոք: Պօղոս (Սաւուղ) հրաշալի կերպով դար-
ձի կու գայ:

» 37—39. Պօղոս իբր երեք տարի Դամասկոս և Արաբիոյ
մէջ կը կենայ, այն միջոցին միւս Առաքեալք և
անոնց օգնականները Հրէաստանի և Գալիլիոյ մէջ
և Միջերկրականին մօտ ծովեզերեայ երկիրները
Քրիստոնէութիւնը կը տարածեն: Կալիգուլա յա-
մի Տ. 37 Հռոմի կայսրութեան գահը կը նստի:

Յ. Տ. 39. Պօղոս, Քրիստոնէութիւնն ընդունելէն ետքը,
առաջին անգամ երուսաղէմ երթալով, Առաքե-
լոց հետ կը տեսնուի, բայց Հրեաներէն հալած-
ուելով կը ստիպուի երթալ իւր հայրենիքը, Տար-
սոն:

» 40—43. Պօղոս Սիւրիա և Կիլիկիա կը քարոզէ և եկե-
ղեցիներ կը հաստատէ: Բառնաբաս զՊօղոս կը
բերէ Անտիոք: Պետրոս Յոպպէի, Լիւդիոյ և կե-
սարիոյ մէջ կը քարոզէ: Տաբիթա յարութիւն
կ'առնէ: Կոռնելիոս հարիւրապետ կը մկրտուի:
Պետրոս կը յայտնէ թէ ինչպէս ստիպուեցաւ հե-
թանոսաց քարոզելու: Կղոդիոս յամի Տ. 41 Հռով-
մի կայսր կ'ըլլայ: Հերովդէս Ագրիպպաս բոլոր
Պաղեստինու վրայ կառավարիչ կը կարգուի:

» 44. Պօղոս Բառնաբասի հետ իբր տարի մը մեկտեղ
կ'աշխատի Անտիոք: Յակոբոս առաքեալ երու-
սաղէմի մէջ կը սպաննուի: Պետրոս առաքեալ
բանտը կը գրուի, և կ'ազատի հրաշքով: Հերով-
դէս Ագրիպպաս կը մեռնի:

» 45. Պօղոս առաքեալ Բառնաբասի հետ, աղքա-
տաց ողորմութիւն բերելու համար, երուսաղէմ
երկրորդ այցելութիւնը կ'ընէ: Անտիոք դառնա-
լով, Տէրոջը հրամանաւ և եկեղեցւոյն որոշմամբը
կը ձեռնադրուի Հեթանոսաց քարոզել կենաց
խօսքը: Բառնաբասի և Մարկոսի հետ Հեթանո-
սաց մէջ իր առաջին առաքելական ճամբորդու-
թիւնը կը կատարէ:

» 46, 47. Պօղոսի առաջին ճամբորդութեան տեւողու-
թիւնը: Պօղոս կիպրոսէն կ'անցնի, և տեղւոյն
կուսակալը կ'ընդունի Քրիստոնէական հաւատքը:
Կախարդի մը պատժուիլը: Երբ Պօղոս Պերգէ
կու գայ, Մարկոս կը թողու զանի: Պիսիդիոյ,
Անտիոք, Իկոնիոն, Լիւստրա և Դերբէ քարոզե-
լէն ետքը, նոյն ճամբով առաջ յիշուած Սիւրիոյ
Անտիոք կը դառնայ ուստի ղրկուած էր:

» 48, 49. Պօղոս Անտիոք կը կենայ:

» 50. Երուսաղէմ Առաքելական ժողով, կամ եկե-
ղեցւոյ ժողով կ'ըլլայ: Պօղոս, Բառնաբասի հետ,

յիշեալ Ժողովը կ'երթայ Անտիոքայ եկեղեցւոյն կողմէն, (այս է Պօղոսի երրորդ այցելութիւնը Երուսաղէմ,) և գործը յաջողելէն ետքը՝ Պօղոս և Բառնաբաս Ժողովին որոշումները կը բերեն Անտիոք։ Պօղոս և Բառնաբաս իրարմէ կը բաժնուին։

Գ. Տ. 51—54. Պօղոս առաքելոյն երկրորդ առաքելական ճամբորդութիւնը։ Շիղա, Տիմոթէոս և Ղուկաս՝ անոր ընկերները։ Սիւրիոյ և Կիլիկիոյ եկեղեցիները զօրացնելով այցելութիւն ընելէն ետքը, Գալատիոյ եկեղեցիները կը կազմէ։ Ճետոյ Տրովադայէն Եւրոպա անցնելով, Փիլիպպէի, Թեսաղոնիկէի և Կորնթոսի եկեղեցիները կազմելով Աթէնք ալ կ'երթայ։ Կորնթոսի մէջ իբր մէկու կէս տարի Հրէից և ետքը Ճունաց համար աշխատելով, Թեսաղոնիկեցւոց Թուղթերը կը գրէ։ Ցամի Տեառն 54 ին դարնան՝ Կորնթոսէն չորրորդ այցելութիւնը կ'ընէ Երուսաղէմ, և անկէ Անտիոք կ'երթայ։ Ցամի Տեառն 54 Ներոն Հռովմի կայսր կ'ըլլայ։

„ 54—57. Ցամի Տեառն 54, աշնան, կամ 55 ին սկիզբը, Պօղոս իր երրորդ առաքելական ճամբորդութիւնը կը սկսի։ Նախ իր կազմած եկեղեցիներէն ոմանց այցելութիւն ընելէն ետքը Եփեսոս գալով՝ իբր երեք տարի հոն կ'աշխատի, և կենաց խօսքը կը տարածուի բոլոր այն կողմերը։ Պօղոս Եփեսոսէն Գալատացւոց Թուղթը կը ղրկէ, և Կորնթացւոց վերջը նամակ մը (որ հիմա կորսուած է) գրելով, Կորնթոս այցելութիւն մը ընելէն ետքը՝ կը գրէ Կորնթացւոց առաջին Թուղթը։ Տիմոթոսի Թուղթը և Տիմոթէոսի առաջինը հաւանաբար այն տարին գրուեցան։

„ 58—59. Ցամի Տեառն 58 տարւոյն սկիզբը, Պօղոս Եփեսոսէն Մակեդոնիա երթալով, Փիլիպպէնէն կը գրէ Կորնթացւոց երկրորդ Թուղթը. յետոյ Կորնթոսի այցելութիւն ըրաւ, և անոր հոն գալը շատ օգտակար եղաւ այն եկեղեցւոյն։ Անկէ ղրկեց Հռովմայեցւոց Թուղթը։ Երբ իր հինգերորդ այցելութիւնը կ'ընէր Երուսաղէմ, ճամբուն վրայ Մելիտոսի մէջ Եփեսոսի երէցներուն հետ տեսնուեցաւ։

Գ. Տ. 59. Պօղոս Երուսաղէմի մէջ Հրէից սիրտը շահելու համար ուխտ մը կատարած տեսն բռնուելով, Լիւսիաս հազարապետին ձեռքով Հրէից դատաճանութենէն կ'ազատի, և իբր կապեալ՝ կեսարիա կը ղրկուի Կուսակալին քով։

„ 59—61. Պօղոս դարձեալ թէ Երուսաղէմ և թէ կեսարիա ինքզինք կ'արդարացնէ, բայց Հռովմ բողոքելու ստիպուելով՝ կը մնայ բանտարկեալ։

„ 62—64. Պօղոս իբր կապեալ Հռովմ ղրկուած տեսն, անոր նաւը Մալթայի մօտ կ'ընկղմի, բայց ինք ազատելով ողջ առողջ Հռովմ հասնելէն ետքը, հոն իբրեւ ազատ բանտարկեալ պահուելով մինչեւ բանտէն ելլելը, իր քով եկողներուն կը քարոզէր կենաց պատգամը։ Եփեսացւոց, Կողոսացւոց և Փիլիպպեցւոց Թուղթերը գրեց։ Ըստ կարծեաց բաղմաց յամի Տեառն 64 Պօղոս արձակուեցաւ բանտէն, և իբր երեք տարի ետքը նորէն բանտ դրուեցաւ, Տիմոթէոսի երկրորդ Թուղթը գրեց, և Ներոնի ժամանակ եղած հալածման ատեն սպանուեցաւ։

Գործոց Առաքելոց գիրքին գրուած ժամանակին նկատմամբ սակայն կրնանք ըսել որ, ըստ կարծեաց բաղմաց, Հռովմ գրուեցաւ յամի Տեառն 64։

Ե. Գործոց Առաքելոց գիրքին վրայ պարունակուած գիտցեր սա պարզութեանը, ուր ինչ ժամանակագրական կարգին, այլ գրուած դէպքերուն և ըսուածներուն նայելով, կը բաժնուին հետեւեալ կերպով։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑՆ ԿԱԶՄՈՒԻԼԸ. ԳԼ. Ա ԵՒ Բ։

ԳԱՌԱԶԱԲԱՆԸ. ԳԼ. Ա. 1—3։

ԳՕԴՈՒԱՆ Ա. Եկեղեցին կազմուելէն առաջ եղած դէպքերը։ Քրիստոսի երկինք համբառնալը. Առաքելոց անունները կը

յիշուին։ Պետրոս վոխանակ Իսկարիովթացի Յուդայինն ուրիշ մը ընտրելու նկատմամբ առնախօսութիւն մը կ'ընէ, և Մատթիա կ'ընտրուի։ Գլ։ Ա։ 4—26։

ՅՕԳ։ Բ։ Եկեղեցւոյ բուն կազմուիլը, այսինքն, Հոգւոյն Սրբոյ գալուստը արտաքին նշաններով։ Գլ։ Բ։ 1—4, և Առաքելոց օտար լեզուներ խօսիլը։ Գլ։ Բ։ 5—13։ Պետրոս առաքելոյն առնախօսութիւնը, և եղած դէպքը բացատրելը։ Գլ։ Բ։ 14—36։ Պետրոսի առնախօսութեան արդիւնքը. երեք հազար մարդոց հաւատալով մկրտուիլը, և այնպէս կազմուած եկեղեցւոյն երջանիկ վիճակը։ Գլ։ Բ։ 37—47։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ ՀԱԼԱԾԱՆԱՑ ՄԷՋ ԱՁԻԼՆ ՈՒ ՋՕՐԱՆԱԼԸ։ Գլ։ Գ—Է։

ՅՕԳ։ Ա։ Պետրոսի և Յովհաննու ձեռքով գործուած մեծ հրաշքը։ Ընտոյ բռնուիլը, և Հրեից աղգային ժողովին առջեւ հանուելով իրենք զիրենք արդարացնելը, և անոնց աներկիւղ քարոզելէն հաւատացելոց քաջալերուիլը։ Գլ։ Գ և Դ։

ՅՕԳ։ Բ։ Ընանիայի և Սափիրայի պատիժը և անոր աղդեցութիւնը։ Գլ։ Ե։ 1—16։

ՅՕԳ։ Գ։ Նոր և սաստիկ հալածում կ'ըլլայ, Առաքեալք բռնուելով բանտ կը դրուին, աղգային ժողովին առջեւ կը հանուին և կը ծեծուին, բայց Գամալիէլի միջնորդութեամբ կ'արձակուին։ Գլ։ Ե։ 17—42։

ՅՕԳ։ Դ։ Սարկաւագներուն ընտրուիլը և անոնց պաշտօնը։ Գլ։ Զ։ 1—7։

ՅՕԳ։ Ե։ Ստեփաննոս սարկաւագին Հոգւով Սրբով լեցուելով քարոզելը, և ամբաստանուելով շատ նշանաւոր առնախօսութեամբ լնդգնելէն ետքը, իբր առաջին վկայ, քարկոծմամբ սպաննուիլը։ Գլ։ Զ։ 8—Է։ 59։

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿՐՕՆՔԻՆ ՀՐԵԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՍԱՄԱՐԻՈՅ ՄԷՋ, ԵՒ ԱՊԱ ՅՈՒՆԱՑ ԵՒ ՕԻՐԻՇ ՀԵԹԱՆՈՍԱՑ ՄԷՋ ՏԱՐԱԾՈՒԻԼԸ։ Գլ։ Ը—ԺԲ։

ՅՕԳ։ Ա։ Ստեփաննոսի մահուանը վրայ եղած հալածումը պատճառ կ'ըլլայ հաւատացելոց այլեւայլ կողմեր ցրուելով կենաց խօսքը քարոզելու։ Եթէովպացի ներքինւոյն մկրտուիլը։ Գլ։ Ը։ 1—40։

ՅՕԳ։ Բ։ Սաւուղ, այն է Պօղոս, քրիստոնէութիւնը կ'ընդունի. անոր պատահած վտանգները և անձնական փորձութիւնները։ Գլ։ Թ։ 1—30։

ՅՕԳ։ Գ։ Պետրոս առաքեալ արտաքոյ կարգի աստուածային առաջնորդութեամբ Հեթանոսներուն քարոզելու կ'երթայ, ղանոնք կը մկրտէ և ինքզինք այս բանին համար կ'արդարացնէ իր ընկերներուն քով։ Գլ։ Թ։ 31—ԺԱ։ 18։

ՅՕԳ։ Դ։ Անտիոքայ մէջ Հրեայ չեղող հաւատացեալներէ եկեղեցի մը կը կազմուի. այն եկեղեցւոյն յարաբերութիւնը Երուսաղէմի եկեղեցւոյն և Պօղոս առաքելոյն հետ։ Գլ։ ԺԱ։ 19—30։

ՅՕԳ։ Ե։ Երուսաղէմի մէջ հալածում։ Յակոբոս առաքելոյն սպանումը։ Պետրոսի հրաշքով ազատուիլը։ Հալածիչ Հերովդէսի մահը։ Գլ։ ԺԲ։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՀԵԹԱՆՈՍ ԱԶԳԱՑ ՄԷՋ ԱՁՈՒՄԸ։ ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ ՁԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՓԱՐՈԶՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ։ Գլ։ ԺԳ—ԻԱ։

ՅՕԳ։ Ա։ Պօղոսի առաջին առաքելական ճամբորդութիւնը Կիպրոս, Պամփիւլիա և Պիսիդիա։ Գլ։ ԺԳ և ԺԴ։

ՅՕԳ։ Բ։ Երուսաղէմի ժողովը։ Գլ։ ԺԵ։

ՅՕԳ։ Գ։ Պօղոսի երկրորդ առաքելական ճամբորդութիւնը Ասիա և Եւրոպա։ ԺԵ։ 36—ԺԸ։ 22։

ՅՕԳ։ Դ։ Պօղոսի երրորդ առաքելական ճամբորդութիւնը, Եփեսոս բնակիլն ու Երուսաղէմ դառնալը։ Գլ։ ԺՒ։ 23—ԻԱ։ 16։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

Պօղոս առաքելոյն բռնուիլը և երուսաղէմ, կեսարիա և Հռոմ. մի մէջ բանտարկուիլը. ինքզինք արդարացնելը, և քրիստոնէական կրօնքին համար վկայութիւնը. Գ. Ի. 17—Իը. 32։

Յօդ. Ա. Պօղոսի բռնուիլը. Գ. Ի. 17—40։

Յօդ. Բ. Անոր բանտարկութիւնը և առենախօսութիւնները երուսաղէմ. Գ. Իբ. 1—Իգ. 11։

Յօդ. Գ. Անոր կեսարիա ղրկուիլը, հոն կապեալ մնալը և առենախօսութիւնները. Գ. Իդ. 12—Իզ. 32։

Յօդ. Դ. Պօղոսի աղատիլը ծովէն վտանգներէն, Հռոմ տարուիլը, և հոն բանտարկութիւնն ու ղբաղմունքը. Գ. Իէ և Իը։

ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԳՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿԱԶՄՈՒԻԼԸ

ԳԼՈՒԽ Ա. ԵՒ Բ

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

Ենէաէսոյ կբժպպէս կպմոռելոն համար պարբապռոԲկննները

ԳԼՈՒԽ Ա

(1) Ա.ՌՋԻ պատմութիւնը ըրի, ով Թէոփիլոս, ան ամէն բաներուն վրայ որ Յիսուս սկսաւ ընել և սորվեցընել, (2) Բմինչեւ ան օրը որ Հոգւոյն Սրբոյ միջոցով պատուէր տուաւ իր ընտրած առաքեալներուն, Գու համբարձաւ. (3) Դոր անոնց ինքզինքը ցուցուց կենդանի իր

Ա Ղուկ. ա. 3։ — Բ Մատ. իը. 49։ Մար. ժզ. 15։ Յովհ. ի. 21։ Գծ. ժ. 41, 42։ — Գ Մար ժզ. 19։ Ղուկ. իթ. 51։ իգ. 51։ Հմբ. 9։ ա Տիմ. գ. 16։ — Դ Մար.

Համաբ. 1—3։ Ղուկասու երկրորդ գիրքը, այսինքն, այն գիրքը որուն մեկնութեանը ձեռնարկած ենք, նոյն Ղուկասէն գրուած Առաքեալներուն պէս, ղրկուեցաւ նախ Թէոփիլոս անուն մէկուն որ անտեն երեւելի էր։ Այս անձին անունէն յայտնի է թէ Յոյն էր. բայց անոր վրայ հիմա ուրիշ տեղեկութիւն չունինք։

չարչարանքներէն ետեւ շատ ապացոյցներով, քառասուն օրուան մէջ անոնց երեւնալով ու Աստուծոյ թագաւորութեանը վրայ խօսելով։

(4) Եւ անոնց հետ մէկտեղ *դտնուած ատենը՝ կ'ապսպրէր անոնց որ Երուսաղեմէն չհեռանան, հապա սպասեն Հօրը

ժզ. 14։ Ղուկ. իգ. 36։ Յովհ. ի. 19, 26։ իա. 1, 14։ ա Կոր. ժե. 5։ — Ե Ղուկ. իգ. 45, 49։ — *Կամ հաց կերած

Անտարակոյս այս գիրքն ալ, Ղուկասու միւս գիրքին պէս, գրուեցաւ, որպէս զի Քրիստոսի եւ անոր եկեղեցւոյն ներշնչեալ մէկ պատմութիւն ըլլար, եւ, մանաւանդ, որպէս զի այս կարեւոր նիւթերն իմացնէր այն հաւատացեալց որ ապրով Հրեայ չէին։

Հմբ. 4, 5։ «խոստմունքին», բառը կը նշանակէ այն խոստումը որ

խոստմունքին, ըոր ան լինծմէ լսեցիք ի՛ըէէ: (5) Ինչու որ Յ-րաւ Յովհաննէս ջրով մկրատց, բայց դուք ասկէ չատ օրեր չանցած՝ Սուրբ Հոգիով պիտի մկրտուիք: (6) Ընոնք ալ մէկտեղ գալով կը հարցնէին Իրեն ու կ'ըսէին, Ծ՞ջը, Իսրայէլի թագաւորութիւնը աս ժամանակնի՞ն մէջ նորէն պիտի հաստատես: (7) Եւ ըսաւ անոնց, Ջեզի չվերաբերիր ժամերը և ժամանակները գիտնալը, որն որ Հայրը իր իշխանութեանը մէջ դրաւ. (8) Բայց Հոգւոյն Սրբոյ ձեր վրայ եկած ատենը Զօրութիւն պիտի առնէք, ու ինծի համար վկաներ պիտի ըլլաք Երուսաղէմի մէջ և բոլոր Հրէաստանի ու Սամարիայի մէջ

ը Գլ. թ. 37, 39, ի. 8։—ն Մատ. ժ. 2—4։—է Գ. ուկ. գ. 15։—ռ Յուգ. 1, —*այսինքն՝ Յակոբոսին եղբայրը ըստ ընդհանուր խրչեաց։—ե Գլ. ը. 1, 46։—ոՂուկ. իզ. 49, 55, իդ. 10։—Է Մատ. ժգ. 55։—ւՍաղ. խա. 9։ Յովհ. ժգ. 18։—ռ Ղուկ. իը. 47։ Յովհ. ժը. 3։—Վ Մատ. ժ. 4։ Ղուկ. գ. 16։—տ Հմր. 25։ Գլ. ժը. 25։ ի. 24։ իա. 19։—ր Մատ. իզ. 15։ ը Պետ. ը. 15։—ց Մատ. իե. 5, 7, 8։

Ղուկ. ԻԴ. 49, կը յիշուի իբրեւ Տէրոջմէ վերջին անգամ արուած խոստում։

Հմր. 6—8։ Առաքեալք անատեն Քրիստոսի հոգեւոր թագաւորութեանը վրայ դեռ քիչ բան գիտէին, ան ալ անկատար էր։ Իրենց պաշտօնին համար անոնց վերջին եւ մեծ պատրաստութիւնները պիտի ըլլային ազդեցութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ, որ այն մօտ առնելը պիտի գար։

Հմր. 9—11։ Ցիսուս իր դեռ նոր փոխուած երկնային մարմնով երկինք համբարձաւ։ Այն "երկու մարդ" որ անատեն երեւցան՝ անոնք հրեշտակներ էին, եւ անոնց միջոցաւ ծանուցուեցաւ Առաքելոց, (1) թէ Ցիսուսի նորէն գալուն սպասել անօգուտ էր, քանի անիկա դեռ պիտի ուշանար, իրենք ալ, Առաքեալք, կատարելու գործեր ունէին, եւ (2) թէ Ցիսուս ժամանակաւ նորէն աշխարհք պիտի գար եւ առանելի կերպով։

Հմր. 12, 13։ Այս պատմութեան նայելով Ցիսուսի համբարձումը եղաւ Ձիթենեաց լեռնէն, իսկ Ղուկաս Աւետարանին ԻԴ. 50 հատուածը նայելով, Ցիսուս Բեթանիա յէն համբարձաւ։ Բեթանիա գիւղը

ու մինչեւ երկրի ծայրերը։ (9) Եւ աս բաները որ ըսաւ, երբոր անոնք կը նայէին՝ համբարձաւ, և ամպ մը զանիկա անոնց աչքէն առաւ։ (10) Ու քանի որ աչքերնին անկած դէպ՝ երկինքը կը նայէին անոր երթալուն վրայ, ահա երկու մարդ իրենց քովը կայնեցան՝ ճերմակ հանդերձներով, (11) Որոնք նաեւ ըսին, Ովք Գալիլեացի մարդիկ, ինչո՞ւ կայներ դէպ՝ երկինքը կը նայիք. աս Ցիսուսը որ ձեզմէ երկինքը համբարձաւ, հասանկ պիտի դայ՝ ինչպէս որ տեսաք անոր երկինք երթալը։

(12) Ընաատենը երուսաղէմ դարձան Ձիթենեաց լսուած լեռնէն, որ շաբաթ օրուան ճամբու չափ մօտ է Երուսաղէմ

—է Ղուկ. իդ. 51։ Յովհ. ղ. 63։—Հ Հմր. 2։—Յ Մատ. իը. 3։ Մարկ. ժզ. 5։ Ղուկ. իդ. 4։ Յովհ. ի. 12։ Գլ. ժ. 3, 30։—ձ Գլ. ը. 7։ ժգ. 31։—ճ Դան. է. 13։ Մատ. իդ. 30։ Մարկ. ժգ. 26։ Ղուկ. խա. 27։ Յովհ. ժգ. 3։ ա Թես. ա. 10։ գ. 15։ բ Թես. ա. 10։ Յայտ. ա. 7։—ժ Ղուկ. իդ. 52։

մին։ (13) Ու երբոր ներս մտան՝ երթան վերնատունը, ուր որ կը բնակէին Պետրոս և Յակոբոս, Յովհաննէս և Անդրէաս, Փիլիպպոս և Թովմաս, Բարթողիմէոս և Մատթէոս, Յակոբոս Ալփեոսեան ու Սիմոն Նախանձայոյզ և Յուդա *Յակոբեան։ (14) Ընոնք ամէնը միաբանութեամբ միշտ աղօթք ու աղաչանք կ'ընէին Քրիստոսի հետ, և Ցիսուսի մօրը Մարիամին հու անոր եղբայրներուն հետ մէկտեղ։

(15) Եւ ան օրերը երբոր պետրոս աշակերտներուն մէջը, (որ հարիւր քսան հոգիի չափ ժողովուած բազմութիւն կար,) ու ըսաւ, (16) Մարդիկ եղբայր-

Ձիթենեաց լերան զառիվայրին վրայ էր, ուստի Ցիսուսի համբարձման տեղը Երուսաղէմ գիւղին վերը եւ մօտ էր, այնպէս որ կըրնար Թէ Ձիթենեաց լեռ եւ Թէ Բեթանիա ըսուիլ, եւ անտարակոյս այսպէս էր։

Հմր. 14. Երբ Առաքեալք Քրիստոսի խոստման կատարուելուն կը սպասէին, աղօթքով սպասեցին. եւ ոչ միայն այսպէս, հապա նաեւ միաբան եւ 'ի միասին ժողովուած կը սպասէին։ Անոնց այս վարմունքը մեզի համար օրինակ է։ Թէպէտ, Յովհ. Է. 5 ին նայելով, Ցիսուսի եղբայրներն անոր կենդանութեան առենը չհաւատացին անոր, հիմա անոնք ալ աշակերտ եւ հաւատացեալ էին։

Հմր. 15. Պետրոս միւս Առաքեալներէն առաջ կը խօսի, բայց ոչ իբր նախագահ, այլ «Աշակերտներուն մէջ» իբրեւ անոնցմէ մէկը, եւ կը խօսի՝ առանց սեպհականելու Իրեն մանաւանդ առաւելութիւն կամ իշխանութիւն մը։

Հմր. 16—20. Պետրոս Առաքեալ այն մանրութիւնը, զոր Դաւիթ, ըստ Թ. 9 Սաղմոսին, կրած էր իր բարեկամէն, կը յիշէ իբրեւ մարգարէաբար վերաբերեալ Ցուդայի խակարիովտացւոյ։

«Գլխիվար իյնալով» եւայլն։ Թէպէտ այս խօսքերը Մատթէոսի ԻԷ գլխոյն 5 համարին հակառակ կ'երեւին, սակայն, որովհետեւ Մատթէոս չըսեր Թէ Ցուդա գլխիվայր չինկաւ, Ղուկաս ալ այս խօսքերուն մէջ չըսեր Թէ Ցուդա ինքզինք չխեղդեց, ոչ Մատ-

եան ագաբակ։ (20) Ինչու որ Սաղմոսաց գրքին մէջ գրուած է թէ՝ Անոր բնակարանը աւեր- րակ ըլլայ, ու անոր մէջը բնա- կող մը չըլլայ, ‡և անոր պաշ-

– Սաղ. կթ. 25։ — ‡ Սաղ. ճթ. 8։

թէոս Ղուկասու, ոչ ալ Ղուկաս Մատթէոսի պատմածին հակառա- կը կ'ըսէ, այլ մէկը միւսին պատ- մութիւնը կը լրացնէ։ Երկուքին ըսածէն կը հասկցուի թէ Յուդա ինքզինք խեղդամահ ընելէն եաքը գլխիվայր ինկաւ եւ փորոտիքը թափուեցաւ։

Հմր. 21, 22. Պետրոսի առա- ջարկութիւնը զոր կ'ընէ իր ընկեր- ներուն՝ ինքնին ընդունելի էր, եւ անտարակոյս աստուածային առա- ջնորդութեամբ եղաւ։ Ասոր վրայ սա խնդիրը ծագած է թէ, մինչ- դեռ Հոգին Սուրբ եկած չէր, Ա- ռաքեալք, որ անոր գալստեանը դեռ կը սպասէին, ինչպէս համար- ձակեցան ձեռնարկել այնպիսի կա- րեւոր գործի մը, ինչպէս էր նոր առաքեալ կարգելը։ Ասոր կը պա- տասխանենք 1. Անտարակոյս, և- թէ Առաքեալք գիտէին թէ աս- տուածային առաջնորդութեամբ կը գործէին, յայտնի է թէ, այն- պիսի առեն՝ որ իրենց մեծ պաշ- տօնին կատարմանը պիտի սկսէին, իրենց թիւն ամբողջացնելով հա- մաձայն գործեցին Քրիստոսի կամ- քին, զոր յայտնած էր աստուեր- կու Առաքեալ եւ վկայ ընտրելովը։

2. Առաքելոց այս գործին պատ- մութեանը միտ դնելով, կը տես- նենք որ անոնք գիտէին թէ աս- տուածային առաջնորդութեամբ կը գործէին։ Այն պատմութեան մէջ բնաւ նշան մը չկայ թէ անոնք յանդուգն կամ անպատշաճ քան մը ըրին։

3. Որովհետեւ աստուերկու Ա- ռաքեալք Քրիստոսի կողմանէ ընտ- րուած էին անոր յարութեանը վը-

ծանը ուրիշը առնէ։ (21) Ուրեք- մըն պէտք է որ ասոնց մարդոցմէն՝ որ մեր հետը եղան ան բոլոր առեները, որ Տէր Յիսուս մեզմէր- նէս մտաւ ու ելաւ, (22) †Յով-

— † Մար. ա. 4։

կայ ըլլալու, յայտնի է թէ, անոնց- մէ մէկը մեռնելէն եաքը, ուրիշ մը ընտրելը՝ Քրիստոսի կամացը համաձայն բան մը ընել էր, եւ Ա- ռաքելոց հարկ էր այն առեն, այս- ինքն՝ Հոգւոյն Սրբոյ գալէն առաջ, Իսկարիովաց‌ւոյն Յուդայի տեղ ուրիշ մը ընտրելով իրենց թիւը լեցուներ, որպէս զի տասուեր- կուքը մէկտեղ ընդունէին իրենց վրայ գալու Սուրբ Հոգւոյն զօ- րութիւնն ու ազդեցութիւնը։

4. Արդարեւ Մատթիա եաքը նոր կասկարանին մէջ չի յիշուիր, իրրեւ տասուերկուքէն մէկը, բայց այս պարագան անոր աստուածա- յին առաջնորդութեամբ ընտրուած ըլլալուն հակառակ չէ, քանզի միւս Առաքեալներէն ալ ոմանք ասկէ եաքը չեն յիշուիր. ուստի եթէ յիշեալ լռութեան համար Մատթիայի առաքեալ ըլլալուն վրայ տարակուսել հարկ է, նոյն պատճառաւ հարկ է տարակուսել նաեւ միւսներուն առաքելութեան- նը վրայ։

5. Ոմանք կը պնդեն թէ, Պօղո- սի առաքեալ համարուելովը՝ Մա- տթիայի առաքեալ ըլլալը կը ջըր- ուի։ Բայց նոյն իսկ Պօղոսի խօս- քերն նայելով այս կարծիքն անհի- մն է։ Քանզի Պօղոս կ'ըսէ թէ ինք առաքեալ եղաւ մանաւանդ աստուածային ընտրութեամբ յատ- կապէս անոնց համար, որ Հրեայ չէին, այսինքն՝ հեթանոսաց հա- մար։ Առաքելութեան պաշտօնը երկու եւ թերեւս երեք յատկու- թիւն ունէր։ (1) Քրիստոսի յարու- թեան ականատես վկայ ըլլալ, (2) կենաց խօսքը քարոզել հրաշք-

° Հմր. 9։ — $ Յովհ. ժե. 27։ Հմր. 8։ Գլ. դ. 33։ — ∞ Գլ. ժե. 22։

բա թագ. ժգ. 7։ ա Մն. իը. 9։ իթ. 17։ Երեմ. ժա. 20։ ժէ. 10։ Գլ. ժե. 8։ Յայտ. բ. 23։

ներ գործելով, եւ (3) կազմուելու եկեղեցւոյ գործքերուն մէջ մաս- նաւոր կերպով աղդեցութիւն ու- նենալ։

Արդ, Պօղոս առաքեալ այս ե- րեք յատկութիւններէն վերջին եր- կուքն ունէր, բայց բնաւ չըսեր թէ առաջին յատկութիւնն ալ ու- նէր, այսինքն՝ Քրիստոսի յարու- թեան ականատես վկայ ըլլալու յատկութիւնը. եւ յայտնի է թէ Պօղոս չէր կրնար, միւս առաքե- լոց պէս, վկայ ըլլալ Քրիստոսի յարութեանը, քանզի Քրիստոսի խաչելութեան եւ յարութեան ա- տենը աչակերտաց հետ չէր որ ա- կանատես վկայ ըլլար եղածնե- րուն։ Ասկա Պօղոսի մանաւանդ կերպով եւ յատկապէս հեթանո- սաց համար առաքեալ ըլլալը Մա- տթիայի առաքեալ ըլլալուն բը- նաւ միաս չուներ։

6. Վերոյիշեալ փաստերը եկե- ղեցւոյ նախնի վարդապետներէն առհասարակ ընդունուած եւ հաս- տատուած են։ Ուստի եւ Մատա- թիայի ընտրութիւնը յառաքելու- թիւն՝ ստուգիւ աստուածային ա- ռաջնորդութեամբ եղած է, եւ ա- նոր առաքելութիւնն իրրեւ ճըշ- մարիտ վաւերացած եւ հաստատ- ուած ըլլալով ընդունելութեան արժանի է։

Հմր. 23—26. Ոմանք Մատա- թիայի վէճ‌ով ընտրուելուն դէմ առարկութիւն ընելով, կը մեղադ- րեն առաքեալները այս գործին համար։ Այլ այն գործը փաստ բռնելով կը պնդեն թէ վիճակար- կութիւնը միշտ գործածուելու է։ Բայց, եթէ աղէկ միտ դրուի թէ Առաքեալք այս ընտրութեան ա- տեն ինչ կերպով գործածեցին վի- ճակարկութիւնը, կրնանք չիտակ դաղափար ունենալ այս գործին վրայ։

1. Վիճակարկութիւնը, այսին- քըն խնդիր մը վիճակով որոշել, Հրէից մէջ սովորական եւ օրինա- ւոր էր։

2. Երբ Առաքեալք այս խնդիրը լուծելու ձեռնարկեցին, նախ ի- րենց դատողութիւնը բանեցուցին, եւ տեսնելով թէ իրենք անձամբ խնդիրը լուծելու կարող չէին, վիճակարկութեան միջոցաւ դի- մեցին Աստուծոյ։ Այսինքն՝ երկու անձինք որոշելով որ յարմար, վը- կայեալ, առաքինի, հաւատարիմ էին, եւ ի սկզբանէ Քրիստոսի տասուերկու Առաքեալներուն հետ գտնուած էին, վիճակ ձգեցին թէ անոնցմէ որն արդեօք Տէրոջմէն պիտի ընտրուէր։

3. Առաքեալք ոչ միայն վիճակ ձգեցին, հապա նաեւ փափաքե- լով գիտնալ թէ ինչ էր Աստու- ծոյ կամքը, միաբան եւ անկեղ- ծօրէն աղօթք ըրին. եւ

4. Այսպէս իրենց դատողու- թիւնը գործածելէ եւ աղօթք ը- նելէ եաքը, Մովսէսի ժամանա- կէն եւ օրէնքէն արուած առեներէն ի վեր օրինաւոր եւ սովորական եղած կերպով առաջիկայ կարեւոր խնդիրը որոշեցին, այսինքն՝ վի- ճակարկութեամբ Տէրոջը դիմելով իմացան անոր կամքը։

ցիր՝ ձեզ յայտնէ· (25) Որ առ պաշտօնիս և առաքելութեանս վիճակը առնէ, որ անկէ ցուզա լինիւր իր տեղը երթալու։ (26) Եւ անոնց համար վիճակ ձգեցին, ու վիճակը Մատաթիայի եղաւ, և անիկա տասնուերկու առաքելոց հետ սեպուեցաւ։

ՓՀմր· 17։

5· Հոգւոյն Սրբոյ գալէն եաքը Առաքեալք այլ եւս վիճակարկութիւն չգործածեցին։ Վաւագոյն եւ աւելի հոգեւոր միջոց մը, այսինքն՝ Աստուծոյ անմիջական առաջնորդութիւնը, ունենալէն եաքը՝ վիճակարկութեան այլ եւս պէտք չունեցան։ Թէպէտ Նոր Կտակարանին մէջ վիճակարկութեան վերաբերեալ մասնաւոր հրաման մը չկայ, եւ չենք կրնար ըսել թէ վիճակարկութիւն գործածել մեղք է, բայց եւ այնպէս յայտնի է թէ Քրիստոնեայք ոչ թէ վիճակաւ, այլ մանաւանդ աղօթքով, եւ Սուրբ Հոգւոյն աղդեցութեամբը չնորհուած աստուածային առաջնորդութեան դիմելով, որոշելու են կարեւոր խնդիրներ։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀՈԳԻՈՅՆ ՍՐԲՈՅ ԳԱԼՍՏԵԱՄԲ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ԿԱԶՄՈՒԻԼԸ, ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿՐՕՆՔԻՆ ԱՐՏԱՔՈՅՆ ԿԱՐԳԻ ԵՂԱՆԱԿԱՒ ՏԱՐԱԾՈՒԻԼԸ ԳԼ· Բ· 1—47

Հոգւոյն Սրբոյ գալուստը

ԳԼՈՒԽ Բ

(1) Եւ երբ պենտեկոստէին օրը հասնելուն՝ բոլորն ալ միաբան մէկտեղ էին։ (2) Ու յան-

ՓԳԼԾ· լգ· 15։ բ Օր· ժգ· 9։ ԳԼ· բ· 16։ — բ ԳԼ· ա· 14։ — ֆ ԳԼ· դ· 31։

կարծակի երկինքէն ձայն մը երգաւ սաստկաշունչ հովի մը ձայնէն պէս, եւ բոլոր տունը լը-

Համաբ· 1—4· Պենտեկոստէի տօնը կ'ըլլար Հրէից մեծ պասէքէն եօթը շաբաթ եաքը, այսինքն պասէքին յիսներորդ օրը, ինչպէս որ պենտեկոստէ անունն ալ կը ցուցնէ։ Այս տօնը Հին Կտակարանին մէջ սովորաբար չաբաթներուն տօնը կը կոչուէր։ Որովհետեւ հնձոց վախճանին մօտ կը հանդիպէր, ժողովուած արդասեաց համար չնորհակալութեան տօն էր։

Յայտնի է թէ այս համարներուն մէջ պատմուած դէպքերը չատ կարեւոր են։ Եւ թէպէտ մեկնիչք միաբան չեն այս դէպքերուն մեկնութեանը նկատմամբ, բայց եւ այնպէս կը կարծենք որ, եթէ այս պատմութիւնը պարունակող

ցուց՝ ուր որ նստեր էին։ (3) Եւ բաժնուած լեզուներ երեւեցան

խօսքերուն բուն նշանակութիւնը գտնելու ջանանք, ճչմարիտ մեկնութեանը կը հասնինք։

1· Այս պատմութիւնը կը պարունակէ արտաքոյ կարգի կամ դերբնական իրողութիւններ, այսինքն՝ հրաչքով կատարուած բաներ։

Ոմանք այս իրողութեանց դէմ առարկութիւններ ընելով, չնաչացած են գտնելք իբրեւ բնական դէպքեր մեկնել կամ բացատրել, բայց անոնց չանքն անաւդի է· քանզի, եթէ Հոգւոյն Սրբոյ գալուստն Առաքելոց վրայ սովորական եւ բնական համարուի, ամէն դերբնական իրողութիւն անկարելի պիտի համարուի, եւ հարկ կ'ըլլայ բոլոր Սուրբ Գրոց պատմութիւնը անհիմն եւ իրբեւ վէպ համարել։ Սակայն թող որ այս պատմութեանց հեղինակներն իրենց պատմածներուն դերբնական իրողութիւնները ըլլալը կը հաստատեն, եթէ այն իրողութիւնները մասնաւոր աստուածային զօրութեամբ եղած չեն, անոնց հետեւանքները հրաչքէ աւելի զարմանալի եղած կ'ըլլան։ Դիցուք թէ հրեղէն լեզուներն ու սաստիկ ձայնը ուրիշ զարմանալի դէպքերու պէս էին, բայց հրաչք ըսուելու արժանի չէին։ Յայտնի է սակայն, թէ այս դէպքին իբրեւ հետեւանք, Առաքեալները սկսան հրաչագործութիւններ ընել, եւ կարող եղան խօսիլ լեզուներ զորս սորված չէին· եւ մենք հիմա որչափ եւ իրողութեանց վրայ տարակուսինք, յայտնի է որ այն ժամանակ ներուսը ղեմ գտնուող հաղարաւոր մարդիկ այն իրողութեանց ականատես ըլլալով համոզուեցան, եւ հաղարաւոր անձինք այն աքանչելիքները բաւական փաստ համարեցան Քրիստոսի հաւատալու։

2· Նոր Կտակարանին ուրիշ

խօսքերն այս խօսքերուն հետ բաղդատելով կը տեսնենք, որ այն ժամանակը քանի մը յատուկ նշաններ կային, որոնք Հոգւոյն Սրբոյ գալստեան արդիւնքն էին· զոր օրինակ (ա) Առաքեալք հրաչք գործելու զօրութիւն ունէին։ Այս շնորհքն Առաքելոց ատենը տրուեցաւ նաեւ Առաքեալներէն զատ ուրիշներուն, ինչպէս Կորնթացւոց Թուղթէն եւ Նոր Կտակարանէն ուրիշ տեղերէն յայտնի է։ Հրաչագործութեան զօրութիւնն անատեն, այսինքն Քրիստոսի եկեղեցւոյն սկզբ եւ անարդ ատենը, անհաւատից համար ազդու եւ զօրաւոր փաստ էր, բայց Առաքելոց ժամանակէն եաքը, այսինքն՝ Քրիստոնէական կրօնքը ոյժ եւ պատիւ ստանալէն եւ ընդարձակուելէն եաքը, այսպիսի արտաքին փաստեր տեղի տուին ներքին փաստերու։ (բ) Առաքեալք կարող եղան խօսիլ օտար լեզուներ, այսինքն այնպիսի լեզուներ զորս երբէք սորված չէին։ Պենտեկոստէին օրը նախ եւ առաջ ժողովուրդին ուշադրութիւնը գրաւող նշանն այս եղաւ, եւ այն գարուն միայն յատուկ էր· այնուհետեւ Քրիստոնէական եկեղեցւոյն մէջ օտար լեզուներ խօսելու նշանը չենք գտներ։ (գ) Առաքեալք ուներն նաեւ մասնաւոր զօրութիւն, Հոգւոյն Սրբոյ առաջնորդութեամբը, յատուկ կերպով, ճանչնալու Աստուծոյ կամքը եւ մարդոց սիրտերը։ Գլ· Ե· 1—11։ Ջ· 2—7։ ԺԳ· 9—11, եւ այլուր։ Անտարակոյս այս համարներուն մէջ յիշուած մասնաւոր զօրութիւնն ու առաջնորդութիւնը յատուկ էր այն ժամանակին· եթէ հիմա մէկը պնդէ թէ այսպիսի զօրութիւն ունի, ամբարտաւանութիւն կ'ընէ եւ մեղք գործած կ'ըլլայ։

3· Հոգւոյն Սրբոյ գալուստը

(4) Եւ Համէնքն ալ Հոգւով Սրբով լեցուեցան, Ու սկսան ուրիշ լեզուներով խօսիլ, ինչպէս որ Հոգին իրենց խօսիլ կու տար։ (5) Ու Երուսաղէմի մէջ բնակած Հրէաներ կային՝ աստուածավախ մարդիկ երկնից տակը եղած բոլոր ազգերէն ժողոված։ (6) Ու երբոր ա-

ՏԳԼ. ա. 5։—ԵՄար. ժզ. 17, Գլ. ժ. 46։ ԺԹ. 6։ ա կոր. ժբ. 10. 28. 30։

ձայնը եղաւ, բազմութիւնը մէկտեղ եկաւ ու խառնվեցաւ, ինչու որ կը լսէին որ անոնք իրենց ամէն մէկուն լեզուովը կը խօսէին։ (7) Ամէնքն ալ կը զարմանային ու կը զարմանային և իրարու կ'ըսէին, Չէ՞ որ ահա ասոնք ամէնն ալ որ կը խօսին՝ Գալիլեացի են. (8) Եւ

ԺԳ. 1։ ԺԴ. 2, եւն։—ԼՂԼ. ա. 11։

հաւատացեալոց վրայ ասոր համար էր որ Անոր հոգեւոր ազդեցութիւնը յարատեւ մնար հաւատացեալոց եւ Քրիստոնէական եկեղեցւոյն մէջ։ Այն խոստումն որ Քրիստոս իր աշակերտներուն ըրաւ Հոգւոյն Սրբոյ գալստեանը նկատմամբ՝ կը հակկռւի որ Սուրբ Հոգին չնորհուեցաւ իբրեւ օրհնութիւն մը, որ Քրիստոսի համբառնալէն ետքը մինչեւ ցկատարած աշխարհի պիտի մնար հաւատացեալոց մէջտեղ եւ անոնց ներսի դին։ Քրիստոնէական անհատութեան բոլոր ժամանակը, եւ հիմա ալ, կը համարուի Հոգւոյն Սրբոյ անհատութեան ժամանակը։ Հոգին Սուրբ որ Աստուած է՝ հաւատացեալոց մէջտեղ եւ անոնց ներսի դին բնակելով, կը յայտնէ իր օրհնեալ գործութիւնը՝ զանոնք ուղղելով, մխիթարելով եւ ուսուցանելով։

4. Ինչպէս որ անհատին, տասուներկու Առաքեալներէն զատ ուրիշներ ալ, որ օրինակ, Ստեփաննոս եւ միւս Սարկաւագունք եւ առհասարակ բոլոր հաւատացեալք, Հոգւոյն Սրբոյ թէ ընդհանուր եւ թէ մասնաւոր չնորհքները վայելեցին, հրաշքներ կը գործէին եւ օտար լեզուներ կը խօսէին, նոյնպէս հիմա Հոգւոյն Սրբոյ ազդեցութիւնը յատուկ չէ եկեղեցւոյ պաշտօնէից կամ դիանոց միայն, այլ բոլոր

հաւատացեալոց Քրիստոնէական արժանութիւնն է։

5. Յայտնի է թէ արտաքին նշանները, որ օրինակ, սաստիկ հովը, հրեղէն լեզուք եւ այն մեծ ձայնը, որ զուգընթաց եղան Հոգւոյն Սրբոյ գալստեանը, անհատին հարկաւոր էին թէ տասներկու Առաքեալները, եւ թէ, մանաւանդ, ներկայ գտնուող բազմութիւնը համոզելու համար։

Հմբ. 6. Այն արտաքոյ կարգի ձայնը որ Հոգւոյն Սրբոյ գալըստեան հետ եղաւ՝ լսուեցաւ բոլոր քաղաքին մէջ, եւ պատճառ եղաւ որ ամէն կողմէն մարդիկ ղարմանալով կը ժողվուէին տեսնել եւ հասկնալ թէ ինչ եղաւ, եւ այնպէս քիչ ժամանակի մէջ մեծ բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ։ Առաքեալք ալ, ինչպէս հաւանական է, երբ առին զՀոգին Սուրբ, տունէն դուրս ելան, եւ ժողվուած բազմութեան պէս հրապարակներուն մէջ գտնուեցան։

Հմբ. 7—11. Ասոնք բուն Հրեայ էին, եւ թէ հեթանոսաց մէջ ցրուած ըլլալով, թէ Հրէից սովորութեանը պէս առուտուրի երթալով, հեռաւոր երկիրներ կը բնակէին, եւ տարեկան մեծ ժողովներուն Երուսաղէմ կուգային։ Հոս յիշուած ազգերը, որոնց մէջ Հրեայք կը բնակէին, անհատներուն բոլոր ծանօթ աշխարհը բռնած է-

լ՞ինչպէս կը լսենք մենք մեր ամէն մէկ լեզուովը՝ որ անոր մէջը ծնած ենք. (9) Պարթեւք եւ Մարք ու Եղամացիք, եւ անոնք որ կը բնակին Միջագետի մէջ, եւ Հրէաստանի ու Կապադովկիայի մէջ, Պոնտոսի ու Ասիայի մէջ, (10) Փռիւգիայի եւ Պամփիւլիայի մէջ, Եգիպտոսի մէջ, եւ Կիւրենէի մօտ Լիբէացւոց կողմերուն մէջ, նաեւ Հռովմայեցի պանդուխտներ՝ (11) թէ Հրէաներ եւ թէ նորահաւատներ, Կրետացիներ եւ Արաբացիներ, կը լսենք անոնցմէ որ մեր լեզուներով կը խօսին Աստուծոյ մեծամեծ բաները։ (12) Կը զարնչանային ամէնքն ալ ու տարակուսած իրարու կ'ըսէին, Ի՞նչ պիտի ըլլայ աս։ (13) Ոմանք ալ ծաղր ընելով կ'ըսէին թէ Անոնք նոր գինիով լեցուեր են։

(14) Բայց Պետրոս ելաւ տասնումէկին հետ մէկտեղ, ձայնը վերցուց ու խօսեցաւ անոնց,

թերեւս այս պատճառաւ կը յիշուի միւս երկիրներուն հետ։

Կապադովկիա, Պոնտոս, Ասիա, Փռիւգիա, Պամփիւլիա Թուրքիոյ այն մասին մէջ էին՝ որ Փոքր Ասիա (Անատոլու) կը կոչուի, եւ կը պարունակէ այժմու Գաղատիա, Տրապիզոն, Սեբաստիա, Զմիւռնիա եւ Իկոնիա կոչուած գաւառները։ Լիբիա եւ Կիւրենէ Աֆրիկէի հիւսիսային արեւելեան եզերքն էին։ Հռովմայեցիք եւ հոն յիշուած ուրիշ ազգերուն անուններն ծանօթ ըլլալով բացատրութեան կարօտ չեն։

Հմբ. 12, 13. Այս համարին մէջ կը պատմուի թէ ժողվուած բազմութիւնը զարմացած էր, եւ թէ չատերը Առաքեալները ծաղրելու հակամէտ էին։

Հմբ. 14. Այս համարէն մինչեւ 36 համարին վերջը՝ Պետրոս Առաքելոյն Պենտեկոստէի օրուան քարոզին բովանդակութիւնն է, եւ այս քարոզին վրայ, որ Առաքեալներէն տրուած քարոզներուն առաջինն է, քանի մը ընդհանուր դիտողութիւններ ընել հարկ կը համարինք։

1. Պետրոս չատ անվեհեր եւ համարձակ խօսեցաւ։ Սա ալ պէտք է յիշել որ, Պետրոս այս քարոզէն

ՈՎ Հրեայ մարդիկ և դուք ա-
ժինքդ որ երուսաղէմ կը բնա-
կիք, աս ձեղի յայտնի ըլլայ,
ու ականջ դրէք իմ խօսքե-
րուս։ (15) Քանդի չէ թէ ասոնք
գինովցած են, ինչպէս որ դուք
կը կարծէք, էնչու որ ճե՛ օր-

է ա Թես. ե. 7։

իբր յիսուն օր առաջ զՔրիստոս
ուրացաւ, եւ աղախնոյ մը խօս-
քէն վախնալով գործեց այն մեծ
մեղքը։ Բայց թէպէտ անատեն
յանձնապատանութեամբ յիմարա-
բար եւ իբր մատնիչ ուրացաւ իւր
Տէրը, հիմա մեծ քաղմութեան մը
առջեւ ոչ միայն կը դաւանի խա-
չեալ Յիսուսը, այլ եւ կը հաստա-
տէ եւ կը քարոզէ թէ Յիսուս է
Մեսիան, այսինքն Քրիստոսը։

2. Պետրոս որ այս անդամ այս-
պէս համարձակ եւ աներկիւղ քա-
րոզեց, ամենեւին յանձնապատա-
նութեամբ եւ պարծանօք չխօսե-
ցաւ։ Իր անձին վրայ ամենեւին
քան մը չըսելով, հեզութեամբ եւ
խոնարհութեամբ խօսեցաւ։

3. Պետրոս ատոդ էր թէ ինչ որ
կ'ըսէր՝ ճշմարիտ եւ ընդունելու-
թեան արժանի էր, եւ գիտնալով
որ այսպէս էր՝ քարոզեց ներքին
համոզմամբ։

4. Պետրոսի քարոզը (ա) բոլոր
ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը
գրաւելու յարմար էր։ (բ) Յայտ-
նի է թէ այս քարոզն ազդու էր,
եւ որոշ նպատակ մը ունէր։ (գ)
Այս քարոզը ժամանակին յարմար
էր, քանզի այնպիսի բանի մը վրայ
կը խօսէր, որ անատեն ամենուն
ուշադրութիւնը գրաւած էր, այն
է Քրիստոսի յարութեանը։ (դ) Այս
քարոզը ժողովուրդին ալ յարմար
էր, քանզի անոնք Հրեայ էին, եւ
Պետրոս այս քարոզին մէջ անոնց
սրբազան մատեաններուն Մեսիա-
յի վրայով ըսածները մէջ բերաւ։
(ե) Այս քարոզին նպատակն էր
յառաջ բերել ապաշխարութիւն
հանդերձ հաւատքով, այսինքն՝
խոչեալ Քրիստոսի վրայ հաւատք։
Մանաւանդ անատակոյս չատ աղ-

րուս։ (15) Քանզի չէ թէ ասոնք
գինովցած են, ինչպէս որ դուք
կը կարծէք, էնչու որ դէ՛ օր-

դու եղան Պետրոսի խօսքերը, երբ
առաքեալը զՅիսուս Դաւթի հետ
բաղդատելով ցուցուց թէ, թէ-
եւ Յիսուսի մահն Աստուծոյ յա-
ւիտենական խորհուրդին կամ նա-
խանամութեանը համեմատ ե-
ղաւ, բայց Հրեայք անօրէն ձե-
ռօք մեռուցին զՔրիստոս խաչին
վրայ։ (գ) Այս քարոզը լի է Քրիս-
տոնէական վարդապետութեան
ճշմարտութիւններով։ Հոն յիշ-
ուած կը գտնենք Աստուծոյ գոյու-
թիւնը, մարդուն մեղքը, ապաշ-
խարութիւն, քաւութիւն, հա-
ւատք, փրկութիւն, այսոքեան հան-
դերձ։ (է) Այս քարոզին արդիւնք-
քին անհամեմատ մեծ եղաւ, քան-
զի երեք հազար անձինք խոկոյն
դարձի եկան։ Բոլոր այս յատկու-
թիւնները որ Պետրոսի քարոզին
մէջ կը տեսնուին՝ կրնան օրինակ
ըլլալ բոլոր քարոզչաց։

Արդարեւ Պետրոս այս անդամ
իր ընկերներուն, միւս Առաքելոց,
կողմէն խօսեցաւ ժողովրդեան,
բայց չատ հաւանական է թէ միւս
Առաքեալներն ալ այլեւայլ տեղեր
միեւնոյն նիւթերուն վրայ խօսե-
ցան նոյն կերպով։ Այն մարդոց
մէջ, որոնց Պետրոս խօսեցաւ,
կային ոչ միայն երուսաղէմացիք-
ներ, այլ եւ օտարական Հրեաներ
որ այն միջոցին երուսաղէմ կը
գտնուէին։

Հմմ. 15. Պետրոս այս համարին
մէջ պատասխան կու տայ անոնց՝
որ Առաքեալները կը ծաղրէին ը-
սելով թէ գինով են։ Հրէից ժո-
ղովներուն մէջ, օրուան այն ատենը,
որ դեռ առաւօտեան երրորդ ժա-
մէն առաջ էր, կերակուր ուտել
անդամ օրինաւոր համարուած չէր,
թող թէ գինովել սրբևնալ։

ուան երրորդ ժամն է. (16) Հա-
պա ասիկա ան է որ Յովէլ մար-
գարէին ձեռքովը ըսուեցաւ.
(17) Եւ պիտի ըլլայ որ վեր-
ջին օրերը, կ'ըսէ Աստուած,
Իմ Հոգիէս ամէն մարմնոյ վրայ
պիտի թափեմ, ու ձեր տղա-
քը և ձեր աղջիկները պիտի
մարգարէանան, ու ձեր երի-
տասարդները տեսիլքներ պի-
տի տեսնեն, և ձեր ծերերը
երազներ պիտի տեսնեն. (18) Եւ

ե Ես. խդ. 3։ Եզեկ. ժա. 19։ Լղ. 27։
Յովէլ. բ. 28, 29։ Զաք. ժբ. 10։ Յովհ.
է. 38։ — ի Գլ. ժ. 45։ — ի Գլ. իա. 9։

Հմմ. 16—21։ Այս համարներուն մէջ պարունակուած խօս-
քերն՝ ըստ իմաստին, մեծ մասը
նոյնութեամբ ձեւոյն, Յովէլի մարգա-
րէութենէն են, եւ Յոթանասնից
կոչուած Յունարէն թարգմանու-
թենէն առնուած են, ինչպէս որ
Գործոց Առաքելոց մէջ Հին Կտա-
կարանէն բերուած ուրիշ վկայու-
թիւններն ալ մեծաւ մասամբ այն
թարգմանութենէն են, քանզի ան-
տեն Հրեայք աւելի Յունարէն
թարգմանութիւնը կը գործածէին,
քան թէ Հին Կտակարանին Եբրա-
յեցերէն բնագիրը։ Արդարեւ Յո-
վէլի վերոյիշեալ մարգարէութեան
մէջ կանխասացութիւնը Հոգւոյն
Սրբոյ գալստեան վրայ միայն է.
յայտնի է սակայն որ, այն մար-
գարէութենէն ուրիշ երկու բան
ալ կ'ըմբռնուի. մին է, Հոգւոյն
Սրբոյ գալստեամբը Տէրոջը ծառա-
ներուն արուելու մեծ եւ մանա-
ւոր պարգեւը, եւ միւսն է, ան-
հաւատից վրայ գալու պատիժը։
17 եւ 18 համարներէն կը տես-
նուի որ Հոգւոյն Սրբոյ գալուստը
եւ անոր պարգեւները, ոչ միայն
չափահասներու եւ արանց կը
շնորհուէին, հապա նաեւ կանանց

իմ ծառաներուս վրայ ու իմ
աղախիններուս վրայ ալ ան օ-
րերը իմ Հոգիէս պիտի թափեմ,
և պիտի մարգարէանան։
(19) Ու վերը երկինքը հրաշքներ
պիտի ցուցընեմ, ու վարը եր-
կիրը՝ նշաններ, արիւն ու կրակ
և ծուխի մառախուղ. (20) Ա-
րեւը խաւարի պիտի դառնայ,
և լուսինը՝ արիւնի, դեռ Տէ-
րոջը մեծ ու երեւելի օրը չէ-
կած։ (21) Եւ պիտի ըլլայ որ

— է Գլ. իա. 4, 9, 10։ ա Կոր. ժբ. 10,
28։ Ժդ. 1, ևն։ — ը Յովէլ. բ. 30, 31։
— թ Մատ. իդ. 29։ Մար. ժգ. 24։ Ղուկ.
իա. 25։

եւ տղայոց առհասարակ։

Հոս յիշուած մարգարէական
պատգամին վերջին մասը կ'ակ-
նարկէ այն երկնային նշանները, որ
եղան Քրիստոսի մահուան եւ
քրիստոնէական եկեղեցւոյն կազ-
մուած առենը։

Արեգական խաւարիլ եւ լուս-
նին արիւն դառնալ խօսքերէն
պէտք է հասկնալ որ, արեգակը
խաւարած եւ լուսինը յարիւն դար-
ձած երեւցան հրաշքով, ոչ թէ
իրօք այնպէս եղան. թէ այսպիսի
երեւոյթներ եւ նշաններ եղան
անատեն, այս ընդունուած եւ
հաստատուած է։

Արդարեւ մարգարէին խօսքե-
րուն մէջ յիշուած նշանները այն-
պէս անաւոր են, որ մեկնիչնե-
րուն մեծ մասը կ'ըսեն թէ այն
մարգարէութիւնը կ'ակնարկէ ոչ
միայն Քրիստոսի խաչելութեան,
այլեւ Երուսաղէմի կործանման ա-
տեն եղած երեւոյթները։ Ոմանք
ալ կը կարծեն թէ այն խօսքերը
կ'ակնարկեն մանաւանդ այն մե-
ծամեծ նշանները, որ պիտի ըլլան
ի կատարածի աշխարհիս, եւ թէ
այս մարգարէութիւնն անատեն
պիտի կատարուի բոլորովին։

Համէն ով որ Տէրոջը անունը կանչէ՝ պիտի փրկուի։ (22) Ով իսրայէլացի մարդիկ, լսեցէք ա՛ս խօսքերը· Յիսուս Նազովրեցին՝ Աստուծմէ ձեղի ցուցուած մարդ մը նշողութիւններով ու հրաշքներով և նշաններով, որ Աստուած անոր ձեռքովը ըրաւ ձեր մէջը, ինչպէս որ դուք ալ գիտէք, (23) Անիկա Աստուծոյ որոշած խորհրդովը և կանխագիտութեամբը մատնուած ըլլալով՝ առիք և *անօրէններու ձեռքով փայտի վրայ գամելով սպաննեցիք· (24) Ուրն որ Աստուած յարուցի՝ մահուան ցաւերը քակելով, քանզի հնար չէր որ ինքը անկէ բռնուի։ (25) Ինչու որ Դաւիթ անոր համար կ'ըսէ, Ես Միշտ առջի իմ առջեւս Տէրը կը տեսնէի իմ առջեւս է, որ չասասանիմ· (26) Անոր համար ուրախ եղաւ իմ սիրտս, ու իմ լեզուս ցնծաց· նաեւ իմ մարմինս ալ յուսով պիտի հանգստանայ· (27) Վասն զի իմ անձս †գերեզմանին մէջը պիտի չթողուս, ու քու Սուրբիդ ալ ապականութիւն տեսնել պիտի չտաս։ (28) Կենաց ճամբաները ինծի ճանչցուցիր· քու երեսիդ ուրախութիւնով պիտի լեցընես։ (29) Մարդիկ եղբայրներ, արժան է համարձակ ըսուցել ձեղի Դաւիթ նահապետին համար, թէ մեռաւ ու թաղուեցաւ, և անոր գերեզմանը մինչեւ ա՛ս օրս մեր մէջն է։ (30) Արդ որովհետեւ անիկա մարգարէ էր, և գիտեր թէ Աստուած հաստատ երդումով ըրաւ իրեն, թէ իր երիկամանցը պտուղէն մարմնոյ կողմանէ Քրիստոսը պիտի յարուցանէ որ իր աթոռը նստի, (31) Ինքը կանխատեսուելով խօսեցաւ Քրիստոսի յարութեանը համար, Թէ անոր անձը գերեզմանը չթողուեցաւ, և անոր մարմինը պականութիւն չտեսաւ։ (32) Այս Յիսուսը Աստուած յարուցի, որուն մենք ամէնքս ալ վկայ ենք։ (33) Ուստի Աստուծոյ աջ ձեռքովը բարձրանալով, ու Հոգւոյն Սրբոյ խոստմունքը Հօրմէն առնելով՝ ա՛ս ծեց ասիկա, որ դուք հիմա կը տեսնէք եւ կը լսէք։ (34) Ինչու որ Դաւիթ երկինքը չելաւ, բայց ինքը կ'ըսէ, Տէրը իմ Տէրոջս ըսաւ, Նստէ իմ աջ կողմս, (35) Մինչեւ որ քու թշնամիներդ ոտքերուդ պատուանդան դնեմ։ (36) Ուստի բոլոր իսրայէլի տունը ճշմարտապէս թող գիտնայ, որ Աստուած զանիկա Տէր ալ ըրաւ՝ Յիսուսը որ դուք խաչեցիք։

Ա՛ս ըսելով՝ Յովէլ մարգարէին բերնով տրուած աստուածային պատգամը Հոգւոյն Սրբոյ գալստեան առնչութիւնը տեսնուած նշանները հետ բաղդատելէն առաքը, կաւ գայ իր քարոզին բուն նիւթին, եւ Յիսուսի տրուած նազովրեցի նախատական անունը յիշելով, կ'իմացնէ թէ անոր Մեսիա ըլլալն ապացուցուած է Աստուծոյ կողմէն այն նշանաց եւ սքանչելեաց միջոցաւ, զոր Քրիստոս իր բոլոր կենացը մէջ գործեց։ Պետրոսի այս խօսքերն անտարակոյս ներկայ գտնուող ունկընդրաց կողմէն չկրցան մերժուիլ· ուստի Պետրոս զանոնք վկայ կը կոչէ։

Հմմ· 23։ Քրիստոսի խաչուիլն Աստուծոյ յաւիտենական վճռովն էր։ Աստուած ի յաւիտենից մարգոց ողորմելով կամեցաւ զանոնք փրկել, եւ երբ այն փրկութեան համար քաւութիւն պէտք եղաւ, յանձն առաւ որ իւր Աստուածորդին ընէր այն քաւութիւնը, քանզի այն փրկութիւնն Աստուծոյ Որդւոյն քաւութեամբը միայն հնար էր։ Բայց եւ այնպէս Քրիստոս խաչողները Հրեայք էին, եւ

Հմմ· 22։ Պետրոս, Յովէլ մարգարէին բերնով տրուած աստուածային պատգամը Հոգւոյն Սրբոյ գալստեան առնչութիւնը տեսնուած նշաններուն հետ բաղդատելէն առաքը, կաւ գայ իր քարոզին բուն նիւթին, եւ Յիսուսի տրուած նազովրեցի նախատական անունը յիշելով, կ'իմացնէ թէ անոր Մեսիա ըլլալն ապացուցուած է Աստուծոյ կողմէն այն նշանաց եւ սքանչելեաց միջոցաւ, զոր Քրիստոս իր բոլոր կենացը մէջ գործեց։ Պետրոսի այս խօսքերն անտարակոյս ներկայ գտնուող ունկընդրաց կողմէն չկրցան մերժուիլ· ուստի Պետրոս զանոնք վկայ կը կոչէ։

Հմմ· 23։ Քրիստոսի խաչուիլն Աստուծոյ յաւիտենական վճռովն էր։ Աստուած ի յաւիտենից մարգոց ողորմելով կամեցաւ զանոնք փրկել, եւ երբ այն փրկութեան համար քաւութիւն պէտք եղաւ, յանձն առաւ որ իւր Աստուածորդին ընէր այն քաւութիւնը, քանզի այն փրկութիւնն Աստուծոյ Որդւոյն քաւութեամբը միայն հնար էր։ Բայց եւ այնպէս Քրիստոս խաչողները Հրեայք էին, եւ

Հմմ· 25—31։ Պետրոս Հոգւով Սրբով լցուած, Դաւիթի այս խօսքերուն Քրիստոսի վերաբերիլը յիշելով, կը ցուցնէ թէ բոլոր այն վկայութիւնները որ Սաղմոսը մարգարէութիւն է Քրիստոսի վրայ։

Յունարէն բառը որ 27 համարին մէջ «գերեզման» կամ «դժոխք» թարգմանուած է, (ինչպէս նաեւ Սաղմ· ԺԶ· 10 Եբրայերէն բառը որ նոյնպէս կը թարգմանուի,) կը նշանակէ որ եւ իցէ մեռելոց տեղ։ Երբեմն տանջանաց տեղոյ համար ալ կը գործածուի, ինչպէս Ղուկ· ԺԶ· 23. բայց յայտնի է թէ հոս լոկ գերեզման կը նշանակէ։

Հմմ· 32։ «Ա՛ս Յիսուսը», այսինքն՝ Դաւիթ եւ ուրիշ մարգարէից միջոցաւ գուշակուած անձը, եկաւ, եւ թէպէտ դուք խաչե-

ցիք զանի, անիկա աստուածային զօրութեամբ յարութիւն առաւ, եւ մենք վկայ ենք այս բանին։

Հմմ· 33։ Պետրոս ըսել կ'ուզէ թէ Քրիստոս յարութիւն առնելէն ետքը, Աստուծոյ աջ կողմը բարձրացաւ, եւ իր խոստմանը համեմատ մեզի Հոգին Սուրբ ղրկելով իւր աստուածային կարողութիւնը յայտնի կ'ընէ այն նշաններով, որոնց դուք ականատես վկաներ էք։

ֆ Հռովմ· ժ· 13։ — ‡ Յովէլ· գ· 2, ժգ· 10, 11։ ԳԼ· ժ· 38։ Եբր· բ· 4։ — ՀՄատ. խղ· 24։ Ղուկ· իբ· 22։ խդ· 44։ ԳԼ· գ· 18։ դ· 28։ ֆ ԳԼ· ե· 30։ — *Կամ անօրէն — ՂՀմր· 32։ ԳԼ· գ· 15։ դ· 10։ ժ· 40։ ժգ· 30, 31։ ժե· 31։ Հռովմ· դ· 24։ ը· 11։ ա Կոր· ղ· 14։ ժե· 15։ բ Կոր· գ· 14։ Գաղ· ա· 1։ Եփես· ա· 20։ Կող· բ· 12։ ա Թես· ա· 10։ Եբր· ժգ· 20։ ա Պետ· ա· 21։ — ֆՍաղ· ժղ· 8։

† Կամ դժոխքին — ֆգԹագ· բ· 10։ ԳԼ· ժգ· 36։ — ֆբ Թագ· է· 12, 13։ Սաղ· ճղբ· 11։ Ղուկ· ա· 32, 69։ Հռովմ· ա· 3։ բ Տիմ· բ· 8։ — ֆՍաղ· ժգ· 10։ ԳԼ· ժգ· 35։ — ՂՀմր· 24։ — *ԳԼ· ա· 8։ — ֆԳԼ· է· 31։ Փիլ· բ· 9։ Եբր· ժ· 12։ — ֆՅովէլ· ժգ· 26։ ժե· 26։ ժզ· 7, 13։ ԳԼ· ա· 4։ — ՂԳԼ· ժ· 45։ Եփես· գ· 8։ — ֆՍաղ· ճժ· 1։ Մատ· իբ· 44։ ա Կոր· ժե· 25։ Եփես· ա· 20։ Եբր· ա· 13։ — *ԳԼ· է· 31։

(37) Ըստ այս որ լսեցին՝ էլան յսրտերուն մէջ ղղջացին, և ըսին Պետրոսին ու միւս առաքեալներուն, Մարդիկ եղբայրներ, ի՞նչ ընենք։ (38) Եւ Պետրոս ըսաւ անոնց, Ապաշխարեցէք, ու ձեզմէ ամէն մէկը Յիսուս Քրիստոսի անունովը մեղաց թողութեան համար, և Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւը պիտի ընդունիք։

(39) Ինչու որ խոստումնըդը ձեզի է ու ձեր որդւոցը, և ամէն հեռու եղողներուն՝ որոնք որ մեր Տէր Աստուածը պիտի կանչէ։ (40) Եւ ուրիշ շատ խօսքերով վկայութիւն կու տար, ու կը յորդորէր ըսելով և կ'ըսէր, Այս խոտորած ազգէն ինքզինքնիդ ազատեցէք։ (41) Եւ անոնք որ սրտանց ընդունեցին անոր խօսքերը՝ մկրտուեցան. ու այն օրը երեք հազար հոգիի չափ աւելցան։ (42) Եւ միշտ առաքելոց վարդապետութեանը հետեւէ էին, ու միաբանութեանը և հաց կտրելուն ու աղօթքներուն։

(43) Եւ ամէն մարդու վրայ վախ էկաւ. և առաքելոց ձեռքովը շատ հրաշքներ ու նշաններ կը դործուէին։ (44) Ու բոլոր հաւատացեալները մէկտեղ էին, և ամէն բաներնին հասարակաց էր։ (45) Ու ստացուածքնին և ունեցած բանները կը ծախէին, ու անոնց դէնը կը բաժնէին ամենուն, որուն որ բան մը պէտք ըլլար։ (46) Եւ ամէն օր միաբանութեամբ տաճարը երթալու հետեւէ էին, և տուներնին հաց կը կոտրէին, ու կերակուրնին կ'ուտէին ուրախութեամբ և միամտութեամբ սրտի. (47) ԶԱստուած կ'օրհնէին, ու բոլոր

— Ելք. 46։ Գլ. ա. 14։ Հռովմ. ժբ. 12։ Եփես. զ. 18։ Կող. դ. 2։ Եբր. ժ. 25։ — ‡ Մար. ժգ. 17։ Գլ. դ. 33։ ե. 12։ — †Գլ. դ. 32, 34։ — ⁂ Ես. ծբ. 7։

— § Գլ. ժ. 45։ ժա. 15, 18։ ժգ. 26։ ժե. 3, 8, 14։ Եփես. բ. 13, 17։

— ¶ Գլ. ա. 14։ — ** Ղուկ. իդ. 53։ Գլ. ե. 42։ — ‖ Գլ. ի. 7։ — ‡‡ Ղուկ. բ. 52։ Գլ. դ. 33։ Հռովմ. ժգ. 18։

Էջաք. ժբ. 10։ Ղուկ. գ. 10։ Գլ. թ. 6։ ժգ. 30։ — * Ղուկ. իգ. 47։ Գլ. դ. 19։ — ‡ Յովել. բ. 28։ Գլ. գ. 25։

Հմ. 37։ Պետրոսի խօսքերը մեծ ազդեցութիւն ըրին ունկնդրաց, քանզի Հոգւոյն Սրբոյ մասնաւոր զօրութիւնը կը տեսնուէր Առաքելոյն վրայ։ Ունկնդիրներէն ոմանք խաչահանութեան գործին մասնակից եղած էին, և այս մեղքին համար անոնց խիղճը սկսաւ զանոնք տանջել։ Բնականաբար մեղաւորն իր մեղացը համար կը տանջուի ներքուստ, երբ անոր խիղճն ըստ արժանւոյն կ'արթընայ, և անատեն, Հոգւոյն Սրբոյ ազդեցութեամբը, կը տեսնէ և կը զդայ որ Փրկչի մը կարօտ է. ուստի և կը սկսի վնասել և հարցընել թէ փրկուելու համար ինչ ընելու և որու երթալու է։

Հմ. 38։ Այս համարին մէջ Պետրոս փրկութեան ճամբան կ'իմացնէ, այսինքն՝ կ'իմացնէ թէ ով որ փրկուիլ կ'ուզէ, պարտական՝ ճշմարտապէս ապաշխարել, երկրորդ՝ հաւատալ և մկրտուելով ցուցնել թէ հաւատացեալ է, որ այնպէս ընդունի Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւները։ Կ'իմացնէ նաեւ թէ մեղաց համար բուն հատուցում կամ փրկանք՝ Քրիստոսի քաւութիւնն է։

Հմ. 39։ Խնդիր է թէ այս համարին մէջ Պետրոս «ձեր որդւոցը» խօսքը անատեսնուած տղայոց, թէ տպագայից համար ըսաւ։ Հաւանականագոյն է թէ անատեսնուած տղայոց համար ըսաւ, քանզի իւրայոց կը յաւելուր, «հեռու եղողներուն»։ Բայց եթէ «որդի» բառը թէ որդւոյ և թէ սերնդեան մըտօք առնուի, սխալած չենք ըլլար։

Դարձեալ այս համարին մէջ թէպէտ Պետրոս իր ունկնդիրներն ապաշխարութեան կը յորդորէ, կ'իմացնէ սակայն թէ Տէրն ալ զանոնք կը հրաւիրէ իր բացարձակ կամօքն ու կարողութեամբը։

Հմ. 40։ Յայտնի է թէ այս պլսոյս մէջ Պետրոսի քարոզութեան լոկ բովանդակութիւնը կամ իմաստը գրուած է։ Առաքեալն ուրիշ շատ խօսքերով Յիսուսի վրայ աւելի ընդարձակ վկայութիւն, ժողովուրդին ալ հարկաւոր խրատներ տուաւ։ Հոս դիտողութեան արժանի է որ Պետրոս առաքեալ այն Հրեաներուն քարոզելով զանոնք սոսկեց զատուիլ իրենց համազդիներէն որ հաւատացեալ չէին։

Հմ. 41։ Հոս դիտողութեան արժանի կէտը սա է որ, մկրտութեան համար կարեւոր բանը մաքուր եւ ճշմարիտ հաւատքն էր, վասնորոյ կենաց խօսքը հաւատացող ընդունողներն առհասարակ եւ առանց խորութեան մկրտուեցան։ Իսկ մկրտութեան եղանակին վրայ տարբեր կարծիք ունեցողներն իրարմէ տարբեր պատասխան կու տան սա խնդրոյն, թէ ինչպէս այնչափ մարդիկ մէկ օրուան մէջ մկրտուեցան։ Որովհետեւ երեք հազար հոգին ջուրին մէջ ամբողջ ընկղմելով մկրտել չատ ժամանակի կարօտ էր, ընդհանրապէս կը կարծուի թէ մկրտութեան արարողութիւնը ոչ թէ ընկղմելով, այլ մկրտելոց վրայ ջուր թափելով կամ սրսկելով կատարուեցաւ։ Արդարեւ չի կրնար ըսուիլ թէ միայն այս մեկնութեամբ կարծեաց տարբերութիւնները կը վերնան։ Բայց որովհետեւ ուրիշ զօրաւոր փաստեր կը ցուցնեն թէ մկրտութեան արարողութիւնը միշտ ընկղմմամբ չէր ըլլար, եւ որովհետեւ մկրտութեան եղանակին նըկատմամբ մասնաւոր սէրբունական հրաման մը չկայ, պատճառ չկայ ըսելու թէ մկրտելու այս ինչ եղանակը միայն չիտակ է, եւ միւսները՝ սխալ։

Հմ. 42—47։ Հոս մանաւանդ երեք բան մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ. նախ որ՝ Առաքելոց համբաւն ու պատիւը երթալով կ'աւելնային, եւ անոնց ձեռքով կատարուած նշաններն ու հրաշքները ժողովուրդին վրայ մեծ ազդեցութիւն ընելով պատճառ եղան Քրիստոնէական հաւատոյ տարածման։ Երկրորդ որ՝ հաւատացեալք, իրենց նոր հաւատքին վարդապետութիւններուն եւ պարտաւորութիւններուն վերաբերեալ չատ տեղեկութիւններ առնելու համար, չուզեցին Առաքելոց քովէն զատուիլ, այնպէս որ անոնց մէ չատերը որ Երուսաղէմայի չէին, Պենտեկոստէի տօնէն ետքն ալ քիչ մը ժամանակ հոն մնալ ուզեցին, հրահանգ ուելու համար իրենց նորընծայ կրօնքին մէջ. եւ ոչ միայն կը հրահանգուէին, այլեւ կ'աղօթէին, մէկտեղ կու գային յիշատակելու համար նուիրական ընթրիքը զոր Քրիստոս հաստատեց իր կենաց վերջին դիշերը, եւ մէկտեղ կը ճաշէին։ Երրորդ որ՝ Քրիստոսի եկեղեցւոյն այն նախկին օրերուն մէջ, հաւատացեալք մէկտեղ կը բնակէին, եւ հասարակաց էր անոնց ինչքն ու կարասիքը, եւ մանաւանդ օ-

ժողովուրդին առջեւը չնորհք կը դանէին. եւ ՅԵՐը օր ըստ օրէ կը դիմէին։

ե Գլ. ե. 14։ ժա. 24։

բական ապրուստը։ Այս նիւթին վրայ խօսելով դիտողութեան արժանի ուրիշ քանի մը բան ալ յիշեցնենք։ Նախ՝ հաւատացեալոց չաւերը Երուսաղէմի մէջ օտարական ըլլալով, եթէ Քրիստոնէական հաւատոյվարդապետութիւնները սորվելու համար այն քաղքին մէջ պիտի կենային, տարակոյս չկայ թէ իրարու ձեռնտուութեանը կարօտ էին արտաքոյ կարգի եղանակաւ։ Երկրորդ՝ գիտենք որ այս վիճակը երկայն ատեն չտեւեց. քանզի Առաքեալք իրենց թուղթերուն մէջ կը խրատեն հաւատացեալները ողորմութիւն ընել աղքատաց, ոչ թէ իրենց տացուածքը հատարակաց ընել։ Երրորդ՝ յայտնի է թէ, երբ օտար հաւատացեալք իրենց երկիրները կ'երթային, տացուածոց հատարակաց ըլլալուն հարկը կը դադրէր։

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՄԷՋ ՋՕՐԱՆԱԼՆ ՈՒ ԲԱԶՄԱՆԱԼԸ, ՀԱԼԱԾՈՒՄ ԿՐԵԼԸ, ԵՒ ՀՐԱՇԵՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋՈՑԱՒ ԱՌԱՔԵԼՈՑ ՀԱՄԲԱՒ ՍՏԱՆԱԼԸ։

Գ—Ի ԳԼՈՒԽՆԵՐ

ՅՕԴՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

Պետրոսի Ե Յովհաննու Քրջած հրաշէը Ե անոր արդիւնքն ու ազդեցութիւնը

Գ ԵՒ Դ ԳԼՈՒԽՆԵՐ

ԳԼՈՒԽ Գ

(1) Որդ Պետրոս ու Յովհաննէս ի ժամուն աղօթից ի տասներորդ ժամու աղօթ-

ա Սաղ. ծե. 17։

քին ատենը մէկտեղ ի տաճարը

բ Գլ. բ. 46։

Գործքոց հրաշէը. Հմբ. 1—8։ Հմբ. 1։ Առաքեալք, եւ անոնց քարոզութեանը միջոցաւ Քրիստոնէական կրօնքն ընդունող Քրիստոնեայ ժողովուրդը, այն նախնի ժամանակ առհասարակ Հրեայ ըլլալով, իրենց հին հրէական սովորութեան համաձայն ամէն օր կամ գոնէ շաբաթ մը քանի մը անգամ տաճարը կ'երթային, մանաւանդ որ անդամալոյծը քառասուն տարին անցուցած էր։ Տե՛ս Հմբ. 10, Լ, Դ. 16, 22։

3. Այս հրաշքը, թէ գործուած ատենը եւ թէ յետոյ, երբ Պետրոսի քարոզութեամբը հռչակուեցաւ, յայտնի եղաւ թէ միայն Քրիստոսի անուամբն ու կարողութեամբը կատարուած էր, ուստի եւ այս դէպքին բոլոր ազդեցութիւնը հաստատեց թէ Յիսուս ճշմարտապէս Քրիստոսն է, այսինքն Հրեաներէն սպասուած Մեսիան։

Հմբ. 3—5։ Անդամալոյծն, ըստ սովորութեան, ողորմութիւն առնել կը յուսար, բայց Աստուած անոր համար մեծ օրհնութիւն մը պատրաստած էր։ «Մեզի նայէ։» Առաքեալք այս խօսքով անդամալուծին մանաւոր ուշադրութիւնը գրաւեցին, քանզի անոնց մարդոց վրայ բժշկութեան հրաշք չէին կատարեր։ Այս խօսքով անդամալուծին հոգին արթնցուցին։

Հմբ. 6, 7։ Առաքեալք ոչ թէ իրենց անուամբը, այլ Քրիստոսի անուամբը հրաշքներ ըրին։ Քրիստոսի զօրութիւնը բացարձակ եւ բուն իրմէն էր, բայց Առաքելոց զօրութիւնը Քրիստոսէն էր, ինչպէս որ մոլորակներուն լոյսն արեգակէն է։

Հմբ. 8։ Անդամալոյծը բժշկութիւն գտածին պէս Աստուծոյ փառաբանութիւն կը մատուցանէր, անոր ուրախութիւնը չնորհակալութեան հետ խառնուած էր։ Այս մասին անիկա օրինակ է մեզի։

ձառ ու կը յուսար անոնցմէ բան մը առնել։ (6) Եւ Պետրոս ըսաւ, Արծաթ ու ոսկի չունիմ, հապա ինչ որ ունիմ՝ ան քեզի կու տամ. Ի Նազովրեցի Յիսուս Քրիստոսին անունովը ելիր ու քալէ։ (7) Եւ անոր աջ ձեռքէն բռնեց՝ վերցուց զանիկա, ու իսկոյն անոր ոտքին թաթերը ու կոճերը զօրացան։ (8) Ելաւ վեր ցաթկլտալով կայնեցաւ ու կը քալէր, և անոնց հետ տաճարը մտաւ՝ քալելով ու ցաթկտալով և դՅստուած օրհնելով։

է Գլ. դ. 10։—ԼԵ. Լ. 6։

կ'ելլէին։ (2) Եւ իր մօրը որովայնէն կաղ ձնած մարդ մը կը բերուէր, որ զանիկա ամէն օր տաճարին Գեղեցիկ կոչուած դրանը քով կը դնէին, որ տաճարը մտնողներէն ողորմութիւն խնդրէ։ (3) Ասիկա տեսնելով Պետրոսը և Յովհաննէսը որ տաճարը մտնելու վրայ էին, կ'աղաչէր որ ողորմութիւն առնէ։ (4) Իսկ Պետրոս Յովհաննէսին հետ մէկտեղ անոր նայեցաւ ու ըսաւ, Մեզի նայէ. (5) Ան ալ դէպ ի անոնց դար-

ֆ Գլ. ժդ. 7։—Ա Յովհ. Թ. 8։

սիային նկատմամբ գրուած մարգարէութիւններն իրենց Տէրոջը Յիսուսի վրայ կատարուած կը համարէին, տաճարը երթալով յանուն Քրիստոսի աղօթք եւ պաշտօն կը մատուցանէին։

Հմբ. 2։ Այս անդամալուծին վրայ դիտողութեան արժանի սա բանները կան. 1. Անիկա ի ծնէ կաղ էր, ուստի եւ Աստուած միայն կարող էր զանի բժշկել։ Ամենէն ճարտար բժիշկը կարող չեղաւ այսպիսի գործ մը ընել։ 2. Այս մարդն ընդհանուր ծանօթ էր, քանզի չատ ատենէ ի վեր միեւնոյն տեղը, այն է տաճարին երեւելի մէկ դրան քով, ամէն օր բերուելով կը դրուէր, Երուսաղէմի բնակիչները զանի չատ ազէկ կը ճանչնային, ուստի եւ անոր բժշկութիւնը բնականաբար ամենուն ուշադրութիւնը գրաւեց, մանաւանդ որ անդամալոյծը քառասուն տարին անցուցած էր։ Տե՛ս Հմբ. 10, Լ, Դ. 16, 22։

3. Այս հրաշքը, թէ գործուած ատենը եւ թէ յետոյ, երբ Պետրոսի քարոզութեամբը հռչակուեցաւ, յայտնի եղաւ թէ միայն Քրիստոսի անուամբն ու կարողութեամբը կատարուած էր, ուստի եւ այս դէպքին բոլոր ազդեցութիւնը հաստատեց թէ Յիսուս ճշմարտապէս Քրիստոսն է, այսինքն Հրեաներէն սպասուած Մեսիան։

Հմբ. 3—5։ Անդամալոյծն, ըստ սովորութեան, ողորմութիւն առնել կը յուսար, բայց Աստուած անոր համար մեծ օրհնութիւն մը պատրաստած էր։ «Մեզի նայէ։» Առաքեալք այս խօսքով անդամալուծին մանաւոր ուշադրութիւնը գրաւեցին, քանզի անոնց մարդոց վրայ բժշկութեան հրաշք չէին կատարեր։ Այս խօսքով անդամալուծին հոգին արթնցուցին։

Հմբ. 6, 7։ Առաքեալք ոչ թէ իրենց անուամբը, այլ Քրիստոսի անուամբը հրաշքներ ըրին։ Քրիստոսի զօրութիւնը բացարձակ եւ բուն իրմէն էր, բայց Առաքելոց զօրութիւնը Քրիստոսէն էր, ինչպէս որ մոլորակներուն լոյսն արեգակէն է։

Հմբ. 8։ Անդամալոյծը բժշկութիւն գտածին պէս Աստուծոյ փառաբանութիւն կը մատուցանէր, անոր ուրախութիւնը չնորհակալութեան հետ խառնուած էր։ Այս մասին անիկա օրինակ է մեզի։

(9) Ըւ բոլոր ժողովուրդը տե-
սաւ անիկա որ կը քալէր ու
կ'օրհնէր զԱստուած. (10) Եւ
կը ճանչնային թէ անիկա էր,
ըսր ողորմութեան համար տա-
ճարին Գեղեցիկ կոչուած դրանը
քով կը նստէր. և զարմանքով
ու ապշութեամբ լեցուեցան
անոր եղած բանին համար։

(11) Եւ քանի որ *անիկա
Պետրոսին ու Յովհաննէսին յա-
րեր էր, բոլոր ժողովուրդը
զարմացած մէկտեղ վազեցին
անոնց քովը ան սրահը Ը որ
Սողոմոնինը կ'ըսուէր։ (12) Ա-
տեսնելով Պետրոս՝ պատաս-
խան տուաւ ժողովուրդին, Ով
Իսրայէլացի մարդիկ, ինչո՞ւ
զարմացեր էք ասոր վրայ, կամ
ինչո՞ւ աչքերնիդ անկած մեզի
կը նայիք, որպես թէ մենք մեր
զօրութեամբը կամ բարեպաշ-

է Գլ. գ. 16, 21։—ը Յովհ. թ. 8։
—*Նմն. ան բժշկուած կաղը—ի Յովհ.
ժ. 23; Գլ. ե. 12։—ձ Գլ. ե. 30։
—ղ Յովհ. ե. 39, ժբ. 16, ժե. 1։—
* կամ ծառան—լմ Ասա. իե. 2։—խ Մատ.
իե. 20։ Մար. ժե. 11։ Ղուկ իգ. 18,

տութեամբը ատոր քալել տը-
ուած ըլլանք։ (13) Ժ Աբրահա-
մին ու Իսահակին եւ Յակոբին
Աստուածը՝ մեր հայրերուն Աս-
տուածը Ի փառաւորեց իր *Որ-
դին Յիսուսը, Նորն որ դուք
մատնեցիք, եւ ուրացաք Պի-
ղատոսին առջեւը՝ երբոր ին-
քը վճռեց որ արձակէ։ (14) Բայց
դուք ան Հ Սուրբը և Ն Արդարը
ուրացաք, ու խնդրեցիք որ
մարդասպան մարդ մը ձեզի
շնորհուի. (15) Եւ կենաց ա-
ռաջնորդը սպաննեցիք, Ո որ զա-
նիկա Աստուած մեռելներէն
յարուց, Ո որուն մենք վկայ
ենք. (16) Եւ անոր անունը
հաւատքով՝ Ռանոր անունը
հաստատեց ասիկա, որն որ
դուք կը տեսնէք ու դիտէք.
և ան հաւատքը որ անով է՝ ա-
առողջութիւնը ատոր տուաւ

20, 21։ Յովհ. ժբ. 40։ ժթ. 15։ Գլ.
ժգ. 28։—Ծ Ղաղ. ժգ. 10։ Մար. ա.
24։ Ղուկ. ա. 35։ Գլ. բ. 27։ դ. 27։
—Հ Գլ. ե. 52։ իբ. 14։—Ղ Հռ. բ. 24։
—Յ Գլ. բ. 32։—Ղ Մատ. թ. 22։ Գլ.
դ. 10։ ժգ. 8։

Այս հրաշագործութիւնը պէտք է
ընէ՞ր ժողովրդեան վերայ։

Հմբ. 9—11։ Անդամալուծի մը,
զոր չատ տարիներէ ի վեր միւնոյն
տեղն ամէնքը կը տեսնէին, յան-
կարծ ոտք ելլելով առողջ մարդու
մը պէս քալելը՝ բնականապէս վեր-
ջին աստիճան ուշադրութիւն
գրաւող դէպք էր, եւ բոլոր ժո-
ղովուրդը տեսնելով այս նշանը,
որ Յիսուսի Մեսիա ըլլալը կը հաս-
տատէր, չատ զարմացան, եւ ինչ-
պէս որ չորրորդ գլխուն մէջ կը
ծանուցուի, Առաքելոց թիւնամի-
ներն անգամ այս հրաշքին արտա-

քոյ կարգի ազդեցութեանը չկըր-
նան դէմ դնել։ Աստուծոյ իսկա-
տութեամբն այս հրաշքը Քրիս-
տոնէական կրօնքին տարածուե-
լուն եւ զօրանալուն մեծ առիթ
եղաւ։

Հմբ. 12—26։ Այս համարները
կը պարունակեն Պետրոսի քարո-
զութիւնը, որոյ նիւթը սա է։ Այս
հրաշքը

Ա. Առաքելոց զօրութեամբը
չկատարուեցաւ (հմբ. 12)։

Բ. Միայն Հօր Աստուծոյ զօրու-
թիւնը ցուցնելու համար կատար-
ուեցաւ (հմբ. 13)։

ձեր ամէնուն առջեւը։ (17) Եւ
հիմա, եղբայրնե՛ր, Գիտեմ
որ չգիտնալով ըրիք, ինչպէս
որ ձեր իշխաններն ալ։ (18) Բայց
Աստուած ինչ որ առաջուց Ի իր
բոլոր մարգարէներուն բերնո-
վը յայտներ էր Քրիստոսին չար-
չարուելուն վրայով, այսպէս
կատարեց։ (19) Ն Ուստի ապաշ-
խարեցէ՛ք ու դարձի եկէ՛ք՝ որ
մեղքերնիդ չնջուի. (20) Որ-
պէս զի սիրուխանաց ժամանակ-
ները գան Տէրոջը երեսէն, և
առաջուց *ձեզի քարոզուած՝՝
Յիսուս Քրիստոսը խրկէ. (21) Ո Ր
զանիկա պէտք է որ երկինքը
ընդունի մինչեւ ան առեներըը՝
որ ամէն բաները կարգադ-
րուին, Որոնց համար Աստուած
սկիզբէն Ի ի վեր իր սուրբ մար-
գարէներուն բերնովը խօսած

Ղուկ. իգ. 31։ Յովհ. ժզ. 3։ Գլ.
ժգ. 27։ ա Կոր. բ. 8։ ա Տիմ. ա. 13։
—Ղ Ղուկ. իգ. 44։ Գլ. իզ. 22։—
յ Ղաղ. իբ։ Ես. ծ. 6։ ծգ. 5, Են։
Դան. Թ. 26։ ա Պետ. ա. 10, 11։—
Ն Գլ. բ. 38։—*Նմն. ձեզի համար
սահմանուած—Ո Գլ. ա. 11։—՝՝ Մատ.
ժէ. 11։—Ր Ղուկ. ա. 70։—† Նմն.

Գ. Աստուծոյ Որդւոյն Յիսուսի
Քրիստոսի զօրութեամբը կատար-
ուեցաւ (հմբ. 16)։

Դ. Կատարուեցաւ, որպէս զի
Հօր Աստուծոյ կոչմէն վկայութիւն
եւ փառք ըլլար Յիսուսի (հմբ. 13)։

Ե. Կը ցուցնէ ոչ միայն Քրիս-
տոսի կարողութիւնն ու փառքը,
հապա նաեւ Հրէից այն մեծ յան-
ցանքը զոր գործեցին զՅիսուս
սպաննելով (հմբ. 13—15)։

Զ. Կը ցուցնէ թէ ողորմութիւնն
ու չնորհքը զոր Աստուած ընել
կ'ուզէ մարդոց՝ անոնց մեղքերուն

ջանիկա պէտք է որ երկինքը
ընդունի մինչեւ ան առեներըը՝
որ ամէն բաները կարգադ-
րուին, Որոնց համար Աստուած
սկիզբէն Ի ի վեր իր սուրբ մար-
գարէներուն բերնովը խօսած

Գանգղ Մովսէս—գբ Օր. ժբ. 15, 18,
19։ Գլ. ե. 37։—Ը Գլ. բ. 39։ Հռ-
ոմ. Թ. 4, 8։ ժե. 8։ Գաղ. գ.
26։—ա Կոր. ժբ. 3։ ժը. 18։ իբ. 18։
իզ. 4։ իբ. 14։ Գաղ. գ. 8։—‡ Նմն.
Որդին Յիսուսը—Ա Մատ. ժ. 5։ ժե.
24։ Ղուկ. իգ. 47։ Գլ. ժգ. 32, 33,
46։—Ը Ը Մ. 22։

միջոցաւն անգամ Ի գործ կը դըր-
ուի (հմբ. 17, 18)։ ուստի,

Ե. Ապաշխարութիւն եւ ճշմա-
րիտ հաւատք կը պահանջուի (հմբ.
19, 20)։

Ը. Պետրոս կը ծանուցանէ Քրիս-
տոսի համբարձումը, եւ անոր մեր-
սանգամ գալուստը փառօք (հմբ.
21)։

Թ. Կը ծանուցանէ նաեւ թէ,
Ը Օրին. ԺԸ. 15, 18, 19 համար-
ներուն մէջ պարունակուած յայտ-
նութեան պատգամը Քրիստոսի կը
վերաբերի (հմբ. 22—24), եւ

օրհնէ, †ամէն մէկերնիդ ձեր չարութիւններէն դարձընելով։

ԳԼ· Դ

(1) Ու երբոր անոնք ժողովուրդին կը խօսէին, քահանաները ու տաճարին իշխանը և սադուկեցիները անոնց վրայ հասան, (2) †դժուարելով որ անոնք ժողովուրդին կը սորվեցընէին, և Յիսուսի միջոցով մեռելներէն յարութիւն առնելը կը քարոզէին. (3) Ու ձեռք զարկին անոնց և բանտը դրին

†Մատ. ա. 21։

ա. Խրատ կու տայ դիմել Աստուծոյ ողորմութեանը (հմբ. 25, 26)։

ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆՈՍ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԵԼՆԵՐՆ ԸՆԴՈՒՆ· Հմբ. 1—4։

Հմբ. 1—3։ Հրէից մեծերը Պետրոսի այսպէս ազդու կերպով քարոզելէն ոչ միայն զոհ չեզան, այլ մանաւանդ խռովեցան եւ բարկացան։ Եւ թէպէտ դիւաւորութիւն ունէին Առաքեալները բանտարկելու եւ պատժելու, բայց իրիկուն ըլլալով խորհուրդի ժողովը գումարելու այլ եւս ժամանակ չկար, ուստի եւ բանտը դնելով Առաքեալները, պատրաստուեցան հետեւեալ օրը զանոնք պատուհասելու։

Հմբ. 4։ Այս հանգրուանին մէջ կը տեսնուի Աստուծոյ խօսքին զօրութիւնն ու ազդեցութիւնը մարդկային աեւելութեան եւ հակառակութեան դէմ։ Պետրոս Հոգւոյն Սրբոյ յատուկ զօրութեամբը քարոզած էր, եւ թէպէտ քարոզիչը բանտարկուեցաւ, բայց անոր խօսքերը չբանտարկուեցան, եւ արդիւնքն այս եղաւ որ հաւատացեալոց թիւը կարի բազմացաւ։

զանոնք մինչեւ հետեւեալ օրը, ինչու որ ալ իրիկուն էր։ (4) Բայց ան խօսքը լսողներէն շատերը հաւատացին, ու մարդոց թիւը հինգ հազարի չափ եղաւ։

(5) Ու եղաւ որ հետեւեալ օրը մէկտեղ ժողվուեցան անոնց իշխանները և ծերերը ու դպիրները երուսաղէմի մէջ, (6) †Նաեւ Աննա քահանայապետը ու Կայիափա և Յովհաննէս ու Աղէքսանդրոս և ան ամէնը որ քահանայապետի ցեղէ էին. (7) Եւ զանոնք մէջ

†Մատ. իբ. 23։ ԳԼ. իգ. 8։—ԲՂուկ. գ. 2։ Յովէլ. ժա. 49։ ժբ. 13։

ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽՈՐՀՐԴԷ ԺՈՂՎԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՆԱԼՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ԲՈՒՆԵՑԻՆ· Հմբ. 5—12։

Հմբ. 5, 6։ Ասկէ կը հասկցուի որ խորհուրդին բոլոր անդամները, այսինքն Հրէից ազգային մեծ ժողովը, զՊետրոս եւ զՅովհաննէս յանցաւոր հանելու եւ դատապարտելու համար դումարուած էին։ Հոս յիշուած Յովհաննու եւ Աղեքսանդրի վրայ ուրիշ տեղեկութիւն չունինք։

Հմբ. 7։ Վերոյիշեալ երկու Առաքեալներն այն մեծ եւ պատուաւոր ժողովին առջեւ հանուեցան. եւ երբ անոնց հարցուփորձը սկսաւ, ժողովին նպատակն էր զՊետրոս եւ զՅովհաննէս վախցնել եւ ցուցընել անոնց թէ անոնք անկանոն եւ ապօրինաւոր կերպով վարուած էին։ Հոգեւոր կամ կրօնական գործքերն այն ժողովին իշխանութեանը ներքեւ էին, ուստի եւ Պետրոսի եւ Յովհաննու՝ առանց հրաման առնելու այն ժողովին, քարոզած եւ վարդապետած ըլլալն յանցանք համարուեցաւ։

տեղը կայնեցուցած՝ կը հարցընէին, †Ի՞նչ զօրութիւնով կամ ի՞նչ անունով ըրիք դուք ասիկա։ (8) †Ընատանը Պետրոս Հոգւով Սրբով լեցուած՝ ըսաւ անոնց, Ով ժողովուրդին իշխանները և իսրայէլի ծերերը, (9) Թէ որ մենք այսօր կը կարծուինք մարդու մը եղած բարիքին համար կը քննուինք, թէ ինչ միջոցով անիկա բժշկուեցաւ, (10) Յայտնի ըլլայ ձեզի ամէնքնուդ ու բոլոր իսրայէլի ժողովուրդին, †որ Նազովրեցի Յիսուս Քրիստոսի անունովը՝ որն որ դուք խաչեցիք, և †որն որ Աստուած մեռելներէն յարուցած, անով ասիկա ձեր առջեւը բժշկուած կեցեր է։ (11) †Անիկա է ան քարը ձեզմէ շինողներէդ անարգուած, որ անկիւնի գլուխ եղաւ. (12) †Եւ

†Եղ. բ. 14։ Մատ. իա. 23։ ԳԼ. է. 27։—†Ղուկ. ժբ. 11, 12։—†ԳԼ. գ. 6, 16։—ՂԳԼ. բ. 24։—†Պաղ. բ. 5, 6։

փրկութիւն գտնել յոսայէ անոսի է։ Քրիստոնեայ քարոզիչք ալ աշխարհիս ամէն կողմերը երթալով այս հաւատքը քարոզած են։

Այս համարներուն բուն իմաստին վրայ չատ վէճեր եղած են։ Ոմանք կը կարծեն թէ, հեթանոսաց մէջ անդամ բարեպաշտ եւ արդար մարդիկ, եթէ գտնուին, կրնան, Հռոմ. Բ. 14, 15 համարներուն նայելով, փրկութիւն գըտնել։ Արդարեւ, եթէ կը գտնուէին այնպիսի մարդիկ որ իրենց խղճին վկայութեանը համեմատ արդար կեանք կը վարէին, եւ, զղալով իրենց կարօտութիւնը Փրկչի մը,

ձմբ. 22։ Ես. իբ. 16։ Մատ. իա. 42։—ԸՄատ. ա. 21։ ԳԼ. ժ. 43։ ա Տիմ. բ. 5, 6։

ուրիշ մէկով մը փրկութիւն չկայ. ինչու որ անկէ ’ի զատ ուրիշ անուն մը չկայ երկինքի տակը մարդոց մէջ տրուած, որ անով կարող ըլլանք փրկուելու: (13) Իսկ անոնք Պետրոսին ու Յովհաննէսին համարձակութեանը նայելով, ու հասկընալով որ տգէտ ու առանց ուսման մարդիկ են, կը զարմանային. և իմացան որ անոնք Յիսուսին հետ էին. (14) Ու ան բժշկուած մարդը տեսնելով որ Հանոնց հետ կայներ էր, չէին կրնար անոնց դէմ բան մը խօսիլ: (15) Եւ հրամայելով անոնց որ ատեանէն դուրս ելլեն, իրարու հետ խորհուրդ կ՚ընէին, (16) եւ ըսին, Ի՞նչ ընենք այս մարդոյը. ինչու որ Երուսաղէմի բոլոր բնակիչներուն յայտնի է թէ սոսկալի հրաշք մը եղաւ, ու մենք չենք կրնար ուրանալ: (17) Միայն թէ ժողովուրդին մէջը աւելի չտարածուելու համար՝ սաստիկ սպառնալիք ընենք անոնց, որ ան անունով

Ը Մատ. ժա. 25: ա Կոր. ա. 27: —Ֆգլ. գ. 11: —Է Յովհ. ժա. 47: —ԼԳԼ. գ. 9, 10:

պատրաստ էին Քրիստոսի հաւատալ, եթէ անոր վրայով լսէին, չէր կրնար ըսուիլ թէ այսպիսիք, եթէ առանց լսելու Քրիստոսի վրայ մեռնելու ըլլային, փրկութիւն չէին կրնար գտնել Քրիստոսի քաւութեան չնորհիւ: Բայց հեթանոսաց վրայ տեղեկութիւն ունեցող բոլոր ողջմիտ մարդիկ, հեթանոսաց նկատմամբ Հռոմ. Ա. 21—32, որուած վկայութիւնը կը հաստատեն. այսինքն՝ թէ արդար չկայ, հաւատալու պատրաստ մարդ չկայ. ուստի եւ յայտնի է թէ, այսպիսի կարծիք մը չի կրնար ապացուցուիլ Սուրբ Գրոց վկայութեամբ, եւ թէ բաց ’ի Քրիստոսէ ներեալ փրկութեան ուրիշ ճամբայ մը կայ ըսել՝ վտանգաւոր է:

Այս հրաշագործութեան պատճառով Ընթացք Հոգւոյն Լրոյ. Հմբ. 13—22:

Հմբ. 13: Պետրոսի եւ Յովհաննու ոչ թէ տպաւորութիւն ու տպաւորութիւն ունենալը, այլ դպիրներէն չըլլալով հասարակ ժողովուրդէն ըլլալը, ժողովին ուշադրութիւնը գրաւեց:

Հմբ. 14: Առաքելոց Աստուծմէ ըլլալուն ամենէն զօրաւոր վկայութիւն մը եղաւ բժշկուած մարդը: Յորչափ այն մարդը ներկայ էր, դժուարին էր ժողովին Պետրոսի դէմ դատապարտութեան վճիռ տալ:

Հմբ. 15: Ի՞նչ մեծ փոփոխութիւն եղաւ այն պատուաւոր ժողովին մէջ: ’Ի սկզբան ժողովականաց դիտաւորութիւնն էր Առաքեալները վախցնել, յետոյ իրենք վախցան Առաքելոց համարձակութենէն, եւ որոշեցին ծածուկ խորհուրդ ընել:

Հմբ. 16—18: Հրէից մեծ ժողովը, երկու անպաշտպան մարդոց վրայ յարձակում ընելով զանոնք վախցնելէն եւ խստիւ յանդիմանելէն ետքը, նախ յուսաց եւ կը ցընել զանոնք այն գործէն զոր յանձն առած էին. բայց հիմա ստիպուեցաւ գոհ ըլլալ սպառնալիք միայն ընելով այն մարդոց զոր յանցաւոր համարած էր:

Հմբ. 19, 20: Առաքեալք այս խօսքերով չատ կարեւոր, եւ բոլոր Աւետարանական Քրիստոնեաներէն իրենց ստոյգ եւ ընդունելի

մէյմէն ալ չըլլայ որ մարդոս բան խօսին: (18) Եւ զանոնք կանչելով պատուիրեցին անոնց որ ամենեւին չխօսին և չսորվեցընեն Յիսուսի անունովը: (19) Բայց Պետրոս ու Յովհաննէս պատասխան տուին անոնց ու ըսին, Թէ որ Աստուծոյ առջեւը ուղիղ է որ Աստուծմէ աւելի ձեզի մտիկ ընենք, դուք դատեցէք: (20) Վասն զի մենք չենք կրնար չխօսիլ՝ մեր որ տեսանք ու լսեցինք՝

Ֆգլ. ե. 40: —Ֆգլ. ե. 29: —Ֆգլ. իբ. 15: ա Յովհ. ա. 1, 3: —Հգլ. ա. 8: բ. 32: —Ֆ Մատ. իա. 26: Պ.ուկ. ե. 6, 19, իբ. 2: Գլ. ե. 26: —ՂԳլ. գ. 7, 8:

ճանչցուած սկզբունքներ յայտնեցին. զորօրինակ,

1. Թէ ամէն մարդ, մարդ ըլլալուն համար, ուղղակի Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մէջ է, այնպէս որ որեւէ իշէ մարդկային իշխանութիւն, թէ կառավարութիւնք եւ թէ եկեղեցական իշխանութիւնք, կարող չեն խառնուիլ այն յարաբերութեան դոր մարդս ունի Աստուծոյ հետ, եւ կամ խափանել զայն: Մարդ Աստուծոյ պատկերին նման ստեղծուեցաւ, եւ ուրիշ մարդ մը, որչափ եւ մեծ ըլլայ, անոր խղճին վրայ տիրելով, անոր եւ Աստուծոյ մէջ տեղ մտնելու իրաւունք չունի:

2. Թէ ամէն մարդ, իբրեւ մտաւոր արարած, Աստուծմէ մարդոց յայտնուած հոգեւոր եւ կրեւոր ճշմարտութիւնները հասկընալու կարողութիւն եւ արտօնութիւն առած ըլլալով, իրաւունք ունի Աստուծոյ խօսքն անձամբ կարդալ եւ հասկնալ. եւ, ոչ կառավարութիւնք, ոչ ալ կրօնական դլուխներ, իշխանութիւն ունին վճռելու թէ մարդիկ այս ինչ կամ այն ինչ բանն հաւատալու են, կամ թէ այս ինչ կամ այն ինչ կերպով Աստուծոյ պաշտօն մատուցանելու են: Մարդիկ հաւատալու կողմանէ ազատ են, եւ այս նկատմամբ որ եւ իցէ դերութիւն վնասակար եւ անտանելի է:

Որովհետեւ հոգեւոր ճշմարտութիւնները ուրիշներու յայտնել մարդուս բնական իրաւունքն է, կենաց աւետիսը վայելուչ կերպով ուրիշներուն քարոզող մարդուն բերանը գոցել՝ անիրաւութիւն եւ բռնութիւն համարուելու արժանի է: Աստուծմէ ամէն մարդու որոշուած արտօնութիւն է նաեւ կենաց աւետիսը քարոզել: Առաքեալք պարտական էին կենաց պատգամը քարոզել, եւ, ոչ ժողովներ, ոչ ալ թագաւորներ, իրաւունք ունէին արդելել զանոնք:

Այս նիւթին վրայ կրօնից եւ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ պատմութիւնը երկարօրէն կը խօսի, եւ հոն պատմուած դէպքերը մեծ ուշադրութեան արժանի են:

Հմբ. 21, 22: Հրէից ծերերը տեսնելով որ Առաքեալները յանցաւոր հանել կամ զանոնք իրաւամբ դատապարտել անկարելի էր, ժողովուրդէն ալ վախնալով, թէեւ Առաքեալները յանդիմանեցին, բայց վերջապէս զանոնք արձակելու ստիպուեցան:

(23) Եւ առնէ արձակուելով՝ ⁴իրենցներուն քովը եկան, ու պատմեցին ինչ որ քահանայապետները և ծերերը իրենց ըսին: (24) Անոնք ալ երբոր լսեցին, միաբանութեամբ ձայներնին Աստուծոյ վերցուցին՝ ըսելով, ⁴Ով Տէր, դուն ես ան Աստուածը՝ որ երկինքը ու երկիրը և ծովը ու բոլոր անոնց մէջ եղածները ստեղծեցիր, (25) Որ քու ծառային Դաւիթին բերնովը խօսեցար, ⁴ինչո՞ւ հեթանոսները խառնուեցան, ու ժողովուրդները պարապ բաներ մտածեցին· (26) Երկրի թագաւորները պատրաստ կայնեցան, և իշխանները մէկտեղ ժողվուեցան Տէրոջը դէմ և անոր Օծեալին դէմ: (27) Ինչպէս արդարև [աս քաղաքիս մէջ] ժողվուեցան Հերովդէս և Պոնտացի Պիղատոս՝ ազգերուն հետ ու իսրայէլի ժողովուրդներուն հետ, (28) Ընելով՝ ինչ որ քու ձեռքդ և խորհուրդդ սահմանեց առաջուց որ ըլլայ: (29) Եւ հիմա, ով Տէր, նայէ անոնց սպառնալիքներուն, ու շնորհէ քու ծառաներուդ ⁴որ բոլոր համարձակութիւնով քու խօսքդ խօսինք, (30) Քու ձեռքդ երկընցնելով բժշկելու, և նշաններ ու հրաշքներ ըլլալու ⁴անունովը ⁴Նազովրեցի Յիսուսին՝ սուրբ Որդւոյդ: (31) Ու երբոր անոնք աղօթք ըրին, շարժեցաւ Հանդիպելու տեղը՝ ուր որ ժողվուած էին, և ամէնքը Հոգւով Սրբով լեցուեցան, ⁴ու Աստուծոյ խօսքը համարձակ կը խօսէին:

(32) Եւ հաւատացեալներուն բազմութիւնը ⁴մէկ սիրտ ու մէկ հոգի ունէին. ⁴և անոնցմէ մէկը չէր ըսեր իր ստացուածներէն մէկուն համար՝ թէ իրն է, հապա իրենց ամէն բաները հասարակաց կը սեպէին: (33) ⁴Եւ մեծ զօրութիւնով առաքեալները ⁴վկայութիւն կու տային Տէր Յիսուսին յարութեանը, ⁴և անոնց ամենուն վրայ մեծ շնորհք կար: (34) Ու անոնց մէջ կարօտութիւն քաշող մը չկար, ⁴վասն զի անոնք որ ագարակներու կամ տուներու տէր էին, կը ծախէին և ծախուածներուն դիները կը բերէին, (35) ⁴Ու առաքելոց ոտքը կը դնէին. ⁴և ամէն մէկուն իր կարօտութեանը նայելով կը բաժնուէր: (36) Եւ Յովսէս որ առաքեալներէն Բառնաբաս մականուանեցաւ, (որ կը թարգմանուի

¶ Գլ· ժբ· 12: — Դ Թագ· ժթ· 15, — Յովէլ· բ· 1: — Նմաս· իզ· 3, Ղուկ· իբ· 2, իգ· 1, 8: — Ղուկ· ա· 35: — Ղուկ· գ· 18: Յովէլ· ժ· 36: — Գլ· բ· 23, գ· 18:

Նախայիշեալ պէտքին ապրեցուցիչը հաստատելոց և ուրիշներու վրայ· Հմբ· 23—37:

Հմբ· 23—27: Հաւատացելոց քաղաքութիւնն ուրախ եւ չնորհակալ եղան այն մանաւանդ որովհետեւ Աստուած ցուցուց Պետրոսի եւ Յովհաննու վրայ: Նոյն դէպքին մէջ Առաքեալք, այն հալածանքով զոր Յիսուսի անուանը համար կրեցին, կատարուած տեսան երկրորդ Սաղմոսին խօսքը, որ 25 եւ 26երորդ համարներուն մէջ գրուած է: Փառք կուտային, տեսնելով թէ Աստուծոյ յաւիտենական վճիռը եւ մարդարէական պատգամը կատարուեցան, եւ թէ ընդունայն եղաւ այն չարութիւնը զոր Հրէից ծերերը խորհած էին Քրիստոսէից դէմ:

Հմբ· 28: Տե՛ս Գլ· Բ· 23 ին մեկնութիւնը: Ոմանք այս եւ ասոր նման խօսքերուն Թերի մեկնութիւն մը տալով կ'ըսեն թէ, Աստուած ամէն բան գործող եւ գործել տուողն Աստուած է, եւ բարին ու չարն անոր կամքէն յառաջ կուգան, այնպէս որ այս կերպով մեզմէ հնարող եւ պատճառ՝ Աստուած եղած կ'ըլլայ: Ուրիշներ այս հայհոյական գաղափարը հերքելով եւ անոր վնասակար հետեւանքէն զգուշանալ ուզելովը, կ'ինդան ուրիշ մոլորութեան մը մէջ որ վերինին միւս ծայրն է: Աստուծոյ նախասահմանութիւնը, կ'ըսեն, չարութեան եւ մեզմէ հետ բնաւ չարաբերութիւն չունի: Այս կերպով մարդս ոչ միայն մեզմէ հեղինակը կ'ըլլայ, այլ եւ Աստուածային իշխանութենէն ազատ՝ ինքնիշխան էակ մը եղած կ'ըլլայ: Արդ՝ Սրբոյն նախասահմանութիւնն արարածին ամէն մէկ վիճակին եւ գործողութեանը կը վերաբերի, բայց եւ այնպէս բանական ու բարոյական արարած մը իր բոլոր գործողութեանը համար պատասխանատու է:

Արարչին նախասահմանութիւնը կը հաստատէ մարդուս անձնիշխանութիւնը: Այս անձնիշխանութենէն սա ալ կը հետեւի որ, մարդս կարող է Աստուծոյ անհաճոյ գործեր ընել: Այս կարգուածքը մեզի չի խլեր մեր անձնիշխանութիւնը, ոչ ալ Աստուծոյ նախասահմանութիւնը կ'անարդէ: Ինչպէս որ մարդ մեղանչելով Աստուծոյ պատուիրանին դէմ, Աստուծոյ կամքին հակառակ գործեց, նոյնպէս ալ Աստուծոյ նախասահմանութեան հակառակ չէ

ուի Մխիթարուհեան որդի,) ղեւտացի, ծննդեամբ կիպրացի, (37) ᵇԱգարակ մը ունենալով, ծախեց ու ստակը բերաւ առաքելոց ոտքը դրաւ։

ᵇՀմր. 34, 35։ ԴԼ. Ե. 1, 2։

չէ. թերեւս սա պատճառաւ է որ այս անձը յետոյ նշանաւոր եղաւ։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա.ՆԱՆԻԱՅԻ ԵՒ Ս.ԱՓԻՐԱՅԻ ՊԱՏԻԺԸ ԵՒ ԱՅՆ ՊԱՏԺԱՆ ԱՂԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ։

ԳԼՈՒԽ Ե· 1—16

ԳԼՈՒԽ Ե

(1) Բայց մէկ մարդ մը Ա.նանիայ անունով իր կնկանը Սափիրային հետ մէկտեղ ստացուածք մը ծախեց· (2) եւ ա-

Ա.նանիայի եւ անոր կնոջը Սափիրայի պատմութիւնը· 1—16 հմր։

Ընդհանուր տեսութիւն մը։

1· Այս դէպքին ժամանակը ստուգել կարելի չէ։ Այն առեն Քրիստոնէական եկեղեցւոյն վիճակը յայտնի էր· մինչեւ այն առեն եկեղեցւոյն վտանգը լոկ արտաքին էր, զոր օրինակ դուրսէն հալածում։ Բայց այս գլխոյն մէջ եկեղեցին ներքին վտանգի մը հանդիպած կը գտնենք։

2· Հոս եթէ միայն դրուի, յայտնի կը տեսնուի որ այս երկու անձանց, Ա.նանիայի եւ Սափիրայի յանկարծական մահը Քրիստոնէական եկեղեցւոյն հոգեւոր բարօրութեանը չատ նպաստաւոր եղաւ։

3· Այս պատմութենէն կը սորվինք, թէ անարժան մարդիկ միշտ կրնան սպրդիլ մտնել Քրիստոսի եկեղեցւոյն մէջ։

4· Բայց կը սորվինք եւ թէ եկեղեցւոյն գերագոյն Գլուխը միշտ

լով, ծախեց ու ստակը բերաւ՝ առաքելոց ոտքը դրաւ։

(3) ᵇԵւ Պետրոս ըսաւ, Ա.նանիա, ինչո՞ւ ᶜՍատանան քու սիրտդ լեցուց, որ դուն Հոգւոյն Սրբոյ սուտ խօսիս, ու ագարակին գինէն խորես· (4) Զէ՞ որ քուկդ էր ան՝ քանի որ կը ցերը էր, ու ծախուած ալ՝ քու իշխանութեանդ տակն էր· ատ ի՞նչ է որ քու սրտիդ մէջ ասքանը դրիր· չէ թէ մարդոց

ᵃԳԼ· դ· 37։ — ᵇՅով· Լ· 2։ ᵇ Օր· իդ· 21։ ժող· ե· 4։ — ᶜՂուկ· իբ·

վիրային հետ մէկտեղ ստացուածք մը ծախեց· (2) եւ ա-

յարմար միջոցներ կը գործածէ որ եկեղեցին մաքուր պահուի։

Հմր· 1։ Այս համարներուն մէջ յիշուած երկու անձանց վրայ ուրիշ տեղեկութիւն չունք գտներ։ Ա.նոնք, այր եւ կին, միաբան ոբոշեցին այն սուտը խօսիլ։ Յայտնի չէ թէ ինչ էր վաճառուած բանին գինը։ Սա միայն կ'իմացուի թէ անչարժ ստացուածք էր վաճառուածը, եւ, երրորդ համարին նայելով, արտ կամ դաշին էր։

Հմր· 2։ Վաճառուածին գինէն մաս մը խորհելով, այսինքն իրենց քով պահելով, մնացածը հասարակաց արկղին յանձնելու համար բերին պաշտօնէից, այսինքն Առաքելոց· սակայն

ա· Առատաձեռնութեան համբաւ ստանալու համար վաճառած էին իրենց ստացուածքը, եւ, ինչպէս կ'երեւի, գնոյն մեծ մասը խորհելով մէկ փոքր մասը միայն բերին կեղծաւորութեամբ։

նոր գինէն խորեց, որ կնիկն ալ գիտէր, ᵃու մէկ բաժինը բերաւ առաքելոց ոտքը դրաւ։ (3) ᵇԵւ Պետրոս ըսաւ, Ա.նանիա, ինչո՞ւ ᶜՍատանան քու սիրտդ լեցուց, որ դուն Հոգւոյն Սրբոյ սուտ խօսիս, ու ագարակին գինէն խորես· (4) Զէ՞ որ քուկդ էր ան՝ քանի որ կեցերը էր, ու ծախուած ալ՝ քու իշխանութեանդ տակն էր· ատ ի՞նչ է որ քու սրտիդ մէջ ասքանը դրիր· չէ թէ մարդոց

սուտ խօսեցար, հապա Աստուծոյ։ (5) Եւ Ա.նանիա ասքանը լսելով՝ ᵈինկաւ ու հոգի տուաւ· Եւ մեծ վախ ինկաւ ամենուն վրայ որ ասքան լսեցին։ (6) Ու երիտասարդները ելան ու ᵉպատանեցին անիկա, եւ դուրս հանելով թաղեցին։ (7) Ու երբոր երեք ժամու չափ վրան անցաւ, անոր կնիկը չգիտնալով ինչ որ եղեր էր՝ ներս մտաւ· (8) Եւ Պետրոս ըսաւ անոր, Ըսէ ինծի, ագարակը այնչափ փո-

ᵃԳԼ· դ· 37։ — ᵇՅով· Լ· 2։ ᵇ Օր· իդ· 21։ ժող· ե· 4։ — ᶜՂուկ· իբ· 3։ — ᵈՀմր· 10, 11։ — ᵉՅովհ· ժթ· 40։

Ե· Ա.նանց այս գործէն կը տեսնուի որ անոնք ապահովութեան ախտին դերի էին։

Գ· Կը հետեւի որ այս երկու անձինք ճշմարիտ հաւատացեալ չէին, ուստի եւ ոչ սրտի նորոգութիւն, ոչ ալ Հոգւոյն Սրբոյ մանաւոր աղդեցութիւնը ստացած էին։

Հմր· 3։ Այս համարէն կը տեսնուի որ անոնց նպատակն էր խաբել Առաքեալները որ Հոգին Սուրբ ունէին, ուստի անոնց այս գործը «Հոգւոյն Սրբոյ դէմ» եղած կ'ըսուի։ Դարձեալ կը տեսնուի որ սուտը ոչ բանիւ միայն, այլ եւ գործով եւ վարմամբ կրնայ ըլլալ։

Հմր· 4։ Այս համարէն ալ կը տեսնուի որ, ստացուած կամ կալուած վաճառելով՝ ստակը համայն հաւատացելոց պիտոյիքը համար ծախք ընելու տալ՝ հաւատացելոց պարտաւորութիւնը չէր, այլ իւրաքանչիւր ուրուք կամայը թողուած էր· ուստի եւ Ա.նանիայի եւ Սափիրայի մեղքն յայտնի չէր որ քիչ ստակ տուին, այլ վասն զի կեղծաւորութեամբ, ստութեամբ եւ ապահովութեամբ ջանացին խաբել Առաքեալները եւ ուրիշ հաւատացեալները եւ մանաւանդ ՀՀոգին Սուրբ։

Հմր· 5։ Ա· Անտարակոյս Պետրոս առաքեալ Աստուծոյ մանաւանդ աղդեցութեամբը գուշակեց անոնց գաղտնի խորհուրդը եւ պատուհասց զանոնք։

Բ· Եթէ այս պատուհասը չափազանց խիստ կ'երեւնայ, պէտք է գիտնալ որ, եթէ անոնք այսպէս չպատժուէին, կերպով մը հաճութիւն տրուած պիտի ըլլար անոնց, եւ այնպիսի խաբէութիւն մը մտած գտնելով ընդհանուր եկեղեցւոյն մէջ, չատերուն կորստանքը պատճառ պիտի ըլլար։

Գ· Երբեմն մարդիկ մեղաց պատիժն վախնալով ետ կը կենան մեղքէ։

Դ· Թէեւ ամէն մեղաւոր այսպիսի պատուհասի արժանի է, բայց Աստուծոյ բարկութիւնը մեզաց դէմ միշտ այս կերպով չի յայտնուիր։

Հմր· 6։ «Երիտասարդները» բառէն կը կարծուի թէ մեռելները թաղելու պաշտօնը՝ ժողովուրդին մէջէն ուժեղ մարդոց յանձնուած էր։

Հմր· 7։ Այս համարը բաղդա-

ծախեցիք. ան ալ ըսաւ, Ա՛յո, այնչափ: (9) Ու Պետրոս ըսաւ անոր, Ա՛տ ի՞նչ է որ դուք միաբանեցաք Տ֊Էրոջը Հոգին փորձելու. ահա քու էրիկդ թաղողներուն ոտքերը դրանը քովն են, քեզ ալ դուրս պիտի հանեն: (10) Եւ իսկոյն անոր ոտքերուն քովը ինկաւ ու հոգի տուաւ. և երիտասարդները ներս մտնելով անիկա մեռած գտան, ու հանելին իր էրկանը քովը թաղեցին: (11) Եւ մեծ վախ մը ինկաւ բոլոր եկեղեցիին վրայ ու ամենուն վրայ որ աս բաները լսեցին:

(12) Եւ առաքեալներուն ձեռքովը շատ նշաններ ու հրաշքներ կ'ըլլային ժողովուրդին մէջ. և ամենքը միաբան

ա Հմր. 3։ Մատ. գ. 7։ — բ Հմր. 5։ — գ Հմր. 5։ Գղ. բ. 43։ ժթ. 17։ — դ Գղ. բ. 43։ ժգ. 3։ ժթ. 11։ Հռոմ. ժե. 19։ ա Կոր. ժբ. 12։ Եբր. բ. 4։ — ե Գղ. գ. 11։ դ. 32։ — զ Յովհ. Թ. 22։ ժբ. 42։ ժթ. 38։ — է Գղ. բ. 47։ դ. 21։ — ը Մատ. Թ. 21։ ժգ. 36։ Գղ. ժթ. 12։ — թ Մատ. ժգ. 17, 18։ Յովհ. ժգ. 12։

աելով 1 եւ 2 համարներուն հետ կը տեսնենք որ կնոջը մեղքն ալ մեւնոյն պատժոյ արժանի էր: Ասիկա ուշերորդ համարէն ալ յայտնի է:

Ե Հմր. 9: Մեռելները քաղքէն դուրս թաղել այն առենուան սովորութիւնն էր. ուստի առջի մեռելը թաղելու գացող երիտասարդաց մինչեւ նորէն տուն դառնալը՝ երեք ժամու կարօտ էր:

Հմր. 11: Այս համարէն կը տեսնուի որ, յիշեալ դէպքին ազդեցութիւնը մեծ, միանգամայն շատ օգտակար եղաւ:

Հմր. 12—16: Այս դէպքին մէկ հետեւանքն ալ սա եղաւ որ, Առաքեալք, իբրեւ հրաշագործու-

նուիրեամբ Սողոմոնի սրահին մէջն էին: (13) Եւ ուրիշներէն մէկը չէր համարձակեր անոնց յարելու, Հապա ժողովուրդը կը մեծարէր անոնք: (14) Եւ Տ֊Էրոջը հաւատացողները ալ աւելի կը շատնային, բազմութիւն էրիկ մարդոց ու կնիկներու. (15) Մինչեւ որ հիւանդները հրապարակները կը հանէին, և պատգարակներով ու մահիճներով կը դնէին, Որ Պետրոսին անցնելու ատեն՝ գոնէ անոր շուքը անոնց մէկուն վրայ հասնի: (16) Ու շրջակայ քաղաքներուն բազմութիւնը երուսաղէմ կը ժողվուէր, Հիւանդներ և պիղծ ոգիներէ նեղուածներ կը բերէին, որոնք ամէնն ալ կը բժշկուէին:

թեան պարգեւով օժտեալ՝ անձինք ճանչցուելով, պատիւ եւ աղեցուկթիւն ատացան ժողովրդեան առջեւ, եւ այսպէս մարդոց ուշադրութիւնը գրաւեցին:

«Պետրոսի շուքը»: Անտարակոյս հիւանդները բժշկելու համար Պետրոսի կամ ուրիշի մը շուքն իրմէ զօրութիւն չունէր, եւ այսպիսի միջոցներ գործածելով անոնց ապաւինիլը ապիրատութենէ յառաջ կուգայ: Որ եւ է բան որ հաւատքէ տեղ կը գրուի՝ վնասակար կ'ըլլայ: Արդարեւ Պետրոս իր Տէրոջը օրինակին հետեւելով, ազէտներուն եւ հաւատքի մէջ ակար եւ ցողներուն գիշանելով, անոնց տըգիտութիւնը կը համբերէր:

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Պետրոսի և Յովհաննու առաքելոց բանտարկուելն ու հրաշափրչը

Հմր· 17—42

(17) Ոտք եղաւ քահանայապետը և բոլոր իր հետը եղողները որոնք սադուկեցւոց աղանդէն էին՝ նախանձով լեցուած, (18) Ու առաքեալներուն ձեռք զարկին և հասարակաց բանտը դրին զանոնք: (19) Բայց Տ֊Էրոջը հրեշտակը գիշերով բանտին դռները բացաւ, ու դուրս հանելով զանոնք՝ ըսաւ, (20) Գացէք և տաճարին մէջը կայնելով ժողովուրդին խօսեցէք զաս կենաց բոլոր խօսքերը: (21) Ու երբոր ա լսեցին, տաճարը մտան առտուանց և կը սորվեցընէին. Իսկ բ քահանայապետը եկաւ ու իր հետը եղողները՝ ու մեկտեղ կանչեցին ժողովքը ու Իսրայէլի որդւոցը բոլոր ծերակոյտը, և դրէթ խրկեցին բանտը՝ որ զանոնք բերեն: (22) Ու երբոր սպասաւորները գացին, զանոնք բանտին մէջ չգտնելով՝ եկան դարձան, պատմեցին, (23) Եւ ըսին թէ բանտը ամէն զգուշութիւնով դռնապանները դռներուն առջեւը կայնած, բայց բանալով՝ ներսը մարդ չգտանք:

գ. 69, ժե. 3։ ա Յովհ. ե. 11։ — բ Գղ. դ. 5, 6։

Հմր· 17, 18: Թէպէտեւ այս միջոցին Առաքեալք հասարակաց պատիւն ու յարգանքը կը վայելէին, սակայն Հրէից Սինեդրոնը եւ քահանայապետն ու մեռելոց յարութեան չհաւատացող Սադուկեցի աղանդաւորք նախանձելով, Առաքեալներուն դէմ միարան խորհուրդ ըրին, եւ զանոնք բռնելով բանտարկեցին:

Հմր· 19, 20: Նոյն գիշերն Աստուած իր հրեշտակը ղրկելով, ազատեց բանտարկեալները եւ անոնց պատուիրեց երթալ Աւետարանը քարոզել:

Այն մարդը որ, ոչ իր անձին, այլ Աստուծոյ կ'ապաւինի եւ անոր կը հնազանդի՝ կրնայ Աստուծոյ հրամանին համեմատ սուրը համարձակութիւն ունենալ:

Հմր· 21—26: Թէեւ քահանայապետը եւ Հրէից Սինեդրոն հարկաւոր միջոցներ գործածեցին Առաքեալները քարոզութենէ արգելելու, բայց երբ Սինեդրոն նորէն դատարկեցաւ, գտան որ, թէպէտ բանտը գոց էր, ու բանտապահներն ալ մեծ զգուշութեամբ կը հսկէին, բանտարկուած Առաքեալները տաճարին մէջ ձգիտուս քարոզելով իրենց պաշտօնը կը կատարէին:

Այս դէպքին մէջ Աստուած հրաշալի Հրէայ պաշտօնատարներուն չար խորհուրդը ինչպէս ընդունայն ըրաւ: Անոնք կը խորհէին Առաքեալներն իրենց չարագործ դատապարտելով երկրէս վերցնել,

(24) Ու երբոր Ն֊ քահանան և տաճարին իշխանը ու քահանայապետները լսեցին այս խօսքերը, կը զարմանային անոնց համար թէ ինչ պիտի ըլլայ ան։ (25) Եւ մէկը եկաւ պատմեց անոնց թէ Ահա այն մարդիկը որ բանտը դրիք՝ տաճարը կայներն են և ժողովուրդին կը սորվեցընեն։ (26) Անոնք իշխանը սպասաւորներովը մեկտեղ գնաց զանոնք բերաւ առանց բռնութեան, քանզի ժողովուրդէն կը վախնային, որ չքարկոծուին։ (27) Ու բերին զանոնք ատեանը կայնեցուցին. և քահանայապետը անոնց հարցուց՝ (28) Ըսելով, Չէ՞ որ սաստիկ պատուիրեցինք ձեզի որ այս անունով չսորվեցընէք. և ահա երուսաղէմը ձեր ուսմունքովը լեցուցիք, և անմարդուն արիւնը կ՚ուզէք մեր վրայ բերել։

(29) Պատասխան տուաւ Պետրոս և առաքեալները ու ըսին, Աստուծոյ հնազանդիլ պէտք է քան թէ մարդոց։ (30) Մեր հայրերուն Աստուածը Ցիսուսը յարուցանեց, որն որ դուք փայտէն կախեցիք սպաննեցիք։ (31) Զանիկա Աստուած իր աջ ձեռքովը Առաջնորդ ու Փրկիչ բարձրացուց, Իսրայէլին ապաշխարութիւն և մեղաց թողութիւն տալու։ (32) Եւ մենք այս բաներուս համար անոր վկաներ ենք, ու Սուրբ Հոգին ալ՝ որն որ Աստուած իրեն հնազանդ եղողներուն տուաւ։ (33) Եւ անոնք այս լսելով խիստ կատղեցան, ու կը խորհէին որ զանոնք մեռցընեն։

(34) Եւ ատեանին մէջ փարիսեցի մը ոտքի վրայ ելաւ՝ որուն անունը Գամաղիէլ էր, օրինաց վարդապետ մը՝ բոլոր ժողովուրդին առջևը պատուաւոր մէկը, ու հրաման ըրաւ որ առաքեալները քիչ մը դուրս հանեն. (35) Եւ ըսաւ անոնց, Ով Իսրայէլացի մարդիկ, դուք ձեզի զգուշացէք այս մարդոց համար թէ ինչ պիտի ընէք. (36) Քանզի այս օրերէս առաջ Թեւդաս եկաւ, իրեն համար ըսելով թէ եւ՚ն մէկ մըն է, ու թուով չորս հարիւրի չափ մարդիկ իրեն յարեցան. որ ինքը սպաննուեցաւ, և ան ամէնը որ իրեն հնազանդ էին՝ ցրուեցան ու ոչինչ եղան։ (37) Անոր ետեւէն Ցուդա Գա-

Անոր գովելի յատկութիւնները յայտնի են թէ այս համարէն, թէ Իճ. 3 համարէն, եւ թէ Յովսեպոսի պատմութենէն։ Յովսեպոսէն յիշուած Գամաղիելի ժամանակը՝ հոս յիշուած Գամաղիելի ժամանակին համաձայն կու գայ։

Բ. Գամաղիելի խրատէն որ հոս կը յիշուի, եւ մանաւանդ այնպէս համարձակ խօսելէն այն ժողովին մէջ որուն անդամ էր, յայտնի է թէ այս պատուաւոր եւ դիտուն անձն արդար, խոհեմ եւ ազատախոհ էր։

Գ. Նոր վարդապետութեան, կրօնքի եւ որ եւ իցէ գործի մը քննութիւնն ու դատաստանը այս կերպով միայն կրնար օրինաւոր ըլլալ։

Դ. Գալիլեացի Յուդայի վրայ հոս ըսուածը կը հաստատուի Յովսեպոսէն Յովսեպոս երկարօրէն կը պատմէ թէ Ցուդա անուն խռովարար մը Օգոստոս Կայսեր ժամանակը յամի Տեառն 6, ազմուկ մը հանեց Հռոմէական իշխանութեան կողմանէ դրուած հարկի մը դէմ, եւ թէ ինք սպաննուեցաւ, եւ անոր յարողները ցրուեցան։ Յովսեպոս կը յիշէ նաեւ Թեւդաս անուն մարդ մը որ, յամի Տեառն 44, Կղոդիոս Կայսեր ժամանակ հանեց ուրիշ ազմուկ մը։ Բայց յայտնի է թէ այս մարդը չի կրնար Գամաղիելի յիշուած Թեւդասն ըլլալ, քանզի Գամաղիելի խօսքը ժողովին մէջ 11 տարի առաջ էր, այսինքն յամին 33. դարձեալ, ըստ բանին Գամաղիելի, Թեւդասի խռովութիւնն առաջ էր քան Ցուդասինը։ Թերեւս միեւնոյն անուամբ երկու անձինք եղան գլուխք

ֆԳԼ. ԽԲ. 3։ — ֆԱռակ. խա. 30։ Ես. Ը. 10։ Մատ. ժե. 13։ — օՂուկ. խա. 15։ ա կոր. ա. 25։ — ֆ ԳԼ. Է. 51։ Թ. 5։ խգ. 9։ — ՟ԳԼ. դ. 18։ — ՟Մատ. ժ. 17։ խգ. 34։ Մար. ժգ. 9։

քայց Աստուած իր ընտրեալ ծառաները աքանչելի կերպով կը պաշտպանէր եւ կը պահպանէր։

Հմր. 27, 28։ Այս համարներուն մէջ քահանայապետը մէկ կողմանէ բարկութեամբ կը յանդիմանէ Առաքեալները, միւս կողմանէ հաւանականաբար գիտնալով թէ իր կշտամբանքն անիրաւ է, թերեւս կը վախնայ եւ կը չանայ որ նազովրեցւոյն (Ցիսուսի) անունն անդամ չյիշուի։

Հմր. 29—32։ Պետրոս առաքեալ, ինչպէս որ չորրորդ գլխոյն մէջ պատմուած դէպքին ատեն

Ա. Գամաղիէլ երեւելի ուսուցիչ էր։ Անոր անունը Յովսեպոսի պատմութեան մէջ ատկ կը յիշուի, եւ մանրամասնաբար կը պատմուի թէ երբ ապրեցաւ եւ ինչ գործուեցաւ։

(41) Անոնք ալ ժողովքին առջևէն դացին, †ուրախանալով որ Տէրոջը անունը համար արժանի եղան անարգուելու։

†Մատ. ե. 12։ Հռոմ. ե. 3։ բ Կոր. ժբ. 10։ Փիլ. ա. 29։ Եբր. ժբ. 34։ Յակ. ա. 2։ ա Պետ. դ. 13, 16։ — †Գլ. բ. 46։ — †Գլ. դ. 20, 29։

(42) Եւ ամէն օր տաճարը ու տուներուն մէջ †չէին դադարեր սորվեցընելէն ու Յիսուս Քրիստոսը քարոզելէն։

ժ. 31։ Յակ. ա. 2։ ա Պետ. դ. 13, 16։ — †Գլ. բ. 46։ — †Գլ. դ. 20, 29։

ապստամբութեան, իրարմէ տարբեր ժամանակ։ Տարբի դէմ ազմուկները չատ հասարակ էին այն օրերը, եւ Թեւդաս անունն ալ հասարակ անուն էր։ Արդարեւ Յովսեպոս այս անուամբ կը յիշէ 3 անձինք որ 10 տարուան միջոցին ապստամբութիւններ յարուցին Հռոմայեցւոց դէմ։ Անսովոր չէր նաեւ միեւնոյն անձին երկու անուն ունենալ, եւ Թեւդասի վրայ Գամաղիելի պատմութեան նայելով, ոմանք կը կարծեն թէ այս Թեւդասը Յովսեպոսէն Սիմոն կոչուած անձն է, որ մեծին Հերովդէսի դերին էր, եւ անոր մահուանէն ետքը, Տէրոջը ծննդեան տարին, ապստամբութիւն հանեց։

Ե. Գամաղիելի խրատն ընդունելու, բայց եւ այնպէս Առաքեալք դանուեցան ժողովոյն հրամանաւ, եւ այսպէս ժողովին պատիւն իբր թէ պաշտպանուեցաւ։ Բայց Առաքեալք ուրախ ըլլալով որ Յիսուսի անուանը համար չարչարանք կրեցին, առաւել եւս քաջալերուեցան կենարար Աւետարանը քարոզելու։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԶՈՐՐՈՐԴ

Քրիստոնէական Եկեղեցւոյն մէջ նոր պէսակ պաշտօնէից հաստատութիւնն ու յիշատակութիւնը

ԳԼՈՒԽ Զ. 1—7

ԳԼՈՒԽ Զ

(1) Եւ ան օրերը աշակերտները որ չատցան, †*Հելլենացւոց կողմէն տրտունջ մը եղաւ

†Գլ. բ. 41։ դ. 4։ ե. 14։ Հմմ. 7։ — †Գլ. թ. 29։ — *այսինքն՝ Հելլենական։

Սարկաւագներուն կ'ընտրուին. Հմմ. 1—7։

Մինչեւ հիմա Քրիստոսի եկեղեցւոյն մէջ պաշտօնեաներն ուրիշ հաւատացեալներէն որոշուած չէին, միայն Առաքեալներն եկեղեցւոյ գլուխն, Քրիստոսն, կարծես պաշտօնեաներ էին, եւ եկեղեցւոյ բոլոր գործողութիւնները անոնց կառավարութեանը ներքեւ էին։ Եկեղեցւոյ պաշտօնէից իրարմէ եւ ընդհանուր հաւատացեալներէն պաշտօնական կերպով զատուին առաջին անգամ այս գլխոյն մէջ կը տեսնուի։ Ուստի այս նոր

երթայեցւոց դէմ, ինչու որ իրենց որբևէարիները համէն օրուան սպրմանի մատակարարելնախօս Հրէից — †Գլ. դ. 35։

(2) Եւ տասներկուքը կանչեցին աշակերտներուն բազմութիւնը ու ըսին, †Մեզի չվայելեր Աստուծոյ խօսքը ձգել ու սեղաններու ծառայութիւն ընել։ (3) Ուստի, եղբայրներ, †ձեզմէ եօթը հոգի ընտրեցէք՝ Բէրէ վկայուած, Հոգւով Սրբով եւ իմաստութիւնով լեցուն, որ զանոնք ասոր գործին վրայ դնենք. (4) †Եւ մենք աղօթքի

†Եզ. ժբ. 17։ — †Բ Օր. ա. 13։ Գլ. ա. 21։ ժբ. 2։ ա Տիմ. գ. 7։ — †Գլ. ուրիշ անտես կ'ըլլային։ (2) Եւ տասներկուքը կանչեցին աշակերտներուն բազմութիւնը ու ըսին, †Մեզի չվայելեր Աստուծոյ խօսքը ձգել ու սեղաններու ծառայութիւն ընել։ (3) Ուստի, եղբայրներ, †ձեզմէ եօթը հոգի ընտրեցէք՝ Բէրէ վկայուած, Հոգւով Սրբով եւ իմաստութիւնով լեցուն, որ զանոնք ասոր գործին վրայ դնենք. (4) †Եւ մենք աղօթքի

†Եզ. ժբ. 17։ — †Բ Օր. ա. 13։ Գլ. ա. 21։ ժբ. 2։ ա Տիմ. գ. 7։ — †Գլ. դ. 42։ — †Գլ. ժա. 24։ — †Գլ. բ. 5, 26։ իա. 8։ — †Յայտ. բ. 6, 15։

պաշտօնէից ընտրութիւնն ուշադրութեան արժանի է, քանզի ասկէ առաջ, բացի Առաքելոց, ուրիշ եկեղեցական պաշտօնեաներ չկային, եւ ասկէ ետքը, Առաքելոց ժամանակը, ուրիշ տեսակ եկեղեցական պաշտօնեայ չդրուեցաւ։ Եկեղեցական օրինաց եւ եկեղեցւոյ պաշտօնէից վերաբերեալ հրահանգը կամ կարգադրութիւնը զոր Քրիստոսի առաքեալք մեզի աւանդեցին՝ բոլորովին պարզ է։ Քրիստոնէական եկեղեցւոյն մէջ բոլոր հաւատացեալք Քրիստոսի ծառաներն են եւ պարտական են թէ իրարու օգնել եւ թէ կենցաղաւարհան ըստ կարի իմացնել ուրիշներուն։ Բայց եւ այնպէս Առաքելոց ժամանակ կային նաեւ երկու տեսակ յատուկ պաշտօնեաներ. մէկ տեսակ պաշտօնեայք տեսչ էին եկեղեցւոյն հոգեւոր գործերուն, իսկ միւս տեսակ պաշտօնեաները կը հոգային եկեղեցւոյն մարմնաւոր գործերը. երկուքին ալ պաշտօնեայ կ'ըսուի Նոր Կտակարանին մէջ, եւ առաջնոյն եպիսկոպոս կամ երէց պատուանունը կը տրուի։

Յայտնի է թէ այս համարներն ուշադրութեան արժանի են անոնց համար, որ կը փափաքին ուղիղ հասկնալ քրիստոնէական կրօնիս եւ եկեղեցւոյ պատմութիւնը։

Ա. Այս նոր պաշտօնէից կամ սարկաւագաց ընտրութիւնը, հաստատելոց մէջ ծագած դժգոհութենէն յառաջ եկաւ (հմմ. 1)։

Բ. Առաքելական պաշտօնը կը պահանջէր որ ուրիշ պաշտօնեաներ դրուէին, ապա թէ ոչ աղքատներն անհնար կը մնային, եւ ուրիշ մարմնաւոր գործեր հարկաւ զանոց կ'առնուէին։

Սարկաւագաց, այսինքն օգնականներու ընտրութիւնը ստուգիւ հարկաւոր է, որպէս զի առաքելական պաշտօնը եւ ուրիշ անոր նման հոգեւոր պաշտօններ անթերի եւ անսոգիւտ գործադրուին, նմանապէս աղքատաց եւ եկեղեցւոյն ուրիշ ժամանակաւոր գործերուն հոգաբարձութիւնն ըստ արժանւոյն կատարուի (հմմ. 2)։

Գ. Յատուկ սարկաւագներու ընտրութիւնը եւ հաստատութիւնը ոչ թէ Առաքելոց ձեռքով միայն կատարուեցաւ, այլ եւ բոլոր եկեղեցւոյն գործակցութեամբը։ Այս կէտը մանաւանդ ուշադրութեան արժանի է (հմմ. 3, 4)։

Դ. Առաքեալք անտարակոյս

ցին. Ժանոնք ալ աղօթք ընե-
լով՝ Էձեռքերնին անոնց վրայ
դրին: (7) Եւ Պաստուծոյ խօս-
քը կ'աճէր, ու աշակերտնե-
րուն թիւը խիստ կը շատնար
Երուսաղէմի մէջ. Եւ քահա-
նաներէն մեծ բազմութիւն հա-
ւատքին կը հնազանդէին:

ԲՏիմ. ա. 6։—ԼՂԼ. ԺԸ. 24, ԺԹ. 20։ Կող. ա. 6։—Ի Յովէլ. Ժբ. 42։

Հոգւոյն Սրբոյ ազդմամբը ձեռնադ-
րեցին սարկաւագներ կարգելու, եւ այսպէս այս նոր պաշտօնը ե-
կեղեցւոյ մէջ հաստատուեցաւ (հմբ. 6):

Հոս յիշուած եօթն անձանց մէջ Ստեփաննոս եւ Փիլիպպոս միայն կը յիշուին ուրիշ տեղ:

Ե. Առաքելոց այս դործին վրայ Աստուծոյ մասնաւոր օրհնութիւնը եկաւ (հմբ. 7):

Զ. Սարկաւագաց թիւն, այն օրէն՝ի վեր, եկեղեցիներէն չատե-
րուն մէջ եօթն եղաւ. եաքը՝ ժա-
մանակ անցնելով, եկեղեցւոյ մը մեծութեանը համեմատ, սարկա-
ւագաց թիւն աւելի եղած է: Դոր-

ծոց Առաքելոց պատմութեան մէջ այս առաջին անգամ կը տեսնենք որ Քրիստոնէական եկեղեցւոյն ձե-
ւակերպութեան ու արտաքին կա-
ռոնադրութեանը վրայ կը խօսուի: Ասկէ առաջ եկեղեցիները հաւա-
տացեալ ժողովրդէն միայն կը բաղկանային, եկեղեցւոյ պաշ-
տօնեայք Առաքեալներն էին, իսկ բոլոր քրիստոնեայք Քրիստոսի ծա-
ռաները կը համարուէին: Բայց հի-
մա ուրիշ տեսակ մը պաշտօնեա-
ներ ալ կը հաստատուին. ասկէ կը տեսնուի թէ եկեղեցւոյ կանոնն ու ձեւակերպութիւնը որչափ պարզ էր:

ՅՕԴՈՒԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Ստեփաննոսի հանդիմանդը, անոր ապիրնաբանութիւնը և սպանուիլը

Զ. 8—Է. 1—19

(8) Եւ Ստեփաննոս՝ որ *հա-
ւատքով ու զօրութիւնով լըց-
ուած մարդ մըն էր, մեծ հրաշք-
ներ և նշաններ կ'ընէր ժողո-
վուրդին մէջ: (9) Բայց ոմանք
ան ժողովարանէն՝ որ Ազատա-

* Ոմանք շնորհքով

Կ'երեւի թէ Ստեփաննոս, Աստու-
ծոյ զօրութեամբը, թէ հրաշա-
գործութեան եւ թէ Աւետարանը քարոզելու կողմանէ, երկուասան Առաքելոց հաւասար կարողու-
թեան եւ ազդեցութեան տէր էր (հմբ. 8):

Հոս յիշուած ժողովրդանոցնե-

րուն (Սինագոգա) թիւը երեք կը համարուի: Ոմանք կ'ըսեն թէ բո-
լոր այս օտարականաց համար մէկ ժողովրդանոց միայն կար. բայց այս հաւանական չերեւիր, նախ որ օտարականք մեծ բազմութիւն էին, եւ երկրորդ, Երուսաղէմի մէջ 480 ժողովրդանոց կար (հմբ. 9):

ցելոց և Կիւրենացւոց ու Աղէք-
սանդրացւոց ժողովքան կ'ըսուէր, և ոմանք որ Կիլիկիայէն ու Ասիա-
յէն էին՝ եկան ու Ստեփաննո-
սին հետ վիճաբանութիւն կ'ը-
նէին. (10) Եւ չէին կրնար դէմ դնել ան իմաստութեանը ու Հոգիին՝ որով կը խօսէր:

(11) Ինատեներ հրապուրեցին քանի մը մարդիկ, որ ըսեն թէ Մենք լսեցինք որ ատիկա հայ-
հոյական խօսքեր կը խօսի Մով-
սէսին ու Աստուծոյ դէմ: (12) Եւ դրդռեցին ժողովուրդը ու ծե-
րերը և դպիրները, ու վրան հասնելով զինքը բռնեցին ու առեանը տարին: (13) Եւ սուտ

ԵՂուկ. իա. 15։ ԳԼ. Է. 39։ Տես ԵԼ. դ. 12։ Ես. Ծգ. 17։—Ի գ Թագ.

Մոլեռանդ Հրեայք Ստեփաննոսի կրօնասէր եռանդն ու ջանքը տես-
նելով լսան նախանձու, եւ բըռ-
նելով զանի բանսը դրին, եւ մինչ զրպարտութիւն, սուտ վկայու-
թիւններ եւ անհիմն գանգատներ կ'ըլլային անոր դէմ, անոր երեսին վրայ կը փայլէր զուարթութիւն եւ աստուածային չնորհք (հմբ. 11):

—

Քահանայապետին հարցուածը պիտողու-
ներան ազգանի ապրնաբանութիւն մը ընելու առիթ տուաւ Ստեփաննոսի: Հմբ. 1—53:

Յիշեալ առեներաբանութեան մէջ

Ա. կը պարունակուի Հրէից պատ-
մութեան չատ զեղեցիկ մէկ հա-
մառօտութիւնը:

Բ. Մանաւանդ կը յիշուին թէ այն պատմութեան երեւելի անձե-
րը, թէ պատմութեան յարաբե-
րութիւնը Քրիստոսի հետ, որուն կը պատրաստին բոլոր Հրեայք:

Ստեփաննոսի առեներաբանու-
թեան մէջ տեսնուած քանի մը

վկաներ կայներացուցին, որոնք կ'ըսէին, Այս մարդը չդադա-
րիր հայհոյական բաներ խօսե-
լէն սուրբ տեղիս և օրէնքին դէմ. (14) Քանզի լսեցինք ատկէ որ կ'ըսեր թէ Այս Նա-
զովրեցի Յիսուսը Ինպիտի քակէ ատ տեղը, ու պիտի փոխէ Մովսէսին մեզի աւանդած սո-
վորութիւնները: (15) Եւ ա-
տեանը նստողներուն ամէնը եր-
բոր անոր նայեցան, անոր երեսը հրեշտակի երեսի պէս տեսան:

ԳԼ· Է

(1) Անատեղը քահանայապետը ըսաւ, Իրաւցընէ ատ բաները

Ես. ի. 10, 13։ Մատ. իզ. 59, 60։—Հգլ. իե. 8։—Յդան. թ. 26։

հակասութեանց պատճառը սա էր որ, ինչպէս յայտնի կը տեսնուէր, անոր միտքն ու սիրտը լցուած եւ վառուած ըլլալով աստուա-
ծային ազդեցութեամբ, եւ նպա-
տակն ըլլալով քարոզել Հրէից ցնծ-
սուս, հանրածանօթ պատմու-
թիւնները չէին բաւեր, առանց մանր-
բամասն դիտողութեանց:

Ստեփաննոս, ըստ կարծեաց բազ-
մաց, Յունարէն խօսեցաւ. անոր ատենաբանութեանը մէջ բերուած վկայութիւնները Հին Կտակարա-
նին եօթանասնից (*) Թարգմանու-
թենէն են:

(*) Եօթանասնից Թարգմանութիւնը եղաւ Քրիստոսէ առաջ 200 են 260 ի մէջ-
տեղ: Թարգմանիչները Հրէից երեւելի գիտուններէն էին, և շատ աղէկ գիտէ-
ին Յունարէն լեզուն: Ասոնք ընդհանրա-
պէս եօթանասունք կը կոչուին, թէպէտ չէ կրնար ստուգուիլ թէ ասոնց թիւը ճիշդ եօթանասուն էր:

Կը կարծուի թէ յիշեալ Թարգման-
չաց կէսը՝ Հին Կտակարանին մէկ մասը, և միւս կէսը միւս մասը Թարգմանեց Յունարէնի:

ատա՞նկ են։ (2) Եւ անիկա ը-
սաւ, Մարդիկ եղբայրներ ու
հայրեր, մտիկ ըրէք. փառաց
Աստուածը մեր հօրը Աբրահա-
մին երեւցաւ, քանի որ Մի-
ջագետի մէջ էր, դեռ Խառա-
նի մէջ չբնակած, և ըսաւ ա-
նոր, (3) Ելիր քու երկրէդ և
քու ազգականներէդ, ու ե-
կուր ան երկիրը որ ես քեզի
պիտի ցուցընեմ։ (4) Անաստնը

ԳԼ. իբ. 1, — ԲՅՆ. ժբ. 1։ —
ԲՅՆ. ժա. 31։ ժբ. 4, 5։ — ՊՅՆ. ժբ.
7։ ժգ. 15։ ժե. 3, 18։ ժէ. 8։ իլ.
3։

ՀՀ. 2, 3։ «Դեռ Խառանի
մէջ չբնակած»։ Այս համարները
Թող բաղդատուին Ծննդոց ԺԱ.
31 ին հետ։ Աստուծոյ հրամանը
եղած էր Աբրահամու, մինչ Ա-
բրահամ դեռ Խառան եկած չէր.
եւ այս հրամանը, թէեւ յիշուած
չէ տեղ մը, Ծննդոց ԺԲ. 7, եւ Նէ-
եմ. Թ. 7 համարներուն մէջ կ'ակ-
նարկուի։ Ըսել է թէ Աստուծոյ
հրամանն առ Աբրահամ եղաւ,
մինչդեռ անիկա իր հայրենիքէն
եկած չէր. եւ երբ Խառան եկաւ,
նորէն այն հրամանը կրկնուեցաւ
անոր։

ՀՀ. 4։ «Հօրը մեռնելէն ետեւ»։
Ծննդ. ԺԱ. 26, 32 համարները
բաղդատէ ԺԲ. 4 ին հետ։

Այս համարներն իրարու հետ
բաղդատելով Թուականի կողմանէ
տարբերութիւն կամ անհամաձայ-
նութիւն կը գտնենք. քանզի եթէ
Թարա 70 տարուան էր երբ Ա-
բրահամ ծնաւ, եւ եթէ մեռաւ
Աբրահամու Խառանին եկեղէն ա-
ռաջ, այսինքն երբ Աբրահամ
75 տարեկան էր, ապա Թարայի
տարիքն, անոր մահուան ատենը,
կ'ըլլար 145, ոչ թէ 205, ինչպէս
կ'ըսուի Ծննդ. ԺԱ. 32։ Բայց
պէտք է դիտնալ որ, Ծննդ. ԺԱ.
26 համարին միտքն այն չէ թէ
հոն յիշուած երեք որդիքն ալ

ծնան, երբ անոնց հայրը 70 տար-
ուան էր, այլ թէ, երբ Թարա 70
տարուան էր, սկսաւ ունենալ այն
որդիները որոց անուանք յիշուած
են հոն։ Զի հետեւիր նաեւ թէ
Աբրահամ անդրանիկ էր, վասն
զի նախ անոր անունը յիշուած է։
Ծննդ. Թ. 18, Նոյի որդւոյն Քա-
մայ անունը յիշուած է յառաջ
քան Յաբեթի անունը. բայց նոյն
գլխոյն 24 համարէն գիտենք թէ
Քամ Նոյի որդւոց մէջ կրասերա-
գոյնն էր։ Ծննդոց պատմութեան
մէջ Աբրահամու նախապատուու-
թիւնն էր թերեւս պատճառ որ
նախ անոր անունը կը յիշուի։ Ա-
ռանայ որդին Ղուկա գրեթէ հաստա-
կակից էր Աբրահամու։ Ուստի
կրնայ կարծուիլ թէ Առան Թա-
րայի անդրանիկն էր, եւ թէ Աբ-
րահամ չատ ետքը ծնաւ։ Հրեայ
եւ ուրիշ մեկնիչք կը կարծեն թէ
Աբրահամ 60 տարի ետքը ծնաւ
քան զԱռան, այսինքն երբ հայրը
130 տարուան էր։ Այս կերպով կար-
ծեցեալ անմիաբանութիւնը կը
վերնայ, քանզի, եթէ 130 ին վրայ
յաւելունք 75 տարին, որ է Ա-
բրահամու տարիքը հօրը մահուան
ատենը, Թարայի ամբողջ տարիքը
կ'ըլլայ 205, ինչպէս գրուած է
Ծննդոց ԺԱ. 32։

ինքը որդի չունէր։ (6) Եւ Ա-
ստուած այսպէս խօսեցաւ, Թէ
անոր սերունդը օտար երկրի
մէջ պանդխտ պիտի ըլլայ,
ու պիտի ծառայեցընեն անի-
կա զէ չարչարեն չորս հարիւր
տարի։ (7) Եւ ան ազգը՝ որուն
պիտի ծառայեն, ես պիտի դա-
տեմ, ըսաւ Աստուած, և ան-
կէ ետեւ պիտի ելլեն ու աս
տեղս պիս պաշտեն։ (8) Եւ ա-
նոր թլփատութեան ուխտը
տուաւ, Ու հարքը Աբրահամ ի-
սահակը ծնաւ, և թլփատեց
զանիկա ութերորդ օրը. Իսա-
հակ ալ Յակոբը ձնաւ, Յակոբ
ալ՝ տասներկու նահապետնե-
րը։ (9) Եւ նահապետները Յով-
սեփին վրայ նախանձելով՝ Ե-
գիպտոս փոխեցը ծախեցին.

ԲՅՆ. ժէ. 13, 16։ — ԸԼ. ժբ. 40։
Գաղ. գ. 17։ — ԲԼ. գ. 12։ — ԸՅՆ.
ժէ. 9, 10, 11։ — ԲՅՆ. իա. 2, 3, 4։
— ԶՅՆ. լե. 26։ — ԲՅՆ. լԹ. 31, ԱՆ։
Լ. 5, ԱՆ։ լէ. 18, 23։ — ԼՅՆ. լէ.
4, 11, 28։ Սաղ. ճե. 17։ — ԲՅՆ. լԹ.
2, 24, 23։ — ԺՅՆ. խա. 37։ խբ. 6։
— ԼՅՆ. խա. 54։ — ՀՅՆ. խբ. 1։ —
ՅՅՆ. խե. 4, 16։ — ԸՅՆ. խե. 9, 27։

ՀՀ. 6։ Հոս յիշուած 400 տարին
ալ անհամաձայն կը թուի ել. ԺՌ.
40, 41ին եւ Գաղ. Գ. 17 ին մէջ
յիշուած 430 տարուան Սակայն ելից
վերոյիշեալ համարներուն մէջ յիշ-
ուած 430 տարին, այսինքն Աբ-
րահամու սերունդին համար Տէ-
րոջը խոստման ժամանակին լրու-
մը, կը հաշուուի Աբրահամու կոչ-
մանէն մինչեւ եգիպտոսի գերու-
թեան վերջը. իսկ հոս եւ Ծննդ.
ԺԵ. 13 յիշուած 400 տարին, հա-
մաձայնաբար Աբրահամու որդ-
ւոյն Իսահակայ ծննդենէն հաշ-
ուուած է։ Աբրահամ երբ Խառա-
նէն ելաւ, եօթանասունն եւ հինգ
տարեկան էր, եւ հաւանական է
թէ անոր Աստուծմէ կոչում ըն-

Թայց Աստուած անոր հետն էր,
(10) Ու վրկեց զանիկա իր ա-
մէն նեղութիւններէն, Եւ անոր
շնորհք ու իմաստութիւն տուաւ
եգիպտոսի փարաւոն թագա-
ւորին առջեւը. ան ալ զանի-
կա իշխան դրաւ եգիպտոսի
ու իր բոլոր տանը վրայ։ (11) Ու
եգիպտոսի և Քանանու բոլոր
երկրին վրայ սով մը եկաւ՝ ու
մեծ նեղութիւն, և մեր հայ-
րերը ուտելիք չէին գտներ։
(12) Եւ ծակոբ երբոր լսեց թէ
եգիպտոսի մէջ ցորեն կը գըտ-
նուի, առջի անգամին մեր հայ-
րերը խրկեց։ (13) Եւ երկրորդ
անգամին Յովսէփ իր եղբայր-
ներուն ճանչցուց ինքզինքը.
ու Յովսեփին ազգը փարաւո-
նին յայտնի եղաւ։ (14) Եւ Յով-

դունելով Ուր քաղքէն ելլելը իբր
հինգ տարի առաջ էր, այսինքն
մինչդեռ Աբրահամ եօթանասուն
տարեկան էր։ Բայց երբ Իսա-
հակ ծնաւ, Աբրահամ հարիւր տա-
րեկան էր, ուստի եւ Աբրահամու
կոչմանն ու Իսահակայ ծննդեան
մէջտեղ 30 տարի կայ որ հոս յիշ-
ուած 400ին վրայ դրուելով կ'ընէ
430, ել. ԺԲ. 40, 41ին համաձայն։
Ա յս հաշուով անհամաձայնութիւ-
նը կը վերնայ։

Աբրահամ, Իսահակ եւ Յակոբ,
եգիպտոսի գերութենէն առաջ,
ժամանակ մը Քանանու երկիրը
բնակեցան, բայց հոն երկրի սէր
չընլալով իբր պանդխտ կը հա-
մարուէին։

ՀՀ. 14։ «Եօթանասուն եւ հինգ

աչփ խրկեց՝ ու կանչեց իր հայրը Յակոբը ։ու բոլոր ազգատոհմը, Եւթանասունհինգ հոգի։ (15) ։Եւ Յակոբ եգիպտոս իջաւ, ։ու մեռաւ ինքը ու մեր հայրերը։ (16) ։Եւ Սիւքեմ տարուելով՝ դան գերեզմանին մէջը դրուեցան, որն որ Աբրահամ արծաթի դնով ծախու առեր էր Սիւքեմի հօրը Եմովրի որդիներէն։ (17) ։Ու երբոր մօտեցաւ խոստումնքին ատենը, որ Աստուած երդումով խոստացեր էր Աբրահամին, ։ժողովուրդը աճեցաւ ու շատցաւ եգիպտոսի մէջ, (18) Մինչեւ որ ուրիշ թագաւոր մը եկաւ՝ որ Յովսէփը չէր ճանչնար։ (19) Անիկա հնարք բանեցուց մեր ազգին դէմ ու չարչարեց

ՖՆ. Խղ. 27։ բ Օր. ժ. 22։—ՄՆ. Խղ. 5։—յՆ. Խթ. 33։ Եղ. ա. 6։—ԵՂ. ժգ. 19։ Յես. իդ. 32։—ԷՆ. իգ. 16։ Լե. 19։—ԹՆ. ժե. 13։ Հմր. 6։—ԷԼ. ա. 7, 8, 9։ Սաղ. ճե. 24, 25։

հոգի»։ Ստեփաննոս հոս Եւթանասնից թարգմանութեան կը հետեւի։ Ըստ Եբրայական բնագրին, Ծննդոց Խգ. 27, եւ Ել. Ա. 5 համարներուն մէջ, Եւթանասունն հոգի ըսուած է. բայց այս անհամաձայնութեան ալ սա մեկնութիւնը կը տրուի։ Յակոբայ ընտանիքը կը բաղկանար 66 հոգիէ, բայց, եթէ Յակոբ, Յովսէփ եւ Յովսեփայ երկու որդիքը, Եփրեմ եւ Մանասէ, մէկտեղ հաշուուին, Թիւը կ'ըլլայ Եւթանասուն(66+4=70)։ Բայց Հրէից մէջ աւանդութիւն կար թէ, Յովսէփ այն երկու որդիներէն զատ ունեցաւ ուրիշ հինգ որդիք կամ թոռունք։ Կը կարծուի թէ Եւթանասնից թարգմանութիւնը կը նայի այս աւանդութեան։

Հմր. 16։ Այս համարին մէջ երեք բաներ ալ կան որ Աստուածաշունչին ուրիշ տեղերուն հետ համաձայն չեն։

Ա. Ծննդ. Ծ. 13 ին նայելով Յակոբ Փեբրոնի մօտ Աբրահամու գնած այրին մէջ թաղուեցաւ։

Բ. Ցեսուայ ԻԴ. 32 համարին նայելով, Յովսէփ Սիւքեմի գերեզմանը թաղուեցաւ. իսկ անոր եղբարցը մարմիններուն եգիպտոսէ փոխադրուելուն նկատմամբ աւանդութենէ ուրիշ վկայութիւն չունինք։

Գ. Ստեփաննոսի պատմութեան նայելով՝ Սիւքեմի գերեզմանը գնողը որպէս թէ Աբրահամ էր. սակայն Ծննդոց Լգ. 18, 19 համարներուն նայելով, այն գերեզմանը գնողը Յակոբ էր։ Անտարակոյս այս երրորդ բանին մէջ սխալում կայ. հաւանականաբար՝ փոխանակ Յակոբայ Աբրահամ ըսուած է. բայց թէ այս սխալումը Ստեփաննոսինն է թէ յետոյ Աստուածաշունչը օրինակող գրիչներուն ձեռամբ սպրդեցաւ, չի գիտցուիր։

Առաջին եւ երկրորդ անհամաձայնութիւններն ասկէ յառաջ եկած են որ Ստեփաննոս, փոխանակ երկու գերեզմաններն ուրոյն ուրոյն յիշելու, Յակոբայ եւ անոր որդւոց թաղումը մէկտեղ կը յիշէ, եւ վերոյիշեալ աւանդութիւնն ալ կը յարգէ։ Եթէ երկու գերեզմանները զատ յիշուած ըլլային, յիշեալ անհամաձայնութիւնը չէր ծագեր։

Հմր. 18։ Ըստ արտաքին պատմութեան, Հովիւ կոչուած օտար թագաւորաց մերժուելէն ետքը ընիկ եգիպտացի թագաւորներ նստան. այս ընիկ թագաւորներէն մէկուն ժամանակը սկսան Իսրայելի որդիքը հարստահարուիլ եւ նեղուիլ եգիպտոսի մէջ։

Հմր. 19։ Այս թագաւորը Իսրայելի որդւոց անունը եւ յիշատակէն անդամ երկրիս երեսէն ջնջելու համար, այն ժողովուրդը վերջին աստիճան տառապեցնելէ եաքը, կը սոխէ Իսրայելացի ծնողք իրենց զաւակները գետաքոյն ընել։

Հմր. 20—22։ Մովսէսի ուսման եւ գիտութեան տեղեակ ըլլալը, Սուրբ Գրոց մէջ ուրիշ տեղ յիշուած չէ, բայց Հրէից մասնաւորաբար մէջ հռչակեալ էր անոր եգիպտացւոց բոլոր իմաստութեան եւ դիտութեանը մէջ կրթուած, դիտուն եւ բազմահմուտ ըլլալը, կրնայ ըսուիլ թէ այս կրթութիւնն ու հմտութիւնը պատրաստութիւն էր Մովսէսի այն մեծ գործին զոր յետոյ ըրաւ։

Հմր. 23, 24։ Թէպէտեւ Մովսէս եգիպտոսի թագաւորական ընտանեաց իբր մէկ անդամը համարուած էր, սակայն եւ այնպէս իր ազգին նեղութիւնը եւ տառապանքը տեսնելով արգահատել բնական էր անոր. ուստի եւ առանց օտրանալու իր ժողովուրդէն՝ Մովսէս ինքզինք պարտական համարեցաւ ազատիչ ըլլալ իր տառապեալ համազգիներուն։

Հմր. 25։ Անտարակոյս, Ստեփաննոս կ'ուզէ հասկցնել թէ Մովսէսի պէս, Քրիստոս ալ մերժուեցաւ իր եղբայրներէն, երբ զանոնք փրկելու կը փութար։

Հմր. 29։ «Մադիամ»։ Այս երկիրը կարմիր ծովուն հիւսիսային եզերքն էր՝ Մովաբացւոց սահմանակից։ Կը կարծուի թէ Մովսէսի

մեր հայրերը, մինչեւ անգամ ։անոնց տղաքը դուրս ձգել պաղով որ չապրին։ (20) ։Ան ժամանակը Մովսէս ալ ծնաւ, ։եւ Աստուծոյ առջեւը գեղեցիկ էր, որ իր հօրը տունը մեծցաւ երեք ամիս։ (21) ։Ու երբոր անկէ դուրս ձգուեցաւ, փարաւոնին աղջիկը զանիկա վերցուց, եւ իրեն իբրեւ որդի մեծցուց։ (22) Ու Մովսէս եգիպտացւոց բոլոր իմաստութիւնովը վարժուեցաւ, ։եւ զօրաւոր էր իր խօսքերովը ու գործքերովը։ (23) ։Ու երբոր քառասուն տարեկան եղաւ, իր սիրտը լինկաւ իր եղբայրներուն՝ Իսրայէլի որդւոցը այցելութիւն ընել։ (24) Ու Իսրայէլացիներէն մէկը հարստահարուած տեսնելով պաշտպանեց, եւ զրկուածին վրէժը առաւ՝ ան եգիպտացին սպաննելով։ (25) Կը կարծէր թէ իր եղբայրները պիտի իմանային որ Աստուած իր ձեռքովը անոնց ազատութիւն պիտի տար, բայց անոնք չիմացան։ (26) ։Ու հետեւեալ օրը անոնց դիմացը ելաւ՝ երբոր կը կռուէին, եւ խաղաղութիւն ընելու սիրեց զանոնք՝ ըսելով, Մարդիկ, դուք եղբայրներ էք, ինչո՞ւ մէկզմէկ կը զրկէք։ (27) Բայց ան որ ընկերը կը զրկէր՝ մերժեց զանիկա՝ ու ըսաւ, ։Ո՞վ քեզ մեր վրայ իշխան ու դատաւոր դրաւ. (28) Զի՞ս ալ սպաննել կ'ուզես, ինչպէս որ երէկ եգիպտացին սպաննեցիր։ (29) ։Եւ Մովսէս աս խօսքին վրայ փախաւ, ու Մադիամու

բ. 13։—ՅՏես Ղուկ. ժբ. 11։ Գլ. գ. 7։—ԵՂ. բ. 15, 22։ գ. 20։ ժբ. 3, 4։

երկրին մէջ պանդուխտ եղաւ, ուր որ երկու որդի ծնաւ։ (30) ‡Եւ քառասուն տարի անցնելէն ետեւ՝ Սինայ լեռանը անապատին մէջ Տէրոջը հրեշտակը երեւցաւ անոր մորենիի կրակի բոցով։ (31) Մովսէս ալ երբոր տեսաւ՝ զարմացաւ ան տեսիլքին վրայ, ու երբոր մօտեցաւ զննելու՝ Տէրոջը ձայնը եկաւ անոր ու ՚ըսաւ, (32) ‡Ես եմ քու հայրերուդ Աստուածը, Աբրահամին Աստուածը, ու Իսահակին Աստուածը, և Յակոբին Աստուածը։ Մովսէս ալ վախէն դողալով չէր համարձակեր զննելու։ (33) ‘Եւ Տէրը

‡ԵԼ · գ · 2 ։ — ‡Մաս · իբ · 32 ։ ԵՐԲ · ԺԱ · 16 ։ — ◦ԵԼ · գ · 5 ։ ՅԵՍ · Լ · 15 ։ — §ԵԼ · գ · 7 ։ — ¤ԵԼ · ԺԳ · 19 ։ ԹՈՒ ·

անունը Յոթոր՝ այն կողմերը թափառական չըլլոյ Պետրոնիոսէն ցեղապետը եւ քուրմն էր (ել · ԺԸ · 15, 16 եւ Գ · 1)։

Հմր · 30։ Մովսէսի կեանքը կը բաժնուի երեք հաւասար մասի։ Առաջին երկու մասերն իրրեւ պատրաստութիւն էին վերջնոյն համար։ Իր կենաց առաջին մասն անցուց Մովսէս Փարաւոնի արքունեաց մէջ. երկրորդ մասն անցուց անապատին մէջ հովուութեամբ. եւ արդարեւ եգիպտացւոց բոլոր իմաստութեանը մէջ հրահանգուած ըլլալը որչափ կարեւոր էր, կրթութիւնն ու պատրաստութիւնն ալ զոր անապատին մէջ առաւ, նոյնչափ հարկաւոր եւ պիտանի էին այն մեծ պաշտօնին՝ յոր յետոյ կանչուեցաւ Աստուծմէ։

Փարաւոնի պալատին մէջ Մովսէս չէր կրնար առանձնանալ այն համբերութիւնն ու հեզութիւնը որ եսքը այնչափ հարկաւոր եղան

ըսաւ անոր, Որ քերուդ կօշիկները հանէ, ինչու որ այս տեղը որ դուն կայներ ես՝ սուրբ երկիր է։ (34) §Իրաւի եգիպտոսի մէջ եղող ժողովուրդիս չարչարանքը տեսայ, ու լսեցի անոնց հառաչանքը, և իջայ զանոնք ազատելու. և հիմա եկուր քեզ եգիպտոս խըրկեմ։ (35) Այն Մովսէսը որ ուրացան ու կ’ըսէին, Ո՞վ քեզ իշխան ու դատաւոր դրաւ, Աստուած զանիկա իշխան և փրկիչ խրկեց ¯ան հրեշտակին ձեռքովը՝ որ մորենիին մէջ անոր երեւցաւ։ (36) ¤Անիկա հանեց զանոնք՝ ‡հրաշքներ ու

ի · 16 ։ — ¤ԵԼ · ԺԸ · 41 ։ ԼԳ · 1 ։ — ‡ԵԼ · Է · Ը · Թ · Ժ · ԺԱ · և ԺԲ ։ Սաղ · ՃԸ · 27 ։

անոր · անապատին մէջ միայն կրնար ստանալ այս առաքինութիւնները ։

Երբեմն Սինա, երբեմն ալ Փորեբ կը յիշուի ։ Այս անուններով կը վերաբերին լերանց գօտւոյ մը ։ Սինա կը կոչուէր ընդհանրապէս բոլոր գօտին · իսկ Փորեբ՝ այն գօտւոյն երեւելի մէկ լեռն էր ։

Հմր · 33 ։ Բնագրին քանի մը օրինակաց մէջ հոս փոխանակ « Տէր » բառին, « Տէրոջը հրեշտակը » կամ « հրեշտակ » բառերը կը դանուին, սակայն եթէ հոս յիշուածը ելից Գ · 2 եւ 4 ին հետ բաղդատուի, յայտնի կը տեսնուի թէ « հրեշտակ » կամ « Տէրոջը հրեշտակը » եւ « Տէր » բառերը մի եւ նոյն անձի համար կը գործածուին ։ Կը հասկցուի նաեւ թէ այն անձը Քրիստոս էր ։

Հմր · 36—43 ։ Ա · Ինչպէս որ Մովսէս Աստուծոյ կողմէն իր ժողովուրդին առաջնորդ կարգուեցաւ, նոյնպէս Քրիստոս բոլոր

նշանները ընելով եգիպտոսի երկրին ու կարմիր ծովուն մէջ՝ և անապատին մէջ քառասուն տարի ։ (37) Այս Մովսէսն է որ ըսաւ Իսրայէլի որդւոցը, Ձեր Տէր Աստուածը ձեր եղբայրներէն ինձի պէս մարգարէ մը պիտի հանէ ձեզի, անոր մտիկ ըրէք ։ (38) ¤Ասիկա ան է որ անապատը ժողովքին մէջն էր՝ Սինայ լեռան վրայ իրեն խօսող †հրեշտակին հետ ու մեր հայրերուն հետ, ‡որ կենդանի պատգամներ առաւ մեզի տալու · (39) Որուն մեր հայրերը չուզեցին հնազանդ ըլլալ, հապա մերժեցին և իրենց սրտերովեգիպտոս դարձան։(40)Եւ ըսին Ահարոնին, Մեզի աստուածներ շինէ՝ որ մեր առջեւէն երթան · քանզի ան Մովսէսը որ մեզ եգիպտոսի երկրէն հանեց, չենք գիտեր թէ ինչ եղաւ անոր ։ (41) ‡Եւ ան օրերը որթ մը շինեցին, ու կուռքին զոհ մատուցին, և իրենց ձեռացը գործքերովը կը զուարճանային ։ (42) ¤Աստուած ալ երես դարձուց, ու թողուց զանոնք որ երկինքի զօրքը պաշտեն · ինչպէս որ գրուած է մարգարէից գրքին մէջ, ՀՄիթէ անապատին մէջ քառասուն տարի զոհեր ու պատարագներ մատուցիք ինծի, ով Իսրայէլի տունը · (43) Եւ Մողոքին վրանը առիք ու ձեր Հռեմփա աստուծոյն աստղը, ան պատկերները որ շինեցիք՝ անոնց երկրպագութիւն ընելու · ես ալ ձեզ Բաբիլոնէն անդին պիտի փոխադրեմ ։ (44) Վկայութեան խորանը անապատին մէջ մեր հայրերուն հետն էր, ինչպէս

†ԵԼ · ԺԳ · 21, 27, 28, 29 ։ — ‡ԵԼ · ԺԶ · 1, 35 ։ — ¤ԼԲ Օր · ԺԲ · 15, 18 ։ Գլ · Գ · 22 ։ — ‡Մաս · ԺԵ · 5 ։ — ◦ԵԼ · ԺԹ · 3, 17 ։ — ¤Ես · ԿԳ · 9 ։ Գաղ · Դ · 19 ։ ԵՐԲ · Բ · 2 ։ — ‡ԵԼ · ԻԱ · 1 ։ ԲՕր · Է · 27, 31 ։ ԼԳ · 4 ։ ՅՈՀ · Ա · 17 ։

մարգոյ առաջնորդ սահմանուած է։

Բ · Ինչպէս որ Մովսէս մերժուեցաւ այն ժողովուրդէն, նոյնօրինակ մերժուած է Քրիստոս ։

Գ · Ինչպէս որ Մովսէս մերժող ժողովուրդը կրապաշտութեան մէջ ինկաւ, եւ այն պատճառաւ արժանացաւ Աստուծոյ բարկութեանը, նոյնպէս Քրիստոս մերժողները մոլորութեան մէջ իյնալով նոյն բարկութեան կրկին եւ կըրկին ենթակայ են ։

Թէպէտ Քրիստոս, իւրք իւրք նմանութիւն ունի Մովսէսի, բայց Աստուծոյ հաւօրէն ժողովրդեան

ըէն հանեց, չենք գիտեր թէ ինչ եղաւ անոր ։ (41) ‡Եւ ան օրերը որթ մը շինեցին, ու կուռքին զոհ մատուցին, և իրենց ձեռացը գործքերովը կը զուարճանային ։ (42) ¤Աստուած ալ երես դարձուց, ու թողուց զանոնք որ երկինքի զօրքը պաշտեն · ինչպէս որ գրուած է մարգարէից գրքին մէջ, ՀՄիթէ անապատին մէջ քառասուն տարի զոհեր ու պատարագներ մատուցիք ինծի, ով Իսրայէլի տունը · (43) Եւ Մողոքին վրանը առիք ու ձեր Հռեմփա աստուծոյն աստղը, ան պատկերները որ շինեցիք՝ անոնց երկրպագութիւն ընելու · ես ալ ձեզ Բաբիլոնէն անդին պիտի փոխադրեմ ։ (44) Վկայութեան խորանը անապատին մէջ մեր հայրերուն հետն էր, ինչպէս

— †Հռովմ · գ · 2 ։ — ◦ԵԼ · ԼԲ · 1 ։ — ¤ԼԲ Օր · Թ · 16 ։ Սաղ · ՃՂ · 19 ։ — ‡Մաղ · ձա · 12 ։ Եզեկ · Ի · 25, 39 ։ Հռովմ · ա · 24 ։ Բ Թես · Բ · 10 ։ — ԼԲ Օր · Դ · 19 ։ ԺԵ · 3 ։ Դ Թագ · ԺԵ · 16 ։ ԻԱ · 3 ։ ԵՐԵՄ · ԺԹ · 13 ։ — Հ Ա մովս · Ե · 25, 26 ։

առաջնորդը, փրկիչը եւ միահեծան գլուխն ըլլալով, հարկաւ նախամեծար է քան զՄովսէս ։

Այն կռապաշտութիւնը որուն մէջ Հրեայք ինկան եւ որուն համար էին՝ եգիպտոսի եւ ուրիշ դրացի ազգաց կռապաշտութիւնն էր, այսինքն անոնք որթոս եւ աստղ չաստուածոյն պաշտօն մատուցին ։ Որթը եգիպտացւոց աստուածն էր, աստղ չաստուածը, Հռեմփա, Փաղդէացւոց, եւ Մողոք՝ Ամմոնացւոց ։

Հմր · 44—47 ։ Այս համարներուն մէջ Սահմանոս « վկայու-

որ Մովսէսին հետ խօսողը հրա-
ման ըրաւ՝ ²որ տեսած օրինա-
կին պէս չինէ զանիկա. (45) ³Ուր
մեր հայրերն ալ յաջորդաբար
առնելով՝ Յեսուին հետ բերին
զանիկա ան աղգերուն կալ-
ուածքը, ⁴որոնք Աստուած
վռընտեց մեր հայրերուն առ-
ջեւէն մինչեւ Դաւիթին օրերը,
(46) ⁵Ուր Աստուծոյ առջեւը
շնորհք գտաւ, ⁶եւ ուզեց որ
Յակոբին Աստուծոյն բնակա-
րան մը գտնէ: (47) ⁷Ու Սողո-
մոն անոր տունն մը շինեց:
(48) ⁸Բայց Բարձրեալը ձեռ-
քով շինուած տաճարներու մէջ
չբնակիր, ինչպէս որ մարգա-
բէն կ'ըսէ, (49) ⁹Երկինքը իմ
աթոռս է, ու երկիրը իմ ոտ-
քերուս պատուանդանն է. ¹⁰ո՞ր

ՅԵԼ. ԻԵ. 40, ԻՂ. 30, ԵՐԲ. Ը. 5:—
Ղ3ԵՍ. Գ. 14:—ՖՆԵՄ. Թ. 24, ՍԱՂ.
ԽԴ. 2, ՀԲ. 55, ԳԼ. Ժգ. 19:—ՏԱ
ԹԱԳ. Ժզ. 1, Բ ԹԱԳ. Է. 1, ՍԱՂ.
ՀԹ. 19, ԳԼ. Ժգ. 22:—ՅԳ ԹԱԳ. Ը.
17, Ա ՄՆ. ԻԲ. 7, ՍԱՂ. ՃՂԲ. 4, 5:
—ՆԳ ԹԱԳ. Ղ. 1, Ը. 20, Ա ՄՆ. ԺԷ.
12, Բ ՄՆ. Գ. 1:—ՂԳ ԹԱԳ. Ը. 27, Բ
ՄՆ. Բ. 6, Ղ. 18, ԳԼ. ԺԷ. 24:—

թեան խորանին» եւ Մովսէսի ժամանակէն մինչեւ Սողոմոնի ժամանակ անցած դէպքերուն վրայ համառօտ կը խօսի, եւ յետոյ Աստուծոյ մեծութիւնն ու փառքը յիշեցնելով իր ունկնդրաց եւ ամենուն հարց խաղաղութիւնը կը յանդիմանէ, եւ այնպէս վախճան կու տայ իր խօսքին:

Հմր. 48—50: Ա.յս համարները-
ուն մէջ կը ծանուցուի այն ճըշ-
մարտութիւնը զոր Քրիստոս յայտ-
նեց Սամարացի կնոջ, այսինքն
թէ Աստուծոյ պաշտօն մատուցա-
նելը որեւիցէ տեղոյ մը յատուկ չէ:

պիսի տուն պիտի շինէք ինծի,
կ'ըսէ Տէրը, կամ ի՞նչ պիտի
ըլլայ իմ հանգստութեանս տե-
ղը. (50) Չէ՞ որ ասոնք ամէնը իմ
ձեռքս չիներ է: (51) ¹Ով խըս-
տապարանոցներ ու ²սրտով և
ականջով չթլփատուածներ,
դուք ամէնատեն Հոգւոյն Սրբոյ
հակառակ կը կենաք, ինչպէս
ձեր հայրերը՝ անանկ ալ դուք:
(52) ³Մարգարէներէն ո՞րը չհա-
լածեցին ձեր հայրերը, ու
սպաննեցին զանոնք որ առա-
ջուց պատմեցին ան ⁴Արդարին
գալուն համար, որ դուք հի-
մա անոր մատնիչները և սպան-
նողները եղաք. (53) ⁵Դուք որ
օրէնքը առիք հրեշտակներուն
մատակարարութեամբը՝ ու
չպահեցիք:

¹ԵՍ. ԿՂ. 1, 2, ՄԱՏ. Ե. 34, 35,
ԻԳ. 22:—ԵՂ. ԼԲ. 9, ²ԼՂ. 3, ԵՍ.
ԽԸ. 4:—³ՂԼԵ. ԻՂ. 41, Բ ՕՐ. Ժ. 16,
ԵՐԵՄ. Գ. 4, Ղ. 10, ⁴Թ. 26, ԵԶԿ.
ԽԴ. 9:—ՀԲ ՄՆ. ԼՂ. 16, ՄԱՏ. ԻԱ.
35, ԻԳ. 34, 37, Ա ԹԵՍ. Բ. 15:—
⁵ԳԼ. Գ. 14:—⁶ԵԼ. Ի. 1, ԳԱՂ. Գ.
19, ԵՐԲ. Բ. 2,

Հմր. 51—53: Ստեփաննոս խըս-
տիւ բայց իրաւամբ մեղադիր կ'ըլ-
լայ իր ունկնդիրներուն որ գիրքս-
տոս խաչ հանեցին:

Ստեփաննոս հոս Հին Կտակարա-
նին մէջ պատմուած քանի մը դէպ-
քեր կ'ակնարկէ, եւ կը ցուցնէ թէ
այն գիրքին մարգարէութիւնները
կատարուեցան Քրիստոսի վրայ:

Ելից գիրքին մէջ յիշուած չէ
թէ, տասը պատուիրանները հրեշ-
տակներու ձեռքով տրուեցան,
բայց հրեշտակաց միջնամտութիւնը
կը ցուցնի Գաղ. Գ. 19 եւ Եբր.
Ը. 2 համարներէն:

(54) ¹Եւ անոնք ասոր բաները
լսելով՝ սրտերնուն մէջ կը կատ-
ղէին ու ակռաներնին անոր
վրայ կը կրճտէին: (55) Բայց
անիկա ²Հոգւով Սրբով լեց-
ուած՝ երկինքը նայեցաւ և տե-
սաւ Աստուծոյ փառքը, ու Յի-
սուսն ալ որ Աստուծոյ աջ կող-
մը կայներ էր, և ըսաւ, ³Ահա
կը տեսնեմ երկինքը բացուած,
⁴ու Որդին մարդոյ՝ Աստուծոյ
աջ կողմը կայնած: (56) Իսկ ա-
նոնք մեծաձայն աղաղակելով՝

ԷԳԼ. Ե. 33:—²ԳԼ. Ղ. 5:—³ԵԶԿ.
Ա. 1, ՄԱՏ. Գ. 16, ԳԼ. Ժ. 11:—
⁴ԴԱՆ. Է. 13:—⁵Գ ԹԱԳ. ԻԱ. 13,
Ղ.ՈՒԿ. Դ. 29, ԵԲՐ. Ժգ. 12:—⁶ՂԵ.
ԽԳ. 16:—⁷Բ ՕՐ. Ժգ. 9, 10, ԺԷ. 7,

ականջներնին գոցեցին, և ա-
մէնը մէկէն վազեցին անոր վրայ.
(57) ¹Ու քաղաքէն դուրս հա-
նելով՝ ²կը քարկոծէին ըն³կե-
րները պահ կը դնէին երիտասար-
դի մը ոտքերուն քովը, որ Սօ-
ղոս կ'ըսուէր: (58) Եւ կը քար-
կոծէին Ստեփաննոսը, ¹որ ա-
ղօթք կ'ընէր ու կ'ըսէր, Տէր
Յիսուս, ²ընդունէ իմ հոգիս:
(59) Ու ³Ծնկան վրայ գալով
բարձրաձայն աղաղակեց, ⁴Տէր,

ՀՄՐ. 59: ԳԼ. ԻԲ. 20:—⁵ԳԼ. Թ. 14:
—⁶ՍԱՂ. ԼԱ. 5, ՂՈՒԿ. ԽԳ. 46:—
⁷ԳԼ. Թ. 40, Ի. 36, ԻԱ. 5:—⁸ՄԱՏ.
Ե. 44, ՂՈՒԿ. Զ. 28, ԽԳ. 34:—

Հմր. 54: Հրէից այսպէս կատ-
ղիլը, Ստեփաննոսի եւ ժողովոյն
յաւակութեանցը եւ ուրիշ պարա-
գաներու նայելով, զարմանալի
չերեւիր:

Հմր. 55: Ա.յս համարէն կը հաս-
կըցուի թէ Քրիստոս երկինքը
մարդկութեամբ հանդերձ կենդա-
նի է:

Հմր. 57: Պօղոս առաքեալ ա-
ռաջին անգամ այս համարին մէջ
կը յիշուի:

Ստեփաննոս իր մահուանը վրայ
մեծապէս ուրախանալով, եւ իր
սպանողներուն համար աղօթելով,
աւանդեց հոգին Տէրոջը ձեռքը.
բայց սպանողներն առանց յանդի-
մանուելու իրենց խղճերէն՝ մի
քարկութեամբ կատարեցին այն
սոսկալի մեղքը:

Հմր. 59: Ստեփաննոս իր սպա-
նողներուն համար աղօթելով իր
Տէրոջը Յիսուսի օրինակին կա-
տարեալ նմանութիւնը ցուցուց.
բայց այս բանը, այսինքն իր սպա-
նողներուն համար աղօթելը, Քրիս-
տոնէական պատմութեան մէջ մի-

այն կը գտնենք եւ ոչ ուրիշ տեղ:

Մահուան համար «ննջել» բա-
ը դուն ուրեք գործածուած
կը գտնենք ոչ Քրիստոնեայ հե-
ղինակաց գրուածներուն մէջ:
Քէմէթրիճի բառը որ ննջարան ը-
սել է, միայն Քրիստոնեայք գե-
րեզմանի համար գործածած են,
եւ այս գործածութեան պատճառը
յաւիտենական կենաց համար յա-
րութեան յոյսն է զոր Քրիստո-
նեայք ունին:

Պօղոս առաքելոյն Եբրայական
անունն էր Սաւուղ: «Հռովմայե-
ցի» տիտղոսն ունենալով Հռովմի
քաղաքացութեան առանձնաշնոր-
հութիւնը վայելողք, այն ատեն-
ուան սովորութեան համեմատ,
Հռովմէական անուն մ'ալ ունէ-
ին: Նոր կտակարանին մէջ Պօ-
ղոս նախ եւ առաջ Ստեփաննոսի
քարկոծման պատմութեանը մէջ
կը յիշուի: Քրիստոնէական կրօնքն
ընդունելէն ետքը, չատ կը ցա-
ւէր որ այն կրօնքին դէմ առաջ
թշնամութիւն ըրաւ:

Պօղոսի վրայ եռքը մանաւոր

աս մեղքը մի սեպեր ատոնց· և աս ըսելով ննջեց։ †Յօղոս ալ

†Հմր· 57, Գլ· իբ· 20։

դիտողութիւն պիտի ըլլայ Թ· եւ

կամակից էր անոր սպաննուելուն։

ԺԳ· գլխոց մեկնութեանը մէջ։

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑՆ ՀՐԵԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՍԱՄԱՐԻՈՑ ՄԷՋ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ

Ը—ԺԲ ԳԼՈՒԽՆԵՐ

Պետքանոսի մահուանը վրայ պատահած հալածանքը և անկէ յառաջ եկած հոգեւոր օգուտը

ԳԼՈՒԽ Ը· 1—40

ԳԼՈՒԽ Ը

(1) Եւ ան օրը մեծ հալածումմ եղաւ Երուսաղէմի մէջ եղող եկեղեցիին վրայ, ¤և առաքեալներէն 'ի զատ ամէնն ալ

¤Գլ· ժա· 19։

Հմր· 1։ Քրիստոնէական կրօնքը որ, Հրէից մէջէն ծագած ըլլալով, Սաղիանոսի սպանման վրայ քիչ ժամանակի մէջ այնպէս համբաւ եւ զօրութիւն ստացաւ, հարկաւ Հրէից մեծերուն ուշադրութիւնը պիտի արթնցնէր, միանգամայն ատոնց թշնամութեանը նշաւակ պիտի ըլլար։ Հրէից վարդապետները եւ բոլոր քահանայից դասը պիտէին թէ, մինչ Առաքեալք Հրէից մէջ պատիւ եւ ազդեցութիւն կը ստանային, իրենց ազդեցութիւնը կը տարածէին։ Հինգերորդ գլխոյն սկիզբը դրուած պատմութենէն կը տեսնուի որ Աստուած իր եկեղեցին աղատից մօտալուտ վտանգէ մը։ Այս վտանգը յայնմ կը կայանար որ բուն եկեղեցւոյն մէջ կեղծաւորութիւն եւ սուտ արդարութիւն պիտի սպրդէր։ Քրիստոնէական եկեղեցին մինչեւ այն ատենը Երուսաղէմի մէջ միայն էր։ Հարկ էր որ Աւետարանն ուրիշ տեղեր ալ քարոզուէր։ Աւետարանը քարոզուելու համար ալ պէտք էր որ աւետարանիչներ երթային։ Հալածումը որ եղաւ Սաղիանոսի քարկոծուելէն ետքը՝ Երուսաղէմէն ցրուելու առիթ տուաւ հաւատացելոց, եւ այնպէս Քրիստոնէական կրօնքը Երուսաղէմէն դուրս ոչ մէկ, այլ շատ տեղեր քարոզուեցաւ, եւ նոր եկեղեցիներ կազմուեցան։ Առաքեալք դարձեալ Երուսաղէմի մէջ մնացին անվեհեր։ բայց ուրիշ հաւատացեալներէն ոմանք իրենց ծննդեան երկիրները, ոմանք ալ ուրիշ տեղեր տարածուելով, ընդհանուր աւետարանեցին կենաց խօսքը զոր արդէն ընդունած էին։

Հմր· 2։ Անտարակոյս զՍաղիանոս թաղողները բարեպաշտ Հրեաներէն էին։ Ոմանք կարծեցին թէ ատոնք Քրիստոնեայ եղբայրներէն էին. բայց այս կարծիքն ընդունելի չէ։ Քանզի (1) Նոր Կտակարանին մէջ ուրիշ տեղ այս անունը Քրիստոնէից չի տրուիր. (2) բնականի դէմ էր որ, Սաղիանոսի սպաննուելէն ետքը հաւատացեալներն շատ ճնշեսս կու տար, տուներնը կը մնային, երկիկ ու կնիկ մարդիկը կը քաշէր՝ բանտը դնել կու տար։

(4) †Եւ ան ցիրուցան եղածները կը պարտէին ու խօսքը

ա· 13։ Փիլ· գ· 6։ ա Տիմ· ա· 13։ —†Մատ· ժ· 23։ Գլ· ժա· 19։

ցիրուցան եղան Հրէաստանի ու Սամարիայի երկիրներուն մէջ։ (2) Եւ աստուածավախ մարդիկՍտեփաննոսը վերցուցին, †ու անոր վրայ մեծ ողբ ըրին։ (3) Բայց Սօղոս †եկեղե-

Բ Ծն· իբ· 2։ ճ· 10։ ը Թագ· գ· 31։ —†Գլ· է· 57, Թ· 1, 13, 21։ իբ· 4։ իզ· 10, 11։ ա Կոր· ժե· 9։ Գաղ·

ցին շատ ողբաց կու տար։

(4) †Եւ ան ցիրուցան եղածները կը պարտէին ու խօսքը

ա· 13։ Փիլ· գ· 6։ ա Տիմ· ա· 13։ —†Մատ· ժ· 23։ Գլ· ժա· 19։

տոյ համար, անոր հաւատակիցները համարձակէին հրապարակաւ անոր մարմինը վերցունել եւ թաղել։ Հրեայք չէին գիտեր թէ Քրիստոսի Տեառն մերոյ մարմինը թաղող Յովսէփ Արեմաթացի յառաջագոյն աչակերտած էր Քրիստոսի։ Բայց Յովսէփ Տեառն մերոյ յանիրաւի խաչելութիւնը տեսնելով, համարձակեցաւ զանի թաղել։ Այսպէս եւս այս համարին մէջ յիշուած Հրեայք արդար մարդիկ ըլլալով, երբ տեսան թէ Սաղիանոս բարի մարդ էր, եւ անզգամ մարդոց ձեռքով յանիրաւի 'ի մահ մատնուեցաւ, համարձակեցան թաղել անոր մարմինը, միանգամայն սուգ ընել անոր վրայ։ Եւ արդարեւ, Հրէից օրինաց համեմատ, յանցանաց համար սպանուողի մը մարմինն անգամ վերցունել ու թաղել պարտք էր։

Հմր· 3։ Հոս Սաւուղի ինչպէս եռանդն ու քաջասրտութիւնը, նոյնպէս անիրաւութիւնն ու բռնութիւնը յայտնի կը տեսնուին, քանզի ոչ միայն արք, այլ եւ կանայք բռնելու եւ բանտը դնելու համար տունէ տուն կը վազէր։

Հմր· 4։ Սաւուղի կոյր նախանձաւորութիւնը սաստկացուց հալածումը, եւ որչափ հալածումը կը սաստկանար, այնչափ հաւատացեալք կը ցրուէին, եւ որչափ անոնք կը ցրուէին, նոյնչափ կենաց պատգամը կը տարածուէր շատ տեղեր։ Տարակոյս չկայ թէ այն առաջին օրերուն մէջ, այս

կը քարոզէին։ (5) Ւ֊Փիլիպպոս ալ Սամարիայի մէկ քաղաքը իջնելով՝ Քրիստոսը կը քարոզէր անոնց։ (6) Եւ ժողովուրդները միաբան հաւանութեամբ Փիլիպպոսին ըսածներուն ուշադրութիւն կու տային՝ լսելով ու տեսնելով ան նշանները որ կ'ընէր։ (7) Ւվասն զի շատ դիւահարներէն սիրտ ոդիները մեծաձայն աղաղակելով կ'ելլէին։ (8) Եւ շատ անդամալոյծներ ու կաղեր կը բժշկուէին. (9) Ու մեծ ուրախութիւն եղաւ ան քաղաքին մէջ։ Բայց Սիմոն անունով մարդ մը կար՝ որ առաջուց ան քաղաքին մէջ Ւմոգութիւն կ'ընէր, ու Սամարացւոց ազգը կ'ապշեցնէր՝

Ւ֊ԳԼ. ղ. 5։—Ւ֊ՄԱՐ. ԺԶ. 17։—Ւ֊ԳԼ. ԺԳ. 6։

Ւիրեն համար ըսելով թէ մեծ մէկ մըն է. (10) Որ անոր ուշադրութիւն կու տային ամէնն ալ պզտիկէն մինչեւ մեծը, և կ'ըսէին, Այիկա Աստուծոյ մեծ [ըսուած] զօրութիւնն է։ (11) Շատ ժամանակէ ՚ի վեր կախարդութիւններով զանոնք ապշեցընելուն համար՝ իրեն ուշադրութիւն կու տային։ (12) Բայց երբոր Փիլիպպոսին հաւատացին՝ Ւոր Աստուծոյ թագաւորութեանը ու Յիսուս Քրիստոսի անունը վրայով կը քարոզէր, կը մկրտուէին թէ երիկ մարդիկ և թէ կիներ մարդիկ։ (13) Եւ Սիմոն ինքն ալ հաւատաց, ու մկրտուելով՝ միշտ Փիլիպպոսին հետն էր.

—Ը֊ԳԼ. Ւ. 36։—Ւ֊ԳԼ. Ա. 3։

հալածման պատճառաւ այլեւայլ տեղեր եկեղեցիներ կազմուեցան։

Փիլիպպոսի Ւսպասաւորութիւնը

Գործ. 8—40։

Գործ. 5։ Այս Փիլիպպոս՝ Փիլիպպոս առաքեալը չէր, քանզի առաջին համարէն կը հասկցուի որ բոլոր Առաքեալք Երուսաղէմ մնացին։ Այս Փիլիպպոս Գ. դլխոյն 5 համարին մէջ յիշուած սարկաւագն էր։

Գործ. 6, 7։ Ոչ միայն Առաքեալք, այլ եւ սարկաւագունք եւ ուրիշ հաւատացեալք, թէ կենաց խօսքը կ'աւետարանէին, եւ թէ քարոզուած պատգամները հրաշից միջոցաւ կը հաստատէին. ուստի եւ, ինչպէս Երուսաղէմի մէջ եղաւ, Սամարիոյ մէջ ալ շատ ժողովուրդ ուրախութեամբ հաւատացին եւ ընդունեցան Աւետարանը։ Քրիստոսի զօրութիւնն անոր ծառաներուն վրայ էր, եւ եկեղեցին օր ըստ օրէ կը զօրանար եւ կը բազմանար։

Գործ. 9—13։ Կ'երեւի թէ այս Սիմոն նախ յեղին աստիճան խրամանկ կախարդ էր, եւ շատ մարդիկ զարմանալով անոր հնարագիտութեանը վրայ՝ կը հաւատային անոր, իբրեւ աստուածային իմաստութեան եւ կարողութեան տէր անձի մը։ Ընդհանուր պատմութենէն կը սորվինք որ, այն ատեն կախարդութիւնը մեծ համբաւ գտած էր։ Գործոց Առաքելոց ԺԹ. 19 էն կը տեսնուի որ Եփեսոս քաղքին մէջ կախարդութեան վերաբերեալ դիրքեր շատ էին։

Մինչ Փիլիպպոս Աստուծոյ զօրութեամբը Յիսուս Քրիստոսի վրայ եղած պատգամը կը քարոզէր եւ

եւ տեսնելով ան նշանները ու մեծ զօրութիւնները որ կ'ընէր՝ կը զարմանար։ (14) Իսկ երուսաղէմի մէջ եղող առաքեալները երբոր լսեցին թէ Սամարացիք Աստուծոյ խօսքը ընդուներ են, Պետրոսը ու Յովհաննէսը անոնց խրկեցին. (15) Որոնք իջնելով՝ աղօթք ըրին անոնց համար Ւոր Սուրբ Հոգին առնեն. (16) (Ւինչու որ դեռ անոնց մէկուն վրայ իջած չէր, հապա միայն Ւտէր Յիսուսի անունովը Ւմկրտուած էին.)

Ւ֊ԳԼ. Բ. 38։—Ւ֊ԳԼ. ԺԹ. 2։—Ը֊Ի. Ժ. 48։ ԺԹ. 5։—Ւ֊ՄԱՏ. ԻԸ. 19։ ԳԼ. Բ. 38։

(17) Ւ֊Ապա անոնք ձեռք երկնին դրին անոնց վրայ, ու Սուրբ Հոգին կ'առնէին։ (18) Երբոր տեսաւ Սիմոն թէ առաքեալներուն անոնց վրայ ձեռք դնելով՝ Սուրբ Հոգին կը տրուի, անոնց ստակ մատուց ու ըսաւ, (19) Ինծի ալ սա իշխանութիւնը տուէք, որպէս զի որու վրայ ձեռք դնեմ՝ անիկա Սուրբ Հոգին առնէ։ (20) Բայց Պետրոս ըսաւ անոր, Քու արծաթդ քեզի հետ թող կորսուի, ինչու որ ՒԱստուծոյ պարգեւը կարծե-

—Ւ֊ԳԼ. Ղ. 6։ Ժ֊Թ. 6։ Եբր. Ը. 2։—Ւ֊ԳԼ. Բ. 38։ Ժ. 45։ Ժա. 17։

րուսաղէմէն եւ հոն գացին։

Հմմ. 15—17։ Թէպէտ Սամարացիք Փիլիպպոս սարկաւագին քարոզութեանը միջոցաւ ընդունեցան Քրիստոնէական կրօնքը, բայց, մինչեւ վերոյիշեալ երկու առաքելոց հոն երթալը, տեղեակ եւ մասնակից եղած չէին այն մասնաւոր հոգեւորական օրհնութեանց որոնց Երուսաղէմ գտնուող հաւատացեալք առհասարակ մասնակից եղած էին, այսինքն Հոգւոյն Սրբոյ գալստեամբը չնորհուած հոգեւոր նշաններուն։ Բնականաբար Պետրոս եւ Յովհաննէս Սամարիա հասնելով, Աստուծմէ իրենց չնորհուած կարողութեամբ, հոն գտնուող նոր հաւատացեալոց ալ հաղորդեցին այն օրհնութիւնները։

Հմմ. 18—24։ Սիմոն Հոգւոյն Սրբոյ գալստեամբը չնորհուած զարմանալի զօրութիւնները եւ նշանները տեսնելով, ապտռթեամբ սկսաւ փափաքիլ զանոնք ստանալու, խորհելով թէ անոնց մոլ սիրտի կրնար թէ իր հին խաբեայ արուեստը չարունակել, եւ

ցիր թէ հատակով կ'առնուի ։ (21) Դուն ատ բանին մէջ մասն ու բաժին չունիս , ինչու որ քու սիրտդ Աստուծոյ առջեւը չի- տակ չէ ։ (22) Ուստի ատ քու չարութենէդ զեղչի եկուր ու Աստուծոյ աղաչէ , դուցէ ներ- ուի քեզի քու սրտիդ միտ կոր- հուրդը · (23) ինչու որ ես քեզ դառնութեան մէջ և անիրաւութեան կապին մէջ կը տեսնեմ ։ (24) Սիմոն պատաս- խան տուաւ ու ըսաւ , Դուք ինծի համար աղօթք ըրէք Տէ- րոջը , որ ատ ձեր ըսածներէն բան մը իմ վրաս չգայ ։ (25) Ա- նոնք ալ վկայութիւն տալով

Թուա · իա · 7 ։ գ Թագ · ժգ · 6 ։ Ցոբ · իը · 8 ։ Ցակ · ե · 16 ։ — ՄՍոփ · գ · 10 ։ — ՅՑովհ · ժբ · 20 ։

կա երբէք ճշմարիտ հաւատացեալ մը չեղաւ ։

Անոնք որ , այս մարդուն պէս , հոգեւոր չնորհքները ստակով առ- նել ուզելով Քրիստոսի եկեղեցւոյն մէջ հոգեւոր պատիւ կամ աստի- ճան գնելու կը ջանան , Սիմոնական կը կոչուին , անոնց այս մեղքն ալ Սիմոնականութիւն կոչուած է ։

Հմր · 25 ։ Յիշեալ երկու առա- քեալք երկար աեւն Սամարիա չկենալով Երուսաղէմ դարձան · բայց չիտակ հոն չգացին , այլ գիւ- ղէ գիւղ պատելով կենաց խօսքը ժամանակ մը քարոզեցին Սամա- րացւոց ։

Հմր · 26—40 ։ Այս պատմութիւ- նը քանի մը նկատմամբ դիտողու- թեան արժանի է ։

1 · Այս Եթէովպացի ներքին- նին անտարակոյս Քրիստոնէական կրօնքն ընդունող առաջին Եթէով- պացին էր , եւ հաւանական է թէ անոր միջոցաւ այն տաեն Եթէով-

(28) Եւ անիկ ետ կը դառնար , ու իր կառքը նստած եսայի մարգարէին գիրքը կը կարդար ։ (29) Եւ Հոգին ըսաւ Փիլիպպո- սին , Մօտեցիր և ատ կառքին քովը դնա ։ (30) Փիլիպպոս ալ վազելով մօտ գնաց՝ ու մտիկ կ'ը- նէր որ եսայի մարգարէին գիր- քը կը կարդար , և ըսաւ , կար- դացածդ կը հասկընա՞ս ար- դեօք ։ (31) Ան ալ ըսաւ , Ինտո՞ր կրնամ հասկընալ՝ թէ որ մէկը ինծի չառաջնորդէ · ու աղա- չեց Փիլիպպոսին որ ելլէ իր քովը նստի ։ (32) Եւ գրքին ձէջ կարդացած տեղը ատ էր , Ո- խարի պէս մորթուելու տար- ուեցաւ , ու իր խուզողին առ- ջեւը մունճ կ'ելլող գառնուկի պէս՝ անանկ իր բերանը չբա- նար · (33) Իր խոնարհութեանը մէջ իր դատաստանը վերցուե- ցաւ , և անոր ազգատոհմը ո՞վ պիտի պատմէ · ինչու որ անոր կեանքը երկրէն կը վերցուի ։

(34) Ներքինին պատասխան տուաւ Փիլիպպոսին ու ըսաւ , Կ'աղաչեմ քեզի , մարգարէն որո՞ւ համար կ'ըսէ աս · իրե՞ն համար թէ մէկ ուրիշի մը հա- մար ։ (35) Իսկ Փիլիպպոս իր բերանը բացաւ , ու գրքին աս խօսքէն սկսելով՝ Յիսուսը քարո- զեց անոր ։ (36) Ու երբոր էրէնջ ճամբան կ'երթային , չուրի մը քով եկան · ու ըսաւ ներքինին , Ահա չուր , ի՞նչ բան գիս կ'արգիլէ մկրտուելէն ։ (37) [Եւ Փիլիպպոս ըսաւ անոր , Թէ որ քու բոլոր սրտովդ կը հաւա- տաս՝ կրնաս ։ Անիկա պա- տասխան տուաւ ու ըսաւ , Կը հաւատամ թէ Յիսուս Քրիս- տոս Որդի Աստուծոյ է ։] (38) Ու հրաման ըրաւ որ կառքը կայ- նեցընեն · և երկուքնին ալ ջու- րը իջան՝ Փիլիպպոս ու ներքին- նին , և մկրտեց զանիկա ։ (39) Ու երբոր ջուրէն դուրս եկան ,

Ես · ծգ · 7 , 8 ։ — ՂՂուկ · իդ · 27 ։ ԳԼ · ժը · 28 ։ — ՈԳԼ · ժ · 47 ։ — ՊՄատ · իը · 19 ։ Մար · ժգ · 16 ։ — ՊՄատ · ժգ · 16 ։ Ցովհ · ղ · 70 ։ Թ · 35 , 38 ։ ժա · 27 ։ ԳԼ · Թ · 20 ։ ա Ցովհ · գ · 15 ։ ե · 5 , 13 ։ — Ղգ Թագ · ժը · 12 ։ գ Թագ · բ · 16 ։ Եզեկ · գ · 12 , 14 ։

պիոյ մէջ Քրիստոնէական եկեղե- ցի մը կազմուեցաւ ։ Թէպէտ ասի- կա հաստատող յայտնի փաստեր չկան , բայց եւ այնպէս առհա- սարակ ընդունուած կարծիք է , եւ այն եկեղեցւոյն հետքը մինչեւ ցայսօր կը գտնուի ։

2 · Փիլիպպոսի Եթէովպացի իշ- խանին քով երթալը եւ անոր քա- ւչն մկնիլը , թէ իրրեւ հրաշք համարուի , եւ թէ , առանց իմա- նալու Եթէովպացւոյն , յանկարծ և- դած ըլլայ , յայտնի է թէ Հոգւոյն

Սրբոյ յատուկ առաջնորդութեամ- բը եղած է ։

3 · Եթէովպացին բարեպաշ- տութիւն , եւ փրկութեան ճամ- փաք ունէր , եւ քիչ առնուան մէջ համոզուեցաւ ընդունել Քրիս- տոնէական կրօնքը ։

4 · Ընդհանուր պատմութենէն գիտենք որ , այն առեններ Եթէով- պիոյ տիրողները թագուհիներ էին , եւ կանդակա կը կոչուէին , այսինքն ,

փիլիպպոսը, և ալ ներքինին զանիկա չտեսաւ, ու իր ճամբան կ'երթար ուրախութեամբ։
(40) Բայց Փիլիպպոս Ազովտոսի

այն թագաւորական ցեղին մասնաւորական կանոնը կանգնակա էր։

5. Հին եւ ընտիր ձեռագիր օրինակաց մէջ 37 երորդ համարն ընդհանրապէս չկայ. եւ հաւանական է թէ, այն համարը եաքէն աւելցուած է։ Բայց եւ այնպէս տարակոյս չկայ թէ Փիլիպպոս եթէոփպացւոյն ճչմարիտ հաւատք ունենալը տուգելով մկրտեց զանի։

Ղուկ. ԺԵ. 7 էն կ'իմանանք թէ ապաշխարող մեղաւորի մը համար ուրախութիւն կ'ըլլայ երկինք մէջ. եւ ըստ Յակոբայ առաքելոյն (Յակ. Ե. 20), «Ան որ մեղաւորը իր մոլորութեան ճամբայէն կը դարձընէ, հոգի մը մահուանէ կ'ազատէ ու մեղաց բազմութիւնը կը ծածկէ։» Ի՜նչ մեծ բախտ էր ուրեմն Փիլիպպոսի համար մեղաւոր մը ճչմարտութեան առաջնորդել եւ երկինք մէջ ուրախութեան առիթ ըլլալ։ Ի՜նչ երանելի արտօնութիւն էր նաեւ ներքինւոյն համար, ոչ միայն Քրիստոսի հաւատալ, այլ եւ առաջնորդ ըլլալ իր հայրենակիցներուն Քրիստոսի գալու։ Քրիստոնէական կրօնքին ճչմարիտ տարածումը խմորի պէս է։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Պետրոսի դարձը և այն դարձին արդիւնքը

ԳԼՈՒԽ Թ. 1—30։

ԳԼՈՒԽ Թ

(1) Բայց Սօղոս տակաւին ՏԷրոջը աշակերտներուն դէմ

— Գլ. Ը. 3։ Գաղ. ա. 13։ ա Տիմ.

սպառնալիք ու մահ փչելով՝ քահանայապետին քովը գնաց.

ա. 13։

Պօղոսի բուն պատմութիւնը կը սկսի իններորդ գլուխէն, եւ, բայց՝ի ԺԱ. եւ ԺԱ. գլուխներէն որ Պետրոսի առաջին անգամ Աւետարանը հեթանոսաց քարոզելուն պատմութիւնը կը պարունակեն, Գործոց Առաքելոց մնացեալ գլուխներուն դրեթէ բոլորը Պօղոս առաքելոյն կենաց եւ աշխատութեանց պատմութիւնը միայն կը պարունակեն։ Յիշեալ գրքին այս մասը հարկաւ կը սկսի Պօղոսի Քրիստոնէական կրօնքն ընդունելուն, այսինքն անոր Հրէութենէն՝ի Քրիստոնէութիւն դառնալուն պատմութեամբը։

1. Պօղոսի դարձի գալուն պատմութեան կարեւորութիւնը կը տեսնուի սա բաներէն։ (Ա.) Այս դէպքին վրայ երեք զատ զատ պատմութիւններ կան. մին Ղուկասու այս համարներուն մէջ է,

(2) եւ անկէ թուղթեր ուզեց Դամասկոս ժողովարանները, որ եթէ ան ճամբուն հետեւողներ գտնելու ըլլայ՝ երիկ մարդիկ կամ կիներ մարդիկ,

երկրորդն է այն առենաբանութեան մէջ զոր Պօղոս ըրաւ երուսաղէմ Հրէից առջեւ (Գլ. ԻԲ). իսկ երրորդն է այն առենաբանութեան մէջ զոր նոյն Պօղոս ըրաւ Կեսարիոյ մէջ Ագրիպպաս թագաւորին առջեւ ինքզինք արդարացնելու համար։ Ուրիշ տեղեր ալ կը յիշուի այս դէպքը։

(Բ) Պօղոս իր առաքեալ ըլլալը կը հիմնէ յայտ որ ինք կոչուեցաւ Քրիստոսէ որ անոր անձամբ երեւցաւ։ Տես համար 17 եւ 27։ Գլ. ԻԲ. 14։ Ա կոր. Թ. 1, եւ ԺԵ. 8։ Այս դէպքին, ինչպէս եկեղեցական պատմութիւնը կը վկայէ, հրաշքով ըլլալը չերեւու համար տեսէք եւ շատ չանքեր եղան։

2. Սաւուղի դարձի գալուն այս պատմութիւնը ճչմարիտ է, եւ արդարեւ իրրեւ հրաշքով եղած դէպքի մը պարզ պատմութիւնը կրնայ ընդունուիլ։ Այս դէպքին սաուդութեանը դէմ եղած առարկութեանց անտեղի եւ անհիմն ըլլալն ասկէ յայտնի է որ, եթէ այս դէպքն իրօք տեղի ունեցած չըլլար, անկարելի էր որ հոս պատմուած ուրիշ իրողութիւնք տեղի ունենային։ Գանդի, այն դէպքէն դրեթէ անմիջապէս եաքը, ի սկզբան հալածիչ եղող մարդու մը բոլոր բարբուցը եւ վարուցը մէջ մեծ եւ կատարեալ փոփոխութիւն մը կը տեսնուի։ Այն դէպքէն անմիջապէս եաքը, անոր զարմանալի եռանդն ու նախանձը այլ ոչ եւս Քրիստոսի հակառակ, այլ Քրիստոսի համար միայն են։

Հմմ. 1—9։ Բաղդատէ Գլ. ԻԲ. 4—11, եւ Գլ. ԻՋ. 12—16 համարները։ ԻՋ. գլխոյն մէջ յիշուած պատմութիւնն ընդհանրապէս միւս

կապած երուսաղէմ բերէ։
(3) Ու երբոր կ'երթար ու Դամասկոսին մօտեցաւ, յանկարծ իր բոլորտիքը երկինքէն լոյս

Բ Գլ. իբ. 6, իզ. 12։ ա կոր. ժե. 8։

պատմութեանց համառօտութիւնը կը համարուի, եւ կը ցուցնէ թէ, Տէրոջը պատուէրն առ Պօղոս, թէպէտ Անանիայի ձեռքով եղաւ, բուն իսկ Քրիստոսէն էր։

Հմմ. 1 ին մէջ Պօղոս կը նկարագրուի լի առելութեամբ եւ թշնամութեամբ Յիսուսի աշակերտներուն դէմ, եւ զանոնք մեռցնելու փափաքով վառեալ։ Պօղոս ինք յետոյ (Գլ. ԻԲ. 4, եւ ԻՋ. 11) կը խոստովանի թէ ինչպէս Քրիստոնէից դէմ բարկութեամբ բորբոքեալ կը ջանար զանոնք սպաննել տալ, կանանց անգամ չողորմելով։ Կը խոստովանի նաեւ թէ այն նախանձը զոր ի սկզբան ցուցուց Քրիստոնէից դէմ եւ ապա խոնարհութեամբ դատապարտեց՝ յառաջ եկած էր սաստիկ եռանդէն զոր ունէր Մովսիսական օրինաց համար։ Տես Գլ. ԻՋ. 9։ Պօղոսի այն առենաւան հալածումն օրինակ էր այն չատ հալածանաց որ եաքի դարերուն մէջ, մանաւանդ Եւրոպայի կողմը, ելան Քրիստոսի եկեղեցւոյն դէմ։

Հմմ. 2։ Բնական էր Պօղոսի երթալ ի Դամասկոս որ, ինչպէս հիմա, անառեն ալ մեծ եւ երեւելի քաղաք էր, Ասորւոց մայրաքաղաք եւ կեդրոն։

Հմմ. 3։ Գլ. ԻԲ. 6 եւ ԻՋ. 13 համարներն այս համարին հետ բաղդատէ։ Կէսօրուան առեն էր։ Այն երկրին մէջ արդարեւ ցորեկը չատ տաք է։ Բայց ինչ որ Պօղոսի պատահեցաւ՝ արեւահարութիւն չէր, ինչպէս երբեմն կ'ըսուի ըստ անհիմն կարծեաց ոմանց. ոչ ալ լոյսը զոր Պօղոս տեսաւ՝ արեգական բնական լոյսն էր։

մը փայլատակեց · (4) եւ ինքը գետինը իյնալով՝ մէկ ձայն մը լսեց որ կ'ըսէր իրեն, Սաւուղ, Սաւուղ, †ինչո՞ւ զիս կը հալածես : (5) եւ անիկա ըսաւ, Ո՞վ ես դուն, Տէր · և Տէրը ըսաւ, Ես եմ Յիսուսը՝ որ դուն կը հալածես · *դժուար բան է քեզի խթանի դէմ կից զարնել : (6) Ան ալ դողդով ու ապշութեամբ ըսաւ, Տէր, ի՞նչ կ'ուզես որ ընեմ : (7) եւ Տէրը ըսաւ անոր,՝՝ ելիր ու քաղաքը մտիր, և քեզի պիտի զրուցուի ինչ որ պարտիս ընել · Իսկ ան մարդիկը որ իր հետը կ'երթային՝ ապշած կեցեր էին, ձայնը միայն կը լսէին, բայց մէկը չէին տեսներ : (8) եւ Սօղոս գետնէն ելաւ, ու բաց աչքերով մէկը չէր տեսներ · ուստի անոր ձեռքէն բռնեցին ու Դամասկոս մտցուցին : (9) եւ երեք օր կեցաւ առանց տեսնելու, և ոչ կերաւ՝ ոչ ալ խմեց :

(10) Ու †Անանիա անունով աշակերտ մը կար Դամասկոսի մէջ · և Տէրը տեսիլքի մէջ անոր ըսաւ, Անանիա · ան ալ ըսաւ, Տէր, ահա հոս եմ : (11) եւ Տէրը ըսաւ անոր, Ելիր ու գնա ան փողոցը որ Ուղիղ կ'ըսուի, և հոն Յուդային տանը մէջ փնտռէ Սօղոս անունով Տարսոնացի մը · վասն զի ահա աղօթք կ'ընէ · (12) Ու տեսիլքի մէջ մարդ մը տեսաւ Անանիա անունով՝ †ովը մտած և ձեռքը իր վրայ դրած, որ տեսնէ : (13) Անանիա ալ պատասխան տուաւ, Տէր, շատերէն լսեցի ան մարդուն համար թէ Երուսաղէմի մէջ · (14) եւ հոս ալ քահանայապետներէն իշխանութիւն ունի կապելու ան ամէնը, որ քու անունդ կը կանչեն : (15) եւ Տէրը ըսաւ անոր, Գնա գուն, †ինչու որ անիկա ինծի ընտիր աման մըն է, իմ անունս կրելու Հեթանոսներուն ու Թագաւորներուն և Իսրայէլի որդւոց առջեւը · (16) †Քանզի զի ես անոր պիտի ցուցընեմ թէ որչափ պէտք է իրեն իմ անունս համար նեղութիւն կրել : (17) եւ Անանիա գնաց ու ան տունը մտաւ, հև ձեռքերը անոր վրայ դնելով ըսաւ,

Տես գԼ · իբ · 9 ; իլ · 13 ;—†Գլ · իբ · 12 ; —‡Գլ · իա · 39 ; իբ · 3 ;—¶Հմ · 1 ;

†Մատ · իե · 40, են ; —*Ռոմ+ ըստ · ը ; — ‡ Գլ · ե · 39 ; — †Ղուկ · գ · 10 ; Գլ · բ · 37 ; ժզ · 30 ; — ¶Գան · ժ · 7 ·

Հմ · 4 : Բաղդատէ այս համարը Իզ· 14ին հետ : Երբ բան մը քանի մը անգամ կը պատմուի, մէկ անգամ պատմուածը միւս անգամ պատմուածէն բնականապէս կը տարբերի : Տարակոյս չկայ թէ այս դէպքը միաքը չվոխող դէպք մըն էր : Ամենուն վրայ ծագած լոյսը տեսնելով, ոմանք գետին ինկան, ուրիշներուն լեզուն պապանձեցաւ ապշութենէ : Տես համար 7 :

Հմ · 5 : Յայտնի է թէ Յիսուս դէմ առ դէմ երեւնալով խօսեցաւ Սաւուղի հետ, բայց Սաւուղի ընկերները լոյսը միայն տեսան, Ձայն ալ լսեցին, բայց խօսքը չհասկըցան : Տեսիլ, ձայն, խօսք եւ հրաշք, ամէնը Պօղոսի համար էր, ուսաի եւ Պօղոս միայն կրցաւ հասկնալ աստուածային պատգամը : « Ինչո՞ւ զիս կը հալածես » խօսքն ուշադրութեան արժանի է : Այս խօսքը (Ա.) հալածիչներու վրայ սոսկում կը բերէ, քանզի անոնք ինչ նետ որ կ'արձակեն եկեղեցւոյ վրայ՝ եկեղեցւոյն Տէրոջը վրայ կ'արձակեն · (Բ) եկեղեցւոյն միութարութիւն կու տայ, քանզի Փըրկիչը հալածումն ուղղակի իրեն դէմ համարելով, յարմար ժամանակին օգնութիւն կը հասցընէ :

Հմ · 10—19 : Այս պատմութիւնը բնական է եւ դիւրիմաց : Անանիայի վրայ հոս արուած տեղեկութիւն չունինք : 13 համարին մէջ յիշուած «սուրբեր» բառը « հաւատացեալներ » կը նշանակէ : « Ահա անիկա աղօթք կ'ընէ » : Դարձի չեկող մարդ մը չի կրնար ըստ արժանւոյն աղօթել · ըստ արժանւոյն մաուցուած աղօթքը զղջման եւ հաւատոյ արդիւնքը եւ նշանն է :

Հմ · 16 : Զի յիշուիր թէ Պօղոս ինչ գործ պիտի ընէր, այլ թէ ինչ նեղութիւններ պիտի կրէր : Անոր կեանքն՝ աչխատող մարդու կեանք եղաւ, բայց մանաւանդ Քրիստոսի եւ անոր եկեղեցւոյն համար վիշտ կրող մարդու կեանք եղաւ :

Հմ · 17 : Անանիայի խօսքերը Գլ · իե · 14—16 համարներուն մէջ աւելի ընդարձակ գրուած են :

Հմ · 20—30 : Գաղ · Ա · 17—24, եւ Գործ · իե · 17—21 համարները բաղդատուին այս համարներուն հետ :

Հմ · 20 : Ասիկա ոչ թէ Պօղոսի առաքելական պաշտօնին սկզբնաւորութիւնը, այլ դարձի եկող մարդու մը իր Տէրոջը համար նոր վկայութիւնն էր : Յայտնի չէ թէ Գաղ · Ա · 17 յիշուած այցելութիւնը զոր Պօղոս ըրաւ Արաբիա՝ 20 համարին մէջ յիշուած քարոզութենէն առաջ էր թէ 22 համարին մէջ պատմուած վաստակաբանութենէն ետքը. սակայն հաւանական է թէ անոր քարոզութիւնը Դամասկոսի մէջ առաջ էր քան զայցելութիւնն Արաբիա :

Արաբիա բառն անտառն կը նշանակէր մանաւանդ Ասորւոց երկիրը միայն կամ հանդերձ Միջագետաք, եւ հաւանական է թէ հոս ալ այս մտօք գործածուած է : Յայտնի չէ թէ Պօղոս ինչ պատճառաւ գնաց, հոն քարոզելու թէ իր առաքելական գործին պատրաստութեանը վրայ խորհելու համար · սակայն հաւանական է թէ այս վերջին նպատակին համար գնաց :

Գաղ · բ · 7, 8 ; —†Գլ · իե · 22, 23 ; իլ · 1, եւն ; —‡Գլ · ի · 23 ; իա · 11 ; բ Կոր · ժա · 23 ; —¶Գլ · իբ · 12, 13 ; —հԳլ · բ · 17 ; —ՅԳլ · բ · 4 ; գ · 31 ; ը · 17 ; ժգ · 52 ; —*Գլ · իլ · 20 ; *Ռոմ+ ու Սաւուղ

Սաւուղ եղբայր, Տէրը զիս խրկեց, ան Յիսուսը որ ճամբուն մէջ քեզի երեւցաւ երբոր կու գայիր, որպէս զի տեսութիւնդ ստանաս, ու †Հոգւով Սրբով լեցուիս : (18) եւ չուտ մը անոր աչքերէն թեփերու պէս բաներ ինկան · և իսկոյն տեսաւ ու ելաւ մկրտուեցաւ · (19) եւ կերակուր ուտելով ոյժը վրան եկաւ, *ու քանի մը օր Դամասկոսի մէջ եղող աշակերտներուն հետը կեցաւ :

(20) Եւ անմիջապէս ժողովարաններուն մէջ կը քարոզէր

*ցիսուսը, ՙթէ անիկա է Ա֊
տուծոյ Որդին։ (21) Եւ ամէն
լսողները մեծապէս զարմացեր
էին, ու կ'ըսէին, ՙԱսիկա ան
չէ՞, որ Երուսաղէմի մէջ կը
կործանէր անոնք որ ասանու֊
նը կը կանչէին. և հոս ալ ան
բանին համար եկած էր, որ
զանոնք կապած՝ քահանայա֊
պետներուն տանի։ (22) Բայց
Սօղոս՝ ալ աւելի կը զօրանար,
և Դամասկոսի մէջ բնակող
Հրեաները կը պապանձեցընէր,
ապացուցանելով թէ Քրիստոսը
ասիկա է։ (23) Ու շատ օրեր
անցնելէն ետքը Հրեաները
խորհուրդ ըրին որ անիկա ըս֊
պաննեն։ (24) Բայց Սօղոսին
յայտնուեցաւ անոնց նենգու֊
թիւնը. և ցորեկ ու գիշեր
դռները կը սպասէին որ անի֊
կա սպաննեն։ (25) Իսկ աշա֊
կերտները գիշերով առին զա֊

*Ոմանք Քրիստոսը — ՙԳԼ· ը· 37։ — ՙԳԼ· ը· 3։ Հմմ· 1։ — Գաղ· ա· 13, 23։ — ՚ԳԼ· ժը· 28։ — ՚ԳԼ· իգ· 12, իե· 3։ բ Կոր· ժա· 26։ — էբ Կոր· ժա· 32։ — *ցես· բ· 15։ ա Թագ· ժթ· 12։

Պօղոս Արաբիայէն Դամասկոս դառ֊
նալէն եւ Հրէից բարկութեանը
եւ քննուն նչաւակ ըլլալէն ետքը,
Քրիստոնէից օգնութեամբը վա֊
խաս, ինչպէս որ 25 երորդ համա֊
բոյն մէջ կը պատմուի։

Գաղ· Ա· 18 համարին մէջ յիշ֊
ուած «երեք տարի» խօսքը, տա֊
րիին հաշուելու հրէական դրու֊
թեան համեմատ, հաւանականա֊
բար կը ցուցնէ ամբողջ տարի մը
եւ երկու տարիներու մասերը։

Պօղոսի կարճժամանակեայ այ֊
ցելութիւնը Երուսաղէմ, հաւա֊
նականաբար, Քրիստոսի Թուա֊

նիկա, ՚ու զամբիւղով մը կա֊
խելով պատէն վար իջեցուցին։

(26) Երբոր Սօղոս Երուսա֊
ղէմ եկաւ՝ կը ջանար աշակերտ֊
ներուն յարելու, բայց ամէնն
ալ կը վախնային անկէ՝ չհա֊
ւատալով թէ անիկա աշակերտ
էր։ (27) Բայց Բառնաբաս զա֊
նիկա առնելով առաքեալնե֊
րուն տարաւ, ու պատմեց ա֊
նոնց թէ ինչպէս ճամբուն վրայ
Տէրը տեսաւ, և թէ անոր հետ
խօսեցաւ, և թէ ինչպէս Դա֊
մասկոսի մէջ համարձակ քա֊
րոզեց Յիսուսի անունովը։
(28) Ու Երուսաղէմի մէջ ա֊
նոնց հետ կը մտնէր ու կ'ելլէր՝
Տէր Յիսուսին անունովը հա֊
մարձակ քարոզելով։ (29) Նա֊
եւ *Հելլենացելոց դէմ կը խօ֊
սէր և վիճաբանութիւն կ'ը֊
նէր. Անոնք ալ կը վնտռէին
անիկա սպաննել։ (30) Իսկ եղ֊

—ՂԳԼ· իբ· 17։ Գաղ· ա· 17, 18։ —ՂԳԼ· դ· 36։ ժգ· 2։ — Ը Հմմ· 20, 22։ — ՚Գաղ· ա· 18։ — ՚ԳԼ· գ· 1։ — *այսինքն՝ Հելլենախօս Հրէից — Հմմ· 23։ բ Կոր· ժա· 26։

կանչին 39 ին էր։ 29 համարը բաղ֊
դատէ Գլ· ԻԲ· 17—21 ին հետ։
Թէ ինչու համար Պօղոս քիչ ժա֊
մանակ Երուսաղէմ մնալէն ետքը
անկէ մեկնեցաւ, ասոր երկու
պատճառ կը տեսնենք, այսինքն
նախ անոր անձին ապահովութիւ֊
նը, եւ ապա Աւետարանը հեթա֊
նոսաց քարոզելու կոչումը։ Պօ֊
ղոս, իր ծննդեան քաղքին եւ երկ֊
րին մէջ եւ Ասորւոց երկրին հիւ֊
սիսային կողմը, իբր 3 տարի աշ֊
խատեցաւ, բայց անոր այս աշ֊
խատութեանը նկատմամբ մասնա֊
ւոր տեղեկութիւն մը չունինք։

բայրները լմնցալով՝ ղանիկա
կեսարիա իջեցուցին, և ետ֊
Տարսոն խրկեցին ղանիկա։

(31) ՚Ընտանեաց եկեղեցինե֊
րը բոլոր Հրէաստանի և Գա֊
լիլեայի ու Սամարիայի մէջ խա֊
ղաղութիւն ունեցան, և շի֊
նութիւն կ'ընդունէին, ու Տէ֊
րոջը երկիւղովը և Հոգւոյն
Սրբոյ մխիթարութեամբը քա֊
լելով կ'աճէին։

(32) Ու երբոր Պետրոս ՚ա֊
մէն տեղ կը պտըտէր, Լիւդ֊
դեա բնակող սուրբերուն քովը
ալ իջաւ։ (33) Եւ հոն մէկ մարդ
մը գտաւ, որուն անունը Ենէա

՚Տես Գլ· ը· 1։ — ՚Գլ· ը· 14։ — ՚Գլ· գ· 6, 16։ գ· 10։ — ՚ա Մն·

Սակայն այն այցելութենէն զոր
յետոյ ըրաւ այն երկրին եկեղեցի֊
ներուն՝ կը տեսնուի որ, Պօղոս կամ
անատեն այն տեղերը եկեղեցիներ
կազմած էր, եւ կամ այնպիսի
գործի մը ձեռնարկեց որ յետոյ եւ
կեղեցիներ կազմելու առիթ եղաւ։

Հմմ· 31։ Հոս յիշուած խաղա֊
ղութիւնը եղաւ այն հալածումէն
ետքը, որ Առաքիանոսի սպանմամ֊
բը սկսած էր, եւ հաւանական է
թէ ծագեցաւ այն ընդհանուր եւ
սաստիկ ընդդիմութենէն, զոր ը֊
ղին Հրեայք կալիգուլայի հրամա֊
նին, որով այս ամբարիշտ կայսրը
կը սպրդէր իր բոլոր հպատակներն
իրեն՝ իբրեւ Աստուածոյ՝ երկրպա֊
գութիւն ընել։ Հրեայք այս հրա֊
մանին վրայ խռովելով, բնակա֊
նաբար դադրեցան ժամանակ մը
Քրիստոնեաներն հալածելէ։

Հմմ· 32։ Պետրոս, Առաքելոց
երեւելիներէն մին ըլլալով, քրիս֊
տոնեայ եղբայրներուն, ինչպէս Ը·
գլխոյն սկիզբը կը պատմուի, երու֊
սաղէմի չրջակայ տեղերը ցրուե֊

լէն ետքը, գնաց այցելութիւն ընե֊
լու բոլոր Պաղեստինու մէջ եւ
անոր մօտակայ տեղերը հաստատ֊
ուած նորակազմ եկեղեցիներուն։

Հմմ· 33—35։ Այն տեղը ուր
Պետրոս այս հրաշքը գործեց՝ Երու֊
սաղէմէն մէկ աւուր ճամբայ հե֊
ռու ծովեզերքին մօտ էր։ Այն
տեղւոյն եւ երկրին ժողովուրդը
հրաշք տեսած չէր, ուստի եւ հա֊
ւանական է թէ այն հրաշքն ա֊
նոնց մտքերուն վրայ աղդու տպա֊
ւորութիւն ըրաւ. եւ տարակոյս
չկայ թէ այն հրաշքը գործելու֊
մէջ Պետրոսի մէկ մեծ պատճառն
այն տպաւորութիւնը յառաջ բե֊
րել էր։ Պետրոսի ձեռքով բժըշ֊
կուած այս անդամալուծին վրայ
հոս յիշուած պատմութենէն զատ
ուրիշ տեղեկութիւն չունինք։ Ա֊
նոր անունէն չենք կրնար հետեւ֊
ցընել թէ անիկա Հրեայ չէր, այլ
Յոյն էր։

Հմմ· 35—43։ Այս պատմութե֊
նէն կը տեսնուի թէ, անոնք որ
Պետրոսի հրաշագործ կարողու֊

(37) Ու եղաւ որ ան օրերը լինելքը հիւանդացաւ ու մեռաւ· լուացին անիկա և ՚վերի սենեակ մը դրին։ (38) Ու Լիւդդեա Յոպպէին մօտ էր· ուստի աշակերտները լսելով թէ Պետրոս հոն է, անոր երկու մարդ խրկեցին, աղաչելով որ չուշանայ իրենց գալու։ (39) Պետրոս ալ եղաւ անոնց հետը երկաւ· ու երբոր եկաւ, վերի սենեակը հանեցին զանիկա· և բոլոր որբևարիները անոր բոլորտիքը կայնեցան, կու լային ու կը ցուցընէին ան բաճկոնները և հանդերձները որ կ'ընէր Դայթեմիկ՝ քանի որ իրենց հետ էր։ (40) Պետրոս ալ ՚ածմէնը դուրս հանելով՝ ծունկի վրայ եկաւ ու աղօթք ըրաւ, և դէպ ՚ի մարմինը դառնալով ըսաւ, Տաբիթա, ելիր կայնէ· ան ալ իր աչքերը բացաւ, ու Պետրոսը տեսնելով՝ ելաւ չի՚տակ նստաւ։ (41) Ինքն ալ ձեռքը անոր տուաւ, ու վերցուց զանիկա· և սուրբերը ու որբևարիները կանչելով՝ անոնց առջեւը ողջ կայնեցուց զանիկա։ (42) Եւ ան բանը բոլոր Յոպպէին մէջ լմացուեցաւ, ու շատերը Տէրոջը հաւատացին։ (43) Եւ եղաւ որ ինքը շատ օրեր Յոպպէ կեցաւ ՚Սիմոն ա՚նունով կաշի բանողի մը քով։

օգ. ա. 13։ — ֆ Մատ. Թ. 25։ — ա Գղ. է. 59։ — բ Մար. է. 41, 42։ — գ Յովհ. ժա. 43։ — դ Յովհ. ժա. 45։ ժբ. 11։ — ե Գղ. ժ. 6։

թիւնը տեսան՝ յուսացին թէ անիկա մեռելներ ալ պիտի յարուցանէր։ Այս հրաչքին իրօք գործուած ըլլալուն դէմ չատ առարկութիւններ եղան, եւ շատերը պնդած են թէ այն մեռեալն իրօք յարուցութիւն չառաւ· բայց փաստ ըսուելու արժանի դայն փաստ մը անդամ ցուցուած չէ որ պատճառ ունենանք տարակուսելու թէ, ստոյգ եւ վաւերական չէ այն յարութեան պատմութիւնը որ հոս կը յիշուի։ Ջրիստոս այսպիսի հրաչքներ գործելու կարողութիւնը տուաւ իր աշակերտներուն, եւ Պետրոսի վրայ տեսնուած կարողութիւնը ճիշդ այն կարողութիւնն էր զոր Ջրիստոս ցուցուց մեռելները բանիւ յարուցանելով, երբ աշխարհի վրայ էր։

Ուշադրութեան արժանի է այն նմանութիւնը որ կը տեսնուի Պետրոսի այս հրաշագործութեան պատմութեանն ու Յիսուսի Յայրոսի աղջիկը յարուցանելուն պատմութեանը մէջ։ Տես Մարկ. ե. 35—43։ Սա ալ պէտք է յիշել որ, Պետրոս այն աշակերտներուն մէկն էր, որ ականատես էին իրենց վարդապետին այն հրաշագործութեանը։

Հմր. 41։ «Սուրբերը» Դայթեմիկին քրիստոնեայ քոյրերն էին, եւ «որբևարիները» այն աղքատ կանայք որոց կ'օգնէր Դայթեմիկ։

Հմր. 42, 43։ Յայտնի է թէ Աենէասին գործը Յոպպէի մէջ եւ բոլորտիքը տարածուեցաւ Պետրոսի ջանիւք։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Աստուծոյ հանաւոր առաքնորդութիւնքը Պետրոս Հրեաներէն զաւ օրէնքները կը փոխէ։

ԳԼՈՒԽ Ժ—ԺԱ· 18

ԳԼՈՒԽ Ժ

(1) Կեսարիայի մէջ մարդ մը կար Կոռնելիոս անունով, հարիւրապետ՝ Իտալացի ըսուած գունդէն· (2) ՚Բարեպաշտ ու Աստուածավախ իր բոլոր տունովը, որ ժողովուրդին շատ ողորմութիւններ կու տար, և ամէնատեն Աստուծոյ աղօթք կ'ընէր։ (3) ՚Անիկա օրուան ժամը իննին տեսիլքի մէջ Աստուծոյ հրեշտակը յայտնի տեսաւ, որ իր քովը մտաւ և իրեն ըսաւ, Կոռնելիոս·

(4) Ան ալ անոր նայելով ու խիստ վախնալով՝ ըսաւ, Ի՞նչ է, Տէր· ան ալ ըսաւ անոր, Քու աղօթքներդ ու ողորմութիւններդ Աստուծոյ առջեւը ելան յիշատակի համար։ (5) Եւ հիմա Յոպպէ մարդիկ խրկէ, ու կանչէ Սիմոն անունով մէկը որ Պետրոս մականուանեալ է· (6) Անիկա իբրեւ հիւր կը կենայ ՚Սիմոն անունով կաշի բանողի մը քով, որուն տունը ծովուն մօտ է։* (7) Ու երբոր գնաց ան

Ա՚Ղ. 22։ Գղ. ը. 2։ իբ. 12։ — բ Ա՚Ղ. 35։ — գ Ա՚Ղ. 30։ Գղ. ժ. 13։ — դ Գղ. Թ. 43։ — * Ո՛նդ ի՚ — Ելաշնէն՝ Անիկա քեզի պիտի զուցէ ինչ որ պարտաս ընել։

Հմր. 1։ Կեսարիա ծովեզերեայ քաղաք էր, երուսաղէմէն երկու օրուան ճամբայ հեռու։ Այս քաղաքը չինուեցաւ, երբ Պաղեստին դեռ Հռովմայեցիներէն նուաճուած չէր։ Բնակիչներուն մեծ մասն էր Իտալացիներէ եւ ուրիշ ազգերէ, միայն քանի մը հազար Հրեայ կը գտնուէր հոն։ Հռովմայեցիք Հրեաստանի մէջ զկեսարիա կարեւորագոյն կը համարէին քան զԵրուսաղէմ։ Հոն էր անոնց կուսակալնեբուն նիստը։ Հռովմայեցիք հոն Իտալիայէն եւ ուրիշ գաւառներէն ժողվուած զօրք ունէին։ Կոռնելիոս «Իտալացի» կոչուած զօրացմէկ գունդին հարիւրապետն էր։

Հմր. 2։ Կոռնելիոս արդարեւ բարի մարդ էր։ Հրէութիւնն ընդունած չէր, բայց կրօնքի լաւ տեղեակ ըլլալով, ճշմարիտ աստուածպաշտութիւնն ու բարեպաշտութիւնը գտնելու փափաքող, չիտակ եւ կրօնասէր մարդ էր։

Հմր. 3։ Աստուած ինքզինք յայտնեց Կոռնելիոսի։ Այս մարդն արդէն Աստուծմէ յայտնութիւն մը ընդունելու կը սպասէր, ուստի եւ երբ Յիսուսի վրայով տեղեկացաւ, պատրաստ էր անոր հաւատալու։

Հմր. 4—8։ Երբ Կոռնելիոս համոզուեցաւ, իսկոյն այն համոզ-

հրեշտակը որ *իր հետը կը խօսէր, իր ծառաներէն երկուքը կանչեց, ու իր քովը սպասողներէն ալ բարեպաշտ զինուոր մը, (8) եւ բոլորը անոնց պատմելով՝ Յոպպէ խրկեց զանոնք։

(9) Ու հետեւեալ օրը երբոր անոնք ճամբայ երթալով՝ քաղաքին մօտեցան, †Պետրոս ժամը վեցին տանիքը եղաւ աղօթք ընելու· (10) եւ խիստ անօթեցած ըլլալով՝ կ'ուզեր ճաշ ընել· ու քանի որ կը բաւոր պատրաստութիւն կը տեսնէին՝ իր վրայ մոքի յափշտակութիւն մը եկաւ· (11) ու տեսաւ երկինքը բացուած, ու չորս ծայրէն կապուած ամման մը մեծ կտաւի մը պէս, որ †ինչաւ երկրի վրայ· (12) որուն մէջը կար երկրի բոլոր չորքոտանիները ու գազանները եւ սողուններն ու երկինքի թռչուններն։ (13) Եւ ձայն մը եկաւ իրեն, ելիր, Պետրոս, մորթէ ու կեր։ (14) Բայց Պետրոս ըսաւ, ֆաւ լիցի, Տէր, *ինչու որ ես ամենեւին պիղծ կամ անմաքուր բան կերած չեմ։ (15) Նորէն մէ յմին ալ ձայն եկաւ

* Ո՛ռն. Կոռնելիոսին — †ԳԼ· ժա· 5, ևն։ — ՂԳԼ· է· 55։ Յայտ· ժԹ· 11։

— †Ո՛ռն. իրեն իջաւ — †Ղ եւ· ժա· 4։ ի· 25։ ի Օր· ժգ· 3, 7։ Եզեկ· դ· 14։

ման համեմատ վարուեցաւ։ Անոր բոլորտիքը եղող մարդիկ ալ անոր պէս բարեպաշտ էին։

Հմբ· 9։ Աստուած այսպէս զՊետրոս մանաւանդ կերպով մը պատրաստեց Աւետարանը հեթանոսաց քարոզելու։ Պետրոս անտարակոյս այս գործին համար յատուկ կերպով պատրաստուելու կարօտ էր, քանզի ինք ալ կ'ընէր այն խըրտուիլքը զոր Հրէից ազգը սովոր էր ընել բոլոր հեթանոսաց դէմ։ Մեղի զարմանալի կը թուի թէ, մինչ Հին Կտակարանին մէջ յայտնի մարգարէութիւններ եւ խոստումներ կային, թէ Յիսուսի թագաւորութիւնը հոգեւոր եւ տիեզերական պիտի ըլլար, նոյն իսկ անոր աշակերտներէն մին, որպէս զի համարձակէր Կոռնելիոսի սիրոյ հրաւիրականներուն հետ անոր տունը երթալ, կարօտ եղաւ պատրաստուիլ յատուկ կերպով, նա մանաւանդ հրաշիւք։

Պետրոսի տեսիլքը երազէ տարբեր էր· այն վիճակին էր՝ որուն մէջ երբեմն գտնուած են մարգարէք եւ ներշնչեալ անձինք Աստուծոյ մասնաւոր ազդեցութեանը ներքեւ, այնպիսի վիճակ մը՝ ուր մարդը մարմնոյն կապերէն ըստ մասին ազատ, իր մտաւոր կարողութիւններուն տէր է։

Հմբ· 10—16։ Անտարակոյս տեսիլք էր, բայց երազ չէր այլ իր։ Պետրոսի՝ ի պաշտօնէ եւ բացարձակ կերպով ծանուցուեցաւ որ, այն գազանները զոր ինք ալ, ուրիշ Հրէից պէս, աստուածահաճոյ կը բռնէր, այսինքն մարդոց մէջ նիւթապէս սուրբի եւ անսուրբի խտրութիւն ընելու գաղափարը, ջնջուած էր ըստ Աւետարանին, կամ ըստ Քրիստոնէական կրօնից։

Անասնոց մէջ սուրբի եւ անսուրբի խտրութիւնն արդարեւ օրինակ կամ նմանութիւն էր որ զմարդիկ կ'ակնարկէր, այսինքն սուրբ անասուններն Հրէից նշանակ էին, անսուրբները՝ հեթանոսաց։ Բայց Պետրոսի ծանուցուեցաւ թէ, մարդոց նկատմամբ Հրէից ազգին այս խտրութիւնը ջնջուած էր այնուհետեւ Աստուծոյ առջեւ եւ անոր ծառաներուն առջեւ, եւ թէ՝ մարդիկ այլ եւս,

իրեն, ըՆն որ Աստուած մաքրեց, դուն պիղծ մի սեպեր։ (16) Ասիկա երեք անգամ եղաւ, եւ ամանը երկինքը վերցաւ։ (17) Ու Պետրոս երբոր իր մըտքին մէջ կը զարմանար թէ ինչ պիտի ըլլայ ան իր տեսած տեսիլքը, ահա Կոռնելիոսէն խրկուած մարդիկը Սիմոնին տունը հարցուցին, ու դրանը առջեւը կայնեցան· (18) եւ կանչելով կը հարցընէին թէ Սիմոնը որ Պետրոս կ'ըսուի՝ հո՞ն կը կենայ։ (19) Ու երբոր Պետրոս ան տեսիլքին վրայով կը մտածէր, †Հոգին Սո՛ւրբ ըսաւ անոր, Ահա երեք մարդիկ քեզ կը փնտռեն· (20) †Ուստի ելիր իջիր, եւ անոնց հետը գնա առանց խղճահարութեան, ինչու որ ես խրկեցի անոնք։ (21) Պետրոս ալ *ան մարդոցը քովը իջնելով՝ ըսաւ, Ահա ես եմ անիկա որ դուք կը փնտռէք· ի՞նչ

ըՄատ· ժե· 11։ Հմբ· 28։ Հռոմ· ժգ· 14, 17, 20։ ա Կոր· ժ· 25։ ա Տիմ· դ· 4։ Տիտ· ա· 15։ — †Գ Ղ· ժա· 12։ — †Գ Ղ· ժե· 7։ — *Ո՛ռն. Կոռնելիոսին Իրեն Խրկուած — †Հմբ· 1, 2, ևն։ — ԼԳԼ· իբ· 12։ — †Հմբ· 45։ Գ Ղ· ժա· 12։

ոչ իրենց ցեղին, այլ իրենց բարոյական որպիսութեանը համեմատ, հաճոյ պիտի ըլլային Աստուծոյ առջեւ։ Այս վարդապետութիւնն ընդունել եւ ըստ այնմ վարուիլ Պետրոսի համար այնպէս դժուարին էր, որ այն տեսլեան երեք անգամ կրկնուիլ հարկ եղաւ· բաց ասկէ, Պետրոս, առանց խղճելու եւ վարանելու հրաւիրականներուն հետ Կոռնելիոսի տունը երթալու համար, կարօտ եղաւ մանաւանդ աստուածայինն յայտնութեան։

Հմբ· 17—23։ Աստուածաստ ի՝ պաշտօնէ եւ բացարձակ կերպով կը պատուիրուի Պետրոսի, որ Կոռնելիոսի տունը երթալով քարոզէ անոր Քրիստոսով փրկութեան ճամբան։

Հմբ· 24—26։ Պետրոս եւ անոր ընկերները տասը հոգի էին· եւ տարակոյս չկայ թէ Կոռնելիոսի ազգականներէն եւ բարեկամներէն ոչ սակաւ մարդիկ հոն ժողվուած էին։ Պետրոս առաջին անգամ աստնց քարոզեց թէ Քրիստոս ոչ միայն Հրէից, այլեւ հեթանոսաց եւ բոլոր մարդկային ազգին փրկիչ էր։ Կ'երեւի թէ Կոռնելիոս ի սկզբան աստուածա-

սաւ, [ե]ելիր կայնէ. ևս լինքնս ալ մարդ եմ: (27)Եւ անոր հետ խօսակցելով ներս մտաւ, ու հոն շատ մարդիկ ժողվուած գտաւ. (28) եւ ըսաւ անոնց, Դուք գիտէք[թ] [ի]նչպէս ապօրինաւոր բան է Հրէայ մարդու մը օտարազգիի հետ հաղորդակցութիւն ընելը կամ անոր մօտենալը. բայց [ի]Աստուած ինծի ցուցուց որ մարդոցմէ մէկուն պիղծ կամ անմաքուր չըսեմ: (29) Անոր համար ես ալ որ կանչուեցայ՝ առանց դէմ խօսելու եկայ. բայց հիմա կը հարցընեմ, [ի]՞նչ բանի համար դիս կանչեցիք: (30) Կոռնելիոս ալ ըսաւ, Քառս օր առաջ մինչեւ աս ժամս ծոմ կը պահէի, ու ժամը իննին տանս մէջ աղօթք կ'ընէի. և ահա [ի]փայլուն հանդերձներով մարդ մը կայնեցաւ առջեւս ու ըսաւ, (31)Կոռնելիոս, [ի]քու աղօթքդ լսուեցաւ, [ի]և քու ողորմութիւնդ Աստուծոյ առջեւը յիշուեցան. (32) Ուստի մարդ խրկէ Յոպպէ, ու կանչէ Սիմոնը որ Պետրոս ալ կ'ըսուի. անիկա ծովեզն մօտ Սիմոն անուն դեղ կաշի բանողի մը տանը մէջ իջեւս հիւր կը կենայ, որ երբոր գայ՝ քեզի պիտի խօսի: (33) Ուստի անմիջապէս մարդիկ խրկեցի քեզի. դուն ալ ազէկ ըրիր որ եկար. և հիմա մենք ամէնքս Աստուծոյ առջեւը կեցեր ենք՝ լսելու ան ամէն բաները որ Աստուծմէ հրամայուած է քեզի:

(34) Պետրոս իր բերանը բացաւ ու ըսաւ, [ի]Ճշմարտութեամբ կը հասկընամ որ Աստուծոյ քովը աչառութիւն չկայ. (35) [ի]Հապա ամէն ազգի մէջ ան որ անկէ կը վախնայ ու արդարութիւն կը գործէ՝ անոր ընդունելի է: (36) Ան խօսքը որ Իսրայէլի որդւոյը խրկեց Աստուած՝ [ի]խաղաղութիւն քարոզելու Յիսուս Քրիստոսի ձեռքովը, (ՙասիկա է ամենուն Տէրը.) (37) Դուք ազէկ գիտէք ան բանը, որ բոլոր Հրէաստանի մէջ եղաւ Գալիլեայէն սկսած՝ ան մկրտութենէն եաեւ որ Յովհաննէս քարոզեց. (38)Յիսուսը որ Նազարեթէն էր, [ո]որ Աստուած զանիկա օծեց Սուրբ Հոգիով և զօրութիւնով, որ պատեցաւ բարիք ընելով ու Սատանայէն բոլոր տանջուածները բժշկելով, քանի Աստուած իր հետն էր: (39) [ե]Ես մենք վկայ ենք ան ամէն բաներուն որ ըրաւ Հրէաստանի երկրին մէջ ու Երուսաղէմի մէջ, [ո]որն ալ փայտէն կախած սպաննեցին ալ: (40) [ի]Աստուած զանիկա երրորդ օրը յարուցց, և յայտնի ըրաւ զանիկա, (41) [ո]Չէ թէ բոլոր ժողովուրդին, հապա մեզի առաջուց Աստուծմէ վկայ ըլլալու ընտրուածներուս, [ո]որ մենք իրեն հետ կերանք ու խմեցինք ալ անոր մեռելներէն յարութիւն առնելէն ետքը: (42) [ե]Ես ինքը պատուիրեց մեզի՝ որ ժողովուրդին քարոզենք ու վկայութիւն տանք, [ո]թէ անիկա Աստուծմէ սահմանուած՝ [ի]կենդանիներուն ու մեռելներուն Դատաւորը: (43) [ի]Անոր կը վկայեն բոլոր մարգարէները [ո]թէ ամէն իրեն հաւատացողները իր անունովը մեղաց թողութիւն կ'առնեն:

ՅԳԼ· ժգ· 14՝ Յայտ· ժթ· 10՝ իբ· 9՝ —[ե]Յովէ· գ· 9՝ ժբ· 28՝ ԳԼ· ժա· 3՝ Գաղ· բ· 12, 14՝ —[ը]ԳԼ· ժե· 8, 9՝ Եփես· գ· 6՝

ՅԳԼ· ա· 10՝ —[բ]Մատ· իբ· 3՝ Մաթ· ժզ· 9՝ [գ]Լուկ իգ· 4՝ — [դ]Մր· 4, ևն՝ [ե]ան· ժ· 12՝ —[զ]Եբր· Ը· 10՝

յԲՕր· ժ· 17՝ [բ]Մն· ժթ· 7՝ Յոբ· լԹ· 19՝ Հռովմ· բ· 11՝ Գաղ· բ· 6՝ Եփես· զ· 9՝ Կող· գ· 25՝ [ա]Պետ· ա· 17՝ —[գ]ԳԼ· ժե· 9՝ Հռովմ· բ· 13, 27՝ գ· 22, 29՝ ժ· 12, 13՝ [ա]Կոր· ժբ· 13՝ Գաղ· գ· 28՝ Եփես· բ· 13, 18՝ գ· 6՝ —[է]Ես· ծե· 19՝ Եփես· բ· 14, 16, 17՝ Կող· ա· 20՝ —[ը]Մատ· իբ· 18՝ Հռովմ· ժ· 12՝ [ա]Կոր· ժե· 27՝ Եփես· ա· 20, 22՝ [ա]Պետ· գ· 22՝ Յայտ· ժէ· 14՝ ժթ· 16՝ —[էլ]Ուկ· գ· 14՝ —[զ]Ղուկ· գ· 18՝ ԳԼ· բ· 22՝ գ· 27՝ Եբր· ա· 9՝ —[է]Յովէ· գ· 2՝ —[ը]ԳԼ· բ· 32՝ —[թ]ԳԼ· ե· 30՝ — [էգ]Լ· բ· 24՝ —[ժ]Յովէ· ժգ· 17, 22՝ ԳԼ· ժգ· 31՝ —[ի]Ղուկ· իգ· 30, 43՝ Յովէ· իա· 13՝ —[յ]Մատ· իբ· 19, 20՝ ԳԼ· ա· 8՝ —[ճ]Յովէ· ե· 22, 27՝ ԳԼ· ժէ· 31՝ —[ի]Հռովմ· ժգ· 9, 10՝ [բ]Կոր· ե· 10՝ [բ]Տիմ· գ· 1՝ [ա]Պետ· գ· 5՝ —[ե]Ես· ծգ· 11՝ Երեմ· լա· 31՝ Դան· թ· 24՝ Միք· ե· 18՝ Զաք· ժգ· 1՝ Մաղ· գ· 2՝ ԳԼ· իզ· 22՝ —[ո]ԳԼ· ժե· 9՝ իզ· 18՝ Հռովմ· ժ· 11՝ Գաղ· գ· 22՝

ՀՄբ· 27—33՝ Այս համարներուն մէջ Պետրոս եւ Կոռնելիոս պարզօրէն կը պատմեն այն հրաշալի դէպքերը որոնք պատճառ եղան որ Կոռնելիոսի տանը մէջ այնպիսի բարենշան ժողով մը գումարուեցաւ: Կոռնելիոս քաջ գիտնալով թէ որչափ հակառակ էր Հրէի մը գաղափարին հեթանոս մարդու մը տունը երթալ, անաստակոյս արտաքոյ կարգի կարեւոր եւ նշանաւոր բան կը համարէր Պետրոսի այս այցելութիւնը:

Հոս մանաւանդ դիտողութեան արժանի կէտը սա է որ, թէպէտ Պետրոս եւ Կոռնելիոս այսպէս աստուածնակ առիթ մէկտեղ ըստնուեցան, քաղաքավարութեան եւ մեծարանաց խօսքերով ժամանակ կորնցնել չուզեցին: Պետրոս անմիջապէս հարցուց թէ ինչ բանի համար հրաւիրուեցաւ: Կոռնելիոս համառօտիւ յիշեցնէ եաքը այն հրաշալի դէպքերը որ իրեն պատահած էին՝ ազդեց Պետրոսի լսել Աստուծոյ պատգամը:

ՀՄբ· 34—43՝ Այս համարները համառօտ բովանդակութիւն են Պետրոսի քարոզութեանը, որուն մէջ Պետրոս կը պատմէ ոչ միայն Յիսուսի կենաց քանի մը պարագաները, այլ եւ կը ցուցնէ թէ ինչպէս մարգարէական պատգամները անոր վրայ կատարուեցան: Կը վարդապետէ թէ մարդ Յիսուսի քաւութեանը հաւատալով կ'արդարանայ: Պետրոս կը յիշէ նաեւ Յիսուսի մահը, յարութիւնը, աստուածութիւնը, եւ թէ նա է միմիայն դատաւոր կենդանեաց եւ

(44) Ու երբոր Պետրոս առ
խօսքերը կը խօսէր, ֊Հոգին
Սուրբ իջաւ ամենուն վրայ՝ ո-
րոնք խօսքը կը լսէին։ (45) Եւ
֊թլփատուածներէն եղող հա-
ւատացեալները՝ որոնք Պետրո-
սին հետը եկած էին, զարմա-
ցան ֊որ հեթանոսներուն վրայ
ալ Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւը կը
լեցուէր։ (46) ֊Քանզի կը լսէին
անոնցմէ որ ֊ուիշ լեզուներով
կը խօսէին, և զԱստուած կը
վհատաւորէին։ (47) Անատեն
Պետրոս պատասխան տուաւ,
կրնա՞յ մէկը ջուրը արդիլել որ
ասոնք չմկրտուին, որոնք Հո-
գին Սուրբն ալ ընդունեցին

֊ԳԼ · գ · 31 ։ ը · 15, 16, 17 ։ ժա · 15 ։ — ֊ Հմր · 23 ։ — ֊ԳԼ · ժա · 18 ։ Գաղ · գ · 14 ։ — ֊ԳԼ · ժա · 17 ։ ժե · 8, 9 ։ Հռոմ · ժ · 12 ։ — ֊ա Կոր · ա ·

մեռելոց ։

Հմր · 44—48 ։ Այս համարներուն մէջ կը պատմուի Պետրոսի քարոզութեան զարմանալի ազդեցութիւնը, միանգամայն Յոպպէէն եկողներուն զարմանքը ։

Կոռնելիոս եւ անոր տունը մէջ դանուող անձինք հեթանոսութենէ դարձող առաջին հաւատացեալներն էին, եւ Աստուած, ինչպէս հրէութենէ դարձող հաւատացեալոց, նոյնպէս ասոնց չնորհեց Սուրբ Հոգին, որոյ հրաշալի պարգեւներն իսկոյն տեսնուեցան ։ Ուստի եւ ասոնք ալ մկրտուելով Աստուծոյ ժողովուրդը եղան ։

Պետրոս իր պաշտօնակից առաքեալներուն և եղբայրներուն կը յայտնէ պատահարդը Կեսրոյն ՂԼ պարտուած դեպքէը ։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ · 1—18

Հմր · 1 ։ Առաքեալք եւ եկե-

֊մեղի պէս ։ (48) ֊Ու հրամայեց որ Տէրոջը անուանովը մկրտուին · անատեն իրեն ա-ղաչեցին որ քանի մը օր հա-ստնայ ։

ԳԼ · ԺԱ

(1) Եւ առաքեալները ու եղ-բայրները որ Հրէաստանի կող-մերն էին, լսեցին որ հեթա-նոսներն ալ Աստուծոյ խօսքը ընդուներ են ։ (2) Ու երբոր Պետրոս երուսաղէմ եկաւ, ֊թլփատուածներէն եղողները անոր հետ կը վիճէին, (3) Ու կ'ըսէին թէ ֊Դուն անթլփատ

17 ։ — ԷԳԼ · բ · 38 ։ ը · 16 ։

—

֊ԳԼ · ժ · 45 ։ Գաղ · բ · 12 ։ — ԲԳԼ · ժ · 28 ։

ղեցւոյն եղբայրներէն չատերը լսե-լով որ Աւետարանը հեթանոսնե-րէն ալ ընդունուեցաւ, չատ ու-րախացան ։ Անոնք այս բանին չէ-լին սպասեր, բայց երբ Պետրոս պատմեց այն դէպքը, մեծ խնդու-թիւն եղաւ անոնց ։ Արդարեւ ան-յոյսալի բան մը չէր որ հեթանոսք ալ ընդունէին Աստուծոյ ժողո-վուրդին հաւատքը ։ Առաքեալք եւ միւս քրիստոնեայ եղբայրները տեղեակ էին մարգարէից պատ-գամներուն թէ Աւետարանն օր մը հեթանոս ազգերու ալ պիտի քա-րոզուէր ։

Հմր · 2, 3 ։ « Թլփատուածներ » բառով Հրեաներէն դարձող Քրիս-տոնեաներէն ամէնը չէ հասկցուիր, այլ անոնցմէ ոմանք որ կը պնդէին թէ Թլփատութիւնը եւ բոլոր Մովսիսական օրինաց պահպանու-թիւնը հարկաւոր էր ։ Աստնք ե-րուսաղէմի մէջ երեւան ելան, եւ

մարդոց քովը մտար, ֊և անոնց հետ հաց կերար ։ (4) Պետրոս ալ սկսաւ բանը ֊կարգով պատմել անոնց, ու ըսաւ, (5) ֊Ես Յոպպէ քաղաքը աղօթք կ'ընէի, ու մտքի յափշտակութեան մէջ տեսիլք մը տեսայ · մէկ ման մը մեծ կտաւի պէս՝ չորս ծայ-րերէն երկինքէն կախուած ի-ջաւ, ու մինչեւ ինծի հասաւ · (6) Որուն վրայ աչքս տնկեր կը նայէի, և տեսայ երկրի չորքո-տանիները ու գազանները և սողուննները ու երկինքի թռչուն-ները ։ (7) Եւ ձայն մը լսեցի որ կ'ըսէր ինծի, Ելիր, Պետրոս, մորթէ ու կեր ։ (8) Բայց ես ըսի, Քաւ լիցի, Տէր, ինչու որ պիղծ կամ անմաքուր բան մը ամենեւին մտած չէ իմ բե-րանս ։ (9) Պատասխան տուաւ ինծի երկրորդ անգամ ան ձայ-նը երկինքէն, Ան որ Աստուած մաքրեց՝ դուն պիղծ մի սե-պեր ։ (10) Աս երեք անգամ եղաւ, ու նորէն բոլորը երկին-քը քաշուեցաւ ։ (11) Եւ ահա իսկոյն երեք մարդ Կեսարիա-յէն ինծի խրկուած՝ եկան իմ

֊Գաղ · բ · 12 ։ — ֊Ղուկ · ա · 3 ։ — ԷԳԼ · ժ · 9, ևն ։ — ՀՅովհ · ժզ · 13 ։ ԳԼ · ժ · 19 ։ ժե · 7 ։ — ԷԳԼ · ժ · 23 ։ — ըԳԼ · ժ · 30 ։ — ԲԳԼ · բ · 4 ։ — ֊Մատ

ապա ուրիշ տեղեր ցրուելով վեր-ջապէս եկեղեցիներուն մէջ հեր-ձուած հանգիստն ունեցան որ գրուած է Գործոց Առաքելոց ԹԵ · գլխոյն մէջ, Երուսաղէմի մէջ գումար-ուած առաջին եկեղեցական ըն-դհանուր ժողովը լուծելու համար էր այն դժուարութիւնները, որ

եղած տանս առջեւը կեցան ։ (12) ֊Հոգին ալ ինծի ըսաւ որ անոնց հետը երթամ առանց խղճահարութեան · Հաս վեց եղ-բայրներն ալ ինծի հետ գացին, ու մտանք ան մարդուն տունը ։ (13) ֊Եւ անիկա մեզի պատմեց թէ ինծոր իր տանը մէջ հրեշ-տակը տեսաւ՝ որ կայներ էր և ինէն կ'ըսէր, Մարդ խրկէ Յոպ-պէ, ու կանչէ Սիմոնը որ Պետ-րոս ալ կը կոչուի · (14) Որ ան քեզի խօսքեր պիտի խօսի, ո-րոնցմով փրկուիս դուն և քու բոլոր տունդ ։ (15) Ու երբոր սկսայ խօսիլ, Հոգին Սուրբ ա-նոնց վրայ իջաւ, ֊ինչպէս որ առաջուց մեր վրայ ալ ։ (16) Ան-ատեն յիշեցի Տէրոջը խօսքը որ կ'ըսէր, ֊Յովհաննէս ջրով մկրտեց, ֊բայց դուք Սուրբ Հոգիով պիտի մկրտուիք ։ (17) ֊Ուստի թէ որ Աստուած մի և նոյն չնորհքը տուաւ անոնց, ինչպէս որ մեզի ալ, երբոր Տէր Յիսուս Քրիստոսի հաւատա-ցին, Ես ո՞վ էի որ կարենայի Աստուծոյ դէմ դնել ։ (18) Աս բաները լսելով ձայներնին կըտ-

Գ · 11 ։ Յովհ · ա · 26, 33 ։ ԳԼ · ա · 5 ։ ԺԹ · 4 ։ — ֊Ես · խգ · 3 ։ Յովէլ · բ · 28 ։ գ · 18 ։ — ԼԳԼ · ժե · 8, 9 ։ — ԷԳԼ · ժ · 17 ։

այս հերձուածին պատճառաւ ծա-գեցան Անտիոքայ մէջ ։

Պետրոս իր պատասխանին մէջ որ այս մարդոց տուաւ (հմր · 4—17)՝ Ը · գլխոյն մէջ յիշուած դէպ-քին վրայ համառօտ բայց յստակ տեղեկութիւն կու տայ ։

Հմր · 18 ։ Հակառակորդները

ըեցին, և Ա֊ստուած կը վա֊ռաւորէին ու կ'ըսէին, ԾՈւրե֊մըն Ա֊ստուած հեթանոսներուն

Ծ Հռովմ. ժ. 12, 13, ԺԵ. 9, 16։

ալ կենաց համար ապաշխարու֊թիւն տուաւ։

պետրոսի պատմութենէն համոզ֊ուեցան, թէպէտ Պետրոս անոնց գանգատներուն ուղղակի պատաս֊խան չտուաւ։ Պետրոս անթլփատ֊ներու հետ ճաշած էր. անոր հա֊կառակորդները յանցանք կը հա֊մարէին այս բանը եւ անոնց գան֊գատն ալ գլխաւորապէս այս բա֊նին համար էր։ Բայց Պետրոսի Ջա֊տագովութիւնն այնպէս բացայայտ եւ համոզիչ էր, որ հեթանոսներէ

դարձած հաւատացեալոց հետ ճաչե֊լուն դէմ յառաջ բերուած գան֊գատն անհետ եղաւ։ Պետրոս զինք արդարացուց չատխորատէտ, բայց յատակ կերպով։ Պէտք էր որ Հրէից բոլոր նախապաշարումներն անհետ ըլլային այն պատճառներուն առ֊ըլլային այն պատճառներուն առ֊ջեւ, որ կը ցուցնէին թէ Աստուած պատրաստ էր տալ Աւետարանին աւետիսը ոչ միայն Հրէից, այլեւ ուրիշներուն։

ՅՕԴՈՒԱԾ ՉՈՐՐՈՐԴ

Հէրեանոսներուն քարոզութիւնը Եկեղեցի կը կոչուի Անտիոք

Գործ. ԺԱ. 19—30

(19) Եւ Ստեփաննոսին համ֊բաւը վրայ եկած նեղութենէն ցիրուցան եղածները մինչեւ փիւնիկէ ու Կիպրոս և Անտիոք հասան, ու մէկու մը Ա֊պրծած խօսքը չէին խօսեր, միայն թէ Հրէաներուն։ (20) Բայց անոնց֊մէ ոմանք Կիպրացի և Կիւրե֊նացի մարդիկ էին, որոնք երբ֊որ Անտիոք մտան, *Հէլլենա֊

Ա Գործ. ը. 1։ — Ո֊րոնք Յոյներուն — հաւատացեալ Յոյներուն։

+ Անտիոք Ասորւոց երկրին հիւ֊սիսային կողման մայրաքաղաքն էր։ Սելեւկոս չինեց այս քաղաքը էր։ Սելեւկոս չինեց այս քաղաքը եւ համարեա 300 տարի Քրիստոսի թուականէն առաջ։ Ընդարձակ եւ երեւելի էր

եւ յետոյ Հռովմէական պետութեան ամենէն հոյակապ քաղաքը եղաւ արեւելքի մէջ, մինչդեռ Կոս֊տանդնուպոլիս չկնուած չէր։ Ինչ֊պէս երեսաղէմ հրէութենէ դար֊ձող Քրիստոնէից, նոյնպէս Անտի֊ոք հեթանոսութենէ դարձող Քրիս֊

(21) Ու Տէրոջը ձեռքը անոնց հետ էր, բոլոր ձեռքը անոնց հետ էր, և բազմաթիւ մարդիկ հաւա֊տալով Տէրոջը դարձան։ (22) Եւ անոնց վրայով ասլուրը երու֊սաղէմի եկեղեցիին ականջը հասաւ. ու Բառնաբասը խըր֊կեցին որ մինչեւ Անտիոք եր֊թայ. (23) Որ երբոր եկաւ և

Ա Գործ. ը. 47։ — ՅԳԼ. Թ. 3։ — ՂԳԼ. Թ. 27։

տոնէից կեդրոնատեղի համարուե֊լով նշանաւոր էր։ Պօղոս իր ճամ֊բորդութիւններուն մէջ անկէ ճամ֊բայ կ'ելլէր եւ հոն կը դառնար։

Այս եւ յաջորդ համարներուն մէջ յիշուած դէպքերը տեղի ու֊նեցան Քրիստոսի Թուականին իբր 44 ին։ Անտանիոսան ժամանա֊կագրութեան տեղեակ եղողներուն ամէնքն ալ համամիտ են այս մա֊սին։

+ Զեռագիր օրինակաց չատերը հոս «Հելլենացելոց» բառն ունին որ յունարէնախօս Հրէից կը նշանա֊կէ, բայց ոմանք, փոխանակ այս բառին, ունին «Յոյներուն,» ինչպէս որ լուսանցքին մէջ նշանակուած է։ Հաւանական է թէ լուսանցքին մէջ դրուած այս բառը չիտակ է, քանզի յայտնի է թէ այս պատմու֊թեան հեղինակը կ'ուզէ հասկցնել որ, Կիւրենացի եւ Կիպրացի քա֊րոզիչները 19երորդ համարին մէջ յիշուած Հրեաներէն տարբեր ու֊սակ ունկնդիրներու քարոզեցին, ուստի եւ հաւանական է թէ այն մարդիկը որոնց ասոնք քարոզե֊ցին՝ Յոյն էին եւ ոչ Հրեայ։

Ըստ կարծեաց բազմաց յիշեալ դէպքը տեղի ունեցաւ այն քա֊րոզութենէն ետքը զոր Պետրոս ըրաւ Կոռնելիոսի տունը։ Այս դէպքին Քրիստոնեայ հաւատացե֊լոց վրայ խորին ապաւորութիւն ըրած ըլլալը բնական էր։

Գործ. 22—26։ Պօղոսի վրայով

(25) Ետքը Բառնաբաս Տարսոն երթաւ Սօղոսը փնտռելու, և գտնելով՝ Անտիոք բերաւ։ (26) Ու եղաւ որ ա֊նոնք լման տարի մը եկեղեցիին հետ մէկտեղ ժողովուելով՝ շատ ժողովուրդի սորվեցուցին. ու պիտի առաջ Անտիոքի մէջ ա֊

Ղ ԳԼ. Թ. 30։

հոս ըսուածը չատ համառօտ է, բայց Անտիոքայ մէջ հեթանոս հաւ֊ատացեալներէ կազմուած եկեղե֊ցւոյն համար նոյն տարին Պօղոսի չանքերը կարեւոր եւ նշանաւոր եղան անոր կենացը եւ պաշտօնին մէջ։ Քրիստոնեաներն ուրիշ ազ֊գերէն որոշող եւ զատող «Քրիս֊տոնեայ» տիտղոսը նախ հոս կը գտնենք։ Մինչեւ այն տեղն Քրիս֊տոսի հաւատացողները Հրէից մէջ կը կոչուէին «Նազովրեցւոյն հե֊տեւող», իսկ իրենց մէջ «եղբայր», «արդար» եւ «ընտրեալ», կամ սոսկ «հաւատացեալ» կը կոչ֊ուէին

Իւաւական վէճ եղած է թէ ով տուաւ այս անունը Քրիստոսի հա֊ւատացեալներուն։ Հաւանական չերեւիր թէ հաւատացեալք իրենք իրենց տուին այս անունը. նոյն֊պէս բնական չէ կարծել թէ Հրեայք տուին, քանզի անոնք իրենց մէ անարգուած եւ խաչուած Նազով֊րեցի Յիսուսին հետեւողներուն այս անունը տալով, զՅիսուս ճանչ֊ցած կ'ըլլային իրենց մար֊գարէներէն առաջուց գուշակուած եւ Հրէաստանի մէջ ամենուն ալ յայտնի եղած։ Ուստի Քրիստոսը կամ Մեսիան։ Ուստի հաւանականապէս է կարծել թէ Հրեաներ տուին այն անունը հա֊ւատացեալոց։ Յիսուսի հետեւող֊ներն անգամ մը հեթանոսներէն «Քրիստոնեայ» տիտղոսով ճանչ֊ցուելէն ետքը, բնական էր անոնց նոյն տիտղոսն ուրախութեամբ ըն֊

չակերտները Քրիստոնեայ անուանեցան ։

(27) Ան օրերը Երուսաղեմէն մարգարէներ Իջան Անտիոք ։ (28) Եւ անոնցմէ մէկը Ագաբոս անունով՝ ելաւ խմացուց Հոգիին զօրութեամբը՝ թէ մեծ սով մը պիտի ըլլայ բոլոր աշխարհ, որ և եղաւ *կղօդիոս

ՂԳԼ · բ · 17 ։ ժգ · 1 ։ ժե · 32 ։ իա · 9 ։ ա կոր · ժբ · 28 ։ Եփես · դ · 11 ։ — *ԳԼ · իա · 10 ։ — *Ոմն։ Կղօդիոս կայսերութեան սկը — ՂՀռովմ · ժե · 26 ։ ա կոր · ժզ · 1 ։ բ կոր · թ · 1 ։ — դԳԼ · ժբ · 25 ։

սին օրերը ։ (29) Եւ աշակերտները որոշեցին որ իրենցմէ ամէն մէկը ձեռքէն եկածին չափ հրեաստանի մէջ բնակող եղբայրներուն օգնութիւն խրկեն. (30) Ինչ կատարեցին ալ, երէցներուն խրկելով Բառնաբասին ու Սօղոսին ձեռքով ։

դունել եւ գործածութեամբ հաստատել ։ Արդարեւ Քրիստոնէի մը ամենէն մեծ փափաքը եւ փառքն ու պարծանքն ըլլալու է այն տիտղոսը փառաւոր ընել՝ իրօք Քրիստոսի աշակերտ եւ հետեւող ըլլալով ։

Հմ · 27—30 ։ «Մարգարէ» բառը Առաքելոց նամակներուն մէջ «վարդապետ» այսինքն ուսուցիչ մաքով կը գործածուի մանաւանդ քան թէ բուն մարգարէ, այսինքն ապագան գուշակող նշանակութեամբ ։ Բայց եւ այնպէս այս համարէն կը տեսնուի որ Առաքելոց ժամանակը բառին բուն նշանակութեամբը մարգարէներ ալ կային ։

Հռովմայեցւոց պատմութենէն ալ յայտնի է թէ այս սովը, որ Քրիստոսի թուականին 44 եւ 45 տարիներուն մէջ պատահեցաւ, մանաւանդ Պաղեստինու մէջ սաստիկ էր ։ Կղօդիոս կայսր Քրիստոսի թուականին 41 երորդէն մինչեւ 54 րորդ տարին թագաւորեց ։

«Երէց» (այսինքն ծեր) բառը կը ցուցնէ թէ այս պաշտօնը եկեղեցւոյ մէջ կար ։ Եկեղեցւոյ մէջ սխալ-

րողջսովորութեան նայելով, «երէց» տիտղոսը կը տրուէր հրէութենէ դարձող Քրիստոնեաներէ կազմուած եկեղեցւոց տեսուչներուն, քանզի հեթանոսներէն դարձող Քրիստոնեաներէ կազմուած եկեղեցւոց մէջ ճիշդ նոյն պաշտօնը վարողները «եպիսկոպոս» կը կոչուէին ։ Բայց որովհետեւ երիցու եւ եպիսկոպոսի պաշտօնը նոյն, աստիճանն ալ միեւնոյն էր, այս երկու անուններն Առաքելոց Թուղթերուն մէջ անխտիր գործածուած կը գտնենք ։ Այս համարներէն կը տեսնուի որ Երուսաղեմի եկեղեցին, որ հրէութենէ դարձող Քրիստոնեաներէ կը բաղկանար, այն միջոցին բաւական զօրաւոր եւ ծաղկեալ էր։

Այս այցելութիւնը զոր ըրաւ Պօղոս Երուսաղէմ, եւ որ անոր երկրորդ այցելութիւնը կը կարծուի, եղաւ Քրիստոսի Թուականին 45 երորդ տարին, եւ այս Թուականին եղած ըլլալը յայտնի է յիշեալ սովէն որ, ինչպէս ըսուեցաւ, Կղօդիոսի կայսրութեան երրորդ եւ չորրորդ տարին (44—45) պատահեցաւ ։

ՅՕԴՈՒԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Հերովդէսէ Յեռովբ Երուսաղէմ ելլալ նոր հալածում. Յակոբոս սպանուի. Պետրոս ալ բանտարկուի, բայց հրեշտակէ ազատուի. Հերովդէսէ սոսկալի մահը

ԳԼՈՒԽ ԺԲ. 1—25 ։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

(1) Ան առեներները Հերովդէս թագաւորը ձեռք զարկաւ եւ կեղեցիէն մէկ քանիները չարչարելու ։ (2) Եւ Յովհաննէսին եղբայրը Յակոբոսը սրով սպանեց ։ (3) Ու տեսնելով որ Հրեաներուն հաճելի է, անոր վրայ Պետրոսն ալ բռնեց. Ու բա-

Մտ · դ · 21 ։ ի · 23 ։ — Բել · ժբ · 11, 15 ։ իդ · 15 ։ — ՓՅովհ · իա · 18 ։

զարջակերաց օրերն էին։ (4) Զանիկա երբոր բռնեց՝ բանտը դրաւ, եւ չորս կարգ չորսական զինուորներու յանձնեց որ պահեն, և կ'ուզէր զատկէն ետեւ ժողովուրդին հանել զանիկա ։ (5) Ուստի Պետրոս բանտին մէջ պահուած էր, բայց եկե-

Հմ · 1 ։ Այս Հերովդէս Յիսուսի ծնունդեան ժամանակ ապրող Հերովդեսի թոռն էր ։ Քրիստոսի Թուականէն 10 տարի առաջ ծնած եւ Հռովմ կրթուած էր, եւ ամբարիշտ կայսեր կալիգուլային սիրելին էր ։

Այս Հերովդէս նախ Պաղեստինու արեւելեան կողմերը թագաւորեց, յետոյ Գալիլեայի, եւ, Կղօդիոս կայսեր չնորհիւ, Քրիստոսի Թուականին 41 երորդ տարիէն մինչ իր մահը, որ նոյն Թուականին 45 երորդ տարին պատահեցաւ, Հրէաստանի եւ Սամարիոյ վրայ ալ թագաւորեց ։

Հմ · 2 ։ Նոր կտակարանին մէջ Քրիստոսի տասներկու Առաքեալներէն Յակոբայ միայն մահը կը յիշուի, եւ ան ալ չատ համառօտիւ ։ Անկէ կը տեսնուի որ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ յատկապէս օգտակար եւ Սուրբ Գրոց մէջ յիշուելու արժանի դէպքեր կապուած չէին անոր մահուանը հետ ։ Յայտնի է նաեւ որ հարկ չէ նահատակութեան պարագաները մանր պատմել՝ ի չնորհս անոր առաքելական պաշտօնին ։ Սուրբ Գիրքը բնաւ մարդու մը աչառութիւն չրած չէ՝ ի չնորհս անոր պատուոյն եւ աստիճանին ։

Հմ · 3, 4 ։ Հերովդէս զՊետրոս առաքելոց գլուխ կը ճանչնար, ուստի եւ բնական էր որ անոր կենացը գարան գործէր, եւ զանի սպաննելով անհետ ընելու ջանար ։ Զանի բանտը, մանաւանդ ներքին բանտը դրած ըլլալով, անտարակոյս վստահ էր թէ կարող պիտի ըլլար անոր վրայ կատարել իր դիտաւորութիւնը ։ Բանտին ամրութեանը նայելով արդարեւ մարդկօրէն անհնար էր Պետրոսի

ղեցին անդադար աղօթք կ'ընէր Աստուծոյ անոր համար։ (6) Ու երբոր Հերովդէս ուզեց զանիկա դուրս բերել, այն գիշերը պետրոս երկու զինուորներու մէջտեղը կը քնանար՝ կրկին շղթաներով կապուած. ու պահապանները դրանը առջեւը բանտը կը պահպանէին։ (7) Եւ ահա Տէրոջը հրեշտակը կայնեցաւ, ու տանը մէջ լոյս մը ծագեց, և պետրոսին կողը խթելով՝ արթընցուց զանիկա, ու ըսաւ, Շուտով ելիր. ու շղթաները անոր ձեռքերէն վար իյնան։ (8) Եւ հրեշտակը ըսաւ անոր, Գօտիդ կապէ ու հողաթափդ ներդ ոտքդ հագիր. անիկա ալ այնպէս ըրաւ. և ըսաւ անոր, Հանդերձդ վրադ առ ու

ԲԳԼ. Ե. 19։—ԵՍաղ. ճիղ. 1։—ՂԳԼ. Ժ. 3, 17։ Ժա. 5։—ԵԳԼ. Ժղ. 26։—ԷՍաղ. լդ. 7։ Դան. Դ. 28։

եկուր իմ ետեւէս։ (9) Ան ալ ելլելով անոր ետեւէն կ'երթար, և չէր գիտեր թէ ան հրեշտակին եղած բանը իրաւ է, հապա կը կարծէր թէ տեսիլք կը տեսնէ։ (10) Ու երբոր առաջինն ու երկրորդ պահապաններէն անցան, եկան մինչեւ երկաթի դուռը՝ որ քաղաքին մէջը կը հանէր, որ ան ինքիրմէ բացուեցաւ անոնց. և անկէ ելլելով՝ մէկ փողոց մը անցան. հրեշտակն ալ իսկոյն անկէ զատուեցաւ։ (11) Ու պետրոս ինքզինքին գալով ըսաւ, Հիմա ճշմարտապէս գիտեմ որ Տէրը իր հրեշտակը խրկեց, և ազատեց զիս Հերովդեսին ձեռքէն ու Հրէից ժողովուրդին բոլոր ակնկալութենէն։ (12) Եւ մտածելով՝

ղ. 22։ Երբ. ա. 14։—ԲՅոբ. Ե. 19։ Սաղ. լդ. 18, 19։ լժ. 22։ խա. 2։ դէ. 10։ Բ Կոր. ա. 10։ Բ Պետ. Բ. 9։

կը դործածեն։ Պետրոսի աղաւոթիչներն արդարեւ հրաշք էր։ Երբ անիկա բանտէն կ'ելլէր, հրեշտակն անոր հետ գնաց, որչափ որ պէտք էր։ Բայց երբ Պետրոս բանտէն ելլելով պահապաններուն քովէն հեռացաւ, և գիտցաւ թէ որ ճամբէն կամ փողոցէն կրնար ապահովապէս երթալ, այլ եւս պէտք չունեցաւ Աստուծմէ ղրկուած հրաշալի օգնականին, ուստի եւ առանձին գնաց ուր որ պիտի երթար։

Հմբ. 12—16։ Ինչ որ եղաւ՝ բնական կերպով էր։ Եկեղեցւոյն եղբայրները եւ քոյրերը Պետրոսի ազատութեանը համար աղօթելու նպատակաւ ժողված էին, բայց ամենեւին չէին յուսար զՊետրոս

Հեկաւ Մարկոս ըսուած Յովհաննէսին մօրը Մարիամին տունը, ուր որ շատերը ժողվուած աղօթք կ'ընէին։ (13) Եւ դռնին դուրսի դուռը որ *զարկաւ, Հռոդէ անունով աղախին մը գնաց ականջ դնելու. (14) Ու երբոր Պետրոսին ձայնը ճանչցաւ, ուրախութենէն դուռը չբացաւ, հապա ներս վազելով պատմեց թէ Պետրոս դրանը առջեւը կայներ է։ (15) Իսկ անոնք ըսին անոր, Խենթեցար ես. բայց ինքը կը պնդէր թէ անանկ է. անոնք ալ կ'ըսէին, Անոր հրեշտակը պիտի ըլլայ։ (16) Սակայն Պետրոս անդադար կը զարնէր. ու երբոր բացին՝ զինքը տեսնելով

—ԳԼ. Ժ. 37։—ԳԼ. գ. 23։—ԼՀմ. 5։—Ո՛ն-ի Պետրոս զարկաւ,—

այնպէս չուտով տեսնել, եւ երբ դռնապան աղջիկը Պետրոսի ձայնը լսելով ներս վազեց, հոն գըտնուողներուն լուր տալու, անոնք չհաւատացին աղջկան խօսքին։

«Անոր հրեշտակը» խօսքը կը ցուցնէ թէ անոնք ալ այն կարծիքն ունէին թէ ամէն մարդու համար Աստուծմէ սահմանուած է հրեշտակ մը, որ մարդուն բոլոր կեանքը մէջ զանի կը պաշտպանէ, եւ, առանց անկէ տեսնուելու, լռելեայն կ'օգնէ անոր։

Այս էր հասարակութեան կարծիքը, եւ չենք կրնար ուրանալ թէ Քրիստոս ալ այս կարծեաց հաստատութիւն եւ զօրութիւն տուաւ։ Մատ. ԺՀ. 10։ Եբր. Ա. 14։ Բայց եւ այնպէս հրեշտակաց երկրպագութիւն եւ չափազանց յարգանք ժառանգանել, ինչպէս նմանք կ'ընեն, բոլորովին հա-

ԽՆՆ. Խը. 16։ Մատ. ԺԸ. 10։—ԳԼ. Ժգ. 16։ ԺԹ. 33։ Ա. 40։

կառակ է ուղիղ վարդապետութեան։ Յայտ. ԻԲ. 8, 9։

Հմբ. 17—19։ Ապահովութեան համար օգտակար էր Պետրոսի դէմ քիչ մը ժամանակ հեռանալ երուսաղէմէն, ուստի հաւանական է թէ անիկա մեկնեցաւ այն քաղքէն։

Բանտը պահպանող զինուորներուն սպանուիլն անիրաւ էր, քանդի անոնք ամենեւին յանցանք չունէին։ Բայց կրնայ ըսուիլ թէ Հերովդէս ոչ թէ անզթութենէ չարժեալ, այլ օրէնքը կատարելու համար զանոնք 'ի մահ դատապարտեց։

Հմբ. 20—23։ Ամբարիշտ Հերովդեսի մահուան վրայ աւելի ընդարձակ տեղեկութիւն արուած է հոս քան թէ Առաքելոց մէջէն առաջին մարտիրոսին մահուանը վրայ որ ակնէ առաջ պատմուե-

թէնամացած էր Տիւբայինեբրուն ու Սիդոնացիներուն հետ. անոնք ալ միաբան հաւանութեամբ իրեն եկան, ու թագաւորին բզաստաս սենեկապետը համոզելով՝ հաշտութիւն կը խնդրէին. ինչու որ իրենց երկիրը թագաւորին ցորեն ապրուստ կ'առնէր: (21) եւ մէկ որոշուած օրի Հերովդէս թագաւորական հանդերձը հագած ու աթոռը նստած՝ անոնց առենաբանութիւն կ'ընէր: (22) ժողովուրդն ալ կ'աղաղակէր թէ Աստուծոյ ձայն է՝ ու չէ թէ մարդու: (23) եւ իսկոյն Տէրոջը հրեշտակը հարկաւ զարկաւ, վասն որ փառք չտալուն համար. եւ որդնալից ըլլալով մեռաւ:

(24) Եւ Աստուծոյ խօսքը կ'աճէր ու կը չատնար: (25) եւ Բառնաբաս ու Սօղոս երբոր Երուսաղէմէն դարձան, Մարկոս ըսուած Յովհաննէսն ալ հետերնին առնելով:

Գլ. ղ. 7; ժթ. 20; կղ. ա. 6; — ՚Գլ. ժա. 29, 30; — ՚Հմբ. 12; — ՚Գլ. ժգ. 5, 13; ժե. 37;

ՄԱՍՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՏԱՐԱԾՈՒԻԼԸ ՀԵԹԱՆՈՍԱՑ ԵՒ ՀԵԹԱՆՈՍ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՄԷՋ, ՄԱՆԱՒԱՆԴ ՊՕՂՈՍԻ ԵՒ ԱՆՈՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲԸ

ԺԳ—ԻԱ ԳԼՈՒԽՆԵՐ

Պօղոսի առաքելական ճամբորդութիւնը

Նէրը

Գործոց Առաքելոց գիրքին չորրորդ մասին գալով, սրբազան պատմութեան մէջ փոփոխութիւն մը յայտնապէս կը տեսնենք. Առաջին տասուերկու գլուխներուն մէջ ունինք համառօտ պատմութիւն մը աւելի քան տասուերկու տարուան միջոցին պատահած դէպքերու, դէպքեր՝ որոնց մէջ գործողները չատ են. Ունինք Երուսաղէմի մէջ հիմնուած եւ տարածուած ընդարձակ եկեղեցւոյ մը, Պաղեստինու եւ Պաղեստինէն դուրս այլեւայլ գըլխաւոր քաղաքներու Հրէից մէջ հիմնուած եկեղեցիներու սկզբնաւորութեան պատմութիւնը: Ունինք նաեւ Աւետարանին առաջին անգամ հեթանոսաց քարոզուելուն մանրամասն պատմութիւնը: Բայց գիրքին մնացեալ տասնուվեց գլուխները կը պարունակեն պատմութիւններ որոնց հեղինակն, ինչպէս կը տեսնուի, ընկեր էր Պօղոսի եւ անձամբ տեսաւ ինչ որ Պօղոս գործեց, սորվեցուց եւ կրեց: Այսպէս կու գանք Պօղոսի վարուցը սրբազան պատմութեանը, որուն հետ կապակից է հեթանոսաց մէջ եկեղեցւոյ հիմնուելուն պատմութիւնը:

ՅՕԴՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

Պօղոսի առաջին առաքելական ճամբորդութիւնը Բառնաբասի հետ կ'ելլէ Կղզին, Պամփիլիա եւ Պիսիդիա

ԳԼՈՒԽ ԺԳ եւ ԺԴ

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

(1) Եւ Անտիոքի մէջ եղած եկեղեցիէն քանի մը մարգարէ

՚Գլ. ժա. 27, ժգ. 23, ժե. 35;

Ա. այս գլխոյն 1—3 համարներուն մէջ գործածուած «մարգարէներ» բառն, Նոր Կտակարանին մէջ, ինչպէս յայտնի է, «վարդապետներ», այսինքն ուսուցիչ, նշանակութեամբ կը գործածուի: Տես Հռովմ. ԺԲ. 6; Ա Կոր. ԺԲ. 10, 28; ԺԳ. 2, 8 եւ ԺԴ. 3, 5, 24,

ներ ու վարդապետներ կային, ²Բառնաբաս ու Շմաւոն որ Նիգեր կ'ըսուէր, և ³Ղուկիոս կիւրենացի ու Մանայեն՝ Հերովդէս չորրորդապետին անդաստիկը, և Սօղոս։ (2) երբոր

ԲԳԼ· ժա· 22—26։ — ²Հռովմ· ժգ· 21։ — ³Թես· ը· 14։ ԳԼ· թ· 15։ իբ· 21։ Հռովմ· ա· 1։ Գաղ· ա· 15։ բ· 9։ — ⁴Մատ· թ· 38։ ԳԼ· ժգ· 25։

ասոնք Տէրոջը պաշտօնին մէջն էին՝ և ծոմ կը պահէին, Հոգին Սուրբը ըսաւ, ³Զատեցէք ինծի Բառնաբասը և Սօղոսը ան գործին համար, որուն ես կանչեր եմ ատոնք։ (3) ⁴Անոնք

Հռովմ· ժ· 15։ Եփես· գ· 7, 8։ ա Տիմ· բ· 7։ բ Տիմ· ա· 11։ Եբր· ե· 4։ — ⁴ԳԼ· ղ· 6։

եւ այլուր Վարդապետ անունը չատ յարմար է մարգարէի մը պաշտօնին եւ գործոյն մէկ մասին։ Հին կտակարանին մարգարէներն Աստուծմէ իրենց հաղորդուած մասնաւոր յայտնութիւն մը ունէին, եւ այս յայտնութիւնն ուղղակի կը հաղորդէին ժողովրդեան իբրեւ աստուածային պատգամ։ Նոր Կտակարանին մարգարէներն ալ ընդունեցան Հոգւոյն Սրբոյ յատուկ պարգեւները, եւ կը սորվեցնէին Աստուծոյ առաջնորդութեամբը։ Ուստի գլխաւոր տարբերութիւնը յայտ է որ, Նոր Կտակարանին մարգարէք ընդհանրապէս չէին ըներ ինչ որ հին մարգարէք կ'ընէին, այն է՝ ապագան դուշակել։ Այս համարներուն մէջ «մարգարէներ» եւ «վարդապետներ» բառերուն միանգամայն գործածութիւնը վերոյիշեալ մեկնութեան համաձայն է, եւ ոմանք կը կարծեն թէ այն երկու բառերն իբրեւ հոմանուն միեւնոյն անձը եւ պաշտօնը կը նշանակեն։ Հաւանական է սակայն թէ մարգարէ տիտղոսը կը տրուէր, Քրիստոնէութեան առաջին գարուն մէջ, անոնց որ զերազանց պարգեւներ, զորօրինակ մասնաւոր ներշնչութեան պարգեւն, ունէին. իսկ վարդապետ կ'ըսուէին անոնք որ չունէին այնպիսի մասնաւոր պարգեւներ։

Հոս յիշուած մարդոց բաց առաջինէն եւ վերջինէն, միւսներուն վրայ բան մը չենք գիտեր։ Հաւանական է թէ հոս յիշուած Ղուկիոսը Հռովմայեցւոց թղթոյն մէջ (ԺԶ· 21) յիշուած Ղուկիոսն էր։ Շմաւոնի տրուած Նիգեր մականունը «ե» կը նշանակէ։ Կ'երեւի թէ այս քրիստոնեայ վարդապետներէն մին, Մանայէն, տղայութեան առնը անած էր Անդիպատոս Հերովդեսի հետ, ոչ թէ Ագրիպպաս Հերովդեսի, ուստի անառնէն 40 կամ 50 տարեկան ըլլալու էր։

Դիտողութեան արժանի է որ հոս առաջ Բառնաբաս կը յիշուի, եւ եաքը Պօղոս։ Անտարակոյս այն առնն Բառնաբաս քան զՊօղոս ծանօթագոյն եւ երիցագոյն էր։ Նոյնպէս դիտողութեան արժանի է որ հոս Պօղոս կը յիշուի իբրեւ մարգարէ եւ վարդապետ, եւ ոչ իբրեւ առաքեալ։ Ասոր երկու մեկնութիւն կրնայ տրուիլ. կամ Ղուկաս հոս կը յիշէ զՊօղոս միւս ընկերներուն հետ, առանց իմաստընելու անոր յատուկ պաշտօնը, որ էր առաքելութիւն, եւ կամ, Պօղոս դեռ իրեւ առաքեալ ճանչցուած չէր եկեղեցիէն, երբ հոս յիշուած գործին ի պաշտօնէ եւ հրապարակաւ կանչուեցաւ եւ ձեռնադրուեցաւ։ Դիտողութեան արժանի բան մ'ալ կայ հոս, եւ այս է. Պօղոս ասկէ չատ եաքը, Կորնթացւոց եւ Գաղատացւոց թղթերուն մէջ, հարկ տեսաւ ցուցնել եւ պաշտպանել իր առաքելութեան իրաւունքը, իբրեւ հիմնեալ մասնաւոր կոչման մը վրայ, զոր ընդունած էր նոյն իսկ Քրիստոսէ չատ ժամանակ

տենը ծոմ պահելով և աղօթք ընելով՝ ձեռք դրին անոնց վրայ ու խրկեցին։

առաջ, այսինքն իր դարձին ատենը։ Յայտնի է թէ Պօղոս այս անգամ ալ, որ Անտիոքայ եկեղեցւոյն կողմէն, իբրեւ նշանաւոր անձ մը, Բառնաբասի հետ ղրկուեցաւ, դեռ այն եկեղեցիէն ճանչցուած չէր իբրեւ Տէրոջմէն յատուկ պաշտօն ունեցող եւ վերադոյն քան զԲառնաբաս։

Պօղոս Բառնաբասի հետ ձեռնադրուեցաւ Անտիոքայ եկեղեցւոյն կողմէն իբրեւ աւետարանիչ։ Աւետարանչութիւնն արդարեւ մէկ մասն էր առաքելական պաշտօնին, բայց Պօղոս յետոյ այնպէս դերազանց եւ անուանի եղաւ այս մասին մէջ, որ յայտնի եղաւ բոլոր Քրիստոնէական եկեղեցւոյն, թէ արդարեւ մասնաւոր կերպով կոչուած էր Պօղոս յառաքելութիւն։ Սակայն Պօղոս երբէք չդադարեցաւ տատուերկու Առաքելոց հետ սա պատճառաւ, որ Քրիստոսի չարութեան ականատես վկայ չէր, ինչպէս էին միւս առաքեալք։ Աւետարանը հաւատարմութեամբ քարոզելու մասին կրնայ ըսուիլ թէ Պօղոս ունեցաւ միչտ չաջողուած Քրիստոնէական եկեղեցւոյն մէջ, եւ արդարեւ Աւետարանին ամէն հաւատարիմ քարոզիչը չաջողած է Պօղոսի։ Բայց, ինչպէս միւս առաքեալք, նոյնպէս Պօղոս չաջողած չեղաւ առաքելութեան մասնաւոր չատկութեանց կողմանէ, այսինքն կենդանի խօսքը մասնաւոր հեղինակութեամբ քարոզելու, աստուածային չայտնութեամբ պատգամներ տալով եկեղեցիներ կազմելու եւ կազմուած եկեղեցիները մասնաւոր երկնային առաջնորդութեամբ կառավարելու կողմանէ։ Այս նիւթին վերաբերեալ ուրիչ խնդրոյ մը վրայ, տես Գլ· Ա·

(4) Անոնք ալ Սուրբ Հոգիէն խրկուած՝ Սելեւկիա իջան, ու անկէ նաւով Կիպրոս գացին։

ԷԳԼ· դ· 36։

21, 22 համարներուն մեկնութիւնը։

Պօղոսի եւ Բառնաբասի այս մասնաւոր պաշտօնին նկատմամբ կրնանք սա դիտողութիւնները ընել. 1. Թէ անոնք Աստուծմէ կոչուեցան, երբ եկեղեցւոյն հետ մասնաւոր եւ հանդիսաւոր կերպով կրօնական պաշտօն կը կատարէին. 2. Թէ մասնաւոր աստուածային կոչմանէն եաքը, եկեղեցին դարձեալ հանդիսաւոր կրօնական պաշտօնի մը ատեն յատկապէս ձեռնադրեց այն եղբայրները յիշեալ գործին համար. 3. Թէ Պօղոս եւ Բառնաբաս ոչ թէ նոր պաշտօն կամ աստիճան մը առին ձեռնադրուելով, այլ մասնաւոր գործի մը որոշուեցան։ Քանզի Բառնաբաս արդէն քարոզիչ եւ վարդապետ էր, եւ Պօղոս սկիզբէն ընդունած էր առաքելութեան բարձր պաշտօնը։ Եթէ հարցուի թէ ինչ էր այն գործը զոր եկեղեցին յանձնեց Պօղոսի եւ Բառնաբասի. կը պատասխանենք թէ ճիշդ այն գործն էր զոր հիմա եկեղեցի մը կամ եկեղեցիներ կը յանձնեն Աւետարանի ձեռնադրեալ պաշտօնէի մը, երբ զանի մասնաւոր կերպով կը սահմանեն յառաքելութիւն (միսիոնարութիւն)։ Եկեղեցիները (Ա) կը ճանչնան թէ այնպիսի պաշտօնեի մը կոչումը Տէրոջմէն է. (Բ) կը յայտնեն այն պաշտօնէին իրենց համակրութիւնն այն գործին մէջ. (Գ) կը ճանչնան անոր յանձնուած գործն իբրեւ այնպիսի գործ մը որուն մէջ իրենք ալ ըստ իմիք պատասխանատու են. (Դ) Իրենց աղօթքին օգնութիւնն անդադար մատուցանել կ'ուխտեն այն պաշտօնէին։

Հմմ· 4, 5։ Սելեւկիա քաղաքն էր Որոնդէս գետին բերանը, այ-

(5) Եւ Յաղաղինա հասնելով՝ ըՀրէից ժողովարաններուն մէջ Աստուծոյ խօսքը կը քարոզէին, ու Ցովհաննէսն ալ էր՚ն սպասաւոր ունէին։ (6) Եւ պտըտելով ան [բոլոր] կղզին մինչեւ Պափոս, հոն գտան Բաւնաբաս մը գարե՝ Հրէայ մոգ մը, որուն անունը Բարեյեսու էր· (7) Որ

ըՀմր· 46։—ԲԳԼ· ժբ· 25, ժե· 37։

վոխանորդ բդեշխին հետն էր, որ կ՚ըլլար Սերգիոս Պողոս, խելացի մարդ մը· ա- սիկա Բառնաբասը եւ Պողոսը հրաւիրելով՝ ուզեց Աստուծոյ խօսքը լսել։ (8) Սակայն անոնց դէմ կեցաւ Էղիմաս մոգը, (քանզի այսպէս կը թարգմանուի անոր անունը,) որ կ՚ուզէր

—ԳԼ· ը· 9։—ԷԼ· է· 11, ը Տիմ· գ· 8։

Թ· 3, ա Թագ· ե· 6։

այնքան հոն՝ ուր յիշեալ գետը կը թափի Միջերկրական ծովը։ Անտիոք ալ նոյն գետին եզերքն էր։

Հաւանական է թէ աւետարա- նիչները, Պողոս եւ Բառնաբաս, ընտրեցին զԿիպրոս իբրեւ իրենց երթալու առաջին տեղը, քանզի Անտիոք քաղքէն հոն երթալ դիւ- րին էր, եւ Հոգին Սուրբ յատկա- պէս անոնց ցուցուցած էր այն կղզին։ Շատ Հրեաներ կային Սա- ղամիս քաղաքը որ Կիպրոս կղզւոյն արեւելեան կողմն էր։ Պողոսի եւ Բառնաբասի նպատակն էր նախ Ա- ւետարանը քարոզել իրենց հա- մազգիներուն։ Ցովհաննէս Մար- կոս անոնց հետ էր իբրեւ օգնա- կան եւ սպասաւոր։

Հմր· 6—8։ Կիպրոս կղզին իբր 170 մղոն կամ իբր 60 ժամ է ըստ երկայնութեան, եւ Պողոս ու Բառ- նաբաս իրենց ճամբորդութիւնն ըրին այս կղզւոյն մէջ անտարա- կոյս արքունի ճամբով, որ երկու գլխաւոր քաղաքներուն, այսինքն կղզւոյն արեւելեան ծայրի Սաղա- միս, եւ արեւմտեան կողման Պա- փոս քաղաքներուն մէջտեղն էր։ Պափոս Հռովմայեցւոց կուսակալ- ներուն նիստն էր, եւ երեւելի էր Աստիկ աստուածուհւոյն հոյա- կապ մեհենին պատճառաւ։ Այս հռչակաւոր աստուածուհւոյն հոն մասնաւոր կերպով պաշտուելն ա- պացոյց է այն քաղքին բնակիչնե-

րուն զեղծ եւ վաւաշոտ բարոյիցը։ Անոնք այս կողմանէ շատ նման էին Կորնթացւոց։ Քաղքին բնակ- չաց մեծ մասը Յոյն եւ Հռովմայե- ցի էր։ Կը կարծուի թէ Կիպրոսի բոլոր բնակիչներն իբր մէկ ու կէս միլիոն էին։ Կղզւոյն այնատենուան Հռովմայեցի կուսակալն արդար եւ իմաստուն մարդ էր, բայց եւ այնպէս կախարդ մը կար քովը, որ զէշ ազդեցութիւն կ՚ընէր թէ կուսակալին եւ թէ ժողովուրդին վրայ։ Այն ատենուան մեծամեծ ընդհանրապէս այսպիսի անձանց երես կու տային եւ իրենց քով կը պահէին։ Կախարդին անունը Եղի- մաս կը նշանակէ Արաբերէն էմա- գոն։ Կուսակալին զՊողոս եւ զԲառնաբաս հրաւիրելով անոնց խօսքերուն ունկնդրութիւն ընելը չի ցուցներ թէ այն հրաւէրն Աւե- տարանին քարոզութիւնը լսելու համար էր։

Յունաց եւ Հռովմայեցւոց մէջ ուսումնասէր մարդիկ սովոր էին ատեպ փիլիսոփայական խնդիրներ յուզել, եւ կը փափաքէին դիտ- նալ ինչ նոր դիտողութիւն կամ վէճ որ կ՚ըլլար աստուածաբանա- կան, փիլիսոփայական եւ բարո- յական դիտութեանց բառերու վրայ։ Բայց կախարդը գիտնալով որ Պողոսի եւ Բառնաբասի վարդա- պետութեան նիւթն աւելի կարե- որ եւ առաքինական էր քան փի-

լիսոփայ անուանեալ ուրիշ գի- տուններուընը, իր բոլոր ազդեցու- թիւնը բանեցուց կուսակալը հե- ռու պահել անոնց քարոզութիւնը մտիկ ընելէ եւ ընդունելէ։

Հմր· 9—12։ Այս առաջին ան- գամն է որ Պողոս կը խօսի մաս- նաւոր աստուածային ազդեցու- թեամբ իբրեւ ա՛ր առաքելա- կան իշխանութեան, եւ յայտ- նի կ՚ընէ թէ գերազանց յատկու- թիւններ եւ բարձր աստիճան մը ունէր քան իր ընկերները։ Հոս ա՛ա ալ դիտողութեան արժանի է որ այս ժամանակէն սկսեալ Պողոսի անունը միշտ առաջ կը դրուի, եւ Պողոս կը յիշուի իբրեւ գլխաւոր բո- լոր ճամբորդութեանց եւ աւետա- բանչական աշխատութեանց մէջ։ Սա ալ պէտք է դիտնալ որ Պողոս ասկէ առաջ այս սրբազան գրու- թեան մէջ կը յիշուէր իր Երրայա- կան անուամբը Սաւուղ, բայց այս ժամանակէն ետքը կը սկսի յիշ- ուիլ իր Հռովմէական անուամբը Պողոս, որ Հատիներէն կը նշա- նակէ ֆոքը, եւ առհասարակ այս անուամբ կը ճանչցուի։

Յայտնապէս ըսուած է եւ պատ- մութեան կերպէն ալ յայտնի է թէ, երբ Պողոս սաստիկ յանդիմանեց Եղիմասայ չարութիւնը, Հոգւոյն Սրբոյ մասնաւոր ազդեցութեամբը խօսեցաւ։ Այսպիսի գերբնական

ազդեցութիւն կամ լոյս չունին արդի պաշտօնեայք եկեղեցւոյ՝ մարդոց ապիրատութիւնը ճան- չնալու· բայց մարդոց մոլի բարքը, նոյն իսկ Քրիստոսի եկեղեցւոյն անդամներուն եւ անոր պաշտօ- նէից անդամ մոլի բարքը, երբեմն այնպէս յայտնի է անոնց գործքե- րէն եւ խօսքերէն որ, զանոնք Քրիստոնէից հաղորդակցութենէն մերժել՝ անոնց հետ առաջ հոգե- ւոր հաղորդակցութիւն ունեցող- ներուն բացարձակ պարտաւորու- թիւն է։ Եւ թէպէտ այսպիսի դէպքերու մէջ Աստուած հիմա մասնաւոր յայտնութիւն մը չի տար, բայց եւ այնպէս անոր խօսքը եւ Հոգւոյն Սրբոյ օգնութիւնը ստու- գիւ կ՚առաջնորդէ մեզի։ Պողոսի խօսքին զգալի արդիւնքը տես- նուեցաւ Եղիմասայ վրայ անոր կուրանալովը։ Ինչպէս անտանի գործուած բոլոր հրաշից, նոյնպէս այս հրաշքին նպատակը նոյն էր, այսինքն որպէս զի այն հրաշքն ար- տաքինի մը ըլլար թէ արդարեւ Աստուծոյ զօրութիւնը կը գործէր Առաքելոց եւ Աստուծոյ խօսքին պաշտօնեաներուն ձեռքով։ Հե- թանոս կուսակալը կարօտ էր ա- պացոյց տեսնելու թէ Պողոս ստու- գիւ ունէր Աստուծմէ իշխա- նութիւն եւ կարողութիւն, եւ այս ապացոյցը արուեցաւ։ Պողոսի

մեծապէս զարմանալով Տէրոջը վարդապետութեանը վրայ։

(13) Եւ Պօղոս ու իր ընկերները Պափոսէն ելան, ու եկան Պամփիլիայի Պերգէն. բայց Յովհաննէս անոնցմէ զատուելով՝ Երուսաղէմ դարձաւ։ (14) Անոնք ալ Պերգէն գացին ու եկան Պիսիդիայի Անտիոքը, ու շաբաթ օրը ժողովարանը մտնելով՝ նստան։ (15) Ու օրէնքը և մարգարէները կարդացուելէն ետեւ՝ ժողովրդապետները մարդ խրկեցին իրենց ու ըսին, Մարդիկ եղբայրներ, Եթէ որ դուք ժողովուրդին համար յորդորական խօսք մը ունիք՝ խօսեցէք։ (16) Անատեղը Պօղոս ոտքի վրայ կայնելով՝ ձեռքը շարժեց ու ըսաւ, Ով իսրայէլացի մարդիկ, ու դուք որ Աստուծմէ կը վախնաք, մտիկ ըրէք։ (17) Այս իսրայէլ ժողովուրդին Աստուածը մեր հայրերը ընտրեց, ու ժողովուրդը բարձրացուց Եգիպտացւոց երկրին մէջ պանդխտութեան ատենը, ու բարձր բազուկով զանոնք անկէ հանեց։ (18) Ու քառասուն տարուան ժամանակի չափ անապատին մէջ կերակրեց զանոնք։ (19) Ու Քանանու երկրին մէջ եօթը ազգ կործանելով՝ անոնց երկիրը իրենց տուաւ որ ժառանգեն։ (20) Եւ անկէ ետեւ Հոգիս հարիւր յիսուն տարիի չափ դատաւորներ տուաւ անոնց մինչեւ Սամուէլ մարգարէն։ (21) Ու ետքը թագաւոր ուզեցին. և Աստուած կիսի որդին Սաւուղը տուաւ անոնց՝ Բենիամինի ցեղէն մարդ մը՝ քառասուն տարի։ (22) Ու Ներ-

Ելք. զ. 6, ժգ. 14, 16։ — ա Եզ. ժզ. 35, Թուա. ժգ. 33, 34։ Սաղ. ղե 9, 10։ Գլ. է 36։ — բ Օր. է. 1։ — գ Ցես. ժգ. 1, 2։ Սաղ. հը. 55։ — Դատ. բ. 16։ — ա Թագ. գ. 20։ — ա Թագ. ը. 5։ ժ. 1։ — Վա Թագ. ժե. 23, 26, 28։ ժզ. 1։ Ովս. ժգ 11։ — ա Թագ. ժզ 13։ բ Թագ. բ

տոսի երկրին մէջ պանդխտութեան ատենը, ու բարձր բազուկով զանոնք անկէ հանեց։ (18) Ու քառասուն տարուան ժամանակի չափ անապատին մէջ կերակրեց զանոնք։ (19) Եւ Քանանու երկրին մէջ եօթը ազգ կործանելով՝ անոնց երկիրը իրենց տուաւ որ ժառանգեն։ (20) Եւ անկէ ետեւ Հոգիս հարիւր յիսուն տարիի չափ դատաւորներ տուաւ անոնց մինչեւ Սամուէլ մարգարէն։ (21) Ու ետքը թագաւոր ուզեցին. և Աստուած կիսի որդին Սաւուղը տուաւ անոնց՝ Բենիամինի ցեղէն մարդ մը՝ քառասուն տարի։ (22) Ու Ներ-

Ելք. զ. 6, ժգ. 14, 16։ — ա Եզ. ժզ. 35, Թուա. ժգ. 33, 34։ Սաղ. ղե 9, 10։ Գլ. է 36։ — բ Օր. է. 1։ — գ Ցես. ժգ. 1, 2։ Սաղ. հը. 55։ — Դատ. բ. 16։ — ա Թագ. գ. 20։ — ա Թագ. ը. 5։ ժ. 1։ — Վա Թագ. ժե. 23, 26, 28։ ժզ. 1։ Ովս. ժգ 11։ — ա Թագ. ժզ 13։ բ Թագ. բ 1, է. 3։ — բ Սաղ. ձթ. 20։ — ց Թագ. ժգ. 14։ Գլ. է. 46։ — Ես. ժ. 1։ Ղուկ. ա 32, 69։ Գլ. բ. 30։ Հռոմ. ա. 3։ — է Թագ. է. 12։ Սաղ. ճլբ. 11։ — Մատ. ա. 21։ Հռոմ. ժ. 26։ — Մատ. գ. 1։ Ղուկ. գ. 3։ — Մատ. գ. 11։ Մար. ա. 7։ Ղուկ. գ 16։ Յովհ. ա 20, 27։

առաքելական իշխանութիւնը կը տեսնուի բոլոր այս դէպքին մէջ։ Եւ կուսակալին հաւատալը կը ցուցնէ հրաչքին զօրութիւնը։ Կուսակալին վրայ քան զայս աւելի տեղեկութիւն չունինք, ոչ ալ Պօղոսի եւ Բառնաբասի այն կղզւոյն մէջ ըրած ուրիշ գործերուն վրայ աւելի բան մը գիտենք։

Հմմտ. 13։ Կ'երեւի թէ Յովհաննէս Մարկոս բաւական եւ բանաւոր պատճառ չունէր զՊօղոս եւ զԲառնաբաս թողուլ ետ դառնալու, եւ ԺԵ. 38 համարէն կը տեսնուի որ Պօղոս անկէ չատ դժգոհ էր. բայց Կող. Դ. 10 եւ Ը Տիմ. Դ. 11 համարներէն կը տեսնուի որ Պօղոսի կարծիքը յետոյ չըւոխուեցաւ անոր վրայ։

Հաւանական է թէ Պափոսէն ուրիշներ, փոխանակ Յովհաննու, ընկերացան Պօղոսի եւ Բառնաբասի։ Պօղոս եւ ընկերները Պափոսէն ճամբայ ելան նաւով դէպ ի Պիսիդիա, եւ գային իրենց 200 մղոն։ Պամփիլիոյ մայրաքաղաքն էր Պերգէ, ծովեզրէն քիչ հեռու։ Անոնք Պերգէ չմնացին։

Հմմտ. 14, 15։ Այս Անտիոք կը կոչուէր Պիսիդիոյ Անտիոք՝ զանազանելու համար զանի միւս աւելի ծանօթ Անտիոքէն, որ Ասորւոց երկրին հիւսիսային կողմն էր։ Պիսիդիոյ Անտիոքը Պիսիդիոյ եւ Փռիւգիոյ սահմանին վրայ էր՝ Պերգէն աւելի քան հարիւր մղոն հեռու։

Պօղոս եւ Բառնաբաս իրենց բանեպաշտ Հրեաներ, ինչպէս էին իսկ արդեամբ, իրենց ազգային ազօթատեղին գացին։ Հրէութենէ դարձող Քրիստոնեայք ցորչափ որ Հրեայք թոյլ տուին անոնց, ընդհանրապէս այսպէս կընէին ամէն տեղ։ Պօղոս եւ Բառնաբաս անտարակոյս ուսեալ եւ բարեբարոյ օտարականներու կերպարանք ունէին, եւ որովհետեւ Հրեայ կը կարծուէին, պատուով եւ մեծարանօք հրաւիրուեցան. Թերեւս գիտցուած էր նաեւ թէ անոնք Քրիստոնեայ էին։

Պիսիդիոյ Անտիոքի մէջ Պօղոսի քարոզութիւնը

Հմմտ. 16—41։ Պօղոսի այս քարոզը մեծ նմանութիւն ունի Սաեփանոսի ատենաբանութեանը որ այս գիրքին է. գլուխն մէջ զրուած է, եւ զոր Պօղոս լսած էր։ Պօղոս Հրէից պատմութիւնը հոս աւելի կարճառօտ կը բովանդակէ, բայց աւելի ընդարձակ եւ իրեւ չատ կարեւոր կը բացատրէ փրկութեան ճամբան եւ Քրիստոսի վրայ հաւատքը։

Քարոզին մեծ մասն այնպէս պարզ է որ ամենեւին մեկնութեան կարօտ չէ. միայն քանի մը կէտերը մասնաւոր ուշադրութեան արժանի են։ Պօղոս կը խօսի իրեն համազգի Հրեայ ժողովուրդի մը։ 20երորդ համարին մէջ 450 թիւը Գ. Թագ. Զ. 1 համարին մէջ ըսուածէն տարբեր է. եւ զժուարին է, թերեւս անկարելի, միաբանել այս երկու համարները։

Այս անհամաձայնութեան վրայ երկու դիտողութիւն կ'ընենք. Ա. Պօղոս հոս Հրէից մէջ ընդհանրապէս ընդունուած ժամանակագրութիւնը կը գործածէ։ Բ. Բոլոր գիտունք կը խոստովանին թէ բովանդակ հին ժամանակագրութեան անհամաձայնութիւնները լուծել ոչ միայն դժուարին, այլ եւ անկարելի է։ ժամանակագրութեան մէջ սխալ սպրդելուն պատճառը սա է որ, հին ատենը փոխանակ թուանշանի այբուբենի տառերը կը գործածուէին, եւ օրինակողք չատ անգամ կը սխալէին, երբ այսպէս տառերով նշանակուած թիւեր կը գրէին։ Գ. Այսպիսի սխալներ արդարեւ չատ կարեւոր չեն, բայց եւ այնպէս չփոթութիւն տուած են

կա ահա իմ եռուէս կու գայ, որ ես արժանի չեմ անոր ոտքերուն կօշիկները քակելու։ (26) Մարդիկ եղբայրներ, Աբրահամի առհմին որդիքը, ու անոնք որ ձեր մէջը աստուածավախ են, ասոր փրկութեան խօսքը ՚ձեզի խրկուեցաւ։ (27) Բանդի երուսաղէմ բնակողները և անոնց իշխանները ՚ոչ անիկա ճանչցան, ոչ ալ մարգարէներուն ձայները՝ ՚որ ամեն շաբաթ օրերը կը կարդացուին, հապա զանոնք կատարեցին՝ զինքը դատապարտելով. (28) եւ ՚մահուան պատճառ մըն ալ չգտած՝ ՚Պիղատոսէն խնդրեցին որ անիկա սպանուի։ (29) ՚Ու երբոր անոր համար բոլոր գրուած բաները կատարեցին, ՚փայտէն վար իջնելով՝ գերեզմանի մէջ դրին. (30) ՚Բայց Աստուած զանիկա յարուց մեռելներէն. ՚(31) Որ իր հետը ՚գալիլեացին երուսաղէմ եկող էին, որոնք հիմա անոր վկաներն են ժողովուրդին առջեւը։ (32) Մենք ալ ձեզի կը քարոզենք խոստումնը որ հայրերուն եղած էր, (33) Որ զանիկա Աստուած կատարեց մեզի որ անոնց զաւակներն ենք՝ Յիսուսը յարուցանելով, ինչպէս որ երկրորդ սաղմոսին մէջ ալ գրուած է, ՚Դուն իմ Որդիս ես, ես այսօր քեզ ծնայ։

— Մատ. ժ. 6։ Ղուկ. իգ. 47։ Հմր. 46։ ԳԼ. գ. 26։ — ԲՂուկ. իգ. 31։ ԳԼ. գ. 17։ ա Կոր. ը. 8։ — ՟Հմր. 14, 15։ ԳԼ. ժե. 21։ — ՊՂուկ. իգ. 20, 44։ Գր. Իզ. 22։ իը. 23։ — Ե Մատ. իէ. 22։ Մար. ժե. 13, 14։ Ղուկ. իգ. 21, 22։ Յովհ. ժթ. 6, 15։ — ԷԳԼ. գ. 13, 14։ — ԸՂուկ. ժը. 31։ իգ. 44։ Յովհ. ժթ. 28, 30, 36, 37։ — ըՄատ. իէ. 59։ Մար. ժե. 46։ Ղուկ. իգ. 53։ Յովհ ժթ. 38։ — ԲՄատ. իը. 6։ ԳԼ. ը. 24։ գ. 13, 15, 26։ ե. 30։ — ՟Մատ. իը. 16։ ԳԼ. ա. 3։ ա Կոր ժե. 5, 6, 7։ — ՟ԳԼ. ա. 11։ — ԷԳԼ. ա. 8։ բ. 32։ գ. 15։ ե. 32։ — ԸՅՈ. գ. 15։ ժբ. 3։ իը. 48։ ԳԼ. իզ. 6։ Հռովմ. գ. 13։ Գաղ. գ. 16։ — ՟Մաղ. բ. 7։ Եբր. ա. 5։ ե. 5։

(34) Եւ որ զանիկա մեռելներէն յարուց, ու մէյմըն ալ ապականութիւն պիտի չտեսնէ. ասանկ կ'ըսէ թէ ՟Ձեզի պիտի տամ Դաւիթին հաստատուած սուրբ խոստմունքները։ (35) Ուստի ուրիշ սաղմոսի մէջ ալ կ'ըսէ, ՟Թու Սուրբիդ ապականութիւն տեսնել պիտի չտաս։ (36) Ինչու որ Դաւիթ իր դարուն մէջ Աստուծոյ կամացը ծառայելով՝ ՟մեռաւ, ու իր հայրերուն քովը դրուեցաւ և ապականութիւն տեսաւ։ (37) Բայց ան որ Աստուած յարուց՝ ապականութիւն չտեսաւ։ (38) Ուրեմն յայտնի ըլլայ ձեզի, մարդիկ եղբայրներ, որ ասոր միջոցովը ձեզի մեղաց թողութիւն կը քարոզուի. (39) Եւ ան ամեն բաներէն՝ որ Մովսէսին օրէնքովը չկրցաք արդարանալ, ՟ասով՝ ամեն ով որ հաւատայ կ'արդարանայ։ (40) Արդ զգու-

ՏԵս. ծե. 3։ — հՍաղ. ժզ. 10։ ԳԼ. բ. 31։ — ՟Գ Թագ. բ. 10։ ԳԼ. բ. 29։ — ՟Երեմ. լ. 34։ Դան. թ. 24։ Ղուկ. իգ. 47։ ա Յովհ. բ. 12։ — ՟Տես. ծգ. 11։ Հռովմ. գ. 28։ ը. 3։

չացէք որ չըլլայ թէ ձեր վրայ գայ ան որ ՟մարգարէներուն մէջ ըսուած է, (41) Նայեցէք, արհամարհողներ, և զարմացէք ու ոչնչացէք. ինչու որ գործ մը պիտի ընեմ ձեր օրերուն մէջ, անանկ գործ մը որ եթէ մէկը ձեզի պատմէ՝ պիտի չհաւատաք։

(42) Ու երբոր անկէ դուրս կ'ելլան, *կ'աղաչէին որ †հետեւեալ շաբաթ՝՝ ալ նոյն խօսքերը իրենց խօսուի։ (43) Եւ ժողովուրդը երբոր արձակեցաւ, Հրեաներէն ու նորահաւատ բարեպաշտներէն շատերը Պողոսին ու Բառնաբասին հետեւեցան կ'երթային. որոնք կը խօսէին անոնց հետ ու ՟կը յորդորէին զանոնք, որ միշտ ՟Աստուծոյ շնորհքին մէջը հաստատ կենան։ (44) Եւ հետեւեալ շաբաթ օրը գրեթէ բոլոր քաղաքը ժողովուեցաւ Աս-

ԵՐբ. է. 49։ — ՟Ես. իթ. 14։ Ամբ. ա. 5։ — *Ոմանք հինգ անոնները կ'աղաչէին — †կամ շաբթու մէջ — ՟ԳԼ. ժա. 23։ ժգ. 21։ — ՟Տիտ. բ. 11։ Եբր. ժբ. 15։ ա Պետ. ե. 12։

դուռնել այն վրկութիւնը զոր Յիսուս բերաւ, եւ զոր ինք եւ Բառնաբաս եկած էին անոնց քարոզելու։ Անտարակոյս ժողովուրդը լսած էր Յիսուսի պատմութիւնը, անոր վարքն ու մահը, բայց Պողոսի խօսքերը հարկաւ ուելի ազդեցութիւն ըրին լսողներուն, քանզի կը տեսնուէր թէ ինչ անկղծ համոզմամբ ընդունած էր Պողոս Քրիստոնէութիւնը, եւ կը քարոզէր զՅիսուս իբրեւ ճշմարիտ Մեսիա, որուն չատնոց ՟ի վեր կը սպասէր Հրէից ազգը։

Աւետարանը կը տարածուի հեթանոսաց

Հմբ. 42—52։ 42 համարին լուսանցքին մէջ կը դնուի թէ ոմանք «կ'աղաչէին» բառէն անմիջապէս առաջ «հեթանոսները» բառը կը յաւելուն. բայց այս «հեթանոս» բառը չկայ ամենէն ընտիր ձեռագրաց մէջ։ Երբ Պողոս եւ Բառնաբաս ժողովրդանոցէն դուրս գան, Հրեայք էին որ խնդրեցին անոնցմէ նոյն քարոզութիւնը հետեւեալ շաբաթ օրը նորէն ընել։ Պողոսի առաջին քարոզութեան

տուծոյ խօսքը լսելու։ (45) Իսկ Հրէաները երբոր տեսան ան բաղմութիւնը, նախանձով լեց. ուեցան, ու ՚Պօղոսի դրուցած. ներուն դէմ կը խօսէին հակա. ռակելով ու հայհոյութիւն ը. նելով։ (46) Ընտանեաց Պօղոս և Բառնաբաս համարձակեցան ու ըսին, Պէտք էր որ ՚առաջ ձե. ղի խօսուի Աստուծոյ խօսքը, Բայց որովհետեւ դուք անի. կա կը մերժէք, ու ինքզինք. նիդ յաւիտենական կենաց ար. ժանի չէք սեպեր, Դահա մենք հեթանոսներուն կը դառնանք։ (47) Ինչու որ Տէրը ասանկ պա. տուիրած է մեզի. Ես քեզ հե. թանոսներուն լոյս դրի, որ դուն փրկութեան պատճառ ըլլաս մինչեւ երկրի ծայրերը։ (48) Ա՚ լսելով հեթանոսները կ՚ուրախանային, ու Աստուծոյ

ՂԳԼ · ժը · 6 ; ա Պետ · գ · 4 ; Յուդ · 40 ; — ՚Մատ · ժ · 6 ; ԳԼ · գ · 26 ; Հմր · 26 ; Հռովմ · ա · 16 ; — ԷԵԼ · լբ · 40 ; բ Օր · լբ · 21 ; Ես · ծե · 5 ; Մատ · իա · 43 ; Հռովմ · ժ 19 ; — ԴԳԼ ժը · 6 ;

խօսքը կը փառաւորէին. ՚և ո. րոնք որ յաւիտենական կենաց սահմանուած էին՝ հաւատացին։ (49) Ու Տէրոջը խօսքը բոլոր գաւառը կը տարածուէր։ (50) Բայց Հրէաները գրգռե. ցին բարեպաշտ և պատուաւոր կիներն ու քաղաքին մեծերը, և ՚Պօղոսին ու Բառնաբասին վրայ հալածանք հանելով՝ ղա. նոնք իրենց սահմաններէն դուրս ըրին։ (51) Ղնոնք ալ իրենց ոտքերուն փոշին անոնց դէմ թօթվելով՝ Իկոնիոն եկան։ (52) Ու աշակերտները ՚ուրա. խութեամբ և Հոգւով Սրբով կը լեցուէին։

ԳԼ · ԺԴ

(1) Ու եղաւ որ Իկոնիոնի մէջ անոնք մէկտեղ Հրէաներուն

ԼԸ · 28 ; — ԷԵՙ Լբ · 6 ; Լթ · 6 ; Ղուկ · բ · 32 ; — ՚ԳԼ · բ · 47 ; — ՚բ Տիմ · գ · 11 ; — ԷՄատ · ժ · 14 ; Մար · ղ · 11 ; Ղուկ · թ · 5 ; ԳԼ · ժը · 6 ; — ՚Մատ · ե · 12 ; Յովհ · ժգ · 22 ; ԳԼ · բ · 46 ;

արդիւնքը չատ յաջող եղաւ, ա. նոր ազգ ապրելութիւնը տեւեց մինչեւ հետեւեալ չաբաթը. բայց բազմամարդ ժողովի մը մէջ, ուր ոչ միայն Հրեաներէն, այլ եւ հեթա. նոսներէն մարդիկ եկած էին Աւե. տարանին քարոզութիւնը լսելու, նախանձոտ Հրեայք տեսնելով որ հեթանոսներն ալ Մեսիային գալըս. տեսարը հաղորդ կ՚ըլլան Հրէից արտօնութենէն, սկսան Պօղոսի եւ Բառնաբասի քարոզու. թեանը հակառակիլ, եւ չուտով այնպէս զայրացան որ Առաքեալ. ները քաղքէն անգամ դուրս հա. լածեցին, եւ այս ընդհանրն այս

անգամ, ինչպէս սովորաբար կ՚ըլ. լար, ոչ թէ խառնաղանճ մարդիկ էին, այլ ժողովուրդին ամենա. գոյն մասը։ Հմր · 49 էն մինչեւ հմր · 52, կը տեսնուի որ Պօղոսի եւ Բառնաբասի աշխատութեան արդիւնքը Պիսիդիոյ Անտիոքայ մէջ մշտաւեր եղաւ թէ քաղքին եւ թէ բոլոր գաւառին մէջ։ Ամէն անգամ որ Աստուծոյ ծառաները վռնտուած են տեղէ մը, հոն Աս. տուծոյ ճշմարտութիւնը միշտ մնա. յուն եւ պտղաբեր եղած է։

Հմր · 1—6։ Պօղոս եւ Բառնա. բաս, ինչպէս Անտիոք նոյնպէս Ի. կոնիոն, համարձակութեամբ քա.

Ժողովարանը մտան, և այնպէս խօսեցան որ խիստ շատ Հրէա. ներ և Յոյներ հաւատացին։ (2) Բայց չհաւատացող Հրէա. ները դրդեցին ու չարութեան դրդռեցին հեթանոսներուն սիրտը եղբայրներուն դէմ։ (3) Իսկ անոնք շատ ժամանակ հոն կենալով՝ համարձակ կը քարոզէին Տէրոջմով, որ իր շնորհաց խօսքին ՚կը վկայեր, և նշաններ ու հրաշքներ ընել կու տար անոնց ձեռքովը։ (4) Եւ քաղաքին բազմութեանը մէջ երկպառակութիւն մը եղաւ. ոմանք Հրէաներուն կողմէն եղան, ոմանք ալ Բառաքեալ. ներուն։ (5) Ու երբոր հեթա. նոսները և Հրէաները իրենց իշխաններովը վրան յարձա.

՚ Մար · ժղ · 20 ; Եբր · բ · 4 ; — ԲԳԼ · ժգ · 3 ;

րոզեցին կենաց պատգամը։ Բա. ւական ատեն հոն մնացին, եւ Աստուած ալ անոնց աշխատանա. ցը շնորհեց Սուրբ Հոգւոյն մաս. նաւոր ազդեցութիւնները, այն. պէս որ այն քաղքին մէջ Հրեա. ներէն եւ կռապաշտ Յոյներէն շատ մարդիկ Քրիստոնէական կրօնքն ընդունեցին։

Առաքելոց քարոզութիւնները հրաշալի ալ հաստատուեցան, քանզի այսպիսի փաստեր պէտք էին այն ժամանակ, եւ այն հրա. շից միջոցաւ աւելի շատ մարդիկ հաւատացին։

Սակայն Իկոնիոն ալ, ինչպէս ուրիշ տեղեր, անհաւատ Հրեայք հաւատացեալներն եւ մանաւանդ հաւատացեալ Յոյները հալածելու եկան՝ ՚ղանոնք նախատելու ու քարկոծելու, (6) իրենք ի. մանալով Լիկայոնացւոց քա. ղաքները ՚փախան՝ Լիստրա ու Դերբէ և շրջակայ տեղուան. քը, ու հոն աւետարանը կը քարոզէին։

(7) ՚Եւ Լիստրայի մէջ մարդ մը նստեր էր ոտքերովը տկար՝ իր մօրը որովայնէն կաղ ձնած, որ բնաւ քալած չէր։ (8) Ասկա Պօղոսին խօսքերը մտիկ կ՚ը. ներ. ան ալ աչքը անոր տնկե. լով ՚և տեսնելով թէ բժշկուե. լու հաւատք ունի, (9) բարձր ձայնով մը ըսաւ, ՚Ելիր ոտքե. րուդ վրայ շիտակ կայնէ. ան ալ ցատկելով կը քալէր։ (10) Եւ ժողովուրդները երբոր Պօղոսին ըրածը տեսան՝ ձայներնին վեր.

՚բ Տիմ · գ · 11 ; — ՚Մատ · ժ · 23 ; ՚ԳԼ · գ · 2 ; — ՚Մատ · ը · 10 ; Թ · 28 , 29 ; — ՚Ես · լե · 6 ;

եւ Բառնաբաս Իկոնիոնէն մէկ օր ուան ճամբայ հեռու Լիստրա եւ Դերբէ քաղաքները գացին։

Հմր · 7—10։ Թէպէտեւ Պօղոս եւ Բառնաբաս հալածանաց պատ. ճառաւ փախան, փախստականնե. րու պէս ամուր տեղ մը չպահուե. լով, ուր որ գացին քաջութեամբ քարոզեցին Աւետարանը։

Հոս յիշուած քաղաքաց մին, այսինքն Լիստրա, դեռ կը կե. նայ եւ Պին պիր քիլիսէ կը կոչ. ուի։ Դերբէի տեղն ալ Թէրիէ ա. նունով դիւղ մը կայ մինչեւ հիմա։ Լիստրայի մէջ գործուած հրաշքը որ, բժշկուած մարդուն հաւատքին համեմատ, Պօղոսի ձեռքով եղաւ, ոչ միայն բժշկելոյն ուրախութիւն տուաւ, այլ եւ այն երկրին բնա. կիչներուն մեծ զարմացման պատ.

ցընելով Լիկայոնարէն ըսին, «Աստուածները մարդոց նմանութիւնով մեզի իջեր են»(11)ու Բառնաբասին Դիոս կը կոչէին, և Պօղոսին՝ Հերմէս, ինչու որ անիկա էր գլխաւոր խօսողը։ (12) Իսկ քաղաքին առջեւը եղած Դիոսին քուրմը ցուլեր և պսակներ բերելով դռներուն առջեւը, բազմութեանը հետ մէկտեղ կ'ուզէր որ զոհ ընէ։ (13) Բայց Բառնաբաս ու Պօղոս առաքեալները երբոր լսեցին, իրենց հանդերձները պատռելով՝ դուրս ցաքկեցին բազմութեանը մէջ, կ'աղաղակէին (14) ու կ'ըսէին, Մարդիկ, ինչու համար ասա բանները կ'ընէք. մենք ալ ձեզի պէս կիրքեր ունեցող մարդիկ ենք, ու կը քարոզենք ձեզի որ ասոնք

ԸԳԼ· ը· 10։ իը· 6։—ԲԳԱՆ· բ· 46։—ՃՄԱՍ· իզ 65։—ԷԳԼ· ժ· 26։—ԼՅԱԿ· ե· 17։ Յայտ· ժթ· 10։—ԲՍԹԳ· ժբ· 21։ գ ԹԳ· ժգ· 13։ ԵՐԵՄ· ժգ· 22։ Ամոս բ· 4։ ա կոր· ը· 4։—ԲՍԹԵ· ա· 9։—ԷՅՆ· ա· 1։ Սաղ· լգ· 6։ ՃԵԿ· 6։ Յայտ· ժգ·

ճառ եղաւ, ինչպէս որ պիտի ցուցուի։

Հմբ· 11—13։ Պօղոսի հրաշքը տեսնողներուն չատերը կռապաշտ էին, եւ այն հրաշքին մէջ այնպիսի զօրութիւն տեսան որ, այն երկրին մէջ՝ ի վաղուց անտի ընդհանուր ընդունուած գաղափարին համեմատ, կարծեցին թէ չաստուածներ, մանաւանդ այն կռպերը չերեւոնդութեամբ պաշտուած Դիոս եւ Հերմէս չաստուածները, մարդու կերպարանօք երեւացած էին։ Դիոս՝ Յունաց գերագոյն չաստուածն էր, Հերմէս ալ, անոնց գաղափարին համեմատ, չաստուածներու սուրհանդակ, լրբեր եւ թարգման։ Յունաց դիցաբանութեանը նայելով, որպէս թէ այս չաստուածներն երբեմն մարդու կերպարանօք կ'երեւէին. եւ երբ այսպէս կ'երեւէին, ըստ կարծեաց կռապաշտից, հարկ էր գերագոյն պատիւ տալ անոնց։ Լիւստրացւոց լեզուն բուն Յունարէնին չէր, այլ մեզի անծանօթ ուրիշ լեզու մը կամ Յունարէնին մէկ տեսակը։

Հմբ· 14—18։ Պօղոսի եւ Բառնաբասի վարմունքը հոս որչափ հակառակ էր Հերովդեսի վարմանը որ ԳԲ· գլխոյն 23 համարին մէջ կը

7։—ՀՍԱՂ· ձա· 12։ ԳԼ· ԺԷ· 30։ ա ՊԵՏ· գ· 3։—ՅԳԼ· ԺԷ· 27։ ՀԱՒՎՄ· ա· 20։—ՂՂԵ· իզ· 4։ բ Օր ժա· 14։ իը· 12։ ՅՈՒ· ե· 10։ ՍԱՂ· կե· 10։ կը· 9։ ՃԼԵ· 8։ ԵՐԵՄ ԺԳ· 22։ ՄԱՏ· ե· 45։—*ՈՄԱՌ ձեզի—†ՈՄԱՌ ձեր—‡ԳԼ· ԺԳ· 45։

*և Պօղոսը քարկոծեցին ու քաղաքէն դուրս քաշեցին՝ կարծելով թէ մեռած է։ (19) Բայց աշակերտները երբոր անոր բոլորտիքը պատեցին, ելաւ քաղաքը մտաւ, ու հետեւեալ օրը Բառնաբասին հետ մեկտեղ Դերբէ ելաւ։ (20) Եւ անոնք քաղաքին մէջ աւետարանը քարոզելով, †ու չատերը աշակերտ ընելով՝ Լիւստրա և Իկոնիոն և Անտիոք դարձան, (21) Աշակերտներուն սիրտերը հաստատելով, և †յորդորելով

ՏԲ ԿՈՐ· ԺԱ· 25։ բ ՏԻՄ· գ· 11։—ՀՄԱՏ· իը· 19։—ՀԳԼ· ԺԱ· 23։ ԺԳ· 43։

պատմուի։ Անոնք, երբ ժողովուրդէն արտաքոյ կարգի գովութիւն կ'ընդունէին, եւ աստուածային պաշտօն պիտի մատուցուէր անոնց, ոչ միայն այն պատիւները չընդունեցին, այլ այնու պատեհութեամբ սկսան ժողովել բազմութեան քարոզել թէ Աստուած միայն արժանի է երկրպագութեան։

Հմբ· 19, 20։ Հոս դէպք մը կը տեսնենք որուն նմանը պատմութեանց մէջ յաճախ կը յիշուի։ Քիչ մը յառաջ Պօղոս եւ Բառնաբաս ժողովրդէն արտաքոյ կարգի պատիւ կ'ընդունէին եւ չաստուածներ համարուելով պիտի պակուէին։ Սակայն ոչ չատ ատեն եղաը այն կռապաշտ մարդիկ իրենց միտքը բոլորովին փոխելով զՊօղոս եւ զԲառնաբաս քարկոծելու ելան։ Կ'երեւի թէ Պօղոս քան զԲառնաբաս աւելի խօսելուն համար, քան ինք աւելի նշանակ եղաւ ժողովրդեան աչերուն։ Պօղոս միայն քարկոծուեցաւ եւ ինքնակ կիսամեռ։

Առհասարակ ընդունուած է թէ Տիմոթէոս, որ եաքը Պօղոսի դարձակից եւ անուանի քարոզիչ մը եղաւ, Լիւստրացի էր։

Հմբ· 21, 22։ Դերբէ հարաւային արեւելեան կողմն էր այն դաշտն որ Տօրոս լերանց սարոյտն է։ Պօղոս եւ Բառնաբաս անսասն այն քաղաքէն անդին չգացին։

Դերբէի մէջ հաւածանք չելաւ, եւ անոնց քարոզութիւնը լսողներն չատերը հաւատացին։ Պօղոս եւ Բառնաբաս 'ի դարձին կարճ ճամբով չգացին Անտիոքայ կողմը, այլ նորէն հանդիպեցան այն տեղերն ուր նախ այցելութիւն ըրած էին, եւ աշակերտները հաստատեցին հաւատքի մէջ։

Հմբ· 23—26։ Առաքեալք հալածանաց պատճառաւ, Փրիւգիոյ հրամանին համեմատ, քաղքէ քաղաք կը փախչէին, բայց անկիւղ նորէն այցելութիւն կ'ընէին այն քաղաքներուն ուր հալածուած կրած էին, ինչպէս հոս կը տեսնուի։

Պօղոս եւ Բառնաբաս հարկ համարեցան այսպէս երկրորդ անգամ այցելութիւն ընել այն քաղաքներուն ուր առաջ հալածուած էին։ Անոնց նպատակն էր այն քաղաք-

—ԷՄԱՏ· ժ· 38։ ԺԶ· 24։ ՂՈՒԿ· իը· 28, 29։ ՀԱՒՎՄ· ը· 17։ բ ՏԻՄ· բ· 11, 12։ գ· 12։—*ՏԻՏ· ա· 5։

նաւով Անտիոք գային, Նուա-
կից որ Աստուծոյ շնորհքին
յանձնուած էին ան գործին
համար որ կատարեցին։ (26) Ու
երբոր եկան, եկեղեցին մէկ-
տեղ ժողվելով՝ պատմեցին ինչ

ԷԳԼ· ԺԳ· 1, 3։—ՊԼ· ԺԵ· 40։
—ԷԳԼ· ԺԵ· 4, 12, իա· 19։

որ Աստուած ըրեր էր իրենց
հետ, և որ հեթանոսներուն
հաւատքի դուռ բացեր էր։
(27) Ու հոն շատ ժամանակ ա-
շակերտներուն հետ կեցան։

—ՒԱԿՈ· ԺԶ· 9։ Բ ԿՈՐ· Բ· 12։ ԿՈՂ·
Գ· 3։ ՅայտՆ· Գ· 8։

ներուն մէջ առաջին անգամ գար-
ձի եկողները զօրացնել եւ եկեղե-
ցիներ հաստատել, ապա թէ ոչ
կրնային կարճ ճամբով ապահո-
վութեամբ Տարսոն երթալ։

Դերբէի մէջ յաջողութեամբ աշ-
խատեցան եւ հալածանք չկրեցին։

Պօղոս եւ Բառնաբաս լոկ Աւե-
տարանը չքարոզեցին, եկեղեցիներ
ալ կազմեցին այն հաւատացեալ-
ներէն որ անոնց քարոզութիւնն
ընդունած էին։ Այս գործին նկատ-
մամբ յատկապէս ուշադրութիւն
ընելու քանի մը կէտեր կան։

Ա· Այս նորընծայ եկեղեցիներն
առանց հովիւի եւ տեսչի չմոռ-
ուեցան։

Բ· Արդարեւ այն եկեղեցինե-
րուն տեսուչ ըլլալու համար իմաս-
տուն եւ փորձառու անձինք չկա-
յին, ուստի եւ

Գ· Պօղոս եւ Բառնաբաս արժան
դատեցին նոր հաւատացեալ մէջէն
ամենէն արդար, իմաստուն, հա-
ւատով լի եւ ամէն կերպով յարմար
համարուած անձինք տեսուչ եւ ու-
սուցիչ կարգել այն անփորձ ժողո-
վուրդոյ վրայ։ Եկեղեցեաց երէցներն
արդարեւ գիտուն եւ քրիստոնէա-
կան վարդապետութեան քաջ
հմուտ ըլլալու են, բայց այս պատ-
մութիւնը կը ցուցնէ թէ բացա-
ռութիւն կրնայ ըլլալ։

Դ· Պօղոսի եւ Բառնաբասի ձե-
ռօք հաստատուած եկեղեցեաց
անմանդրութիւնը չատ պարզ
էր։ Ժողովուրդ եւ տեսուչ կամ
հովիւ միայն կը յիշուի։

Ե· Այս եկեղեցեաց մէջ ոչ քա-

հանայի, ոչ պատարիքի, ոչ արք-
եպիսկոպոսի, ոչ ալ եպիսկոպո-
սի պաշտօններ կը գանենք։ Եկե-
ղեցական ընդարձակ սահմանադ-
րութիւնները որ յետոյ հնարուե-
ցան՝ անտեսն դեռ չկային։ Փո-
խանակ այնչափ պաշտօններու, ե-
կեղեցւոյ մէջ մէկ պաշտօնեայ մի-
այն, այսինքն երէց կար։

Զ· Բայց եւ այնպէս Առաքեալք
այսպիսի պարզ սահմանադրութիւն
ունեցող նորընծայ եւ տակաւ եկե-
ղեցիները յանձնելուն կատարեալ
վստահութեամբ Տէրոջը չնորհայ
եւ պաշտպանութեանը։

Է· Առաքեալները չկազմեցին
այս եկեղեցիներն իրենց էջէնց
հպատակ եկեղեցիներ։ Արդարեւ
այս պատմութենէն կը հասկցուի
թէ երիցունք Պօղոսի եւ Բառնա-
բասի ձեռօք ձեռնադրուեցան, բայց
տարակոյս չկայ թէ եկեղեցիները
կը վարերացնէին Առաքեալներէն
որուած պաշտօնէից ընտրութիւնը։

Պօղոս եւ Բառնաբաս ամէն տեղ
հաւատացեալներուն կ'իմացնէին
անոնց կրելու նեղութիւնն ու հա-
լածանքը, քանզի ատոնք են մի-
ջոցները զորս Տէրը կը գործածէ
իր ծառաներուն օգտին համար։
Գէթ երկու տարի տեւեցին Պօղոսի
ճամբորդութիւնը եւ այն գործերը
զորս նոյն առաքեալն ըրաւ այլեւ
այլ տեղեր։ Զօրս, հինգ եւ թե-
րեւս վեց եկեղեցի կազմուեցաւ
Պօղոսի ձեռքով։

Հմմ· 27, 28։ Հաւանական է թէ
Պօղոս քանի մը տարի կեցաւ Ան-
տիոք։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

Աստուածային եւ եկեղեցական ժողով մը կը քննարկէ երուսաղէմ վախճան տա-
լու համար այն վէճին ըստ հեթանոսներուն պարտիզոնէ հաստատութեամբ պարտական
էին պահել Մովսիսական օրէնքը ըստ ոչ

ԳԼՈՒԽ ԺԵ· 1—35

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

(1) Եւ ոմանք քանիները Հրեաս-
տանէն իջած՝ եղբայրներուն կը
սորվեցընէին որ Եթէ Մովսէ-
սին սահմանած սովորութեանը
համեմատ չթլիփատուիք, չեք
կրնար փրկուիլ։ (2) Ուստի Պօ-
ղոս եւ Բառնաբաս անոնց դէմ
շատ մը հակառակութիւն ու
վէճ ընելէն ետքը, վճռեցին որ
Պօղոս ու Բառնաբաս և մէկ
քանիներն ալ անոնցմէ՝ երու-
սաղէմ ելլեն առաքեալներուն
ու երէցներուն աս խնդրոյս
համար։ (3) Անոնք ալ եկեղե-

ՊԳԱՂ· Բ· 12։—ԲՆՆ· ԺԵ· 10։
ՂԵՒ· ԺԸ· 3։—ՅՈՎՀ· Ե· 22։ ՀՄՏ·
5։ ԳԱՂ· Ե· 2։ ՓԻԼ· Գ· 2։ ԿՈՂ· Բ·
8, 11, 16։—ՐԳԱՂ· Բ· 1։—ԵՀԱՌՄՄ·

ղիչն ճամբայ դրուած՝ փիւնի-
կէին ու Սամարիայէն անցնե-
լով, Հեթանոսաց դարձի գա-
լը կը պատմէին, և մեծ ուրա-
խութիւն կու տային բոլոր եղ-
բայրներուն։ (4) Ու երբոր Ե-
րուսաղէմ հասան, եկեղեցիին
ու առաքեալներէն և երէցնե-
րէն ընդունուեցան, և Աստ-
ծոյ ինչ որ Աստուած ըրեր
էր իրենց հետ։ (5) Փարիսեց-
ւոց աղանդէն հաւատացեալ-
ներէն ոմանք ելան, ու Կ'ըսէ-
լին թէ Պէտք է թլիփատել ա-

ԺԵ· 21։ ԱԿՈՐ· ԺԶ· 6, 11։—ԷԳԼ·
ԺԳ· 26։—ԵՀՄՐ· 12։ ԳԼ· ԺԳ· 26։
ԼՈ· 19։—ԷՀՄՐ· 1։

† Առաքելոց նախապատուիրանքն եւ
հակաղութիւնը ներքեւ երուսա-
ղէմի մէջ (հաւանականաբար յամի
Տեառն 50 ին) գումարուած ընդ-
հանուր եկեղեցական ժողովը եւ
անոր խորհուրդներն ու որոշում-
ները, որ այս հնդհատասաներորդ
գլխոյն մէջ կը յիշուին, Քրիստո-
նէական եկեղեցւոյ պատմութեան
քննիչ եւ խուզարկիչ անձանց ու-
շադրութիւնը յատկապէս կը գրա-
ւեն։ Այն ժամանակէն ի վեր Քրիս-
տոնեայք այս խորհուրդներն ու
որոշումները մեծ յարգանօք պա-
հեցին իրրեւ չատ կարեւոր բա-
ներ, եւ պիտի պահեն մինչեւ աշ-
խարհիս վերջը։

Այս ժողովոյն գումարման պատ-
ճառն էր Անտիոքայ եկեղեցւոյն
մէջ ծագած վիճաբանութիւնը։
Այս եկեղեցւոյն մէջ Հրեայ հա-
ւատացեալներէն ոմանք առաջար-
կեցին, եւ կը պնդէին եւս թէ, ոչ
միայն հաւատացեալ Հրեայք այլ
եւ հաւատացեալ հեթանոսք թլփ-
փատուելու եւ Մովսէսի օրէնքը

նոնք ու պատուիրել որ Մովսէսի օրէնքը պահեն։

(6) Եւ առաքեալները ու երէցները ժողովուեցան աս բանիս վրայով խորհելու։ (7) Եւ շատ վիճաբանութիւն ըլլալէն ետեւ՝ Պետրոս ոտքի վրայ եղաւ ու ըսաւ անոնց, Մարդիկ եղբայրներ, դուք գիտէք որ առջի օրերէն Աստուած ձեր ընտրեց մեր մէջէն, որ իմ բերնով հեթանոսները աւետարանին խօսքը լսեն ու հաւատան։ (8) Եւ սրտագէտ Աստուած վկայեց անոնց՝ Հոգին Սուրբը

ԲԳԼ. Ժ. 20։ ԺԱ. 12։—ԺԱ ՄՆ. իբ. 9։ ԳԼ. Ա. 24։—ԲԳԼ. Ժ. 44։—ԵՀՌՈՎՄ. Ժ. 12։—ԲԳԼ. Ժ. 16,28, 43։ Ա ԿՈՐ. Ա. 2։ Ա ՊԵՏ. Ա. 22։

տալով անոնց՝ ինչպէս որ մեզի ալ։ (9) Ու մէկ կարուելիւն մը չըրաւ մեր ու անոնց մէջը, հաւատքով անոնց սիրտերը մաքրելով։ (10) Ուստի հիմա ինչո՞ւ Աստուած կը փորձէք՝ աշակերտներուն պարանոցին վրայ անանկ լուծ մը դնելով, որ անիկա ոչ մեր հայրերը՝ ոչ ալ մենք կրցանք վերցնել։ (11) Բայց կը հաւատանք որ Տէր Յիսուսի շնորհքովը կը փրկուինք մենք, ինչպէս որ անոնք ալ։

(12) Եւ բոլոր ժողովուրդը

—ՅՄԱԹ. ԻԳ. 4։ ԳԱՂ. Ե. 1։—ԵՀՌՈՎՄ. Դ. 24։ ԵՓԵՍ. Բ. 8։ ՏԻԹ. Բ. 11։ Գ. 4, 5։—*ՈՒՇԱԴ ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ա. Խնդիրը որուն վրայ կը վիճուէր՝ կարեւոր էր յոյժ, քանզի

(1) Եթէ այն գաղափարն իրրեւ ուղղափառ վարդապետութիւն ընդունուէր, սա հետեւութիւնը պիտի ելլէր, թէ փրկութիւնն ոչ Քրիստոսէ միայն, այլ Քրիստոսէ միանգամայն Մովսէսի օրինաց պահպանութենէն էր, այսինքն մասամբ մը Աստուծմէ եւ մասամբ մը մարդէ։

(2) Այն գաղափարը հակառակ էր այսմ թէ Քրիստոսի թագաւորութիւնը բոլոր մարդկային ազգին համար է։

(3) Այն գաղափարը ոչ միայն ծիսական արարողութեանց լուծը կը հաստատէր, այլեւ հակառակ էր լրջի ազատութեան զոր Քրիստոս պարգեւեց։

Բ. Այս ժողովը շատ երեւելի էր, ուստի եւ անոր որոշումը մանաւանդ կերպով յարգելի է գոնէ սա պատճառաւ որ, երեք առաքեալ, մայր եկեղեցւոյն, այսինքն Երուսաղէմի եկեղեցւոյն երէց-

տեղուանքը նորէն պիտի չինեմ, և կանգնեմ անիկա. (17) Որ մնացած մարդիկը Տէրը փընտրեն, և բոլոր հեթանոսները՝ որոնց վրայ իմ անունս կոչուած է, կ'ըսէ Տէրը՝ որ աս ամէն բաները կ'ընէ։ (18) Յայտնի է Աստուծոյ իր բոլոր գործքերը աշխարհիս սկիզբէն հետէ։ (19) Ասոր համար ես յորմար կը դատեմ նեղութիւն չտալ անոնց որ հեթանոսներէն Աստուծոյ կը դառնան. (20) Հապա թուղթ մը գրել անոնց՝ որ ետ կենան կռոց պղծութիւններէն և պոռնկութենէ ու խեղդուածէ և արիւնէ։ (21) Ինչու որ Մովսէս հին դարերէն ի վեր ամէն քաղաքի մէջ զինքը քարոզողներ ունի, ևւ ժո-

20, 28։ ՅԱՅԱ. Բ. 14, 20։—ԷԱ ԿՈՐ. Ը. 9, 13։ ԳԱՂ. Ե. 19։ ԵՓԵՍ. Ե. 3։ ԿՈՂ. Գ. 5։ Ա ԹԱՍ. Գ. 3։ Ա ՊԵՏ. Գ. 3։—*ՅՈՒՆ. Թ. 4։ Ղ ԵՒ. Գ. 17։ Բ ՕՐ. ԺԲ. 16, 23։—ԷՂ. ԺԳ. 15, 27։

ճշդիւ պահելու էին, ապա թէ ոչ փրկութիւն չկար անոնց։

Այս խնդիրը լուծելու համար Պօղոս եւ Բառնաբաս եւ Անտիոքայ եկեղեցիին ուրիշ նուիրակներ Երուսաղէմ ղրկուեցան, եւ հոն Առաքեալներէն ու Երուսաղէմի ամբողջ եկեղեցիէն բաղկացեալ ժողով մը գումարուեցաւ։ Այս վիճաբանութեան վաճառը սա եղաւ որ, ժողովը որոշեց եւ վճռեց իրրեւ կանոն, թէ Մովսէսի օրինաց պահպանութիւնն ու թլփատութիւնը փրկութեան համար հարկաւոր չեն։ Եւ այն օրէն հետէ այս որոշումն ու վճիռը ընդհանուր Քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ իրրեւ Քրիստոսի հրամանն ընդունուելով պահուեցաւ, թէեւ Հերետիկոս համարուած ազանդներէն ոմանք դարձեալ այն մոլար գաղափարը կ'ընդունէին։

Այս վիճաբանութիւնը եւ անոր վրայ ժողովին որոշումը մանաւանդ ուշադրութեան արժանի են քանի մը նկատմամբ։

յայտնեց Մովսէսի օրինաց պաշտպաններուն դէմ։ Եւքը Պօղոս եւ Բառնաբաս յիշեցին այն հրաշքները զոր Աստուած անոնց ձեռքով գործեց հեթանոսաց մէջ. պատմեցին նաեւ հեթանոս հաւատացեալներէ կազմուած եկեղեցեաց գովելի վիճակը։ Ուստի եւ Յակոբոս, որ Հրէից առաքեալ կը կոչուէր, ցուցուց թէ ինք ալ համամիտ էր Պետրոսի եւ Պօղոսի, եւ Անտիոքայ Քրիստոնեաները պաշտպանեց Մովսէսական օրինաց պահպանութեան կուսակիցներուն ծուռ գաղափարին դէմ։

Հմ. 21։ Այս հատուածին իմաստն եւ ակնարկութիւնը վրայ մեկնիչք անհամաձայն են. ոմանք

ղովարաններու մէջ ամէն չա-
բաթ օր կը կարդացուի։

(22) Ընտտեները առաքեալնե-
րուն ու երէցներուն՝ բոլոր ե-
կեղեցիին հետ մէկտեղ աղէկ
երեւցաւ որ իրենցմէ մարդիկ
ընտրելով Անտիոք խրկեն Պօ-
ղոսին ու Բառնաբասին հետ,
Բարսաբա մականուանեալ Յու-
դան և Շիղան՝ որոնք գլխաւոր
մարդիկ էին եղբայրներուն մէջ.
(23) ու անոնց ձեռքով նոյն
մը խրկեցին այսպէս գրուած։

Առաքեալները ու երէցներ և
եղբայրները՝ Անտիոքի ու Սի-
րիայի և Կիլիկիայի մէջ հե-
թանոսներէն եղած եղբայրնե-
րուդ ողջոյն։ (24) Որովհետեւ
լսեցինք թէ Ոմանք մեր մէջէն
ելլելով՝ ձեզ խօսքերով խռով-
վեցուցեր և ձեր անձերը խախ-

պԳԼ. ա. 23։—ՂՀմ. 4։ Գաղ. բ.
4։ ե. 12։ Տիտ. ա. 10, 11։—ՒԳԼ.
ժգ. 50։ ԺԳ. 18։ ա Կոր. ժե. 30։ բ

տեր են, ըսելով թէ պէտք է
թլփատուիլ ու օրէնքը պահել,
որ անոնց մէնք այսպէս չպատ-
ուիրեցինք, (25) Մեզի միա-
բանութեամբ ժողվուածներուս
աղէկ երեւցաւ որ մարդիկ ըն-
տրելով ձեզի խրկենք մեր սիրե-
լիներուն Բառնաբասին ու Պօ-
ղոսին հետ, (26) Որոնք մեր
Տէր Յիսուս Քրիստոսի անուա-
նը համար անձերնին մահուան
մարդիկ են։ (27) Ուստի խրկե-
ցինք Յուդան և Շիղան, որ ի-
րենք ալ բերնով նոյն բաները
ձեզի պրուցեն։ (28) Ինչու որ
աղէկ երեւցաւ Սուրբ Հոգիին ու
մեզի ալ ձեր վրայ աւելի բեռ
չդնել՝ աս հարկաւոր բաներէս
զատ, (29) Որ եւս կենաք
կուռքերու զոհուածէ ու ա-
րիւնէ ու խեղդուածէ և պո-

կոր. ժա. 23, 26։—Հմկ. 20։ Գլ.
իա. 25։ Յայտ. բ. 14, 20։—ՂԵբ.
ժէ. 14։

կեղեցին այս որոշումը վաւերա-
ցընելով ընդունեցին զ'ի պաշտօնէ։

Հմբ. 28։ Այս համարին վրայ
վէճ եղած է, բայց տարակոյս չկայ
թէ անոր իմաստը սա է։ Ժողովը
քննութիւն կ'ընէր լուծուելու
խնդրոյն վրայ, բայց միանգամայն
Հոգւոյն Սրբոյ կամքը կ'ուզէր դիտ-
նալ, եւ երբ միաբան հաւանու-
թեամբ յիշեալ որոշումն ըրաւ,
այն որոշումը համաձայնցաւ համա-
ձայն Հոգւոյն Սրբոյ կամացը, եւ
բոլորովին արժանի ընդունելու-
թեան։

Հմբ. 29։ Յայտնի է թէ հեթա-
նոսութենէ դարձող հաւատացեալ-
ներէն պահանջուած այս չորս բա-
ներուն երկուքը, այսինքն չնու-
թիւն եւ կռոց զոհել, մեղք են։

ւբընկութենէ. որ ասոնք բաներէն
ինքզինքնիդ պահելով աղէկ
պիտի ընէք։ Ողջ եղէք։

(30) Անոնք ալ ճամբայ դըր-
ուելով՝ Անտիոք գացին, և ժո-
ղովուրդը մէկտեղ ժողվելով
թուղթը տուին։ (31) Ու երբոր
կարդացին՝ ուրախացան ան
մխիթարութեանը վրայ։ (32) Իսկ
Յուդա ու Շիղա, որ իրենք
ալ մարգարէ էին, շատ խօս-
քերով յորդորեցին եղբայրնե-
րը ու հաստատեցին։ (33) Եւ
տասեն մը հոն կենալէն ետեւ՝
եղբայրներէն խաղաղութեամբ

Գլ. ժգ. 21։ ժբ. 23։—բա կոր.
ժզ. 11։ Եբր. ժա. 31։

Արիւն ուտել, կամ մեռելոտի,
այսինքն մին մեռած անասնոյ որոյ
արիւնը թափուած չէ, Հրէից, եւ
Նոյի (Ծնն. թ. 4.) տրուած օրէնք-
քին մէջ անպատ արգելեալ էր.
հակառակ է նաեւ առողջաբանա-
կան կանոններուն։ Արիւն չու-
տելու պատուէրը թերեւս կարեւոր
թուեցաւ Առաքեալոց, քանզի,
Գործ. ԺԵ. 11, 12 համարներուն
իմաստին համեմատ, կեանքն ար-
եան մէջ ըլլալով քաւութիւնն ալ
արեան միջոցով կ'ըլլայ։

Հմբ. 31։ Այս նամակը հարկաւ
մխիթարութիւն պիտի տար Ան-
տիոքայ հաւատացեալներուն,
վասն զի (Ա) ժողովոյն որոշումն
անոնց ակզբունքը հաստատեց, եւ
(Բ) անոնց մէջ խաղաղութեան ու
միաբանութեան պատճառ եղաւ,
եւ (Գ) այս նամակին պատճառաւ
Անտիոքայ եւ Երուսաղէմի եկե-
ղեցիները միաբանեալ մնացին։

Հմբ. 36—39։ Պօղոսի դժգոհու-
թիւնը Մարկոսի դէմ ԺԳ. 13 ին
մեկնութեան մէջ բացատրուած է։

Հաս Պօղոսի առ Գաղատացիս
Թղթոյն Բ. գլխուն մէջ յիշուած

ճամբայ դրուեցան առաքեալ-
ներուն դառնալու։ (34) Բայց Շի-
ղային աղէկ երեւցաւ հոն մնալ։
(35) Պօղոս ու Բառնաբաս ալ
Անտիոքի մէջ կը կենային, և
ուրիշ շատերու հետ Տէրոջը
խօսքը կը սորվեցընէին ու կը
քարոզէին։

(36) Եւ քանի մը օրերէ ետեւ
Պօղոս ըսաւ Բառնաբասին,
Դառնանք ու այցելութիւն ը-
նենք եղբայրներուն՝ Ամէն մէկ
քաղաքները, ուր որ Տէրոջը
խօսքը քարոզեցինք, և թէ նե-
ղէ լինչպէս են։ (37) Իսկ Բառ-

Գլ. ժգ. 4։—ՒԳԼ. ժգ. 4, 13,
14, 31։ ժգ. 1, 6, 23, 24։

դեպքը մեկնել պէտք է։ Յիշեալ
Թուղթին մեկնիչներուն մէջ ան-
համաձայնութիւն եւ վէճ կայ այն
այցելութեան ժամանակին նկատ-
մամբ զոր Պօղոս ըրաւ Երուսա-
ղէմ։ Սակայն, ըստ կարծեաց
բազմաց, այն այցելութիւնն այս
ԺԵ. գլխուն մէջ յիշուած այցե-
լութիւնն էր։ Գաղ. Բ. գլխէն
յայտնի է թէ, երբ Պօղոս առա-
քեալ այս ԺԵ. գլխուն մէջ յիշ-
ուած ժողովը գնաց, բաց այն
խնդրէն որ ժողովին մէջ պիտի
լուծուէր, իրեն վերաբերեալ մաս-
նաւոր նպատակ մ'ալ ունէր, այն
էր վաւերացնել տալ իր առաքելու-
թիւնը Երուսաղէմ գտնուած առա-
քեալներուն. եւ կ'երեւի թէ Պօ-
ղոս հասաւ իր այս նպատակին։

Այս այցելութեան բոլոր պատ-
ճառներուն ոչ թէ միանգամայն,
այլ միոյն այս ինչ եւ միւսոյն այն
ինչ տեղ, յիշուած ըլլալը տարա-
կուսելու տեղի չտար, մանաւանդ
թէ այս պատմութիւններն իրա-
րու պակասութիւնները կը լեցնեն։

Պօղոսի Երուսաղէմ երթալու եւ-
կու պատճառներն իրարու հետ

նաբաս կ'ուզէր որ †Յովհաննէսն ալ առնեն, որ Մարկոս կ'ըսուէր· (38) Բայց Պօղոս արժան չսեպեց որ †Պամփիւլիայի մէջ իրենցմէ զատուողը ու իրենց հետը գործի չկողը հետերնին առնեն։ (39) Այսպէս զանոնք դժտութիւն մը եղաւ, մինչեւ որ իրարմէ զատուեցան· եւ Բառնաբաս առաւ Մարկոսը ու նաւով կիպրոս գնաց։

— †ԳԼ· ժդ· 13։

†ԳԼ· ժբ· 12, 25։ ժգ· 5։ կող· դ· 10։ բ Տիմ· դ· 11։ փիլիմ· 24։—

սերտ յարաբերութիւն ունին· եթէ Պօղոսի ակղբունքները ժողովէն ընդունուէին, անոր առաքելութիւնն ալ հարկաւ վաւերացեալ կ'ըլլար· սակայն եթէ անոր ակղբունքները հերքուէին, անոր առաքելութիւնն ալ երկբայելի կ'ըլլար, եւ Պօղոսի պատիւը եկեղեցւոյ առջեւ կ'աւրուէր։

Թէ ո՛ր ժամանակ եղաւ այն այցելութիւնը զոր Պետրոս ըրաւ Անտիոք (Գաղ· Բ· 12), ասոր վրայ մեկնիչք համաձայն չեն։ Մէկ կողմանէ հաւանական չերեւիր թէ այսպիսի դէպք մը երուսաղէմ դումարուած ժողովոյն որոշումէն եառքը պատահեցաւ։ Այս պատճառաւ ոմանք կը կարծեն թէ Պետրոսի այս այցելութիւնը ժողովէն առաջ էր։ Բայց Գաղ· Բ· 9—12 համարներուն խօսքերէն ուրիշներ կը հասկնան թէ Պետրոսի այցելութիւնն Անտիոք՝ այն դէպքէն, այսինքն Երուսաղէմ դումարուած ժողովէն, եառքն էր։

Պետրոսի Անտիոքայ մէջ վարուելուն եւ Պօղոսէն յանդիմանուելուն նկատմամբ քանի մը դիտողութիւն ընել արժան է։

Ա· Պետրոսի վարմունքը հակառակ չէր Երուսաղէմի ժողովոյն որոշմանը, բայց

Բ· Հակառակ էր այն որոշման ոգւոյն, եւ այն վարման զոր Քրիստոնէական եղբայրութիւնը կը պահանջէր, քանզի

Գ· Թէպէտեւ կերակուրներու նկատմամբ Հրէից նախնի սովորութիւնները պահել Քրիստոնէական սիրոյ եւ հաւասարութեան բոլորովին հակառակ բան մը չի համարուիր, սակայն այսպիսի խըտրութեան մը մանաւանդ Առաքելոց ձեռքով հաստատութիւն գրտնելը կրնար պատճառ ըլլալ որ հաւատացելոց մէջ քան զայն աւելի կարեւոր բաներու վրայ վնասակար խորութիւններ եւ վէճեր ծագէին եւ յառաջ երթային։

Դ· Պօղոս իրաւունք ունէր յանդիմանելու զՊետրոս, որ առաջ Քրիստոնէական ազատութեան եւ յիշեալ ժողովոյն որոշման ոգւոյն համաձայն վարուելով, յետոյ քանի մը անձանց հաճոյանալու համար իր վարմունքը փոխեց, եւ պարզամիտ ուղղահաւատացեալները սարսափութեան մէջ ձգեց։

Ե· Այս պատմութենէն եառքը Պօղոսի եւ Պետրոսի իրարու վրայ սէրը յայտնի կը ցուցնէ թէ Պետրոս եղբայրաբար ընդունեց Պօղոսի յանդիմանութիւնը։

Զ· Գաղ· Բ· գլխոյն վերջին խօսքերէն կը հասկցուի որ Պօղոս տեսաւ թէ Հրեայ եւ Յոյն հաւատացելոց մէջտեղ չնչին սարբերութիւններէն կրնային ժամանակ խորութիւններ եւ հակառակութիւններ ծագիլ հարկաւոր եւ կարեւոր խնդրոց համար։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐԲՈՐԴ

Պօղոսի երկրորդ առաքելական ճամբորդութիւնը

ԺԵ· 40—ԺԶ· 22

(40) Պօղոս ալ Շիղան ընտրեց ու եղաւ, †եղբայրներէն Աստուծոյ շնորհացը յանձնուելով, (41) եւ Սիւրիայի ու Կիլիկիայի մէջ կը պտըտէր †ու եկեղեցիները կը հաստատէր։

ԳԼ· ԺԶ

(1) Եւ հասաւ †Դերբէ ու

°ԳԼ· ժդ· 23։—‡ԳԼ· ժզ· 5։

—

՚ԳԼ· ժդ· 6։—բ ԳԼ· ժթ· 22։ Հռովմ· ժզ· 21։ ա Կոր· դ· 17։ փիլ· բ· 19։

Հմբ· 40, 41։ Սաստիկ դիտցուած չէ թէ երուսաղէմի ժողովէն եառքը Պօղոս Անտիոքայ մէջ որչափ ժամանակ մնաց մինչեւ իր երկրորդ ճամբորդութիւնը։ Հաւանական է թէ հոն ամբողջ տարի մը չմնալով, Քրիստոսի թուականին 51 ին վերջը կամ 52 ին սկիզբը ճամբայ ելաւ։

Հմբ· 1։ Պօղոս նախ իր հայրենեացը մէջ գտնուած եկեղեցեաց այցելութիւն ըրաւ, եւ յետոյ Տարսոնի կողմերէն ուղղակի Դերբէ գնաց այցելութիւն ընելու նաեւ այն եկեղեցեաց, զորս իր առաջին ճամբորդութեան առեն կազմած էր։

Հմբ· 3։ Պօղոսի զՏիմոթէոս Քրիստոնէն ուշադրութեան արժանի է, քանզի Պօղոս, ինչպէս յայտնի է Գաղ· Բ· 3 համարէն, Տիտոսի Երուսաղէմի մէջ Քրիստուելուն հաճութիւն չտուաւ։ Ոմանք կը կարծեն թէ Պօղոս այս երկու դէպքին մէջ հակասութեամբ վարուեցաւ, սակայն Տիմոթէոսի

ա Թես· գ· 2։ ա Տիմ· ա· 2։ բ Տիմ· ա· 2։—‡բ Տիմ· ա· 5։—զԳԼ· գ· 3։—եա Կոր· Թ· 20։ Տես Գաղ· բ· 3։ ե· 2։

պարագանները Տիտոսէնն չատ տարբեր էին։

Ա· Թլփատութիւնն ըստ ինքեան ոչ օգտակար է եւ ոչ վնասակար, բայց

Բ· Պարագաներէն միայն կըրնայ հասկցուիլ թէ անոր դրծադրութիւնն օրինաւոր էր թէ ապօրինաւոր։

Գ· Տիտոսի Թլփատուիլը պահանջողները բոլոր ծիսական արարողութիւնները (այսինքն Մովսիսական օրէնքը) եկեղեցւոյ մէջ հաստատել ուզող Հրեայ հաստատեալներն էին, եւ անոնց զիջանելով զՏիտոս Թլփատել՝ անոնց մտատի գաղափարները պաշտպանել էր, բայց

Դ· Որովհետեւ Տիմոթէոս Պօղոսի ընկերը պիտի ըլլար, եւ Պօղոս չէր ուզեր դեռ չհաստատուող Հրեաները բարկացնել եւ անոնց Քրիստոսի գառնալուն արգելք յարուցանել, յարմար գտաւ զՏիմոթէոս Թլփատել։ Մանաւանդ սա եւս դիտողութեան արժանի է որ,

նիկա ան տեղւոյն՝ եղած Հրէաներուն համար, ինչու որ ամէնն ալ գիտէին թէ անոր հայրը Յոյն էր։ (4) Ու քաղաքներէն անցնելով, Երուսաղէմի եղած առաքեալներէն ու երէցներէն ապստղուած հրամանները կ'աւանդէին անոնց՝ որ պահեն։ (5) Եկեղեցիները ալ հաւատքի մէջ կը հաստատուէին, և օրէ օր անոնց թիւը կ'աւելնար։

(6) Եւ Փռիւգիա ու Գաղատացւոց կողմերը պտըտեցան. և Սուրբ Հոգիէն արգիլուելով որ Ասիոյ խօսքը Ասիայի մէջ չխօսին, (7) Միւսիայի կողմերը որ եկան, կը ջանային դէպ՚ի Բիւթանիա երթալ. և [Յիսուսի] Հոգին թոյլ չտուաւ ա-նոնց։ (8) Եւ Միւսիայի քովէն անցնելով Տրովադա իջան։ (9) Եւ հոն դիշերը Պօղոսին տեսիլք մը երեւցաւ. Մակեդո-նացի մարդ մը կայներ կ'աղաչէր անոր ու կ'ըսէր, Մակեդոնիա անցիր և օգնէ մեզի։ (10) Ու երբոր ան տեսիլքը տեսաւ՝ շուտ մը ուզեցինք Մակեդոնիա ելլել, հասկընալով

— ԸՆԿ. ԺԱ. 28, 29։ — ԵԳԼ. ԺԱ. 41։

Տիմոթէոսի մայրը Հրեայ էր, ուստի եւ անոր թլփատուիլն հարկ էր ըստ օրինի։

Զ. Եթէ Տիտոս Երուսաղէմի մէջ թլփատուեր, թլփատութիւնը հարկաւոր պիտի համարուէր. բայց Տիմոթէոսի թլփատուիլն այսպիսի մեկնութիւն չունէր, քանզի (1) թլփատուիլն առաջ ալ թէ ան եւ թէ ուրիշ անթլփատ Քրիստոնեայք ընդունուեցան իբրեւ ճշմարիտ հաւատացեալ եղբայրներ։ (2) Պօղոս անատեն (Գլուխ 15 համարին նայելով) Երուսաղէմի ժողովին որոշումը թէ թլփատութիւն պէտք չէր, կ'աւանդէր եկեղեցիներուն որոնց այցելութիւն կ'ընէր։

Հմր. 6—8։ Պօղոս Իկոնիոնէն չիտակ դէպ՚ի հիւսիս դառնալով, Գաղատիոյ գաւառը, եւ հաւանականաբար Անկիւրիա գնաց, որ այն գաւառին գլխաւոր քաղաքն էր։ Հաւանական է նաեւ թէ Պօղոս ոչ միայն Անկիւրիա, այլ եւ Պեսինոս կոչուած քաղաքը եկեղեցի հաստատեց, քանզի Գաղատացւոց Թուղթը, զոր անկէ ետքը գրեց, ոչ թէ Գաղատիոյ եկեղեցւոյն, այլ «եկեղեցիներուն» կ'ուղղէ։ Երբ Պօղոս Անկիւրիայէն ելլելով դէպ արեւելք կ'երթար, հարկաւ պիտի անցնէր այն քաղաքէն։ Յայտնի է թէ Պօղոս անատեն կազմեց Գաղատիոյ եկեղեցին կազմող կողմերէն դեկնները։ Յետոյ այն կողմերէն Սարդիկէի եւ Եփեսոսի կողմերը երթալու. բայց տեսիլքի մէջ պատուէր եղաւ անոր չերթալ այն կողմերը։ Եւ երբ արգելուեցաւ նաեւ դէպ՚ի հիւսիս, այսինքն Բիւթանիոյ կողմերը, երթալէ, ստիպուեցաւ չիտակ Տրովադա երթալ։ Հաւանական է թէ այս պատգամը Տէրոջմէն առաւ Աֆիոն—Գարահիսարի կողմերը։

Եօթներորդ համարին մէջ վերջնական «Հոգի» բառին՝ «Յիսուսի Հոգին» կարգալ չիտակ է, բայց իմաստը վեցերորդ համարին իմաստէն տարբեր չէ. քանզի կը նշանակէ թէ Քրիստոսի կամքը Հոգւոյն Սրբոյ միջոցաւ յայտնուեցաւ։

Հմր. 9—12։ Ակէ յայտնի է որ Պօղոսի Եւրոպա անցնիլը մասնաւոր տեսլեան մը պատճառաւ եղաւ։

— ԸԲ ԿՈՐ. Բ. 12։ Բ ՏԻՄ. Դ. 13։ — ԸԳԼ. Ժ. 30։ — ԼԲ ԿՈՐ. Բ. 13։

որ Տէրը մեզ կը հրաւիրէ անոնց աւետարան քարոզելու։

(11) Ուստի նաւով Տրովադայէն ելանք ու չիտակ Սամոթրակէ գացինք, ու հետեւեալ օրը Նէապօլիս. (12) եւ անկէ ալ Փիլիպպէ, որ է Մակեդոնիայի մէկ մասին գլխաւոր քաղաքը՝ Կողոնիա. և ան քաղաքին մէջ քանի մը օր կեցանք։ (13) Ու շաբաթ օրը քաղաքէն գուրս ելանք գետեզերքին քովը՝ ուր որ աղօթարանի մը կարծուէին աղօթք ընելու, ու նստեցաւ ժողվուած կիներուն կը խօսէինք։ (14) Եւ Թիւատիր քաղաքէն ծիրանավաճառ կին մը Լիդիա անուն, որ աստուածավախ մէկ մըն էր, մտիկ կ'ընէր. Տէրն սիրտը բացաւ

Փիլ. ա. 1։ — * այսինքն՝ գաղթականաց տեղ։ — ԼՂ ՈՒԿ. իդ. 45։ — ԲԾՆ. ԺԹ. 3, իգ. 11, Դատ. ԺԹ. 21, Ղ ՈՒԿ. իդ. 29։ Երբ. ԺԳ. 2։ — Ե ա Թագ. իբ. 7։ — ԻԳԼ. ԺԹ. 24։ — † ՊՈՒՆԴ ձեզի

Այն տեղերուն մեծագոյն մասը որոնց Պօղոս այցելութիւն ըրաւ՝ երեւելի ծովեզերեայ քաղաքներ էին Մակեդոնիոյ, այսինքն Յոյնաստանի հիւսիսային կողմը։

Այն տեղերը որոնց Պօղոս նախ այցելութիւն ըրաւ՝ Հռովմէական կառավարութեան կողմէն չվնասած քաղաքներ էին։ Առանց մին էր Փիլիպպէ, որ 12երորդ համարին մէջ «Կողոնիա», այսինքն գաղթականութիւն կը կոչուի. ըսել է թէ Հռովմայեցիք հոն ուրիշ տեղերէ ընտանիք գաղթել տալով հիմնած էին այն քաղաքը։

Հմր. 13—15։ Փիլիպպէի մէջ չատ քիչ Հրեայ կար, ուստի կը կարծուի թէ Պօղոս անատեն իր հայրենակիցներէն ոչ զոք տեսաւ հոն։ Բայց քաղքին մօտ անցնող գետի

ցաւ՝ Պօղոսին ըսածներուն ուշադրութիւն ընելու։ (15) Ու երբոր մկրտուեցաւ ինքը և իր տունը, աղաչեց ու ըսաւ, թէ որ դիս Տէրոջը հաւատացեալ կը սեպէք, իմ տունս մտէք բնակեցէք. և ստիպելով տարաւ մեզ։

(16) Ու եղաւ որ երբ մենք աղօթքի կ'երթայինք, աղախին մը պատահեցաւ մեզի որ Հարցուկ՚ոգի ուներ, որ գուշակութիւն ընելով՝ իր տէրերուն շատ վաստակ կը բերէր։ (17) Ասիկա Պօղոսին եւ մեր ետեւէն իյնալով կը պոռար ու կ'ըսէր, Այս մարդիկը Բարձրեալ Աստուծոյ ծառաներն են, որ †մեզի փրկութեան ճամբան կը քարոզեն։ (18) Եւ աս բանը շատ

մը քով չաբաթ օր մը պատեհութիւն գտաւ Աւետարանը քարոզելու խումբ մը կանանց, եւ Թիւատիրցի (Ագ—Հիսարցի) կին մը ընդունեց կենաց խօսքը։ Այս պատմութենէն կը հասկցուի որ այս կինը հարուստ էր, եւ բոլոր ընտանեօք մկրտուելով, Փիլիպպէի եկեղեցւոյն առաջին անդամն եղաւ։

Հմր. 16—18։ Այս համարներէն կը հասկցուի որ դիւահար կինը վկայութիւն կու տար թէ Պօղոսի պաշտօնն Աստուծմէ էր, բայց որովհետեւ այսպիսի մէկու մը վկայութիւնն արդելք էր Աւետարանի քարոզութեան հոգեւոր ազդեցութեանը, Պօղոս ասոր չհաճեցաւ, ուստի հրաչիւք հանելով գինը, ցուցուց թէ ինք արդարեւ ունէր

օրեր կ'ընէր. իսկ Պօղոս հլըշ-
տանալով՝ դարձաւ ու ըսաւ
ան ոդիին, Յիսուս Քրիստոսի
անունովը հրաման կ'ընեմ քե-
զի, ելիր ատկէ. ևւ նոյն ժա-
մուն ելաւ: (19) Երբոր տեսան
անոր տէրերը որ իրենց վաստա-
կին յոյսը կարեցաւ, ²Պօղոսը
ու Շիղան բռնեցին ու ³հրա-
պարակը քաշեցին իշխաններ-
բուն առջին: (20) Եւ տարին
զանոնք զօրագլուխներուն քո-
վը ու ըսին, Այս մարդիկը ⁴մեր
քաղաքը իրար կ'անցընեն. Ի-
րենք Հրեայ են, (21) եւ անանկ
սովորութիւններ կը քարոզեն,
որ արժան չէ մեզի ընդունիլ՝
ոչ ալ ընել, ինչու որ Հռովմա-
յեցի ենք: (22) Եւ բազմու-
թիւնը անոնց վրայ դիմաւորեցաւ.
զօրագլուխներն ալ բռնու-
թեամբ անոնց հանդերձները
հանեցին, ևւ հրաման ըրին որ
գանո՛ծ ծեծեն. (23) Եւ անոնց
շատ վէրքեր տալէնետեւ բան-
որ դրին, պատուիրելով բան-
տապետին որ զգուշութեամբ
պահէ զանոնք: (24) Ան ալ ա-
նանկ հրաման առնելով՝ զա-
նոնք ներսի բանտը դրաւ ու
ոտքերնին կոճղի մէջ ամուր-
ցուց:

(25) Եւ կէս գիշերին Պօղոս
ու Շիղա աղօթք կ'ընէին և
գԱստուած կ'օրհնէին, ու բան-
տարկեալներն ալ անոնց մտիկ
կ'ընէին: (26) Եւ յանկարծա-
կի մեծ շարժ մը եղաւ, անանկ
որ բանտին հիմերը սասանե-
ցան, և անմիջապէս ⁵բոլոր
դռները բացուեցան, ու ա-
մէնուն կապերը արձկուեցան:
(27) Եւ բանտապետը երբոր
արթընցաւ ու բանտին դռնե-
րը բացուած տեսաւ, թուրը
քաշեց և ինքզինքը պիտի ըս-
պաններ, կարծելով թէ կապ-
ուածները փախեր են: (28) Բայց

Տես Մաթ. ա. 25, 34։ — ²Մար. ժգ. 47։ — ³Ղկ. ժթ. 25, 26։ — ⁴Ղկ Կոր. գ. 5։ — ⁵Մատ. ժ. 18։ — ⁶Գ Թագ. ժբ. 17։ Գլ. ժե. 6։ — ⁷Բկոր. գ. 5։ ժա. 23, 25։ ա Թես. բ. 2։ — ⁸Գլ Ղ. 31։ — ⁹Գլ. ե. 19։ ժբ. 7, 10։

առանձնաշնորհութիւն Աստուծմէ: Բայց այս հրաչքին առաջին ղեկա-
լի արդիւնքը խռովութիւն եւ հա-
լածում եղաւ:

Հմբ. 22, 23: Պօղոս մանաւոր
արտօնութիւն ունենալով Հռով-
մէական քաղաքացութեան, կը
համարուէր ուրիշ Հռովմայեցւոց
հաւասար:

Այս արտօնութիւնն ունեցող-
ներն առանց դատի կամ հարցու-
փորձի ծեծել կամ չղթայակապ
ընել օրինաւոր չէր, այսինքն Հռով-
մէական կառավարութեան դա-
տաստանական օրինաց հակառակ
էր. ուստի եւ Հռովմայեցի մը այն
կերպով պատժող կամ բանտար-
կող պաշտօնատարք խստիւ կը
պատժուէին:

Այս դէպքին պատմութենէն կը
տեսնուի որ քաղքին պաշտօնա-
տարներն աճապարանօք գործե-
լով, հարցուփորձ չըրին թէ Պօղոս
եւ Շիղա Հռովմայեցի էին թէ ոչ,
եւ ոչ ալ ժամանակ եւ պատեհու-
թիւն տուին Պօղոսի այս անիրա-
ւութեան դէմ բողոքելու:

Հմբ. 26—34: Զարմանք չէ որ
բանտապետը խորհեցաւ ինքզինք
սպաննել, քանզի տեսնելով որ
բանտին բոլոր դուռները հրաչալի
երկրաշարժէն բացուած էին, կար-

Պօղոս բարձր ձայնով կանչեց
ու ըսաւ, Դուն քու անձիդ
ձեռաս մը մի ըներ, ինչու որ ա-
մէնքս ալ հոս ենք: (29) Եւ ա-
նիկա ճրագ մը ուզեց ու ներս
վազեց, և դողալով Պօղոսին ու
Շիղային առջեւը ինկաւ. (30) Եւ
անոնք դուրս բերելով ըսաւ,
ՏԷրերը, ինծի ի՞նչ պէտք է ը-
նել որ փրկուիմ: (31) Անոնք
ալ ըսին, ¹⁰Հաւատա Տէր Յի-
սուս Քրիստոսին, ու պիտի
փրկուիս դուն և քու տունդ:
(32) Եւ Տէրոջը խօսքը խօսե-
ցան անոր, ու ան ամէնուն որ
իր տանը մէջն էին: (33) Եւ
առաւ զանոնք գիշերուան նոյն
ժամուն ու անոնց վէրքերը
լուաց, և չուտ մը մկրտուե-
ցաւ ինքը ու բոլոր իրենները:
(34) Եւ զանոնք իր տունը տա-
նելով՝ Տանոնց առջեւը սեղան
դրաւ, և բոլոր տունովը ու-
րախ եղաւ՝ Աստուծոյ հաւա-

ՂԻսկ. գ. 10։ Գլ. բ. 37։ Թ. 6։ — ¹⁰Յովհ. գ. 16, 36։ ե. 47։ ա Յովհ.

ծեց թէ բանտարկեալները փախած էին, եւ խորհելով թէ իրեւ անհոգ ի մահ պիտի դատապարտուէր, լաւ համարեցաւ հոն դիլեր առնել մեռնիլ, քան թէ յետոյ հրապարակաւ սպանուիլ խայտառակութեամբ: Բայց մանաւանդ չնորհքն Աստուծոյ այն դիլեր այս մարդը եւ անոր բոլոր ընտանիքը Քրիստոսի հաւատալով, յարեցան եկեղեցւոյն որ այն քաղքին մէջ պիտի հաստատուէր:

Հմբ. 35—40: Փիլիպպէի կառավարութիւնը զՊօղոս եւ զՇիղա պիտի արձակէր, բայց այնպէս հրապարակաւ անարգութիւն եւ

տալով: (35) Ու երբոր առտու
եղաւ՝ զօրագլուխները խրկեցին
սպասաւորները ու ըսին, Ար-
ձակէ առ մարդիկը: (36) Բան-
տապետն ալ այն խօսքերը
Պօղոսին պատմեց, թէ Զօ-
րագլուխները խրկեցին որ ար-
ձակուիք. ուստի հիմա ելէք
և խաղաղութեամբ գացէք:
(37) Բայց Պօղոս ըսաւ անոնց,
Մեզ յայտնապէս ծեծելով՝ որ
չդատապարտուած ¹¹Հռովմա-
յեցի մարդիկ ենք, բանտը դը-
րին, ու հիմա գաղտո՞ւկ կը
հանեն մեզ. առանկ չէ, հա-
պա թող իրենք գան ու մեզ
հանեն: (38) Եւ սպասաւորնե-
րը զօրագլուխներուն պատմե-
ցին այն խօսքերը. անոնք ալ
երբոր լսեցին թէ Հռովմայեցի
են՝ վախցան, ու եկան քաղ-
ցրութեամբ խօսեցան անոնց
հետ. (39) Եւ դուրս հանելով՝
¹²կ'աղաչէին որ ան քաղաքէն

Ե. 10։ — ՂԻսկ. Ե. 29։ ժԹ. 6։ — ¹¹Գլ. Իբ. 25։ — ¹²Մատ. ը. 34։

անիրաւութիւն կրելէ ետքը, իր-
եւ հաշիւ պրծնել յանցաւորներ
փախչելը դարձեալ պատճառ պի-
տի ըլլար անոնց անարգուելու եւ
յանիրաւի պատժուելու: Պօղոս եւ
Շիղա գիտնալով զայս, պահանջե-
ցին կառավարութենէն իրենց ի-
րաւունք ընել հրապարակաւ. եւ
վերջապէս պատուով եկան անկէ.
իսկ տեղական կառավարութեան
անպատիժ մնալը Պօղոսի եւ Շի-
ղայի ներողամտութենէն էր:

Եթէ մտադրութեամբ կարդանք
Փիլիպպեցւոց Թուղթը զոր Պօղոս
այս դէպքէն քանի մը տարի ետքը
գրեց, կը տեսնենք թէ Փիլիպպէի

երթան : (40) Ա՛նոնք ալ բան-
տէն ելլելով՝ Լիւդիային տունը
մտան, ու եղբայրները տեսան ու
մխիթարեցին զանոնք և դացին։

ԳԼ· ԺԷ

(1) Եւ Ամփիպօլիսէն ու Ապո-
ղոնիայէն պտըտելով Թեսաղո-
նիկէ եկան, ուր էր Հրէաներ-
ուն ժողովարանը : (2) Պօղոս
ալ իր սովորութեանը պէս ա՛ա-
նոնց մէջը մտաւ, և երեք շա-
բաթ օր խօսեցաւ անոնց հետ
գիրքերէն, (3) Մեկնելով և
առջեւնին դնելով թէ Քրիստոսի
էր իրեաց չարչարուիլ, ու
մեռելներէն յարուիլն առ-
նել, և թէ Ա՛ն Յիսուսը որ ես
ձեզի կը քարոզեմ, ըսա՛, Քրիս-
տոսն է : (4) Եւ անոնցմէ ոմանք
հաւատացին ու Պօղոսին և Շի-
ղային հետ միացան. ասոնց
ծավալս Յոյներէն ալ մեծ բազ-
մութիւն, ու երեւելի կիներ-
ներէն ալ հա՛ա՛պտ՛ա՛ղներ քիչ մը :

Ես. ԼԴ. 4 :

—

Ղուկ. գ. 16 : ԳԼ. թ. 20 : ժգ.
5, 14 : ԺԳ. 1 : ԺԶ. 13 : ԺԹ. 8 : —
Ընդ. ԻԳ. 26, 46 : ԳԼ. ԺԶ. 28,

եկեղեցւոյն վիճակը Պօղոսի ուրա-
խութեան պատճառ էր, այն երկ-
րին ալ՝ բարի օրինակ :

—

Հմր. 1—15: Պօղոս եւ Շիղա փի-
լիպպէէն ելան եւ արքունի ճամբով
շիտակ Թեսաղոնիկէ գացին : Փի-
լիպպէէն մինչեւ Թեսաղոնիկէ
հեռաւորութիւնը իբր 100 մղոն է :

Թեսաղոնիկէ քաղաքն այն ժա-
մանակէն մինչեւ հիմա, թէ եկե-
ղեցական եւ թէ ընդհանուր պատ-

էին : (5) Բայց չհաւատացող
Հրէաները նախանձեցան, և
քանի մը դատարկապորտ անօ-
րէն մարդիկ առնելով՝ աղմուկ
հանեցին ու քաղաքը տակնու-
վրայ ըրին, և Յասոնին տանը
վրայ յարձակելով՝ կ'ուզէին
զանոնք ժողովրդին առջեւը տա-
նիլ : (6) Ու երբոր զանոնք չգը-
տան, Յասոնը ու մէկ քանի
եղբայրներ քաշելով տարին
քաղաքապետներուն առջեւը,
կանչռըտելով թէ Ա՛նոնք որ
աշխարհը տակնուվրայ ըրին՝
հոս ալ հասեր են. (7) Որոնք
Յասոն ընդուներ է. և ասոնք
ամէնը կայսրին հրամանացը
դէմ կը դործեն, Ըսելով թէ
ուրիշ թագաւոր մը կայ Յիսուս :
(8) Եւ խռովեցուցին ժողովուր-
դը ու քաղաքապետները, որ
ասա բաները կը լսէին : (9) Բայց
երբոր Յասոնէն և ուրիշներէն
երաշխաւորութիւն առին, ար-
ձակեցին զանոնք : (10) Իսկ

Գաղ. գ. 1 : — ԳԼ. իբ. 24 : — ԳԼ.
ԺԵ. 22, 27, 32, 40 : — Հռովմ.
ԺԶ. 21 : — ՂԼ. ԺԶ. 20 : — Ղուկ.
իգ. 2 : Յովհ. ԺԹ. 12 : ա Պետ. բ. 13 :
— ԳԼ. թ. 25 : Հմր. 14,

մութեան մէջ, երեւելի եւ կա-
րեւոր է : Ինչպէս հիմա նոյնպէս
այն աեեն հոն չատ Հրեայք կը
բնակէին : Պօղոս Թեսաղոնիկէի
մէջ իբր երեք շաբաթ կենալով
աշխատեցաւ, եւ, ինչպէս կ'ե-
րեւի, Պօղոս դէտ Թեսաղոնիկէէն
եկած չէր, երբ Տիմոթէոս հոն հա-
սաւ : Պօղոսի աշխատութիւնն ար-
դիւնաւոր եղաւ հոն, եւ եկեղեցի
մը հաստատուեցաւ, բայց ասասիկ
հալածուամ ալ եղաւ :

եղբայրները չուտ մը դիշերով
Պօղոսը և Շիղան Բերիա խրը-
կեցին. որոնք հոն հասնելով՝
Հրէից ժողովարանը դացին :
(11) Ասոնք Թեսաղոնիկէի մէջ
եղողներէն աւելի ազնիւ մար-
դիկ էին, որ Ա՛ստուծոյ խօսքը
կատարեալ յօժարութեամբ
ընդունեցին, և Ամէն օր Գիր-
քերը կը քննէին թէ ասա՞նկ է : (12) Ուստի
անոնցմէ շատերը հաւատացին.
և պատուաւոր ցոյն կիներէն
ու մարդոցմէն հա՛ա՛պտ՛ա՛ղներն ալ
քիչ չէին : (13) Բայց երբոր
Իմացան Թեսաղոնիկեցի Հրէա-
ները թէ Բերիայի մէջ ալ Ա՛ս-
տուծոյ խօսքը քարոզուեցաւ
Պօղոսէն, հոն ալ եկան ու ժո-
ղովուրդը դրդռեցին : (14) Ա՛ն-
ատեն եղբայրները չուտ մը

Բէս. ԼԴ. 16 : Ղուկ. ժգ. 29 : Յովհ.
ե. 39 : — Ա՛Պատ. ժ. 23 :

Պօղոս նախ Բերիա եւ յետոյ Ա-
թենք գնաց մինակ, եւ Աթենք
քիչ մը ատեն կենալով քաղքին
բնակչաց այլեւայլ պաշտամունքը
գննելէն ետքը, Արիսպագոս կոչ-
ուած լեռը հաւքուած ժողովըր-
դեան վիճակին յարմար ատենաբա-
նութիւն մը ըրաւ, եւ անկէ եկաւ
Կորնթոս :

Դանի մը շաբաթ ետքը Պօղոս
Կորնթոսէն Թեսաղոնիկեցի հաւա-
տացելոց թուղթ մը գրեց, որ Պօ-
ղոսի թուղթերուն առաջինը կը
համարուի : Այս թուղթն ուշադ-
րութեան արժանի է սա կողմանէ
որ, մինչ Պօղոսի թուղթերուն չա-
տերն առ այլ եկեղեցիս՝ այն եկե-
ղեցիներուն կազմուելէն երկայն
ատեն ետքը գրուեցան, Թեսաղո-
նիկեցւոց առաջին թուղթը գրուե-

ցաւ այն եկեղեցւոյն կազմուելէն
քիչ ժամանակ ետքը, այն է յամի
Տեառն 53, ուստի եւ եկեղեցւոյն
այն ատենուան վիճակը մեզի կ'ի-
մացընէ :

Պօղոս Աթենքի մէջ

Հմր. 16—21 : Հին Յունաց ամե-
նէն երեւելի դիտուններն Աթի-
կէի երկիրը կը բնակէին, եւ Աթէնք
այն երկրին մայրաքաղաքն էր :
Աթենացիք չատ կը պարծէին իրենց
քաղքին վրայ՝ անոր դիրքը, օ-
դին, չքեղութեանը եւ մանաւանդ
անոր վաոաւոր պատմութեանը
եւ այն մեծանուն նկարիչներուն,
քանդակագործներուն եւ փիլիսոփա-
յներուն համար որ հոն ծաղկե-
ցան : Աթէնք եւ մանաւանդ անոր
բարձր մտքնաւորդը՝ այլեւայլ չա-

մէկ քանիները իրեն հետ հաւճառութիւն կ'ընէին. և ոմանք կ'ըսէին, Աս սերմանաքաղը ի՞նչ ըսել կ'ուզէ. ուրիշներն ալ կ'ըսէին, կ'երեւի թէ հոն մը օտար աստուածներու քարոզիչ է. ինչու որ Յիսուսը ու յարութիւնը կ'աւետարաներ անոնց: (19) Եւ առին զանիկա Արիսպագոսը տարին, ու կ'ըսէին, կրնա՞նք իմանալ թէ ինչ էատ նոր վարդապետութիւնը որ դուն կը ղրուցես: (20) Քանդի մեր ականջներուն օտար բաներ կը բերես. ուրեմն կ'ուզենք իմանալ թէ ինչ

տուածոց փառաց եւ երկրպագութեան համար կանգնուած մեհեաններով եւ դրօշակներով զարդարուած էր: Աթէնք իր մեծ եւ փոքր մեհեաններուն համար չատ հռչակաւոր էր: Հոս պէտք է հասկնալու ըսել թէ Յոյնք եւ Հռովմայեցիք ինչ գաղափար ունէին աստուածութեան վրայ: Անոնց անապաչական կարծեացնայելով, չաստուածոց բարքն ու վարքը մարդոց բարուց եւ վարուց ճիշդ նման էին: Կը կարծուէր թէ չաստուածներն ալ մարդոց պէս կը հաղարտանան եւ կը նախանձին, կը սիրեն եւ կ'ատեն, կ'ուտեն եւ կ'ըմպեն, կ'ամուսնանան եւ կ'ամուսնացնեն: Չաստուածոց մէջ մին գլխաւոր կը համարուէր, եւ Յոյնք առհասարակ այն գլխաւորին աւելի պատիւ կու տային, բայց միւսներն ալ կը պաշտէին զոհիք եւ նուիրօք: Քաղաքներէն ոմանց մէջ, մանաւանդ Աթէնքի մէջ, չատ կուռքեր կային, բայց իւրաքանչիւր քաղաք իր յատուկ պաշտպան չաստուածն ունէր: Զորօրինակ Կորնթոսի յատուկ պաշտպանն էր Ապոլիկ չաստուածուհին. Եփեսոսի պաշտպանն էր Արտեմիս չաստուածուհին. Աթէնք Աթենաս կոչուած չաստուածուհւոյն պաշտպանութեան տակ էր: Իւրաքանչիւր քաղքի բնակիչներուն քարքը եւ առլորութիւններն անոնց քաղքին չաստուածոց ընծայուած յատկութենէն կը հակկուէր. զորօրինակ ինչպէս ութեւտասաններորդ գլխոյն մեկնութեան մէջ պիտի

աեանուի, Կորնթացիք, որ մանաւորապէս ցանկութեան չաստուածոյն երկրպագու էին, զուրկ էին համեստութենէ, եւ չնութեան եւ անառակութեանց հակամէտ: Բայց որովհետեւ Աթէնքի բուն չաստուածուհին, Աթենաս, իբրեւ ժուժկալ եւ կոյս կը նկարագրուի, կ'երեւի թէ Աթենացւոց բարքն աւելի գովելի էր քան ուրիշ ժողովրդոց բարքը:

Աթենացւոց բուն չաստուածուհին, Աթենաս, իմաստութեան աստուածուհի կը համարուէր. ուստի եւ Աթէնք ուսանց, գիտութեանց եւ փիլիսոփայութեան կողմանէ չատ անուանի էր: Աթենացի իմաստասիրաց դրութիւնները մինչեւ ցարդ պահուած են, եւ դեռ յարգի են: Մանաւանդ Պղատոնի եւ Արիստոտելի փիլիսոփայութիւնը փիլիսոփայից մէջ առն յարգութիւն գտաւ: Թերեւս կարծուի թէ Պօղոս, Աթէնքի պէս քաղքի մը մէջ, Աթենացւոց ուշադրութիւնը գրաւելու համար առաջին անգամ փիլիսոփայական դրութեանց եւ խնդիրներու վրայ պիտի ճառէր: Պօղոս ուսեալ եւ գիտուն էր: Յունարէն լեզուն անոր մայրենի լեզուին պէս էր. եւ անտարակոյս ամենէն դիւրաւն Յոյնաց հետ վիճաբանելու կարող էր, սակայն այսպիսի վէճերու չմտաւ, ինչպէս որ եաքը պիտի տեսնուի:

Աթենացւոց կողմէն այսպիսի վիճաբանութեանց համար հրաւէրներ հարկաւ եղան Պօղոսի, ինչ-

---

Ե ԳԼ. ժդ. 14: — Ֆ Մատ. ժա. 25: — ԼԳԼ. է. 48: — Հ Սաղ. ծ. 10—13: — Յ Ումն. բ. 7: Թես. ժգ. 22: Յոբ. ժբ. 10: Ել. 3: լգ. 4: Ես. խբ. 5: ծէ. 16: Ջաք. ժբ. 1: — Ը Ը Օր. լբ. 8: — Ճ Հռովմ. ա. 20: — Ր ԳԼ. ժդ. 16: — Յ Կոր. ա. 17: Եբր. ա. 3: — Ն Տիտ. ա. 12: — Ը Եսթ. խ. 18:

պէս ութեւտասաններորդ համարին մէջ յիշուած է թէ, երկու փիլիսոփայական աղանդներու կուսակիցներ անոր հետ վիճաբանել ուզեցին: Հոս յիշուած աղանդներուն երկուքը Քրիստոսի Թուականէն իբր 250 տարի առաջ ծագած էին: Առնց սկզբունքները բոլորովին իրարու հակառակ էին:

Հռովմայեցւոց մէջ Ստոյիկեաններ, իսկ Յունաց մէջ Եպիկուրեաններ չատ կային: Եպիկուրեանց սկզբունքը սա էր. Մարդ պարտի մանաւանդ հեշտութեանց հետեւիլ՝ հրանէ մը կարօտի պէս. քանզի ինքը կու տայ ամենուն կեանք ու շունչ եւ ամէն բան. (26) Ու բոլոր մարդոց ազգերը մէկ արիւնէ մը ըրաւ՝ որ բոլոր երկրի երեսին վրայ բնակին. և որոշուած ժամանակներ հաստատեց, ու անոնց բնակութեան սահմանները՝ (27) Որ ըլլայ թէ խարխափելով գինքը գտանեն. Թէպէտեւ մեր ամէն մէկէն ալ հեռու չէ. (28) Ինչու որ Անով կ'ապրինք և կը շարժինք ու կանք, Ինչպէս որ ձեր բանաստեղծներէն մէկ քանիներն ալ ըսին, Քանզի մենք անոր ցեղէն ալ ենք: (29) Ուստի որովհետեւ Աստուծոյ ցեղէն ենք, պէտք չէ որ անանկ սեպենք թէ Աստուածութիւնը նման ըլլայ ոսկիի կամ արծաթի կամ քարի, որ մարդուս վարպետութիւնովը

տուի՝ Հրանէ մը կարօտի պէս. Քանզի ինքը կու տայ ամենուն կեանք ու շունչ եւ ամէն բան. (26) Ու բոլոր մարդոց ազգերը մէկ արիւնէ մը ըրաւ՝ որ բոլոր երկրի երեսին վրայ բնակին. և որոշուած ժամանակներ հաստատեց, ու անոնց բնակութեան սահմանները՝ Զգաստուած վնտռելու, (27) Որ ըլլայ թէ խարխափելով գինքը գտանեն. Թէպէտեւ մեր ամէն մէկէն ալ հեռու չէ. (28) Ինչու որ Անով կ'ապրինք և կը շարժինք ու կանք, Ինչպէս որ ձեր բանաստեղծներէն մէկ քանիներն ալ ըսին, Քանզի մենք անոր ցեղէն ալ ենք: (29) Ուստի որովհետեւ Աստուածոյ ցեղէն ենք, պէտք չէ որ անանկ սեպենք թէ Աստուածութիւնը նման ըլլայ ոսկիի կամ արծաթի կամ քարի, որ մարդուս վարպետութիւնովը

ու խելքովը քանդակուած է։ (30) Ա՛րդ Աստուած *տգիտու-
թեան ատեններըը անտես ընե-
լով՝ հիմա ամէն տեղ կը պա-
տուիրէ բոլոր մարդոց որ ա-
պաշխարեն։ (31) ինչու որ ինքը
մէկ օր մը սահմանեց, որուն
մէջ աշխարհս արդարութեամբ
պիտի դատէ ան մարդուն ձեռ-
քովը՝ որն որ որոշեց, ու ամե-

*գԼ· ժգ· 15։ Հռովմ· գ· 25։— ՂՂ·ուկ· իդ· 47։ Տիտ· բ· 11, 12։ ա

նուն հաւատացուց՝ զանիկա
մեռելներէն յարուցանելով։

(32) Երբոր մեռելոց յարու-
թիւնը լսեցին, ոմանք ծաղր
կ'ընէին, ոմանք ալ կ'ըսէին.
Ա՛ս քանիդ հետը ուրիշ
անգամ մտիկ պիտի ընենք
քեզի։ (33) Եւ այսպէս Պօղոս
անոնց մէջէն ելաւ։ (34) Սա-
կայն քանի մը մարդիկ իրեն

Պետ· ա· 14։ դ· 3։— գԳԼ· ժ· 42։ Հռովմ· բ· 16։ ժգ· 10։— ԼԳԼ· բ· 24։

աւելի մօտ դաղափարներ ունէին։

Բնական էր որ Աթենացիք զՊօ-
ղոս իբրեւ նոր աստուծոյ մը վրայ
լուր բերող կամ անոր քահանա-
յապետը կարծէին, եւ ինչպէս
յիշուած է 21 համարին մէջ, Աթե-
նացիք միշտ նոր բանի հետամուտ
էին (հիմա ալ նոյն քնաւորութիւնն
ու բաղձանքն ունին)։ Պօղոս տար-
ուելուս Արիսպագոս կոչուած բլու-
րը, ուր ժողովուած բազմութիւնը
կը սպասէր լսել Պօղոսէն Քրիստո-
նէական կրօնքին վարդապետու-
թեանց բացատրութիւնը։

Հմ· 22—34։ Պօղոս երբէք Ա-
թենացւոց փիլիսոփայական վէճե-
րուն մէջ չմտաւ, այլ ակաւ ա-
նոնց քարոզել անծանօթ Աստուա-
ծը, բագին մը յիշելով որ Աթէն-
քի մէկ փողոցին մէջ տեսած էր,
եւ որ նուիրեալ էր Անծանօթին
Աստուծոյ։ Ըստ կարծեաց Աթե-
նացւոց, Պօղոս օտար աստուածնե-
րու քարոզիչ էր, եւ արդարեւ
այնպիսի Աստուծոյ մը քարոզիչ
էր որ անծանօթ էր Աթենացւոց։
Առաքեալը դիտնալով Աթենացւոց
քնութիւնը, կարող եղաւ բար-
ձրեալ Աստուծոյ վրայ անոնց տե-
ղեկութիւն տալ առանց զանոնք
վշտացնելու։ Այս տեսնելով Աթե-
նաց կամ քարոզին մէջ Պօղոս
չատ կարեւոր Քրիստոնէական
վարդապետութեանց չատերը բա-

յատրեց իր ունկնդիրներուն։ Մի
միայն արարիչ եւ բացարձակ դա-
տաւոր, եւ կատարեալ ստորոգելիք
ունեցող Աստուծոյ վրայ անոնց
գիտութիւնը չատ ազօտ էր։ Պօ-
ղոս ցուցուց թէ բարձրեալն Աս-
տուած է արարիչ ամենայն արարա-
ծոց, որ տեղւոյ ու ժամանակի մէջ
չսահմանուիր, եւ անհնար է նման-
ընել զանի մարմնաւոր բանի մը.
ուստի հնար չէ արտաքին եւ մարմ-
նաւոր կերպով ճշմարիտ երկրա-
պագութիւն ընել անոր, այլ պէտք
է որ անոր հոգեւոր եւ անկեղծ
երկրպագութիւն մատուցուի։ Երբ
Պօղոս կը բացատրէր թէ Աստուած
կենաց աղբիւր է մարդոց, ցուցուց
թէ այս ճշմարտութիւնը ցոյնաց
երեւելի փիլիսոփաներուն կար-
ծեաց եւ դրութեանցը համաձայն
էր. վերջապէս ցուցուց Աթենաց-
ւոց թէ կատարեալ Աստուած
րութիւնը ոչ միայն աստուածային
օրինաց, այլեւ բանականութեան
հակառակ էր։ Քանի մինչ
Աստուծոյ նմանութիւն ունենա-
լով, իբր անոր սերունդն ենք,
՚ի հարկէ Աստուած չի նմանիր ա-
նասնոց, բուսոց եւ հանքայ որ
քան զմեզ նուազ են, այլ հարկ
է որ քան զմեզ աղնիւ եւ գերա-
գոյն էակ մը ըլլայ։ Պօղոս ցուցուց
նաեւ թէ կուռքեր չունել եւ զա-
նոնք պաշտել յիմարութիւն է։

յարելով հաւատացին, որոնց
մէջն էր Դիոնեսիոս Արիսպա-
գացին եւ Դամարիս անունով
կնիկ մը, ու անոնց հետ ու-
րիշներ ալ։

ԳԼ· ԺԶ

(1) Ա՛սկէ ետեւ Պօղոս Աթէն-
քէն զատուելով Կորնթոս եկաւ,
(2) եւ մէկ Հրեայ մը գտաւ ՚Ա-
կիւղաս անունով, ծննդեամբ
Պոնտացի, որ իր Պրիսկիլա
կնկանը հետ նոր եկեր էր Ի-
տալիայէն, (կղօդիոսին հանած

՚ Հռովմ· ժգ· 3։ ա Կոր· ժգ· 19։ բ Տիմ· գ· 19։— էԳԼ· ի· 31։ ա Կոր· դ· 12։ ա Թես· բ· 9։ բ Թես· գ· 8։

Պօղոս բացատրելէն ետքը Աս-
տուծոյ փառաւոր յատկութիւննե-
րը եւ մարդուն փառքն ու պար-
տաւորութիւնը զԱստուած պաշ-
տելու, բացատրեց նաեւ թէ Յի-
սուս Քրիստոս մեռելներէն յարու-
թիւն առաւ եւ սահմանուած է
ինքնիշխան դատաւոր ըլլալ մար-
դոց։ Արդարեւ Պօղոս աւետարա-
նական հաւատքը եւ փրկութեան
ճամբան քարոզեց Աթենացւոց։
Պօղոսի քարոզութիւնն Աթէնքի
մէջ, ուրիշ տեղերու հետ բաղ-
դատմամբ, չատ արդիւնաւոր չե-
ղաւ, այսու ամենայնիւ կ'երեւի
թէ ոմանք անոր խօսքերն ընդու-
նելով Քրիստոսի հաւատացին։

Պօղոս կորնթոս կը կենայ և անոր աշ-
խատասիրեալներն այն տպչին մէջ եւ
կ'ենչեցնէ մը կը կատարէ
հմ· 1—17

Հմ· 1—11։ Անատեն Կորնթոս
քանի մը կռզմանէ անուանի էր
քան զԱթէնս։ Անոր վաճառակա-
նութիւնն ու հարստութիւնն ար-

հրամանին համար որ բոլոր
Հրեաները Հռովմէն հեռանան,)
ու անոնց քովը գնաց։ (3) Եւ
որովհետեւ ինքը արհեստակից
էր՝ անոնց քովը կեցաւ ։ Եւ կը
բաներ, (ինչու որ արհեստով
վրանագործ էին։ (4) ։Ու ամէն
շաբաթ օրերը ժողովարանին
մէջ կը խօսեր, եւ Հրեաները ու
Յոյները կը համոզէր։ (5) ։Ու
երբոր Շիղա եւ Տիմոթէոս Մա-
կեդոնիայէն իջան, ։Պօղոսին
հոգին եռանդով վառուած էր՝
լալով, Հրեաներուն վկայու-
թիւնով կը հաստատէր թէ Յի-

—։գԼ· ժէ· 2։— ։գԼ· ժէ· 14, 15։ —։Յոբ· կբ· 18։ ԳԼ· ժէ· 3։ Հմր· 28։

տաքոյ կարգի էր, եւ Կորնթացւոց գիտութիւնն ու փիլիսոփա-
յութիւնը աւորին չէր քան Աթե-
նացւոցը։ Բայց Կորնթացիք ուրիշ
մէկ պատճառաւ վատթարագոյն
էին քան զԱթենացիս, եւ գրեթէ
յոյս չկար թէ անոնք Քրիստոնէա-
կան հաւատքը պիտի ընդունէին։

Ինչպէս ըսինք, Կորնթոս քաղ-
քին բուն պաշտպանն էր սիրոյ
չաստուածուհին, Աստղիկ։ Անոր
հովանաւորութեան եւ ազդեցու-
թեանը տակ՝ Կորնթացիք գրեթէ
անհաւատալի պղծութեան մէջ ըն-
կղմեցան։ Այնպէս որ ոչ միայն
թոյլատրութիւն ունէին չնութիւն
եւ ամէն տեսակ անառակութիւն
գործելու, այլեւ այն չար բաները
գովելի կը համարէին. եւ որ յո-
ռետգոյնն էր, կրօնական պաշտա-
մանց կարգը կը դնէին այն բաները
Կորնթոսի մէկ հոյակապ եւ չքեղ
տաճարը հազար բոզի բնակարան
էր։ Շատ դիւրին է հասկնալ թէ
անոնք որ պիղծ եւ գարշելի մեղ-
քերն իբրեւ պաշտօն կը համարէ-
ին՝ ինչպիսի բարոյական կրնային

սուսը քրիստոսն է։ (6) Ընդունք ալ երբոր դէմ կեցան ու կը հայհոյէին, Ինքը հանդերձնե-րը թօթվելով ըսաւ անոնց, Ձեր արիւնը ձեր գլուխը, Ես անպարտ եմ. Ձեզի եւեւս հե-թանոսներուն պիտի երթամ։ (7) Եւ անկէ երթալով մտաւ մէկու մը տունն, որուն անունը *Յուստոս էր՝ աստուածավախ մարդ մը, որուն տունը ժողովա-րանին կից էր։ (8) Եւ ժողո-վըրդապետը Կրիսպոս իր բո-

ՂԳԼ· ԺԳ· 45։ ա Պետ· դ· 4։ — Ե Նեեմ· է· 13։ Մատ· ժ· 14։ ԳԼ· ԺԳ· 51։ — ՂԳԼԵ· բ· 9, 11, 12։ բ Թագ· ա· 16։ Եզեկ· ԺԸ· 13։ լդ· 4։ — Բե-զեկ· գ· 18, 19։ լդ· 9։ ԳԼ· բ· 26։

ղոր տունովը հաւատաց Տէրո-ջը. և Կորնթացիներէն շատե-րը լսելով հաւատացին, ու մկրտուեցան։ (9) Եւ Գիշերը տեսիլքի մէջ Տէրը ըսաւ Պօ-ղոսին, Մի վախնար, հապա խօսէ և լուռ մի կենար, (10) Ին-չու որ ես քեզի հետ եմ, և մէկը քեզի դէմ պիտի չելլէ՝ քեզի վնաս մը հասցընելու. քանզի ասս քաղաքիս մէջ ես շատ ժողովուրդ ունիմ։ (11) Եւ հոն տարի մը ու վեց ամիս կե-

— ՃԳԼ· ԺԳ· 46։ Իր· 28։ — *Որոշ Տիտոս Յուստոս — Ես կոր· ա· 14։ — ԼԳԼ· իգ· 11։ — Ե Երեմ· ա· 18, 19։ Մատ· Իր· 20։

ցաւ, ու Աստուծոյ խօսքը ա-նոնց մէջ կը սորվեցընէր։

(12) Եւ Աքայիայի փոխանորդ Գեղիոնին օրերը Հրեայք միաբանելով՝ Պօղոսին դէմ ելան, և զանիկաատեանը տարին, (13) Ըսելով թէ Աս-կա կը հրապուրէ մարդիկ օ-րէնքէն դուրս Աստուած պաշ-տելու։ (14) Ու երբոր Պօղոս իր բերանը բանալու պատրաստ էր, Գաղիոն ըսաւ Հրեաներուն, Թէ որ անիրաւութեան մը կամ չար գործքի մը համար էր, ով Հրեաներ, արժան էր ինծի

ՃԳԼ· Իգ· 29։ Իե· 11, 19։

որ ձեզի մտիկ ընէի։ (15) Բայց թէ որ վէճը խօսքի ու անուն-ներու և ձեր օրէնքին վրայով է, դուք ձեզմէն տեսէք. Ին-չու որ ես ատանկ բաներու դատաւոր ըլլալ չեմ ուզեր։ (16) Եւ զանոնք ատեանէն վռընտեց։ (17) Ընատեանը բոլոր ՅոյներըՍոսթենէս Ժողովըր-դապետը բռնեցին ու ատե-նին առջեւը կը ծեծէին. և աս բաներուս վրայով Գաղիոն բնաւ հոգ չէր ըներ։

(18) Պօղոս ալ տակաւին շատ մը օրեր հոն մնալէնետքը, եղ-

— Ա Կոր· ա· 1։

քաջասիրտ էր, այս անգամ վախ-ցաւ, եւ կը տարակուսէր թէ իր քարոզութիւնը օգտակար պիտի ըլլար հոն. բայց Աստուած անոր խոստացաւ թէ հոն, այն ժողո-վուրդ ունէր։ Արդարեւ եթէ այսպիսի ժողովրդեան մէջ կենաց պատգամը վատահութեամբ քարո-զել կարելի էր, չկայ տեղ մը որուն բնակչաց դարձին համար երկըա-յինք եւ վճատինք։

Աստուածային հրամանաւ Պօղոս Կորնթոսի մէջ տարի ու կէս չարու-նակ աշխատեցաւ եւ անոր աշխա-տանաց արդիւնքն էր որ հոն հաս-տատուն եկեղեցի մը կազմուեցաւ։

Հմ· 12—17։ Հոս յիշուած Գա-ղիոնը իր հռչակաւոր եղբօրը Սե-նեկայի պէս արդարասէր եւ իրա-ւանց պաշտպան ըլլալով մեծ համ-բաւ ստացած էր։ Յայտնի է թէ Գաղիոն այս դէպքին մէջ աչա-ռութիւն չըրաւ։

Ոչ Հրեայք եւ ոչ Յոյնք կարող եղան զանի իրաւանց հակառակ իրենց կողմը չահիլ։ Անոր եղբօրը Սենեկայի գրութիւնները մինչեւ

ցարդ պահուելով՝ իմաստասիրաց մէջ շատ յարգի են։ Այս գրու-թեանց մէջ կան այնպիսի խօսքեր որ կարծես թէ խօսողը Քրիստոն-եայ էր։

Հմ· 18—22։ Այս պատմութիւ-նը շատ համառօտ է։

Պօղոս Կորնթոսէն կը մեկնի եւ Եփեսոս հանդիպելով՝ անկէ Երու-սաղէմ այցելութիւն կ'ընէ չորրորդ անգամ, յետոյ Անտիոք իջնելով երկրորդ առաքելական չրջանը կ'աւարտէ։

Պօղոսի դիտաւորութիւնն էր Պասեքը կամ Պենտեկոստէի տօնը կատարելու համար Երուսաղէմ այցելութիւն ընելէն ետքը դառ-նալ Անտիոք ուստի եկած էր այս երկրորդ առաքելական ճամ-բորդութեան համար, ուստի այս անգամ հանդիպեցաւ միայն Ե-փեսոս որ ճամբուն վրայ էր, բայց յետոյ դարձեալ հոն ե-կաւ, ուր եւ երկար ժամանակ աշ-խատեցաւ։ Այս քաղքին բնակ-չաց եւ անոր չքեղութեանը վրայ 19երորդ գլխոյն մեկնութեան մէջ պիտի խօսինք։ Այս համարներուն

ունենալ։ Ուրիշներն ալ անատեն կորնթացւոց անառակութիւնը ապօրինակ պղծութիւն կը համա-րէին։ Մարդկօրէն խօսելով անոնի աչխատութիւն կը թուէր այսպի-սի ժողովրդեան մէջ քարոզել Քրիստոնէական կրօնից սկզբունք-ները, որ զգաստութիւն, մաքուր բարոյականութիւն եւ գովելի գործք կը պահանջեն։

Արդարեւ այն մեղքերը, որոց Կորնթացիք ախորժելով գիրենք մատնած էին, վատթարագոյն էին քան ուրիշ մեղքերը, քանզի ոչ միայն բարոյականը կ'ապականեն, այլ բարոյականութեան հիմը կը կործանեն եւ կը փտեցունեն. ոչ միայն հաւատքէ եւ առաքի-նութիւններէ զուրկ կը թողուն զմարդ, այլեւ մարդկութեան սկզբ-բունքը կը տապալեն։ Անոնք որ կը կարդան Կորնթացւոց Թուղ-թը զոր Պօղոս գրեց յետոյ՝ յիշելու են այս տեղեկութիւնները։

Ութեւտասներորդ գլխոյն այս առաջին համարներէն կը հասկըց-ուի որ Պօղոս առաքեալ տես-նելով Կորնթացւոց այս բարոյա-

կան ապականութիւնը, յոյս չու-նէր թէ անոնք պիտի ընդունէին կենաց պատգամները, եթէ քա-րոզէր, ուստի եւ Հռոմէն նոր եկող Հրէի մը հետ Կորնթոսի մէջ ժամանակ մը իր արհեստին, այ-սինքն խորանակարութեան պարա-պեցաւ։ Հրէից Հռոմէն հալած-ուիլը, որ հոս յիշուած է, Հռոմ-մայեցւոց պատմութեան մէջ ալ կը յիշուի։ Պօղոս իր բոլոր ժամա-նակը չանցուց իր արուեստը գործե-լով. գոնէ չաբաթ օրերը ճիրիս-տոս կը քարոզէր իր ազգին։ Եւ երբ Շիղա եւ Տիմոթէոս եկան, (եթէ Տիմոթէոս Ա Թէս. Գ· 1, 2,) Պօղոս այսչափով չգո-հացաւ, այլ աւելի համարձակու-թեամբ սկսաւ քարոզել։ Հաւա-տացողներ եղան, բայց Պօղոսի յուսահատութիւնն այնչափ էր որ, մինչեւ որ Աստուծմէ մասնաւոր յայտնութիւն չառաւ, չքարոզեց Կորնթացւոց իր սովորական եղա-նակաւ։ 9 եւ 10 համարներէն կը տեսնուի որ, թէեւ Պօղոս չատ

քայրներէն հրաժարելով՝ նա-
ւով դէպ՝ի Սիւրիա գնաց, ու
իր հետն ալ Պրիսկիլլա և Ակիւ-
ղաս, առաջ Կենքրեայի մէջ՝ էր
գլուխը փոքրած, ինչու որ ուխ-
տաւոր էր։ (19) Ու Եփեսոս որ
հասաւ՝ անոնք հոն ձգեց, և
ինքը ժողովարանը մտնելով՝
Հրէաներուն հետ կը խօսէր։
(20) Եւ երբեն կ՚աղաչէին որ ալ
աւելի ժամանակ իրենց քովը
մնայ, բայց չանձնառաւ չեղաւ.

(21) Հապա հրաժարեցաւ ա-
նոնցմէ ըսելով, *Պէտք է որ
անպատճառ աս առաջիկայ
տօնը Երուսաղէմի մէջ ընեմ,
բայց՝՝ Աստուծոյ կամքովը նո-
րէն ձեզի կը դառնամ. ու Ե-
փեսոսէն նաւով ճամբայ ելաւ.
(22) Եւ Կեսարիա հասնելով՝
Եղուսաղէմ ելաւ, ու Եկեղեցիին
բարեւ տուաւ, ու Եփէս Իջաւ
Անտիոք.

ՅՕԴՈՒԱԾ ՉՈՐՐՈՐԴ

Պօղոս առաքեալն երրորդ առաքելական ճրջանը

Գլ. ԺԸ. 23—ԻԱ. 16

(23) Եւ ատեն մը հոն կենա-

1 Հմբ. 23։ Ըստ կարծեաց բազ-
մաց Պօղոս 3. Տ. 55 ին Անտիո-
քէն ճամբայ ելաւ իր երրորդ ճրը-

մէջ Պօղոսի մէկ ուխտը կը յիշուի։
Այս ուխտին ինչ տեսակ եւ ինչ
նպատակաւ ըլլալը գրուած չէ,
եւ մեզի անծանօթ է։

Մենք սակայ միայն գիտենք.
+1. Այս ուխտը Նազիրի ըսուած
ուխտին նման չէր, վասն զի եթէ
այսպիսի ուխտ մը ըլլար, Պօղոս
երուսաղէմի տաճարին մէջ ածիլ-
ուելու էր։ (Նազիրի ըսուած ուխ-
տին կանոնը Թուա. Ջ. 1—21 հա-
մարներուն մէջ կը յիշուի։)

2. Հաւանականաբար Պօղոս ան-
ատեն կատարած ըլլալով իր ուխ-
տը ինչ որ էր՝ ածիլուեցաւ ցոյց-
նելու համար ուխտին կատարումը։

3. Անատեն ուխտիւ որոշել բան
մը ընել, կամ բանէ մը հրաժա-
րիլ անձնուիրացութեամբ, կամ
այս ինչ գործը կատարել խոստա-
նալ, սովորական էր եւ գովելի
կը համարուէր։

4. Ինչպէս ուրիշ ծիսական ա-
րարողութիւնք, նոյնպէս ուխտ
ընելը պարտք չէ ընաւ, եւ եթէ
ընդհանուր ըլլայ այս գաղափարը
թէ ուխտը բարեգործութիւն է,
միշտակայ կրնայ ըլլալ. սակայն
ստոյգ է թէ ուխտադրութիւնը
Քրիստոնէական եկեղեցւոյն մէջ
մինչեւ հիմա արգելուած չէ։

1 Հմբ. 24։ Ըստ կարծեաց բազ-
մաց Պօղոս Ս. Տ. 55 ին Անտիո-
քէն ճամբայ ելաւ իր երրորդ ճրը-

ւելի ճշդիւ Աստուծոյ ճամ-
բան անոր հաւկը ցուցին։ (27) Ու
երբոր անիկա ուզեց Աքայիա
երթալ, եղբայրները քաջալե-
րեցին ընդ՝ ու ետ գրեցին
ան աշակերտներուն որ զա-
նիկա ընդունին. որ հոն հաս-
նելով՝ չատ օգտակար եղաւ
շնորհքով՝ հաւատացեալնե-
րուն. (28) քանզի հրապարա-
կաւ սաստիկ կը յանդիմանէր
Հրէաները, Աստուծմէ գիրքերէն
ցուցնելով թէ Յիսուսը Քրիս-
տոս է։

ԳԼ· ԺԹ

(1) Եւ քանի որ Ապողոս Կո-
րնթոսի մէջ էր, Պօղոս վերի
կողմերը պտրտելով Եփեսոս ե-

ա Կոր. գ. 6 — Գլ. Թ. 22։ Ժէ.
3։ Հմբ. 5։

ա Կոր. ա. 12։ գ. 5, 6։

գաղատացւոց երկիրը և Փռիւ-
գիա կը պտրտէր, ու Բոլոր ա-
շակերտները կը հաստատէր։

(24) Եւ Ապողոս անունով
Հրէայ մը, ծննդեամբ Աղէք-
սանդրացի, ճարտասան մարդ
մը եկաւ Եփեսոս, որ
ինքը զօրաւոր էր ա-
Քրիս-
տոսով։ (25) Ասիկա Տէրոջը
ճամբուն մէջ վարժուած էր,
և ջերմեռանդ հոգի ունենա-
լով՝ կը խօսէր ու կը սորվեցը-
նէր ճշդութեամբ Տէրոջը վրա-
յով. բայց Ինքը միայն Յով-
հաննէսին մկրտութիւնը գի-
տէր։ (26) Ասիկա սկսաւ ժո-
ղովարանին մէջ համարձակ խօ-
սիլ. ու երբոր Ակիւղաս ու
Պրիսկիլլա լսեցին անկէ, ալ
ղանիկա իրենց քովը առին, և

Գաղ. ա. 2։ գ. 14։ — Ղգ. Ժգ.
21։ Ժե. 32, 41։ — Յա Կոր. ա. 12։
գ. 5, 6։ գ. 6։ Տիտ. գ. 13։ — Հռո-
մ. Ժբ. 11։ — Գլ. Ժթ. 3։ —

ակիղբը կազմած էր, այսինքն այցե-
լութիւն ընելով Անկիւրիոյ եւ Ի-
կոնիոնի գաւառաց եկեղեցինե-
րուն, կը յորդորէր եղբայրները,
եւ անոնց հոգեւոր չինութեանը
համար կ՚աշխատէր։ Բայց Պօղոս
այն ատեն չատ չմնաց այն գաւա-
ռաց մէջ, այլ այն խոստման հա-
մեմատ զոր առաջին տարին ըրած
էր Եփեսացւոց՝ գնաց անոնց քա-
ղաքը։

Հմբ. 24—28։ Պօղոս Եփեսոսի
մէջ Աղէքսանդրացի Ապողոսը գը-
տաւ, որ Յունաց փիլիսոփայու-
թեան հմուտ, միանգամայն ան-
ուանի հռետոր եւ ճարտարախօս
էր, սակայն Քրիստոնէական վար-
դապետութեան վրայ դեռ լաւ
տեղեկութիւն չունէր, բայց որով-
հետեւ հպարտ չէր այլ մանաւանդ

հեզ, կենաց բանին քարոզութեանը
մէջ յաջողակ ըլլալ փափաքելով,
Ակիւղասայ եւ Պրիսկիլլայի նման
անուս անձերէ սորվիլ չքաշուե-
ցաւ։ Ապողոսի քարոզութիւնն ե-
փեսացւոց բաւական ազդեցու-
թիւն ըրաւ, բայց Ապողոս Կորնթ-
թոս երթալ եւ հոն աշխատիլ կը
փափաքէր։ Այս փափաքն Եփե-
սացի հաւատացեալոց հաճոյ թուե-
ցաւ, ուստի եւ Ապողոս Կորնթոս
գնաց, եւ Պօղոս որ Կորնթոսէն
նոր եկած էր՝ Եփեսոս մնաց։

Պօղոս առաքեալ կենաց պատգամը կը
տարածէ Եփեսոս

Հմբ. 1—7։ Եփեսոս քաղաքը,
որ հիմա աւերակ գիւղ է եւ Այա-
սօլուգ կը կոչուի, անատեն մեծ

կաւ, և քանի մը աշակերտներ գտնելով՝ (2) Ըսաւ անոնց, Երբոր հաւատացիք՝ Սուրբ Հոգին ա-
ռի՞ք արդեօք. անոնք ալ ըսին իրեն, Բայց մենք լսած ալ չենք թէ Սուրբ Հոգի կայ։ (3) Եւ ըսաւ անոնց, Հապա ին-
չո՞վ մկրտուեցաք. անոնք ալ ըսին, Յովհաննէսին մկրտու-
թիւնովը։ (4) Պօղոս ալ ըսաւ, Յովհաննէս ապաշխարութեան մկրտութիւնով մկրտեց, ժո-
ղովուրդին ըսելով թէ ան որ իրմէ ետքը պիտի գայ՝ անոր հաւատան, այսինքն Քրիս-
տոս Յիսուսին։ (5) Ու երբոր ասոնք լսեցին՝ Տէր Յիսուսի անու-
նովը մկրտուեցան։ (6) Եւ Պօ-
ղոս երբոր ձեռքը դրաւ, Սուրբ Հոգին անոնց վրայ եկաւ, և լեզուներ կը խօսէին ու կը մարգարէանային։ (7) Եւ ան բոլոր մարդիկը տա-
ւորկուբի չափ էին։ (8) Ու ժողովարանը մտնելով՝ երեք ամիս համարձակութեամբ Աս-
տուծոյ թագաւորութեանը վը-
րայով կը խօսէր ու կը համո-
զէր։ (9) Իսկ երբոր մէկ քանի-
ները կը յամառէին ու դէմ կը դնէին՝ բազմութեան առջեւը էան ճամբան բամբասելով, ին-
քը անոնցմէ հեռացաւ և ա-
շակերտները զատեց, ու ամէն օր Տիւրաննոսի մէկու մը դըպ-
րատանը մէջ կը խօսէր։ (10) Եւ

Բ ԳԼ. ը. 16։ Տես ա Թագ. գ. 7։ — Գ ԳԼ. ժը. 25։ — Դ Մատ. գ. 41։ Յովէլ. ա. 15, 27, 30։ ԳԼ. ա. 5։ ժա. 16։ ժգ. 24, 25։ — Է ԳԼ. ը. 16։ — Ը ԳԼ. գ. 6։ ը. 17։ — Թ ԳԼ. բ. 4։ ժ. 46։ — Ժ ԳԼ. ժէ. 2։ ժը. 4։ — ԺԱ ԳԼ. ա. 3։ իը. 23։ — ԺԲ Տիմ. ա. 15։ Բ Պետ. բ. 2։ Յուդ. 10։ — ԺԳ Տես ԳԼ. Թ. 2։ իբ. 4։ իդ. 14։ Հմր. 23։ — ԼՏես ԳԼ. ի. 31։

եւ չատ անուանի քաղաք էր, ուր կար հոյակապ եւ չքեղ մեհեան մը որ աշխարհի հրաշակերտներէն մին համարուած էր։ Արտեմիս կոչուած դիցուհուն նուիրուած էր այս մեհեանը, որուն երկայնութիւնը 180 եւ լայնութիւնը 90 կանգուն էր։ Մեհեանը հաստատուած էր 127 սիւներու վրայ, որ արտաքոյ կարգի մեծ էին, ընտիր մարմարիոնէ եւ քան զայն պատուական քարերէ։ Ներքը եւ դուրսը մեծագին գո-
հարներով եւ դրօշելովք զարդա-
րուած էր։ Արտեմիս չաստուածու-
հին ոչ թէ Կորնթացւոց չաստուա-
ծուհւոյն նման էր, այլ ընդհա-
կառակն պարկեշտ նաեւ կոյս կը համարուէր։

Եփեսացիք Արտեմիս չաստուա-
ծուհւոյն մեծ պատիւ եւ պաշտօն կը մատուցանէին։ Իրենց պարծանք կը համարէին անոր մեհեանը, եւ

իրենք կախարդութեան, դիւթու-
թեան, համայութեան, մոգութեան եւ այլ այսպիսի բաներու մէջ չատ անուանի էին, ինչպէս որ ընդհա-
նուր պատմութիւնը կը վկայէ։

Երբ Պօղոս առաքեալ Յ. Տ. 55ին այս քաղաքը եւ այսպիսի մարդոց մէջ աշխատելու եկաւ, տասներ-
կու հաւատացեալ անձինք գտաւ, որ ուրիշներուն աշխատութեանը պտուղ էին։ Սակայն ասոնք դեռ Հոր, Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ անուամբ մկրտուած չըլլալով, Հոգ-
ւոյն Սրբոյ յատուկ պարգեւներն ընդունած չէին։

Պօղոսի առաջին գործն եղաւ այս հաւատացեալներուն հրահան-
գել եւ մկրտել, եւ պատրաստել զանոնք բարձրագոյն չնորհք ըն-
դունելու։

Հմր. 8—10։ Պօղոս երկար ժա-
մանակ հանդարտ չքողուեցաւ

*Ոմանք Տէր Յիսուսին — Է Մար. ժղ. 20։ ԳԼ. ժգ. 3։ — Ծ ԳԼ. ե. 15։ Տես Գ Թագ. գ. 29։ — Ի Մատ. ժբ. 27։ — ՀՏես Մար. թ. 38. Պ. ուկ թ. 49

թշնամիներէն. բայց անոնց չհա-
կառակելով առանձնացաւ Տիւրան անուն բարեկամի մը պարտէզը, եւ աւելի քան երկու տարի հոն իրեն դիւրաւոր կայանք ընելով, քարո-
զութեամբ եւ չրջակայ գիւղերուն չարունակ կը քարոզէր կենաց պատգամը, եւ Քրիստոնէական վարդապետութիւնները կը մեկ-
նէր։ Հետեւեալ համարներէն յայտ-
նի է որ անոր աշխատութիւնն արդիւնաւոր եղաւ։

Հմր. 11—17. Եփեսոսի մէջ գոր-
ծուած հրաշքները յայտնապէս ցուցուցին Աստուծոյ զօրութիւնը, եւ քնականաբար մարդոց միտքը

ան երկու տարի ըլլոյ՝ մինչեւ որ բոլոր Ասիոյ մէջ բնակող Հրէաները ու Յոյները *Տէրը-
ջը լսեցին։ (11) Եւ Աս-
տուած նշանաւոր հրաշքներ կ'ընէր Պօղոսին ձեռքովը։ (12) Ընանկ որ անոր մարմինէն թաշկինակներ ու գոգնոցներ կը տանէին հիւանդներուն, և ի-
րենց ցաւերէն կը բժշկուէին, ու չար ոգիները կ'ելլէին։ (13) Բայց տասանդական Հրէա-
ներէն մէկ քանիները որ երթ-
ևեկութիւն կ'ընէին՝ †յանդգնեցան Տէր Յիսուսի անունը կանչել անոնց վրայ որոնք չար ոգի-
ներ ունէին, և կ'ըսէին, Ձեզ կ'երդմնցընենք Յիսուսով, որն որ Պօղոս կը քարոզէ։ (14) Եւ ասա բանը ընողները Սկեւա քուրմապետ Հրէայ քահանայապետի մը եօթը որդիքն էին։ (15) Իսկ չար ոգին պատասխան տուաւ

— †Յոյն. ձեռք զարկին — Ղուկ. ա. 65։ է. 16։ ԳԼ. բ. 43։ է. 5, 11։ — ՀՄատ. գ. 6։

մեծապէս գրաւեցին, երբ այն տեղւոյն կախարդները Պօղոսի հրա-
շագործութեանց մէջ այսպիսի գո-
րութիւն տեսան որ անոնց մաքէն չէր անցներ, իրենք ալ այսպիսի ճարտարութեան տէր ըլլալ փոխա-
քցան։ Երբ մարդիկ, որ այսպիսի առանձնաշնորհութիւն ընդունած չեն, կը համարձակին Տէրոջը կոչ-
ծակները գործածել, ուրիշ բան չեն ցուցներ, եթէ ոչ այն պա-
տիժը կրել զոր հոս յիշուած անձինք կրեցին։

Հմր. 18—20։ Ահա պատմու-
թիւն մը որ ապացոյց է Աւետա-
րանին ազդեցութեանը։ Այս մեծ

պահէին գտան: (20) Ա՛յսպէս Տէրոջը խօսքը մեծապէս կ՚աճէր և կը զօրանար:

(21) Ու երբոր աս բաները լմընցաւ, Պօղոս միտքը դրաւ որ Մակեդոնիային ու Աքայիային պատեհով Երուսաղէմ երթայ· ու կ՚ըսէր թէ Հոն երթալէս ետքը Պէտք է ինծի որ Հռոմ ալ տեսնեմ: (22) Ուստի երկուքը՝ Տիմոթէոսը ու Երաստոսը խրկեց Մակեդոնիա, ու ինքը առեն մըն ալ Ասիայի մէջ կեցաւ:

(23) Եւ հոն առեններուն չատ խռովութիւն եղաւ Տէրոջը Ճամբուն համար: (24) Քանզի Դեմետրիոս անունով արծաթագործ մը Արտեմիսին քսուկէ տաճարներ կը շինէր արծաթէ, ու քիչ չահ չէր բերեր վարպետներուն· (25) որոնք ասիկա մէկտեղ ժողվեց նոյն արհեստին բանուորներուն հետ, ու ըսաւ, Մարդիկ, դուք գի-

ՏԳԼ· ղ· 7, ժբ· 24: — ՃԳԼ· ի· 22: — ԺՀռոմ· ժե· 25: Գաղ· բ· 1: — ՆԳԼ· իգ· 11: Հռոմ· ժե· 24—28: — ԼԳԼ· ժգ· 5: — *Հռոմ· ժզ· 23: ա Տիմ· գ· 20: — ԼԲ Կոր· ա· 8: — ՊՏես Գ· թ· 2: — ԸԳԼ· ժզ· 16, 19: — ՍԱղ· ՃԺե· 4: Ես· խդ· 10—20: Երեմ· ժ· 3: — *Կամ արհեստը — *Հռոմ· ժզ· 23: ա Կոր· ա· 14: — ԸԳԼ· ի· 4: Ըե· 2: Կող· դ· 10: Փիլիմ· 24:

գուամարն անհաւատալի կ՚երեւի ոմանց· սակայն յայտնի է որ հոս յիշուած գրեանք չատ ծանրագին էին, եւ այս պատմութեան մէջ արուած տեղեկութիւնէն յայտնի է որ այսպիսի գրեանք չատ էին Եփեսոս: Յիշեալ գումարն իրր երկու հազար Օսմանեան ոսկի կը կարծուի:

Հմմ· 21, 22: Պօղոս Եփեսոսի

տէրը որ աս գործէս է մեր չահը: (26) Եւ կը տեսնէք ու կը լսէք որ աս Պօղոսը չէ թէ միայն Եփեսացւոց, հապա գրեթէ բոլոր Ասիացւոց չատ ժողովուրդները համոզելով՝ մըտքերնին դարձուց, ըսելով թէ Ձեռքով շինուածները աստուածներ չեն: (27) Ուստի վըտանգ կայ որ չէ թէ միայն աս մեր *կողմը պիտի նախատուի, հապա մեծ աստուածուհուին Արտեմիսին տաճարն ալ ոչինչ պիտի սեպուի, և անոր մեծափառութիւնը պիտի խափանուի, որն որ բոլոր Ասիա ու աշխարհք կը պաշտեն: (28) Ու երբոր ա՛ս լսին՝ բարկութեամբ լեցուած կը կանչուըտէին ու կ՚ըսէին, Մեծ է Եփեսացւոց Արտեմիսը: (29) Եւ բոլոր քաղաքը խռովութեամբ լեցուեցաւ· և յափշտակելով Գայիոս ու Արիստարքոս Մակեդոնացիները՝ Պօղոսին ճանապարհակիցները, ամէնը մէկէն

մէջ կենալով չմտացաւ ուրիշ եկեղեցիները զորս կազմած էր: Անկէ կորնթացւոց նամակ եւ պատգամաւորներ կը ղրկէր, եւ ապագային համար ալ անօրէնութիւններ կ՚ընէր:

Հմմ· 23—40: Աս պատմութիւնը չատ զարմանալի կ՚երեւի, սակայն անոր ամէն մասը բնական է, Պօղոսի աշխատութեան աղ-

թէատրոնը վազեցին: (30) Իսկ Պօղոս երբոր ուզեց ժողովուրդին մէջը մտնել, աշակերտները թոյլ չտուին ինքը: (31) Ասիապետներէն ալ ոմանք որ իր բարեկամներն էին՝ մարդ խրկելով իրեն կ՚աղաչէին որ չհամարձակի թէատրոնը երթալու: (32) Ուստի մէկը մէկ կերպ ու միւսը ուրիշ կերպ բան կը կանչուըտէին, ինչու որ ժողովքը շփոթութեան մէջ էր, և շատերը չէին գիտեր թէ ինչ բանի համար ժողվուած են: (33) Եւ բազմութեանը մէջէն Յառաջ բերին Ղէքսանդրոսը, որն որ Հրէայք յառաջ քշեցին· Ա՛ղէքսանդրոս ալ ձեռքը շարժելով՝ կ՚ուզէր որ ժողովուրդին պատասխան տայ: (34) Իսկ երբոր գիտցան թէ անիկա Հրէայ է, ամէնքը մէկ բերան եղած՝ երկու ժամու չափ կը կանչուըտէին թէ Մեծ է Եփեսացւոց Արտեմիսը: (35) Սակայն առենադպիրը քաղաքութիւնը հանգարտեցնելով ըսաւ, Ով Եփեսացի մարդիկ, ո՞ր մարդն է որ չգիտնայ թէ Եփեսացւոց քաղաքը *մեծ Արտեմիսին և Դիոսէն ինկած կուռքին տաճարին պաշտօնեան է: (36) Ուրեմն աս որ անվիճելի բան մըն է, պէտք է ձեզի հանգարտ կենալ, և յանդգնութեամբ բան մը չընել: (37) Քանզի դուք աս մարդիկը հոս բերիք, որոնք ոչ տաճարի կողոպտողներ են, ոչ ալ ձեր աստուածուհուին հայհոյանք ըրեր են: (38) Ուստի թէ որ Դեմետրիոս և իր հետը եղած վարպետները մէկու մը հետ բան մը ունին, դատի օրներ կան ու փոխանորդ բղեխլեկայ· թող իրարու դէմ ամբաստանութիւն ընեն· (39) Հապա թէ որ ուրիշ բաներու համար է ձեր պահանջմունքը, օրինաւոր ժողովքի մէջ թող որոշուի: (40) Ինչու որ մենք ալ աս օրուան եղածին համար իրաւ խռովայոյզ մարդիկ ամբաստանուելու վտանգի մէջ ենք, քանզի պատճառ մը չկայ որով կարող ըլլանք աս խուռնամբ

— *Ոմն· մեծ աստուածուհուին

հրապարակը կը վազէր, միւս քաջացիք ալ հարկաւ ամէն կողմէն հոն վազեցին: Բազմութեան այսպէս մոլեգնաբար գոչելը բնական էր, քանզի իրենց Արտեմիս աստուածոյն տաճարն ու պատիւը վտանգի մէջ տեսան: Գաղթին ատենադպիրը մեծ խոհեմութեամբ վարուեցաւ: Աս պատմութիւնը թէ բնական էր եւ թէ Աստուածաշնչին ճշմարտութիւնը աստուգող

բոլո բազմութեանը համար պատասխան տալ։ Եւ ասանկ ըսելովը ժողովրդը արձակեց։

ԳԼ· Ի

(1) Եւ ազմուկը դադարելէն ետեւ Պօղոս աշակերտները իրեն կանչեց, ու հրաժարական ողջոյն առլով՝ ելաւ որ Մակեդոնիա երթայ։ (2) Եւ անկողմերը պտըտելէն ու շատ խօսքերով զանոնք յորդորելէն ետեւ Ելլադա եկաւ։ (3) Եւ հոն երեք ամիս կենալէն ետքը, Հրեաները իրեն դէմ նենգութեան խորհուրդ ըրին՝ երբոր ծովէն Սիւրիա ելլել՝ անոր հետ որոշեց Մակեդոնիայի վրայէն դառնալ։ (4) Ու մինչեւ Ասիա իր հետը կ'երթար Բերիայի [Պիւռոսի որդին] Սոպատրոս, և Թեսաղոնիկեցիներէն Արիստարքոս ու Սեկունդոս,

— ա կոր· ժզ· 5, ա Տիմ· ա· 3, — Բ Կ· թ· 23, իգ· 12, իե· 3· բ կոր· ժա· 26, — ԳԼ· ժթ· 29, իե· 2· Կղ· գ· 10։

ապագայցներէն մէկն է։ Պատմութեան ոճը գիւրաիմանալի կը հասկրցուի, ուսանի եւ մեկնութեան կարօտ չէ։

—

Հմբ· 1։ Ոմանք կը կարծեն թէ Պօղոս առաքելոյն Եփեսոս քաղքէն չուառլ մեկնելուն պատճառը ՃԻ· գլխոյն մէջ պատմուած խռովութիւնն էր։ Բայց այս կարծիքը հաստատուն ապացոյց չունի, այլ նոյն գլխոյն 21, 22 համարները յայտնի կը տեսնուի թէ Պօղոսի Եփեսոսէն մեկնիլ փութալուն պատճառ սա էր որ, որոշեն խորհուրդ ունէր այդ երկիրը Մակեդոնիոյ եւ Յունաստանի եկեղեցիները։ Առաքելոյն առ Կորնթացիս Բ· թղթոյն ԺԲ· 14 եւ ԺԳ· 1 համարներուն նայելով, այս երրորդ անգամն էր որ Պօղոս առաքեալ այցելութիւն կ'ընէր Կորնթացւոց։ Առաքեալն երեք տարի մնացեր էր հոս, եւ թէ ինչ չրաբ հոն այնչափ առանց՝ ասոր վրայ մանր տեղեկութիւն չունինք։ Հաւանական է թէ այն երեք տարուան մէջ անդադար այցելութիւն ըրաւ Կորնթոսի։

Հմբ· 2։ «Եւ ան կողմերը»։ Մակեդոնիոյ գաւառը, եւ մանաւանդ Փիլիպպէ, Թեսաղոնիկէ եւ Բերիա քաղաքները պատկով տեղեկացնելու այցելութիւններու։ Պօղոս առաքեալ առ Կորնթացիս Բ· թուղթը Մակեդոնիայէն եւ հաւանաբար Փիլիպպէ քաղքէն գրած է։ Տես Բ Կոր· թ· 2, 4։ Պարձանալ Բ Կոր· Է· 5։

Հմբ· 3։ Զինք դիտեր ինչ է պատճառ որ Պօղոսի այս երրորդ այցելութիւնն ի Կորնթոս համաոսիւ յիշուած է։ Կորնթացւոց Բ· թղթոյն մէջ արուած տեղեկութիւնէն կը հասկնանք որ այս այցելութիւնը կարեւոր եւ արտաքոյ կարգի նպատակ ունէր։ Նաեւ եկեղեցական պատմութենէն ալ կը տեսնենք որ այս այցելութիւնը շատ կարեւոր վախճան ունեցաւ։

Բայց հոս այնչափ տեղեկութիւն միայն տրուած է որ երեք ամիս Յունաստանի մէջ կենալէն ետքը՝ Պօղոս կը խորհէր ծովագնացութեամբ, այն է ծովով, Պաղեստինի երթալ։ Բայց յետոյ թէ Հրեայք իրեն դէմ նենգութեան խորհուրդ ըրին՝ ցամաքի ճամբով գնաց։

Հմբ· 4։ Այս հարիւրին մէջ հօրն անձինք յիշուած են. ասոնցմէ Սոպատրոս եւ Սեկունդոս վրայ այնչափ տեղեկութիւն միայն ունինք որչափ աւանդուած է հոս։ Արիստարքոս Եփեսոսի մէջ Պօղոս

եւ Գայիոս Դերբացին ու Տիմոթէոս, և Ասիացիք Տիւքիկոս ու Տրոփիմոս։ (5) Ասոնք յառաջ գացին ու Տրովադայի մէջ մեզի կը սպասէին։ (6) Մենք ալ բաղարջակերաց օրերէն ետեւ փիլիպպէն նաւեցինք, և հինգ օրուան մէջ Տրովադա եկանք անոնց քովը, ու հոն եօթը օր կեցանք։

(7) Եւ մէկշաբթի օրը երբոր *ժողովուեր էինք՝ Հացի կարելու, Պօղոս անոնց կը քարոզէր, ինչու որ հետեւեալ օրը ճամբայ պիտի ելլէր. և

ԳԼ· ժթ 29, — ԵգԼ· ժզ· 1, — Ղեփես· զ· 21, Կղ· գ· 7· բ Տիմ· գ 12, Տիտ· գ· 12, — ԵգԼ· իա· 29, բ Տիմ· դ· 20, — ըՆԼ· ժբ· 11, 15, իգ· 15, — ԲԳԼ· ժզ· 8, բ Կոր· բ· 12, բ Տիմ· դ 13, — Հա Կոր ժզ· 2, Յայտ· ա· 16, — Ոմանք աշակերտները ժողովուեր էին — ԷԳԼ· բ· 42, 46, ա Կոր· ժ· 16, ժա· 20, Հն, — ԼԳԼ· ա· 13, — Ի գ Թագ· ժԷ· 21, գ Թագ· գ· 31, — Ծ Մաա· թ· 24։

առաքելոյն հետ էր (Գործ· ԺԹ· 29)։ Յետոյ երբ Առաքեալը Հռոմ գնաց, Արիստարքոս դարձեալ անոր ճանապարհորդակից նաեւ բանտակից էր (Գործ· ԻԷ· 2· Կող· Դ· 10)։ Գայիոս որ հոս կը յիշուի Դերբացի էր, եւ ոչ այն Մակեդոնացի Գայիոսը որ ԺԹ· 29 համարին մէջ յիշուած է։ Այս համարին մէջ յիշուած միւս անձից վրայ տեղեկութիւն առնելու համար յուսանցքին մէջ յիշուած վկայութեանց նայելու է։

Հմբ· 5։ Առաջին դէմք դերանուններ, այսինքն մենք, մեր եւ մեզի՝ բառերը որ ԺԲ· 17 համարէն սկսին մինչեւ գործածուածչէին, հոս գործածելով ակնեւոյ յայտնի կը ցուցնեն թէ Ղուկաս այս անգամ եւս Պօղոս առաքելոյն հետ էր։

Հմբ· 6։ Հաւանական է որ Պօղոս առաքեալ եւ անոր ճանապարհորդակիցները Փիլիպպէ մեկնելէն ետքը հաց անջրնելու համար։ Առաքեալք այս ոճը կը գործածէին ըստ Հրէից, եւ ոչ այն սովորութեան համեմատ որ յետոյ մտաւ Քրիստոնէից մէջ, Փիլիպպէ հոսելէն ետքը մինչեւ Տրոաս ճանապարհորդութիւնն այս անգամ ԺԲ· գլխոյն 11 համարին մէջ յիշուած ճանապարհորդութեան կրկնիր տեւեց։

Հմբ· 7։ Քրիստոնէից մէջ միաշաբաթեայն (կիւրակէ) առտու պահ ունենալուն շատ հին ժամանակ օրինակը հոս յիշուած է։ Անտարակոյս Առաքեալք հեթանոսներէն դարձող Քրիստոնէից պատուիրեցին միաշաբաթին առտու պահել։ Հեթանոսներէն դարձող Քրիստոնէից մէջ այսպիսի հին սովորութիւն մը կը ցուցնէ թէ Առաքեալք ինչ կամ պատուէր առին այս սովորութիւնը կամ կանոնը պահել։

Հմբ· 8—12։ Այս պարագրութենէն քանի մը բան կը տեսնուի։

1· Ականատես վկայ պատմութիւն է այս։ Ականատես վկայ մը

ասոր հոգին իր մէջն է ։ (11) Եւ վեր ելլելով՝ հացը կարեց ու կերաւ . ու երկար խօսելով մինչեւ առաւօտ՝ ետքը ելաւ գնաց ։ (12) Եւ ան պատանին ողջ բերին ու մեծապէս մխիթարուեցան ։ (13) Իսկ մենք նաւը մանելով ճամբայ ելանք դէպ՚ի Ասոն, որ անկէ Պօղոսը պիտի առնէինք, ինչու որ ա- նանկ ապագրեր էր, որովհետեւ ինքը *ցամաքով պիտի երթար ։ (14) Ու երբոր Ասոնի մէջ մեզի հանդիպեցաւ, ա- ռինք անկէ և Միտիլինէ ե-

*Կամ քալելով

կանք ։ (15) Անկէ ալ նաւելով հետեւեալ օրը Քիոսին դիմա- ցը հասանք. և միւս օրը Սա- մոս հասանք, ու Տրոգիլիոն կենալով՝ միւս օրը Մելի- տոս եկանք. (16) ինչու որ Պօ- ղոս միտքը դրեր էր որ նաւով անցնի Եփեսոսին քովէն, որ չըլլայ թէ Ասիայի մէջ ժամա- նակ անցընէ, որովհետեւ կ՚ար- տոարար որ եթէ կարելի է իրեն՝ Պենտեկոստէին օրը Երուսա-ղէմ ըլլայ ։

(17) Եւ Մելիտոսէն Եփեսոս ղրկեց եկեղեցին ե-

—ՅԳԼ . ԺԹ . 21 , իա . 4 , 12 , —ՀԳԼ . բ . 1 ։ ա Կոր . ԺԶ . 8 ։ —ՅԳԼ . Իդ . 17։

միայն կրնայ ասել այն մանր մանր պարագայից պատմութիւնը զոր հոս կը կարդանք . զորօրինակ թէ չատ լապտերներ կային, թէ երի- տասարդ մը պատուհանին առջեւ նստած էր, եւ թէ երբորդ գլա- ուխիկոնէն վար ինկաւ ։

2· Այն առարկութիւնը զոր ո- մանք կ՚ընեն ըսելով թէ երիտա- սարդը մեռած էր այլ մեռած երեւցաւ, բոլորովին կը հերքուի այս պատմութեան բուն ոճէն եւ ընթացքէն ։

✝ 3· Այս պատմութիւնը Գ Թագ . ԺԵ . 21 ի, եւ Դ Թագ · Դ · 34 ի հետ բաղդատուելով, կը տեսնուի որ այն միջոցը զոր Պօղոս առաքեալ դործածեց այս երիտասարդն առող- ջացնելու՝ նման էր այն միջոցնե- րուն զորս Եղիա եւ Եղիսէ գոր- ծածեցին այսպիսի պարագայից մէջ ։ Անտեղի է հետեւցնել ասկէ թէ կենդանի եւ ջերմ անձի մը անչունչ դիակի մը վրայ տարա- ծուիլը, կամ թէ կուրի մը աչքը բանալու համար Տէրոջմէն գոր- ծածուած կաւն առողջարար եւ կենսատու զօրութիւն ունէր ։

Բայց թէեւ այն բաներն իրրեւ միջոց նկատուին, պէտք է խոս- տովանիլ թէ անոնք դոյզն եւ ան- բաւական միջոցներ էին ։ Ուստի խելացի մարդու դործ չէ կարծել թէ այսպիսի անբաւական միջոց- ներով մեռեալ մը կրցաւ յառնել · այլ աւելի բանաւոր է այս բանը նկատել իրրեւ նշան աստուածա- յին ամենակարող զօրութեան եւ իրրեւ հրաշք որ Աստուծոյ պար- գեւով կ՚ըլլայ ։

Հմր · 13—17 : Ասոն Տրոգադա- յի հարաւային ծովափանցը վրայ կառուցուած եւ Տրոգադացէն իբր վեց ժամ հեռու քաղաք էր ։ Պօ- ղոս առաքեալ, յայտնի չէ թէ ինչ պատճառաւ, աւելի ընտրած էր ցամաքէն երթալ հոն քան թէ ծո- վին ։ Առաքեալն իր ուղեկիցնե- րուն հետ Ասոնէն նաւ մանելով նոյն գիշերը Մեսիլինէ, հետեւեալ գիշերը Սամոսի առջեւ, իսկ երրորդ գիշերը Տրոգիլիոնի մէջ անցուն- լէն ետքը, չորրորդ օրը կամ հինգ- շաբթի հասաւ Մելիտոս ։ Պօղոս առաքեալ Եփեսոսէն նոր մեկնած էր ։ Դեռ վեց ամիս չկար , թե-

րէցները կանչեց ։ (18) Ու եր- բոր իրեն եկան, քսաւ անոնց, Դուք դիտէք դոր ան առջի օ- րէն հետէ որ ես Ասիա եկայ, ինծոր ձեր հետը վարուեցայ ըոլոր ժամանակը . (19) Ամե- նայն խոնարհութեամբ Տէրոջը ծառայելով, և շատ արցունք- քով ու փորձութիւններով՝ որ Հրէից նենդութիւններէն ին- ծի պատահեցան. (20) Ինծոր ջնջուիլ ետ չկեցայ օգտակար բաներուն բնաւ մէկը ձեզի ղրուցելէն, ու ձեզի հրապա-

ԷԳԼ . ԺԸ . 19 ։ ԺԹ . 1 , 10 ։ —ՓՀմր . 3 ։ —ՃՀմր . 27 ։ —ՃԳԼ . ԺԸ . 5 ։ —

ՆՄաթ . ա . 15 ։ Ղուկ . իդ . 47 ։ ԳԼ . բ . 38 ։ —ԷԳԼ . ԺԹ . 21 ։ —ՈԳԼ . իա . 4 , 11 ։ ա Թես . գ . 3 ։

բեւս ոչ աւելի քան չորս ամիս էր որ Պօղոս առաքեալ Թոզուց այն քաղաքը ։ Ուստի եւ փոխանակ Եփեսոս երթալու, կը փութար Ե- րուսաղէմ հասնիլ զատկի տօնին հոն դտնուելու համար . բայց քա- նի որ Եփեսոսի այնչափ մօտ եկած էր, չուզեց անցնիլ առանց խօսե- լու Եփեսոսի եկեղեցւոյն երէցնե- րուն հետ այն մեծ դործոյն վրայ որ անոնց յանձնուած էր ։

Հմր · 18—21 : Այս համարներէն եւ հետեւեալ բոլոր խօսքերէն կը տեսնուի որ Առաքելոյն նպատակն էր երէցները յորդորել հաւատա- րիմ մնալ իրենց հոգեւոր պաշտօ- նին ։ Պօղոս առաքեալ բուն իր օ- րինակովը այս կարեւոր պարտաւո- րութիւնը ցուցուցած էր Եփեսոսի եկեղեցւոյն պաշտօնէից որ ներկայ էին հոն , ուստի կը համարձակի իր անձն ընծայեցնել իրրեւ օրինակ հաւատարմութեան զոր կը պա- հանջէր անոնցմէ ։ Երանի՛ այն մար- դուն որ իր ծանօթներուն վկա- յութեամբը կրնայ հաստատել թէ գործքով կատարած է ինչ որ քա- րոզեց եւ վարդապետեց։

«Շատ արցունքով ու փորձու- թիւններով »։ Պօղոս առաքեալ չատ փափաք եւ եռանդ ունէր Եփե- սացւոց փրկութեանը . այս պատ- ճառաւ , մինչ Եփեսոսի մէջ կը գործէր, Հրէից առելութենէն եւ թշնամութենէն միշտ վտանգի մէջ էր ։ Տես Ա Կոր . ԺԵ . 32 ։

«Ես չկեցայ օգտակար բանե- րուն բնաւ մէկը ձեզի ղրուցելէն» . Պօղոսի մատնաւոր մէկ յատկու- թիւնն էր քաջութեամբ եւ հա- մարձակ քարոզել ։ Բ Կոր . Դ · 2 ։ ✝ Գաղ . Ա . 10 ։ Ա Թես . Բ . 4 ։

Հմր . 22, 23 ։ «Հոգւով կապ- ուած », այսինքն իր հոգիին կամ խղճին ստիպուած ։ 23 համարին մէջ Հոգւոյն Սրբոյ անունն այս հո- դի բառէն տարբեր նշանակութիւն ունի ։

«Ամէն քաղաքի մէջ »։ Ասկէ կը հասկցուի որ Պօղոս առաքեալ քա- նի քանի անգամ Սուրբ Հոգիէն տեղեկութիւն առած էր թէ անձ- կութիւնք եւ նեղութիւնք կը սպասին անոր երուսաղէմ։

ձի կը օգտանեն։ (24) Բայց ես բանի մը համար հոգ չեմ ըներ, և իմ անձս պատուական չեմ սեպեր, ոմիայն թէ իմ ընթացքը ուրախութեամբ կատարեմ, և ան պաշտօնը՝ որ Տէր Յիսուսէն առի Աստուծոյ շնորհացը աւետարանին վկայ ըլլալու։ (25) Եւ հիմա ահա ես գիտեմ որ ալ իմ երեսս պիտի չտեսնէք դուք ամէնդդ, որ ես քարոզելով երթալով։ (26) Ուստի ձեզ օրս կը վկայեմ ձեզի, որ ես Հանգարտ եմ ամէնուն արիւնէն. (27) ինչու որ չեմ չկեցայ Աստուծոյ բոլոր կամքը ձեզի յայտնելէն։ (28) Ուրեմն զգուշացէք ձեր անձերուն և բոլոր հօտին, որուն վրայ Հոգին Սուրբ ձեզ եպիսկոպոս դրաւ՝ Աստուծոյ եկեղեցին հովուելու, որն որ իր արիւնովը ստացաւ։ (29) Քանի գիտեմ որ իմ գաղտ ելլես ետքը ձեր մէջը գայլեր սաստիկ չխնայեն հօտին։ (30) Եւ ձեզմէ ալ անդամ մարդիկ պիտի ելլեն, որ ծուռ բաներ պիտի խօսին՝ աշակերտները իրենց ետեւէն քաշելու համար։ (31) Ուստի արթուն կեցէք, և միտքերնիդ բերէք՝ որ երեք տարի գիշեր ու ցորեկ չդադարեցայ ամէն մէկը արցունքով խրատելէն։ (32) Եւ հիմա,

ղ. 16 ։ ա Պետ. ե. 2 ։ — ա Կոր. ժբ. 8 ։ — Ա՛Հտ Տէրոջը — ՀՏես Եբր. Թ. 14 ։ — ֊ Եփես. ա. 7, 14 ։ Կող. ա. 14 ։ Եբր. Թ. 12 ։ ա Պետ. ա. 19 ։ Յայտ. ե. 9 ։ — օ Մատ. է. 15 ։ բ Պետ. բ. 1 ։ — †Կամ վերատակար

ՀՀբ. 24 ։ «Բայց ես բանի մը համար հոգ չեմ ըներ»։ Բ Կոր. ԺԲ. 9 համարին մէջ աւելի ազդու կերպով կը ցուցնէ զայս բսելով, «Աւելի իմ տկարութիւններուս վրայ պիտի պարծենամ», ևայլն։

+ Պօղոս առաքեալ այս խօսքերով անտարակոյս իմացնել կ'ուզէր թէ ոչ միայն ինք, այլ և եկեղեցւոյ ամէն երէց պարտի ամէն բան Տէրոջը նուիրելու պատրաստ ըլլալ։ Քրիստոսի ծառան իր անձնական չահն ու հանգիստը Քրիստոնէական պարտաւորութենէն և անձնուրացութենէն նախամեծար ընելու չէ։

ՀՀբ. 25—27 ։ Պօղոս առաքեալ աստուածային յայտնութեամբ գիտէր թէ այլ եւս Եփեսոս պիտի չդառնար և երէցները պիտի չտեսնէր ։ «Ուստի» ։ Առաքեալը պիտանալով թէ իր պաշտօնը լրացած էր Եփեսացւոց նկատմամբ, իրրեւ առաջի Աստուծոյ կը յայտնէ թէ իր պարտաւորութիւնը որ առ Եփեսացիս՝ լիով կատարած

գայլերը պիտի մտնեն, որ պիտի չխնայեն հօտին ։ (30) Եւ ձեզմէ ալ անդամ մարդիկ պիտի ելլեն, որ ծուռ բաներ պիտի խօսին՝ աշակերտները իրենց ետեւէն քաշելու համար ։ (31) Ուստի արթուն կեցէք, և միտքերնիդ բերէք՝ որ երեք տարի գիշեր ու ցորեկ չդադարեցայ ամէն մէկը արցունքով խրատելէն ։ (32) Եւ հիմա,

Ֆա Տիմ. ա. 20 ։ ա Յովհ. բ. 19 ։ — Գաղ. ժԹ. 10 ։ — Բ Եբր. ժգ. 9 ։ — ֊ Գաղ. Թ. 31 ։ — Գաղ. իզ. 18 ։ Եփես. ա. 18 ։ Կող. ա. 12 ։ գ. 24 ։ Եբր. Թ. 15 ։ ա Պետ. ա. 4 ։ — Ա Թագ. ժբ. 3 ։ ա Կոր. Թ. 12 ։ բ Կոր. է. 2 ։ ժա. 9 ։ ժբ. 17 ։ — Գաղ. ժբ. 3 ։ ա Կոր. գ. 12 ։ ա Թես. բ. 9 ։ բ Թես. գ. 8 ։

եղբայրները, կը յանձնեմ ձեզ Աստուծոյ ու Հանոր շնորհացը խօսքին, որ կարող է շինելու և բոլոր սրբուածներուն հետ ձեզի ժառանգութիւն տալու ։ (33) Մէկու մը արծաթին կամ ոսկիին կամ հագուստին չգանկացայ ։ (34) Դուք ձեզմէ գիտէք որ ինծի և իմ հետս եղողներուն պէտք եղածը հաս ձեռքերս հոգացին ։ (35) Ամէն

ՀՀբ. 31 ։ «Ուստի», այսինքն գալու վտանգին մեծութիւնը տեսնելով ։ Երբ Յայտ. Բ. 2 համարը կը կարդանք, կը տեսնենք թէ վայրապար չէր Պօղոս առաքեալին խրատը ղոր տուաւ Եփեսոսի երէցներուն ։ այն համարին մէջ գրուած է «Փորձեցիր անոնք որ կ'ըսեն թէ իրենք առաքեալ են, ու չեն, եւ գտար թէ սուտ են» ։

ՀՀբ. 32 ։ «Կարող» բառը հոս ոչ խօսքին այլ Աստուծոյ կը վերաբերի ։ Աստուած է որ կը հաստատէ զհաւատացեալս ի վերայ հիմանն հաւատոյ, եւ նա ինքն է որ կատարեալ կը սրբացնէ զանոնք որ նորոգուած են չնորհօք ։

ՀՀբ. 33 ։ Հաւանական է թէ Պօղոս առաքեալ տեսնելով որ իր ունկնդիրները վտանգի մէջ էին ագահ ըլլալու, իր վարքն ու օրինակը յիշեցուց անոնց ։

ՀՀբ. 34 ։ Աստ հետ թող բաղդատուին Ա Կոր. Դ. 11, 12 համարները ։ Առ Կորնթացիս գրուած առաջին թուղթը Եփեսոսէն գըրուած է, ուստի եւ այս համարները զարմանալի կերպով կը հաստատեն Պօղոսի խօսքը ։

ՀՀբ. 35 ։ «Տկարներուն», այս-

քակին ուրիշ մէկ պատճառը հոս կը տեսնենք ։ Եփեսոսի եկեղեցիէն պիտի ելլէին չար, ագահ եւ ձեռասակար վարդապետներ, որ գայլի պէս անողորմաբար պիտի գիշատէին Քրիստոսի եկեղեցին ։ Իր կենացը վերջին տարիներն Եփեսոսի մէջ անցընող Յովհաննու առաքեալին թուղթերէն, եւ մանաւանդ առաջին գարուց եկեղեցական պատմութենէն տեղեկութիւններ կ'առնենք յիշեալ վարդապետներուն վարուց ու ընթացից վրայ ։ Այս մարդիկ նոյն իսկ Քրիստոնէական հաւատոյ ճշմարտութեան եւ ուղիղ քարոյականի հակառակ վարդապետութիւններ ուսուցին ։

ՀՀբ. 30 ։ Այս վտանգը զոր Պօղոս առաքեալ Եփեսոսի երիցանց կ'իմացնէր՝ դրսէն գալու վտանգ չէր ։ Վախ կար թէ եկեղեցւոյն մէջէն, թերեւս հոն գտնուողներէն, վտանգ եւ շլացս հասնէր Քրիստոսի հօտին ։ Բ Տիմ. Բ. 17 եւ Յայտ. Բ. 2 էն կը տեսնուի թէ աստուածեկաւ այն վտանգը զոր Պօղոս իմացուց, եւ թէ այն սուտ վարդապետներէն ոմանք իրենց ազդեցութիւնն աւելցնելու համար կը պնդէին նաեւ թէ առաքեալ էին ։

բան ձեղի ցուցուցի, Էթէ ա-
սանկ պէտք է աշխատիլ ու
ակարներուն օգնութիւն ընել,
և միտք բերել Տէր Յիսուսին
խօսքը՝ որ ինքը ըսաւ, Աւելի
երանելի է տալը քան թէ առ-
նելը։ (36) Եւ ասոր որ ըսաւ, ա-
նոնց ամենուն հետ ծնկան վրայ
գալով աղօթք ըրաւ։ (37) Ա-
մենքն ալ սաստիկ կու լային,

Ե Հռոմ. ժե. 1։ ա Կոր. Թ. 12։
բ Կոր. ժա. 9, 12։ ժբ. 13։ Եփես.
գ. 28։ ա Թես. գ. 11։ ե. 14։ բ Թես.

ու Պօղոսին Բարաննոցին վրայ
լինալով զանիկա կը համբուրէ-
լին։ (38) Սիրտերնին կը ցաւէր
մանաւանդ ան խօսքին համար՝
որ կ'ըսէր Թէ ալ պիտի չտես-
նեն իր երեսը. և զանիկա ճամ-
բայ դրին մինչեւ նաւը երթալէ։

ԳԼ· ԻԱ

(1) Ու երբոր եղանք ու անոնց-

գ. 8։ — ԷԳԼ. է. 59։ իա. 5։ — ԲՇՆ.
իե. 14։ Խղ. 29։ — Ե Հմբ. 25։

լինքն անոնց որ անկարող էին ի-
րենց պիտոյքն հայթայթելու։

Ոմանք կը կարծեն Թէ «տկար-
ներուն» բառը կը նշանակէ հա-
ւատքով տկարներուն, եւ կ'ըսեն
Թէ Պօղոս առաքեալ այս խօսքով
կը յորդորէր երէցները, փոխանակ
օգնութիւն ընդունելու ժողովուր-
դէն իրենց ապրուստին համար,
ընել ինչպէս ինքը ըրած էր։ Բայց
այս մեկնութիւնն ուղիղ չէ, վասն
զի բոլորովին հակառակ է այն ակը-
բանց զոր Պօղոս ուրիշ անգամ ու-
րիշ տեղ յայտնապէս եւ եռանդով
սորվեցուց եւ հաստատեց, այսինք-
քն Թէ եկեղեցւոյ պաշտօնէից
պիտոյքը հոգալ պարտաւոր են ա-
նոնք որ այն պաշտօնէից հոգեւոր
խնամքը կը վայելեն։ Հռոմ. ԺԵ.
27։ Ա. Կոր. Թ. 13, 14։ Գաղ.
Զ. 6։ Ա. Տիմ. Ե. 17, 18, եւ
Ղուկ. Ժ. 7։ Այն խօսքը որ հոս
իբրեւ ի Քրիստոսէ ըսուած կը յիշ-
ուի՝ արդարեւ չկայ Աւետարան-
ներուն մէջ, բայց սակէ չի ցու-
ցուիր Թէ Քրիստոս այնպիսի խօսք
մը չըսաւ։ Տարակոյս չկայ որ Քրիս-
տոսի խօսքերէն շատ քիչերը մե-
զի հասած են։ Այն խօսքը որ հոս
կը յիշուի՝ Թերեւս աւանդութեամբ
պահուած էր եւ Առաքեալը կը յիշէ
զայն։ Այս խօսքը նոյն իսկ Քրիս-
տոսի եւ Քրիստոնէից ոգւոյն որ-

պիտութիւնը կը ցուցնէ։ Քրիստոս
իր անձը մեզի համար զոհեց, եւ
անոր վարդապետութեան ոգին եւ
լրումն այս է որ, մեք եւս մեր
անձն ու առաջուածքը զոհենք յօ-
գուտ այլոց։ Եւ Էթէ այս ընենք՝
ճշմարիտ երջանկութիւն ու գե-
րագոյն եւ անապական ուրախու-
թիւն պիտի վայելենք։

Հմբ. 36։ Պօղոս առաքեալ, ինչ-
պէս որ կը վայէր, իր խրատը կը
վերջացնէ աղօթքով մը, զոր իր
ունկնդրաց համար կ'ընէ անոնց
հետ։

Հմբ. 37, 38։ Պօղոս առաքելոյն
հրաժեշտը խանդաղատական եւ
շատ ազդու եղաւ։ Առաքեալն այլ
եւս պիտի չդար Եփեսոս։ Կան-
խատ կ'իմացնէ երիցանց Թէ Եփես-
ոսի եկեղեցւոյն մէջ անոնց առ-
ջեւը վտանգ պիտի ելլէր։ Նաեւ
իմացնելով անոնց Թէ ինք ալ
վտանգներու պիտի հանդիպէր, եւ
Թէ եղբայրներն այլեւս պիտի
չտեսնէին զանի, հրաժեշտի ողջ-
յոյնը կու տայ եկեղեցւոյն եւ կը
մեկնի։ Այս աշխարհս բաժանման
եւ հրաժեշտի տեղ է, բայց հան-
դերձեալն մէջ Աստուծոյ բոլոր
ժողովուրդը մէկտեղ պիտի ըլլան
յաւիտեան։

Հմբ. 1։ Կոլ կղզին որ այժմ

մէ զատուեցանք՝ չիտակ նա-
ւեալով կուգ եկանք, և միւս օրը
Հռոդոն, ու անկէ Պատարա։
(2) Եւ նաւ մը գտանք որ փիւնի-
կէ կ'երթար, ու անոր մէջը մըտ-
նելով ճամբայ եղանք։ (3) Եւ
կիպրոս որ երեւցաւ, զանիկա
ձախ կողմերնիս Թողլ տալով՝
դէպ'ի Սիւրիանաւեցինք և Տիւ-
րոս եղանք, ինչու որ նաւը հոն
պիտի Թափէր իր բեռը։ (4) Եւ
աշակերտները գտնելով՝ եօթը
օր հոն կեցանք, որոնք Ս-ԷՔ
Հոգիով ՝կ'ըսէին Պօղոսին որ

-Հմբ. 12։ ԳԼ. ի. 23։

Սթանքէօյ կը կոչուի՝ Մելիտոսէն
իբր 40 մղոն հեռու է, եւ այս
համարէն կրնանք հետեւցնել Թէ
նաւը յաջողակ հողմով եւ պարզ
օդով հասաւ այն օրը մինչեւ յիշ-
եալ կղզին։ Ճանապարհորդք կըզ-
դիէն դէպ յարեւելս նաւարկե-
լով հետեւեալ օրը անցան Հռոդոս,
եւ հասան Պատարա քաղաքը որ
Փոքրուն Ասիոյ ծովեզերքին վրայ էր։
Այս Պատարա քաղաքը նշանաւոր
էր իբրեւ մին ի նաւահրական քա-
ղաքաց Ազգողնի։ Հոս Թողուցին
նաւը որով գացած էին մինչեւ
ցարդ, եւ մտան վաճառականի նաւ
մը որ Փաղեստին կ'երթար։

Հմբ. 2, 3։ Այս պատմութիւնը
համառօտ, բայց պարզ ոճով գըր-
ուած ըլլալով՝ յայտնի կը ցուցնէ
Թէ ականատես վկայի պատմու-
թիւն է։ Պատարա եւ Տիւրոս 340
մղոն իրարմէ հեռու էին, եւ ու-
րեմն հոմն, ինչպէս ըսուեցաւ, յաջողակ էր, հաւանական է
Թէ այն ճամբորդութիւնը չտեւեց
աւելի քան երեք օր։ Նաւը Տիւրոս
պիտի Թափէր իր բեռը. ուստի եւ
ճանապարհորդք անտարակոյս քա-
նի մը օր հոն մնալու ստիպուեցան։

երուսաղէմ չերթալէ։ (5) Ու երբոր
ան օրերը անցուցինք՝ ելանք
ու կ'երթայինք. ամէնն ալ
կնիկներով ու տղաքներով մին-
չեւ քաղաքէն դուրս մեզ ճամ-
բայ դրին. Եւ ծովեզերքը
ծնկան վրայ գալով աղօթք ը-
րինք։ (6) Ու իրարու հրաժա-
րական ողջոյն տալով՝ մենք նա-
ւը ելանք, անոնք ալ տեղերնին
դարձան։ (7) Իսկ մենք Տիւրո-
սէն ղատ-ելով և ծովու ճամբոր-
դութիւնը լմընցընելով Պտո-
ղեմայիս հասանք, ու եղբայր-

— Ե ԳԼ. ի. 36։

Հմբ. 4։ «Աշակերտները» բառին
ցանկարէնի մէջ որոշիչ յօդ ու-
նենալէն կը հակըցուի Թէ առա-
ջուց գիտցուած էր Թէ Տիւրոսի
մէջ հաւատացեալներ կային։ Պօ-
ղոս առաքեալ եւ անոր ընկեր-
ները վնտռեցին զանոնք եւ գտան։
Տիւրոսի եղբայրները Սուրբ Հոգւով
ըսին Պօղոսի որ «երուսաղէմ չել-
լէ»։ Պէտք չէ կարծել Թէ այս Հոգ-
ւոյն Սրբոյ մէկ պատուէրն էր, այլ,
որովհետեւ Հոգին Սուրբ իմացու-
ցած էր Թէ Պօղոս չատ նեղու-
Թիւն պիտի կրէր երուսաղէմի մէջ,
այս եղբայրներուն սէրն ու խնամքն
առ Պօղոս՝ այսպէս խօսել կու
տար անոնց։ Պօղոս հաստատա-
պէս որոշած էր բռնել այն ճամ-
բան ընդ որ պարտէր երթալ, Թէ-
եւ այն տաժանելի եւ վտանգաւոր
էր։ Տես ԳԼ. Ի. 22, 23։

Հմբ. 5, 6։ Այս պատմութիւնը
չատ պարզ եւ բնական է։ Շատեր
տեսած են իրենց բարեկամաց այս-
պէս մեկնիլը։

Հմբ. 7։ Պտղոմայիս կարծեօք
30 մղոն հեռու էր Տիւրոսէ եւ այժմ
Աքքեա կոչուած նշանաւոր քա-
ղաքն է։

նները բարեւելով օր մը քովերնին կեցանք։(8) Եւ հետեւեալ օրը *Անիէ ելանք ու կեսարիա եկանք, և փիլիպպոս աւետարանչին տունը մտնելով, որ ինքը եօթնէն մէկն էր, անոր քովը կեցանք։ (9) Անոր կոյս աղջիկ ունէր, որ մարգարէութիւն կ'ընէին։ (10) Եւ հոն շատ օրեր որ կեցանք, Հրէաստանէն մարգարէ մը իջաւ

*Որմէ՛ս՝ Ա՛ստուածն մենք որ Պօղոսին ընկերներն էինք՝ — Եփես. դ. 11։ բ Տիմ. դ. 5։ — Գղ. զ. 5, ը. 26, 40։ —

Ագաբոս անունով։ (11) Ու երբոր մեզի եկաւ, Պօղոսին գօտին առնելով իր ձեռքերը ու ոտքերը կապեց, և ըսաւ, Այսպէս կ'ըսէ Հոգին Սուրբ. Այն մարդը՝ որուն են այս գօտին, Հասանկ պիտի կապեն Հրէաները Երուսաղէմի մէջ, ու հեթանոսներուն ձեռքը պիտի մատնեն։ (12) Ու երբոր ասս լսեցինք, աղաչեցինք մենք ալ և տեղացիք

Ելմ. ը. 28։ Գլ. բ. 17։ — Գղ. ժա. 28։ — Հմր. 33։ Գղ. ի. 23։

Հմբ. 8։ Պօղոս առաքեալ եւ ընկերները թէպէտ ծովվարդին կը շարունակէին իրենց ճամբան, ծովէն չէին երթար այլ ցամաքէն։ Հաւանական է թէ կարմրեղոս լերան ստորոտէն անցնելով որ Պաղտմայիսէն իբր երեք ժամ հեռի էր, մինչեւ կեսարիա մէկ օրուան մէջ դիւրութեամբ ճանապարհորդեցին։ Կեսարիոյ մէջ հիւր եղան Փիլիպպոսի տունը որ աւետարանչին էր եւ սարկաւագ։

Հմբ. 9։ Այս դէպքը վերաբերութիւն չունի բուն պատմութեան։ Թերեւս իբրեւ ինքնին կարեւոր եւ ուշադրութեան արժանի դէպք կը յիշուի հոս։ Ինչպէս յայտնի կ'երեւի Գղ. Ե. 16—18 համարներէն, կանայք, նաեւ մանկամարդ կանայք մարգարէութիւն կ'ընէին։ Անոնք որ այս դէպքին նայելով կը պնդեն թէ կանայք ալ քարոզ տալու արտօնութիւն կրնան ունենալ, կը մոռնան այս միակ դէպքը բաղդատել Ա Կոր. ԺԴ. 34, 35 համարներուն հետ ուր Առաքեալը յստակ եւ բացայայտ կերպով կ'արգիլու կանանց հրապարակաւ քարոզել։

Հմբ. 10։ Գղ. Ի. 16 համարին մէջ տեսնուեցաւ որ Պօղոս առաքեալ կը փութար Երուսաղէմ հրթալ, եւ այս պատճառաւ չէր ուզեր յետիոսս այցելութեան երթալով ժամանակ կորնչցնել։ Այս նպատակին դէմ կ'երեւի Առաքեղոյն մնալը Կեսարիոյ մէջ բաւական երկար ատեն, բայց Փոքր Ասիոյ եղերքէն ճամբորդութիւնը մինչեւ Պաղեստին չուտով եւ յաջողութեամբ կատարելէն ետքը, մնացեալ ցամաքի ճամբան, երբ որ ուղէր, կրնար կատարել դիւրութեամբ երկու աւուր մէջ, ուստի եւ ժամանակ մը կեսարիա մնաց։

Հմբ. 11, 12։ Այս համարները եւ Գղ. ԺԱ. 28 կը տեսնուի թէ, Ագաբոս ըստ նոր կտակարանին միայն աստուածային յայտնութեամբ խօսող մարգարէ չէր, այլ նաեւ ըստ Հին Կտակարանին ապագան եւս պատմող մարգարէ էր։ Իր մարգարէական խօսքերուն հետ, տեսանելի նշան մը ցուցնելն ալ բոլորովին համաձայն է հին մարգարէից ոճին սովորութեանը։ Տես Գ Թագ. ԻԲ. 11։ Ես. Ի. 1—4։ Երեմ. ԺԳ. 1։ Եզեկ. Դ. 1։

Ագաբոսի մարգարէութիւնը դուշակութիւն էր ապագային, ոչ թէ Աստուծոյ կողմանէ հրաման մը որ Պօղոսի Երուսաղէմ երթալը կ'արգելուր։ Թերեւս այս դուշակութեան նպատակն էր պատրաստել զՊօղոս այն հալածանաց եւ նեղութեան որ անոր դուխը պիտի դային Երուսաղէմ։ Պօղոսի բարեկամաց աղաչանքն ալ թերեւս այս նպատակաւ էր։

ալ որ Երուսաղէմ չելլէ։ (13) Իսկ Պօղոս պատասխան տուաւ, Ի՞նչ կ'ընէք, Եղո՞ւ կու լաք ու իմ սիրտս կը ճմլէք. քանզի ես չէ թէ միայն Երուսաղէմի մէջ կապուելու, հապա նաեւ մեռնելու ալ պատրաստ եմ Տէր Յիսուսի անունը համար։ (14) Եւ

Գղ. ի. 24։ — Թմաս. զ. 10։ Իզ.

Հմբ. 13։ Պօղոս առաքելոյն, իր բարեկամաց խորհրդոյն չանսալով, հալածանաց եւ նեղութեանց դիմադրելէն չի հետեւիր թէ ամէն Քրիստոնեայ իր խորհրդոյն եւ խրճճին միայն անսալով, իր բարեկամաց եւ այլ Քրիստոնէից խրատուն հակառակ վայրապար դիմադրելու է նեղութեան եւ հալածանաց, հալածուիլն ու նեղուիլը համարելով իրեն համար աստուածային կոչում։ Բայց ուղիղ չէ նաեւ որ Քրիստոսի պաշտօնեան փախչի մտաբերէ յայտնի վտանգներէ որ անոր կրնան դալ, երբ ուրիշներուն պիտի քարոզէ փրկութեան ճամբան։ Պողիկարպոս, Զմիւռնիոյ եպիսկոպոս, եւ Կիպրիանոս Կարթագոնի եպիսկոպոսը, դիջանելով իրենց բարեկամաց ստիպողականն աղաչանացը, հալածանաց ժամանակ ուրիշ տեղ փախան։ Սակայն ինչպէս այս պարագային մէջ Պօղոս, նոյնպէս չատ անգամ Քրիստոսի պաշտօնեայք ներքին համոզմամբ դիտնալով թէ իրենց պարտքը եւ Աստուծոյ կամքն այնպէս է, դիմադրուած են վտանգաց։ Բայց աստի, Պօղոս առաքեալ միշտ աստուածային յայտնութեամբ կը գործէր, բայց այժմ ոչ ոք կրնայ պնդել թէ ինք այնպիսի յայտնութիւն մը ունի։ Ուսմի թէեւ հոս կրկին եւ կրկին, նաեւ աստուածային յայտնութեամբ, վտանգը ցուցուեցաւ Պօղոսի, դարձեալ պարտինք հաւատալ թէ անոր Երուսաղէմ երթալը ուղիղ էր։ Ո՛րչափ ապահով է այն ճամբան, զոր պարտաւորութիւնը կը ցուցնէ մարդուն։ Երէ փոխանակ հետեւելու այն ճամբուն, զոր մեր անձնական հանգիստը, շահն ու փառքը մեզի կը ցուցնեն, վնտռնինք այն ճամբան զոր մեր պարտաւորութիւնը կը ցուցնէ, կրնանք գտնել զայն։

Հմբ. 14։ Այս համարը Պօղոս առաքելոյն որոշումը կը հաստատէ։ Առաքելոյն բարեկամներն աղաչելին անոր չերթալ Երուսաղէմ, ոչ թէ վասն զի Առաքեալը սխալ կը գործէր, այլ վասն զի մեծ վտանգի մը նշաւակ կ'ընէր զինք։ Առաջին երեք դարուց հալածութիւնները աստն որ Քրիստոսի եկեղեցւոյն դէմ կը հանուէին՝ չատերը ոչ միայն երկչոտութեամբ փախան հալածութիւններէն, այլեւ իբրեւ ուխտադրուժ իրենց Տէրն ալ ուրացան, քանզի չունէին բաւական քաջութիւն եւ հաւատք դէմ դնելու իրենց բարեկամաց դորովալի եւ քաղցր, բայց անպատեհ թախանձանաց, որով անոնք կը խրնդրէին քիչ մը դիջանիլ, եւ խօսքով միայն ուրանալով արտաքուստ ընել այն երկրպագութիւնը, զոր կառապետ իշխանք կը պահանջէին։

Հմբ. 15, 16։ Արդէն դիտցուած

նաւին աշակերտի մը՝ կիպրացի Մնասոնին, որուն քովը պիտի կենայինք։

է թէ Պօղոս առաքեալ որու քով հիւր պիտի ըլլար։ Ուրիշ տեղեկու- թիւն չունինք այն աշակերտին վրայ որոյ անունը միայն հոս կը յիշուի։

ՄԱՍՆ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ ԲՌՆՈՒԻԼՆ ՈՒ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԻԼԸ (ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, ԿԵՍԱՐԻԱ, ԵՒ ՀՌՈՎՄ), ԱՆՈՐ ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏՈՑ ՀԱՄԱՐ

ԻԱ· 17—ԻԸ· 32 ԳԼՈՒԽՆԵՐ

ՅՕԴՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

Պօղոսի բռնուիլը

ԳԼՈՒԽ ԻԱ· 17—40

(17) Ի՛Ր երբոր Երուսաղէմ մտանք, եղբայրները ուրախութեամբ մեզ ընդունեցին։ (18) Եւ հետեւեալ օրը Պօղոս մեզի հետ Յակոբոսին քովը գնաց, ու բոլոր երէցներն ալ եկան։ (19) Եւ զանոնք բարեւելով մի քսա միջէ կը պատմէր ինչ որ Աստուած հեթանոսներուն մէջը ըրաւ իր ծառայութիւնովը։ (20) Անոնք ալ լսելով փառք կու տային *Տէ-

ԴԳԼ· ԺԸ· 4։ — ԷԳԼ· ԺԸ· 13։ Գաղ. ա· 19։ բ· 9։ — ԼԳԼ· ԺԸ· 4, 12։

Չհովմ· ԺԸ· 18, 19։ — ԷԳԼ· ա· 17։ բ· 24։ — * Ո՛ՀԽ+ Աստուծոյ

Թէ ինչպէս Պօղոս առաքեալ իր հիւպէրէտ և վերջին ծաքրըդուելնէն կ'ընէ երեսաչէմ, և հոն ինչ ընդոծնելութիւն կը ցոյնէ։ Հրէից հաճոյ ըլլալու համար անոր ջանքը։

ՀՄԸ· 17—26

Պօղոս դարձեալ Երուսաղէմի մէջ կը գտնենք։ Առաքեալը հոն իր համազգիներուն, Հրէից, դաւէն հաղիւ կրցաւ ազատիլ Հռոմայեցի զօրաց սուրերովը, և իրրեւ

բանտարկեալ կապուած մեկնեցաւ անկէ։ Պօղոս Երուսաղէմ գնաց, բայց ոչ յանդգնութեամբ, ոչ ալ անհոգութեամբ դիմաց վտանգներուն, որոնք դիտէր թէ իր վրայ պիտի հասնէին եղբայրներուն հետ սիրով և քաղցրութեամբ վարուելնուն, անոնք ալ զանի անկեղծութեամբ ընդունելով, ամենայն ուշադրութեամբ մտիկ ըրին այն բաներուն պատմութիւնը զոր Աստուած անոր ձեռքով գործած էր

ժողովը։ և ըսին իրեն, կը տեսնե՞ս, եղբայր, քանի բիւ բաւոր հաւատացեալ Հրեաներ կան, ու ամենքն ալ Ջօրէնքին նախանձաւոր են։ (21) Բայց քու վրայովդ լսացան թէ դուն բոլոր հեթանոսներուն մէջ եղած

ԴԳԼ· իբ· 3։ Հռովմ· ժ· 2։ Գաղ.

Անոնց երկիւղն ու անձկութիւնը բնական էին։ Երուսաղէմի մէջ չատ մոլեռանդ և նախանձայոյզ Հրեայք կային, որ առիթ կը փնտռէին դատաճանութիւն ընել Պօղոսի։ Ինչ որ Պօղոս ընել հաւանեցաւ՝ հաճելի էր միշտ ներմոռանդ Հրէից, բայց Քրիստոնէի մը ոչ պարտք էր, ոչ ալ արդելեալ։

Հմբ· 21։ Այս ամբաստանութիւնը զոր Պօղոս առաքելոյն դէմ կ'ընէին՝ սխալ էր· վասն զի Առաքեալը կը պնդէր միայն թէ մարդոց վրկութիւնը և արքացումը Հրէից ծէսերովն ու արարողութիւններովը չէին կրնար ըլլալ։ Պօղոսի սկզբունքն էր թէ ոչ ոք իր ազգային յարաբերութիւնները կարելու է, ցորչափ որ կարելւոր պատճառ չկայ այնպէս ընելու։ Երբ ինք Քրիստոնեայ եղաւ, համաձայն իւր այս սկզբան բոլորովին չդատուեցաւ իր ազգէն, և Հրէից ալ հաւանութիւն առաւ իրենց ազգային քանի մը արարողութիւնները պահել, զորօրինակ Մովսիսական օրէնքը (Ա Կոր. Է· 18)։ Սակայն բնական էր Պօղոսի համակրութիւն աւելի քան ղչափն յաւերժ երթալ օրէնքը Աւետարանին հետ համաձայնեցնելու խնդրոյն մէջ· ոմանք ալ օրէնքը նուազ կը յարգէին քան զոր Պօղոս կ'ուզէր։ Թերեւս այսպիսի պատճառէ մը ծագած էր այն ամբաստանութիւնը զոր ոմանք կ'ընէին ըսելով թէ՝ Պօղոս Քրիստոնէից կը սորվեցնէ օրէնքէն ապստամբել։ Երբ անգամ մը ընդունուեր թէ Աստուծոյ

Հրեաներուն Քահանայապետին ապրուստի վրայ կը սորվեցընես, ըսելով որ աղաքնին չվճարուին, և ասլորութիւններուն համեմատ չվարուին։ (22) Արդ ի՞նչ պիտի ըլլայ· անշուշտ բազմութիւն պիտի ժողվուի, ինչու որ պիտի

ա· 11։

արքայութիւնը մտնելու համար թլփատութիւնն օգուտ չունէր, յայտնի է թէ վաղ կամ անագան այն սովորութիւնը պիտի խափանուէր· բայց Պօղոս չէր ուզեր այս խափանումը փութացնել ապօրինաւոր կերպով և բռնի։ Այս գործը ժամանակին կը թողուր, և չէր պահանջեր անպատչաճ կերպով թողուլ այն սովորութիւնները զոր Քրիստոնեան ալ կրնար պահել։ Ուստի Պօղոս առանց խոտորելու ճշմարտութեան սկզբունքներէն, կրնար հերքել այն ամբաստանութիւնը զոր մոլեռանդ Հրեայք անոր դէմ կ'ընէին։ Պօղոս Հրէից կրօնքին եւ ազգին դէմ, որ Աստուծոյ ժողովուրդն էր, բնաւ ատելութիւն կամ թշնամութիւն չունէր, ինչպէս իր հակառակորդները կը զրպարտէին։

Համաձայն այն սկզբանց, որ անոր թղթոց մէջ յայտնուած են, Հրէից հետ Հրեայ, հեթանոսաց հետ հեթանոս, տկարաց հետ տկար եղաւ։ Որպէս զի հերքէ այս ամբաստանութիւնը, յայտնեց թէ պատրաստ էր ընել այն բանը զոր Յակոբոս անոր կ'առաջարկէր։ Այս ամբաստանութիւնը հերքելու համար ներմոռանդ Հրէից առջեւ չատ պատուաւոր համարուած կերպով, այսինքն ուխտաւորներուն ընկերը ըլլալով Հրէից պաշտամանցը մասնակից եղաւ։

Հմբ· 22։ Թերեւս բնականաբար եւ առանց մասնաւոր տեղ կամ ժամանակ որոշելու այնպէս պիտի պատահէր որ Հրեայք հոն ժողո-

ըսեն թէ եկեր ես։ (23) Ուստի
ասոնք բանը ըրէ որ քեզի կ'ըսենք.
Մեր քովը չորս մարդ կայ, ո-
րոնք իրենց վրայ ուխտ դրած
են. (24) Անոնք առ՝ իրենց հե-
տը մաքրուէ, և անոնց համար
ծախք ըրէ, որ՝ իրենց գլուխը
ածիլեն. որպէս զի ամէնն ալ
գիտնան թէ քու վրայովդ իմա-
ցած բաներնին ոչինչ է, հապա
դուն ալ դէ հետը կը քալես
օրէնքը պահելու մէջ։ (25) Բայց
հաւատքի եկող հեթանոսնե-
րուն համար մենք թուղթ
խրկեցինք՝ լինչպէս որ որոշե-
ցինք, որ անոնք բնաւ ասանկ
բաներ չպահեն. միայն թէ

ՅԹես. գ. 2, 13, 18։ ԳԼ. ժը. 18։
—ՀԳԼ. ժե. 20, 29։—ՅԳԼ. իգ. 18։

վուելով Պօղոս առաքելոյն ըն-
թացքը եւ վիճակը քննէին, եւ
անոր հակառակելու առիթ փընտ-
րելու աշխատէին։

Հմր. 23։ Հոս յիշուած ուխտը
Թերեւս Նազիրի կոչուած ուխտն
էր։ Երբ ուխտին որոշեալ ժամա-
նակը կը լրանար, ուխտաւորը տա-
րեւոր արու գառնուկ մը ողջակէ-
զի համար, եւ տարեւոր էգ գառ-
նուկ մը մեղքի պատարագի համար,
եւ խոյ մը խաղաղութեան զոհի
համար կը մատուցանէր. նաեւ ամ-
կառ մը անխմոր չօթ եւ ամանով
մը գինի կը նուիրէր։ Ուխտաւորին
գլուխը կ'ածիլուէր ժողովքի խո-
րանին գուռը, եւ ածիլուած մա-
զերը խաղաղութեան զոհին տակը
կրակին մէջ կը նետուէին։ Ուխ-
տաւորը խաղաղութեան զոհին
եփած թեւը երերցնելու ընծայ կը
մատուցանէր։ Այս ընծան եւ մէկ
անխմոր չօթ ու մէկ անխմոր լա-
ւաշ մէկտեղ Աստուծոյ նուիրելով
քահանային կու տար։

զգուշանան կուռքերու ըղ-
հուածէ ու արիւնէ եւ խեղ-
դուածէ ու պոռնկութենէ։
(26) Ընատեղը Պօղոս ան մարդ-
դիկը առաւ, ու հետեւեալ
օրը անոնց հետ մաքրուած՝
տաճարը մտաւ, մաքրութեան
օրերը լմընալը ցուցընելու հա-
մար, մինչեւ որ անոնց ամէն
մէկուն համար պատարագ մա-
տուցուեցաւ։

(27) Ու երբոր եօթը օրերը
լմընալու վրայ էին, Ասիացի
Հրէաները զանիկա տաճարին
մէջը տեսնելով՝ բոլոր բազմու-
թիւնը խռովեցուցին, ու անոր
ձեռք զարկած՝ կը կանչուըռ-

—ըԹես. գ. 13։—զԳԼ. իգ. 18։
—ՄԳԼ. իզ. 21։

Հմր. 24։ Երբեմն ուխտաւորք
կարողութիւն չունէին իրենց զո-
հերուն բոլոր ծախքն ընել, ուս-
տի այլք այս մասին անոնց օգնե-
լով ուխտին արժանաւորը մասնա-
կից կ'ըլլային։ Հրեայք յատուկ բա-
րեգործութիւն կը համարէին այս-
պիսի ուխտաւորի մը ծախուց օգ-
նել։

Հմր. 25։ Այս խօսքերուն նպա-
տակն է առաջն առնուլ այն տար-
կութեան, զոր Պօղոս պիտի ընէր,
թէ հեթանոսաց աղատութիւնը
կը բռնաբարուէր։

Հմր. 26։ Այս խօսքը կը ցուցնէ
թէ Պօղոս քահանայից պատմեց
թէ իր վրայ առած էր ուխտաւոր-
ներուն ծախքը։

Պօղոս տառապելոյն Բռնուիլը
Հմր. 27—30

«Եօթը օրերը», այսինքն երբ
ուխտաւորներու ուխտին եւ Պօ-
ղոսի անոնց հետ ընկերանալուն ժա-
մանակը լրացաւ։ Ասիացի Հրեայք

տէին, (28) Իսրայէլացի մար-
դիկ, օգնութեան հասէք. ասան
մարդն է՝ որ ամէն տեղ ժո-
ղովուրդին և օրէնքին ու աս
տեղին դէմ բան կը սորվեցընէ
ամենուն, մինչեւ որ տաճարին
մէջը Յոյներ ալ մտցուց, և աս
սուրբ տեղը պղծեց. (29) (Ին-
չու որ առաջուց Եփեսացի
Տրոփիմոսը իրեն հետ քաղա-
քին մէջը տեսեր էին, և կը
կարծէին թէ Պօղոս զանիկա
տաճարը մտցուց.) (30) Ու
բոլոր քաղաքը շարժեցաւ և
ժողովուրդը դիզուեցաւ, ու
բռնեցին Պօղոսը տաճարէն
դուրս քաշեցին. և շուտ մը
դռները դոցուեցան։ (31) Ու
երբոր անոնք կ'ուզէին անիկա

ՅԳԼ. իգ. 5, 6։—ԷԳԼ. ի. 4։—
ԷԳԼ. իզ. 21։

հաւատացեալ չէին, բայց ոչ թէ
ասոնց, այլ հաւատացեալ Հրէից
հաճելի ըլլալ կ'ուզէր Պօղոս՝ ուխ-
տաւորներուն ուխտին հաղորդ եւ
ընկեր ըլլալով։ Այս Հրեայք թե-
թեւս Եփեսացի էին եւ Պօղոսի ար-
հանը ծարաւի թշնամիներէն։ «Օգ-
նութեան հասէք», այսինքն զՊօ-
ղոս բռնելու, եւ անկէ վրէժ խնդ-
րելու օգնեցէք։ Անտարակոյս ա-
սոնք չատ ուրախացան որ Պօղոսի
դէմ ամբաստանութիւն ընելու
առիթ գտան։ Տաճարին դուրսը
Պօղոսի հետ Յոյն մը տեսած էր-
ին, ուստի սկսան աղաղակել թէ
հակառակ օրինաց, օտարական մը
բերաւ տաճարին գաւիթը կամ
բուն տաճարը։ Որպէս զի տաճարը
արեամբ չպղծուէր, կամ Պօղոս
տաճարին եւ սեղանին չպաշտ-
նէր, քաշելով դուրս հանեցին զա-
նի, զի հաստատութեամբ որոշած
էին զանի բռնել եւ սպաննել։

Հռովմայեցի հազարապետը զՊօղոս
Հրեից Յեղուեն կ'ազատէ
Հմր. 31—39

Երբ Հրեայք այսպէս յանկարծ
Պօղոսի վրայ յարձակելով զանի
սպաննելու կը պատրաստուէին,
Հռովմայեցի հազարապետին լուր
տրուեցաւ։ Հրեայք վայր մի վա-
րանեցան՝ ի գործ դնել իրենց խոր-
հուրդը, եւ այս կարճ միջոցը բա-
ւական եղաւ հազարապետին լուր
հասցընելու։ Հազարապետը կը կե-
նար բերդի մը մէջ, որ տաճարին
հրապարակին հիւսիսային արեւ-
մըտեան մէկ անկիւնը բլրոյ մը
վրայ չինուած էր։ Այն բերդին
աշտարակէն բոլոր տաճարն ու ա-
նոր գաւիթները կը տեսնուէին.
աշտարակը տաճարին հետ հաղոր-
դակցութիւն ալ ունէր։ Իսկոյն ա-
ճապարեց հազարապետը խռովու-
թեան տեղը՝ հասնիլ, հետը տա-

նալ, հրաման ըրաւ որ զանիկա բերդը տանին։ (35) Ու երբոր սանդուխը հասաւ, անանկ պատահեցաւ որ զինուորները վեր վերցընեն անիկա՝ ժողովուրդին բռնութեանը համար. (36) ինչու որ ժողովուրդին բաղմութիւնը ետեւէն կ՚երթար, ու կ՚ըսէին, Դիվերցուր առիկա։ (37) Ու երբոր Պօղոս բերդը մտնելու վրայ էր, հաղարապետին ըսաւ, Արդեօք կարելի՞ է որ քեզի բան մը խօսիմ։ Ան ալ ըսաւ, Յունարէն գիտե՞ս. (38) Չէ՞ որ դուն ան Եգիպտացին ես, որ առ օրերէս առաջ չորս հազար *սրիկայ մարդիկ ապստամբեցուցիր, ու անապատը հանեցիր։ (39) Պօղոս ալ ըսաւ, Ես Հրէայ մարդ մըն եմ Կիլիկիոյ Տարսոնէն, չէ թէ աննշան քաղաքի մը քաղաքացի, ու կ՚աղաչեմ քեզի՝ ինծի հրաման տուր որ ժողովուրդին խօսիմ։

(40) Ու երբոր անիկա հրաման տուաւ, Պօղոս սանդուխին վրայ կայնելով՝ ձեռքը շարժեց ժողովուրդին, ու երբոր աղէկ մը լռութիւն եղաւ, եբրայական լեզուով խօսեցաւ անոնց, ու ըսաւ,

ՂՈՒԿ. ԻԳ. 18։ ՅՈՎՀ. ԺԹ. 15։ ԳԼ. ԻԲ. 22։ — ԷՏԹՈՍ ԿԼ. Ե. 36։ —

* ՅՈՒՆ. սիկարեան, այսինքն՝ դաշնակից մարդասպան։ — ՈՒԼ. Թ. 11։ ԻԲ. 3։ — ԳԼ. ԺԲ. 17։

նալով այնչափ զօրք որ բաւական էր նուաճել ամբոխը որչափ եւ մեծ ըլլար։ Հազարապետը յանցաւոր կարծեց զՊօղոս, ուստի եւ ուզեց անոր յանցանքն իմանալ, եւ որպէս զի անոր վնաս չըլլար, փութայ իր պարտքը կատարել իբրեւ Հռովմայեցի զօրապետ եւ ոստիկան։

Հմր. 35։ Հրէից ամբոխը որ ուրոյած էր դաւով սպանել զՊօղոս՝ ամէն կողմանէ պաշարած էր եւ կը նեղէր զանի։ Ուստի զինուորք ստիպուեցան փութալ ազդու միջոցներ ձեռք առնել՝ թափելու անոնց ձեռքէն զՊօղոս որ պիտի պատառուէր ամբոխէն։

Հմր. 36։ Երեսուն տարի առաջ սոյն աղաղակը լսուեցաւ Պօղոսի Տէրոջը դէմ։

Հմր. 38։ Յովսեպոս այս Եգիպտացին վրայ երկու տարբեր պատմութիւն կ՚աւանդէ. տեղ մը կ՚ըսէ թէ անոր հետեւորդք իբր 30, 000 էին. ուրիշ տեղ մը կ՚ըսէ թէ փելիքս անոնցմէ 400 ը սպաննեց, եւ 200 ալ գերի բռնեց։ Այս երկու պատմութիւնները, հոս պատմուածին հետ առնելով ընդունելութեան արժանի ամբողջ պատմութիւն մը կ՚ըլլայ։ Եթէ Եգիպտացւոյն հետեւորդք ընդ ամէնը 30, 000 էին, հաւանական էր որ զինուորք անոնց վրայ յարձակելով իբր 400 հոգի սպաննէին, 200 ալ գերի բռնէին. իսկ անապատը փախչողները կրնային այնչափ ըլլալ որչափ հոս կը յիշուի։ Այս դէպքն այն աստն նոր պատահած ըլլալով՝ ամենուն ծանօթ էր։

Հմր. 40։ Պօղոս առաքելոյն այս վիճակին ուշադրութեան արժանի է. Հռովմայեցի եւ կառապետ զինուորներու միջոցաւ ազատեցաւ մահուան թակարդէն զոր անոր համազգիները լարած էին անոր դէմ։ Պօղոս իր թշնամեաց բարիք ընելու համար սիրով եւ անձկանօք կը խօսի անոնց հետ, ինչպէս ըրած էր անոր Տէրը Երիսաոս, ինչպէս ըրած էր նաեւ Ստեփանոս։

ԳԼ· ԻԲ

(1) Մարդիկ *եղբայրներ եւ հայրեր, լսեցէք ինծի ձեզի որ հիմա ձեղի պատասխան կուտամ. (2) (երբոր լսեցին որ եբրայական լեզուով կը խօսէր իրենց, ալ աւելի լուռ կեցան. (3) եւ անիկա ըսաւ,) Ես Հրէայ մարդ մըն եմ Կիլիկիոյ Տարսոնին մէջ ծնած՝ եւ աս քաղաքիս մէջ Գամաղիելին ոտքերը մեծցած, ի՛ր հայրենի օրէնքին ճշդութեանը պես կրթուած, նախանձաւոր էի Աստուծոյ՝ ինչպէս որ այսօր դուք ամէնքդ էք։ (4) Ես այրիկ մարդիկ ու կիսիկ մարդիկ

*ԳԼ. Ե. 2։ — ԲԳԼ. ԽԱ. 39։ Բ ԿՈՐ. ԺԱ. 22։ ՓԼՒ. Գ. 5։ — ՖԳԼ. Ե. 34։ — ՏԲ ՕՐ. ԼԴ. 3։ Դ ԹԱԳ. Դ. 38։ ՂՈՒԿ. Ժ. 39։ — ԲԳԼ. ԼՂ. 5։ — ԷԳԼ. ԽԱ. 20։ ԳԱՂ. Ա. 14։ — ԵՀՈՎՄ. Ժ. 2։

ԲՆԴԴԵՒՆ ԱՆՊՂԵՒՆ ՎՐԱՅ Ա֊ՈՒԹԵՂՅՆ ԱՊՏՆԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՄՐ. 1—21

Հմր. 1—3։ Այս խօսքերուն մէջ յիշուած իրողութեանց չատերն արդէն Թ. գլխոյն մէջ յիշուեցան եւ մեկնուեցան։ Բայց Պօղոսի վարմունքն այս անգամ աւելի զօրութիւն եւ ազդեցութիւն կուտան անոր խօսքերուն։ Ունկընդիրք, այսինքն Հրեայք, Պօղոսի ազգակիցներն, անոր դէմ զայրացած էին։ Պօղոս բռնուած էր իբրեւ թշնամի Մովսիսական օրինաց, եւ եթէ Հռովմայեցւոց օրինաց եւ Հռովմէական տէրութեան հովանաւորութեանն ու պաշտպանութեանը ներքեւ չգտնուէր, նոյն իսկ անոր համազգիները պիտի պատառէին զանի։

Բայց Պօղոս բնաւ չդարկացաւ ժողովրդեան՝ անոնց իրեն դէմ անհիմն առելութեան համար, այլ ամէն ջանք ի գործ դրաւ որպէս զի անոնց թշնամութիւնը մեկզի ընէր, եւ անոնց հաճութիւնը գրաւելով յայտնի ցուցնէր թէ անհիմն էին այն կարծիքը զոր անոր վրայ ունէին։

Հմր. 4, 5։ Պօղոս զանց կ՚ընէ հոս պատմել իր անցեալ ժամանակի վարմունքը եւ Մովսիսական օրինաց համար նախանձաւորութիւնը. այն նախանձաւորութեան միայն մէկ օրինակը կը յիշէ, այսինքն զՔրիստոնեայս խստիւ հալածելը. նախանձաւորութիւն մը՝ զոր թերեւս անոր ունկնդիրներէն շատերը ցուցուցած չէին։

Հմր. 6—16։ Այս պատմութիւնը Գլ. Թ. 3—19 համարներուն մէջ

(8) Ես ալ պատասխան տուի թէ Դուն ո՞վ ես, Տէր. ան ալ ինծի ըսաւ, Ես Յիսուս Նազովրեցին եմ, որ դուն կը հալածես: (9) Բայց անոնք որ իմ հետս էին՝ լոյսը տեսան ու վախով լեցուեցան, սակայն ինծի խօսողին ձայնը չլսեցին: (10) Եւ ըսի, Ի՞նչ ընեմ, Տէր. և Տէրը ինծի ըսաւ, Ելիր դնա Դամասկոս, ու հոն քեզի պիտի ըսուի ան ամէն բաներուն համար, որ սահմանուած է որ ընես: (11) Ու երբոր չէի տեսներ ան լոյսին փառքէն, հետս եղողները ձեռքէս բռնած՝ Դամասկոս մտայ: (12) Եւ Անանիա անուն մարդ մը՝ օրէնքին համեմատ աստուածավախ, ու Դամասկոս բնակող բոլոր Հրէաներէն լաւ վկայուած, (13) ինծի եկաւ, ու քովս կայնելով ինծի ըսաւ, Սաւուղ եղբայր, վեր նայէ: (14) Ես ալ նոյն ժամուն վեր նայեցայ իրեն. և ան ինծի ըսաւ, Մեր հայրերուն Աստուածը առաջուց քեզ ընտրեց, որ իր կամքը ճանչնաս ու արդարը տեսնես, և անոր բերնէն ձայն լսես. (15) Քանզի բոլոր մարդոց առջեւը անոր վկայ պիտի ըլլաս ան բաներուն համար, որ տեսար ու լսեցիր: (16) Եւ հիմա՝ ալ ի՞նչ կ՟ուշանաս. ելիր՝ մկրտուէ ու մեղքերդ լուա՝ *անոր անունը կանչելով: (17) Նէ եղաւ որ երբոր երուսաղէմ դարձայ՝ ու տաճարին մէջ աղօթք կ՟ընէի, մտքի յափշտակութիւն մը եկաւ վրաս, (18) ու զինքը տեսայ, որ ինծի կ՟ըսէր, Շուտով երուսաղէմէն ելիր, ինչու որ քու ինծի համար ըրած վկայութիւնդ պիտի չընդունին: (19) Ես ալ ըսի, Տէր, իրենք ալ գիտեն թէ ես էի որ քեզի հաւատացողները բանտը կը դնէի, և ժողովարաններուն մէջ կը ծեծէի. (20) Ու երբոր քու Ստեփաննոս վկայիդ արիւնը կը թափուէր, ես ինքնս ալ ներկայ էի և համակիր էի *անոր սպաննուելուն՝՝. ու զանիկա սպաննողներուն հանդերձները ես կը պահէի: (21) Եւ ինծի ըսաւ, Գնա, քանզի հեռաւոր հեթանոսներուն պիտի խրկեմ:

(22) Եւ անոնք մինչեւ այն խօսքս ականջ դրին իրեն, ետքը ձայներնին վերցուցին ու ըսին, Վերցուր աշխարհէն ատանկ մարդը, քանզի չվայելեր ատոր ողջ մնալ: (23) Ու երբոր կը կանչուըտէին ու հանդերձնին կը նետէին և փոշին դէպի օդը կը ցանէին, (24) Հազարապետը հրաման ըրաւ որ զանիկա բերդը մտցընեն, ու ըսաւ որ ծեծով հարցուփորձ ընեն անոր, որ գիտնայ թէ ինչ յանցանքի համար անոր դէմ անանկ կը կանչուըտէին: (25) Ու երբոր կաշի կապերով զինքը կապեցին, Պօղոս վերակացու հարիւրապետին ըսաւ, Արժա՞ն է ձեզի Հռոմայեցի ու չդատապարտուած մարդ մը

Ա Մատ. ժ. 14։ — Ա Հմր. 4։ Գաղ. ը. 3։ — Մատ. ժ. 17։ — Ա Գաղ. է. 57։ — Պ Ուկ. ժա. 48։ Գաղ. է. 59։ Հռովմ. ա. 32։ — Ոմն+ ասեն։ — Բ Գաղ. թ. 15։ ժգ. 2, 46, 47։ ժը. 6։ իզ. 17։ Հռովմ. ա. 5։ ժա. 13։ ժե. 16։ Գաղ. ա. 15, 16։ բ. 7, 8։ Եփես. գ. 7, 8։ ա Տիմ. բ. 7։ բ Տիմ. ա. 11։ — Գաղ. իա. 36։ — Գաղ. իե. 24։ — Գաղ. ժգ. 37։

ալ յիշուած եւ հոն մեկնուած է։ Քանի մը մանր պարագաներ կամ ոճով եւ խօսքի սարքերութիւններ ասկէ յառաջ եկած են որ հոս Պօղոս կը խօսի Հրէից որ օրինաց նախանձախնդիր էին, եւ այն օրինաց դուրսէն կամ քիչ մը հակառակ երեւցող բաներէ անգամ կը խորչէին։ Նազովրեցի բառն, որ Թ. եւ Ի. գլուխներուն մէջ չկայ, հոս կը յիշուի։ Ուշադրութեան արժանի են հոս Անանիայի անուան սարքեր եւ աւելի ընդարձակ նկարագրով յիշուիլը քան Թ. գլխոյն մէջ, եւ Հրէաները վայրապար չզայրացնելու համար Պօղոսի խօսուածքին ձեւը։ Թ. գլխոյն մէջ կը տեսնենք որ Պօղոսի հեթանոսաց առաքեալ կարգուիլը անոր ծանուցուեցաւ Անանիայի միջոցաւ, որ հոս չի յիշուիր, բայց 24 համարին մէջ Պօղոս զինք արդարացնելու առիթ ունենալով կ՟իմացնէ թէ աստուածային յատուկ յայտնութենէ մը հրաման առած էր հեթանոսաց աւետարանել զՔրիստոս, որոյ կենսատու պատգամն, ըստ մարգարէից, պիտի քարոզուէր անոր գալատենէն ետքը։

Հմր. 17—21։ Այս տեղեկութիւնները տալով Պօղոս կ՟ուզէ իմացնել թէ ինչու համար իր հաւատացեալ մարդիկները Թողով հեթանոսաց մէջ աշխատեցաւ։ Պատճառը միայն սա էր որ, Աստուած հրամայեց անոր այնպէս ընել։ Առաքեալը կը կարծէր թէ ուր որ Քրիստոնեաները հալածելու մասին իր նախանձաւորութիւնն աւելնուն յայտնի էր, հոն աւելի ազդու եւ ընդունելի պիտի ըլլար իր տալու վկայութիւնը Քրիստոնէութեան համար զոր ետքը ընդունած էր, բայց Աստուած չկամեցաւ անոր այս խորհուրդը կատարել։ Ինք ալ կը յայտնէ թէ աստուածային յայտնութեան համաձայն կը գործէր հեթանոսաց քարոզելով։

Պօղոսի ապենաբանութիւնը կը խոստանայ ծողվելիան աղմկին։ Պատճառ Հռովմեական քաղաքացութեան կ՟ազատի ծեծէն

Հմր. 22—30

Հմր. 22։ Պօղոս չատ զգուշացաւ իր ունկնդիրները չզայրացընել, բայց անոնք այն աստիճան բարկացած եւ կատաղած էին, որ չէին կրնար հանդուրժել լսել ինչ որ կ՟ըսէր Պօղոս իր հեթանոսաց առաքեալ ըլլալն իմացնելու եւ զինք արդարացնելու համար։

Հմր. 23, 24։ Ինչպէս եաքը պիտի տեսնուի, հազարապետը բարեսիրտ եւ խոհեմ մարդ էր. բայց չէր կրնար հասկնալ թէ ինչու համար ժողովուրդը Պօղոսի դէմ զայրացած եւ զայն սպաննելու գրգռուած էր, մինչ նա իրօք յանցաւոր չէր։ Չէր կրնար հասկընալ նաեւ Պօղոսի եւ Հրէից խօսքը որ Եբրայերէն էր։

Հմր. 25—29։ Այս գէպքը չատ բնական էր. զարմանալի չէ որ

ձեռնել ։ (26) Հարիւրապետը երբոր ա՛ս լսեց, գնաց հաղա-
րապետին պատմեց ու ըսաւ, *ի՞նչ պիտի ընես, ինչու որ
ա՛ս մարդը Հռովմայեցի է ։ (27) Հազարապետն ալ գովը
գնաց ու ըսաւ անոր, Ըսէ ինձի, դուն Հռովմայեցի՞ ես։
ան ալ ըսաւ, Այո ։ (28) Հազա-
րապետը պատասխան տուաւ,
Ես շատ մեակով ձեռք բերի
ա՛ս քաղաքացիութեան իրա-
ւունքը։ Ա՛ւ Պօղոս ըսաւ, Ես
բուն ծնունդ ալ ծնած եմ։ (29) Ու
անոնք որ իրեն հարցուփորձ
պիտի ընէին, շուտ մը ետ կե-
ցան իրմէն։ Ա՛ւ հազարապետն
ալ վախցաւ՝ երբոր իմացաւ թէ

*Ա՛ՒՆՏ Նայէ ինչ — ՏՈՒՆՏ կապերէն
արձրկեց

—

հազարապետն ամենևին չէր խոր-
հեր թէ Պօղոս Հռովմի քաղաքա-
ցութեան իրաւունք ունէր ։ Ա՛յն
ատեն Հռովմայեցի պաշտօնակալը
արտօնութիւն ունէին յանցաւոր-
ները ձեռնել՝ անոնց խոստովանել
տալու իրենց յանցանքը եւ լոյս առ-
նելու համար խնդրոյն մութ պա-
րագաներուն վրայ ։ Բայց բոլորո-
վին անիրաւ էր առանց հարցու-
փորձի մարդ ձեռնել ։ Պօղոս ձեռնէն
կրնար ազատիլ, եւ ոչ միայն ար-
տօնութիւն ունէր, այլ եւ պար-
տէր անկէ ազատուելու համար ը-
նել ինչ որ կարող էր ։ Զի Պօղոս
դանել կրնային յանցանք էր ։ Նախ
որ անոր յանցաւոր ըլլալուն ընաւ
ապացոյց չկար ։ երկրորդ, Հռով-
մէական քաղաքացութեան իրա-
ւունք ունենալով՝ օրէնք չէր պա-
տի ձեռնել թէեւ յանցաւոր ըլլար,
վասն զի այն պատիժը միայն ծեր-
բեաց համար էր ։ Հարիւրապետն
Հռովմայեցի է, և որովհետեւ
ղանիկա կապեր էր ։

(30) Ու հետեւեալ օրը ու-
զելով որ չիտակը գիտնայ թէ
ինչ է Հրեաներուն ըրած ամ-
բաստանութիւնը անոր դէմ,
ցարձրկեց զանիկա, և հրաման
ըրաւ որ քահանայապետները
ու բոլոր ժողովքը մէկտեղ դան ։
ԵՒ Պօղոսը իջեցընելով անոնց
առջեւը կայնեցուց ։

ԳԼ· ԻԳ

(1) Եւ Պօղոս իր աչքերը ժո-
ղովքին վրայ դարձընելով ը-
սաւ, Մարդիկ եղբայրներ, ես
բոլորովին բարի խղճմտանքով

ա Գլ· իե· 16 ։ ա Կոր· գ· 4 ։ բ Կոր·
ա· 12 ։ գ· 2 ։ բ Տիմ· ա· 3 ։ Եբր·
ժգ· 18 ։

ու հաղարապետը Հռովմայեցի մը
կապելով յանցաւոր եղան, ինչ-
պէս իրենք ալ գիտէին ։ Տես Գլ·
ծԲ· 35—39 համարները ։ Հռով-
մայեցւոց պետութեան ծաղկեալ
եւ փառաւոր ժամանակը, Հռովմի
քաղաքացութեան արտօնութիւն-
ները ստանալ շատ դժուարին էր ։
բայց յետոյ, երբ Հռովմէական ան-
ուան փառքը նուազեցաւ, այն ի-
րաւունքը քիչ մտակով ալ կրնար
առացուիլ, եւ շատ յարգի չէր ։

Հմբ· 30 ։ Հազարապետն ուղիղ
եւ դովելի կերպով վարուեցաւ
այնպիսի գատ մը տեսնելու՝ որ ան-
հասկանալի եւ զարմանալի էր ա-
նոր, եւ գործը քննելու համար
ամէն միջոց գործածեց ։

Հմբ· 1 ։ Պօղոս Հրէից ազգային
ժողովոյն առջեւը եկած էր, բայց
այս անգամուան ժողովը պաշտօ-
նական չէր ։ Հռովմայեցի հազարա-

կեանք վարեր եմ Աստուծոյ
առջեւը մինչեւ ա՛ս օրս ։ (2) Ա-
նանիա քահանայապետն ալ
հրաման ըրաւ իր գովը կայ-
նողներուն՝ բեր անոր բերնին
զարնեն ։ (3) Ա՛նատեն Պօղոս
ըսաւ անոր, Աստուած քեզի

Բգ Թագ· իբ· 24 ։ Երեմ· ե· 2 ։
Յովհ· ժբ· 22 ։

պետը կոչած էր Հրէից գլխաւոր-
ներն անոնց առջեւ Պօղոսի վրայ
հարցուփորձ ընելու ։ Շատ հաւա-
նական է թէ, հազարապետն էր
այս ժողովոյն նախագահ ոչ թէ
քահանայապետը ։ Ուստի Պօղոս
իսկոյն կը սկսի ինքզինք արդա-
րացնել ։

Ա՛յն խօսքերը որով կը սկսի ատե-
նաբանութիւնը՝ կը ցուցնեն թէ
Պօղոս կ'ուզէր գինք պարզ եւ
ազնիւ կերպով անբասիր ընել ։

Հմբ· 2 ։ Ա՛յս Անանիա այն ան-
ձը չէ որ Աննա կը կոչուի եւ Գլ·
Գ· 6, եւ Ղուկ· Գ· 2, եւ Յովհ·
ԺԸ· 13 ի մէջ կը յիշուի ։ Այս Ա-
նանիա քահանայապետ եղաւ յա-
մի Տեառն 48 եւ 52 ։ Սամարացի-
ներէն ամբաստանուելով, գատ-
ուելու համար կանչուեցաւ Հռովմ,
ուր անպարտ գտնուելով իր պաշ-
տօնին մէջ դարձեալ հաստատուե-
ցաւ ։ Արդարեւ քահանայապետը
կրնար եւ յանիրաւի հրամայեց սպա-
սաւորաց զարնել Պօղոսի բերնին,
քանզի Պօղոս անվայել բան մը ը-
սած չէր ։

Հմբ· 3—5 ։ Ա՛յս համարներուն
իմաստն այլեւայլ կերպով հակըց-
ուելով, մեկնիչներուն մէջ մեծ
վիճաբանութեան նիւթ եղած է ։
Ա՛յն խօսքերը զորս Պօղոս կ'ընէ
3 համարին մէջ՝ ոչ թէ իբր անէծք
այլ իբր մարգարէական ազդ մը
հասկնալու ենք ։ Իբր թէ Պօղոս ը-
սել կ'ուզէր թէ Աստուած ատու-
դիւ պիտի պատժէր այնպիսի ա-
նիրաւութիւն մը ։ Եւ արդարեւ

անոր այս գուշակութիւնը յետոյ
կատարուեցաւ, վասն զի տասը
տարի ետքը Երուսաղէմի պաշար-
ման ատեն Անանիա ի մահ դա-
տապարտուեցաւ ։ Տարակոյս չկայ
թէ Պօղոս քահանայապետին անի-
րաւութեան եւ նախատանացը
դէմ սրտմտելով ըսաւ այն կծու
խօսքը, «Ձեռիած պատ» ։ Եւ ըստ
կարծեաց ոմանց՝ 3 համարին խօս-
քը զրուցելով Պօղոսի նպատակը
ղինք այն կծու խօսքերուն համար
արդարացնել էր ։ Մեկնիչներէն
ոմանք կ'ըսեն թէ Պօղոս այն կծու
խօսքն ըրաւ ինչպէս մեր Տէրը Յի-
սուս ըրած էր խիստ խօսքեր, որ
գրուած են Մատ· ԻԳ· գլխոյն
մէջ ։

Հինգերորդ համարին մէջ գրուած
խօսքերը երեք կերպով կը մեկ-
նուին ։ Առաջին թէ այս խօսքե-
րը հեգնութեամբ ըսուած են, որ-
պէս թէ ըսել կ'ուզէր Պօղոս,
«Այսպիսի անվայել կերպով վար-
ուող մը ես չեմ կրնար քահանայա-
պետ ճանչնալ» ։ Սակայն այս մեկ-
նութիւնը նոյն իսկ այս համարին
մէջ յառաջ բերուած վկայութեան
հակառակ ըլլալով անընդունելի է ։
Երկրորդ թէ Պօղոս այս խօսքերն
ըսելէն անմիջապէս եառը, տես-
նելով թէ կրնաւ եւ անվայել կեր-
պով խօսեցաւ, նոյն ժամայն զղջ-
մամբ խոստովանեցաւ իր յանցան-
քը ։ Այս մեկնութիւնն ընդունելի
կրնայ համարուիլ, վասն զի չենք
կրնար ենդրել թէ Պօղոս ամէն բան
աստուածային յայտնութեամբ կ'ը-

նախատես։ (5) Պօղոս ալ ըսաւ, Եղբայրնե՛ր, ՚էյ գիտեր որ քահանայապետ է. ինչու որ գրուած է, Քու ժողովուրդիդ իշխանին դէմ չարախօսութիւն մի ըներ։ (6) եւ Պօղոս գիտնալով որ մէկ կողմը սադուկեցիներ են ու մէւսը փարիսեցիներ, կ՚աղաղակէր ժողովքին մէջ, Մարդի՛կ եղբայրնե՛ր, ՚ես փարիսեցի եմ՝ փարիսեցիի որդի. մեռելոց յարութեանը համար կը դատուիմ՝։

ՃԳԼ. իգ. 17։—Է ԵԼ. իբ. 28։ ԺՈՂ. Ժ. 20։ Բ ՊԵՏ. Բ. 10։ ՅՈՒԴ. 8։ —Ը ԳԼ. իզ. 5։ ՓԻԼ. Գ. 5։—Է ԳԼ. իգ. 15, 21։ իզ. 6։ իբ. 20։

նէր, կամ բնաւ յանցանք չէր գտածներ։ Եւ արդարեւ Պօղոսի այս խօսքերը բոլորովին տարբեր են այն խօսքերէն, զոր Ղուկաս ըսաւ իր անխրատ դատաւորայ Կաւիաիայի եւ Պիղատոսի առջեւ։ Նաեւ Պօղոսի այս խօսքերը բազդատուելու չեն այն խօսքերուն հետ, զորս խօսեցաւ Փրիսկոս իրեւ բացարձակ դատաւոր Մատ. ԻԳ. գլխոյն մէջ, այլ այն խօսքերուն հետ զորս խօսեցաւ երբ դատաւորին առջեւն էր, ինչպէս Պօղոս։ Մեկնութեան օրէնքն ալ այս կը պահանջէ։ Երրորդ մեկնութիւնն ալ սա է թէ Պօղոս ըսելով, «չէի գիտեր որ քահանայապետ է», ըսել կ՚ուզէր թէ, «Սուտիւս չէի գիտեր որ քահանայապետ է»։ Այսպէս կրնայ հասկցուիլ, բայց հաւանական եւ բնական չէ։ Թերեւս Անանիա այն աստն քահանայապետութեան յատուկ զգեստները հագած, կամ նախագահական աթոռոյն վրայ նստած չէր. սակայն Պօղոս ինքզինք կը գտատպարտէ բուն այն փաստիւ զոր կը բերէ, վասն զի գիտէր թէ Անանիա ժողովրդեան իշխաններէն էր։

Հմբ. 6։ Պօղոս ժողովականաց կերպարանքէն եւ թերեւս իր զայրագին խօսքերուն ցաւալի ազդեցութենէն յայտնի տեսաւ թէ ժողովն այն օրը մուիկ պիտի չընէր անոր խօսքերը, եւ պիտի չընդունէր անոր ջատագովութեան փաստերը։ Ուստի իր անձն ու գործը վտանգի մէջ չդնելու համար խոհեմութեամբ խօսքին ձեւը փոխեց։ Տեսաւ որ ժողովոյն մէջ թէ Սադուկեցիք եւ թէ Փարիսեցիք կային, ուստի այս երկու կուսակցութիւններն իրարու հետ վէճի ձգելով ցրուեց անոնց ատելութիւնն իրեն դէմ։ Կ՚առարկուի թէ Պօղոս չէր կրնար մաքուր խղճիւ ըսել թէ Փարիսեցի էր. սակայն յայտնի է թէ ուղիղ էր անոր խօսքը։ Պօղոս կ՚ուզէր ըսել թէ, ինք Փարիսեցի էր, ըստ որում կ՚ընդունէր մեռելոց յարութիւնը, զոր Փարիսեցիք կ՚ընդունէին, իսկ Սադուկեցիք կը մերժէին, եւ անոր խօսքերը բնականապէս այս մտաւք կը հասկցուին։

Դարձեալ կրնայ առարկուիլ թէ Պօղոս ամբաստանուած էր ոչ մեռելոց յարութեան խնդրոյն համար, այլ վասն զի Մովսեսի օրինաց դէմ կը խօսէր, տաճարին պատիւը կ՚արատէր եւ ապստամբութեան կը գրգռէր երուսաղէմի ժողովուրդը. ապա ինչ իրաւամբ կրցաւ Պօղոս ըսել թէ, «մեռելոց յարութեանը յոյսին համար կը դատուիմ։» Արդարեւ Պօղոս փոխանակ պահելու Մովսիսական օրէնքը, կարեւորագոյն կը համարէր Քրիստոսի քաւութեան եւ մեռելներէ յարութեան առնելուն վարդապետութիւնը. զայն կ՚ընդունէր եւ զայն կը քարոզէր, վասն զի վերկութեան յոյսը հիմնեալ է այն վարդապետութեան վրայ։ Ուրեմն հոս Պօղոս ըսել կ՚ուզէ թէ, Եթէ ես այս յուսոյն համեմատ չքանայի, ազգակիցներս ինծի դէմ ամբաստանութիւն ընելու պատճառ չէին փընտռեր։

(7) Ու երբոր ասոնք ըսաւ՝ փարիսեցւոց եւ սադուկեցւոց մէջը երկպառակութիւն ինկաւ, եւ բազմութիւնը բաժնուեցաւ։ (8) Որովհետեւ սադուկեցիք կ՚ըսեն թէ յարութիւն չկայ, եւ ոչ հրեշտակ ոչ ալ հոգի. բայց փարիսեցիք երկուքն ալ կը դաւանին։ (9) Եւ մեծ աղաղակ մը եղաւ. ու փարիսեցւոց կողմէն եղող դպիրները ոտքի վրայ ելլելով՝ դէմ կը կենային ու կ՚ըսէին, Մենք ասոնց մարդուն վրայ չարութիւն մը չենք գըտներ. ՚Հապա թէ որ հոգի մը կամ հրեշտակ մը անոր խօսած է, *Ը՞նչ։ (10) Ու երբոր աղմուկը չատցաւ, հազարապետը՝ վախնալով որ չըլլայ թէ Պօղոս անոնցմէ պատառուի, զինուորներուն հրաման ըրաւ որ իջնեն զանի՛կ անոնց մէկէն յափըշտակեն ու բերդը բերեն։ (11) Եւ հետեւեալ գիշերը Տէրը անոր քովը կայնեցաւ ու ըսաւ, Քաջասիրտ եղիր, Պօղո՛ս, վասն զի ինչպէս որ Երուսաղէմի մէջ լինծի համար վկայեցիր,

ՃՄատ. իբ. 23։ Մար. ժբ. 18։ Ղուկ. ի. 27։—ԲԳԼ. իե. 25։ իզ. 31։

—ՖԳԼ. իբ. 7, 17, 18։—* Ո՛ՉԻՆ ԱՍՈՒԱԾՈՅ ՀԵՏ ՀՄԱՐԱՆԼԻՔ։—ԷԳԼ. ԺԸ. 9։ իե. 23, 24։

անանկ պէտք է քեզի որ հառոտ-
ղութեան՝ անատեն առատապէս

մայ մէջ ալ վկայես ։

կը վայելեն Տէրոջը մխիթարութիւ-
նը ։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Պօղոս Կեսարիա կը գրկուի և հոն կը քանդակուի· անոր ապենաքանուինները

ԳԼ· ԻԳ· 12—ԻՉ· 32

(12) Ու երբոր առաւոտ եղաւ՝ Հրէաներէն ոմանք միաբանեցան, ու ինքզինքնին անէծքի տակ դրին՝ ըսելով որ չուտեն ու չխմեն մինչեւ որ Պօղոսը սպաննեն ։ (13) Եւ քառասունէն աւելի էին որ այս երդումը իրարու հետ ըրին. (14) Որ եասնք քահանայապետներուն և ծերերուն գացին ու ըսին, Ինէծքով անիծեցինք անձերնիս՝ որ բան մը չուտենք մինչեւ որ Պօղոսը սպաննենք ։ (15) Ուստի դուք ժողովքին հետ մէկտեղ հաղարապետին իմացուցէք որ վաղը զանիկա ձեզի իջեցընէ, որպէս թէ դուք աւելի ճիշդ քննութիւն ընել կ'ուզէք անոր

Ես Հմ· 21, 30 ։ Գլ· Եե· 3 ։

Պօղոսի կենաց դէմ դաւ դործողները Փիլոնի սկզբան համեմատ դործեցին ։

Տես Հմ· 12—35

Հմ· 12—15 ։ Բնականապէս մարդիկ կը գարչին դաւով մարդ սպաննելէ ։ Եւ երբ այսպիսի ոճիր մը կը դործուի Աստուծոյ պաշտօն մատուցանելու պատճառանօք, յայտնի է թէ սպականեալ է թէ անոնց խիղճը որ դաւը կը դործեն, եւ թէ անոնցը որ դործել կու տան։ Բայց եւ այնպէս ոչ միայն այսպիսի ոճիրներ յաճախ դործուած են, այլեւ զանոնք դործողներն անմեղադիր եղած են այսպիսի մարդոցմէ որ ուրիշ բաներու մէջ ուղիղ դաղափար ունին բարոյականի վրայ ։ Հռչակաւոր Հրեայ մատենագիրը Փիլոն կ'ըսէ թէ, «Բոլոր պաշտաշ մարդիկ որ Աստուծոյ նախանձն ունին՝ թոյլատուելիւն ունենալու են ճշմարտութեան ճամբէն մոլորեալները չարչարելու եւ սպաննելու անդամ՝ անյապաղ եւ անարգել օրէնքէ, դատաւորներէ կամ որ եւ իցէ դատաստանէ ։» Տարակոյս չկայ թէ Պօղոսի կենաց դէմ դաւ դործողները Փիլոնի սկզբան համեմատ դործեցին ։ Հաւանական է թէ այս դաւաճանաց մեծագոյն մասը Սադուկեցիներէն էր. ուշադրութեան արժանի է նաեւ որ թէեւ անոնց դաւը դարչելի էր, սակայն անոնք առանց ակնածութեան իրենց խորհուրդն իմացուցին ազդային մեծ ժողովոյն, ժողովք ալ անոնց այս խորհուրդը լսելով դործադրութիւնը չխափանեց ։ Անոնց նենդութիւնը մեծ ճարտարութեամբ նիւթուած էր ։ Հռովմայեցի զօրապետը բնականաբար կ'ուզէր չաբրեալ ։ Եւ մենք անոր մօտ դալէն առաջ պատրաստ ենք զանիկա ապաննելու ։ (16) Եւ Պօղոսին քրոջը որդին երբոր առ դաւաճանութիւնը լսեց, եկաւ բերդը մտաւ ու Պօղոսին պատմեց ։ (17) Պօղոս ալ հարիւրապետներուն մէկը իրեն կանչելով՝ ըսաւ, Այս պատանին հաղարապետին տար, ինչու որ բան մը ունի անոր իմացընելու ։ (18) Ան ալ առաւ զանիկա և տարաւ հաղարապետին ու ըսաւ, Բանտարկեալ Պօղոսը ինծ կանչեց, և աղաչեց որ այս պատանին քեզի բերեմ, որ քեզի խօսելիք ունի ։ (19) Եւ

Ես Հմ· 12։

բռնակալ հարցուփորձը, քանդի դեռ որոշ տեղեկութիւն մը առած չէր ։

Չոս բնական է հարցնել թէ երբ այս դաւաճանաց նենդութիւնն ի դերեւ ելլելով Պօղոս անվնաս ազատեցաւ անկէ, ինչ եղաւ այն քառասունէն աւելի անձանց վիճակը որ երդմամբ նզոված էին իրենց անձերը՝ չուտել եւ չխմել։ Դիտենք թէ, ըստ Հրէից վարդապետաց, օրինաւոր էր ուխտի պարտաւորութենէն արձակել զանոնք, որոնց անկարելի եղած էր կատարել այն ուխտը ։ Հետեւեալ քաղուածը, որ Թալմուտէն է՝ կը հաստատէ զայս. «Երբ մէկը ուխտած է չուտել, վայ անոր թէ ուտէ եւ թէ չուտէ. վասնզի եթէ ուտէ, իր ուխտին դէմ կը մեղանչէ. իսկ եթէ չուտէ, իր կենաց դէմ կը մեղանչէ ։ Ասկա ուրեմն ինչ ընելու է. այնպիսին Թող դիմէ վարդապետաց, եւ անոնք ուխտէն արձակեն զանի. ինչպէս դրուած է թէ «Վարդապետաց լեզուն բժշկութիւն է'։»

Հմ· 16—22 ։ Մեծ էր վտանգը որուն մէջ հինգած էր Պօղոս ։ Բայց Տէրը, որուն առաջուց յայտնի է ամէն բան՝ անոր ազատութեանը համար հնարք մը պատրաստած էր ։ Պօղոսի քեռորդին կերպով մը իմացած էր իր քեռւոյն կենացը դէմ լարուած թակարդը, եւ որովհետեւ կը սիրէր զՊօղոս, առանց յապաղելու գնաց անոր պատմեց գործը, եւ Պօղոս անմիջապէս ջանաց ազատիլ այն վտանգէն, եւ հարկաւոր միջոցները գործածեց ։ Յայտնի է թէ Պօղոս չատ խոհական միջոց գործածեց ։ Առանց իմացնելու հարիւրապետին, պատանին ուղղակի հաղարապետին ղրկեց եւ հաղարապետեան անդանդաղ եւ իմաստութեամբ վարուեցաւ ։ Մէկդի առնելով պատանին քաղցրութեամբ խօսեցաւ անոր հետ, որ ասկէ քաջալերուելով՝ պատմեց անոր ինչ որ անձամբ լսած էր Պօղոսի կենաց դէմ նիւթ-

են, և քու հրամանիդ կը սպասեն: (22) Անատենը հազարապետը պատանին ճամբեց, պատուիրելով թէ Մէկու մը մի ըսեր որ աս բանը լնծի լսացուցիր:

(23) Եւ հարիւրապետներէն երկուքը կանչեց ու ըսաւ, Երկու հարիւր զինուոր պատրաստեցէք, ու եօթանասուն ձիաւոր և երկու հարիւր դեզարդաւոր, որ մինչև կեսարիա երթան դիշերուան ժամը երեքին. (24) Եւ գրասաններ պատրաստեցէք, որ Պօղոսը հնծցընեն ու ապահովութեամբ փելիքս կուսակալին տանին: (25) Եւ թուղթ մը գրեց աս օ-

ձԳԼ· իա· 33, իգ· 7։—թԳԼ· իբ· 30։—հԳԼ· ժբ· 15, իե· 19։—յԳԼ· իզ· 31։—ղՀմր· 20։

րինակին պէս: (26) Կղովդիոս Լիւսիաս՝ պատուական փելիքս կուսակալիդ ողջոյն: (27) ՚Այս մարդը Հրէաներէն բռնուեր էր, և անոնցմէ պիտի սպանուէր, իսկ ես զինուորներով վրայ հասած՝ ազատեցի զանիկա, իմանալով որ Հռոմայեցի է: (28) Եւ ուզելով պատճառը դիտնալ՝ որուն համար ատոր վրայ ամբաստանութիւն կ՚ընէին, իջեցուցի ատիկա ատենդ ատեանը. (29) Որ գտայ ամբաստանուած հիրենց օրէնքին վրայէն հարցնելու համար, ոչ մեռնելու կամ կապուելու արժանի յանցանք մը չունէր: (30) Ու երբոր լուր

ա—Գ· իդ· 8, իե· 6։—բՕրն· կուսակալը կարգաց՝—գԳԼ· իա· 39։—դԳԼ· իդ· 1, 10, իե· 16։—եՄատ· իե· 27։—զԳԼ· իգ· 2, 30, 35, իե· 2։

ուած դաւաճանութեան վրայ, եւ թախանձանօք ազատեց հազարապետին պՊօղոս ազատել:

Երբ այս դաւաճանութեան լուրը հազարապետին ականջը հասաւ, ազատուացաւ Պօղոսի կեանքը, վասնզի, եթէ Հռոմի քաղաքացիութեան իրաւունքը վայելով մը վասնզի մէջ էլնար. մինչ Հռոմայեցի պաշտօնէի մը պահպանութեան տակ կը գտնուէր, ծանր պատասխանատուութեան ներքեւ կը մնար պաշտօնեան: Հազարապետը տեսնելով որ Պօղոսի կեանքն ապահով չէր նոյն իսկ պահպանութեան ներքեւ գտնուած տեղը, որչեց կուսակալին զրկել զանի:

Հմր· 23—30։ Թերեւս զարմանալի թուի թէ ինչու համար Պօղոսի հետ այնչափ զօր զրկուեցաւ: Բայց քանի մը պատճառներ կային որոնց համար Պօղոս ազէկ պահպանուելու էր, որպէս զի իր թշնամեաց նենգութենէն բոլորովին ազատ եւ

ապահով ըլլար: 1. Պօղոսի դատաճաններըը չատ էին. 2. Վտանգատուր չէր, եթէ երուսաղէմի բերդին մէջ օր մը միայն չատ զօրք չգտնուէր. 3. Զրկուած զօրքին բազմութիւնը մեծ ապդեցութիւն կ՚ընէր պՊօղոս կեսարիա տանող հարիւրապետին, որ սակէ կը հասկրնար թէ իր պահպանութեանը յանձնուած բանտարկեալն պատիւը եւ կենաց ապահովութիւնը որչափ կարեւոր էր: Եթէ Պօղոսի թշնամիք կերպով մը իմանալով Պօղոսի կեսարիա զրկուիլը, ջանային նենգութեամբ կամ դարանամուտ ըլլալով զանի հարիւրապետին ձեռքէն առնել, հարիւրապետն այն ատենն այդպէսութեան պատճառաւ՝ մեծ խռովով պիտի չառնար պՊօղոս պաշտպանել:

Լիւսիաս հազարապետը իր նամակը մեծաւ մասամբ վայելուչ կերպով գրեց, բայց գործը ճշդիւ չպատմեց սա կողմանէ, որ ինչ-

դայ՝ հարցուց թէ ո՞ր գաւառէն է, և իմանալով որ Կիլիկիայէն է, (35) Ըսաւ, Պիտի լսեմ քեզի՝ երբոր քու մատանողներդ ալ գան. և հրամայեց որ զանիկա Հերովդեսին պալատը պահեն:

ԳԼ· ԻԴ

(1) Եւ Հինգ օրէն եառքը Ա-նանիա քահանայապետը ծերերուն հետ ու Տերտիւղոս անուն ճարտասանի մը հետ իջաւ. և ատոնք կուսակալին իմացուցին էրենց ամբաստանութիւնը Պօղոսին դէմ: (2) Ու երբոր կան-

Հմր· 1։ «Հինգ օրէն եառքը», այսինքն Պօղոս երուսաղէմէն հոն հասնելէն հինգ օր եառքը։ «Տերտիւղոս» Գաւառաց բնակիչները, մանաւանդ անոնք որ Հռոմայեցի չէին, Հռոմէական օրինաց տեղեակ չըլլալով դատ վարելու համար այն օրինաց եւ Լատին լեզուի հմուտ փաստաբաններ կը վարձէին։ Այս անձին անունէն չի հասկցուիր թէ Հռոմայեցի էր թէ Յոյն։ Նաեւ չի կրնար ըսուիլ թէ Պօղոսի դատը փելիքսի առջեւ անտարակոյս Լատին լեզուով տեսնուեցաւ. վասն զի լեզուով տեսնուեցաւ դատարաններուն մէջ, մանաւանդ գաւառները, Յունարէն լեզուն ալ գործածել օրինաւոր էր, եւ ապացոյց չկայ թէ Պօղոս Լատիներէն գիտէր, ուստի եւ հաւանական է թէ այն դատը Յունարէն տեսնուեցաւ։

Հմր· 2։ Ամբաստանելն իրաւունք ունէր տեսանին ներկայ գտնուիլ, երբ անոր դէմ ամբաս-

յանցաւոր էր Պօղոսի հետ իբրեւ ընդ աւազակի վարուած, եւ Հռոմի քաղաքացիութեան իրաւունք ունեցող մը չդիմայլ զարկած ըլլալուն համար. ուստի խորագիտութեամբ չանաց ծածկել այս յանցանքը։

Հմր· 31—33։ Անտիպատրոս Երուսաղէմէն 12 ժամ հեռու էր, ուստի եւ ձիաւորք կրնային մէկ աւուր մէջ անկէ երուսաղէմ երթալ։

Հմր· 34, 35։ Փելիքս կուսակալին խօսքը զոր Լիւսիասի նամակը կարդալով ըսաւ Պօղոսի՝ լոկ պաշտօնական էր։ Երբ հասկցաւ փելիքս թէ Պօղոսի դատը յանձնուած էր իր իրաւասութեանը, որուն չեց դնուչիւնամբ պահել զՊօղոս, մինչեւ որ անոր դատախազները երուսաղէմէն կեսարիա գային։

Պօղոս Հրէաներէն ամբաստանուելով Փելիքսի առջեւ էր անոնց համար պատրաստուած կատարած

չեղին անիկա, Տերտիւղոս սկը-
սաւ ամբաստանել ու ըսել, Ո-
րովհետեւ քու ձեռքովդ շատ
խաղաղութիւն՝ ու քու խնամ-
քովդ ասա ազգին բաներուն ա-
ղէկ կարգադրութիւնը կը վա-
յելենք, (3) Ամէն կերպով ու
ամէն տեղ բոլորովին դոհ ըն-
լալով՝ ընդհակառակ ենք, ով
պատուական փելիքս: (4) Բայց
չըլլայ որ ալ աւելի ձանձրու-
թիւն տամ քեզի, կ'աղաչեմ
որ քու քաղցրութեամբդ մեզի

ՀՂԱԿ· ԻԳ· 2: ԳԼ· Զ· 13: ԺԶ· 20: ԺԷ· 6: ԻԱ· 28: Ա ՊԵՏ· Բ· 12,

ականջ դնես, ու համառօտա-
բար պիտի խօսիմ: (5) Քանզու որ
մենք ասա մարդը դատանք ապա-
կանիչ և խռովարար բոլոր
հրէաներուն որ աշխարհիս մէջ
են, և Նազովրեցւոց աղանդին
առաջնորդ· (6) Որ տաճարն
ալ ուզեց պղծել· որն որ բըռ-
նեցինք ու մեր օրէնքին հա-
մեմատ ուզեցինք դատաստա-
նը ընել· (7) Բայց Ղիւսիաս
հաղարապետը եկաւ մեծ բըռ-
նութեամբ մեր ձեռքէն առաւ,

15: — ԴԳԼ· ԻԱ· 28: — ԵՅՈՎՀ· ԺԸ· 31: — ՂԳԼ· ԻԱ· 33:

ատանութիւններ կ'ըլլային: Հրեայք
իրենց փաստաբանին միջոցաւ երեք
յանցանքով կ'ամբաստանէին զՊօ-
ղոս· 1· Իբրեւ խռովարար· 2·
Իբրեւ նոր աղանդապետ մը· 3·
Իբրեւ տաճարին սրբութիւնը պղծո-
ղ:

Հմբ· 3: Տերտիւղոս Հրէից կողմանէ փոխանորդաբար կը խօսի: Առ կուսակալն ուղղեալ խօսքերը չատ չողոքորթական էին: Հռովմայեցւոց պատմութիւնը կը վկայէ թէ այս կուսակալին անձնական յատկութիւնները եւ ընդհանուր վարչութիւնը այնպէս չէին ինչպէս Տերտիւղոս կ'ըսէր: Թէ Հռովմայեցի եւ թէ Հրեայ պատմագրաց վկայութեան նայելով, Հռովմայեցւոց պետութեան կողմանէ Հրէաստան զրկուած կուսակալաց մէջ փելիքս նշանաւոր էր իբրեւ բռնաւոր, մոլի եւ անկարգ վարուցք եր եւ պղծագործ: Թէեւ դուխի էր փելիքս աւազակներու դէմ քաջութեանը համար, սակայն ամարդի եւ ինքնահաւան էր, ուստի եւ Հրեայք խոսիւ բողոքեցին անոր դէմ, եւ վերջապէս Հռովմ կանչել տալով՝ զանի հանել տուին պաշտօնէն:

Հմբ· 4: Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ, Տերտիւղոս քանի մը նշաններէ տեսնելով որ փելիքս կը ձանձրանար իր ճառին յառաջաբանը լսելէ, եւ կ'ուզէր չուտով տեսնել դատը, անմիջապէս սկսաւ բուն գործը պատմել:

Հմբ· 5: Հրեայք զՊօղոս չէին ամբաստաներ իբրեւ գրգռիչ ժողովրդեան ընդդէմ տէրութեան, քանզի այսպիսի ամբաստանութիւն մը ընելու պատճառ չունէին, այլ կը դանդատէին թէ իր ազգին մէջ խռովութեան եւ հակառակութեան պատճառ էր:

Հմբ· 6, 7: Հրէից ամբաստանութիւնը, զոր այս ձեւով ըրին Պօղոսի դէմ, կը ցուցնէ թէ խոհեմութեամբ չգործեցին: Կ'ուզէին որ Պօղոս դատապարտուէր իբրեւ տաճարակապուտ եւ սրբապիղծ, եւ սկսան Լիւսիասի դէմ դանդատիլ թէ բռնութեամբ եւ խըստիւ արգելեց զանոնք իրենց օրինաւոր կարգը կատարելէ· սակայն կուսակալին ծանր էր լսել այն դանդատը զոր Հրեայք իր հրամանին տակ դանուած զինուորը պաշտօնէից մէկուն դէմ կ'ընէին:

(8) եւ Հրամանը ըրաւ որ անոր
դատախազները քեզի գան,
որն որ դուն քննելով՝ կարող
պիտի ըլլաս տեղեկանալ ան
ամէն բաներուն, որոնց համար
մենք ամբաստանութիւն կ'ը-
նենք ատոր վրայ: (9) Հրէա-
ներն ալ ամէնը մէկ եղած՝ ը-
սին թէ այդպէս է:

(10) Պատասխան տուաւ Պօ-
ղոս, (երբոր կուսակալը անոր
աչք ըրաւ որ խօսի·) Գիտնա-

ԴԳԼ· ԻԴ· 30: — ԸՀՄ· 17· ԳԼ·

լով որ չատ տարիներէ հետէ
դուն աս ազգին դատաւորն
ես, աւելի յօժարութեամբ ին-
ծի վերաբերեալ բաներուն հա-
մար պատասխան կու տամ·
(11) Որովհետեւ կրնաս գիտ-
նալ որ ես տասներկու օրէն
աւելի չէ՝ քանի որ երուսաղէմ
ելայ երկրպագութիւն ընելու:
(12) Եւ զիս տաճարին մէջ մէ-
կու մը հետ վիճաբանութիւն
ընելու վրայ՝ կամ բազմութիւ-

իա· 26: — ԲԳԼ· իե· 8: իը· 17:

Հմբ· 8, 9: Հրեայք կը փափաքէին եւ կը յուսային համոզել զՓելիքս որ զՊօղոս անոնց ձեռքը տար, որպէս զի իրենք դատէին զանի, եւ եթէ փելիքս այս բանին հաւանէր, անսարակոյս մահուան պիտի մատնէին զՊօղոս:

Հմբ· 10: Պօղոսի խօսքին ոճն առ կուսակալն՝ զեղեցիկ օրինակ է փրիստոնէից: Պօղոս ոչ Տերտիւղոսի պէս կը չողոքորթէ զփելիքս, ոչ ալ տմարդութեամբ զանի կը վչացընէ, այլ բոլորովին համեստութեամբ եւ ճշմարտութեամբ կը խօսի:

Երբ Հրաման տրուեցաւ Պօղոսի խօսիլ իր անձին համար, իր խօսքը սկսաւ յիշելով նախ փելիքսի երկարժամանակեայ պաշտօնատարութիւնը: Վեց տարի էր յորմէ հետէ փելիքս այն պաշտօնը կը վարէր: Ընդհանրապէս կուսակալք այնչափ երկար ժամանակ չէին մնար իրենց պաշտօնին գլուխը· աւելի կարճ ժամանակի մէջ պաշտօնէ ձգուելով նոր պաշտօն կ'ընդունէին:

Հմբ· 11: Դիւրին էր հասկնալ թէ ինչ ըրած էր Պօղոս: Գործը մօտ ժամանակի մէջ պատահած էր: Հռոմայեցւոց օր կը յիշուի, բայց այս ժամանակին վրայ կարծեաց անհամաձայնութիւն կայ: Ոմանք այս տասներկու օրը կը հաշուեն այն օրէն որ Պօղոս երուսաղէմ հասաւ, իսկ այլք այն օրէն՝ որ կեսարիայէն մեկնեցաւ: Ոմանք կ'ըսեն թէ Պօղոսի կեսարիոյ մէջ բանտարկուած օրերն այս աւուրց թուոյն մէջ են, այլք թէ՝ այս թիւէն դուրս են: Ամենէն հաւանական հաշիւը սա է որ, յիշեալ տասներկու օրերը կը սկսին այն օրէն որ Պօղոս երուսաղէմ եկաւ, եւ կը հասնին մինչեւ անոր դառնալն ի կեսարիա: Կեսարիոյ մէջ քանի օր բանտարկեալ մնալը կուսակալին իմացնել անօգուտ էր, ուստի պէտք չէ այն օրերն այս հաշուոյն մէջ առնել: Գլ· ԻԱ· 27 համարէն կ'իմանանք թէ, երբ Պօղոս բանտարկուեցաւ, կաւարուած չէին, այլ կատարուելու մօտ էին այն եօթն օրերն որ անոր ուխտաւոր ընկերներուն մաքրութեանը համար որոշուած էին: Այնպէս որ եթէ Պօղոսի բանտարկութիւնն անոր երուսաղէմ հասնելուն ուրբաթորդ կամ հինգշաբթի օրը պատահած ըլլար, կեսարիա հասնելն ալ երկուշաբաթորդ օրն ըլլալու էր:

Հմբ· 12, 13: Այս համարներուն մէջ Պօղոս ուղղակի եւ յայտնապէս կը ցուցնէ թէ անհիմն էին

նը մէկտեղ ժողված չգտան, ոչ ալ ժողովրանոցին մէջ, (13) եւ ոչ քաղաքին մէջ. ոչ ալ կրնան ապացուցանել ան բաները, որոնց համար հիմա ամբաստանութիւն կ'ընեն ինծի դէմ։ (14) Բայց սա կը խոստովանիմ քեզի՝ թէ ըստ ճամբուն համեմատ որ սոսկը հերձուած կ'ըսեն, ես անոնկ կը պաշտեմ իմ Հայրերուն Աստուածս, հաւատալով ան ամէն բաներուն որ Օրինաց և մարգարէից մէջ գրուած են. (15) Եւ յոյս ունիմ առ Աստուած, ինչպէս որ սոսկը ալ ակնկալութիւն ունին, որ մեռելոց յարութիւն պիտի ըլլայ՝ թէ արդարներուն և թէ մեղաւորներուն։ (16) Եւ ես սա բանիս համար կը ջանամ, որ ամէն ատեն մաքուր խղճմտանք ունենամ Աստուծոյ առջեւը ու մարդոց առջեւը։ (17) Արդ ես շատ տարիներէ ետեւ հեկայ իմ ազգիս ողորմութիւններ բերելու ու ընծաներ ալ։ (18) Այսոնկով քանի մը Գալիլեացի Հրեաներ զիս տաճարին մէջը մաքրուած գտան՝ ոչ բազմութիւնով և ոչ ամբոխով, (19) Որ անոնց պէտք էր առջեւդ գալ ու ամբաստանութիւն ընել, թէ որ իմ վրայով ըսելբան մը ունէին. (20) կամ թէ ասոնք իրենք թող ըսեն՝ ինչ անիրաւութիւն գտան իմ վրաս, երբոր առեանը կայներ էի. (21) Միայն թէ ես մէկ խոսքիս համար, որ երբ մէջերնին կայներ էի՝ կանչեցի թէ Մեռելոց յարութեանը համար ես այսօր ձեզմէ կը դատուիմ։ (22) Եւ Փելիքս *ուրիշ անգամ թողուց անոնք, ինչու որ աղէկ տեղեկութիւն ունէր ան ճամբուն վրայով. ու ըսաւ, երբոր Ղիւսիաս հազարապետը հոս իջնէ, պիտի քննեմ ձեր գործը։ (23) Եւ հարիւրապետին հրաման ըրաւ որ զանիկա պահէ և ընդարձակութիւն տայ, ու իրեններէն մէկը չարգիլէ անոր ծառայութիւն ընելէն կամ անոր գալը երթալէն։

(24) Եւ քանի մը օրէն ետեւ Փելիքս եկաւ իր Դրուսիլա

ՅՏՂ. իա. 26, 27։ իգ. 21։ — ԸՂՀ. իգ. 30։ իե. 16։ — ՃՂՀ. իգ. 6։ իը. 20։ — *Ոմանք սա բաները լսելով՝ ուրիշ — ՇՀմր. 7։ — ՅՂՀ. իե. 3։ իը. 16։

չատ օրինակներ։ Քանի գիտցաւ Փելիքս թէ Պօղոս անմեղ էր, եւ անոր հակառակորդներն՝ անիրաւ. բայց փոխանակ նոյնժամայն այսպէս վճռելու, առանց պատճառի ուրիշ օրեան թողուց խնդիրը։ Եթէ արդարութեամբ գործ տեսնել ուզէր, անտարակոյս Պօղոսի անմեղութիւնը հրատարակելով զանի արձակելու էր։ Այսպէս չըրաւ, բայց արդարութիւնն ալ բոլորովին ոտնակոխ չըրաւ, քանզի, մինչ Պօղոսի անմեղութիւնը յայտնի էր, յանիրաւի եւ անգթութեամբ զանի թշնամեաց ձեռքը չմատնեց։ Կուսակալը զՊօղոս բանտարկելով չհնեցաւ Հրէից սիրտը, եւ անմեղ բանտարկելոյն քիչ մը հանգչելու թոյլտուութիւն ընելով, հանդարտեցուց իր խիղճը։

Հմր. 24։ Այս Դրուսիլա ԺԶ. 1 համարին մէջ յիշուած Հերովդէս Ագրիպպասայ դուստրը, եւ ԻԵ. 13 համարին մէջ յիշուած Ագրիպպասայ քոյրն էր։ Յառաջագոյն ուրիշ մարդու հետ ամուսնացեալ էր Ազիզոս անուն թագաւորին, որմէ բաժնուելով՝ Փելիքսի կին եղաւ։

ՅՏես Ա.Մակ. ը. 14։ ԳԼ. թ. 2։ — Բ Ը Տես՝ ա. 3։ — ԼԳԼ. իզ. 22։ իը. 23։ — ԻՂԼ. իգ. 6։ իզ. 6, 7։ իը. 20։ — ՃԴան. ԺԶ. 2։ Յովհ. ե՝ 28, 29։ — ՅՂԼ. իգ. 1։ — ՀԳԼ. ԺԱ. 29, 30։ ի. 16։ Հռոմ. Ժե. 25։ Բ Կոր. ը. 4։ Գաղ. բ. 10։

այն ամբաստանութիւնները զոր Հրեայք կ'ընէին անոր դէմ։ Կուսակալին առջեւ ամբաստանութեան ամենէն կարեւոր կէտը բնականապէս խռովարարութիւնն էր որով Հրեայք կը չանային արատել զՊօղոս. բայց Պօղոս կը ցուցնէ թէ իր վարմունքը ոչ միայն խռովութեան պատճառ եղած չէր, այլ թէ ինք պատշաճ եւ օրինաւոր կերպով անգամ կրօնական վիճաբանութիւն ըրած չէր այն մէջտեղին։

Իսկ այն ամբաստանութեան թէ Պօղոս տաճարը պղծեց՝ Առաքեալը կը պատասխանէ ըսելով թէ, ինք բուն տաճարին մէջ երկրպագութիւն ընելու նպատակաւ այն օրերը երուսաղէմ եկած ըլլալով՝ հարկաւ ուրիշ Հրէից պէս սուրբ կը համարէր տաճարը. ապա ի զուր եւ անիրաւ էր նաեւ այն ամբաստանութիւնը։

Հմր. 14։ Պօղոս Հրէից ամբաստանութեան երկու կէտերը հերքելէն ետքը, կը ցուցնէ թէ ինչ նկատմամբ ուղիղ եւ ինչ նկատմամբ սխալ էր ամբաստանութեան երրորդ կէտը։ Ամբաստանութեան սխալ կէտին նայելով Պօղոս որպէս թէ ազանդապետ էր Նազովրեցւոց, այսինքն Քրիստոնէից հերձուածոյն։ Առաքեալը կը խոստովանի թէ ինք Քրիստոնեայ էր, բայց չընդունիր հերձուածող անունը, կը պնդէ թէ ինք իր հայրերուն կրօնքը եւ վարդապետութիւնը կ'ընդունէր, եւ կը դաւանէր թէ, ըստ ուղիղ մեկնութեան Հրէից սուրբ գրոց, Նազովրեցի Յիսուս Քրիստոսը, այսինքն Մեսիան էր որուն ակն ունէին Հրեայք։

Հմր. 15։ Պօղոս հոս կը ցուցնէ թէ իր հաւատքը որ կէտերուն մէջ համաձայն էր իր ազգակցաց հաւատքին։

Հմր. 16։ Պօղոսի պէս անձի մը անհնար էր գործած ըլլալ այն յանցանքը որով կ'ամբաստանուէր։

«Մաքուր խղճմտանք» Հաւատացեալ մը ի վեր քան զամենայն ջանալու եւ փափաքելու է մաքուր խիղճ ունենալ առաջի Աստուծոյ եւ մարդկան, վասնզի այս կերպով միայն իրեն յայտնի կ'ըլլայ Աստուծոյ վկայութիւնն անոր վրայ։

Հմր. 17, 18։ Պօղոս ասկէ իբր

կնականը հետ որ Հրէայ էր, ու Պօղոսը կանչել տուաւ, և լսեց անկէ ան հաւատքին համար որ Քրիստոս Յիսուսի վրայ է։ (25) Ու երբոր անիկա արդարութեան ու ժուժկալութեան և գալու դատաստանին վրայով կը խօսէր, փելիքս զարհուրելով պատասխան տուաւ, Դուն հիմա դնա, ու երբոր ժամանակ ունենամ՝ ես քեզ նորէն կը կանչեմ։ (26) Նաեւ

նացած էր· բայց փելիքսի թախանձանօք թողուց իր առջի ամուսինը եւ փելիքսի կին եղաւ։ Դրուսիլա այսպէս իր այրը թողլով եւ ուրիշի մը հետ ամուսնանալով իր ազգին օրինացը հակառակ գործեց, բայց եւ այնպէս կը տեսնուի թէ իր կրօնքը բոլորովին թողած չէր։ Փելիքս Դրուսիլայի սիրոյն համար ըրաւ այս առանձին տեսութիւնը Պօղոսի հետ։ Դրուսիլա իր մէկ զաւակովը զոր փելիքսէն ունեցած էր՝ Վեսուվ լերան մօտ գտնուելով երբ այս հրաբուխը բորբոքած նիւթեր դուրս կ'արձակէր, հոն կորսուեցաւ։

Հմր· 25։ Պօղոս իր խօսքը երկարեց այնպիսի բաներ յիշելով, որոցմէ փելիքս ոչ կ'ախորժէր, ոչ ալ կը յուսար թէ Պօղոս անոնց վրայ իր առջեւը խօսելու պիտի համարձակէր։ Պօղոս արդարութեան վրայ խօսեցաւ· եւ յայտնի է թէ փելիքս արդարասէր չէր։ Պօղոս ժուժկալութեան եւ ղդասութեան վրայ խօսեցաւ, բայց փելիքս հռչակուած էր իբրեւ անժուժկալ եւ պազչոտ։ Պօղոս գալու դատաստանին վրայ խօսեցաւ· ասկէ աւելի անարկու բան մը չէր կրնար ըլլալ փելիքսի։ Սակայն ասանք կարեւոր բաներ էին որոնց վրայ փելիքս պարտէր խորհիլ, եւ որ կարող էին արթնցնել անոր խիղճը։ Եւ որովհետեւ Պօղոս հաւատարիմ պաշտօնեայ էր Քրիստոսի եւ իր խղճին թելադրութեանցը հնազանդ, պարտաւորեալ էր այս նիւթոց վրայ խօսել։ Բայց քաջութիւն պէտք էր Պօղոսի այսպէս խօսելու, քանզի դիտէր թէ այսպէս խօսելով իր կեանքը

վտանգի մէջ կը դնէր։ Յովհաննէս Մկրտիչ Հերովդեսի եւ Հերովդիայի մեղքը քաջութեամբ յանդիմանեց, բայց գոհ տուաւ իր կեանքը։ Եղիւկ փելիքսի, որ ուրիշ ատենի եւ թերեւս բնաւ չգալու ժամանակի Թողուց խորհիլ այնպիսի ճշմարտութեանց վրայ, որ կարեւոր էին ըստ վկայութեան իր խղճին, եւ անոր վճռակին բոլորովին յարմար։ Այսպէս փելիքս օրինակ է այն մարդոց որոնց մահացու ղեղուութիւնն անհոգ եւ անփոյթ կ'ընէ զանոնք իրենց հոգւոյն փրկութեանը։ Փելիքս պահեհութիւն ունէր ստանալու յարմարական կեանքը, եւ գտնելու այն պատեհական մարդարիտը զոր Տէրը կը յիշէ։ Բայց որովհետեւ այս առթիւ սկսաւ յանդիմանուիլ իր խղճէն, եւ տեսաւ թէ իրմէ կը պահանջուէր անձնուրացութիւն, ջանք եւ ժրութիւն, որ անտանելի էին անոր, մանաւանդ հեշտասէր եւ մեղասէր ըլլալով կորսոյս յաւիտենական կեանց յոյսը։ Բայց, բարեբախտաբար, որ կենարար Աւետարանը կը քարոզուի՝ այսպիսի փելիքսներ կը գըտնուին միշտ։ Այսպիսիք, մինչեւ որ իսկոյն չհաւատան քարոզուած պատգամներուն, չեն կրնար օգուտ քաղել ոչ երեւելի քարոզչի մը խօսքերը մտիկ ընելէն, եւ ոչ իրենց խղճին արթնանալէն։ Այսպիսիք, այն պատուական առիթը կորսնցնելէ առքը (Նբեմ· Ը· 20) ի զուր պիտի ողբան աղաղակելով, «Հունձքի ատենը անցաւ, ամառը վերջացաւ, բայց մենք չփրկուեցանք։»

Հմր· 26, 27։ Փելիքս դիտէր

յոյս ունէր որ Պօղոսին կողմէն իրեն ստակ *արուի, անոր համար շատ անգամ կանչել կուտար զանիկա ու հետը կը խօսակցէր։ (27) Բայց երկու տարի որ եղաւ, փելիքսին տեղը Պորկիոս փեստոս եկաւ· փելիքս ալ Հրէաներուն շնորհք ընել ուզելով՝ Պօղոսը կապուած Թողուց։

Նե· իգ· 8։ —*Որոշ արուի, որ զանիկա արձակէ, —Նե· իգ· 2։ Գլ· ժբ·

թէ Պօղոս բարեկամներ ունէր, որոնք չատ կը յարգէին զանի եւ անոր այցելութեան կու գային։ Պօղոս զգուշացաւ կաշառք տալով ազատելէ, վասնզի կաշառք տալը թէ առնողին եւ թէ տուողին յանցանք եւ մեղք է։ Երբ փելիքսի պաշտօնատարութեան ժամանակը լրացաւ, դարձեալ աչառութիւնը նախամեծար ընելով արդարութեան, զՊօղոս բանտարկեալ Թողուց։ Պատմութենէն դիտենք որ Հրեայք յետոյ ամբաստանեցին զփելիքս ի Հռոմ, եթէ հարցուի թէ ինչ բանով կը զբաղէր Պօղոս այս բանտարկութեան առնեն, պատասխանելու ենք թէ այս մասին տեղեկութիւն չունինք։

Փեստոսի կոստակալ կարգուիլը· Պօղոս փեստոսի առջեւ կը քերտէ, և իր գործը հռոմի կայսեր քաղաքացիութեան· Ագրիպպա ընդհանրապէս հետ·

ԳԼ· ԻԵ

(1) Արդ երբոր փեստոս էր եկեր նահանգին գաւառը հասաւ, երեք օրէն ետեւ կեսարիայէն երուսաղէմ ելաւ։ (2) Եւ քահանայապետը ու Հրէից ղբլխաւորները անոր իմացուցին իրենց ամբաստանութիւնը Պօղոսին

Գլ· իգ· 1։ — Գլ· իգ· 1· Հմր· 15։

սարիա կը բնակէին, բայց նոր կուսակալի մը բնական էր առաջին պատեհութեամբ երուսաղէմ այցելութիւն ընել։ Հարկաւոր էր այս այցելութիւնն ընել որպէս զի ըստ արժանւոյն հասկնար իրեն յանձնուած պաշտօնին վերաբերեալ գործերը եւ պարտաւորութիւնները։ Նաեւ Հրէից գլխաւորներուն հետ ունենալու յարաբերութեանց նկատմամբ հարկաւոր էր այս այցելութիւնը, վասնզի այս կերպով կրնար նոր կուսակալը դիւրութեամբ անոնց սիրտը չահիլ։ Յայտնի է թէ այս կուսակալութեան մէջ գտնուած ժողովրդեան մեծագոյն մասը Հրեայ էր։

Հմր· 2, 3։ Հրէից գլխաւորները Պօղոսի բանտարկութեամբը միայն գոհ չեղան, կ'ուզէին անոր կեանքը վերցնել։ Կը յուսային նոր կուսակալը կամ համոզելով կամ խաբելով յաջողիլ իրենց նենգութիւնը գլուխ հանել, այն է՝ զՊօղոս սպանանել։ Բայց այս գործին յաջողութիւնը կախում ունէր կուսակալին մէկ չնորհքէն, որ զՊօղոս նշանակ կ'ընէր վտանգի։ Այսինքն Պօղոս դատուելու համար բերուելու էր Երուսաղէմ ուր էր փեստոս· եւ Հրեայք կրնային համոզել կուսակալը զՊօղոս Երուսաղէմ բերել տալու, պատճառե-

դէմ, (3) եւ կ'աղաչէին իրեն ու չնորհք կը խնդրէին անոր դէմ, որ զանիկա երուսաղէմ բերել տայ· ⁴ու իրենք դարան կը պատրաստէին ճամբուն մէջ զանիկա սպաննելու: (4) Բայց փեստոս պատասխան տուաւ, որ Պօղոսը կեսարիայի մէջ պահուի, և որ ինքը շատ չանցած հոն պիտի երթար: (5) Ուստի ձեզմէ որոնք որ կարող են, ըսաւ, իմ հետս թող իջնեն, ⁵և թէ որ ան մարդուն վրայ յանցանք մը կայ, թող անոր դէմ ամբաստանութիւն ընեն: (6) Եւ հոն *ութը կամ տասը օրէն

ԲԳԼ· իգ· 12, 15։—ԷԳԼ· ժը· 14, 18։ —*Որոշ տասը օրէն աւելի կենալով,

աւելի չկենալով,” կեսարիա իջաւ· ու հետեւեալ օրը աթոռը նստելով՝ հրաման ըրաւ որ Պօղոսը բերեն: (7) Ու երբոր անիկա եկաւ, երուսաղէմէն իջնող հրէաները անոր բոլորտիքը կայնելով, շատ ու ծանր ամբաստանութիւններ կը բերէին Պօղոսին դէմ, որոնք չէին կրնար ապացուցանել· (8) ինչու որ Պօղոս պատասխան կու տար թէ ⁶ես ոչ հրէաներուն օրէնքին՝ և ոչ տաճարին՝ ոչ ալ կայսրին դէմ յանցանք մը ըրած եմ: (9) Բայց փեստոս ուզելով որ հրէաներուն չնորհք

—ᵀ Մաթ· ժե· 3։ Ղուկ· իգ· 2, 10։ Գլ· իգ· 5, 13։—ԷԳԼ· Ղ 13, իգ· 12։ իը· 17։—ԷԳԼ· իգ· 27։

լով թէ այսպէս դիւրին պիտի ըլլար տեսնել անոր դատը:

Հմբ· 4, 5։ Փեստոս հրէից նենգութենէն չխաբուեցաւ· հաւանական է թէ տեղեակ էր Պօղոսի դատին, եւ խոհեմութեամբ չուզեց հրէից խնդիրը կատարելով հռովմէական քաղաքացւոյ մը կեանքը վտանգի մէջ դնել· Փեստոս կը գովուի այսպէս ընելուն համար· անոր որոշումն ըստ ամենայնի արդար եւ համաձայն էր անոր պաշտօնին:

«Որոնք որ կարող են։» Ոչ թէ անոնք որ կեսարիա իջնելու կարող են, այլ անոնք որ, իրրեւ դատախազ Պօղոսի, կարող են իրենց դատը պաշտպանել կուսակալին առջեւ, եւ պաշտօնապէս իմացնել այն ամբաստանութիւնները զոր Պօղոսի դէմ ունէին:

Հմբ· 6։ Փեստոս դիտէր թէ, հրէից գլխաւորները կեսարիա բերել տալով, որպէս զի հոն յայտնէին իրենց ամբաստանութիւնը

Պօղոսի դէմ, վչտացուցած էր զանոնք, ուստի չանաց դոնէ չուտով տեսնել դատը: Հրէից գլխաւորներն ոմանք կուսակալին հրաւէրը յարգելով անոր հետ կեսարիա իջան:

Հմբ· 7, 8։ Հաւանական է թէ այս անգամ հրեայք միեւնոյն ամբաստանութիւնները կ'բերէին որ յիշուեցան ԻԴ· 5, 6 համարներուն մէջ, ուստի եւ Պօղոս դարձեալ նոյն պատասխանները կուտայ: Թերեւս այս անգամ հրեայք աւելի մասնաւոր եւ զօրաւոր կերպով ըրին իրենց ամբաստանութիւնները, եւ Պօղոս բացէ ի բաց զանոնք կը մերժէր ըսելով թէ բոլոր այն ամբաստանութիւններն անհիմն էին:

Հմբ· 9։ Փեստոս առաջ մերժած էր հրէից խնդիրքը, որ կ'ուզէին զՊօղոս երուսաղէմ բերել որ հոն դատուէր· բայց եթէ Պօղոս հաճէր հոն երթալ, խնդիրը բոլորովին կը վտանգուէր· կուսակալը զՊօ-

ղոսին ու ըսաւ, ⁷Կ'ուզե՞ս երուսաղէմ երթալ, և հոնատ բաներուն վրայով իմ առջեւս դատուիլ: (10) Պօղոս ալ ըսաւ, կայսրին աթոռը կայներ եմ, ուր որ պէտք է ինծի դատուիլ· ես հրէաներուն անիրաւութիւն մը ըրած չեմ, ինչպէս որ դուն ալ աղէկ գիտես: (11) ⁸Բանդի թէ որ անիրաւութիւն մը և մահուան արժանի

Ⴑ Հմբ· 20։—Ⴒ Հմբ· 25, ԳԼ· ժը· 14, իգ· 29, իԼ· 31։

բան մը ըրած եմ, ես մեռնելէն չեմ քաշուիր· բայց թէ որ չկայ էմ ըսած ան բաներէն մէկն ալ՝ որոնց համար ասոնք ինծի դէմ ամբաստանութիւն կ'ընեն, մէկը չկրնար զիս ատոնց չնորհել: ⁹Կայսրին կը բողոքեմ: (12) Ան-ատեն փեստոս խորհրդակցաց հետը խօսելով՝ պատասխան տուաւ թէ կայսրին պողոքեցիր, կայսրին պիտի երթաս:

(13) Եւ քանի մը օր անցնե-

—ԲԳԼ· իԼ· 32, իը· 19։

ղոս ոչ բռնադատեց եւ ոչ թախանձել կ'ուզէր, բայց երբ նա ինքնակամ երուսաղէմ երթալ ուզէր, պատասխանատուութիւնը փեստոս ատուքիս դիտէր թէ Պօղոս այս առաջարկութիւնը պիտի չընդունէր:

Հմբ· 10։ Պօղոսի պատասխանը այսպէս կրնանք մեկնել· «Հրէից գլխաւորներն դատուելու համար երուսաղէմ չեմ երթար», կամ թէ «Չեմ հաճիր երուսաղէմ դատուիլ, իրաւունք ունիմ հռովմէական ատեան առջեւ դատուելու։» Ոմանք այս մեկնութիւնը կ'ընդունին, բայց որովհետեւ փեստոս քնաւ չառաջարկեց զՊօղոս հրէից ձեռքը տալ, աւելի հաւանական է թէ Պօղոս հոս կ'իմացնէ ինչ որ ըստ մեռասանեորդ համարին յետոյ քացայայտ ըսաւ, այսինքն իր դատը հռովմ փոխադրել:

Հմբ· 11։ Պօղոս հոս երկու կարեւոր բան կը յայտնէ· նախ, թէ ինք բոլորովին հնազանդ էր աէրութեան օրինաց· եւ երկրորդ, թէ հռովմի քաղաքացւոց չնորհուած արտօնութիւնը եւ պաշտպանութիւնն ըստ օրինի իրեն համար կը պահանջէր: Այսպէս Պօղոս

յայտնի կը ցուցնէ թէ ինք աղէկ գիտէր իր դատաստանական իրաւունքը եւ անձնական պարտաւորութիւններն առ կառավարութիւնն որով հպատակ էր: Ամէն հռովմէական քաղաքացի իրաւունք ուներ կայսեր բողոքելով հռովմի մէջ դատուիլ խնդրել· եւ որովհետեւ Պօղոս չէր յուսար թէ իր դատը հրէաստանի մէջ արդարութեամբ պիտի տեսնուէր, ուստի ինչ որ կրնար ընել՝ րրաւ: Պօղոս տեսաւ թէ ինչպէս փելիքս, նոյնպէս փեստոս, ըստ կարի կը ջանար հրեաները հաճեցնել՝ եւ թէ վնաս պիտի ըլլար իրեն:

Հմբ· 12։ Թէպէտ այսպիսի կէտի մը վրայ ժողովոյն հետ խորհրդակցիլ սովորական էր, նաեւ յարմար պատճառպէս, բայց հարկաւոր չէր, վասնզի անհրաժեշտ պէտք էր Պօղոսի խնդիրը կատարել· Պօղոս իրրեւ չնորհ խնդրեց որ իր դատը հռովմ տեսնուէր, այլ այնպէս կը պահանջէր հռովմէական քաղաքացութեան արտօնութիւնը զոր ունէր, ուստի կուսակալն այս մասին վարանելու պատճառ չունէր:

Հմբ· 13։ Ագրիպպաս որդի էր Հերովդէս Ագրիպպասայ որ ԺԲ·

լէն եւս՝ Ագրիպպաս թագաւորը եւ Բերնիկէ կեսարիա եկան փեստոսը ողջունելու։ (14) Եւ շատ օրեր որ հոն անցուցին, փեստոս Պօղոսին համար թագաւորին իմացուց ու ըսաւ, «Հոս մարդ մը կայ՝ որն որ փելիքս բանտարկուած թողուցեր է, (15) Որուն վրայով՝ երբոր երուսաղէմ գացի, քահանայապետները ու Հրէից ծերերը իմացուցին ինծի, և կը խնդրէին ու անոր դէմ դատապարտութեան վճիռ պրոէ. (16) Որոնց պատասխան տուի թէ Հռովմայեցւոց սովորութիւնը չէ մարդ մը կորսուեան չնորհել, մինչև որ ամբաստանուածը ամբաստանողները դիմացը չունենայ, ու անմբաստանութեանը պատասխան տալու պատեհութիւն չտրուի իրեն։ (17) Ուստի երբոր անոնք հոս հաւաքուեցան, համեմատ չուշացուցի, հապա հետեւեալ օրը առաջը նստելով՝ հրաման ըրի որ մարդը բերեն. (18) Ումոր դատախազներն ալ ներկայանալով, իմ կասկած ըրած չանցան. (19) Հապա մէկ քանի խնդիրներ ունէին անոր հետ իրենց կրօնքին վրայ, և Յիսուս անունով մեռածի մը վրայ, որուն համար Պօղոս կ'ըսէր թէ կենդանի է։ (20) Ու երբոր տարակուսանքի մէջ էի ես բանիս քննութեանը վրայով, ըսի թէ կ'ուզե՞ երուսաղէմ երթալ, և հոն ես բանիս համար դատուիլ։ (21) Բայց Պօղոս երբոր բողոքեց որ պահուի վերհափառ կայսրին *դիմացը ելլելու,» հրաման ըրի որ զինքը պահեն՝ մինչև որ կայսրին խրկեմ։ (22) Եւ Ագրիպպաս ըսաւ փեստոսին, Ես ալ կ'ուզէի ատ մարդը մտիկ ընել. ան ալ ըսաւ, Վաղը մտիկ կ'ընես։

(23) Ու հետեւեալ օրը երբոր Ագրիպպաս ու Բերնիկէ մեծ հանդէսով եկան, ու ատեանը մտան հազարապետներով և քաղաքին պատուաւոր մարդոցմովը մէկտեղ, փեստոս ալ հրաման ընելով՝ բերին Պօղոսը։ (24) Եւ ըսաւ փեստոս, Ագրիպպաս արքայ, և դուք ալ բոլոր մարդիկ որ մեր հետ էք, ասիկա կը տեսնէք. ասոր վրայով Հրէից բոլոր բազմութիւնը ինծի ներկայացան ե. րուսաղէմի մէջ և հոս ալ, ու կ'աղաղակէին թէ պէտք չէ որ ալ ատիկա ողջ մնայ. (25) Բայց ես որ հասկցայ Թէ անիկա մեռնելու արժանի բան մը ըրած չէ, և ինքը որ վերհափառ կայսրին բողոքեց, որոշեցի որ խրկեմ զանիկա. (26) Որուն համար մէկ հաստատ բան մը չունիմ գրելու իմ տիրոջս. ուստի ատիկա ձեր առջևը բերի, և մանաւանդ քու առջևդ, ով Ագրիպպաս արքայ, որպէս զի քննութիւն ըլլալէն եւս՝ գրելու բան մը ունենամ։ (27) Ինչու որ ինծի անվայել կ'երեւնայ որ մէկ բանտարկեալ մը խրկեմ, և անոր վրայ պրոէ յանցանքները չհամցնեմ։

ԳԼ. ԻԶ

(1) Եւ Ագրիպպաս ըսաւ Պօղոսին, Հրաման է քեզի որ դուն քեզի համար խօսիս. անատեղը Պօղոս ձեռքը երկընցընելով ի-

ՀԳԼ. իգ. 9, 29։ իզ. 31։—ՀՀմր. 11, 12։

Կայսեր Պօղոսի վրայ ղրր պիտի ղրկեր իբրեւ բանտարկեալ։

Պօղոսի ապենաթօսը-ընդդէմ Ագրիպպաս Նաֆտօրին ատ-ջը-

ՀՀբ. 1—23

ՀՀբ. 1։ Պօղոսի այս առնախօսութիւնը նման է ԻԲ. գլխոյն մէջ յիշուածին։ Այս երկու առնախօսութեանց ալ նիւթը մէկ է, այն է Պօղոսի հրաշալի կերպով Քրիստոնէական կրօնքն ընդունելուն պատմութիւնը։ Սակայն այս առնախօսութեան մէջ

---

*Յոյն. քննութեանը, — ԻԳԼ. Թ. 15։ — ՀՀմր. 2, 3, 7։—ՅԳԼ. իբ. 22։—

գլխոյն 20—23 համարներուն մէջ յիշուեցաւ։ Գործոց Առաքելոց հեղինակը Թագաւորը կը կոչէ այս Ագրիպպասը, բայց Հրէաստանի Թագաւորի անուն չի տար անոր, եւ այսպէս յայտնի կը ցուցնէ Թէ ճըշդիւ եւ հաւատարմութեամբ կը պատմէ ամէն բան։ Այս Ագրիպպաս յամի Տեառն 50 ին Քալիգուլայի, եւ 52 ին Խուդիոյ, Տրաքոնիոյ եւ Ալիղինէի կուսակալ կարգուեցաւ Թագաւոր անուամբ, եւ ուրիշ շատ երկիրներ ալ անոր կառավարութեանը յանձնուած էին։ Ագրիպպաս երկար տարի վարեց իշխանութիւնը, եւ յամի Տեառն 100 ին մեռաւ։ Հոս Բերնիկէ կը յիշուի, վասն զի այն դարուն մէջ այս կինը շատ երեւելի էր, բայց դժբախտ համբաւ չունէր։ Քանի մը ամուսնին փոխելէն ետքը, այն միջոցին իր եղբօրը Ագրիպպասայ քով կը բնակէր, եւ ասոր համար կը բամբասուէր շատերէն։ Տիտոս եւ Վեսպասիանոս ալ այս կնոջ սիրահարեցան։ Լատին պատմագիրք շատ անգամ կը յիշեն անոր անունը։ Ագրիպպասայ զփեստոս չնորհաւորելու գալը ոչ սոսկ 'ի պաշտօնէ՝ այլ 'ի սիրոյ էր։

ՀՀբ. 14—22։ Հոս քանի մը պարագաներ յայտնի կը տեսնուին։ 1. Փեստոս կ'ուզէր զուարճութեամբ ժամանակ անցուցնել տալ Ագրիպպաս Թագաւորին որ հիւր էր անոր քով։ 2. Փեստոս դիտէր Թէ Ագրիպպաս Հրէից կրօնքին Թերեւս նաեւ Քրիստոնէից կրօնքին տեղեակ էր, ուստի եւ կը կարծէր Թէ Պօղոսի դատին նկատմամբ անոր դաղափարը լսել օգտակար պիտի ըլլար։ 3. Փեստոս՝ զինքը բոլորովին անտեղեակ եւ անտարբեր կը ցուցնէ կրօնական խնդիրներու, մանաւանդ Քրիստոսի եւ անոր կրօնքին։ Լատին հեղինակը դոլուԹեամբ կը յիշէն փեստոսի անունը։

ՀՀբ. 23—27։ Մնոտի չէին այն պատճառները որովք փեստոս իր հիւրերուն ներկայութեանը դարձեալ առեան կանչեց զՊօղոս նոքին հարցափորձի համար։ Կ'երեւի Թէ պատեհութեան կը սպասէր փեստոս զՊօղոս Հռովմ ղրկելու. եւ փեստոսի պարաքն էր ճշմարիտ եւ կատարեալ տեղեկութիւն տալ

ըրեն համար պատասխան տուաւ։ (2) Հրէաներուն իմ վրաս ըրած բոլոր ամբաստանութիւններուն համար, ով Ագրիպպաս արքայ, ես ալ ինձ երանելի կը սեպեմ, որ այսօր քու առջեւդ պատասխան պիտի տամ. (3) Մանաւանդ որ դուն Հրէաներուն բոլոր սովորութիւնները եւ խնդիրները աղէկ գիտես, անոր համար կ'աղաչեմ որ երկայնմտութեամբ ինծի մտիկ ընես։ (4) Արդ իմ մանկութենէս 'ի վեր իմ ինչպէս ապրելուս, սկիզբէն երուսաղէմ իմ ազգիս մէջը ըլլալով, բոլոր Հրէաները տեղեակ են։ (5) Քանդի առաջուց 'ի վեր ինձ գիտեն, (թէ որ ուզեն վկայել,) որ մեր կրօնքին

– ԳԼ. իբ. 3, իդ. 6, իդ. 15,21, Փիլ. գ. 5,

Պօղոսի նպատակն աւելի ընդհանուր եւ աւելի բարձր էր։ Նախ ցուցուց թէ ինք անպարտ էր այն ամբաստանութիւններէն զոր Հրեայք կ'ընէին անոր դէմ, եւ ապա խնդրեց իր դատը Հռոմի փոխադրել։ Ագրիպպասայ առջեւ հաստատեց թէ մինչեւ այն ատեն ինչ պաշտօն որ վարեց եւ ինչ կերպով որ քարոզեց՝ նոյն իսկ Աստուծոյ հրամանաւ ըրաւ։ Առաքեալը կը պնդէր թէ Քրիստոնէական կրօնքը զոր ինք կը դաւանէր՝ Հին Կտակարանին վարդապետութեանց ոչ միայն համաձայն, այլեւ անոնց լրումն էր. եւ թէ ինք այն կրօնքը քարոզելով Աստուծոյ մանաւոր հրամանին կը հնազանդէր։ Առջի ատենախօսութեան մէջ հերքեց այն ամբաստանութիւնները զոր Հրեայք անոր դէմ կ'ընէին ըսելով թէ, Մովսական օրէնքէն մոլորած է, տաճարը պղծեց, եւ խռովութեան պատճառ կ'ըլլայ ժողովուրդին մէջ։ Այս ատենախօսութեան մէջ կը պաշտպանէ Աստուծմէ իրեն յանձնուած պաշտօնը եւ առաքելութիւնը։ Պօղոս առջի ատենախօսութիւնը բարկացած եւ գրգռուած ժողովրդեան ուղղած էր, հոս անաչառ թագաւորի եւ կուսակալի մը առջեւ զինք արդարացընել կ'աշխատի։ Այս ատենախօսութեան մէջ Առաքեալը որոշ եւ զօրաւոր կերպով կը պատմէ այն զարմանալի պարագաները, որովք առաքելութեան կոչուեցաւ, եւ կը յայտնէ այն կարեւոր պաշտօնը զոր ունէր Քրիստոսի աւետարանը քարոզելու եւ անոր վկայ ըլլալու։

Ուշադրութեան արժանի է որ ոչ Փեստոս, այլ Ագրիպպաս հրամայեց տուաւ Պօղոսի խօսել։ Ագրիպպաս այս ժողովոյն նախագահ էր ոչ 'ի պաշտօնէ, այլ վասն դի Փեստոս կուսակալ իր պատուաւոր հիւրը մեծարելու համար անոր այս պատիւն ըրած էր։ Ագրիպպաս Պօղոսի չբաւ, Բեզդի խօսելու հրաման կուտար, այլ Փեստոսի պատիւ ընելու համար միայն ըսաւ, «Հրաման է քեզի։»

Հմբ. 2, 3։ Այն գովեստն ու մեծարանքը զոր Պօղոս Ագրիպպասայ կ'ընծայէ՝ չողոքորթութիւն չէին։ Արդարեւ Ագրիպպաս Հրէից եւ Քրիստոնէից կրօնքին միանգամայն տեղեակ էր. թէեւ Քրիստոնէական կրօնքին վրայ մեծ համարում չունէր, սակայն արդարասէր էր։ Հրէից մէջ մեծ համբաւ ունէր Ագրիպպաս իբր տեղեակ եւ հմուտ օրինաց։

Հմբ. 4, 5։ Պօղոս կը յիշէ հոս այն վկաններն որոնք չուզեցին տալ իրենց վկայութիւնը, եւ կ'ըսէ թէ եթէ այն վկայք հաւանէին վկայել, սա երեք քաներուն համար պիտի

ալինա ղդուշաւոր ճամբուն պէս՝ փարիսեցի ապրեր եմ։ (6) Եւ հիմա ապէնը կեցեր կը դատուիմ Աստուծմէ մեր հայրերուն եղած խոստմունքին յուսոյն համար. (7) Որ տասներկու ցեղը անդադար ղդիշեր ու ցորեկ պաշտելով՝ կը

ԲԳԼ. իդ. 6։ — ՖՇՆ. գ. 15։ իբ. 18։ իվ. 4։ խթ. 10։ բ Օր. ժբ. 15։ բ Թագ. է. 12։ Սաղ. ճլբ. 11։ Ես. գ. 2։ է. 14։ թ. 6։ լ. 10։ Երեմ. իդ. 5։ լգ. 14, 15, 16։ Եզեկ. լգ. 23։ լէ. 24։ Դան. թ. 24։ Միք. է. 20։

վկայէին։ 1. Թէ ինք, Պօղոս, իբրեւ Հրեայ տղայութենէ 'ի վեր անարատ էր։ 2. Թէ Հրէից «ղդուշաւոր ճամբուն պէս» չատ նախանձաւոր Հրեայ էր։ 3. Թէ իր կենաց մեծ մասը ոչ թէ անկեան մը մէջ, առանձին տեղ մը, այլ Երուսաղէմ քաղքին մէջ, ամենուն աչքին առջեւն՝ անցուցած էր։

Հմբ. 6, 7։ Պօղոս, որ 'ի բնէ Հրեայ եւ փարիսեցի էր, իր առաջին նախանձաւորութիւնը կը բազդատէ այն նախանձաւորութեան հետ զոր ունեցաւ Քրիստոնեայ ըլլալէն առաջը։ Առաջին նախանձաւորութիւնը բոլոր Հրեաներէն ոչ թէ պարտաւելի, այլ գովելի համարուեցաւ, ուստի Քրիստոնէական նախանձաւորութիւնն ինչպէս իրեւ ոճիր կը նկատուէր։ Մանաւանդ որ հիմա կը քարոզէր Հին Կտակարանին խոստմանց եւ մարգարէական գուշակութեանց լրումը, եւ անտարակոյս համոզուած ու հաւատացած ըլլալով թէ, Յիսուս է իր նախահարց ակնկալած Մեսիան, կ'ըսէր. Նա է Մեսիան։ Եւ ահա այս էր անոր բոլոր ոճիրը։

+«Տասներկու ցեղը։» Թէեւ բայց 'ի Յուդայի ցեղէն, միւս բոլոր ցեղերը կորսուած էին, Հրէից համար ճշդիլ էր սակայն գործածել այս անունը, որ իրենց հին պատմութիւնը կը յիշեցնէր։

ԳԼ. ժգ. 32։ Հռոմ. ժե. 8։ Տիտ. բ. 13։ — ԳՅակ. ա. 1։ — ԷՂուկ. բ. 37։ ա Թես. գ. 10։ ա Տիմ. է. 5։ — ՀՓիլ. գ. 11։ — ԷՅովհ. ժգ. 2։ ա Տիմ. ա. 13։

«Գիշեր ու ցորեկ։» Այս խօսքերը կը ցուցնեն սովորական եւ չարունակ, մանաւանդ պահօք եւ աղօթիւք կատարուած պաշտօնը։ Ղուկ. ա. 75։ Բ. 37։ ԺԸ. 1։ Ա Թես. Ե. 17։ Ա Տիմ. Ե. 5։

Հմբ. 8։ Մեռելոց յարութեան կարեւոր վարդապետութեան գրժուարութիւնը միշտ կը տեսնուէր։ Անտարակոյս Հրեայք բոլորովին կ'ուրանային Յիսուսի յարութիւնը։ Սադուկեցիք ալ (հաւանական է թէ այն ժողովոյն մէջ ատենմէ կային) մեռելոց յարութեան հնաբաւորութիւնը կ'ուրանային, այսինքն կ'ըսէին թէ մեռելոց յարութիւն չի կրնար ըլլալ։ Բայց այս վարդապետութիւնը պահանջն էր առաքելական վարդապետութեանց կամարին։

Հմբ. 9։ Պօղոս առաջ կը պարծենար թէ Քրիստոնեաները կը հալածէր, բայց հիմա այն գործը մեծ յանցանք կը համարի իր կենացը մէջ (Ա Կոր. ԺԵ. 9)։ Երբ Աստուած իր ողորմութեամբը կը լուսաւորէ մարդուն հոգին, եւ խիղճը կ'արթընցնէ, այն բանը որ մարդուն յառաջագոյն աղէկ եւ գովելի կ'երեւէր՝ կը սկսի անարգ եւ պիղծ թուիլ։ Նորոգուած մարդը կը սիրէ զԱստուած եւ անոր ու անոր եկեղեցւոյն համար իր անձը զոհելու յօժար է։ Ջնորոգուած մար-

սուս Նաղովբեցիին անուանը դէմ շատ բաներ ընել. (10) ըՈր ըրի ալ Երուսաղէմի մէջ, և բ.քա- հանայապետներէն իշխանու- թիւն առած՝ սուրբերէն շա- տերը բանտարկեցի, ու անոնց սպաննուած ատենը հաւանու- թիւն տուի: (11) գԵւ բոլոր ժողովարաններուն մէջը շատ անգամ զանոնք պատժելով՝ կը բռնադատէի որ հայհոյեն, և անոնց դէմ սաստիկ կատ- ղած՝ մինչև օտար քաղաքները կը հալածէի: (12) դԱյսպէս երբոր Դամասկոս ալ կ'եր- թայի՝ քահանայապետներէն իշխանութիւն ու հրաման ա- ռած, (13) կէս օրուան ատենը ճամբուն վրայ, ով ար.քայ, երկինքէն լոյս մը տեսայ արևին

ըԳԼ. ը. 3: Գաղ. ա. 13: —բԳԼ. Թ. 14, 21: իբ. 5: —գԳԼ. իբ. 19:

ծանուցած էր թէ իր աշակերտ- ները ժողովարաններու մէջ պիտի պատժուէին (Մատ. ժ. 17: ԻԳ. 34): Արդէն գիտենք որ յանցաւոր- ները ժողովարաններու մէջ կը պատժուէին: Ժողովրդապետը մի- անդամայն դատաւոր ըլլալով յան- ցաւորներն իր առջեւ պատժել կուտար: «Կը բռնադատէի որ հայ- հոյեն:» Այսինքն կը բռնադատէի զանոնք որ Յիսուսի դէմ հայհոյեն: Անատեան հալածող մը մեծ յաղթու- թիւն ըրած կ'ըլլար Քրիստոնէի մը իր հաւատքը ուրանալ եւ Յիսուսի դէմ հայհոյել տալով: Նաեւ եւքը, առաջին երեք դարուց մէջ, Քրիս- տոնէից դէմ յարուցուած հալա- ծանաց ժամանակներ հալածիչներն այս կերպով կը վարուէին անոնց հետ: Ամբաստանեալը սոսկալի սպառնալեօք կը բռնադատուէին Քրիստոս ուրանալ եւ նզովել: Պլինիոս, որ Տրայիանոսի ժամա- նակ Պրուսայի կուսակալ էր, նա- մակաւ մը որ մինչեւ ցարդ պահ- ուած է, կայսեր կը պատմէ թէ իր առջեւ բերուած Քրիստոնէից հետ այնպէս կը վարուէր: եւ ասոր չատ օրինակներ կան եկեղեցական պատմութեանց մէջ:

Հմր. 11: Քրիստոս յառաջադոյն

Հմր. 12—15: Պէտք է բաղդա- տել այս համարները Գլ. Թ. 3—5 համարներուն հետ եւ անոնց մեկնութեանը նայիլ:

վրայ կայնէ. ինչու որ ասոր համար քեզի երեւցայ, որ քեզ ձեռք առնեմ պաշտօնեայ և վկայ ընելու ան բաներուն որ տեսար, ու ան բաներուն ո- րոնցմով պիտի երեւնամ քեզի, (17) քեզ ազատելով ատ ժո- ղովուրդէն ու հեթանոսներէն, որոնց հիմա քեզ կը խրկեմ, (18) զանոնց աչքերը բանալու, կատարէն՝ լոյսի, ու Սատա- նայի իշխանութենէն Աստուծոյ դարձընելու, որ անոնք մեղաց թողութիւն առնեն, և սուր-

—իբ Կոր. ը. 14: Եփես. դ. 18: ե. 8: Կող. ա. 13: ա Պետ. բ. 9, 25: —հՂուկ. ա. 77: —յԳԼ. ի. 32:

«Դժուար բան է քեզի խթանի դէմ կից զարնել:» Այս խօսքերը կ'ակնարկեն արօրագիւղ եզը վա- րելու վերաբերեալ հին առակ մը որ Հրէից, Յունաց եւ Լատինաց- ւոց մէջ կար:

Հմր. 16—18: Պօղոս այս պատ- մութիւնը հոս կ'ընէ ոչ թէ այն նպատակաւ զոր ունէր ըստ Թ. գլխոյն, այլ տարբեր նպատակաւ: Յիշելով աստուածային հրաւէրը որ անոր եղաւ՝ չի յայտներ անոր մանր պարագաները, զորօրինակ, չըսեր թէ այն հրաւէրը եղաւ Անանիայի միջոցաւ. վասնզի այսպիսի մանր պարագաները գիտնալ Ագրիպպաս թագաւորին պէտք չէր:

«Քեզ ազատելով ատ ժողովուր- դէն:» Այս խոստումը որ 17 հա- մարին մէջ կը յիշուի՝ չի ցուցներ թէ Պօղոս բնաւ հալածանք պիտի չկրէր: Առաքելոյն կենացը պատմու- թենէն գիտնք թէ անիկա չատ հալածանք եւ նեղութիւններ կրեց: Այն խոստման նպատակն ուրիշ- կութիւնը սա էր թէ, ոչ ոք պիտի կրնար արգելուլ զՊօղոս, մինչեւ որ անիկա 'ի գլուխ հանէր Աստու- ծոյ կողմանէ իրեն յանձնուած գոր- ծը: Եւ Քրիստոսի ամէն պաշտօ- նեի բաւական չէ զայս գիտնալ: Ոչ միայն Պօղոսի համար, այլեւ Յիսուսի բոլոր աշակերտաց համար, ոչ միայն հալածանաց, այլ եւ կե- նաց բոլոր պարագայից նկատմամբ ճշմարիտ է թէ, ոչ ոք կրնայ Քրիս- տոսի ծառաներն արգելել 'ի գլուխ հանելէ այն գործերը որ Աստուծոյ որոշմամբն անոնց յանձնուած են: Այս ճշմարտութիւնը Քրիստոսի պաշտօնէից ամէն տեսակ հոգը եւ երկիւղը փարատելով զանոնք կը հանդարտեցնէ: Ութեւտասներորդ համարին մէջ համառօտուած կը գտնուի Քրիստոնէական վարդա- պետութիւնը: Պօղոսի քարոզու- թեան նպատակը, ինչպէս առհա- սարակ ճշմարիտ քարոզութեան նպատակը, ոչ թէ քարոզչին գի- տութիւնը ցուցնել է, կամ ժողո- վըրդեան ուսմունք, գիտութիւն, պատմութիւն եւ աստուածաբա- նութիւն սորվեցնել, այլ մարդոց հոգեւոր աչքերը բանալ, խիղճերն

բերուն հետ համանակից ըլլան ինծի հաւատալով։ (19) Ըսաւ, Ագրիպպաս արքայ, ան երկնային տեսիլքին անհնազանդ չեղայ ես. (20) ⁴Հապա առաջ Դամասկոս ու Երուսաղէմ եւ ղողներուն, եւ բոլոր Հրէաստանի երկիրը ու հեթանոսներուն քարոզեցի որ ապաշխարեն ու Աստուծոյ դառնան, ⁵եւ ապաշխարութեան արժանաւոր գործքեր գործեն։ (21) Ա՛ս պատճառով Հրէաները զիս տաճարին մէջ բռնեցին, եւ

ՂԵՒՒՏ. ա. 11։ Կող. ա. 12։ — ՖԳԼ. Թ. 20, 22, 29։ Ժա. 26։ Ժգ. Ժդ. Ժզ. Ժէ. Ժը. Ժթ. Ի. եւ ԻԱ։ — ՏՄաս. գ. 8։ — ՅԳԼ. իա. 30, 31։

կը ջանային որ սպաննեն։ (22) Սակայն Աստուծմէ օգնութիւն հասնելով՝ մինչեւ ա՛ս օրս ոչ մեծի՝ ոչ փոքրիկին ու մեծին վկայութիւն տալով, բան մը չդրուցելով ան բաներէն դուրս՝ որ Մարգարէները եւ Մովսէս խօսեցան թէ պիտի ըլլային. (23) ⁶Թէ Քրիստոս պիտի չարչարուէր, եւ թէ առաջի՛ն հարութեամբ մեռելներէն լոյս պիտի քարոզէր ժողովուրդին ու հեթանոսներուն։

—ՆՂուկ. իդ. 27, 44։ ԳԼ. իդ. 44։ իը. 23։ Հռովմ. գ. 21։ — ԼՅովէ. է. 46։ — ՍՂուկ. իդ. 26, 46։ — ԼԱկոր. ԺԷ. 20։ Կող. ա. 18։ Յայտ. ա. 5։ — ՊՂուկ. բ. 32։

արհնցնել, եւ անոնց հոգեւոր կարօտութիւնը ցուցնելով՝ զանոնք մեզի խաւարէն տանել Աստղութեան եւ կենսատու Հոգիին լուսոյն։ Ձշմարիտ քարոզութեան բուն նպատակը զմարդիկ Քրիստոսի հաւատալու առաջնորդել է. եւ այս հաւատոյ բնական հետեւանքն է մեզքէ ազատիլ, եւ երկնից մէջ սրբոց հետ ժառանգել փրկութիւն եւ յաւիտենական կեանք։ Ա՛յս է Աւետարանին եւ աւետարանական քարոզութեան բովանդակութիւնը։

Հմբ. 19։ «Ոսաի։» Առաքեալն ըսել կ'ուզէ. Ես, 18 համարին մէջ յիշուած նպատակաւ, եւ զիս Աւետարանը քարոզելու չարժող բարձր եւ սուրբ պատճառներով, հոգեւոր պաշտօնս կատարեցի։ Ամէն տեղ այս հոգին ունին Քրիստոսի ճշմարիտ ծառաները որոց բուն նպատակն այն է որ մարդիկ փրկուին, եւ Քրիստոսի հաւատալով փրկուին։ Երբ մարդ մը, հոգիները մեզքէ ազատելով Քրիստոսի նուիրելու համար, իր կեանքը եւ բոլոր ունեցածը զոհելու վտանգը կը զգայ իր ներսիդին, վտանգ մը որ դերազանց է քան որ եւ իցէ ուրիշ վտանգ, թէպէտեւ Պօղոսի կոչման պէս հրաշալի կոչում մը չունենայ, դարձեալ տարակոյս չկայ թէ այնպիսին արդարեւ Պօղոսի պէս աստուածային հրաւիրանօք հրաւիրուած է հոգեւոր պաշտօնէութեան։

«Երկնային տեսիլք.» Տես Ղուկ. Ա. 22։ ԻԴ. 23։ Ե Կոր. ԺԲ. 1։

Հմբ. 20, 21։ Պօղոս իր պաշտօնին բոլոր գործերը մանր չի յիշեր, եւ յիշել յարմար չէր այն առնաբանութեան մէջ զոր ըրաւ Ագրիպպասայ առջեւ։

Հմբ. 22, 23։ Պօղոս չատ համառօտիւ կը յիշէ իր կեանքը դէպքերը։ Մէկ խօսքով կը ցուցնէ թէ ինք քարոզից այնպէս, ինչպէս կրնայ քարոզել Հրեայ մը, որոյ աչքերը բացուած են տեսնելու թէ Մեսիայի վերաբերեալ մարգարէական գուշակութիւնները Յիսուսի վրայ կատարուեցան։

(24) Եւ քանի որ անիկա ասանկ պատասխան կու տար իրեն համար, Փեստոս բարձր ձայնով մը ըսաւ, Դուն խելագարիս, Պօղոս. չատ կարդացողութիւնդ քեզ կը յիմարեցնէ։ (25) Պօղոս ալ ըսաւ, Ես չեմ խելագարիր, ով պատուական Փեստոս, հապա ճշմարտութեան եւ զգաստութեան խօսքեր կը զրուցեմ։ (26) Գիտցիր որ թագաւորը զիտէ, որուն առջեւը ես ալ համարձակ կը խօսիմ. ինչու որ չեմ կարծեր թէ ասոնցմէ մէկ բան մը անկէ ծածկուած ըլլայ, վասն զի ասիկա մի մը անկիւնի մը մէջ եղած չէ։ (27) Մարգարէներուն կը հաւատա՞ս, Ագրիպպաս արքայ. գիտեմ որ կը հաւատաս։ (28) Եւ Ագրիպպաս ըսաւ Պօղոսին, Քիչ մնաց որ զիս համոզես քրիստոնեայ ըլլալու։

ԿՈր. ա. 23։ բ. 13, 14։ դ. 10։

Պօղոսի պատասխանն առ Փեղէքս եւ հրապարակէն վերջնական վտիճանը

Հմբ. 24—32

Հմբ. 24։ Հաւանական է թէ Պօղոս տակաւին խօսել կ'ուզէր, երբ Փեստոս անոր խօսքը ընդմիջեց։ Հռովմայեցի կուսակալը չէր կարող հասկնալ Պօղոսի եռանդուն խօսքերը եւ անոնց բուն իմաստը։ Պօղոսի խորհուրդները եւ անոր նպատակը խոհական չերեւցան Փեստոսի։ Փեստոս չկրնալով հասկնալ թէ անոր խօսքերը գերբնական, սուրբ եւ հոգեւոր էին, զանոնք խելագարի մը անիմաստ խօսքերուն նմանցուց։ Պօղոս այս առնաբանութեան մէջ իրրեւ չատ ուսեալ անձ խօսած չէ։ Թերեւս Փեստոս լսած էր թէ Պօղոս բազմահմուտ էր, եւ այս պատճառաւ ըսաւ Պօղոսի թէ, «չատ կարդացողութիւնդ քեզ կը յիմարեցնէ։» Ա՛յնպէս կը համարձակի թէ Ագրիպպաս հեգնօրէն խօսեցաւ։ Բայց ոմանք կը կարծեն թէ Ագրիպպաս կը խոստովանի թէ Պօղոսի խօսքերուն աղդեցութեամբը քիչ մը համոզուեցաւ Քրիստոնեայ ըլլալու։ Ա՛յս վերջին մեկնութենէն զգուշի՛ր եւ օգտակար խմաստ կ'ելլէ, սակայն չի կրնար ըսուիլ թէ անտարակոյս խօսքին բուն իմաստն այս էր։

(29) Պօղոս ալ ըսաւ, «Ա՛ս-
տուծմէ կը խնդրէի որ թէ
քիչով և թէ շատով, չէ թէ
միայն դուն, հապա ամէնքն
ալ որ այսօր ինծի կը լսեն,
անանկ ըլլան ինչպէս որ ես
եմ՝ աս կապերէս զատ։

(30) *Ոտքի վրայ եղաւ թա-
գաւորը և կուսակալը ու Բեր-
նիկէ, և անոնք որ իրենց հե-

— ա կոր. է. 7։ — *Ոմանք եւ երբոր աս բաները ըսաւ՝ ոտքի

տը նստեր էին։ (31) Ու դուրս
ելլելէն ետև՝ իրարու հետ խո-
սեցան ու ըսին թէ «Աս մար-
դը մեռնելու կամ կապուելու
արժանի բան մը չըներ։ (32) Ագ-
րիպպաս ալ փեստոսին ըսաւ,
կարելի էր աս մարդը արձա-
կել, Հռոմ թէ որ կայսրին բողո-
քած չըլլար։

— «Գլ. իգ. 9, 29։ իե. 25։ — Էգլ. իե. 11։

Հմբ. 29։ Պօղոսի պատասխա-
նը զոր տուաւ Ագրիպպասայ՝ չատ
վայելուչ է. ըսել կ'ուզէ թէ, «Ի
սրտէ կը փափաքիմ որ, թէ քիչ եւ
թէ չատ խօսքերով, թէ կարճ եւ
թէ երկար ժամանակի մէջ, թէ
քիչ եւ թէ չատ աչխատութեամբ
եւ նեղութեամբ, թէ քիչ եւ թէ
չատ անձնուրացութեամբ եւ տա-
ռապանօք, թէ դուն, թէ բոլոր
հոս ներկայ գտնուողք եւ թէ բոլոր
աչխարհ կարենայիք ընդունել այն
հաւատքը զոր ես կ'ընդունիմ եւ
կը քարոզեմ, այն հաւատքը որ
կարող է փրկել ամէն հաւատա-
ցեալ. 'ի սրտէ կը փափաքիմ որ բո-
լոր աչխարհ այս հաւատոյ կողմա-
նէ ինծի պէս ըլլայ. կ'ուզեմ որ
բոլոր մարդիկ Քրիստոնեայ ըլլան
ինչպէս ես եմ, բայց չեմ ուզեր
որ անոնցմէ մէկն ինծի պէս չըզ-
թայիւք կապուած ըլլայ։»

Հմբ. 30—32։ Յայտնի է թէ Ագ-
րիպպաս Պօղոսի խօսքերէն հաս-
կըցաւ թէ անիկա անմեղ էր։
Պէտք էր որ Պօղոս արդէն ա-
զատուած ըլլար, բայց իր դատը
Հռոմ փոխադրած եւ կայսեր բողո-
քած ըլլալուն համար, հիմա չէր կըր-
նար արձակուիլ։ Կուսակալն այլ
եւս իշխանութիւն չունէր ոչ զա-
նի դատապարտելու եւ ոչ արձա-
կելու։ Սակայն ընդհանրապէս կը
կարծուի թէ, Պօղոսի առնարա-
նութիւնն Ագրիպպասայ առջեւ
այնպէս չարժած էր զինքը որ,
երբ Պօղոսի վրայով Հռոմ գրեց,
առաջարկեց անոր հետ դիմու-
թեամբ եւ սիրով վարուիլ։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԶՈՐՐՈՐԴ

Պօղոսի ծովային ճամբորդութիւնը· վտանգին ալեփոթելով կապեալ Հռոմ
պարունակը· հոն քանդակուելը և աշխատութիւնը

ԻԷ եւ ԻԸ· ԳԼՈՒԽՆԵՐ

Գործոց Առաքելոց այս վերջին
մասին մէջ այնպիսի բաներու կը
հանդիպինք, որոց նմանը չկայ ոչ
այս դրքին ուրիշ մասերուն եւ ոչ
բոլոր Սուրբ գրոց մէջ, այնպէս
որ մեր գործը պիտի ըլլայ արուես-
տական չատ բառեր եւ բացատ-
րութիւններ պարունակող պատ-
մութիւն մը մեկնել։ Պօղոսի նա-
ւարկութիւնը, այս նաւարկու-
թեան ատեն պատահած փոթորիկը,
նաւուն ընկղմիլը եւ նաւորդաց
ազատուիլը նկարագրուած են այն-
պէս մանրամասն, որ յայտնի կը
տեսնուի թէ ականատես էր գրողը։

Ոմանք կ'ըսեն թէ Սուրբ գրոց
մէջ գտնուած ուսումնական եւ
արուեստական բառեր ու խօս-
քեր չարմար եւ ճիշդ չեն։ Ասոնց
սա պատասխանը կը տրուի թէ,
Սուրբ գիրքը Աստուծոյ կողմանէ
մարդոց տրուած է, ոչ թէ անոնց
ուսում, դիտութիւն եւ արուեստ
սորվեցնելու, այլ կարեւոր բարո-
յական եւ հոգեւոր ճշմարտութիւն-
ներ յայտնելու համար։

Սա ալ պէտք է գիտնալ որ,
այլեւայլ ուսմանց եւ գիտութեանց
վերաբերեալ խօսքեր որ Սուրբ
գրոց մէջ կը գտնուին՝ ընդհանրա-
պէս գիտական կամ արուեստա-
կան բառերով չեն, այլ հասարակ
խօսակցութեան մէջ գործածուած
բառերով։

Բայց եւ այնպէս կը տեսնենք որ
Սուրբ գրոց մէջ ուրեք ուրեք
գործածուած բուն գիտնական
կամ արուեստական բառերը ճիշդ
են։ Գործոց Առաքելոց այս վեր-
ջին երկու գլուխներուն մէջ,
որոնց մեկնութիւնը պիտի սկը-
սինք, հեղինակին նպատակն է
քանի մը դէպքեր մանր եւ ճշդիւ
պատմել։ Ուստի կրնայ հարցուիլ
որ, եթէ այս գլուխներուն մէջ
պատմուած բաները քննենն այն-
պիսի անձինք որ քաջ հմուտ են
նաւավարութեան արուեստին, ծո-
վային ճամբորդութեան, Պօղոսի
ժամանակին Հռոմայեցւոց վաճա-
ռականութեանը, անոնց նաւե-
րուն ձեւին եւ գործիքներուն, եւ
այն տեղերուն ուր Պօղոսի նաւը
հանդիպեցաւ, ինչպէս պիտի գըտ-
նեն հեղինակին պատմութիւնը։
Այս հարցման համարձակ կը պա-
տասխանենք թէ, եթէ յիշեալ
բաներուն ամենէն հմուտ անձինք
անդամ ամենայն զգուշութեամբ
քննեն այս պատմութիւնը, ան-
տարակոյս բոլորովին ճիշդ պիտի
գտնեն զանիկա, եւ ոչ ոք առար-
կութիւն մը ընելու կարող պիտի
ըլլայ։ Եւ այսպէս անուղղակի
բայց հզօր փաստ մը կ'ունենանք
հաստատելու սրբազան հեղինակաց
գրուածներուն ճշմարտութիւնը եւ
վաւերականութիւնը։

ԳԼ· ԻԷ

(1) Երբոր ¯որոշուեցաւ որ նաւով Իտալիա երթանք, Պօղոս և ուրիշ քանի մը կապուածներ յանձնեցին Հարիւրապետի մը՝ որուն անունը Ցուլիոս էր՝ Սեբաստեան գունդէն։ (2) Եւ

¯Գլ· ԺԶ· 12, 25։

Հմմ· 1։ «Երթանք։» Այս բառով պատմիչը կը ցուցնէ թէ ինք այս ծովային ճամբորդութեան մէջ ուղեկից էր Պօղոսի։ Երկրորդ հատորին մէջ ուրիշ ուղեկցի մը անունը կը յիշուի։ Ոմանք կը կարծեն թէ այս մէկոյն Ղուկաս եւ Արիստարքոս բանտարկեալ էին։ Սակայն ապացոյց չկայ այս կարծիքը հաստատելու· անտարակոյս անոնք կամաւ ուղեկից եղան Պօղոսի։

«Ուրիշ քանի մը կապուածներու» ժամանակակից Հրեայ եւ Հռովմայեցի պատմագրաց նայելով անասանն սովորութիւն էր բանտարկեալները Հռովմ ղրկել· եւ այս գլխոյն 37 համարէն յայտնի է թէ Պօղոսի նաւուն մէջ կային ուրիշ բանտարկեալներ որ Հռովմ կը ղրկուէին։

«Սեբաստեան գունդէն։» Այս անունը կը տրուէր Հռովմէական զօրաց քանի մը գունդերուն։ Ուրիշ վկայութիւն մը չունինք բաց ասկէ թէ այն գունդերէն մին այն տեղն Պաղեստին էր։ Այս խօսքը երկու կերպով կրնայ մեկնուիլ· կամ Ցուլիոս Սեբաստեան գնդի մը, որ ուրիշ տեղ կը գտնուէր, հարիւրապետ էր, եւ կեսարիայէն իր տեղը կը գառնար, եւ կամ Գլ· Ը· 1 համարին մէջ յիշուած գունդը երկու անուն ունէր, այսինքն Իտալական եւ Սեբաստեան, եւ մէկ Անդրամիւտացի նաւ մը մտնելով ճամբայ ելանք, ու Ասիայի կողմերէն պիտի նաւէինք· Թեսաղոնիկէէն եղող ²Արիստարքոս Մակեդոնացին ալ մեր հետն էր։ (3) Եւ հետեւեալ օրը Սիդոն իջանք· եւ Ցուլիոս մարդասիրութիւն ցուցնելով Պօղոսին, ³հրաման տուաւ

—²Գլ· ԺԹ· 29։—³Գլ· ԻԷ· 23։ ԻԸ· 16։

հրեայք առաջին անունը կուտային անոր, տեղացի գունդերէն որոշելու համար զայն։

Հմմ· 2։ «Անդրամիւտացի» Անդրամիւտա Միւսիոյ մէջ Ծովեզերեայ մեծ եւ վաճառաշահ քաղաք էր Զմիւռնիոյ հիւսիսային կողմը, եւ գեղեցիկ նաւահանգիստ ունէր։ Յայտնի է թէ հոս յիշուած նաւն իր նաւահանգիստը կ'երթար, եւ կեսարիոյ կողմէն դէպ այն նաւահանգիստը երթալու համար փոքրուն Ասիոյ մեծամեծ նաւահանգիստներուն չատերէն կ'անցնէր· եւ որովհետեւ Ասորւոց կողմէն Իտալիա գացող նաւերն այն նաւահանգիստներէն կ'անցնէին, դիւրին էր այն նաւահանգիստներէն մէկուն մէջ նաւ մը գտնել Հռովմ երթալու։

Հմմ· 3։ Անատեն Սեպտեմբեր ամիսն էր։ Սիդոն 67 մղոն հեռու էր կեսարիայէն, ուստի կրնար նաւը մէկ օրուան մէջ դիւրութեամբ հոն հասնիլ։ Սիդոն չատ հին քաղաք է, եւ բազմիցս կը յիշուի Սուրբ գրոց մէջ այլեւայլ կերպով· զորօրինակ, «Բանանացւոց սահմանը» Ծննդ· Ժ· 19։ «Նաւեմանը» Ծննդ· ԽԹ· 13։ «Մեծ Սիդոն» Յես· ԺԱ· 8։ Այս քաղաքը բնաւ չհետաքրքրեցաւ Խաչակրաց Պատ· Ս· 31։

Սիդոնացիք նաւարկութեան մասին չատ նշանաւոր էին Հրէից,

ոչ քարեկամներուն երթայ ու զարման դանէ։ (4) Եւ անկէ հեռանալով՝ Կիպրոսին վարի կողմէն նաւեցինք հովը դէմ ընդունելուն համար։ (5) Եւ ծովը Կիլիկիայի ու Պամփիւլիայի ծովուն միջտեղէն նաւելով՝ Լիկիայի Միւռա ⁴պղտէը իջանք։

Ցունաց եւ Հռովմայեցւոց մէջ։ Ցիսուսի ժամանակ Սիդոնացիք կուգային անոր վարդապետութիւնը լսելու, եւ բժշկութիւն ընդունելու իրենց հիւանդներուն համար Ղուկ· Զ· 17 եւայլն։ Ցիսուս ալ գնաց մինչեւ Սիդոնի սահմանները Մատ· ԺԵ· 21։ Սիդոնի նաւահանգիստը չատ գեղեցիկ էր։ Ցուլիոս հարիւրապետը հոն սկսաւ մարդասիրութիւն ցուցնել Պօղոսի, յետոյ եւս չատ պարագաներու մէջ ցուցուց։ Թերեւս հարիւրապետը անգամ մը ներկայ գտնուած էր այն ժողովներէն մէկուն, որոց առջեւ Պօղոս խօսեցաւ զինք արդարացնելու համար։

Յայտնի է թէ այն բարեկամները որ հոս կը յիշուին՝ Սիդոնի Քրիստոնեայ եղբայրներն էին։

Հմմ· 4, 5։ «Կիպրոսին վարի կողմէն», այսինքն կղզւոյն հիւսիսային կողմն որ դէպ ի Փոքր Ասիա կը նայի։ Այն կողմն ապահով էր հարաւային հողմէն, եւ նաւը որ Ասիոյ եղերքը կը մօտենար՝ կրնար օգուտ քաղել դէպ արեւմուտք վազող հոսանքէն, ինչպէս նաեւ մեզմ հովէ մը որ երբեմն ցամաքէն կը փչէր։ Եթէ հովը հակառակ չըլլար, Կիպրոսի հարաւային կողմէն պիտի անցնէին։ Հինգերորդ համարէն կ'իմանանք թէ նաւը որ ճամբան բռնեց՝

⁴«Միւռա» քաղաք էր Լիկիա գաւառին մէջ որ Կիլիկիոյ արեւմտեան կողմն էր, ծովեզերքէն իբր ժամ մը դէպ ի ներս, եւ ճիշդ Ադեքսանդրիոյ դիմացը կ'ինար։

Այս քաղքին տեղն այժմ Տեմպրա անուն դիւղ մը կայ, եւ հին քաղքէն ալ մնացորդներ կը գտնուին։

Հմմ· 6։ Հարիւրապետը որ կը յուսար Փոքրուն Ասիոյ նաւահանգիստներէն մէկուն մէջ նաւ մը գտնել, Միւռա հանդիպելով գտաւ վաճառականի մեծ նաւ մը որ Իտալիա կ'երթար 38 համարէն կը հասկնանք որ այս նաւը ցորենով բեռնաւորեալ էր։ Արդէն դիտենք թէ Ասիոյ կողմէն չատ ցորեն կը ղրկուէր Հռովմ նաւերով։ Նաեւ Հռովմայեցւոց պատմութենէն կը հաստատուի թէ Եգիպտոսէն ալ չատ ցորեն կը ղրկուէր Իտալիա։ Ընդհանրապէս ամարուան վերջերը նաւերը ցորեն կ'առնէին Ադեքսանդրիոյ նաւահանգիստն մէջ։ Այս նաւն իր բեռը թերեւս Միւռայէն առած էր։ Թէեւ Ադեքսանդրիացին առած ըլլար, փոխանակ երթալու հասարակ ճամբէն, այսինքն Կրետէի ճամբէն, Փոքր Ասիոյ ծովեզերքէն պիտի անցնէր, քանզի հովը հակառակ էր։ Պատմագիրը կը վկայեն թէ անատենուան նաւավարտ սովորութիւնն այսպէս էր։ Ցայտնի է թէ այն ժամանակուան նաւերէն ոմանք այնչափ մեծ էին որչափ են այժմու Եւրոպայի առեւտրական նաւերը։ Ցովսեպոս կը պատմէ թէ 600 հոգի կային այն նաւին մէջ որով ինք Իտալիա գնաց։

Հմմ· 7, 8։ Միւռա կնիդոսէն հեռու չէ աւելի քան հարիւր երեսուն մղոն։ Միւռայէն մինչեւ Կնիդոս երթալու համար այնչափ օ-

վարի կողմէն Սաղմոնայի քովէն նաւեցինք։ (8) Եւ դժուարաւ անկէ անցնելով՝ մէկ տեղ մը եկանք, որ Գեղեցիկ նաւահանգիստ կ'ըսուէր, որուն մօտ էր Դասեա քաղաքը։

(9)Ու երբոր շատ ժամանակ անցաւ, և նաւին ճամբայ ելլելն ալ վտանգաւոր էր, որովհետեւ ծոմին տաւնն ալ արդէն անցած ըլլար, Պօղոս խրատ կու տար, (10) եւ կ'ըսէր անոնց, Արդիկ, ես կը տեսնեմ որ այս նաւիս ճամբայ ընելը տառապանքով ու շատ վնասով պիտի ըլլայ, չէ թէ միայն բեռներուն ու նաւին՝ հապա մեր անձերուն ալ։ (11) Բայց հարիւրապետը աւելի նաւապետին և նաւավարին մտիկ կ'ընէր՝ քան թէ Պօղոսին խօսքերուն։ (12) Ու որովհետեւ ան նաւահանգիստը յարմար չէր ձմեռը հոն անցնելու, շատերը խորհեցան անկէ երթալ, որ գուցէ կարող ըլլան Փիւնիկէ հասնելու ու ձմեռը հոն կենալու, որ կրետէի նաւահանգիստ մըն է, ու դէպ 'ի հարաւ և արևմտեան հիւսիս կը նայի։ (13) Ու երբոր հարաւային մեղմ հով մը փչեց, կարծելով թէ իրենց դիտաւորութեանը հասեր են, ճամբայ ելան ու կրետէին քովերէն կ'անցնէին։ (14) Եւ շատ առեն չանցած՝ մրրկալից հով մը, որ Եւրակիւղոն կ'ըսուի, անոր դէմ, որ եբրակիւղոն կ'ըսուի։ (15) Երբոր նաւը յափշտակուեցաւ և հովին դէմ չկրցաւ դիմանալ, թող տուած կ'երթայինք կու գայինք։ (16) Եւ դէպ 'ի մէկ փոքր կղզիի մը ետեւի կողմը գիմելով՝

բեր անցուննելը կը ցուցնէ թէ հարկաւոր էր հովը։ Այն ճամբով դէպ 'ի Կնիդոս գացող նաւի մը հակառակ հովը էր հիւսիսային արեւելքէն փչող հովը. եւ գիտենք որ այն եղանակին մէջ այս հովը յաճախ կը փչէ։

Կնիդոս Գարիա գաւառին եղերքը հրուանդանի, նաեւ աւանի մը անունն էր որ Լիկիա գաւառին հիւսիսային արեւմտեան կողմը կ'իյնար։ Հռոդոս կղզին Կնիդոսի հարաւային կողմը, իսկ Քոս կղզին անոր հիւսիսային կողմը կ'իյնար։

Կնիդոս ունէր մեծ ճարտարութեամբ եւ շատ ծախքով չինուած նաւահանգիստ մը որուն մէկ կողմն ամբողջ կը կենայ, հին աւանին ալ շատ մնացորդները դեռ կան։ Այն նաւը որուն մէջ էր Պօղոս, հակառակ հողմին պատճառ չկրցաւ Կնիդոսի նաւահանգիստը մտնել, այլ հիւսակ ճամբով հարաւ կոյս խոտորելով յաջողակ հողմով դնաց դէպ 'ի Կրետէ։

«Սաղմոնա» Կրետէ կղզւոյն արեւելեան կողմը հրուանդան էր։ Նաւը դժուարաւ անցաւ այս հրուանդանը, եւ կղզւոյն վարի կողմէն, այսինքն հարաւային կողմէն որ հովէն պատսպարուած էր՝ գնաց մինչեւ այն տեղ որ Գեղեցիկ նաւահանգիստ կը կոչուէր։ Այս տեղը Կրետէի հարաւային կողմը եւ բեւեռի նաւահանգիստ էր, եւ երկու նաւահանգստի ձեւ ունենալուն համար Յունարէն բնագրին մէջ «նաւահանգիստներ»կը կոչուի։

Նաւավարք կը վկայեն թէ, երբ հիւսիսային արեւմտեան հովը կը փչէր, հին Հռովմէական նաւ մը չէր կրնար այն տեղէն դէպ արեւմուտք անցնիլ։

Ղասեա իրր հինգ մղոն հեռու էր այն Գեղեցիկ նաւահանգիստէն։ Այս քաղքին աւերակները կան մինչեւ ցայսօր։

Հմբ. 9, 10։ «Շատ ժամանակ։» Ըսել կ'ուզէ թէ շատ ժամանակ անցած էր յորմէ հետէ Պօղոս եւ ընկերները կեսարիայէն նաւ նստան։ Նը յուսային աւելի կանուխ աւարտել այս նաւագնացութիւնը։

«Ծոմին տաւնն» Այսինքն քահանայապետութեան ծոմին տաւնը որ Նեղուտեան ամսոյն վերջերը կը պատահեր։ Փիլոն մատենագիրը կ'ըսէ թէ Թեւայի մարդ մը այն եղանակէն եաքը ծովային ճամբորդութիւն չընաւ։

Յայնք եւ Հռովմայեցիք կը կարծէին թէ ծովային ճամբորդութեան յարմար եղանակը Մարտին կը սկսէր եւ Հոկտեմբերին կը վերջանար։ Պէտք է դիտնալ որ անատեսնուան նաւավարք կոմնացոյց չունէին, ուստի ոչ միայն ցամաքէ կը վախնային, այլեւ մանաւանդ ամպամած օդէ, որ ցորեկուան աւուն արեւը կը ծածկէ, եւ գիշերուան աստղերը։

Պէտք չէ կարծել թէ Պօղոս աստուածային յայտնութեամբ կը խօսէր եւ խրատ կու տար անոնց։ Եաքը (հմբ. 23), երբ աստուածային յայտնութեամբ կը խօսէր,

---

Գղեւ. իդ. 27, 29։

այս համարին մէջ դրուածէն չատ տարբեր կերպով կը խօսի։ Հոս իր կարծիքը միայն կը յայտնէ, եւ դէպքերը եաքը ցուցուցին այն կարծեաց ճշդութիւնը։

Հմբ. 11, 12։ Այն նաւահանգիստը ուր նաւը կը գտնուէր, չգիտցուիր ինչ պատճառաւ, անյարմար թուեցաւ ձմերելու. եւ որովհետեւ նաւավարք վարանման մէջ էին, խորհուրդ հարցուցին անոնց՝ որոնց խորհուրդէն օգուտ քաղել կը յուսային։ Շատերը խորհուրդ տուին թէ լաւ էր ձմերել նաւահանգիստ մը, որ Կրետէի հարաւակողմը եւ աւելի դէպ արեւմուտք կ'իյնար։ Այս նաւահանգստին տեղւոյն նկատմամբ չատ վէճեր եղած են, զորս հոս յիշել կարեւոր չէ։

Հմբ. 13։ Գեղեցիկ նաւահանգիստէն մինչեւ Փիւնիկէ իրր 40 մղոն էր. եւ կարելի էր յաջողակ հովով քանի մը ժամու մէջ հոն հասնիլ։

Հմբ. 14։ Երբ նաւը փոթորկի բռնուեցաւ, դեռ Փիւնիկէի մօտ չէր, այլ աւելի մօտ էր այն տեղւոյն ուստի մեկնած էր։ Փիլ աւենուան մէջ հարաւային հովը փոխուեցաւ արեւելեան եւ թեւ-

---

նայի։ (13) Ու երբոր հարաւային մեղմ հով մը փչեց, կարծելով թէ իրենց դիտաւորութեանը հասեր են, ճամբայ ելան ու կրետէին քովերէն կ'անցնէին։ (14) Եւ շատ առեն չանցած՝ մրրկալից հով մը, որ եւրակիւղոն կ'ըսուի։ (15) Երբոր նաւը յափշտակուեցաւ և հովին դէմ չկրցաւ դիմանալ, թող տուած կ'երթայինք կու գայինք։ (16) Եւ դէպ 'ի մէկ փոքր կղզիի մը ետեւի կողմը գիմելով՝

բեւս արեւելեան հիւսիսային հողմի։ Անգղիացւոց ծովային պաշտօնակալներէն մին, Կրետէի ծովուն վրայ խօսելով կ'ըսէ. «Երբ հովը հիւսիսէն կը փչէ, կղզւոյ մը վարի կողմն, այսինքն հարաւային կողմը, խարիսխ նետել ապահով է, վասնզի այս հովը քանի կ'երթայ կը դադրի. բայց երբ հարաւային հով կը փչէ, վտանգաւոր է կղզւոյ մը վերի, այսինքն հիւսիսային կողմը խարիսխ նետել. վասնզի հարաւային հողմը միշտ սաստիկ հիւսիսային հողմի կը փոխուի։»

Հմբ. 15։ Երբ սաստիկ փոթորիկ եղաւ, նաւավարք նաեւ ինք իրեն թող տալով կը չանային նաւին գործիքները ձեռաւորելէ պահել։ Այլ եւս չէին խորհեր հասնիլ հոն ուր երթալ կ'ուզէին, այլ կերպով մը փոթորկէն ապահով ըլլալու տեղ կը փնտռէին։

Հմբ. 16։ Կղօդա կղզին այժմ Կողօ կ'ըսուի, եւ նաւէն այս կղզւոյն հարաւային կողմն իջնալն յայտնի է որ հովն արեւելեան հիւսիսէն կը փչէր։

Երբ նաւը փոթորկի բռնուեցաւ, մակոյկը նաւէն կեռէն կու գար. այս միջոցին չատ կարեւոր էր գայն

որ կղօդա կ'ըսուէր, հազիւ կրցանք մակոյկը բռնել· (17) Որն որ առին՝ ու օգնութիւն- ներ գործածելով նաւը տա- կէն կապեցին. եւ վախնալով որ չըլլայ թէ *յորձանուտը իյնան,

*Կամ ծանծաղուտը

նաւին մէջ առնել, վասնզի նաւին մէջ եղողներն ազատելու միակ միջոց այն էր։ Թէեւ Կղօդա կըզ- դին հասնելով փոթորկէն քիչ մը ա- պահով եղան, սակայն դարձեալ դժուար էր մակոյկը նաւն առնել· հաւանական է թէ մինչեւ այն ա- տեն մակոյկը ջրով լեցուած էր։

Հմր· 17։ Այս միջոցին բոլորու- վին յայտնի էր թէ նաւին մէջ եղողները վտանգի մէջ էին։ Նաւն ազատելու համար հոս գործած- ուած միջոցը չաճախ կը գործած- ուէր հին աւետը, երբեմն նաեւ եռքի աւետները, այսինքն հաստ պարաններով իրարու զօնիներով կա- պել նաւը։ Այն աւետն մեծամեծ նա- ւերը զգուշութեան համար կ'ու- նենային այսպիսի հաստ պարան- ներ։ Մեր դարուն մէջ ալ նաւե- րը փոթորկի աւետն երբեմն այս- պիսի միջոցներով ազատուած են ընկղմելէ։ Յամի Տեառն 1815 Րօսսիոյ նաւաստորմիղէն նաւ մը Պալթիկ ծովուն մէջ, եւ 1837 ին ուրիշ նաւ մը Սառուցեալ Ովկիա- նոսին մէջ, եւ 1846 ին Հնդկաս- տանէն Անգղիա դարձող նաւ մը փոթորկի ժամանակ ընկղմուելէ պահուեցան ճիշդ այն միջոցներով որ հոս կը յիշուին։

«Յորձանուտը» որ հոս կը յիշ- ուի՝ հռչակաւոր եւ վտանգաւոր յորձանուտ է, եւ Ափրիկէի եղեր- քին մօտ կրեմէի հարաւային ա- բեւմեան կողմը կ'իյնայ։

Ինչպէս բոլոր նաւավարք դի- տեն, շատ սաստիկ ալէկոծութեան աեն ապահով կերպն է ոչ թէ նաւին գլուխը հովին դէմ վարել, առագաստը իջեցուցած՝ ա- նանկ կ'երթալին ու կու դային։ (18) Եւ սաստիկ ալէկոծու- թեան մէջ որ էինք, հետեւ- եալ օրը բեռները դուրս նե- տեցին։ (19) Ու երրորդ օրը

այլ հովէն քիչ մը դարձնել, եւ ա- ռագաստները բոլորը վար առ- նելով նաւը թողուլ ինք իրեն։ Այս գլխոյն գրեթէ մինչեւ վերջը պատմուածէն յայտնի կ'երեւի թէ նաւը որուն մէջ կը գտնուէր Պօ- ղոս՝ այսպէս լրաւ։ Երբ նաւ մը այսպէս կը տարուի, յայտնի է թէ հովէն քիչ քիչ եւս կը մղուի։ Նաւ- ուղղութեան արուեստին հմուտ անձինք կը հաստատեն թէ, նաւ մը որ, Պօղոսի նաւին պէս, գլու- խը դէպ 'ի Կրետէ, հովէն եւս կը մղուի, հարկաւ դէպ 'ի Մալթա կ'երթայ, ոչ թէ այն ծանծաղուտը ուր իյնալէ կը վախցուէր։

Հմր· 18—20։ Երեսուն եւ ու- թերորդ համարէն յայտնի է թէ, այս անգամ նաւին բեռն ամ- բողջապէս ծովը չնետուեցաւ, եւ այն ցուներէն բաւ որ Հայերէն բեռ կը թարգմանուի՝ յօդ չունե- նալով ըստ ցուներէնի կրնայ նա- եւ բեռան մէկ մասը միայն նշա- նակել։ Ընդհանրապէս կը կար- ծուի թէ այս անգամ ծովը նետ- ուած բաներուն մեծ մասը նա- ւին տախտակամածին վրայ դըս- նուած բաներն էին։ Նաւաստիք երբ տեսան որ փոթորիկը սաստիկ եւ վտանգաւոր էր, նաւին աեւ- լորդ կարասին ծովը նետեցին։ Ինչպէս հիմա, նոյնպէս հին աեւն- ները, մեծ նաւերն աեւլորդ փայ- տեր, խարիսխներ եւ ուրիշ բա- ներ կ'ունենային։ Զարդիս պա- տերազմական նաւ մը երբ փոթոր- կէ ընկղմելու վտանգի մէջ կը գտնուի, թնդանօթները ծովը կը նետուին· այսպէս ալ հին աեւները

Ինաւին գործիքները ձեռքովնիս դուրս նետեցինք։ (20) Ու երբոր շատ օրեր ոչ արեւ՝ ոչ ալ աստղեր կ'երեւնային, եւ փոթորիկը քիչ չէր վրանիս, ալ բոլորովին մեր ազատուելու յոյսը վերցաւ։ (21) Եւ որովհետեւ շատ օրերէ 'ի վեր ա- նօթի էինք, անատեղը Պօղոս անոնց մէջը կայնելով ըսաւ, Ով մարդիկ, պէտք էր ձեզի որ ինծի մտիկ ընէիք ու Կրետէէն չելլէիք, եւ աս տա-

Ե Յոել. ա. 5։—Ղ Գ. Եդ. 11։

վանգի մէջ գտնուող նաւերը, ինչպէս վերը յիշուեցաւ, իրենց աեւլորդ կարասին ծովը կը նետէին։ Այս համարներէն կը հասկըցուի որ, փոթորիկը երթալով սաստկացաւ· եւ որչափ կը սաստկանար փոթորիկը, նաւորդներն այնչափ աեւլի կը յուսահատէին։ Ա- րեգակն եւ աստղերուն չերեւալն վտանգը մեծցաւ, վասնզի հին աեւները նաւարկութիւնը շատ վտանգաւոր էր, երբ արեգակն ու աստղերը չէին երեւեր։ Անատեն փոթորկի եւ ալէկոծութեան դէմ դնելու համար չկային այն պատ- րաստութիւնները որ այսօր կան։ Ոմանք կը կարծեն թէ այս ալէ- կոծութեան չափազանց տեւողու- թիւն որուած է այս պատմու- թեան մէջ· սակայն շատ վկայու- թիւններով ցուցուած է թէ, այն եղանակին մէջ այն տեղ այսպիսի եւ քան զայս աեւլի երկարատեւ ալէկոծութիւններ եղած են։ Այս մեկնութեան հեղինակը 1859 ին հոս յիշուած տեղը փոթորկի բռնուելով 18 օր նաւ մը մէջ ձգած։

Հմր· 21—26։ Պօղոս հոս ոչ թէ յանդիմանել կ'ուզէ այն մարդիկը,

ռապանքը ու ձկասը չըթաշէիք։ (22) Ու հիմա ձեզ կը յորդո- րեմ որ սիրտ առնէք, քան- զի ձեզմէ մէկուն անձին ձկաս մը պիտի չըլլայ՝ բայց միայն նաւին։ (23) Վասնզի որ ես ըն- չեր երեւցաւ ինծի ան Աստու- ծոյն հրեշտակը, որ ես Անոր եմ ու ըմպիկա կը պաշ- տեմ, (24) եւ ըսաւ, Մի վախ- նար, Պօղոս, կայսրին դիմացը պէտք է որ ելլես դուն. եւ ահա Աստուած քեզի շնորհեց

—Եդան· ղ· 16։ Հռովմ· ա· 9։ բ Տիմ· ա· 3։

որ իր առաջին խրատուն չանսա- ցին, այլ զանոնք իրեն վատահա- ցընելու համար միայն կը յիշէ թէ ինչպէս դէպքերը ցուցուցին որ անոր խրատը չիտակ էր։

«Անօթի էին։» Ոչ թէ բնաւ հաց կերած չէին, այլ հաստատուն կե- րակուր կերած չէին, եւ հաւա- նական է թէ ոմանք յուսահա- տութենէ գրեթէ ծոմ կը կենային։ Ծովային ճամբորդութիւն ընողնե- րը շատ անգամ այսպիսի նեղու- թիւններ կը կրեն։ Այս անգամ Պօղոս ոչ միայն, ինչպէս առաջին անգամ ըրաւ, լոկ խրատ կու տայ, այլ իրրեւ իշխանութեամբ եւ աս- տուածային յայտնութեամբ կը խօ- սի։ Աստուծմէ Պօղոսի տրուած յայտնութեանց ազդեցութիւնը տես- նուեցաւ անոր վարուելոյն եւ խօ- սելուն կերպին։ Պօղոսի այն խօս- քերը, որ 23 համարին մէջ կը յիշ- ուին՝ բնականապէս ազդեցութիւն պիտի ընէին ունկնդրաց։ Հոս Պօ- ղոս ոչ միայն կը հաստատէ թէ կենդանի Աստուածը կը պաշտէ, այլեւ կը պնդէ թէ Աստուած ա- նոր տէրն է։ Երեսուն եւ չորս համարին մէջ յիշուած խօսքով Պօղոս կը ցուցնէ թէ աներկբայ էր

ան ամէնը՝ որ քու հետդ նա-
եին մէջն են։ (25) Ուստի,
մարդիկ, սիրտ առէք, Էինչու
որ ես կը հաւատամ Աստուծոյ՝
որ ասանկ պիտի ըլլայ, ինչպէս
որ ինծի ըրուցուեցաւ. (26) Մի-

ԸՂՒԿ. ա. 45։ Հռոմ. դ. 20, 21։

այն թէ պէտք է որ Իմէկ կղզի
մը իյնանք։

(27) Ու երբոր տասնուչոր-
սերորդ գիշերն էր որ Ադրի-
ական ծովուն մէջ կը տարու-
բերէինք, կէս գիշերին նաւա-

Բ Տիմ. ա. 12։—ԲԳԼ. Իբ. 1։

այն վտանգէն ազատելու, վասն-
զի այն գիշեր հրեշտակ մը կըրկ-
նեց անոր այն խոստումը (Գլ. ԻԳ.
11) զոր առաջ ընդունած էր Պօ-
ղոս։

«Աստուած քեզի չնորհեց ան
ամէնը՝ որ քու հետդ նաւին մէջն
են։» Նաւորդները ոչ թէ 'ի չնորհս
Պօղոսի կամ անոր արժանաւորու-
թեանը համար ազատեցան, այլ
վասնզի անոր ուղեկիցներն էին,
եւ Պօղոս ուրիշ կարեւոր պաշտօ-
նի մը համար կը պահուէր Աս-
տուծմէ, ուստի թերեւս անոնք
Պօղոսի աղօթքովը պիտի ազա-
տուէին։ Քարոզչի մը սա խօսքը
չատ յարմար է. «Աւելի հաւա-
նական է որ չատ չարագործներ
քանի մը արդարներու հետ ազա-
տին, քան թէ արդար մը չատ չա-
րագործներու հետ կորսուի. աչ-
խարհս այս նաւին կը նմանի։»
Յայտնի է թէ Պօղոսի աղեցու-
թիւնը երթալով կ'աւելնար նա-
ւորդաց վրայ. Պօղոս աստուա-
ծային յայտնութեամբ գիտցաւ որ
ինք եւ իր հետ գտնուողները պի-
տի ազատուէին. բայց չէր գիտեր
թէ երբ, ինչ միջոցներով եւ որ
ցամաքն իյնալով պիտի ազատուէինք։

Հմբ. 27։ Ադրիական անունը
հիմա անձուկ նշանակութիւն ու-
նի. բայց Բրիտոսէ հոգը ապրող
Յոյն եւ Հռոմայեցի հեղինակք
Ադրիական կ'անուանեն Միջերկ-
րական ծովը մինչեւ Մալթայէն
անդին։ Յայտնի չէ թէ ինչ պատ-
ճառաւ նաւավարք ցամաքը մօտ
կարծեցին. ընդհանրապէս կ'ենթադրուի թէ, նաւավարք այն-

պէս կարծեցին, վասնզի կը լսէ-
ին որ ծովին ալիքները քարերու
կը զարնուէին։ Հմուտ նաւավարք
հեռուէն իսկ կրնան այս ձայնը ո-
րոշել։ Այս դէպքը կրնայ նաեւ
ապացոյց համարուիլ թէ Պօղոսի
նաւն ընկղմեցաւ այն տեղ, որ
«Սուրբ Պօղոսի ծոց» կը կոչուի։
Վասնզի նաւ մը որ արեւելեան
կողմէն այն ծոցը կը մտնէ, հար-
կաւ պիտի անցնի այն գլխին մօտ
որ Գուբա կը կոչուի։ Թէեւ, երբ
գիշերը մթին է, ծովէն ցամաքը
չի տեսնուիր, կրնայ ըլլալ սակայն
որ այն փոթորկին առնիւ ժայռե-
րուն զարնուող ալեաց ձայնէն
տեղը որոշուի։

Կղզիա կղզիէն մինչեւ Գուբա
գլուխը 476 մղոն է։ Հոս յիշուած
պատմութենէն կը հասկցուի որ այս
նաւը տասներիք օրուան մէջ այն-
չափ ճամբայ տարուած էր։ Փորձ
նաւավարք կը հաշուեն թէ նաւ
մը որ, Պօղոսի նաւին պէս,
առատիկ ալեկոծութեան առնն
գլուխը հովին դարձնելով հո-
վէն ետ ետ կը մղուի, քսան եւ
չորս ժամու մէջ 36 մղոն ճամբայ
կը տարուի, եւ այս հաշուով 476
մղոն ճամբան տասներիք օրուան
եւ հինգ ժամու մէջ կ'առնէ, այն-
պէս որ եթէ երեկոյին Կղօդա
կղզիէն ճամբայ ելլէ, չորեքտասա-
ներորդ օրուան կէս գիշերին Գու-
բա գլխոյն առջեւ կը հասնի։ Այս
հաշիւը հոս յիշուած պատմութեան
ստուգութեանը զօրաւոր ապա-
ցոյց է, եւ կը հաստատէ թէ հոս
յիշուած տեղը բուն իսկ Մալթայի
ծոցն էր։

վարները կը կարծէին թէ մէկ
երկրի մը մօտեցեր են. (28) եւ
դնատակը ձգելով՝ քսան գրկա-
չափ գտան. ու քիչ մըն ալ
յառաջ երթալով՝ նորէն ձգե-
ցին, և տասնուհինգ գրկա-
չափ գտան. (29) Ու վախնա-
լով որ չըլլայ թէ քարոտ տեղ-
ուանք իյնան, եւեւի կողմէն
չորս խարիսխ ձգեցին, և աս-
տու ըլլալուն կը փափաքէին։

Հմբ. 28։ Հիմա ալ եթէ նաւ մը
այն տեղերը դնատակ նետէ, նոյն
խորութիւնը կը գտնէ։

Հմբ. 29։ Նաւավարք վախցան
որ ժայռերու վրայ պիտի իյնային,
վասնզի ժայռերուն դէմ զարնուող
ալեաց ձայնը լսեցին. եւ յայտ-
նի է թէ անոնք վախնալու պատ-
ճառ ունէին, վասնզի այն տեղն
ուր դնատակ նետելով տասն եւ հինգ
գրկաչափ գտան, հազիւ հինգ
վայրկեան հեռու էր ժայռերէն։

Սուրբ Պօղոսի ծոցը դէպ ա-
րեւելք եւ արեւելեան հիւսիս կը
նայի, եւ յարմար նաւահանգիստ
է փոքր նաւերու համար։ Նաւա-
վարները կը վկայեն թէ երբ այն
ծոցը խարիսխ նետուի, այնչափ
ամուր կը բռնէ որ նաւը չի կրնար
մեկնիլ մինչեւ որ պարանը չկտրի։
Հին տաճը գործածուած խարիսխ-
ներն այնչափ մեծ չէին, որչափ են
այժմու խարիսխները. տասնեւ-
ուան նաւերը չատ խարիսխներ
կ'ունենային. այս անգամ նաւն ա-
ւելի չուտ կեցնելու համար նաւա-
վարք եւեւի կողմն ալ խարիսխ
նետեցին։ Նաւը ժայռերուն դէմ
զարնուելու վտանգի մէջ էր, կը
վախցուէր որ եթէ խարիսխը նա-
եին առջեւի կողմն նետուէր,
նաւն իր խարսխին վրայ գտնուե-
լով ցամաքը զարնուէր, ուստի ա-
ռանց վայրկեան մը կորնչնելու
խարիսխը եւեւի կողմն նետուե-

(30) Իսկ նաւավարները նաւէն
փախչիլ ուզելով՝ մակոյկը
ծովը իջեցուցին, պատճառե-
լով որպէս թէ առջեւի կողմէն
ալ խարիսխներ պիտի ձգեն։
(31) Բայց Պօղոս ըսաւ հարիւ-
րապետին ու զինուորներուն,
Թէ որ տասնք նաւին մէջը
չկենան՝ դուք չէք կրնար ա-
զատիլ։ (32) Ընտասնը զին-
ուորները մակոյկին չուանները

ցաւ։ Գօրէնհակ քազքին մօտ պա-
տերազմի մը տեսն, Անգղիական
նաւերուն խարիսխները, հակառակ
առաջարութեան, եւեւի կողմէննետ-
ուեցան, եւ ասիկա չատ օգտակար
եղաւ։ Նաքը երբ հռչակաւոր ծովա-
պետին, Լորա Նէլսընի, հարցուե-
ցաւ թէ ինչու համար այսպէս ը-
րաւ, ծովապետը պատասխան
տուաւ թէ ինք այն առաւօտ Գոր-
ծոց Աւաքելոյ Իէ. գլուխը կար-
դացած էր։

Տարակոյս չկայ թէ Պօղոսի նաւն
այն տեսն ընկղմելու վրայ էր, եւ
վախ կար թէ նաւը ցամաքին զար-
նուելուն պէս պիտի ջախջախուէր։
Այսպիսի վիճակի մը մէջ որչափ
անձկանաք կը սպասուէր որ առա-
ւօտ ըլլար։

Հմբ. 30—32։ Նաւավարք յոյս
չունէին թէ նաւին մէջ գտնուող-
ներէն մէկը պիտի կրնար աղա-
տիլ։ Այնչափ տասնէ 'ի վեր մեծ
վտանգի մէջ, եւ չատ նեղութիւն
կրած ըլլալով, ապուշ եւ անձ-
նասէր եղած էին։ Եթէ Պօղոս
անոնց նենգութիւնը չհասկնալով
չարդելէր, անոնք իրենց խորհուր-
դը պիտի գործադրէին։ Հոս յայտ-
նի կը տեսնենք թէ աստուածային
նախախնամութիւնն ինչ չարաբե-
րութիւն ունի մարդկային գործոց
հետ։ Պօղոս աստուածային յայտ-
նութեամբ խօսելով նաւին մէջ
գտնուողներուն ըսած էր թէ ա-

կարեցին, և թողուցին որ դուրս
կինայ։ (33) Ու երբոր առաւ
ըլլալու վրայ էր, Պօղոս կ'աղա-
չէր ամենուն որ կերակուր ու-
տեն, ըսելով, Այսօր տասնու-
չորս օր է որ դուք սպասելով
անօթի մնացեր էք, ու բան
մը կերած չէք։ (34) Ուստի
կ'աղաչեմ ձեզի որ կերակուր
ուտէք, ինչու որ աս ալ ձեր
աղատութեանը համար է.

ԽԳ Թագ. ա. 52։ Մատ. ժ. 30։ Ղուկ.
ժբ. 7, իա. 18։ — Է ա Թագ. Թ. 13։

մէնքն ալ պիտի ազատուէինք, եւ հիմա
անոնց կ'իմացնէ թէ պիտի ազատին,
բայց այս ինչ միջոցներով։ Որպէս-
զի նաւին մէջ գտնուողներուն ա-
մէնքն ալ ազատուէին, ինչպէս Աս-
տուած կը կամէր, պէտք էր որ նա-
ւավարքն նաւէն դուրս չելլէին, եւ
իւրաքանչիւրը կատարէր իր պարա-
քերն ըստ արժանւոյն։ Այս դէպ-
քէն սա խրատը կ'առնուինք որ, Աս-
տուծոյ խոստումները եւ բարերար
խորհուրդները մեզի համար կը կա-
տարուին ոչ թէ երբ հեշտասէր եւ
անհոգ ենք, եւ մեզաց մէջ կ'ապ-
րինք, այլ երբ մեր պարտաւորու-
թիւններուն հաւատարմութեամբ ի
գործ կը դնենք։ Գրծմոսէ, Անդ-
րէաս հռչակաւոր իչխաններէն մին,
իր զօրացը միշտ կ'ըսէր. «Աստուա-
ծոյ ապաւինեցէք եւ ձեր վառօդը
չոր պահեցէք։»

Պօղոս խոհեմութեամբ վարուե-
ցաւ հարիւրապետին դիմելով։ Նա-
ւավարք չյայտնեցան իրենց խոր-
հուրդը գլուխ հանել, եւ հաւա-
նական է թէ մակոյկն իսկոյն ըն-
կերմեցաւ։

Հմմ. 33—38։ Հռովմայեցի հե-
դինակ մը զօրաքանակի մը վրայ
խօսելով կ'ըսէ թէ, «Զինուորները
քսան օր ոչ կերակուր կերան, եւ
ոչ քնացան։» Ըսել կ'ուզէ թէ այն-
չափ առեն զինուորք յատուկ

քանդի ձեզմէ մէկուն գլխէն
մազ մը պիտի չկորսուի։
(35) Եւ այսպէս ըսելով՝ հաց
առաւ, ու Աստուծմէ գոհացաւ, և կոր-
ելով սկսաւ ուտել։ (36) Եւ ա-
մէնն ալ սիրտ առին, ու ի-
րենք ալ կերակուր կերան։
(37) Եւ նաւին մէջը ամէնքս
երկու հարիւր եօթանասուն-
ուվեց հոգի էինք։ (38) Եր-

Մատ. ժե. 36։ Մար. ը. 6։ Յովհ.
ը. 11։ ա Տիմ. դ. 3, 4։

պատրաստուած կերակուր չկերան,
եւ յարմար ժամանակ եւ ըստ բա-
ւականին չքնացան։ Այս երեսուն
եւ երորդ համարը կրնայ նոյնպէս
մեկնուիլ։ Նաւին մէջ գտնուող
մարդիկ կերակուր ուտելու էին որ
կարող ըլլային աշխատիլ այն օրը
ցամաք հասնելու։ Պօղոսի խօս-
քերը քաջալերեցին այս մարդիկը։
Անոնք այնպէս յուսահատած էին
որ կերակուր ուտելու ախորժակ
չունէին. բայց երբ քաջալերուե-
լով ոտի առին, անոնց ախորժակը
եկաւ։ Պօղոսի օրինակը մանա-
ւանդ ազդեց անոնց։ Եթէ Պօղոս
անոնց կերակուր կերէք եւ հան-
գիստ եղէք, ըսէր միայն, եւ ինք
ալ ուր դէմքով եւ անօթի կենար,
անոր խօսքերն ազդեցութիւն պի-
տի չընէին։ Մարդոց գործերը մա-
նաւանդ քան խօսքերը ազդեցու-
թիւն կ'ընեն թէ՛ ի բարին եւ թէ՛
ի չարն։ Նաւին քանը ծովը նե-
տեցին Պետրոս սա պատճառաւ
որ, նաւն աւելի դիւրութեամբ
երթար դէպ՛ ի ցամաքը, կամ՝ վա-
սընդի նաւն անատեն ընկղմելու
մօտ էր։ Անտարակոյս ցորենը նա-
ւին մէջ թրջած եւ ուռուցած էր,
Մինչդեռ բայն էին ծովուն վրայ
եւ փոթորիկը սաստիկ էր, չէին
կրնար նաւին համբարները բանալ
եւ ցորենը դուրս թափել։

քոր կլուացան կերակուրով,
նաւը թեթեւցուցին՝ ցորենը
ծովը թափելով։

(39) Ու երբոր առաւտ ե-
ղաւ՝ ցամաքը չէին ճանչնար,
միայն թէ մէկ ծոց մը կը նըշ-
մարէին որ ծովեզերք ունէր,
ու կը խորհէին որ եթէ կարե-
լի է նաւը անոր մէջը մխեն։
(40) Եւ խարիսխները կտրելով՝
ծովը ձգեցին, ու ղեկերուն
կապերը թուլցուցին, և ա-
ռագաստը հովին բանալով՝
դէպ՛ ի ան ծովեզերքը կ'եր-
թային։ (41) Եւ անանկ տեղ
մը հինալով որ երկու կողմը
ծով էր, նաւը նստեցուցին.

Ը Կոր. ժա. 25։

Հմմ. 39—44։ Թերեւս զարմա-
նալի թուի թէ նաւավարք ինչպէս
չճանչցան Մալթա կղզին, վասնզի
երբ Ադեքսանդրացի նաւերն Իտա-
լիա կ'երթային, բնական էր որ եր-
բեմն Մալթա հանդիպէին կամ ա-
նոր մօտէն անցնէին։ Անոր սա պա-
տասխանը տալ բաւական է թէ,
այն ծոցը ուր այս նաւն ընկղմե-
ցաւ՝ նաւավարաց ծանօթ նաւա-
հանգիստ չէր։

«Ծոց մը կը նշմարէին որ ծովե-
զերք ունէր։» Այս նկարագրու-
թիւնը կը յարմարի Մալթայի այն
կողման ուր կը կարծուի թէ ընկըղ-
մեցաւ նաւը։ Հոն ծովեզերին մեծ
մասը ժայռոտ է, միայն քանի մը
տեղ կայ ուր նաւ մը կրնայ առանց
վնասու մօտենալ ցամաքի։ Բայց
յիշեալ նաւը նկատեալ տեղը հաս-
նելէն առաջ խրեցաւ։ Նաւավարք
այնչափ աճապարեցին որ փոխա-
նակ խարիսխը վեր առնելու, անոր
պարանները կտրեցին։

Հին ատեն նաւերն երկու ղեկ
կ'ունենային, որոնք մեծ թիու

պէս էին եւ նաւին ետեւէն եր-
կու կողմէ կ'անցուէին. երբ նա-
ւը խարիսխ կը նետէր, նաւավարք
ղեկերը կը կապէին, իսկ երբ նա-
ւը ճամբայ կ'ելլէր՝ կ'արձակէին։
Այս անգամ երբ նաւը խրեցաւ,
չկարենալով դիմանալ ալեաց
սաստկութեան՝ սկսաւ կոտրիլ։
Արդարեւ բարբարոսական էր զին-
ուորաց խորհուրդը՝ բանտարկեալ-
ները սպաննելու. սակայն զին-
ուորք այսպէս ընել կը խորհէին
պատժէ ազատ մնալու համար։
Բանտարկեալ վիսպրցնող զին-
որք մահապարտ կը համարուէին։
Հազարապետը զարձեալ կարեկ-
ցութիւն ցուցուց Պօղոսի, եւ բո-
լոր բանտարկեալներն ազատեց՝ ի
չնորհս նորա։ Անտարակոյս զի-
նուորք աւելի էին թուով քան
բանտարկեալները, նաւաստիք ալ
շատ էին։

Վերջապէս ամէնքն ալ ազա-
տեցան, ինչպէս որ Պօղոս անոնց
մարգարէաբար խմացուցած էր.
սակայն դեռ չէին գիտեր թէ ինչ

Համէնը աղաւեցան՝ ցամաքը ելան։

ԳԼ· ԻԸ

(1) Ու երբոր աղաւեցան՝ դիտցան որ՝ ան կղզին անունը Մելիտէ էր· (2) Ինքնիշխանները քիչ մարդասիրութիւն չցուցուցին մեզի· (2) Ինչու որ կրակ վառեցին, և մեզ ամէնքս ալ ընդունեցին՝ վրանիս հասած անձրևին համար ու ցուրտին համար։ (3) Ու երբոր Պօղոս շատ մը խռիւ ժողվեց և կրակին վրայ դրաւ, տաքութենէն իժ մը ելաւ, ա- նոր ձեռքը բռնեց։ (4) Բարբարոսներն ալ երբոր ան գազանը տեսան անոր ձեռքէն կախուած՝ իրարու կ'ըսէին, Անշուշտ ասիկա մարդասպան մըն է, որ թէպէտ ծովէն ա- զատեցաւ, բայց իրաւունքը թող չտուաւ որ ապրի։ (5) Իսկ անիկա գազանը կրակին մէջը թօթվելով՝ երբեք մէկ չնաս մը չեղաւ։ (6) Ու անոնք կը սպասէին որ անիկա ուռենայ՝ կամ յանկարծակի մեռած կո- նայ· բայց երբոր շատ մը սպասեցին, ու տեսան որ իրեն չնաս մը չեղաւ, կարծիքնին փո- խելով՝ ըսին թէ աստուած մըն է։ (7) Ըս ան տեղին բոլոր տիրը կղզիին դլխաւոր մարդուն ագարակները կային, որուն ա- նունը Պոպղիոս էր, որ ինքը մեզ ընդունեց և երեք օր հիւ- րասիրութեամբ իր քովը պա- հեց։ (8) Ու եղաւ որ Պոպղիո- սին հայրը ջերմով և թանչքով հիւանդ պառկած էր· ու Պօղոս անոր քովը մտաւ, և ա- ղօթք ընելով՝ ձեռքերը վրան դրաւ ու բժշկեց զանիկա։ (9) Ու երբոր ասիկա եղաւ, ուրիշ հիւանդներ որ ան կղզիին մէջն էին՝ կու գային և կը բժշ- կուէին· (10) Որոնք շատ պա- ուիներով ալ մեզ պատուե- ցին, ու երթալու ատեննիս պէտք եղած բաները տուին։

(11) Ես երեք ամիսէն հետ

ԲՀմր· 22։

—

երկիր էր այն ուր ինկան, եւ ինչ ժողովուրդ կը բնակէր հոն։ Այս դլխոյն մէջ, ինչպէս ուրիշ դէպ- քեր, նոյնպէս նաւարգաց բոլո- րովին խորհուրդած նաւէն Մալ- թայի անձանօթ ծովեզերքն ելլե- լով ազատիլը, շատ կենդանի եւ ազդու կերպով կը պատմուի։

—

Պօղոսի ճանչցուցունքը Մալթայի ի Հռոմ

Գործ· 1—15

Գործ· 1, 2։ Մալթա Միջերկրա- կան ծովուն դրեթէ մէջտեղն է, Ափրիկէէն 200 մղոն եւ Սիկիլիա կղզիէն 60 մղոն հեռու· այս կղզ- ւոյն ընդարձակութիւնն է շատ եր- կայնութեան 17, եւ շատ լայնու- թեան 9 մղոն։ Մալթայի բնակ- չայ «բարբարոս» անունը տրուած է ոչ թէ վանդի անունք վայրենի էին, այլ վանդի Ցոյն կամ Հռով- մայեցի չէին եւ անձանօթ լեզու մը կը խօսէին։ Մալթայի բնակիչք ի բնէ փիւնիկեցի էին, եւ ա- նոնց լեզուն Սեմական կոչուած լեզուներուն ցեղէն էր, այսինքն այն արմատէն որմէ էին Եբրայե- ցերէնը, Ասորերէնը, Արաբերէնը, եւ Քաղդէարէնը։

Գործ· 3։ Հիմա Մալթա կղզւոյն մէջ իժ չկայ, ուստի ոմանք կ'ա- ռարկեն թէ այն կղզին ուր Պօղո- սի նաւն ինկաւ՝ Մալթա չէր։ Սա- կայն այսպէս առարկողք անտեղ- եակ են սա բանին զոր բնական դիտութեան հմուտ անձանց ա- մէնքն ալ ադէկ դիտեն, այսինքն թէ, երբ երկրի մը մէջ քաղաքա- կրթութիւնը կը յառաջանայ, վնաս- ակար անասունք տակաւ առ տա- կաւ անկէ կ'անհետանան։ Երկ- րագնդեան մեծամասնութեան հե- դինակը Միսիոնը Լայէլ՝ Պրազիլի երկրին վրայ խօսելով կ'ըսէ· «Որ- չափ որ բնակիչներն անասունները կը կարեն, ճախճախները կը ցամքե- ցընեն, ամէն կողմ ճամբայ կը բա- նան, դիւղեր եւ աւաններ կը շի- նեն, վնասակար անասունք կա- մաց կամաց կը չնչանին։» Այն աւանիկ՝ ի վեր Մալթայի մէջ քաղա- քակրթութիւնը, մանաւանդ երկ- րագործութիւնը յառաջ գացած է։ Հոս յիշուած իժը ցուրտէն թմրե- լով խոխունեռուն մէջտեղ պան- ուած էր, եւ չհաս չանգիտս բեր- ուած էր խոխունեռուն հետ· երբ կրակը նետուեցաւ, տաքութենէն սթափեցաւ։ Իժը մարդ խայթե- լու համար քանի մը ոտք հեռուէն կը ցատկէ, եւ ընդհանրապէս կը կարծուի թէ անոր խայթուածն անդարմանելի է։

Գործ· 4—6։ Պօղոսի անվնաս մնալն այս իժին խայթուածէն նկատուելու է իբրեւ հրաշք ըստ

—Գլ· իե· 26։ —Բ Հռոմ· ա· 14։ ա Կոր· ժգ· 11։ Կող· գ· 11։

ԲՄար· ժգ· 18։ Ղուկ· ժ· 19։ — ԴԳլ· ժգ· 10։ —ԷՅակ· ե· 14, 15։ —ՂՄար· գ· 5։ է· 32։ ժգ· 18։

Ղուկ· գ· 41։ Գլ· ժթ· 11, 12։ ա Կոր· ժբ· 9, 28։ —ԷՄատ· ժե· 6։ ա Տիմ· ե· 17։

խոստման, որ Մարկ· ԺԶ· 17, 18 համարներուն մէջ յիշուած է։ Այս բանը տեսնող մարդիկ շատ զար- մացան· դիտնալով որ Պօղոս կապ- եալ էր, երբ տեսան թէ իժէն ալ խայթուեցաւ, մեծ ոճրագործ հա- մարեցան զանի, եւ խորհեցան թէ անոր աղատութիւնը ծովէն՝ հա- ճելի չէր աստուածոց, ուստի եւ աստուածք զանի այս կերպով սպաննել կ'ուզէին։ Իժին խայթ- ուածին բնական հետեւանքը պի- տի ըլլար Պօղոսի յանկարծ իյնա- լով մեռնիլ· բայց երբ մարդիկը տեսան թէ Պօղոս ողջ մնաց, իրենց մէջ ըսին, Աստուած մը միայն կրնայ իժի մը խայթուածին թու- նաւոր ազդեցութիւնը չրել, ուս- տի եւ այս մարդն աստուած ըլ- լալու է։ Բայց բուն ճշմարտութիւնը չգիտցան, այսինքն չգիտցան թէ Պօղոս ամենակարող Աստուծոյ յա- տուկ պահպանութեան ներքեւ էր։

Գործ· 7—10։ Այս Պոպղիոս Մալ- թայի Հռովմայեցի կառավարիչն էր։ Այս կղզին Հռովմի հպատակ էր, եւ կը վերաբերէր Սիկիլիոյ կուս- ակալութեան։ Ոչ թէ նաւին մէջ գտնուողներուն ամէնքը, այլ թե- բեւս Պօղոս, անոր ընկերները, հա- բիւրապետը, նաւին տէրը եւ նաւա- պետը մյայն Պոպղիոսի հիւր եղան։ Բայց եւ այնպէս կը կարծուի թէ Պօղոս եւ անոր ընկերները, հա- մենայնեւ ալ կառավարչին հրա- մանաւ ժողովրդեան կողմէն կե- րակրուեցան։

Ղուկաս իբրեւ բժիշկ կը նկա- րագրէ կառավարչին հօրը հիւան- դութիւնը։ Ամենուն յայտնի եղաւ որ այս հիւանդութեան բժշկու- թիւնը հրաշք էր, ուստի եւ բժշ- կուելու համար ամէն կողմէ հի- ւանդներ բերուեցան Պօղոսի։ Ապա զարմանք չէ որ Պօղոս եւ անոր ուղեկիցները, երբ Փետրուարի մէջ մեկնեցան այն կղզիէն, պատուով յուղարկուեցան։

Գործ· 11։ «Դիոսկուրացւոց»

Աղեքսանդրացի նաւով մը ճամբայ ելանք, որ ձմեռը ան կըզ-
ձին անցուցեր էր, ու Դիոս-
կուրացւոց նշանը ուներ։ (12)
Եւ Սիրակուսա իջնելով՝ երեք
օր հոն կեցանք։ (13) Անկէ ալ
պայտ մը ընելով՝ Հռեգիոն
հասանք. և մէկ օրէն հաւ
որ հարաւ փչեց, երկրորդ օրը
Պատիոզոս եկանք։ (14) Ու հոն
եղբայրներ գտանք, որոնք աղա-
չեցին որ եօթը օր իրենց քովը
մնանք. ու հաքը Հռովմ ելանք։
(15) Եւ անկէ եղբայրները եր-
բոր մեր վրայով լսեցին, մեզ
դիմաւորելու եկան մինչև Ապ-
փիոսի վաճառանոցը ու Երեք
պանդոկները. և Պօղոս անոնք

Ա.յս անունը կը տրուէր Կաստոր եւ Պողիտեւկիս անուն երկուոր-
եակ դից, եւ ընդհանրապէս եր-
կուքին միանգամայն։ Նաւավարք
մանաւանդ կը յարգէին ասոնք,
կարծելով թէ ծովէն իր ալեօքը եւ
հոգմուձք կը հնազանդէին այս
աստուածոց։ Սովորութիւն էր ա-
ռնոց պատկերը դնել նաւերուն
ճակատը։

Հմր. 12։ Պատմութեան մէջ
նշանաւոր քաղաքը Իրակուսա՝
Սիկիլիոյ մայրաքաղաքն էր։ Այս
քաղաքը յիշեալ կզտոյն արեւ-
եան հարաւային կողմը կ'իյնայ եւ
մինչեւ ցարդ երեւելի է։

Հմր. 13։ Հռեգիոն Իտալիոյ հա-
րաւային ծովեզրին վրայ էր Մե-
սինայի դիմացը որ Սիկիլիոյ հիւ-
սիսակողմն է։ Երբ Պօղոս եւ ըն-
կերները Սիրակուսայէն Հռեգիոն
կ'երթային, նաւը հակառակ հո-
վերու պատահեցաւ։

Պատիոզոս Հռովմի մեծ նաւա-
հանգիստն էր, Հռեգիոնէ 180 մղոն
հեռու, Նաւոլիէ 8 մղոն հեռու
դէպ 'ի հարաւային արեւմուտք։ Պա-
տիոզոս նաւահանգիստը մեծ նա-
ւամատոյց մը ունէր, որ դէպ 'ի
ծովը կ'երկննար, եւ չինուած էր
քսան եւ հինգ կամարներու վրայ,
որոնց տասուերեքը դեռ կան։ Նա-
ւերն իրենց բեռները հոս կը պար-
պէին։ Պօղոսի ճամբորդութիւնը
Հռեգիոնէ 'ի Պատիոզոս չատ քիչ
ժամանակի մէջ կատարուած կ'ե-
բեւի, թէպէտ յոյն եւ Հռովմա-
կան մատենագրաց չատ վկայու-

թիւններէն դիտենք որ այս ճամ-
բան քսան եւ չորս ժամու մէջ առ-
նել սարսռելի գործ չէր։ Հռեգիոնէ
մեկնեցան եւ հետեւեալ օրը Պա-
տիոզոս հասան, ըսել է թէ երե-
սուն ժամ եւ կամ աւելի եւս տե-
ւեց այս ճամբորդութիւնը։ Հովը
հարաւային էր, եւ նաւը որ դէպ
'ի հիւսիս կ'երթար՝ բնականապէս
արագ ճամբայ կ'առնէր։

Հմր. 14։ Պօղոս եւ անոր ընկեր-
ները սուրբ օր մը անցուցին Հռով-
մի նաւահանգստին, այն է Պա-
տիոզոսի, Քրիստոնեայ եղբայրնե-
րուն հետ։ Անտանի հոն Քրիս-
տոնեայ ժողովուրդ մը կար, եւ
յայտնի է թէ հարիւրապետը որ
զՊօղոս կը տիրէր՝ սիրելուն համար
Աղաւաւութիւն ըրաւ անոր հոն
հանգչիլ եւ եղբարց հետ տես-
նուիլ։ Անտարակոյս այն միջո-
ցին Պօղոսի հոն հասնիլը Հռովմ
ծանուցուեցաւ։ Պատիոզոսէ մեկ-
նելէն ետքը Պօղոսեանք կապուա
պիտի երթային որ անկէ 12 մղոն
հեռու է, անկէ ալ Հռովմ պիտի
երթային այն հռչակաւոր պողո-
տայէն որ Ապփիոսի պողոտայ
կ'ըսուէր։ Այս բոլոր ճամբուն հե-
ռաւորութիւնը 125 մղոն էր։

Հմր. 15։ Երկու խումբ Քրիս-
տոնեայ եղբարք չատ չատ Հռով-
մէն ճամբայ ելան զՊօղոս դիմա-
ւորելու. մէկ խումբը մինչեւ Ապ-
փիոսի վաճառանոցը գնաց, որ
Հռովմէն 40 մղոն հեռու էր, միւս
խումբը գնաց մինչեւ Երեք պան-
դոկները, որ 30 մղոն հեռու էր։

տեսնելով՝ գոհութիւն տուաւ
Աստուծոյ և սիրտ առաւ։

(16) Ու երբոր Հռովմ
մտանք, հարիւրապետը կապ-
ուածները զօրապետին յանձ-
նեց. բայց Պօղոսին հրաման ե-
ղաւ որ իր պահապան զինուո-
րին հետ զատ կենայ։ (17) Ու
եղաւ որ երեք օրէն հաւ ա-
նիկա Հրէից գլխաւորները
կանչեց. ու երբոր միկտեղ ե-
կան՝ ըսաւ անոնց, Մարդիկ
եղբայրներ, բայց ժողովուրդին

ա Գլ. իդ. 25, իե. 3։ — բ Գլ. իդ. 12, 13, իե. 8։

կամ հայրենական սովորու-
թեանց դէմ բան մը չըրած,
Երուսաղէմէն կապուած Հռով-
մայեցւոց ձեռքը մատնուեցայ.
(18) որոնք երբոր դիս քննե-
ցին, ուզեցին որ արձակեն,
ինչու որ իմ վրաս մեռնելու
յանցանք մը չկար։ (19) Բայց
երբոր Հրէաները հակառակ
կեցան, ստիպուեցայ կայսե-
րին բողոքեմ, չէ թէ իմ ազ-
գիս դէմ ամբաստանութիւն
մը ունենալով։ (20) Ուստի

— գ Գլ. իա. 33։ — դ Գլ. իբ. 24, իդ. 10, իե. 8, իզ. 31։ — ե Գլ. իե. 11։

եւ պաշտօնակալաց ծանօթ եղաւ։
Արդ Պօղոս առաքեալ Հռովմէա-
կան պետութեան, նա մանաւանդ
բովանդակ աշխարհի մայրաքա-
ղքին մէջ էր։ Հռովմի բնակիչք այն
տեսն երկու միլիոնէ աւելի էին։
Երբ Պօղոս Հռովմ հասաւ, յամի
Տեառն 62, անոր համազգիներէն,
այն է Հրեաներէն, չատ մարդիկ
կը գտնուէին Հռովմ։ Հրեայք քա-
նի քանի անգամ անկէ աքսորուե-
ցան, սակայն Հրէից վաճառակա-
նութեան եռանդը, որ մինչեւ հի-
մա անուանի է, քիչ տեղի մէջ
զանոնք դարձնել կը ձգէր այն
մայրաքաղաքը։

Հմր. 17—20։ Պօղոս առաջին
պատեհութեամբ կը ջանայ միջոց
գտնել իր համազգիներուն մէջ
աշխատելու. տարակոյս չկայ թէ
'ի սկզբան Հրեաներէն եւ հեթա-
նոսներէն դարձող Քրիստոնէից հետ
տեսնուեցաւ։

Այս միջոցին ուզեց պատրաս-
տուիլ Հրեաներէն պատուաւոր ան-
ձանց հետ տեսնուելու, ուղղելու
համար անոնց սխալ գաղափար-
ները իր վրայ, եւ ապա արդիւ-
նաւոր կերպով աշխատելու համար
անոնց մէջ։

աս պատճառով աղաչեցի որ ձեզ տեսնեմ ու ձեզի խօսիմ. ինչու որ Իսրայէլի յուսոյն համար ես *աս չղթան վրաս ունիմ: (21) Ինձ ալ ըսին իրենց, Մենք քու վրայովդ Հրէաստանէն ոչ թուղթեր առինք, և ոչ եղբայրներէն մէկը հոս գալով՝ քու վրայովդ չարութիւն մը պատմեց կամ խօսեցաւ: (22) Բայց կ'աղաչենք որ քեզմէ լսենք թէ դուն ինչ միտքի վրայ ես· ինչու որ մենք աս աղանդին վրայով տեղեկացած ենք՝ որ ամէն տեղ ատոր դէմ կը խօսին: (23) Ու մէկ օր մը որոշելով անոր՝ շատերը անոր գացին իր բնակած տեղը, որոնց Աստուծոյ թագաւորութիւնը

ԲՂ· իզ· 6, 7։—ԲՂ· իզ· 29։ Եփես· գ· 1։ դ· 1. զ· 20։ բ Տիմ· ա· 16։ բ· 9։ Փիլիմ· 10· 13։—ՀՂուկ· իդ· 27։ ԳՂ· ԺԵ· 3։ ԺԹ· 8։

ծածուկ կը պահէին թերևս աս պատճառաս որ, տեսնելով թէ Պօղոս կառավարութեան պաշտօնեից ակն ու համարումը սաստած էր, կը խորհէին թէ անիկա կարող էր եւ պիտի ուզեր անոնց դէմ դատաստանել այն ազգութիւնը զոր ունէր կառավարութեան առջեւ: Հրեայք ճշմարիտ կամ կեղծաւոր պատրաստ ցուցուցին դիրենք մոխիկ ընել Պօղոսի· եւ չատ հաւանական է թէ ուրախ եղան որ պատեհութիւն ունեցան Քրիստոնէական կրօնքին ամենէն երեւելի վարդապետն ալ աւետարանչէն լսել այն կրօնքին վրայ:

Հմ· 23—29։ «Իր բնակած տեղը:» Աս տեղն այն տունը չէր, որ կը յիշուի 30 երորդ համարին մէջ, այլ եղբօր մը տունն էր ուր առժամանակայ կերպով հիւր էր Պօղոս:

«Շատերը:» Յունարէն բնագրին այն բառէ, որ Հայերէն «չատերը» թարգմանուած է, կը հասկցուի թէ, երկրորդ անգամին բազմութիւնն աւելի էր քան առաջին անգամինը: Անտարակոյս հոն ներկայ գտնուողք ամենուն առջեւ յայտնեցին թէ Պօղոսի խօսքերը կ'ընդունէին թէ կը մերժէին, եւ յայտնի տեսնուեցաւ թէ կարծեաց անհամաձայնութենէն որ անոնց մէջ կը տիրէր՝ կռիւ պիտի

կը ծանուցանէր վկայութիւնով, և կը համոզէր զանոնք Յիսուսի վրայով Մովսէսին օրէնքէն ու մարգարէներէն՝ առաւուընէ մինչև իրիկուն: (24) Ուրեմն ոմանք կը հաւատային ըսածներուն, ու ոմանք չէին հաւատար: (25) Եւ իրարու հետ չմիաբանած գացին, երբոր Պօղոս մէկ խօսք մը ըսաւ՝ թէ Հոգին Սուրբ ազէկ խօսեցաւ մեր հայրերուն՝ Եսայի մարգարէին ձեռքովը, (26) Եւ ըսաւ, *Գնա աս ժողովուրդին ու ըսէ, Լսելով պիտի լսէք՝ ու չիմանաք, և տեսնելով պիտի տեսնէք՝ ու չտեսնէք· (27) Ինչու

ՅՏես գԼ· իզ· 6, 22։—ՂԳԼ· ԺԳ· 4։ ԺԵ· 4։ ԺԹ· 9։—*Ես· զ· 9։ Երեմ· ե· 21։ Եզեկ· ԺԸ· 2։ Մատ· ԺԳ· 14, 15։ Մար· գ· 12։ Ղուկ· ը· 10։ Յովհ· ԺԸ· 40։ Հռոմ· ԺԱ· 8։

Որովհետեւ չէր կրնար անձամբ անոնց քով երթալ, զանոնք իր քով կը հրաւիրէր։ Եւ երբ անոնք կու գային, կը խօսէր անոնց իրեւ ապագիւ անոնց սիրտը շահելու եղանակաւ։

Հմ· 24, 22։ Ոմանք կը կարծեն թէ Հրեայք այս խօսքերը կեղծաւորութեամբ ըսին, բայց այսպիսի մեկնութիւն մը տալու բաւական պատճառ չկայ։ Մինչդեռ Պօղոս իր գործը Հռոմի փոխագրած չէր, հարկ չէր անոր Հռոմի գրելով իմացնել այն բանը եղբայրներուն։ Գաղափ Հռոմի փոխագրուելուն եւ Պօղոսի ճամբայ ելլելուն մէջտեղ չատ ատեն չանցաւ։ Պօղոսի նաւը Հռոմի չհասաւ ձմեռուընէ առաջ· եւ ուրիշ նաւեր ալ այլեւայլ տեղեր արգելուելով սահպուեցան այն տեղերը ձմեռել։ Պօղոսի նաւը Մալթայէն ճամբայ ելաւ, մինչդեռ սկսած չէր գարնան եղանակը, երբ նաւերը սովորաբար կը սկսին իրենց նաւարկութիւնը· ուստի հաւանական է թէ Պօղոսի գալին լուրն առաջին անգամ Հռոմի բերողը նոյն իսկ Պօղոսի նաւն էր։

Անտարակոյս այս Հրեայք Հռոմի գտնուող Քրիստոնէից վրայ անտեղեակ չէին, այլ անտեղեակ կը ձեւանային եւ Քրիստոնէական կրօնքին դէմ իրենց ատելութիւնը

Թանոսաց քարոզելու։

Հմ· 30, 31։ «Երկու տարի։» Այսինքն երկու տարի անցաւ մինչեւ որ Պօղոսի գործը տեսնուեցաւ։ Ասկէ կը հասկցուի թէ Պօղոս այն ատեն արձակուեցաւ բանտէն, եւ չատ հաւանական է թէ այս դէպքերուն պատմութիւնը, այսինքն Գործոց Առաքելոց պատմութիւնը, գրուեցաւ այն ատեն, այն է՝ յամի Տեառն 64 ին։ Կը կարծուի թէ Պօղոս տուն մը վարձած էր Հռոմայեցի եւ ուրիշ Քրիստոնեայ եղբարց օգնութեամբը։ Մինչդեռ գտաստանի կը սպասէր, չդադրեցաւ կատարել իր առաքելական պաշտօնը· իր քով գացողներուն ամենքը կ'ընդունէր։

Կը կարծուի նաեւ թէ անոր քով գացողները քիչ չէին։ Փիլիպ· Գ· 23 համարէն կը տրվինք որ նոյն իսկ կայսեր պալատին մէջ հաւատացեալներ կային։ Հաւանական

իր վարձքով բռնած տունը կեցաւ· (31) եւ իրեն եկողներուն ամէնը կ'ընդունէր, (32)ձկը քարոզէր Աստուծոյ թագաւորութիւնը, և ցեր ճիսուս Քրիստոսի վրայով առանց արգելուելու կը սորվեցընէր բոլոր համարձակութիւնով։

ՅԳԼ· գ· 31։ Եփես· ը· 19։

է թէ պինուորաց եւ անոնց գըլխաւորաց մէջտեղ Պօղոսի աշխատութիւնն անօգուտ չեղաւ։ Պօղոս այս միջոցին ոչ միայն բերնով կ'աշխատէր, այլեւ առ Եփեսացիս, առ Կողոսացիս, առ Փիլիպպեցիս եւ առ Փիլիմոն ուղղեալ թուղթերը գրեց։

† Հռոմի մէջ Պօղոսէն գրուած թուղթերուն բարեւներէն յայտնի է թէ, Առաքեալն իր բանտարկութեան միջոցին բաւական մխիթարուեցաւ ոչ միայն Հռոմէ բնակող եղբարց, այլեւ Ղուկասու, Տիմոթէոսի, Մարկոսի, Եպափրոսի, Արիստարքոսի եւ Տիւքիկոսի ընկերութեամբ։

† Հոս Պօղոս առաքելոյն կենաց վերջին մասին վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տանք։ Պատմութիւնը եւ եկեղեցական աւանդութիւնք կը հաստատեն, Քրիստոնեայ եկեղեցւոյ մեծագոյն մասն ալ թէ հին տունը եւ թէ հիմա կ'ընդունի թէ, Պօղոս Քրիստոսի թուականին 64 տարին բանտարկութենէ ազատուելով, քանի մը տարի եւս աւետարան քարոզեց։

Փիլիպ· Ա· 25, Բ· 23, 24, եւ Փիլ· 22 համարներէն յայտնի է թէ, Պօղոս հաստատ հաւատք ունէր թէ պիտի արձակուէր, եւ տակաւին չկայ թէ անոր այս ակընկալութիւնը կատարուեցաւ։

Տիտոսի թուղթէն, եւ Տիմոթէոսի առաջին թուղթէն ալ յայտնի է թէ, այն գործքերը (Տիտ· Ա· 5·) որոնց կը պարապէր Պօղոս այս թուղթերուն գրուած տունը՝ Քրիստոսի թուականին 64 տարիէն առաջ չէին կրնար ըլլալ։ Նաեւ Պօղոսի երկրորդ անգամ բանտարկուելն՝ ի Հռոմ հիմնուած է պատմութեան միաձայն վկայութիւնները։ Կղեմէս Հռոմայեցին, որ Պօղոսի աշակերտ եւ ընկեր էր, կը վկայէ թէ Առաքելոյն վախճանը կամ նպատակը Սպանիա այցելութիւն ընելու՝ կատարուեցաւ։ Ուրիշ հեղինակներ ալ կը հաստատեն այս վկայութիւնը։ Նաեւ Եւսեբիոս եւ ուրիշ պատմագիրք Պօղոսի Սպանիա երթալն իրրեւ ստոյգ կը յիշեն։

Եկեղեցական պատմիչք միաբան կ'ընդունին թէ Պօղոս, իր առաջին բանտարկութենէն ետքը որ եղաւ Հռոմի մէջ, գնաց Սպանիա եւ անկէ կրեաէ, եւ այցելութիւն ըրաւ Փոքրուն Ասիոյ քանի մը եկեղեցիներուն։ Յետոյ, յամի Տեառն 67ին կամ 68ին, բռնուելով Հռոմ տարուեցաւ, եւ Ներոնի ժամանակ Քրիստոնէից դէմ յարուցուած հալածանաց առեն գլխատուեցաւ։

Պօղոսի երկրորդ բանտարկութիւնն այնչափ սաստիկ էր որ, Հռոմայեցի եղբարք զայն տեսնել երթալու կը վախնային։ Բ Տիմ· Դ· 16։ Այս բանտարկութեան միջոցին Պօղոս գրեց իր երկրորդ թուղթն առ Տիմոթէոս։ Ամէն օր իր գլխատուելուն կը սպասէր· «Ինչու որ,» կ'ըսէ, · · · «իմ մեկնելուս առենը հասեր է։ Բարի պատերազմը պատերազմեցայ, ընթացքը կատարեցի, հաւատքը պահեցի։ Ասկէ ետեւ կայ կը մնայ ինծի արդարութեան պսակը որ Տէրը՝ արդար Դատաւորը պիտի հատուցանէ ինծի ան օրը, ու ոչ թէ միայնակ ինծի, հապա ան ամենուն ալ՝ որ անոր յայտնուելը սիրեցին։» Բ Տիմ· Դ· 6—8։

ԳԱՐԵԱՅ ԱՌԱՔԵԼՑՈ ՄԱՍԻՆ
ՅԵՇՈՒԱՅ ԵՐԿԻՐՆԵՐԻՆ
ԱՀԻՄԱՐՀԱՅՈՑՑ
ՄԵԾ ԾՈՎ
ՍԵՒ ԾՈՎ
ԿԱՐՄԻՐ ԼԵՌՆԱՅԻՆ
ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԾՈՎ
ԼԻԲԻԱ
ԵԳԻՊՏՈՍ
ԿԱՐՄԻՐ ՍԱՀՄԱՆ
ՄԱՍԻՍ Լ.
ՍԻՈՒՆԻՔ
ՎԱՆԱՅ ԼԻՃ
ՓՐԱՏ Գ.
ՏԻԳՐԻՍ Գ.
ՍԱՄԱՐԻԱ
ՀԱԼԵՊ
ԴԱՄԱՍԿՈՍ
ՅԵՐՈՒՍԱՂԵՄ
ԿԱՅԻՍԱՐԻԱ
ՍԵԲԱՍՏԻԱ
ՆԻՆԵՒԵ
ՀԱՄԱ
ՀՈՄՍ
ՊԱԼՄԻՐԱ
ՏԱԴՄՈՐ
ԱՆԹԻՊԱՏՐՈՍ
ԿԵՍԱՐԻԱ
ՊՈՐՖՅՈՒՐԱ ԾՈՎ
ՍՈՒՐԻԱ
ՄԵԾ ԱՍՈՐԻՔ
ՄԵԾԱՄՈՐ
ՄՈՒՍԻ
ՄԱՐԴԻՆ
ՄԱՐԱՇ
ՀԱԼԻՍ Գ.
ՍԱՄՍՈՒՆ
ՔԱՐՔԵՄԻՇ
ՄԱՆԻՉ
ՎԱՆ
ՏՈՒՐՔԱՍՏԱՆ
ՊԱՐՍՏԱՍ
ՄԻՋԱԳԵՏՔ
ՄԵԾԱՄՈՐ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆՔ
ՓՈՔՐ ԱՍԻԱ
ՄԵԾ ՀԱՅՔ
ՍԵՒ ԾՈՎ
ՔՈՒՐԴԻՍՏԱՆ
ՄԵՍՈՊՈՏԱՄԻԱ
ՊԱՐՍՏԱՍ
ՓՈՔՐ ԱՍԻԱ
ՄԵԾ ՀԱՅՔ
ՍԵՒ ԾՈՎ
ՔՈՒՐԴԻՍՏԱՆ
ՄԵՍՈՊՈՏԱՄԻԱ
ՊԱՐՍՏԱՍ
14
16
18
20
22
24
26
28
30
32
34
36
42
40
38
36
34
32

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ԹՂԹՈՑՆ ՊՕՂՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ

ԱՌ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՍ

108578-ԱՀ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՍ

3925-2009

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ա

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐԸ

Նոր կտակարանին մէջ, թէ մասնաւոր եկեղեցեաց, անհատից և առհասարակ Քրիստոնէից, և թէ յատկապէս եբրայեցի Քրիստոնէից և ժողովրդոց ուղղեալ քսան և մէկ թուղթեր կան: Ասոնց դոնէ տասուիրեքը Պօղոս առաքեալէն գրուած են և անոր անունը կը կրեն: Ընդհանրապէս կը կարծուի նաեւ թէ եբրայեցւոց գրուած թուղթին հեղինակը՝ Պօղոս և կամ անոր հետ մօտ յարաբերութիւն ունեցող մէկն էր: Պետրոս երկու թուղթ գրած է. Թուղթ Ա՛ալ գրած է հին եկեղեցական մատենագիրներէն «Արդար» մականուանեալն Յակոբոս, որ Պօղոսէն (Գաղ. Ա. 19) «Տէրոջը եղբայրը» կոչուած է, և երուսաղէմի եկեղեցւոյն եպիսկոպոսը կամ հովիւն էր: Յովհաննէս ունի երեք թուղթ, Յուդա ալ, որ (Մատ. ժ. 3) Ղեբէոս և Թադէոս, և (Ղուկ. Զ. 16) Յակոբոսի եղբայրը կոչուած է, մէկ թուղթ ունի:

Ասոնց թուղթերը մասնաւոր պատճառներով գրուեցան, և անոնց նախնական նպատակն էր օգուտ ընել այն Քրիստոնէից առ որս ուղղուեցան: Բայց Հոգին Սուրբ, որոյ ներշնչելով գրուեցան այն թուղթերը, կ'ուզէր նաեւ զանոնք ներշնչել Առաքելոց սորվեցուցածներուն ճշմարտութեան և անսխալականութեան, և հրահանգութեան ու հոգեւոր չինութեան միջոց ընել ամէն դարու Քրիստոնէից մէջ, մինչեւ աշխարհիս վերջը: Ասոնց թուղթերը պարզ կերպերով, պզտիկ բացատրութիւններով, փաստերով, յորդորներով, խրատներով, խոստումներով և մարդարէութիւններով կը ցուցնեն Աւետարանին մէջ յայտնուած փրկութեան ճամբան, Քրիստոնէից բարոյական պարտաւորութիւնները, և եկեղեցւոյն ապագան թէ հոս և թէ երկինքը. և այսպէս, քրիստոնէական կենաց ամէն փորձառութիւններուն և կարօտութիւններուն մէջ, յառաջա-

դիմութեան, մխիթարութեան և զօրութեան անսպառելի աղբիւրներ կը բանան։ Թէպէտ այս Թուղթերը պէսպէս և կարեւոր նիւթեր կը պարունակեն, սակայն համառօտ են, այնպէս որ զանոնք օրինակել և տարածել շատ դիւրին էր։ Ընդունք նաեւ շատ օգտակար եղան, քանզի նախնի քրիստոնեայք, հին կտակարանին դրոց նկատմամբ հրեից օրինակին հետեւելով, սովոր էին կրօնական պաշտամանց առեն այս Թուղթերը կարդալ։ Պօղոս իր ամենէն հին Թուղթերուն մէջ (Ա Թես. ե. 27) կը պատուիրէ այսպէս ընել (տես նաեւ կող. դ. 16. և Յայտ. Ա. 3)։

Բ

ԹՈՒՂԹՔ ՊՕՂՈՍԻ Ա.Ռ.Ա.ՔԵԼՈՑՆ

Ա.յս Թուղթերը նոր կտակարանին մէջ ժամանակագրական կարգով դրուած չեն, այլ կ'երեւի թէ շարուած են իրենց երկայնութեանը և ժողովրդոց նշանաւորութեանը նայելով առ որս ուղղուած են։ Թուղթերուն ժամանակագրական կարգը, ինչպէս կը կարծուի, հետեւեալն է.

Ա. ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՍ
Բ. ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՍ
Ա. ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ
Բ. ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ
ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԳԱՂԱՏԱՑԻՍ
ԹՈՒՂԹ ԱՌ ՀՌՈՎՄԱՑԵՑԻՍ
ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԵՓԵՍԱՑԻՍ
ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԿՈՂՈՍԱՑԻՍ
ԹՈՒՂԹ ԱՌ ՓԻԼԻՄՈՆ
} Հաւանականաբար միեւնոյն աւուրները ղրկուած են։
ԹՈՒՂԹ ԱՌ ՓԻԼԻՊՊԵՑԻՍ
Ա. ԹՈՒՂԹ ԱՌ ՏԻՄՈԹԷՈՍ
ԹՈՒՂԹ ԱՌ ՏԻՏՈՍ
Բ. ԹՈՒՂԹ ԱՌ ՏԻՄՈԹԷՈՍ

Ա.ռ եբրայեցիս դրուած Թուղթին նկատմամբ տես այն Թուղթին յառաջաբանը։

Եթէ այս Թուղթերը վերը դրուած կարգով կարդացուին, գիրար կը լուսաւորեն և կը մեկնեն։ Գրեթէ ժամանակակից Թուղթեր՝ իրարու հետ, և այլեւայլ Թուղթեր գործոց Առաքելոց գրքին հետ բաղդատուելով պիտի տեսնուի անոնց կարեւոր համաձայնութիւնն իրարու հետ թէ խորհուրդներու և բացատրութեան եղանակի, և թէ միեւնոյն դէպքեր ակնարկելու մասին։ Առաքելոց ժամանակի քրիստոնէութեան պատմութեանը վրայով ալ այս Թուղթերէն շատ բաներ կրնան սորվուիլ։ Բ Պետ. Գ. 16 էն կ'երեւի թէ Պօղոս առաքելոյն Թուղթերը նոյն իսկ առաջին դարու քրիստոնեաներէն առհասարակ ճանչցուած և ընդունուած էին։

Ոսկեբերանի խօսքերն, որչափ ճշմարիտ էին ասկէ իբր 1500 տարի առաջ, հիմա ալ, հինեւտաններորդ դարուս մէջ, նոյնչափ ճշմարիտ են. այսինքն թէ, "Պօղոս իր նամակներովը բովանդակ աշխարհի մէջ տակաւին կ'ապրի մարդոց բերաններ. այն նամակներով օրհնուեցան, ոչ միայն Պօղոսի միջոցով դարձի եկողները, այլեւ ամենայն հաւատացեալք մինչեւ ցայսօր. բոլոր սուրբերն ալ որ աշխարհք պիտի դան մինչեւ Քրիստոսի միւսանգամ գալուստը՝ պիտի օրհնուին այն նամակներով։"

Պօղոսի Թուղթերուն մէջ կը գտնենք պերճախօսութիւն, ղօրաւոր վարդապետութիւն, և սրտերու ազդող կամողին խօսքեր։ Կորնթոսի եկեղեցիէն անոր թշնամիներն անգամ ստիպուեցան խոստովանիլ թէ "Ընդոր Թուղթերը ծանր ու զօրաւոր են" (Բ Կոր. ժ. 10), թէեւ, "անոր մարմնոյն երեւոյթը," կ'ըսէին, "տկար է ու խօսքը՝ անարգ։" Բայց այս Թուղթերը հասկնալ շատ անգամ դժուարին է, քանզի անոնց մէջ Առաքեալն իմաստէ մը յանկարծ ուրիշ իմաստի կ'անցնի, միեւնոյն պարբերութեան մէջ իմաստ իմաստի վրայ կը դիզէ և առարկութիւններու պատասխան կու տայ, առանց ըսելու թէ առարկութիւններ են։

Միջանկեալ խօսքերուն և անջատ իմաստներուն մէջ եղած ուժգին զգացումներէն կը յուզուինք, և կը տեսնենք ամենավսեմ և վառվռուն խորհուրդներ իրարու խառնուած և իրարու վրայ դիզուած, ուստի և կը ստիպուինք այսպիսի տեղեր լաւ մտադիր ըլլալ որ չկորսնցնենք անսպառ հարուստ իմաստներուն լրութիւնը։

Առաքելոյն խօսքերը հասկնալու և անոր խորին հոգեւոր խորհուրդներուն բոլոր զօրութիւնը ղգալու համար պէտք է որ մենք ալ ճշմարտասէր և սրբասէր ըլլանք։

Գ

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ ՆԱԽԿԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ԵՒ ԲՆԱԽՕՐՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Պօղոս առաքեալ Աստուծոյ նախախնամութեամբն ու շնորհօքը նշանաւոր յարմարութիւն մը ունեցաւ հեթանոսաց առաքելութեան պաշտօնին։ Կիլիկիոյ մայրաքաղաքը՝ Տարսոն ծնած, Բենիամինի ցեղէն Հրեայ ծնողաց զաւակ էր (Փիլիպ. Գ. 5)։ Տարսոն քաղաքը դպրոցներու և դիտնոց կողմանէ դրեթէ Աղեքսանդրիոյ և Աթենքի կը հաւասարէր։ Պօղոսի հմտութիւնը ծոյն հեղինակաց, և Աթենացւոց ունկնդրաց առջեւ ճոնական լեզուաւ խօսելու դիւրութիւնը (Գործ. ԺԷ. 22—31։ Ա կոր. ԺԵ. 33։ Տիտ. Ա. 12), կը ցուցնեն թէ Պօղոս հաւանականաբար, դէթ ըստ մասին, կրթուած էր Տարսոն որ յունական քաղաք էր, և թերեւս անոր չափաղանց եռանդը յունական գրականութեան որ ինքնակալ կը համարուէր՝ պատճառ եղաւ որ Պօղոս պատանեկութեան տարիները երուսաղէմ ղրկուեցաւ, ուր բարեպաշտութեան կողմանէ անուանի ուսուցչի մը քով կրթուելով (Գործ. ԻԲ. 3), եղաւ նախանձաւոր փարիսեցի մը։

Պօղոս 'ի բնէ եռանդուն, գործունեայ, յամառ և խիստ էր։ 'Ի սկզբան իրեն պարտք կը համարէր Քրիստոսի աշակերտները հալածել (Գործ. Ը. 9։ Է. 58։ Թ. 1), բայց երբ Քրիստոս անոր յայտնուեցաւ, դարձի գալով՝ (Գործ. Թ. 1—20), սկսաւ քարոզել այն հաւատքը զոր առաջ կործանել կը ջանար կարծելով թէ Աստուծոյ պաշտօն կը մատուցանէր։

Պօղոսի բոլոր թուղթերուն մէջ տեսնուած համեստ, մեղմ, քաղցր և կաթողին զգացումներէն կը տեսնուի թէ ինչպէս Աստուծոյ շնորհքովը անոր բուռն և խիստ բնաւորութիւնը բոլորովին փոխուեցաւ։ Առաքեալը պատրաստ էր ամէն զոհողութիւն ընել, ամէն չարչարանք կրել, և սաստիկ աշխատութեանց մէջ յարատեւել իր միմիայն նպատակին համար որ էր Քրիստոս փառաւորել։ Անոր մեծաւոր կարողութիւնները, բնական ձիրքերը, նախկին կրթութիւնը, հրաշալի դարձը և Հոգւոյն Սրբոյ պարգեւները, զանի Աստուծոյ ձեռքին մէջ յարմար գործիք ըրին աշխարհիս մէջ Քրիստոնէութեան հիմունքը դնելու։

Պօղոսի քարոզչական աշխատութիւնները Գործոց Առաքելոց

մէջ նկարագրուած, անոր թուղթերուն մէջ ալ շատ տեղ յիշուած են։ Այս աշխատութիւնները մարտիրոսութեամբ պսակուեցան Հռոմի մէջ՝ Ներոն կայսեր օրով, յամի Տեառն 67 կամ 68։ Տես Գործոց Առաքելոց մեկնութեան վերջին մասը։

Գ

ՀՌՈՎՄԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ստուգիւ չէ գիտցուիր թէ քրիստոնեայ ժողովուրդ մը երբ և ինչպէս սկսաւ Հռոմի մէջ։ Հաւանական է թէ Պենտեկոստէի օրը երուսաղէմ գտնուող Հրեայ և նորահաւատ Հռոմայեցի պանդուխտներն (Գործ. Բ. 10, 11) Աւետարանը տարին Հռոմ, իրենց հայրենիքը։ Գործն այսպէս սկսուելով հաւանականաբար յառաջ պիտի տարուէր այն չարունակ հաղորդակցութեան միջոցաւ, զոր Հռոմի Հրեայք ունէին Պաղեստինու, ճունաստանի և փոքր Ասիոյ մէջ գտնուող քրիստոնեայ Հրէից հետ։ Ստոյգ է որ Քրիստոնէութիւնը Պետրոսի ձեռքով չմտաւ Հռոմ, և թէպէտ աւանդութիւն մը կայ թէ Պետրոս այն քաղքին մէջ 25 տարի եպիսկոպոսութիւն ըրաւ, սակայն այս աւանդութեան դէմ կան այնպիսի զօրաւոր վաստեր, որ քանի մը անաչառ և դիտուն Հռոմէական հեղինակներ այս աւանդութիւնն, իբրեւ անտեղի կարծիք, բոլորովին թողած են։

Պետրոս, ըստ Գործոց Առաքելոց, Պաղեստինու մէջ էր այն ատենը որ ըստ վերոյիշեալ աւանդութեան՝ Իտալիոյ մէջ գըտնուած ըլլալու էր։ Դարձեալ, եթէ Պետրոս է Հռոմի եկեղեցւոյն հիմնադիրը, կամ անոր եպիսկոպոսը, Պօղոս, որոյ կանոն էր ուրիշին հիմին վրայ չշինել, (Հռոմ. ԺԵ. 20։ Բ կոր. Ժ. 15, 16), անշուշտ պիտի չուղեր այնպես ատեպ (տես Ա. 13։ ԺԵ. 22—24։ Գործ. ԺԹ. 21) Հռոմ երթալ իր առաքելական գործը չարունակելու։ Հաւանական չէ նաեւ որ Պօղոս Հռոմի եկեղեցւոյն գրեր այսպիսի նամակ մը որ անոր հոն անձամբ տալու հրահանգութեան տեղը բռնէր, և այն նամակին մէջ բնաւ չակնարկեր Պետրոսի հոն եպիսկոպոսական պաշտօն վարելը, և չյիշել անգամ անոր անունը Ժ. գլխոյն ողջոյններուն մէջ։ Սակայն և այնպէս կ'ընդունինք թէ երբ Պօղոս Հռոմ մարտիրոս եղաւ, Պետրոս ալ հոն էր և հոն նահատակուեցաւ ըստ վկայութեան Եւսեբիոսի և այլ վաղեմի հեղինակաց։

Հռոմի քրիստոնէից մէկ մասը Հրեայ էր և մէկ մասը հեթանոս։ Հաւանականաբար այս վերջիններըը նորահաւատներէն էին, այսինքն կանխաւ ընդունած էին Հրէից կրօնքը, և այնպէս պատրաստուած էին աւելի դիւրաւ ընդունելու Քրիստոսով եղած փրկութեան աւետիսը։ Ուստի և Պօղոս բոլոր եկեղեցւոյն կը խօսի, իբրեւ ընտանւոյ Մովսիսական օրինաց։ Քանի մը տարի ետքը այս եկեղեցւոյն անդամոց մէջ կային նաեւ կայսերական պալատէն ոմանք (Փիլիպ. Դ. 23)։ Կ'երեւի թէ Հռոմի քրիստոնէից ժողովատեղին նոյն աստն հասարակ տուն էր (Գ. Յ, ևայլն)։ Անոնց բարեպաշտութիւնն Աւետարանին սրտին ուրախութիւն էր (Ա. 8)։ բայց և այնպէս կար անոնց մէջ երկպառակութիւն և նախանձ Քրիստոսի Թագաւորութեանը մէջ Հրէից և հեթանոսաց իրարմէ տարբեր դրիցը (Գլ. Ժ.) և Հրէական օրինաց պահպանութեան նկատմամբ. և Թերեւս այս բաներուն մէջ ոմանք քիչ նկատում կ'ընէին Քրիստոսէ տակաւին եղբարց խղճին։ Տես Գլ. Ժ. և Ժե։

Ե

ԱՌ. ՀՌՈՎՄԱՑԵՑԻՍ ԹՈՒՂԹԻՆ ԳՐՈՒԵԼՈՒՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆ ՈՒ ՏԵՂԸ

Աւտնք դիւրաւ կրնան ստուգուիլ։ Պօղոս այս Թուղթին գրուած ժամանակը, պատրաստ էր Մակեդոնացւոց ու Աքայեցւոց նպաստները Հրէաստանի աղքատ Քրիստոնէից տանել (Գլ. Ժե. 25, 26), և դեռ Հռոմ գացած չէր (Գլ. Ա. 11, 13, 15). սակայն այն աստն փոքր Ասիոյ և Յունաստանի մէջ իր առաքելական գործը կատարած ըլլալով (Գլ. Ժե. 19—23), կը յուսար երուսաղէմ այցելութիւն ընելէն ետքը Հռոմ երթալ և անկէ անցնիլ Սպանիա։ Տես Գլ. Ժե. 28։ Այս իրողութիւնները բաղդատելով Ա կոր. Ժ. 1—7։ Բ կոր. Ը. և Թ. գլուխներուն մէջ հաւաքմանց նկատմամբ եղած ակնարկութիւններուն, և Գործոց Ժթ—ԻԱ. գլուխներուն մէջ Պօղոսի ճամբորդութեանց պատմութիւններուն հետ (տես յատկապէս Գործ. Ժթ. 21), յայտնի կը տեսնենք որ այս Թուղթը կորընթոսէն գրուեցաւ (Գլ. Ժ. 23։ Ա կոր. Ա. 14) երբ Պօղոս Յունաստանի մէջ, յամի տեառն 58 կամ 59, ձմեռուան երեք ամիսները կ'անցուներ (Գործ. Ի. 3)։ Տերտիոս իբր դրագիր Պօղոսի խօսքերը գրեց (Գլ. Ժ. 22) Յունարէն լեզուով, որ անտեն Միջերկրական ծովուն շրջակայ երկիրներուն մէջ ընդհանուր գործածուած լեզուն էր։ Թուղթը ղրկուեցաւ փիբէի ձեռքով որ կորնթոսի մօտ կենքրայի եկեղեցւոյն սպասուհին էր։ Գլ. Ժ. 1։

Զ

ԹՈՒՂԹԻՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

Այս Թուղթին բուն նպատակն էր Հռոմի եկեղեցւոյն Հրեայ անդամները քրիստոնէական ուղիղ վարդապետութեանց բերել, հեթանոս անդամներն ալ՝ քրիստոնէական սիրոյ և վարուց։ Հռոմայեցւոց Թուղթը վսեմ բովանդակութիւն է Քրիստոնէական վարդապետութեան և պատուէրներու, գօրաւոր փաստաբանութիւն մը՝ մէկ կողմանէ Քրիստոնէութիւնը հրէացընելու, և միւս կողմանէ զայն սոսկ բարոյականութեան դրութիւն մը ընելու հակամիտութեան դէմ։ Նիւթն է Քրիստոսը եւ սրբութիւնը և սրբութիւնը։

Թուղթը կրնար սա կերպով բաժնուիլ.

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ. Աւետելոյն ողջոյնը և շնորհաւմայեցիս։ Գլ. Ա. 1—16։

ՄԱՍՆ Ա. Հիմնական նախադաստութիւնը՝ թէ մարդուս Աստուծոյ առջև արդարանալը հաւատքով է և իբր շնորհք Աստուծմէ, և այս նախադաստութեան փաստաբանութիւնը։ Գլ. Ա. 17 էն մինչև Ժ. գլխոյն վերջը։

ՄԱՍՆ Բ. Յորդոր գործնական պարտաւորութեանց համար։ ԺԲ. գլխէն մինչև Ժե. 13։

ՄԱՍՆ Գ. Բարեւներ և վերջին օրհնութիւն։ Գլ. Ժզ։

Այս մասերուն հետեւեալ համառօտ վերլուծութիւնը Աւետելոյն փաստաբանութեան ընթացքը բացայայտ ընելու պիտի օգնէ.

ՄԱՍՆ Ա.

ԹՈՒՂԹԻՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆ ՓԱՍՏԵՐԸ

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա. Բոլոր մարդիկ մեղաւոր են. նախ՝ հեթանոսք, Գլ. Ա. երկրորդ՝ Հրեայք. Գլ. Բ։

Բոլոր աշխարհ յանցաւոր է և անյուսութեան մէջ։ Գլ. Գ. 1—20։

ՅՕԳ. Բ. Մարդս Աստուծոյ առջև կ'արդարանայ և հաճոյ կ'ըլլայ միայն Աստուծոյ ձրի շնորհքովը որ Քրիստոսի հաւատացողներուն կը տրուի։ Գլ. Ա. 16, 17։ Գ. 21—28։ Այս այսպէս է առհասարակ Հրէից և հեթանոսաց համար։ Գ. 29—31։

ՅՕԳ. Գ. Աբեթարանին այս էական վարդապետութիւնը կը սորվինք նաև Հին կտակարանին մէջ։ Աբրահամ, մինչդեռ անթլփատութեան մէջ էր, հաւատալով արդարացաւ և խոստում ընկալաւ թէ անոր սերունդովը պիտի օրհնուէին բոլոր ազգերը։ Գլ. Դ. 1—25։

ՅՕԳ. Դ. Աստուծոյ առջեւ արդարանալուն երանաւէտ պտուղները, այն է՝ Աստուծոյ հետ խաղաղութիւն, նեղութեան մէջ մխիթարութիւն, յոյս որ չի կրնար ՚ի դերեւ ելլել, և առ Աստուած սէր, որ Հոգւոյն Սրբոյ ազդեցութեամբը սրտին մէջ կը տարածուի։ Գլ. Ե. 1—11։

ՅՕԳ. Ե. Շնորհքին առատ պարգեւները, որ Ադամայ անկմամբը մարդոց վրայ տարածուած մեղայ ազէտներէն չատ աւելի են։ Գլ. Ե. 12—21։

ՅՕԳ. Զ. Շնորհքին ազդեցութիւնը որ մեղայ բռնութենէն կ'ազատէ։ Ոմանք կը կարծեն թէ առանց արժանաւոր գործքերու (օրէնքին գործքերուն) մեղայ ձրի թողութեան վարդապետութիւնը մեղքի մէջ յառաջ երթալու կը նպաստէ։ Այս առարկութիւնը կը ջրուի հոս սա փաստով թէ, ճշմարիտ հաւատացեալը մեղքին կը մեռնի և Աստուծոյ կ'ապրի. փրկեալները մեղքէն փրկուած ըլլալով սուրբ կ'ըլլան։ Գլ. Զ։

ՅՕԳ. Է. Թէ հաւատքով Աստուծոյ ձրի շնորհքն ընդունել միակ միջոց է մեղայ յաղթելու, կ'ապացուցուի սա փաստիւ որ, օրէնքը պահելու համար մարդուս անձնական ջանքերն անկարող են մեղայ յաղթելու (Գլ. Է), նաեւ սա փաստիւ որ հոգեւոր նորոգութիւնը միշտ ճշմարիտ հաւատքին հետ մէկտեղ կ'երթայ։ Գլ. Ը։ Այս սեռութիւնը կու տայ մխիթարութիւն անոնց որ յաւախս նեղութեանց մէջ են։ Գլ. Ը. 18—27։ Առաքեալը վերջ կու տայ իր փաստաբանութեանը, ցնծութիւն յայտնելով ճշմարիտ աստուածասիրաց հանդերձեալ յաւիտենական փառաց ապահովութեանը համար։ Գլ. Ը. 28—39։ Հաւատքով արդարանալու վարդապետութեան փաստաբանութիւնը հոս կը վերջանայ, և Թ. գլուխը կը խօսի առաքելութեան մը վրայ զոր ոմանք մէջ կը բերեն Աստուծոյ իմաստուն դերագոյն իշխանութեան դէմ, ըսելով թէ Աստուած իր արարածոյ հետ դերագոյն իշխանութեամբ վարուելով ամենուն չողորմիր։

Տաներորդ գլուխն աւելի յառաջ երթալով, այլեւայլ խորհրդածութեամբ և մանաւանդ սքանչելի կատարանէն առնուած վկայութիւններով կը հաստատէ այն գաղափարը թէ անհաւատութեան մէջ մնացող Հրեայք պիտի մերժուէին, և թէ՝ ուրեմն հաւատքով միայն արդարանալուն վարդապետութիւնը նոր և տարօրինակ չէ։ Այս նիւթը Ժա. գլուխին մէջ կը շարունակուի. սակայն այս նիւթին վախճան տուած առեն կ'իմացընէ Աստուածը թէ, Հրէից մերժուիլը մեծ օրհնութիւն պիտի ըլլայ աշխարհի, քանզի այսպէս հեթանոսները պիտի փրկուին, և թէ՝ Հրէից հուսկ յետոյ ապաշխարելն և ընդունելը ցնծութեան պատճառ պիտի ըլլայ. ուստի և իր զգացմանց յորդութենէն չկրնալով ինքզինք բռնել կը սկսի աղաղակել և վառաբանել Աստուծոյ իմաստութիւնն ու բարութիւնը։

ՄԱՍՆ Բ.

Այս մասը լի է խրատներով նուիրման առ Աստուած (Գլ. ԺԲ. 1, 2), խոնարհութեան, մարդասիրութեան, ժրութեան, և ամէն քրիստոնէական առաքինութեան (Գլ. ԺԲ. 3—21), հնազանդութեան առ իշխանս, սիրոյ և մաքրութեան։ Գլ. ԺԳ։ Աստաքեալը կը ցուցընէ նաեւ թէ հաւատացեալք իրարու ներողամիտ ըլլալու են, երբ իրարմէ կը տարբերին այնպիսի խնդրոց մէջ որ էական չեն, (Գլ. ԺԴ), և թէ իրենց անձերը զոհ ընելով Քրիստոսի նմանելու, և Աբեթարանին գործին մէջ աշխատելու են։ Գլ. ԺԵ. 1—13։

ՄԱՍՆ Գ.

Այս մասը կը պարունակէ

1. Այլեւայլ դիտողութիւնները որ Աստաքեղին անձին և պաշտօնին կը վերաբերին. և Աստաքեալը կը խնդրէ նաեւ Հռովմի եկեղեցւոյն աղօթքն իրեն համար։ Գլ. ԺԵ. 14—33։

2. Աստաքեալն այն եկեղեցւոյն կը յանձնէ զՓիբէ, որ կենքրայի եկեղեցւոյն սպասուհին էր։ Գլ. ԺԶ. 1, 2։

3. Յատուկ բարեւներ կու տայ բարեկամաց: Գլ. ԺԶ. 3—15:

4. Ուրիշ եկեղեցիներուն բարեւները կու տայ Հռովմայեցի եղբայրներուն, և կը յորդորէ զանոնք եւս կենալ բաժանմունք ձգողներէն: 16—20 համարները:

5. Կը յիշէ մանաւորայ բարեւները: 21—24 համարները:

6. Եւ առաքելական օրհնութեամբ կը վերջացընէ թուղթը: 25—27 համարները:

ԹՈՒՂԹ
ՊՕՂՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ
ՍՈՒ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՍ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա. 1—16

ԳԼՈՒԽ Ա

(1) Պօղոս՝ Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ՝ առաքեալ կոչուած

= Գոր. իբ. 21: ա Կոր. ա. 1: Գաղ. ա. 1: Տիմ. ա. 11: բ. 7: բ Տիմ. ա. 11:

1—16 համարներուն համառօտութիւնը

Այս ներածութեան մէջ Առաքեալը. 1. Ողջոյն կու տայ Հռովմայեցի քրիստոնէից: Համար 1—7: 2. Համառօտիւ կը յայտնէ իր փափաքը եւ ղդացումներն անոնց վրայ: Համար 8—16:

Սրբազան մատենագիրն, օտար ըլլալով Հռովմայեցւոց, Թուղթին սկիզբը կը ցուցնէ թէ ինչ պաշտօն ունէր, եւ ինչ առնչութիւն Աստուծոյ եկեղեցւոյն հետ: Հմր. 1, կը յիշէ թէ ինք Աւետարանին սպասաւորելու սահմանուած էր Աստուծմէ: Կ'ըսէ թէ այն Աւետարանը մարգարէից ձեռքով առաջուց ծանուցուեցաւ (հմր. 2), եւ էր այն անձին վրայ որ ինքզինք խոնարհեցուց, եւ եղաւ Դաւթի սերունդէն ըստ մարմնոյ, թէպէտ ճշմարտապէս Որդի էր Աստուծոյ, ինչպէս որ անոր յարութեամբը զօրաւոր եւ որոշ կերպով յայտնի եղաւ: Հմր. 3, 4. Պօղոս կը հաստատէ թէ Քրիստոս, որ է ամէն բանի Տէր, ինք ընդունեց այն չնորհքը, որով եղաւ Տէրոջը նուիրեալ առաքեալներէն մին, եւ առաւ հեթանոսաց մէջ փրկչին դիտութիւնը տարածելու առաքելական պաշտօնը: Հմր. 5: Եւ որովհետեւ Հռովմայեցիք ալ հեթանոս էին եւ կենաց չնորհքին ժառանգներ ըլլալու կանչուած (հմր. 6), Առաքեալը թուղթ մը գրելով կը մաղթէ անոնց Աստուծմէ ամէն հոգեւոր եւ ժամանակաւոր օրհնութիւն որ հարկաւոր էր: Հմր. 7: Ապա կը գոհանայ Աստուծմէ անոնց գերազանց Քրիստոնէական հաւատքին համար որ ամենուն ծանօթ էր: Հմր. 8: Կը պատմէ թէ ինչպէս երկար ատենէ ի վեր կը բաղձար այցելութիւն ընել անոնց, եւ թէ իր աղօթքներուն մէջ չարունակ

կանչուած, Աստուծոյ աւետա-
րանին համար ընտրուած,

ընտրուած եւ նշանակուած ։ Գոր · Թ · 15 ։ ժղ · 2 ։ Գաղ · ա · 15 ։

կը յիշէր զանոնք (հմր· 9, 10), եւ
կը ցուցնէ թէ կը փափաքէր ոչ մի-
այն հաղորդել անոնց, այլեւ ըն-
դունել անոնցմէ հոգեւոր ցնծու-
թիւն եւ մխիթարութիւն ։ Հմր·
11, 12։ Աւելի կ'իմացնէ թէ ինչու
համար իր բաղձանացը համեմատ
այցելութիւն չըրաւ անոնց (հմր·
13), թէ ինքզինք պարտական կը
զգար բոլոր հեթանոսաց առհասա-
րակ Աւետարանը քարոզելու, թէ
այն աստիճան մեծ յարդ կ'ընծայէր
Աւետարանին որ ամօթ չէր հա-
մարեր զայն ամէն տեղ քարոզել,
եւ թէ պատրաստ էր զայն Հռոմի
մէջ ալ քարոզել, գիտնալով որ
հոն ալ Աստուծոյ մեծ զօրութիւնն
էր Աւետարանը թէ՛ Հրէին եւ թէ՛
հեթանոսին փրկութեանը համար ։
Հմր · 14—16։

Հոս ներածութիւնը կը վերջա-
նայ· քանզի 17րդ համարը կ'ե-
րեւցնէ թուղթին բուն նիւթը,
որուն կը վերաբերին թուղթին
մնացեալ մասին մէջ պարունակ-
ուած վարդապետութիւնը, բա-
ցատրութիւնները եւ գործնական
խրատները։

ՄԵՆ-ԸՆ-Ն

Հմր · 1 ։ «Պօղոս ։» Այս էր Ա-
ռաքելոյն Հռովմէական անունը·
անոր Եբրայական անունը Սօղոս
էր ։ Գործ · Է · 57, 59 ։ Ը · 3 ։ Թ ·
1 ։ Տես Մեկն · Գործ · ԺԳ · 9 ։ Հնոց
սովորութիւնն էր նամակագրին
անունը նամակին սկիզբը դնել,
ինչպէս «Կիկերոն առ Վարրոն,»
եւայլն ։ Տես Եզր · Ա · 2 ։ Դ · 11 ։
Դան · Դ · 1 ։ Գործ · ԻԳ · 26 ։ «Ծա-
ռայ» Քրիստոս ինք տուած է այս
տիտղոսն իր աշակերտներուն ։
Մատ · Ժ · 25 ։ Ի · 27 ։ Մարկ · Ժ ·
44 ։ Մեսիային ալ կը տրուի այս

(2) (Ըն որ Հաւաչուց իր մար-
գարէներուն ձեռքովը սուրբ

— Ֆ Գաղ · գ · 21 ։ ժղ · 26 ։ Գաղ · դ · 8 ։

անունը ։ Ես · Խե · 1 ։ Ծգ · 11 ։
Ծառայ բառը կը ցուցնէ խոնար-
հութիւն եւ պարտաւորութիւն ·
երբեմն ալ իշխանութիւն եւ պա-
տիւ, քանզի թագաւորի մը ծա-
ռաները բարձր պաշտօնեաներ են ։

«Առաքեալ ։» Այս բառը կը նշա-
նակէ Աստուծմէ ղրկուած ։ Պօղոս
կը ծանուցանէ իր կոչումը յառա-
քելութիւն, կը պաշտպանէ նաեւ
իր այս պաշտօնը, վասն զի եկեղե-
ցւոյ մէջ ոմանք կային որ չէին
ճանչնար զՊօղոս իբրեւ առաքեալ ։
Ա Կոր · Թ · 2, 3 ։ Արդարեւ Պօղոս
չէր ի թուոյ երկոտասանից որ ի
սկզբան ընտրուեցան առաքելու-
թեան պաշտօնին, բայց, յետ
համբարձմանն Քրիստոսի եւ իւր
զարձին ի Քրիստոնէութիւն, մաս-
նաւոր տեսլեամբ, ուր Քրիստոս
անձամբ երեւցաւ անոր, առաւ
առաքելական պաշտօնը (Գործ ·
Իշ · 12—18 ։ Ա Կոր · Թ · 1 ։ ԺԵ ·
8), եւ, թէ քարոզութիւններով,
թէ հրաշագործութիւններով, ցու-
ցուց այն պաշտօնին ճշմարիտ
նշանները ։ Բ Կոր · ԺԲ · 12։

« Աւետարանին համար որոշ-
ուած ։» Այսինքն բարի լուրը կամ
աւետիսը, որ է Աստուծոյ սէրն
առ մարդիկ, եւ Քրիստոսով կա-
տարուած փրկագործութիւնը,
պատմելու համար որոշուած ։ Այս
աւետիսը տալու համար Պօղոս
երկնաւոր ձայնով մը կանչուած
եւ որոշուած էր ։

Հմր · 2 ։ «Մարգարէներուն ։»
Աւետարանը նոր եւած բան մը չէր,
այլ Հին Կտակարանին մտահասու-
թեան լրումն էր ։ Այն մտահասու-
թեան մարգարէները Մեսիային
եւ անոր թագաւորութեան վրա-
յով խօսեցան կամ գրեցին ։ Գործ ·
Գ · 22—24 ։ «Սուրբ գիրքերով ։»
Այսինքն Աստուծոյ ներշնչելովը
արուած ու բոլոր Հրէից ծանօթ եւ

գիրքերով Հոստատեաւ) (3) իր
Որդւոյն մեր Տէր Յիսուս Քրիս-
տոսին վրայով՝ որ Հմարմնոյ կող-
մանէ Դաւիթի սերունդէն ե-
ղաւ, (4) Ըն որ Հզօրութեան
Հոգիին կողմանէ Որդի Աստուծոյ
յայտնուեցաւ Հզօրութեամբ՝
մեռելներէն յարութիւն առ-
նելով· (5) Որով Հշնորհք և ա-
ռաքելութիւն առինք՝ Ֆհա-
ւատքի հնազանդութեան հա-

ք Տես Գոր · իզ · 6 ։ Տիտ · ա · 2 ։ — Ֆ Յովհ · ա · 14 ։ Գաղ · դ · 4 ։ — ՀՄատ · ա · 6 · 16 ։ Ղուկ · ա · 32 ։ Գոր · բ · 30 ։ բ Տիմ · բ · 8 ։ — Ֆ Գոր · ժգ · 33 ։ — Հ Եբր · Թ · 14 ։ — Ֆ Գղ · ժբ · 3 ։ ժե · 15 ։ ա Կոր · ժե · 15 ։ Գաղ · ա · 15 ։

մար բոլոր ազգերուն մէջ, Հա-
նոր անուանը համար· (6) Որ
անոնց մէջը դուք ալ Յիսուս
Քրիստոսի կանչուածներն էք ·
(7) Ձեր ամենուն որ Հռոմայ
մէջ էք՝ Աստուծոյ սիրելինե-
րուդ, Հսուրբ ըլլալու կան-
չուածներուդ՝ Հշնորհք և խա-
ղաղութիւն ձեզի Աստուծմէ
մեր Հօրմէն ու Տէր Յիսուս
Քրիստոսէն ։

բ · 9 ։ Եփես · գ · 8 ։ — Ֆ Գոր · զ · 7 ։ Գղ · ժգ · 26 ։ — Ֆ Գոր · Թ · 15 ։ — ՈՐղ · Թ · 24 ։ ա Կոր · ա · 2 ։ ա Թես · գ · 7 ։ — Հ ա Կոր · ա · 3 ։ բ Կոր · ա · 2 ։ Գաղ · ա · 3 ։

անոնցմէ ընդունուած դիրքերով ։
Յովհ · Ե · 39 ։ Ը Տիմ · Գ · 16 ։ Բ
Պետ · Ա · 21 ։ «Խոստացաւ ։» Գրով
խոստացաւ, ոչ Թէ լոկ բանիւ
իրր անստոյգ աւանդութիւն ։
Սաղմ · ՃՒ · 18 ։ Ես · Լ · 8 ։

Հմր · 3 ։ Այս համարը կը ցուցնէ
թէ Աւետարանը մասնաւորապէս
որու վրայ կը խօսի ։ «Իր որդւոյն»,
Աստուծոյ որդւոյն որ հրեշտակնե-
րէն բարձր է (Եբր · Ա · 4), եւ է
բան Աստուծոյ, Աստուծոյ հաւա-
սար եւ Աստուած ։ Յովհ · Ա · 1—3,
14 ։ Փիլ · Բ · 5—7 ։ Ա Տիմ · 3, 16 ։
«Տէր ։» Ղուկ · Ա · 32 ։ Բ · 11 ։ Տէր
է բոլոր անոնց զորս կը փրկէ ։

Հմր · 4 ։ Քրիստոս ստորին կամ
մարդկային բնութեամբը («մարմնոյ
կողմանէ») Դաւթի թագաւորական
տոհմէն էր, (Մատ · Ա · 1 ։ Իհ · 41—45 ։
Ղուկ · ԺԸ · 39), բայց իր բարձրա-
գոյն բնութեամբը («սրբութեան
հոգիին կողմանէ») Աստուած էր, եւ
անոր աստուածային յատկութիւն-
ներէն, մանաւանդ անոր զօ-
րութենէն ու սրբութենէն տես-
նուեցաւ թէ այնպիսի էր ։ Բոլոր
հնչեցեալոց առջին պատուղ եղաւ
եւ մեռելոց յարութեան հզօրակ,
եւ այսպէս յայտնուեցաւ թէ Որդի
Աստուծոյ է ։ Յով · ԺԱ · 25, 26 ։
Ա Կոր · Ժե · 20 ։

Հմր · 5 ։ «Որով Հշնորհք եւ առա-
քելութիւն առինք ։» Պօղոս եւ
միւս Առաքեալք ոչ միայն Հնորհք
ընդունած էին քրիստոնեաներ ըլ-
լալու, այլ եւ առած էին Քրիս-
տոսի դեսպաններն ըլլալու պաշ-
տօնը, որպէս զի, անոր անուանը
փառքին համար, բերէին բոլոր
ազգերը հաւատալու Քրիստոսի եւ
զրանից հնազանդելու անոր ։

Հմր · 6 ։ «Որ անոնց մէջը դուք
ալ ։» Դուք Հռովմայեցի քրիստոն-
եայք, որ Քրիստոսէ կանչուած,
հրաւիրուած եւ օրհնուած էք իբր
անոր աշակերտները եւ փրկու-
թեան ժառանգներ ։

Հմր · 7 ։ «Աստուծոյ սիրելինե-
րուդ եւն ։» Աւետարանին կոչումն,
այսինքն անոր մէջ յայտնուած
Հնորհքը, ապացոյց է Աստուծոյ մաս-
նաւոր սիրոյն ։ Քրիստոսի բոլոր
ճշմարիտ աշակերտները սուրբ ըլ-
լալու կանչուած են, եւ թէպէտ
կատարեալ չեն, ճշմարտապէս
սուրբ են ։ Փրկուիլն է մեզքէն
դէպ՝ի սրբութիւն երթալ ։

(8) Նախ Հ կը գոհանամ իմ Աստուծմէս Յիսուս Քրիստոսի ձեռքովը ձեր ամենուն համար, որ Ձեր հաւատքը բոլոր աշխարհ կը պատմուի։ (9) Քանզի Աստուած, որուն որ ես կը պաշտեմ իմ հոգիովս անոր Որդւոյն աւետարանին մէջ, (10) Թէ ինչպէս անդադար ձեզ կը յիշեմ, ամէն աւուրն իմ աղօթքներուս մէջ Խնդրելով՝ որ գուցէ անգամ մը Աստուծոյ կամքովը ինծի յաջողութիւն մը բլլայ ձեզի գալու։ (11) Քանզի կը փափաքիմ ձեզ տեսնելու, Որ ձեզի հոգեւոր շնորհք մը հաղորդեմ՝ որպէս զի հաստատուիք· (12) Այսինքն Ձեր հետը ես ալ միխիթարակից բլլամ իմ ու ձեր փոխադարձ հաւատքին միջոցովը։ (13) Սակայն չեմ ուզեր որ չգիտցող բլլաք, եղբայրներ, Որ շատ անգամ ուզեցի գալ ձեզի, (և մինչեւ հիմա արգիլուեցայ,) Որ ձեր

Ե ա կոր · ա · 4 ։ փիլ · ա · 3 ։ Կող · ա · 3, 4 ։ ա Թես · ա · 2 ։ փիլիմ · 4 ։ — Ել · ժգ · 19 ։ ա Թես · ա · 8 ։ — Հգ · թ · 1 ։ բ կոր · ա · 23 ։ փիլ · ա · 8 ։ ա Թես · բ · 5 ։ — Յգոր · իե · 23 ։ բ Տիմ · ա · 3 ։ — ղ ա Թես · գ · 10 ։ — Հգ · ժե · 23, 32 ։ ա Թես · գ · 10 ։ — Ցճակ · գ · 15 ։ — Յգ · ժե · 29 ։ — Նէտ · ա · 4 ։ բ Պետ · ա · 1 ։ — Ղգ · ժե · 23 ։ — Տես Գոր · ժղ · 7 ։ ա Թես · բ · 18 ։ — Էփէս · գ · 17 ։

Հմր · 8 ։ «Բոլոր աշխարհ ։» Շատ հետաւոր տեղեր (տես Հռովմ · Ե. 18։ Մատ· Գ· 5, եւայլն, ուր կը դըտնուին ասոր նման խօսքերու օրինակներ)։ Հռովմ այն ատենը բոլոր ծանօթ աշխարհին մայրաքաղաքն էր · ինչ որ հոն կ'ըլլար՝ այն մեծ կայսրութեան ամէն կողմերը կը գիտցուէր ։ Այն երկրին ամենէն հետաւոր տեղերը կը պատմուէր Հռովմի քրիստոնէից հաւատքը, որոյ պատուիրները տեսնուեցան այն քրիստոնէից համբերութենէն նեղութեան մէջ, անոնց ներմուծող նախանձէն Քրիստոսի համար, եւ անոնց բարի գործքերէն ։ «Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով ։» Առաքեալը գոհութիւն կը մատուցանէ Քրիստոսով՝ որ է մի միայն միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդոց մէջտեղ, (Ա Տիմ· Բ· 5 ,) եւ որուն ձեռքով բոլոր մեր աղօթքները եւ գոհութիւնները Աստուծոյ մատուցուելու են ։ Եմ· Ե · 20 ։ Եբր · ԺԳ · 15 ։ Յովն · ԺԴ · 14 ։ Քրիստոնէից ։ չատ հետաւոր երկրի մէջ օտար ազգերէ եղողներուն անգամ, հաւատքն ու սէրը

բութիւնը մեծ ցնծութեան պատճառ է աստուածասէր պաշտօնէից եւ Քրիստոսի բոլոր ճշմարիտ աշակերտաց ։

Հմր · 9, 10 ։ Այսպիսի կարեւոր խօսքեր չատ անգամ կը տեսնուին Պօղոսի գրուածոց մէջ, եւ անոր ղազմանց սաստկութիւնը կը ցուցընեն ։ «Իմ հոգիովս ։» Իմ բոլոր սրտովս եւ հոգւոյս բոլոր կարողութիւններովը ։ Ամէն մարդ այսպէս ծառայելու է Աստուծոյ ։

Հմր · 11, 12 ։ Առաքեալը կը փափաքէր անոնց այցելութիւն ընելով թէ անոնց հաղորդել եւ թէ անոնցմէ ընդունել հոգեւոր բարիք, այսինքն միխիթարութիւն, զօրութիւն, եւ աւելի օգտակար բլլալու համար օգնութիւն ։ Պօղոս թէ ուրիշներուն հոգեւոր բարիք կ'ընէր, եւ թէ անոնց հաղորդակցութենէն ինք ալ բարիք կը վայելէր ։

Հմր · 13 ։ Տես Գործ · ԺԹ · 21 ։ Հռովմ · ԺԵ · 22—24 ։ Եթէ Առաքելոյն այս դիտաւորութիւնները այն ատեն կատարուէին, անտա-

մէջն ալ պտուղ մը ունենամ, ինչպէս որ ուրիշ հեթանոսաց մէջ ալ։ (14) Յոյներուն ու բարբարոսներուն, իմաստուններուն ու անմիտներուն ալ պարտական եմ։ (15) Ուստի որչափ որ ձեռքէս կու գայ՝ յօժարութիւն ունիմ ձեզի ալ որ Հռովմ

Գա կոր · Թ · 16 ։ — Էսդ · Խ · 9, 10 ։ Մտր · Ը · 38 ։ բ Տիմ · ա · 8 ։ — * Ոմն։ Քրիստոսի աւետարանը · — ա մէջն կը հալածուէր, անօրէն ամբոխին ալ բռնութեանը նչաւակ էր ։ Տես Ա կոր · Ա · 23—29 ։ Գործ · ԻԳ· 23, 24 ։ Ժէ · 32 ։ Բ կոր · ԺԱ · 24—33 ։ Սակայն Պօղոս պարծանք կը համարէր Աւետարանը իբր յայտնութիւն Աստուծոյ խմաստութեանը, սիրոյն եւ զօրութեանը, եւ վառուած էր զայն ամենուն քարոզելու եռանդով ։

ԹՈՒՂԹԻՆ ԲՆԱԲԱՆԸ

Հմր · 17 ։ «ԻՆՉՈՒ ՈՐ ԱՆՈՎ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐ Է ՀԱՒԱՏՔԷՆ՝ ՀԱՒԱՏՔԻ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՑԱՅՏՆՈՒԻ · ԻՆՉՊՈՐ ՈՐ ԳՐՈՒԱԾ Է ԹԷ ԱՐԴԱՐԸ ՀԱՒԱՏՔԷՆ ՊԻՏԻ ԱՊՐԻ ։»

Այս համարը տրամաբանական սերտ կապակցութիւն ունի նախընթաց եւ յաջորդ խօսքերուն հետ · բայց, իբրեւ թուղթին բնաբանին ծանուցում, հոս զատ յիշուելու արժանի է ։

« Աստուծոյ արդարութիւնը ։» Ոչ թէ այն արդարութիւնը զոր Աստուած ունի, այլ այն որ Աստուծոյ ընդունելի կը համարուի, եւ որով մեղաւորք ներում կ'ընդունին եւ կը փրկուին ։ Տես Գլ · Ա · 3, 4 ։ Ըստ Աւետարանին, այդ արդարութիւնը հաւատքէ է, ոչ թէ գործքերէ ։ Գլ · Գ · 28 ։

Աստուծոյ առջեւ արդարանալ

3925-2009

ՀԱՅԿԱԶՅԱՆ ԱՍՏՂԱՏՈՒՆ ՀԱՍԱՐ

(17) ինչու որ անով Աստուծոյ արդարութիւնը որ է հաւատքէն՝ հաւատքի համար կը յայտնուի. ինչպէս որ գրուած է թէ՝ Արդարը հաւատքէն պիտի ապրի։

ՀԳԼ· գ· 21։— ՅԱՄ· բ· 4։ ՅովՀ· գ· 36։ ԳաղՀ· գ· 11։ ՓԼ· գ· 9։ Եբր· ժ· 38։

ըստ կարծեաց մարդկան, կ'ըլլայ ապաչխարութեան եւ հնազանդութեան գործքերով, եւ մեզայ վտխարէն հատուցում ընելով· բայց Աստուծոյ յայտնութեանը նայելով, մարդս կ'արդարանայ վճռանելով այն ողորմութեան եւ չնորհքին որուն անարժան է, եւ զոր կու տայ Քրիստոս, իբրեւ քաւութիւն ընդդ Քրկիչ, իբրեւ միակ բարեխօս յանհունս սուրբ եւ արդար Աստուծոյ առջեւ ղղջացելոյն համար, եւ իբրեւ հոգեւոր կենաց աղբիւր մեզայ մէջ մեռած եւ անօգնական մարդուն։ Եփ· բ· 1—10։ Տես նաեւ Եբրայեցւոց թուղթին ամբողջ վճաստաբանութիւնը։ Աստուծոյ առջեւ արդարանալու եւ ընդունելի ըլլալու հիմը Քրիստոս է· մեղաւորին արդարանալուն կամ իր արդար ընդունուելուն միջոցը Քրիստոսի հաւատացն է, այսինքն յենուլ կամ ապաւինիլ, ոչ թէ մեր գործքերուն, կամ այն բաներուն զորս քահանայ մը, սուրբ մը, պապ մը, կամ եկեղեցի մը մեզի համար կրնայ ընել, այլ Քրիստոսի միայն։

«Արդարը հաւատքէն պիտի ապրի» խօսքերը Ամբակումայ գիրքէն են։ Ամբ· բ· 4։ Մարդարէն այս խօսքերով կ'իմացնէ թէ Քազդէացւոց արշաւանաց առեն արդարն իր հաւատքովը պիտի ապրէր, այսինքն Աստուծոյ վրայ վստահութիւն ունենալով պիտի ապրէր, որ ըսել է թէ մահուանէ եւ թշուառութիւններէ պիտի ազատուէր։

Առաքեալն ասիկա յառաջ կը բերէ իբրեւ կարեւոր սկզբունք մը որ Աւետարանին մէջ ցուցուած է։ Քրիստոս չնորհքով կը փրկէ անարժան մեղաւորը, եւ մեղաւորը Քրիստոսի հաւատալով կը ստանայ կատարեալ փրկութիւն, որ է մեղայ թողութիւն, Աստուծոյ առջեւ ընդունելի ըլլալ իբրեւ արդար, յաստիս մեզայ իշխանութենէն ազատ եւ սուրբ երկնից համար պատրաստ ըլլալ, անդին ալ Քրիստոսի եւ հրեշտակաց հետ վարձատրուիլ։

Այս փրկութիւնը որ մեղաւորին կուգայ հաւատքի միջոցաւ կամ պայմանաւ՝ Աւետարանին մէջ յայտնուած է «հաւատքի համար», այսինքն՝ որպէս զի մարդ հաւատալով ընդունի այն փրկութիւնը, եւ իր անձնական փորձառութեամբըն իրօք զայն իրեն յատկացնէ։

Ուստի թուղթին հիմնականնախադասութիւնը սա է· ՄԱՐԴՈՒՍ ԱՓԱՐԱՆԱԼՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԱՌՋԵՒ ԵԻ ԱՊԱ ՓՐԿՈՒԻԼԸ, ՀԱՒԱՏՔՈՎ Է ԵԻ ԻԲՐ ՇՆՈՐՀՔ ԱՍՏՈՒԾՄԷ։

Բոլոր թուղթին նպատակն է այս հիմնականնախադասութիւնը հաստատել, բացատրել, առարկութեանց դէմ պաշտպանել, եւ անկէ գործնական խրատներ հանել։ Հիմա դանք վճաստաբանութիւնը լուսաբանելու։

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԹՈՒՂԹԻՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ԵՒ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ ՓԱՍՏԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ Ա· 18—ԳԼ· ԺԱ· 36

ՅՕԴՈՒԱԾ ԱՌԱՋԻՆ

ԲՈԼՈՐ ՄԱՐԴԻԿ ՄԵՂԱՒՈՐ ԵՆ

ԳԼՈՒԽ Ա· 18—ԳԼ· Գ· 20

(18) Քանզի Աստուծոյ բարկութիւնը երկինքէն կը յայտնուի մարդոց բոլոր ամբարշտութեանը եւ անիրաւութեանը

ԲԴոր· ԺԷ· 30։ Եփես· Ե· 6։ Կող· Գ· 6։

1· Հեթանոսաց բարոյական վիճակը Հմր· 18—32

Համառօտութիւն

Աստուած բարկացած է մարդոց ամէն մեղքին դէմ եւ ամէն մեղք պիտի պատժէ։ Ուստի պիտի դատապարտէ հեթանոսները, նախ՝ ամբարշտութեան համար (18—23), եւ երկրորդ՝ չար գործոց համար։ 24—32։ Հեթանոսներն անպատասխանի են իրենց մեղքերուն համար (Հմր· 20), քանզի Աստուծոյ արարածներէն ծանօթ էր անոնց Աստուած։ Հեթանոսներն Աստուծոյ վրայ գիտութիւն ունէին, սակայն չէին ուզեր ընել ինչ որ պարտական էին առ Աստուած (Հմր· 21), այլ փոխանակ լուսոյ խաւարն ընտրելով, անբան տգիտութեան եւ անմիտ կառապետութեան մէջ կ'ինկան։ Վասնորոյ Աստուած յիրաւի թողուց զանոնք իրենց ճամբաներուն մէջ յառաջ երթալ, եւ այնպէս ընկղմիլ հետզհետէ բարոյական չեղուն նուաստութեան մէջ, անձնատուր ըլլալով այնպիսի մոլի գործքերու որ քնութեան դէմ են։ Անոնք այս գործքերը կ'ընէին եւ զիրար կը քաջալերէին այնպէս ընելու, թէպետեւ գիտէին թէ այն կերպով իրենք զիրենք արժանի կ'ընէին Աստուծոյ պատուհասին։

Այս էր հեթանոս աշխարհին ընդհանուր վիճակը, ոչ միայն բարբարոսաց, այլեւ լուսաւորեալ եւ կրթեալ ազգաց, այսինքն Յունաց եւ Հռովմայեցւոց մէջ, ինչպէս կը վկայեն նոյն իսկ անոնց մատենագիրներէն չատերը։ Ընել չէ թէ ամէն անհատ բոլոր այն բաները կ'ընէր, քանզի հեթանոսաց մէջ ալ կը գտնուէին մարդիկ որ, ուրիշներուն նայելով, կրնային առաքինի համարուիլ· բայց յիշեալ մոլութիւններն այնպէս սովորական էին՝ որ կրնան ընդհանուր համարուիլ· ամենէն զգաստ մարդիկ անգամ գերի էին չար կիրքերու։ Ամենքն ալ անպատասխանի էին

վրայ, որոնք ճշմարտութիւնը անիրաւութեամբ բռներ են։ (19) վասն զի ²Աստուծոյ վրայ յովհետիանալու բանը իրենց մէջը յայտնի է, որովհետեւ ²Աստուած անոնց յայտնեց։ (20) ինչու որ իր ³աներեւոյթ բաները աշխարհի սկիզբէն ստեղծուածներովը կ'իմացուին կը տեսնուին, այսինքն է իր մշտընջենաւոր զօրութիւնը ու աստուածութիւնը, որպէս զի

ɔԳոր. ժդ. 16։ — ⁻Յովհ. ա. 9։ — ⁺Սաղ. ժէ. 1, ևլն։ Գոր. ժդ. 16։ ժէ. 27։ — ²դ Թագ. ժէ. 15։ Երեմ. բ. 5։ Եզեկ. դ. 47, 48։ — ³Յով. անմիտ

իրենց աստուածանգիտութեանը, եւ զԱստուած պաչտելու եւ անոր հնազանդելու զանցառութեանը համար, դէմ այն բաներուն մէջ որոնց Աստուծոյ կամացը հակառակ ըլլալը գիտէին։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Հմր· 18։ «Աստուծոյ բարկութիւնը։» Ոչ թէ Աստուած ոխակալ եւ չարասիրտ է, այլ մեղաց դէմ սուրբ տհաճութիւն մը ունի, որ մաշող կրակի նման պիտի բորբոքի մեղաւորաց դէմ, թէպէտ Աստուած ասոնց համար ունինաւէտ անհուն կարեկցութիւն եւ դիմութիւն։ Երր· ժԲ. 29։ — «Երկինքէն կը յայտնուի։» Աստուծոյ բարկութիւնը կը յայտնուի անոր դատաստաններէն եւ անոր ձայնէն որ մեղաւորաց խղճին կը խօսի։ Հռովմ. Ա. 20, 32։ Բ. 14, 15։—«Ճշմարտութիւնը անիրաւութեամբ բռներ են։» Այսինքն, իրենց չար գործքերովը եա բռնած կամ ապարդիւն ըրած են այն ազդեցութիւնը որ Աստուծոյ գոյութիւնը, անոր աստրգելիքը եւ արդար պահանջումները ճանչնալէն կրնար յառաջ գալ։

անպատասխանի մնան։ (21) ինչու որ իրենք Աստուած ճանչնալով՝ Աստուծոյ պէս չփառաւորեցին կամ շնորհակալ չեղան, ²հապա իրենց խորհուրդներուն մէջ ունայնացան, և *սիրտերնին անմտութիւնով" խաւարեցաւ։ (22) ³Իրենք իմաստուն ենք՝ ըսելով չիմարեցան։ (23) եւ անեղծ ⁴Աստուծոյ փառքը փոխեցին՝ նմանցընելով եղծանելի մարդու և

սիրտերնին — ɔԵրեմ. ժ. 14։ — ⁴ք Օր· դ. 16, ևլն։ Սաղ. ճզ. 20։ Ես. խ. 18, 25։ Երեմ. բ. 11։ Եզեկ. ը. 10։ Գոր. ժէ. 29։

Եա բռնել կը նշանակէ այնպէս ընել որ ճշմարտութիւնն ազդեցութիւն չունենայ։ Անոնք յանցաւոր էին, ոչ թէ վասն զի տգէտ էին ճշմարտութեան, այլ վասն զի կը պատերազմէին այն ճշմարտութեան դէմ զոր բուն իսկ իրենց բնութիւնը եւ Աստուծոյ արարածները կը յայտնէին անոնց։

Հմր· 19, 20։ Տես լուսանցքին վկայութիւնները, եւ Ես· խ· 21—26։ Երեմ· ժ· 10—16, եւայլն։ Արիստոտէլ Յոյն փիլիսոփան ըսաւ, «Աստուած որ ամէն մահկանացու էակի անտեսանելի է՝ իր գործքերովը կը տեսնուի։» Մեծն Նարտլէոն դիչեր մը իր անհատաս պաչտօնէից ոմանց խօսակցութիւնը մտիկ ընելէն ետքը, ձեռքով աստղերը միայն ցուցնելով բարձրաձայն գոչեց· «Տեարք, ով ըրաւ բոլոր ասոնք։» Մարդուն գործքերն անոր մտքին խորհուրդները կը ցուցնեն· այսպէս ալ տիեզերաց բոլոր բաները Արարչին խորհուրդները կը ցուցնեն։ Բնութեան օրէնքները «երկինքներուն ու երկրիս կանոնները» են (Երեմ. ԼԳ· 25), եւ ապացոյց են թէ զանոնք հաստատելու եւ պահպանելու համար

թռչուններու ու չորքոտանիներու և սողուններու պատկերին։ (24) ⁻Անոր համար Աստուած ալ պղծութեան մատնեց զանոնք իրենց սիրտերուն ցանկութիւններովը՝ ²իրենց մարմինները ²իրենց մէջը խայտառակութիւն կը գործէին, և իրենց մոլեթեանը վայլած հատուցումը իրենց վրայ կ'ընդունէին։ (28) եւ որովհետեւ չուզեցին զԱստուած էջնց գիտութեանը մէջ պահել, Աստուած ալ զանոնք անարդ խորհուրդներու մատնեց ²անվայել բաներ ընելու· (29) որոնք լեցուած էին ամէն անիրաւութիւնով, պո-

⁻Սաղ. ձա. 12։ Գոր. Է. 42։ Եփես դ. 18, 19։ բ. Թես. բ. 10։ — ²ղ Կ. Ժբ. 22։ — ³ա Կոր. ղ. 18։ ա Թես. դ. 4։ ա Պետ. գ. 3։ — ⁴ա Թես. ա. 9։

խորհուրդ միտք մը կայ։ Նիւթական զօրութիւններն ի հարկէ իմացական կամքի մը զօրութենէ ծագումն կ'առնեն։ Արարածին իմացողութիւնը կը ցուցընէ թէ այն արարածին էութեան Ակզբնապատճառը կամ Հեղինակին իմացողութիւն ունի։ «Մինչէ ականջը անկողը չընէր, կամ թէ աչքը ստեղծողը չտեսներ ... Մինչէ մարդու գիտութիւն սորվեցընողը չընդիմաներ։» Սաղմ· ՂԴ· 9, 10։

Հմր· 21—23։ Եգիպտացւոց իմաստունները(Գործ· է· 22·) խոնարհեցան երկրպագութիւն ընելու ցուլերու, կատուներու, օձերու եւ զազրալի սողուններու առջեւ։ Բոլոր ազգաց մէջ ամենէն գիտուններն անգամ «չիմարեցան,» երբ իրենց աչքերը գոցելով Աստուծոյ վրայ յայտնութիւն տուող վկայութեան դէմ, սկսան մտացածին գաղափարներ չընել տիեզերաց սկզբանը, մարդուս բնութեան եւ անոր հանդերձեալ վիճակին վրայ։

ա Յովհ· ե. 20։ — ²Ես· խդ· 20։ Երեմ· ժ. 14։ ժդ. 25։ Ամովս. բ. 4։ — ³Ղ Կ. ժբ. 22, 23։ Եփես. ե. 12։ Յուդ. 10։ — ⁴Եփես. ե. 4։

պէտքը բնութեան դէմ եղող պէտէ փոխեցին։ (27) Նոյնպէս ալ արուները կնկան բնական պէտքը թողուցած՝ իրենց ցանկութիւնովը իրարու հետ վառուեցան· արուները արուներու հետ խայտառակութիւն կը գործէին, և իրենց մոլեթեանը վայլած հատուցումը իրենց վրայ կ'ընդունէին։ (28) եւ որովհետեւ չուզեցին զԱստուած էջնց գիտութեանը մէջ պահել, Աստուած ալ զանոնք անարդ խորհուրդներու մատնեց ²անվայել բաներ ընելու· (29) որոնք լեցուած էին ամէն անիրաւութիւնով, պո-

ա Յովհ· ե. 20։ — ²Ես· խդ· 20։ Երեմ· ժ. 14։ ժդ. 25։ Ամովս. բ. 4։ — ³Ղ Կ. ժբ. 22, 23։ Եփես. ե. 12։ Յուդ. 10։ — ⁴Եփես. ե. 4։

թեանը եւ անոր հանդերձեալ վիճակին վրայ։

Հմր· 29, 30։ «Գաւներ», «Զարախօսներ։» Առաջին բառը կը նշանակէ ծածուկ, եւ երկրորդը յայտնի չարախօս։ Գաւները չատ խաբեբայ են, սովորաբար այնպէս կը ձեւացընեն թէ կամք չունին խօսիլ այն բաներուն վրայ զորս կ'ուզեն հաւատացնել։ Զարախօսները համարձակ զրպարտութիւն կ'ընեն։ Երկուքն ալ մարգասպաններու կարգը գրուած են։

Հմր· 31, 32։ Հեթանոսութիւնը Պօղոսի ժամանակ եւ անկէ առաջ այսպէս էր, այսպէս է նաեւ հիմա։ Յոյն պատմչին Թուկիտիդէսի, եւ Հռովմայեցի պատմչին Տակիտոսի վկայութիւնները Յունաց եւ Հռովմայեցւոց բարոյական վիճակին վրայ, բոլորովին համաձայն են այն սոսկալի նկարագրին զոր Պօղոս կ'ընէ հոս։ Սենեկա փիլիսոփան, որ Պօղոսի ժամանակակից էր, կ'ը-

ռընկութիւնով, անզգամութիւնով, ագահութիւնով, չարութիւնով, նախանձով լեցուն, մարդասպանութիւնով, հակառակութիւնով, նենգութիւնով, չարասրտութիւնով, Լեին քսուներ, (30) Զարախօսներ, Աստուած ատողներ, նախատողներ, հպարտներ, ամբարտաւաններ, չար բաներ հնարողներ, ծնողաց անհնազանդներ, (31) Անմիտներ, ուխտ չպահողներ, անգութներ, անհաշտներ, անողորմներ. (32) Որոնք գիտնալով Աստուծոյ դատաստանը, թէ անոնք որ ասանկ բաներ

ԷԳԼ. Բ. 2։

սէ, «Բոլոր աշխարհ լի է մեղօք եւ մոլութեամբ։ Ամբարշտութիւնը զարհուրելի ճիղեր կ'ընէ յաղթելու։ Օր քան զօր կ'առաւելու մեղք գործելու բաղձանքը, եւ ամօթը կը նուազի . . . Մոլութիւնը ոչ եւս գազանի կը դործուի այլ յայտնապիսի ամէն փոյթով, եւ ամէն մարդու ծոցին մէջ կը տիրէ, այնպէս որ անմեղութիւնը ոչ թէ հազուագիւտ, այլ սպառած է։»

Թերեւս ըսուի թէ Փրիսոնեայ ազգաց մէջ ալ բարուց ապականութիւն կայ։ Արդարեւ այնպէս է. բայց ասով կը հաստատուի ինչ որ Սուրբ Գիրքը կը սորվեցնէ հասկնալի մարդկային ազգին մեղանչականութեանը վրայ, եւ թէ այսպիսի ազգեր արդարեւ ըստ մասին միայն Փրիսոնեայ են։ Հեթանոսութեան Փրիսոնէութենէ տարբերութիւնն այս է, առաջինը կը նուաստացնէ եւ կ'ապականէ, ուր վերջինը սրբարար ազդեցութիւն ունի։ Հեթանոսք ի վեր քան զամենայն կարօտ են Աւետարանին։ Քաղաքակրթութեան, գիտութեան եւ հարստութեան մէջ յառաջադիմութիւնը չի կրնար բարոյապէս բարի ընել զմարդիկ, մանաւանդ թէ երեսին կը զեղծուցանէ։ Անհատներն ու ընկերութիւնները բարոյապէս նորոգուլ ազդեցութիւնը կու գայ միայն Աւետարանէն. բայց եւ այնպէս հեթանոսներն իրաւամբ պատասխանատու են իրենց մեղքերուն համար, եւ

2. Հրէից Բարոյական Վէճը

ԳԼ. Ե. 1—ԳԼ. Գ. 20։

Համառօտութիւն

Հեթանոսաց վիճակին վրայ խորհրդածութիւն ընելէն եաքը, Առաքեալը կը դառնայ Հրէից վիճակին, եւ կը ցուցնէ թէ Հրեայք կարօտ են Աւետարանին, վասն զի անոնք աւելի յանցաւոր են քան հեթանոսները, եւ Մովսէսի օրէնքով չեն կրնար արդարանալ։ Նախ՝ յառաջ կը բերէ ընդհանուր նախադատութիւններ (հմր. 1—16), զորս ամէն մարդ պարտի ընդունել։ Ա. Թէ

կ'ընեն՝ Աստուծոյ արժանի են, չէ թէ միայն ան բաները կ'ընեն, որ հապա ընողներուն հաւանութիւն ալ կու տան։

—Հռոմ. Ա. 18։ Ովս. Է. 3։

մարդ իր անձը կը դատապարտէ, երբ զուրիչը կը դատէ այնպիսի բաներու համար զորս ինք կ'ընէ։ Հմր. 1, 2։ Բ. Թէ Աստուծոյ դատաստանները ճշմարտութեամբ, արդարութեամբ եւ անխուսափելի են։ Հմր. 3։ Գ. Թէ Աստուած աչառութիւն չընէր, այլ ամէն մարդու իր գործոց համեմատ արժանաւոր հատուցում պիտի ընէ։ Հմր. 3—11։ Դ. Թէ Հրեայք եւ հեթանոսք միեւնոյն չափով պատասխանատու են Աստուծոյ առջեւ իրենց սրտերուն վիճակին համար, եւ իւրաքանչիւր ոք, իր լուսոյն համեմատ, պիտի արդարանայ կամ պիտի դատապարտուի իր բարոյական գործքերուն համար։

Հեթանոսք պիտի դատուին այն բնական օրէնքով զոր ունին գրուած իրենց սրտերուն մէջ, եւ զոր թէ իրենց վարուելուն մէջ մարդոց հետ, եւ թէ իրենց կրօնական արարողութիւններուն ու պաշտամունքին մէջ կը ցուցնեն թէ կը ճանչնան։ Իսկ Հրեայք Սուրբ Գիրքով, այսինքն աստուածային յայտնութեամբ անոնց տրուած բարձրադոյն օրէնքով, պիտի դատուին։ Հմր. 12—16։

Ապա հեթանոսք լոկ բնական օրինօք դատուելով յանցաւոր գըտնուեցան, իսկ Հրեայք, (ինչպէս կը ցուցնէ Առաքեալը) աւելի յանցաւոր են եւ աւելի ծանր պատժոյ արժանի, քանզի աւելի պայծառ լոյս եւ Աստուծոյ հնազանդելու աւելի զօրաւոր չարժառիթներ ունենալով, հեթանոսաց չափ անհնազանդ գըտնուեցան, եւ իրենց անօրէնութեամբը պատճառ եղան որ Աստուծոյ անունը հեթանոսաց մէջ հայհոյուեցաւ։ Բուն այն բաները որոնց համար կը պարծենային՝ Աստծմէ ու դատապարտութիւն էր անոնց։ Հմր. 17—24։

Հրեաներն այս բանին նկատմամբ լաւ համոզելու համար, Առաքեալը կը ցուցնէ թլփատութեան բուն նշանակութիւնը, եւ թէ ճշմարիտ Իսրայելացի կամ Աստուծոյ ժողովուրդ ըլլալը ներքին մաքրութեամբ է, ոչ թէ լոկ արտաքին կերպով ծէսերու եւ արարողութիւններու հնազանդելով։ Հմր. 25—29։

Այսպիսի խօսքեր լսելէն եաքը Հրեայն բնականապէս բարկանալով կը հարցնէ. Ուրեմն ինչ օգուտ Հրէութենէ, զոր Աստուած հաստատեց Մովսեսի ձեռքով, եւ պահպանեց Մարգարէներով եւ հրաշքներով։

Առաքեալը պատասխան կուտայ թէ. Հրէութիւնը մեծ օգուտ ունեցաւ զԱստուած ճանչնալու եւ անոր հնազանդելու առիթներ ընծայելով։ Գլ. Գ. 1, 2։

Հրեայն դարձեալ կ'ըսէ. Աստուածմէ տրուած խոստումներն առ Հրեայս գրաւական են, եւ Աստուած զննանք հաւատարմութեամբ պիտի կատարէ։ Հմր. 3։ Առ այս Առաքեալը կը պատասխանէ թէ, Աստուած հաւատարիմ է, մարդն է անհաւատարիմ։ Հմր. 4։ Հրեայն տակաւին չի համոզուիր, եւ իր հարցումներն առարկութեան ձեւով չարունակելով կ'ըսէ. Ո՞չ ապաքէն անիրաւութիւն եղած կ'ըլլայ պատժել զՀրեայս, եթէ անոնց մեղքերն Աստուծոյ արդարութիւնը աւելի յայտնի ընելու կը ծառայեն։

Պատասխան կը տրուի թէ, ֆւռ լիցի. Աստուած, ինչպէս բոլոր աշխարհ, նոյնպէս Հրեաները պիտի պատժէ, եւ այսպէս պիտի ցուցնէ իր արդարութեան փառքը։ Հրեայն տակաւին չհամոզ-

ԳԼ· Բ

(1) Ուստի, ով մարդ, ՝ով որ ըլլաս դուն որ կը դատես, պատասխան չունիս տալու· ։քանդի ինչ բանով որ ուրիշը կը դատես, անով քու անձդ կը դատապարտես, վասն զի դուն ալ որ կը դատես՝ նոյն բաները կ'ընես։ (2) Բայց գիտենք որ

՝ ԳԼ· ա· 20։—։բ Թագ· ԺԲ· 5, 6, 7։ Մատ· է· 1, 2։ Յովհ· ը· 9։

Աստուծոյ դատաստանը ճըշմարտութիւնով կ'ըլլայ անոնց վրայ՝ որ անանկ բաներ կը դործեն։ (3) Ա՛րդ, ով մարդ, դուն որ ասանկ բաներ ընողները կը դատես, և դուն նոյն բաները կ'ընես, աս միտքդդ կ'անցընե՛ս թէ դուն Աստուծոյ դատաստանէն ազատ պիտի մնաս· (4) ։կամ թէ անոր անչափ քաղցրութիւնը ։և համբերութիւնը ։ու երկայնմտութիւնը կ'արհամարհե՞ս, ։գիտնալով որ Աստուծոյ քաղցրութիւնը քեզ դէպ 'ի ապաշխարութիւն կ'առաջնորդէ։ (5) Բայց դուն քու խստութիւնովդ և անդէղջ սրտովդ քու անձիդ բարկութիւն կը դիզես՝ ։բարկութեան և Աստուծոյ արդար դատաստանին յայտնուելու օրուանը համար· (6) ։Ան որ ամէն մէկուն իր գործ.քերուն վոխարէնը պիտի հատուցանէ· (7) Յաւիտենական կեանք ա՛նոնց որ բարի գործ.քերու մէջ համբերութեամբ յարատեւելով՝ փառք ու պատիւ և անմահութիւն կը խնդրեն· (8) Բայց անոնց որ հակառակ են, ։և

։ Եզ· լդ· 6։—։ Ես· Լ· 18։ բ Պետ· գ· 9, 15։—։բ Օր· լբ· 35։ Յակ· ե· 3։—։Յոբ· լդ· 11։ Սաղ· կբ· 12։ Առակ· իդ· 12։ Երեմ· ԺԷ· 10։ լբ· 19։ Մատ· ԺԶ· 27։ ԳԼ· Ժդ· 12։ ա Կոր· գ· 8։ բ Կոր· ե· 10։ Յայտ· բ· 23։ ի· 12։ իբ· 12։—։Յոբ· իդ· 13։

ուելով նորէն կը հարցնէ· Եթէ Աստուծոյ ճշմարտութիւնը, այսինքն իր խոստումները կատարելու մասին Աստուծոյ հաւատարմութիւնը, աւելի յայտնի կ'ըլլայ իմ ստութեամբս, այսինքն իմ ուխտական պարտաւորութեանցս անհաւատարիմ ըլլալովս, այլ եւս ինչո՞ւ համար դատապարտուիմ։ Հմր· 7։ Առաքեալն այս առարկութեան պատասխանելով, այս սկզբամբ, կ'ըսէ, կրնար ըսուիլ «Զարը դործենք՝ որ բարին գայ։»

Առաքելոյն հակառակորդներէն ոմանք կ'ամբաստանէին որպէս թէ նոյն իսկ Պօղոս այնպէս կ'ըսէր· բայց Առաքեալն արհաբար կը հերքէ այս ամբաստանութիւնը։

Հրեայն տակաւին կը փառաբանէ ըսելով· Ուրեմն մենք ինչ առաւելութիւն ունինք հեթանոսներէն։ Հմր· 9։ Ասոր կը պատասխանուի թէ, Այս քննութեան տակ գտնուած խնդրոյն նկատմամբ բնաւ առաւելութիւն չունինք Հրեայք, քանզի ամէնքն ալ մեղաւոր են, ինչպէս որ Հին Կտակարանին մէջ ըսո բաւականին ցուցուած է։ Հմր· 10—18։

Սուրբ գիրք եւ իրողութիւնք կը վկայեն թէ բոլոր աշխարհ, Հրեայ եւ հեթանոս, Աստուծոյ առջեւ յանցաւոր են (հմր· 19), եւ թէ ոչ ոք կրնայ արդարանալ կամ փրկուիլ օրէնքին գործքերովը, քանզի օրէնքը միայն մարդոյ մեղաւոր ըլլալը կը յայտնէ, եւ կը դատապարտէ զանոնք վոխանակ արդարացնելու։ Հմր· 20։

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Հմր· 1, 2։ «Ուստի։» Թէեւ հեթանոսները գիտեն թէ որն է ուղիղը, բայց եւ այնպէս ամբաւրըշտութիւն կը գործեն (Գլ· Ա· 32)· դուն ալ, ով մարդ, թէ հեթանոս, թէ Հրեայ, թէ Քրիստոնեայ, որ կը դատապարտես այսպիսի ամբարիշտ գործքերը, քու անձիդ դէմ վճիռ կուտաս, «վասն զի դուն ալ... նոյն բաները կ'ընես։» «Նոյն բաները։» Ոչ թէ քուն իսկ նոյն գործքերը, ինչպէս կառապաշտութիւն (Գլ· Ա· 23) եւայլն, այլ այն գործքերուն չափերը, եւ ունիս նոյն չար բնաւորութիւնը։

Հմր· 3։ Մինչ մարդիկ կը դատապարտեն ուրիշները, կը կարծեն թէ իրենք որ նոյն կամ նոյնչափ չարիք կը գործեն, ազատ պիտի մնան դատապարտութենէ, բայց չարաչար կը խաբուին։

Հմր· 4։ «Կ'արհամարհես։» Ոչ միայն ճշմարտութեան անհնազանդ ու անիրաւութեան հնազանդած՝ բարկութիւն և սրտմտութիւն, (9) Նեղութիւն և տառապանք պիտի ըլլայ ամէն մարդու վրայ որ չար կը գործէ, ։առաջ Հրէային ու եւքը Յոյնին։ (10) ։Իսկ փառք ու պատիւ և խաղաղութիւն ան ամենուն որ բարի կը գործէ, առաջ Հրէային ու եւքը Յոյնին։ (11) Վինչու որ Աստուծոյ քովը աչառութիւն չկայ։ (12) Քանզի անոնք որ առանց օրէնքի մեղք գործեցին, առանց օրէնքի պիտի կորսուին· և անոնք որ օրէնքի տակ մեղք գործեցին, օրէնքով պիտի դատուին, (13) (։Վինչու որ չէ թէ օրէնքը

ԳԼ· ա· 18։ բ Թես· ա· 8։—։Ամոս· դ· 2։ Ղուկ· ժբ· 47, 48։ ա Պետ· դ· 17։—։ա Պետ· ա· 7։—։բ Օր· ժ· 17։ բ Մն· ժԹ· 7։ Յոբ· լդ· 19։ Գոր· ժ· 34։ Գաղ· բ· 6։ Եփես· գ· 9։ Կող· գ· 25։ ա Պետ· ա· 17։—։Մատ· է· 21։ Յակ· ա· 22, 23, 25։ ա Յովհ· գ· 7։

սիրուած եւ ընտրուած ժողովուրդն են, այլ այս պատճառաւ մանաւանդ քան զայլս աւելի արագ եւ աւելի ահարկու կերպով պիտի դատապարտուին։ Այսպէս պիտի ըլլայ նաեւ անոնց դատապարտութիւնը որ Քրիստոնէի անունն ունին, եթէ Հրէից պէս գործեն։—«Աստուծոյ քովը աչառութիւն չկայ։» Գործ. ժ· 34, 35։

Հմր· 12։ «Առանց օրէնքի։» Իմաստիր Մովսէսի ձեռքով տրուած գրաւոր օրէնքը։ Հեթանոսք իրենց օրէնքովը դատուելով կը պարզուին, վասնզի գիտութեամբ կը մեղանչեն այն օրէնքին դէմ։

Հմր· 13—15։ Քան հեթանոսաց վիճակը չարագոյն է Հրէիցը։ Ոչ

լսողները Աստուծոյ առջեւը արդար են, հապա օրէնքը կատարողները պիտի արդարանան: (14) Քանզի հեթանոսները որ օրէնք չունին՝ երբոր բնականաբար օրէնքին գործքերը կը գործեն, օրէնք չունենալով՝ իրենց անձերուն օրէնքը բուն իրենք կ'ըլլան. (15) Որ օրէնքին գործքը իրենց սրտին մէջը գրուած կը ցուցընեն իրենց խղճմտանքին վկայութեամբը, և իրենց խորհուրդներուն իրար յանդիմանելովը՝ կամ իրաւունք տալովը,) (16) Յն օրը որ Աստուած մարդոց ծածուկ բաները պիտի դատէ Յիսուս Քրիստոսի ձեռքովը՝ հիմ ւաւետարանիս համեմատ:

(17) Ահա դուն Հրէայ ըսուիս ես, ու օրէնքին կը հանգչիս ես, ու Աստուծով կը պարծենաս, (18) ւնե՛ւ անոր կամքը գիտես, ու տարբեր բաները կը ընտրես՝ օրէնքէն խրատուած ըլլալով. (19) Եւ քու ւանձիդ վրայ վստահութիւն ունիս՝ թէ կոյրերուն առաջնորդ ես, խաւարածներուն լոյս, (20) Անմիտներուն խրատ տուող, մանկտւոյց վարժապետ, ու թէ դիտութեան ու ճշմարտութեան կերպարանքը օրէնքէն ունիս: (21) Ւսկ արդ՝ դուն որ ընկերիդ կը սորվեցընես, քու անձիդ չե՞ս սորվեցներ. որ կը քարոզես դողութիւն չընել, — Ցես. խե. 25, խը. 2: Յովհ. ը. 41: — Ցբ Օր. դ. 8: Սաղ. ճխե. 19, 20: — Յ Փիլ. ա. 10: — Ն Մատ. ժբ. 14: իգ. 16, 17, 19, 24: Յովհ. Թ. 34, 40, 41: — Է Գլ. Ղ. 17: բ Տիմ. ա. 13: գ. 5: — Սաղ. ծ. 16, ևն: Մատ. իգ. 3, ևն:

թէ օրէնքը լսելը, այլ օրէնքին հնազանդելը կը փրկէ, եւ Հրեայք օրէնքին չհնազանդելով մեծագոյն լուսոյ դէմ եւ արքունեան զօրաւորագոյն չարժառիթներու դէմ մեղանչեցին.—«Արդարանան» Տես մեկնութիւն Գլ. Գ. 22—26:

Այս երեք համարները Առաքեալին վաստաբանութեանը մէջ իրեւ միջանկեալ խօսքեր են, որ ազգու կերպով կը հաստատեն թէ հեթանոսները խիղճ ունին, եւ գիտեն բարին ու չարը որոշել բնական լուսով, ուսոր եւ Աստուած, նկատելով այս լոյսը որ ուղիղ գործելու մէջ առաջնորդ ըլլալու համար տրուած է անոնց, կ'ընդունի կամ կը մերժէ զանոնք իրենց բարի կամ չար վարուցքը համեմատ: Այլեւայլ մեծ մեղքերու համար հեթանոսները կը դատապարտեն զիրար, ապա յիրաւի կը դատապարտուին յատկանական արդարութեան օրէնքով զէթ այն մեղքերուն համար, նաեւ այնպիսի մեղաց համար որոնց դէմ նոյն իսկ անոնց խիղճը վկայութիւն կու տայ: Իրաւամբ կը դատապարտուին նաեւ այն ոգիտութեան եւ խղճի թմրութեան համար որ անոնց մեղանչականութենէն յառաջ կու գան:

Հմբ. 16: Տես լուսանցքին վկայութիւնները:

Հմբ. 17—24: Առաքեալը հոս իր վաստաբանութիւնը սաստկութեամբ կ'ուղղէ այն Հրէից դէմ որ իրենց գիտութեանը եւ մեծամեծ առաւելութեանցը վրայ կը պարծէին, բայց մանաւանդ այս բաներուն համար աւելի մեղապարտ էին: — «Ինչպէս որ գրուած է:» Տես լուսանցքին վկայութիւնները:

Հմբ. 25—29: Հոս ցուցուած է թէ կրօնական արարողութեանց եւ արտաքնութեանց վրայ Հրէից վստահութիւնն անհիմն էր: Միակ բանը որուն կը նայի Աստուած՝ սրտի հնազանդութիւնն է: Եթէ հեթանոսն ունի սրտի այս հնազանդութիւնը, այնպէս ընդունելի է Աստուծոյ, ինչպէս պիտի ըլլար, եթէ թլփատուած եւ Մովսիսական բոլոր օրէնքը պահած ըլլար: Եթէ թլփատեալ Հրեայն այս հնազանդութիւնը չունի, քան անթլփատ հեթանոսը լաւագոյն չէ: Ինչ որ

կը գողնա՞ս. (22) Որ կ'ըսես չնութիւն չընել, չնութի՞ւն կ'ընես. Որ կը զզուիս կուռքերէն, սրբապղծութի՞ւն կ'ընես. (23) Որ օրէնքով կը պարծենաս, օրինազանց ըլլալով՝ զԱստուած կ'անարգե՞ս: (24) Ինչու որ Աստուծոյ անունը ձեր պատճառովը հեթանոսաց մէջ կը հայհոյուի՞, ինչպէս որ գրուած է:

(25) Արդ՝ թլփատութիւնը շահ կ'ունենայ, թէ որ օրէնքը պահես. իսկ թէ որ օրէնքին դէմ յանցաւոր ես, քու թլփատութիւնդ անթլփատութիւն եղաւ: (26) Ուստի թէ որ անթլփատութիւնը օրէնքին իրաւունքները պահէ, չէ՞ որ անոր անթլփատութիւնը թլփատութիւն պիտի սեպուի. (27) Եւ ի բնէ եղած անթլփատութիւնը օրէնքը կատարելով՝ պիտի դատապարտէ քեզ, որ գիրով ու թլփատութիւնով օրէնքին յանցաւոր ես: (28) Ինչու որ Հրեայ չէ ան որ դրսուանից է, և թլփատութիւն չէ ան որ դրսուանց մարմինով է. (29) Հապա Հրեայ ան է որ ներսուանից է, ու թլփատութիւն սրտինը՝ հոգիով, ու չէ թէ գիրով. որուն գովեստիւնը չէ թէ մարդոցմէ է, հապա Աստուծմէ:

ԳԼ. Գ

(1) Ուրեմն Հրէան ի՞նչ աւելի

Մատ. գ. 8: — Հմբ. 17: — Ը Թագ. ժբ. 14: Ես. ծբ. 5: Եղեկ. լզ. 20, 23: — Գաղ. ե 3: — Գոր. ժ. 34, 35: — Է Մատ. ժբ. 41, 42: — Մատ. գ. 9: Յովհ. ը. 39: ԳԼ. Թ. 6, 7: Գաղ. Ղ. 15: Յայտ. բ. 9: — Բ Պետ. գ. 4: — Փիլ. գ. 3: Կող. բ. 11: — ԳԼ. ե. 6: Բ Կոր. գ. 6: — Ա Կոր. դ. 5: Բ Կոր. ժ. 18: ա Թես. բ. 4:

ընած է Պօղոս Հրէին եւ թլփատութեան վրայ, նոյնը պիտի ըսէր հիմա, եթէ ողջ ըլլար, Քրիստոնէին եւ մկրտութեան արարողութեան վրայ. ինչու որ Քրիստոնեայ չէ ան որ դրսուանց է, եւ մկրտութիւն չէ ան որ դրսուանց մարմինով է, եւն: Պօղոս չուրանար թլփատութեան յարգը. նմանապէս պէտք չէ Քրիստոնէական խորհուրդները, այսինքն մկրտութիւնն ու եկրուներկան ընծրիքը, անարգ համարելով թողուլ. սակայն մեծապէս կարեւոր է անոնց ճշմարիտ նշանակութիւնը հասկնալ:

Բոլոր աշխարհ յանցաւոր է առաքեալին մէջ: Հմբ. 1—20

Հմբ. 1: Այս համարը հարցումէ առարկութին կողմանէ:

քան ունի, կամ թլփատութե-
նէն ի՞նչ չահ կայ։ (2) Շատ՝ ա-
մէն կերպով. պինտ առաջ ան՝
որ Աստուծոյ պատգամները ա-
նոնց հաւատացուեցաւ։ (3) ᵉԲան-
զի թէ որ անոնցմէ ոմանք չհաւա-
տացին, ի՞նչ. ᶠմիթէ անոնց
անհաւատութիւնը Աստուծոյ
հաւատարմութիւնը կը խափա-
նէ. ᵍքաւ լիցի։ (4) Սակայն
ʰԱստուած ճշմարիտ թողլլայ,
ուստի բոլորը մարդիկ՝ սուտ. ինչ-
պէս որ գրուած է, ⁱՈր քու
խօսքերուդ մէջ արդար ըլլաս,
և դատուելու ատենդ դուն
յաղթես։ (5) Ուրեմն թէ որ մեր

ա Բ Օր. դ. 7, 8։ Յաշ. ճխէ. 19,
20։ Գլ. բ. 18։ Թ. 4։ — բ Գլ. ժ.
16։ Եբր. դ. 2։ — գ Թուս. իգ. 19։
Գլ. Թ. 6։ ժա. 29։ բ Տիմ. բ. 13։

անիրաւութիւնը Աստուծոյ ար-
դարութիւնը յայտնի կը ցու-
ցընէ, ի՞նչ ըսենք. արդեօք ա-
նիրա՞ւ է Աստուած որ էր բար-
կութիւնը վրանիս կը բերէ.
(6) (ᵈՄարդկօրէն կ'ըսեմ.) քաւ
լիցի. ᵉհապա թէ չէ՝ ի՞նչպէս
Աստուած պիտի դատէ աշ-
խարհը։ (7) Ինչու որ եթէ Աս-
տուծոյ ճշմարտութիւնը իմ
ստութիւնովս կ'աւելնայ իր
փառքին համար, ալ ես ինչո՞ւ
մեղաւորի մը պէս կը դատուիմ։
(8) Եւ ինչո՞ համար պէտք չէ ըսել,
ինչպէս որ ոմանք մեր վրայ չա-
րախօսութիւն ընելով՝ կ'ըսեն

— դ Յոբ. խ. 8։ — ե Յովէլ. գ. 33։ —
զ Յաշ. կբ. 9։ ճժզ. 11։ — է Յաշ.
ծա. 4։ — ը Գլ. ղ. 19։ Գաղ. գ. 15։
— թ Ին. ժբ. 25։ Յոբ. ը. 3։ լդ. 17։

մամբ ալ մարդ կրնայ ընել հե-
տեւեալ համարներուն հարցումը
թէ,

Հմբ. 7, 8։ Ալ ես, կամ ուրիշ
մը ինչու համար մեղաւորի պէս
կը դատուինք։ Եւ ինչու համար
չարը չընենք որ բարին գայ, նախ-
նի Քրիստոնեայք ՚ի զուր ամբաս-
տանեալ էին թէ այս սկզբունքը
կ'ընդունէին, բայց Պօղոս զայրաց-
մամբ կը հերքէ այս ամբաստանու-
թիւնը։

Եթէ մարդիկ կը խորհին թէ
բարի նպատակ մը կ'արդարացնէ
ստութիւնը, խաբէութիւնը, նեն-
գութիւնը, հալածումը կամ ուրիշ
ո եւ իցէ բան որ ինքնին չար է,
չարչար կը սխալին։ Բարի հե-
տեւանք մը չի կրնար չարը բարի
ընել։ Ձիղուխիներուն կամ ուրիշ
քրիստոնեայ ըսուածներուն առա-
ծը թէ, Մեղք մը որ եկեղեցւոյն
եւ Աստուծոյ փառքին համար կը
գործուի՝ բարի է, շատ սխալ
վարդապետութիւն է։ Եւ այսպէս

թէ մենք կ'ըսենք, ᵏՋարը գոր-
ծեն որ բարին գայ. որոնց
դատապարտութիւնը իրաւունք
ով է։

(9) Ուստի ալ ի՞նչ ըսենք. բա-
նով մը աւելի՞ ենք հերքանոնէ-
ըն. իրաւ որ բանով մըն ալ չէ.
ինչու որ առաջ մեղադրեցինք
Հրէաները և հեթանոսները ˡթէ
ամէնքը մեղայ տակ են. (10)
Ինչպէս որ գրուած է թէ ᵐՈր-
դար մը չկայ՝ ոչ մէկ հատ մը.
(11) Մէկը չկայ որ հասկընայ,
մէկը չկայ որ ⁿԱստուած փըն-
տռէ։ (12) Ամէնքը խոտորեցան,
մեկտեղ անպիտան եղան. աղե-
կութիւն ընող մը չկայ, մէկ մըն
ալ չկայ։ (13) ᵒԱնոնց կոկորդը
բաց գերեզման է. լրնոց լե-
զուովը նենգաւոր եղան. ᵖիժե-
րու թոյն կայ անոնց շրթունք-

ᵏԳլ. ե. 20։ ղ. 1, 15։ — ᵏ Հմբ.
23։ Գաղ. գ. 22։ — ᵐ Յաշ. ժգ. 1,
2, 3։ ծգ. 1։ — ⁿ Յաշ. ե. 9։ Երեմ.
ե. 16։ — ᵒ Յաշ. ճխ. 3։ — ᵖ Յաշ. ժ.
7։ — ᵍ Առակ. ա. 16։ Ես. ծթ. 7,
8։ — ᵗ Յաշ. լղ. 1։ — ᵘ Յովէլ. ժ.
34։ ժե. 25։ — ᵛ Յոբ. ե. 16։ Յաշ.
ճէ. 42։ Եզեկ. ժզ. 63։ Գլ. ա.
20։ բ. 1։ — ʷ Հմբ. 9, 23։ Գլ. բ.
2։ — ˣ Յաշ. ճխգ. 2։ Գոր. ժգ. 39։
Գաղ. բ. 16։ գ. 11։ Եփես. բ. 8,
9։ Տիտ. գ. 5։ — ʸ Գլ. է. 7։

ներուն տակը. (14) ᵍԱնոնց
բերանը անէծքով ու դառ-
նութեամբ լեցուն է. (15) ᵗՈ-
նոնց ոտքերը չուտ են արիւն
թափելու. (16) Կործանումի
և թշուառութիւն կայ իրենց
ճամբաներուն մէջը. (17) Եւ
խաղաղութեան ճամբան չճանչ-
ցան։ (18) ᵘԱստուծոյ վախը
չկայ անոնց աչքերուն առջեւն։
(19) ᵛԱկայն գիտենք որ օ-
րէնքը ինչ որ կ'ըսէ, անոնց
կ'ըսէ՝ որ օրէնքին տակն են.
ʷորպէս զի ամէն բերան դոց-
ուի, ˣև բոլոր աշխարհ դատա-
պարտուած ըլլայ Աստուծոյ
առջեւը։ (20) ʸԻնչու որ անոր
առջեւը մէկ մարմին մը պիտի
չարդարանայ օրէնքին գործ-
քերովը, քանզի ᵃօրէնքովէ մեղ-
քը ճանչնալը։

դործողն ով որ ըլլայ, յիրաւի
կը դատապարտուի։

Հմբ. 9—18։ Ինչ որ առաջ Հրէ-
յից համար ըսուած էր՝ հոս կը կրկ-
նուի, եւ Հին կտակարանէն վկա-
յութիւններ յառաջ բերուած են
զայն հաստատելու։ Տես լու-
սանցքին վկայութիւնները։ Ա-
յս վկայութիւններէն ոմանց բառերը,
խօսքին կապակցութեանը չյարմար-
ցուելու համար, քիչ մը փոխուած
են, բայց իմաստը փոխուած չէ։
Այս ընդհանուր եւ զօրաւոր խօս-
քերը յառաջ բերուած են ցուցնե-
լու համար թէ ինչ է մարդկային
բնութիւնը, եւ ինչ է բովանդակ
աշխարհի վիճակը, թէեւ աստ-

ուածային ճշմարտութեան զօրու-
թեամբ եւ Աստուծոյ հոգւովը
ներշնչուած մարդոց մէջ այս վի-
ճակը միակերպ չար չէ։

Հմբ. 19, 20։ Հոս մէջ կը բեր-
ուի վերը ապացուցուած եզրակա-
ցութիւնը, այսինքն թէ բոլոր
մարդկային ազգն իրաւամբ Աս-
տուծոյ դատապարտութեանը տակ
է, եւ ինքզինք արդարացնե-
լու միջոց չունի։ Հոս օրէնք բա-
ռը կը նշանակէ ոչ միայն Աստու-
ծոյ գրաւոր յայտնութիւնը, այլեւ
մարդուս խիղճը։ Գլ. Բ. 14, 15։
Ամէն մարդ յանցաւոր է այս երկու
օրէնքէն մէկուն կամ միւսին, եւ
կամ երկուքին դէմ միանգամայն։

Օրէնքը չի կրնար զմարդիկ անոնց բնական վիճակին մէջ փրկել՝ զանոնք անմեղ հրաժարակելով, այլ միայն կը յայտնէ անոնց մեղքերն ու դատապարտութիւնը։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՓՐԻՍՏՈՍԻ ՀԱԻԱՏՏՅՈՂՔ ԹԷ ՀՐԵԱՅԻ ԹԷ ՀԵԹԱՆՈՍԻ ՋՐԻ ՇՆՈՐՀՔՈՎ Կ'ԱՐԴԱՐԱՆԱՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԱՌՋԵԻ

ԳԼՈՒԽ Գ· 21—31

(21) Բայց հիմա առանց օրէնքի Աստուծոյ արդարութիւնը յայտնուած է, օրէնքէն ու մարգարէներէն վկայուած ըլլալով։ (22) Յիսուս Քրիստոսի հաւատքէն է՝ ամէն հաւատացողներուն ու անոնց ամենուն վրայ կ'ըլլայ. Էքանչի խտրութիւն չկայ։ (23) Ինչու որ ամէնքը մեղք գործեցին, և Աստուծոյ փառքէն պակսած են։ (24) Եւ անոր շնորհքովը ձրի կ'արդարանան Յիսուս Քրիստոսով եղած փրկութեամբը։

ա ԳԼ· գ ։ —Է ԳԼ· ժ· 12 ։ Գաղ· գ· 28 ։ կող· գ· 11 ։ — ե Հմր· 9, ԳԼ· ժա· 32 ։ Գաղ· գ· 22 ։ — ըԳԼ· գ· 16 ։ Եփես· բ· 8 ։ Տիտ· գ· 5, 7, —Է Մատ· ի· 28 ։ Եփես· ա· 7 ։ կող· ա· 14 ։ ա Տիմ· բ· 6 ։ Եբր· թ· 12 ։ ա Պետ· ա· 18, 19 ։ — ըԼեւ· ժզ· 15 ։ ա Յովհ· բ· 2 ։ գ· 10 ։ —բկող· ա· 20 ։ — ցԳոր· ժգ· 38, 39 ։ ա Տիմ· ա· 15 ։ — ըԳոր· ժէ· 30 ։ Եբր· թ· 15 ։

Համառօտութիւն

Առաքեալը ցուցուցած ըլլալով թէ բոլոր մարդիկ կորսուած են, քանզի ամէնքը մեղաւոր են եւ թէ օրէնքին հնազանդելով չեն կրնար փրկութիւն գտնել, հիմա կը ցուցընէ թէ ձրի արդարութիւն մը յայտնուած է Աւետարանով, իբրեւ մի միայն միջոց մարդուս փրկութեանը։ Առաջ ալ Հին Կտակարանին մէջ յայտնուած էր այս (Հմր· 21 եւ ԳԼ· Ա· 2), բայց հիմա զայն աստանալ հնարաւոր եղած է Քրիստոսով ամէն մարդու, թէ՛ Հրէի թէ՛ հեթանոսի, առանց խտրութեան։ Հմր· 22—24։ Քրիստոս իր արեամբը ըրաւ այնպիսի արդիւնաւոր քաւութիւն մը, որ անով թէ հին օրինաց ժամանակ մեղայ թողութիւն կ'ըլլար, եւ թէ ամէն ապաշխարող հաւատացեալը կը փրկուի հիմա Աստուծոյ այս նոր եւ փառաւորագոյն անտեսութեանը տակ, ուր Աստուծոյ արդարութիւնը տիեզերաց առջեւ կը փառաւորուի չարչարանօք եւ մահուամբ Որդին Աստուծոյ կրեց մարդուս փրկութեանը համար։ Հմր· 25, 26։

Ուրեմն խափանուած է անոնց պարծանքը որ կ'ըսեն թէ մարդ իր անձնական արժանաւորութեամբը փրկութիւն կը գտնէ, քանզի արդարութիւն մը որ հաւատքով միայն կ'ըլլայ՝ ի հարկէ չնորհք է, եւ ի բնէ հակառակ է այն արդարութեան որ գործքերով կ'ըլլայ։ Հմր· 27, 28։ Աստուած միեւնոյն յարաբերութիւնն ունի թէ՛ Հրէից եւ թէ՛ հեթանոսաց հետ, զանոնք հաւասարապէս եւ անոնց հաւատքին միջոցով միայն կ'արդարացընէ։ Հմր· 29, 30։ Սակայն աւսով կը խափանուի՞ն Աստուծոյ օրէնքը, եւ ինչ որ Հին Կտակարանը կը սորվեցնէ։ Քաւ լիցի, այլ անոնց ճշմարիտ նպատակը եւ նշանակութիւնը կը կատարուի։ Հմր· 31։

Մեկնութիւն

Հմր· 21։ «Հիմա» Աւետարանին նոր անտեսութեան առնելը։ —«Յայտնուած է։» Աստիքն որոշ եւ կատարեալ կերպով յայտնուած է։ —«Վկայուած ըլլալով։» Տես Ղուկ· իդ· 27։ Գործ· իշ· 22։ Յովն· ե· 39, 46։ Մատ· ե· 17, եւայլն։

(25) Որ զանիկա առաջուց սահմանեց Աստուած՝ քաւութիւն ըլլալու հաւատքով, Աստուծոյ երկայնմտութեան առնելը առաջուց գործուած մեղքերուն թողութիւն տալովը՝ իր արդարութիւնը ցուցընելու համար։ (26) Այսինքն իր արդարութիւնը ատ ժամանակիս մէջ ցուցընելու համար, որ ինքը արդար ըլլայ, եւ հաւատացողը Յիսուսի արդարացընէ։

Հմր· 22—26։ Այս համարներն Աւետարանին մեծ վարդապետութիւնը կը պարունակեն։ Փրկութիւնը որ՛ի Քրիստոս հաւատով՝ բոլոր մեղաւորներուն կը մատուցուի առանց խտրութեան։ Այս փրկութիւնը հիմնուած է Քրիստոսի մահուան վրայ որ Աստուծոյ որոշմամբը եղաւ, այնպէս որ երբ Աստուած զղջացեալ հաւատացեալին ներում կը շնորհէ եւ զայն կ'արդարացընէ, Աստուած արդար կ'ըլլայ, եւ անոր արդար ըլլալը կը տեսնուի։

«Կ'արդարանան։» Այս բառին երբայեցերէնն ու յունարէնը ընդհանրապէս կը ցուցնեն մարդուն օրինաց առջեւ անմեղ համարուիլը։ Ըստ այսմ դատաւոր մը կ'արդարացնէ ամբաստանեալ մը, այսինքն կը վճռէ թէ անմեղ է, երբ անոր օրինաց դէմ յանցաւոր չըլլալը կը ցուցուի։ Այսպէս ըսուած է, «Դատաւորները ... իրաւունք ունեցողը արդարացընեն, ու յանցաւորը դատապարտեն։» Բ Օր· իե· 1։ «Որոնք կաշառքի համար ամբարիշտը կ'արդարացընեն։» Եսա· ե· 23։ Տես նաեւ Առակ· ժէ· 15։ Ել· իգ· 7։ Գ Թագ· Ը· 32։ Յոբ· թ· 20։ ժգ· 18։ նա· ծգ· 11։ Մատ· ժԱ· 19։ Հռոմ· գ· 4։ Ա Տիմ· գ· 16։ Ղուկ· ժԶ· 15։ Աստուած կ'արդարացնէ մեղաւորը ներելով անոր մեղքերը, եւ անոր հետ այնպէս վարուելով որպէս թէ մեղանչած չէր, եւ ասիկա կ'ընէ Քրիստոսի անուանը համար, երբ մեղաւորը Քրիստոսի կը հաւատայ։ Հմր· 26։ ԳԼ· Ե· 1։ Սրբացումը, այն է բուն սրբութիւն կամ արդարութիւն ստանալը, արդարացման եռեւէն կուգայ իրրեւ անոր պտուղը, եւ կը ցուցնէ թէ արդարացում եղած է· քանզի ոչ ոք որ մեղքը կը սիրէ ու կը գործէ՝ արդարացած է։ Տես Զ· գլխոյն մեկնութիւնը եւ յակ· Բ· 14—26 համարները։ Արդարացումը, որ ներում եւ Աստուծոյ առջեւ Քրիստոսով ընդունելութիւն գտնել է, բովանդակ եւ իսկոյն կը կատարուի· սրբացումը, որ մաքրարար գործողութիւն է, աստիճանաբար եւ չարունակ է։ —«Զրի։» Առանց գնոյ, այսինքն առանց մեղաւորին արժանաւորութեան, կամ առանց անկէ բան մը պահանջուելու։ —«Փրկութեամբը։» Ինչպէս որ գերի մը կ'ազատուի, երբ անոր վըր-

և արդարացընէ ցիսուսի հաւատքէն եղողը։ (27) ‡Ուրեմն ո՞ւր մնաց պարծենալը· խափանեցաւ. ո՞ր օրէնքէն, գործքերո՞ւն օրէնքէն· չէ, հապա հաւատքի օրէնքէն։ (28) Ինչու որ կը սեպենք †թէ մարդը հաւատքով կ'արդարանայ առանց օրէնքին գործքերուն։

‡ Գլ· բ· 17, 23։ գ· 2։ ա կոր· ա· 29, 31։ Եփես· բ· 9։ — † Գոր· ԺԳ· 38, 39։ Հմր· 20, 21, 22։ Գլ· բ· 3։ Գաղ· բ· 16։ — ⁂ Գլ· ժ· 12, 13։ Գաղ· գ· 8, 20, 28։

(29) Միթէ Աստուած միայն Հրէաներո՞ւնն է ու հեթանոսներունը չէ՞· այո, հեթանոսներունն ալ։ (30) Որովհետև Աստուած մէկ է՝ որ թլփատութիւնը հաւատքէն կ'արդարացընէ, և անթլփատութիւնը՝ նոյն հաւատքով։ (31) Ուստի մենք հաւատքով օրէնքը կը

կանքը, այսինքն ազատութեան դինը, կը վճարուի։ Քրիստոս, ոչ թէ մեղաց դերի մարդը կամ անոր տեղ ուրիշ մը, վճարեց այս փրկանքը։ — «Քաւութիւն ըլլալու անոր արեանը հաւատքով։» Տապանակին կափարիչը Քաւութիւն կ'ըսուէր։ Ասիկա զուտ ոսկւով պատած էր (ել· Խե· 17)· անոր վրայ քերովբէք իրենց թեւերը տարածած էին (ել· Խե· 20), եւ անկէ, իբրեւ իր երկրաւոր աթոռէն, կը խօսէր Եհովան իր ժողովուրդին փոխանորդներուն հետ։ Բազդատէ ել· Խե· 22 համարը Լէ· 6—9 համարներուն հետ։ Քահանայապետը տարին մէկ անգամ կը մանէր Սրբութիւն Սրբութեանց ուր էր տապանակը (եբր· Թ· 7), եւ հոն Քաւութեան վրայ արիւն կը սրսկէր որ ժողովուրդին մեղքերուն համար Աստուծոյ հետ հաշտութիւն ընէր։ Ղեւ· ԺԶ· 1—19։ Այս քաւութիւն բառին ցուներէնը կը նշանակէ նաեւ քաւութեան ղոհ կամ պատարագ։ Այս է այս բառին ամենէն վայելուչ նշանակութիւնը հոս եւ ընդհանրապէս Նոր Կտակարանին մէջ։ Քրիստոս թէ քահանայապետ էր մեղքի համար թէ պատարագ։ Եբր· Բ· 17 եւ Ը· եւ Թ· գլուխները։ Յովհ· Ա· 29։ Ա Կոր· Ե· 7։ Անոր աբիւնը մեր փրկանքն է։ Մատ· Ի· 28· Ի Զ· 28։—«Արդար»։ Պէտք է որ

Աստուած իր արդարութիւնը պահէ եւ յարգէ այն աստեն անգամ որ իր ողորմութիւնը կը ցուցնէ։

Հմր· 27, 28։ Հրեայք կը սիրէին պարծենալ թէ Աստուծոյ ընտիր ժողովուրդ են։ Ամէն տեղ մարդիկ կը պարծենան իրենց այն գործքերուն համար զորս բարի կը համարին։ Բայց Աւետարանին մէջ յայտնուած փրկութեան գաղափարը կը ցուցնէ թէ բոլոր այսպիսի պարծանքներ մնոտի են։ Ինչպէս որ գործելը պատճառ չէ կենդանութեան, այլ անոր պտուղը եւ ապացոյցն է, նոյնպէս մեղաւորին բարի գործքերը պատճառ չեն անոր արդարանալուն եւ հոգեւոր կեանք ստանալուն։ Մեղաւորը հաւատքով, առանց օրէնքի գործքերուն, արդարացած ըլլալով, հոգեւոր կեանք կը ստանայ եւ կը ցուցնէ թէ ստացած է այս հոգեւոր կեանքը Աստուծոյ հնազանդելով եւ սիրոյ գործքեր ընելով։ Տես Զ· եւ Ը· գլխոց մեկնութիւնը։ Ուստի պարծենալու տեղի չկայ։

Հմր· 29, 30։ Աստուած նոյն է Հրէից ու հեթանոսաց, եւ անոր առջեւը չնորհք գտնելու միայն մէկ ճամբայ կայ, այն է հաւատքը։

Հմր· 31։ Տես Մատ· Ե· 17։ Հաւատքով արդարանալու վարդապետութիւնը կը ցուցնէ եւ կը հաստատէ օրէնքին ճշմարիտ նպատակը։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

ՀԱԻԱՏՔՈՎ ԱՐԴԱՐԱՆԱԼՈՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ՅԱՅՏՆՈՒԱԾ Է

ԳԼՈՒԽ Դ· 1—25

խափանե՞նք· քաւ լիցի· հապա օրէնքը կը հաստատենք։

ԳԼ· Դ

(1) Ուրեմն ի՞նչ պիտի ըսենք

⁂ Ես· ծա· 2։ Մատ· գ· 9։ Յովհ· բ· 33, 39։ բ Կոր· ժա· 22։

Համառօտութիւն

Դ· գլխոյն մէջ Առաքեալը կը հաստատէ հաւատքով արդարանալուն վարդապետութիւնը վկայութիւն բերելով Աստուծոյ վարմունքէն Աբրահամու հետ· քանզի Աբրահամ արդար համարուեցաւ իր հաւատքին եւ ոչ թէ իր գործքերուն համար։ Հմր· 1—3։ Գործքի փոխարէն բան մը տալ պարտք վճարել է ոչ թէ չնորհք ընել։ Հմր· 4։ Առաքեալը մէկ կը բերէ նաեւ Դաւթի խօսքը թէ, երանի ան մարդուն, զոր Տէրը կ'արդարացընէ անոր մեղաց ձրի թողութիւն տալով։ Հմր· 5—8։ Աբրահամ ունէր այս երանութիւնը յառաջ քան զթլփատութիւնն, ուստի եւ միայն թլփատուած մարդուն արժանութիւնը չէ այս երանութիւնը։ Թլփատութիւնը տրուեցաւ Աբրահամու ի նշան անոր հաւատքով արդարանալուն եւ իրրեւ կնիք այն խոստմանց զոր առաւ Աբրահամ Աստուծմէ իր հայր հաւատացեալ, այսինքն իր կերպանդ օրինակ թէ՛ Հրէին եւ թէ հեթանոսին այն հոգեւոր օրինութեանց որ միայն հաւատքով կը ստացուին։ Հմր· 9—12։ Նոյնպէս այնուհետեւ ժառանգելու համար Աբրահամու

թէ դուա Աբրահամի երանելութիւնը վերաբերի միայն թլփատութեան, թէ նաեւ անթլփատութեան։ Հմր· 13։ Ինչու որ երթէ Աբրահամի գործքերով արդարացած ըլլար, էր— չէր պարծանք կ'ունենար, բայց

—⁂ Գլ· գ· 20, 27, 28։

եւ անոր սերունդին տրուած խոստումները օրինքէն առաջուընէն 430 տարի առաջ էին (Գաղ· Գ· 17), եւ այս խոստումները պիտի կատարուին ոչ թէ օրինքը պահողներուն, այլ անոնց որ Աբրահամու հաւատքին պէս հաւատք, այսինքն վճռակութիւն ունին յաւուած, իրրեւ կարող դրեթէ մեռեալ արդանդ մը որ ծնանելութեան յարմար ընելու (հմր· 13—22), եւ մեզ արդարացնելու համար յարուցանելու զՏէր Յիսուս որ իր քաւեալ էր։ Հմր· 23—25։

Մեկնութիւն

Հմր· 1։ Այս հարցումը կրնայ երկու մտօք առնուիլ, նախ՝ թէ ինչ գտաւ Աբրահամ որ մարմնոյ կողմանէ մեր նահապետն էր· երկրորդ՝ թէ ինչ գտաւ Աբրահամ մարմնոյ կողմանէ· եթէ վերջին մտք կ'առնուի, բաղդատէ այս համարը փիլ· Գ· 3, 4 եւ Գաղ· Գ· 3, եւայլն, հակառակութեան հետ։ —«Մեր»։ Այսինքն Հրէից։

Հմր· 2։ Գործքով արդարանալը պարծենալու պատճառ կու տայ· բայց Աբրահամ չունէր պարծենալու պատճառ, քանզի անոր արդարանալը հաւատքով էր, ոչ թէ գործքերով։ Տես Յակ· Բ· 14—26։

չէ թէ Աստուծոյ առջևը: (3) Ինչի՞ կ'ըսէ Աբրահամ Աստուծոյ հաւատայ, և ան իրեն արդարութիւն սեպուեցաւ: (4) Բայց ան որ գործ մը կ'ընէ, վարձքը չնորհքէ կ'ընդունի, այլ պարտքէ: (5) Իսկ ան որ չգործեր, բայց կը հաւատայ անոր՝ որ ամբարիշտը կ'արդարացընէ, անոր հաւատքը իրեն արդարութիւն կը սեպուի: (6) Ինչպէս որ Դաւիթ ալ կը ղրուցէ ան մարդուն երանութիւնը, որուն Աստուած արդարութիւն կը սեպէ առանց գործքերու: (7) Երանի անոնց, կ'ըսէ, որոնց անօրէնութիւնները ներուեցան, և որոնց մեղքերը ծածկուեցան: (8) Երանի ան մարդուն որ Տէրը մեղք չհաշուեր անոր: (9) Ուստի այս երանութիւնը թլփատութե՞ն վրայ է, թէ անթլփատութեան վրայ ալ. քանզի կ'ըսենք թէ Հաւատքը Աբրահամին արդարութիւն սեպուեցաւ: (10) Ուրեմն ինչո՞ր սեպուեցաւ. թլփատութե՞ն մէջ եղած ատենը, թէ անթլփատութեան մէջ. չէ թէ թլփատութեան մէջ, հապա անթլփատութեան. (11) Ու նշոյը թլփատութեան նշանը առաւ՝ էբլե անթլփատութեան ատենէն ունեցած հաւատքին արդարութեանը մէկ կնիքը մը, որ հիմա մկրտութիւնն է, ինչպէս որ Աբրահամու պատուիրուեցաւ թլփատութիւնը դնել նշան իր զաւկներուն վրայ: Մովսիսական օրինաց տակ Հրէից բոլոր ազգը սոյն կերպով Աստուծոյ հետ ուխտի մտաւ. ուստի եւ բովանդակ ժողովուրդը եկեղեցւոյ բոլոր առանձնաշնորհութեանց եւ խորհրդոց մասնակից եղաւ, եւ ամենուն զաւկները կը թլփատուէին: Բայց Աւետարանին անտեսութեանը ներքեւ այսպէս չէ: Հիմա եկեղեցին բազկանալու է այնպիսի անձերէ միայն որոնց սրտերը մաքրուած են Քրիստոսի վրայ հաւատքով (Գործ. ԺԵ. 8, 9), իրենք ալ իրենց մեղքերուն վրայ ճշմարտապէս ապաշխարած եւ ապաշխարութեան արժանաւոր պտուղներ բերած են (Մատ. Գ. 8—12), եղած են ընտրի ցեղ մը, սեպհական ժողովուրդ մը, սուրբ ազգ մը, եւ իրենց վարուքը կը քարոզեն անոր առաքինութիւնները որ կանչեց զանոնք խաւարէն Աստուծոյ սքանչելի լուսոյն: Ա. Պետ. Բ. 9, 10: Այսպիսի անձինք Աստուծոյ զաւկը-ներն ըսուելու արժանի են, քանզի Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտ եղած են կենդանի հաւատքով եւ հնազանդութեան ճշմարիտ հոգւով (Յովհ. Ա. 12, 13: Հռովմ. Ը. 9—14), ուստի եւ իրաւունք ունին եկեղեցւոյն մէջ ընդունուելու: Անոնք միայն՝ որ զաւանութիւն եւ ստոյգ վկայութիւն կու տան թէ վերոյիշեալ յատկութիւններն ունին, արժանի են ընդունուելու եկեղեցւոյն մէջ, եւ վայելելու անոր մանաւանդ արտօնութիւնները, որոց մին է զաւկները մկրտութեամբ Աստուծոյ նուիրել: Եթէ տղու մը հայրը կամ մայրն Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյն հետ ուխտի մտնելով աչերնական սեղանին մօտենալու իրաւունք ստացած չէ, կամ եթէ եկեղեցւոյ անդամ մը այն տղան որդեգրած չէ, տղուն մկրտութիւնը նշանակութիւն պիտի չունենայ, եւ համաձայն չէ Սուրբ Գրոց: Անոնք որ Քրիստոսինն են, Աբրահամէ են, ոչ թէ Մովսէսէ (Գաղ. Գ. 29), եւ մկրտութիւնը կը բռնէ թլփատութեան տեղը որ Աբրահամու հետ եղած ուխտին նշանն ու կնիքն էր: Ուստի մկրտութիւնը հաւատացեալ Աբրահամու հետեւորդներուն (Հռովմ. Դ. 12, 13), եւ անոնց զաւկներուն համար է, այսինքն այն զաւակաց համար որոնց ծնողքն Աբրահամու պէս, իրենց որդւոցը եւ իրենցմէ առքը իրենց տանը պիտի պատուիրեն, եւ անոնք արդարութիւն եւ իրաւունք ընելու համար Տէրոջը ճամբան պիտի պահեն: Ծնն. ԺԸ. 19:

Հմմտ. 12, 13: Տես Գլ. Թ. 6, 7: Գաղ. Գ. 28, 29: «Աչխարհը ժառանգելու:» Այն գերագոյն տէրութիւնը զոր Աբրահամ, իբրեւ

Եբ. Ժ. 6: Գաղ. Գ. 6: Յակ. Բ. 23: — Գղ. Ժա. 6: — Եյես. Խդ. 2: — Պաղ. Լբ. 1, 2: — Ես. Ժե. 10:

Հմմտ. 3—5: Աստուծոյ առջևը արդարացեալը կը նմանի այն մարդուն որ առայաւածք մը իբրեւ պարգեւ կ'ընդունի, առանց բան մը վճարելու: Մենք չենք կրնար զԱստուած մեզի պարտական ընել: Հարկ է որ փրկութիւնն ընդունինք իբրեւ չնորհք եւ ողորմութիւն. եւ փրկութիւնը Քրիստոսի միջոցով իբրեւ պարգեւ ընդունիլը հաւատք է:

Հմմտ. 8: «Մեղք չհեպեր:» Երբ Աստուած կը տեսնէ մեղքը, չի կրնար զայն իբր մեղք չնկատել եւ չատել, սակայն կրնայ ներել զայն, եւ մեղաւորին հետ վարուիլ իբրեւ անմեղի հետ:

Հմմտ. 11: «Նշան... կնիք.» Աբրահամ դեռ չթլփատուած արդարացաւ իր հաւատքովն, եւ աւաւ թլփատութիւնն իբր արտաքին նշան Աստուծոյ բարեկամ ըլլալուն: Թլփատութիւնը նաեւ տեսանելի կնիք էր Աստուծոյ ուխտին Աբրահամու հետ: Ծնն. ԺԷ. 10—14: Այսպէս թլփատութիւնը Մովսէսէն առաջ ըլլալով ունի նշանակութիւններ, որ տարբեր են այն նշանակութենէն որով կ'առնուի ըստ Մովսիսական օրինաց: Զոր օրինակ, կը յիշուի իբրեւ նշան մաքրութեան, հնազանդութեան, նուիրման եւ սրտի, չրմանց, ականջի, եւայլն, արդարութեան: Հռովմ. Բ. 29: Փիլ. Գ. 3: Ղեւ. ԻԶ. 41: Բ Օր. Ժ. 16: Ե. 6: Գործ. Է. 51: Քրիստոնէական ուսուցումեան տակ մկրտութիւնը թլփատութեան տեղը բռնած է, եւ Պօղոս Կող. Բ. 11, 12 համարներուն մէջ կը ցուցնէ թէ ասոնց երկուքն ալ միեւնոյն հոգեւոր նշանակութիւնն ունին: Ակնկ կը հետեւի թէ հիմա ալ անոնք, որ Աբրահամու պէս, Աստուծոյ հետ ուխտի կը մտնեն եւ Աստուծմէ կ'ընդունուին այն ուխտին, երբ իրենց զաւկներն Աստուծոյ կը նուիրեն, կրնան անոնց վրայ դնել այն ուխտին արտաքին նշանը եւ

Աբրահամին եղողներուն, հապա անոնց ալ՝ որ մեր հօրը Աբրահամին անթլփատութեան ատենի հաւատքին չափիներուն մէջը կը քալեն: (13) Ինչու որ Աբրահամին և անոր սերունդին՝ Աշխարհը ժառանգելու համար պրոմէսէ խոստումնքը չէ թէ

Ղուկ. ԺԹ. 9: Հմմտ. 12, 16: Գաղ. Գ. 7: — Ծն. ԺԷ. 4, եայլն: Գաղ. Գ. 29:

օրէնքով եղաւ, հապա հաւատքին արդարութիւնովը: (14) Քանզի եթէ օրէնքէն եղողները ժառանգ ըլլային, հաւատքը ունայն պիտի ըլլար, խոստմունքը պիտի խափանուէր: (15) Վասն զի օրէնքը բարկութիւն կը գործէ. քանզի ուր որ օրէնք չկայ, օրինազանցութիւն ալ չկայ: (16) Ասոր համար ՚ի՛ւրմէ ըլլալը հաւատքէն է, որ շնորհքով եղած ըլլայ, խոստմունքը հաստատուն ըլլալու համար բոլոր սերունդին, չէ թէ միայն անոր որ օրէնքէն է, հապա անոր ալ՝ որ Աբրահամին հաւատքէն է, ՚որ մեր ամենուն հայրն է, (17) (ինչպէս որ գրուած է թէ Զ՚ձեզ շատ ազգերու հայր ըրի,) Աստուծոյ առջևը, որուն ինքը հաւատաց, հան որ մեռելները կ՚ողջընէ, ու չեղած բաները, պատճառու պէս կը կանչէ: (18) Որ չյուսալու բանին յուսալ հաւատաց՝ թէ ինքը շատ ազգերու հայր պիտի ըլլայ, (ինչպէս որ ըսուեցաւ ալ, թէ Ձ՚ձու սերունդդ ատանկ պիտի ըլլայ,) (19) ու ինքը հաւատքի մէջ չկարացած՝ չնայեցաւ իր մարմնին արդէն մեռածի պէս ըլլալուն, (որովհետև ինքը հարիւր տարեկանի չափ էր,) ոչ ալ Սառային արգանդին մեռած ըլլալուն. (20) ու անհաւատութիւնով չտարակուսեցաւ Աստուծոյ խոստմունքէն, հապա հաւատքով զօրացած՝ Աստուծոյ փառք տուաւ, (21) ու իր մտքին մէջ հաստատ պահեց թէ ան որ խօսք տուաւ, ՚ինքը կարող է ընելու ալ: (22) Ասոր համար ի՛ր բեն արդարութիւն սեպուեցաւ: (23) Բայց չէ թէ միայն անոր համար գրուեցաւ որ իրեն սեպուեցաւ. (24) հապա մեզի համար ալ՝ որոնց պիտի սեպուի, ՚որ կը հաւատանք անոր որ մեռելներէն յարուցց մեր Տէր Յի-

ք Գաղ. գ. 18։—է ԳԼ. գ. 20, ե. 13. 20, է. 8. 10, 11։ ակոր. ժե. 56. բ կոր. գ. 7, 9. Գաղ. գ. 10, 19։ ա Յովհ. գ. 4։—Լ Ել. գ. 25։—ը Ես. ծա. 2։ ԳԼ. թ. 8։—թ Յն. ժե. 5։—ժ ԳԼ. բ. 11։ եփես. բ. 1, 5։—ի ԳԼ. թ. 25

հայր բոլոր հաւատացեալոց, ու Քրիստոս, իրրեւ խոստացեալ սերունդ Աբրահամու, վերջապէս պիտի ունենան բոլոր աշխարհի վրայ։ Բազմաթ. Գաւ. է. 27։

Հմր. 14—16։ Այս համարները մէջ Առաքեալը կը կրկնէ ինչ որ ըսած էր այս նիւթին վրայ. քանզի ըսուածները թէ կապն կարեւոր են եւ թէ ընդունուելու պայմանին։

Հմր. 17—25։ Աբրահամ հաւատքի երեւելի օրինակ է, քանզի չտարակուսեցաւ թէ Աստուած. ինչպէս որ ըսաւ, պիտի ընէր այն բանը որ անկարելի կը թուէր Աբրահամու, ուստի եւ առանց վարանելու խոստացաւ Աստուծոյ ձեռքէ, միանգամայն անոր կամքն ըրաւ։ — Քրիստոս մտնուան մասնուեցաւ քաւութիւն ընելու մեր մեղաց համար (տես մեկնութիւն Գլ. Գ. 22—26. տես նաեւ երբ, է.

ա կոր. ա. 28։ ա Պետ բ. 10։—ջ Յն. ժե. 5։—ճ Յն ժէ. 17։ ժը. 11։ Եբր. ժա. 11, 12։—ի Յաղ. ճժե. 3։ Ղեւտ. ա. 37, 45։ Եբր ժա. 19։ յ ԳԼ ժէ 4։ ա կոր. ժ. 6, 11։—ն Գոր. բ. 24։ ժգ. 3։

սուսը, (25) Ո՚ր որ մեր յանցանացը համար մատնուեցաւ, ու մեզ արդարացընելու համար յարուխիւն առաւ։

ջ Ես ծգ. 5, 6։ ԳԼ գ. 25։ ե. 6։ ը. 32 բ կոր. է. 21։ Գաղ. ա. 4։ ա Պետ. 26—28։ թ. 6—26։ Ա Պետ. Ա. 18, 19։ Յովհ. Ա. 29։ Մատ. ԻԶ. 28։ Ա Յովհ. Ա. 7։ Յայտ. Ա. 5։ ե. 9։ է. 14), եւ մեռելներէն յարուխիւն առաւ որպէս զի վկայուխիւն ըլլայ թէ անոր քաւութիւնն ընդունելի եղաւ Աստուծոյ

ՅՕԴՈՒԱԾ ԶՈՐՐՈՐԴ

ԱՐԴԱՐԱՑՄԱՆ ԵՐԱՆԱԻԷՏ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ Ե. 1—11

ԳԼ· Ե

(1) Ո՚ւստի մենք հաւատքով արդարացած ըլլալով Էսպաղաքութիւն ունինք Աստուծոյ հետ

– ես. լբ. 17։ Յովհ. ժգ. 33։ Գլ. գ. 28, 30։—բ Եփես. բ. 14։ Կող. ա. 20։

Համառօտութիւն

Առաքեալը մինչեւ հոս ցուցուցած ըլլալով Ա. Թէ բոլոր մարդիկ, Հրեայք եւ հեթանոսք, մեղաւոր են, Բ. Թէ ուրեմն ամէնքն ալ Աստուծոյ սուրբ օրէնքովը դատապարտեալ են, Գ. Թէ այս դատապարտութենէն ազատուելու միակ ճամբան շնորհքով է որ Քրիստոսի մահուամբն արդարութիւն կը բերէ եւ հաւատքով կը ստացուի, եւ Դ. Թէ ասիկա նոր վարդապետութիւն մը չէ, այլ Հին Կտակարանը կը սորվեցնէ զայն թէ խօսքով եւ թէ օրինակով. այնուհետեւ յառաջ կ՚երթայ Ե. գլխոյն մէջ ցուցնելու մեղաց թողութեան եւ արդարացման օրհնեալ պտուղները։ (1) Մեզ

թողութիւնն ու արդարացումը խաղաղութիւն կը բերեն Աստուծոյ ու մեզաւորին մէջտեղ որ առաջ իրարու հակառակ էին, եւ Քրիստոսի միջոցաւ մեզաւորը կը մօտեցնեն Աստուծոյ ներկայութեանը եւ անոր չնորհքին։ Ուստի եւ կրնանք ուրախանալ յուսալով թէ պիտի ընդունինք փառք եւ երանութիւն, իբր յաւիտենական պարգեւ Աստուծոյ։ Հմր. 1, 2։ (2) Ոչ միայն կը միխիթարուինք բոլոր վիշտերու մէջ, այլ եւ ուրախ ենք, համարելով այն վիշտերն իրրեւ հոգեւոր բարեաց միջոցներ։ Հմր. 3—5։ (3) Այս բոլոր բարեաց համար ապահովութիւն կը տրուի մեզի սա պատճառաւ որ, Քրիստոս մեզի համար մեռաւ մինչ մենք թշնամի եւ ապստամբ

մեր Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսի ձեռքովը. (2) Որուն միջոցովը ընդունեցինք հաւատքով աս շնորհքիս մտնելն ալ, որուն մէջը կեցեր ենք, և Աստուծոյ փառաց յուսովը կը պարծինք: (3) Եւ ոչ միայն այսքան՝ Հապա նաև նեղութիւններու մէջ կը պարծինք. Գիտնալով որ նեղութիւն

— ‡ Յովէլ. ժ. 9: ժգ. 6: Եփես. բ. 18: գ. 12: Եբր. ժ. 19: — ¶ Յհ Կոր. ժե. 1: — ‖ Եբր. գ. 6: — ‖ Մատ. ե.

էինք, եւ իր մահուանը զօրութեամբ մեզ Աստուծոյ հետ հաշտեցուց, եւ թերի չի թողուր այն գործը զոր սկսաւ: Հմր. 6—10: (4) Ուրեմն մենք, ամէն դարու հեթանոսքս, Քրիստոսով եղած հաշտութեան համար կրնանք հիմա ուրախանալ յԱստուած որ ինչպէս Հրէից նոյնպէս մեր Աստուածն է ուխտիւ: Հմր. 11:

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Հմր. 1: «Ուստի:» Առաքեալը կը ցուցնէ թէ ինչ կը հետեւի նախընթաց գլուխներուն մէջ հաստատուած վարդապետութենէն թէ մարդիկ հաւատքով կ'արդարանան, եւ ոչ ուրիշ կերպով: «Խաղաղութիւն Աստուծոյ հետ:» Աստուած խաղաղութիւն ունի մեզի հետ, եւ մենք խաղաղութիւն ունինք անոր հետ. ամէն հակառակութիւն եւ անմիաբանութիւն կը վերնայ Քրիստոսի գործքովը, երբ մենք զՔրիստոս կ'ընդունինք իբրեւ մեր Փրկիչը: Ասիկա ճշմարիտ է անոնց համար միայն որ արդեամբ հաւատացեալ են: Աստուծոյ հետ հաշտութիւնը կը բերէ խաղաղութիւն եւ հանգստութիւն՝ զԱստուած մեզմէ Թշնամի եւ մեղաւորաց դատաւոր նկատելով սարսափած մարդուն հոգւոյն, որ խռովայոյզ կրիւք եւ ներքին վէճերով պատակեալ է: Տես Ը. գլխոյն վերջի համարներուն մեկնութիւնը: Տես նաեւ ես. Լ.Ե. 17: Ծէ. 20: Գործ. ժ. 36: Եփ. Բ. 15—17: Յովհ. ժԴ. 27:

Հմր. 2: Ոչ միայն Աստուծոյ հետ

տուծոյ փառաց յուսովը կը պարծինք: (3) Եւ ոչ միայն այսքան՝ Հապա նաև նեղութիւններու մէջ կը պարծինք. Գիտնալով որ նեղութիւն կ'ունենանք, եւ իրրեւ խանդակաթ Հօր կը մօտենանք անոր, այլ եւ կը լեցուինք փառաց յուսոյն այն ցնծութեամբը զոր Աստուած մեզի պիտի պարգեւէ: Ճշմարիտ բարեպաշտութիւնը ցնծութիւն յառաջ կը բերէ: Ես. ԺԲ. 3: ԼԵ. 10: Յովհ. ԺԶ. 22, 24: Հռովմ. ԺԴ. 17:

Հմր. 3: Այս ցնծութիւնը վչտաց մէջ անգամ առատ է: Ա Պետ. Ա. 6, 8: Վիշտերը հարկաւոր են, եւ առաջուց ըսուած էր Քրիստոսէն թէ սպասելու էին վչտաց: Յովհ. ԺԶ. 33: Գործ. ԺԴ. 21: Երբ. ԺԲ. 3—11: Անապաշխար մեղաւորները կը բարկանան, կ'ըմբոստանան եւ թշուառ կ'ըլլան, երբ վիշտեր կը կրեն, բայց ճշմարիտ քրիստոնեայն համբերութիւն կը սորվի վիշտ կրելով, քանզի դիտէ թէ Աստուած ի սէր եւ յօդուտ մարդուն կը տնօրինէ վիշտերը: Քրիստոնեայն պարտի համբերել վչտաց, եւ այս համբերութիւնը թէ պարտականութիւն է եւ թէ մեծ օրհնութիւն անոր (Յակ. Ա. 3, 4: Ե. 10, 11), մանաւանդ երբ վիշտերը մարդոց ձեռքով կու գան: Բ Թագ. ԺԶ. 10: Յոբ. Ա. 13—22: Առակ. ԺԹ. 11: Իս. 21, 22: Կող. Գ. 12, 13: Մատ. Ե. 10—12: Ա Պետ. Գ. 13, 14: Քրիստոնեայք նեղութեանց մէջ կը պարծին, ոչ թէ բուն իսկ նեղութեանց համար, կամ թէ վանդի կը կարծեն թէ նեղութիւնը մեզաց քաւութիւն են (քանզի նեղութիւնները քաւութիւն չեն կրնար ըլլալ), այլ վանդի անոնց

թիւնը համբերութիւն կը գործէ, (4) եւ ը համբերութիւնը՝ փորձառութիւն, ու փորձառութիւնը՝ յոյս. (5) Եւ յոյսը ամօթով չձգեր. Քանզի որ Աստուծոյ սէրը մեր սրտերուն մէջ Սուրբ Հոգւոյն Սբրոյ ձեռքովը, որ մեզի տրուեցաւ: (6) Վասն զի երբոր մենք դեռ տկար էինք, յարմար ժամանակին Քրիստոս ամբարիշտներուն համար մեռաւ: (7) Ինչու որ արդարի մը համար հազիւ կ'ըլլայ որ մեկը մեռնի. (բայց մեկ բարի մարդու մը համար՝ կարելի է որ մեկը համարձակի մեռնելու.) (8) Պայկայն Աստուած իր սէրը ‖ մեր վրայ ‖ նէ՝ յայտնեց, որ երբ դեռ մեղաւոր էինք, (9) Քրիստոս

— ‖ Յովէլ. ժե. 13: ‖ Պետ. գ. 18: ‖ Յովհ. գ. 16: գ. 9, 10:

նեղութիւնները Քրիստոսի համար են, կամ անոր կամքովն են, որպէս զի Քրիստոնեայք աւելի սուրբ եւ աւելի օգտակար մարդիկ ըլլան:

Հմր. 4: «Փորձառութիւն:» Վչտաց համբերող մարդը փորձառու կ'ըլլայ:— «Յոյս:» Այն մարդը որ վչտաց մէջ փորձով Աստուծոյ չնորհքին զօրութիւնը գիտէ, հաստատ յոյս կ'ունենայ նոյն չնորհքը միշտ վայելելու:

Հմր. 5: Այս յոյսը չի խաբեր, կամ չամչցներ: Տես Սաղ. ԻԸ. 4, 5: Այս յոյսն ունեցող մարդը աստուգապէս գիտէ թէ ինչ որ կը յուսայ՝ պիտի ընդունի, վանզի արդէն փորձառու է Աստուծոյ սիրոյն, որ աղբիւրէ մը եկած գետի նման անոր սրտին մէջ կը յորդէ Հոգւոյն Սրբոյ ներգործութեամբը եւ կ'արտադրէ սէր առ Աստուած:

Հմր. 6: «Երբոր մենք դեռ տկար էինք:» Այսինքն երբ զմեզ փրկելու անօգնական էինք:—«Ցարմար ժամանակին:» (Տես Գաղ. Դ. 4:) Այսինքն (1) այն ժամանակին որ մարգարէին ձեռքով առաջուց ըսուած էր (Ծնն. Խթ. 10: Դան. Թ. 24—27), կամ (2) այն ժամանակին որ յարմար էր, քանզի փրկուելու ուրիշ միջոցներուն փորձերն ի դուր եղած էին, եւ Քրիստոսի գալուստանը համար նախկին կրօնական անտեսութեամբք ամէն հարկաւոր պատրաստութիւն եւ ըած էր, կամ (3) այն ժամանակին որ Աւետարանը մտնծանելու եւ տարածելու ամենէն աւելի նպաստաւոր էր, քանզի այն ժամանակ բովանդակ ծանօթ աչխարհը խաղաղութեան մէջ էր Հռովմէական կայսրութեան կառավարութեանը ներքեւ, եւ մէկ լեզու, այն է Յունարէնը, ամէն տեղ տարածուած էր իբր միջոց Աւետարանը քարոզելու:

Հմր. 7, 8: «Արդարի մը:» Այն մարդը որ կ'ընէ ինչ որ արդարութեամբ իրմէ կը պահանջուի: «Բարի մարդու մը:» Այն որ կ'ընէ աւելի քան զոր արդարութիւնը կը պահանջէ, այսինքն ոչ միայն արդար է, այլեւ բարեգործ: Այսպիսի մարդու մը տեղ կամ անոր համար մեռնիլը սիրոյ գեղեցիկ նչան է. սակայն Քրիստոս մեռաւ ամբարիշտներուն եւ իր թշնամիներուն համար: Յովհ. ԺԵ. 13: Քրիստոսի սէրը յայտնց նաեւ Հօր Աստուծոյ սէրը: Յովհ. Ա. 18: Գ. 16: Ա Յովհ. Դ. 10:

Հմր. 9—11: Ինչ որ Քրիստոս մեզի համար բրաւ՝ առյզ առհաւատչեայ է այն բաներուն զոր պիտի ընէ մեզի համար: Ի՞նչ բաներ չենք կրնար յուսալ կենդանի

մեզի համար մեռաւ. Եւ բեմն հիմա որ իր արիւնովը արդարացանք, Որչափ աւելի իրմով պիտի ազատինք բարկութենէն։ (10) Վասն զի թէ որ թշնամի եղած աստենիս Աստուծոյ հետ հաշտուեցանք իր Որդւոյն մահովը, որչափ աւելի մեր հաշտուած աստենը պիտի ապրինք Անոր կեանքովը։ (11) Եւ ոչ միայն ասոր, հապա Աստուծով ալ կը պարծենանք՝ մեր Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսին ձեռքովը, որով հիմա հաշտութիւնը ընդունեցինք։

Եզ. Գ. 25։ Եփես. Բ. 13։ Եբր. Թ. 14։ ա Յովհ. ա. 7։ — Գղ. ա. 18։ ա Թես. ա. 10։ — Գղ. Բ. 32։ — Հբ կոր. Ե. 18, 19։ Եփես. Բ. 16։

Կղ. ա. 20, 21։ — Յովհ. Ե. 26։ Ժգ. 19։ Բ կոր. գ. 10, 11։ — Գղ. Բ. 17։ գ. 29, 30։

հզօր փրկիչ մը որ սիրեց զմեզ այնչափ որ մեզի համար մեռաւ։ Քրիստոս իր մահուամբը զմեզ Աստուծոյ հետ հաշտեցուցած եւ իրեն ստացուած ըրած է, ուստի եւ հիմա որ կենդանի է, անչուշտ մեզ պիտի ազատէ դժոխքէն եւ ամէն չարիքէ։ Յովհ. ԺԴ. 19։ Ա Պետ. Ա. 3։ —«Աստուծով ալ կը պարծենանք»ը պարծինք Աստուծոյ ստորոգելեաց վրայ որ մեզի յայտնուած են, եւ բոլոր այն բաներուն վրայ զոր Աստուած մեզի ըրած է կամ պիտի ընէ։ Ընորոգուած մեզաւորը կը գանգատի Աստուծմէ. ճշմարիտ քրիստոնեայն զԱստուած կը պատուէ, եւ անով կը ցնծայ։

Վերի 1—11 համարներուն մէջ Առաքելոյն վարդապետութիւնը սրտի խաղաղութեան եւ խնդութեան հաստատուն հիմ է։ Աստուծոյ ազատ եւ անհուն սէրը զՔրիստոս մեզի համար մեռնելու տուաւ, երբ մենք թշնամի, ամբարիշտ եւ բոլորովին անարժան էինք։ Մենք, Աստուծոյ թշնամիներս, Աստուծոյ հետ կը հաշտուինք Քրիստոսի մահուամբը. Աստուած ոչ թէ մեզ դատապարտելու համար դատաւոր, այլ մեր սիրելի հայրը եւ բարեկամը կ'ըլլայ, եւ մենք Հոգւոյն սրբոյ ապդեցութեամբը սիրելի եւ հնազանդ զաւակները կ'ըլլանք Աստուծոյ։ Տես Գղ. Ը. 15—17։ Մենք Աստուծոյ առջեւ կ'արդարանանք Քրիստոսի հաւատալով միայն, այսինքն զանի ընդունելով իբրեւ մեր յուսոյն միակ հիմը, եւ իբրեւ փրկիչ մեզի համար՝ ինչ բաներու մէջ որ կարօտ ենք փրկչի։ Մինչ մենք թշնամի էինք Աստուծոյ, Քրիստոս զմեզ Աստուծոյ հետ հաշտեցնելու համար մեռաւ, եւ հիմա կենդանի է զմեզ, իբրեւ հաշտեարար, օրհնելու ամէն հարկաւոր նպաստիւք, խնամովք եւ բարեօք։ Ապա ուրեմն մեր փրկութիւնն այնչափ ստոյգ է, որչափ ստոյգ է Քրիստոսի հաւատարմութիւնն ու սէրը։ Քրիստոսի միջոցով գտած ենք կատարեալ ընդունելութիւն Աստուծոյ առջեւ։ Որովհետեւ մեր փրկութիւնը Քրիստոսի հաւատալով կամ զանի մեզի Փրկիչ ընդունելով է, այն փրկութիւնն ամենուն անստոյգ չէ. բայց անստոյգ պիտի ըլլար, եթէ որ եւ իցէ կերպով կախեալ ըլլար մեր բարեգործութիւններէն եւ մեր մահացուցումներէն կամ ապաչխարանքներէն. քանզի եթէ այս բաները որ եւ իցէ կերպով հարկաւոր ըլլային արդարանալու եւ փրկուելու, ինչպէս կրնայինք ստոյգ խաղաղութիւն եւ խնդութիւն ունենալ։ Միշտ տարակուսի մէջ պիտի ըլլայինք թէ արդեօք մեր չարժանաւորութիւնէն ազբը

ՅՕԴՈՒԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՇՆՈՐՀՔԻՆ ԱՌԱՏ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐՆ ԱԴԱՄԱՑ ԱՆԿՄԱՄԲԸ ՄԱՐԴՈՑ ՎՐԱՑ ՏԱՐԱԾՈՒԱԾ ՄԵՂԱՑ ԱՂԵՏՆԵՐԷՆ ՇԱՏ ԱԻԵԼԻ ԵՆ

ԳԼՈՒԽ Ե. 12—21

(12) Վասն զի ինչպէս որ մէկ մարդէ մը մեղքը աշխարհք մտաւ, եւ այնպէս ամէն մարդոց վրայ մեղքէն մահը, եւ այնպէս ամէն մարդ մեղանչեց, (13) (որովհետեւ մինչեւ Օրէնքը մեղքը աշխարհի մէջ էր, բայց մեղք չհամրուիր երբ Օրէնք չկայ։ (14) Բայց մահը թագաւորեց Ադամէն մինչեւ Մովսէս նոյնիսկ անոնց վրայ որ չմեղանչեցին Ադամի յանցանքին պէս, որ նշանակ է եկողին։ (15) Բայց շնորհքին պարգեւը յանցանքին պէս չէ։ Վասն զի եթէ մէկ մարդու յանցանքովը շատերը մեռան, շատ աւելի Աստուծոյ շնորհքը եւ պարգեւը՝ որ մէկ մարդու՝ Յիսուս Քրիստոսի շնորհքովը, շատերուն վրայ առատացաւ։ (16) Եւ ոչ թէ մէկ մեղանչողին պէս է պարգեւին ալ. վասն զի դատաստանը մէկ յանցանքէն եղաւ դատապարտութեան, բայց պարգեւը շատ յանցանքներէ ետքը եղաւ արդարացման։ (17) Վասն զի եթէ մէկ մարդու յանցանքովը մահը մէկուն միջոցով թագաւորեց, շատ աւելի շնորհքին եւ արդարութեան պարգեւին առատութիւնը մէկ Յիսուս Քրիստոսի միջոցով պիտի թագաւորեն կեանքի մէջ։ (18) Ուրեմն ինչպէս մէկ յանցանքովը դատապարտութիւն եղաւ բոլոր մարդոց, նոյնպէս մէկ արդարութեամբը բոլոր մարդոց վրայ արդարացման կեանքը եղաւ։ (19) Վասն զի ինչպէս մէկ մարդու անհնազանդութեամբը շատերը մեղաւոր եղան, նոյնպէս մէկուն հնազանդութեամբը շատերը արդար պիտի ըլլան։ (20) Բայց Օրէնքը մտաւ, որ յանցանքը շատնայ. բայց ուր մեղքը շատցաւ, հոն շնորհքը աւելի առատացաւ, (21) որպէս զի ինչպէս մեղքը մահուան մէջ թագաւորեց, նոյնպէս շնորհքն ալ արդարութեամբ թագաւորէ յաւիտենական կեանքի համար մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսով։

Ծննդ. գ. 6։ ա կոր. ԺԱ. 21։ — Յնն. Բ. 17։ Գղ. Զ. 23։ ա կոր. ԺԱ. 21։

էին, կամ թէ մեր բարեգործութիւնները եւ ապաչխարանքները բաւական էին։ Ամէն ողորմութիւն եւ աղօթք ընելէն եւ ամէն ապաչխարանք կրելէն հետը, պիտի ստիպուէինք ըսել. Ո՞վ գիտէ, բաւական են ինչ որ ըրինք եւ կրեցինք, կամ թէ մեր գիտաւորութիւնները մաքուր էին ըստ բաւականին։ Եթէ, ինչպէս ոմանք կը կարծեն, քաւարանի պատիժը պէտք է մնայ, վասնզի մեր մեղքերուն արատները բոլորովին չեն սրբուիր Քրիստոսի արեամբը, ով կրնայ գիտնալ թէ այն պատիժը որչափ ատեն պիտի ըլլայ, եւ որչափ երկայն պիտի տեւէ։ Ի՞նչ խաղաղութիւն եւ ուրախութիւն կրնայ ունենալ այն անձը որ կը հաւատայ թէ քաւարանի կրակները միայն միջոց են բոլորովին ազատ ըլլալու մեզայ արատներէն։ Քրիստոսի հաւատալէ, մարմնոյ մեռուցումներ եւ ապաչխարանքներ կատարելէ, չատ աղօթքներ ընելէ, յորդ արտասուք թափելէ, եւ բոլոր այն օգուտները վայելելէ ետքը դուրս Քահանայք եւ եկեղեցւոյ խորհուրդները կրնան տալ, հազարաւոր կամ բիւրաւոր տարիներ քաւարանի մէջ պատժուելու ալ պարտաւոր պիտի ըլլամ։ Ո՛վ թշուառ ակնկալութիւն։ Եւ դարձեալ, եթէ յետ մահուան երկինք ընդունուելու կամ դժոխքը զրկուելու խնդիրը մեր գործոց արժանաւորութենէն պիտի որոշուի, փրկութեան համար ինչ յոյս կրնանք ունենալ։ Փառք մեր ամենէն լաւ գործքերն ըստ ինքեանք թերի եւ մեղանչական են, եւ ներման կարօտ։ Աչխարհիս ամենէն բարի մարդը, եթէ Աստուծոյ սուրբ եւ կատարեալ օրէնքովը գատուի, դատապարտեալ է։ Բայց օրէնքին անէծքը մենէ կը վերցուի Քրիստոսով, երբ զանի հաւատքով կ'ընդունինք, եւ մեր անկատարութիւնները կը ներուին մեզի ի շնորհս Քրիստոսի։ Ճշմարիտ է թէ յաւիտենական կեանք խոստացուած է անոնց որ «բարի գործքերու մէջ համբերութեամբ յարատեւելով փառք ու պատիւ եւ անմահութիւն կը խնդրեն» (Բ. 7), եւ թէ դատաստանին օրը ամէն մարդ իր գործքերուն համեմատ հատուցում պիտի ընդունի. (Բ. 6). սակայն արդարը խոստացեալ վարձքը պիտի առնէ իբրեւ չնորհք ոչ թէ իր արժանաւորութեանը համար, եւ պիտի փրկուի Քրիստոսի արեամբը միայն ոչ թէ երբեք իր արեամբը, թէեւ մարտիրոս ըլլայ։ Յայտ. Է. 14։ Ապա ստոյգ խաղաղութիւն եւ անվրդով ուրախութիւն կու գան Աւետարանով ցուցուած փրկութեան ճշմարիտ եղանակը հասկընալէն եւ ընդունելէն միայն։

Համառօտութիւն Հաշտութեան եւ առ Աստուած

տարածուեցաւ մահը, *քանզի ամէնքը մեղանչեցին։ (13) (Վա-

*կամ որով

որդիական առընչութեան այս վիճակը բոլոր մարդոց առաջարկուած է, այսինքն բոլոր մարդոց կ'ընծայուի մեւնոյն պայմաններով։ Ինչպէս որ մեղաց չարիքներն ամենուն վրայ եկան առաջին մարդով, նոյնպէս Քրիստոսի փրկագործութեամբն օրհնութիւններ կը պատրաստուին այնչափ առատ, այնպէս մեծ, այնքան ձրի, այնպէս ատոյգ եւ ընդարձակ որ գերազանց են քան զչարիս որ յառաջ եկան Ադամայ մեղքէն (հմր. 12—19), եւ որ սակաւին պիտի գան անոր սերունդին բոլոր մեղքերէն։ Հմր. 20, 21։ Այս համարներուն մէջ Առաքեալը Քրիստոսով կատարուած փրկութեան ստուգութիւնը, մեծութիւնը եւ ընդարձակութիւնը մեր առջեւ կը դնէ աքանչելի կերպով, թէպէտ այն համարներուն մէջ կան քանիներ որոնց մեկնութիւնը դժուարին է։

Մեկնութիւն

Անտարակոյս այս համարներուն մէջ պարունակուած խօսքը Պետրոս առաքեալէն (Բ Պետ· Գ· 15, 16), ակնարկուած դժուարիմաց խօսքերուն մէկն է, բայց խօսքին դիւրաւորնպատակը եւ ընդհանուր իմաստը պարզ է։ Առաքեալը հոս կը յիշէ քանի մը իրողութիւններ որ կը ցուցնեն թէ մարդկային մեղանչականութիւնն ինչպէս սկսաւ, որչափ ընդհանուր է եւ ինչ են անոր անաւոր հետեւանքը։ Այս իրողութիւններն անժխտելի են, թէեւ անոնց մեկնութիւնը դժուարին է։ Առաքեալը յառաջ կը բերէ նաեւ ինչ որ Աւետարանին մէջ յայտնուած է մեղաւորներուն փրկութեան աղբիւրին, այն փրկութեան եզանակին եւ ընդարձակութեանը նկատմամբ։ Մեկնիչին չի վերաբերիր քննել այն փիլիսո-

փայական խնդիրները որ այս իրողութիւններէն կրնան ծագիլ, կամ Առաքելոյն խօսքերը պաշտպանել ընդդէմ այն առարկութեանց զոր հոգեւորապէս «տգէտները ու անհաստատները» բրած են ամէն դարու մէջ, այլ միմիայն կը վերաբերի միայն Առաքելոյն խօսքերուն նշանակութիւնը պարզել։ Մենք պիտի չանանք ընել զայս չատ համառօտ կերպով։

Հմր· 12։ «Վասն զի։» Նոր փաստով մը Առաքեալը կը ցուցնէ Քրիստոսով եղած փրկութեան գերազանցութիւնը։—«Ինչպէս։» Մեկնիչներուն մեծ դժուարութիւն տուած է սա բանը որ, այն բազդատական մակբայը որ «ինչպէս» բառին կը պատասխանէ, եւ անկէ անմիջապէս ետքը դրուելու էր, հետուն դրուած է խօսքին մէջ։ Բայց 13—17 համարներն իբր միջամտեալ խօսք համարելով, այն մակբայը, որ է «անանկ ալ», 18երորդ համարին մէջ կը դանենք։ Ուստի բոլոր խօսքը կրնանք կարդալ այսպէս, «Ինչպէս որ մէկ մարդէ մը մեղքը աշխարհ մտաւ, եւ իբր անոր հետեւանք մահը ամենուն վրայ եկաւ, անանկ ալ մէկուն արդարութիւնովը բոլոր մարդոց կենաց արդարութեան չնորհք եղաւ։» — «Մէկ մարդէ մը» Ադամէն։ Հմր· 14։ Արդարեւ առաջին մեղանչողը նա էր, սակայն Առաքեալը կ'ըսէ թէ մարդկային ազգը խանգարող մեղքն Ադամով աշխարհ մտաւ, քանզի Ադամ էր մարդկային ազգին գլուխը։ Ա Տիմ· Բ· 13, 14։ Ա Կոր· ԺԵ· 3։ Պօղոս առաքեալ Ադամայ եւ Քրիստոսի մէջտեղ բազդատութիւն կ'ընէ, բայց ոչ նոյնպէս Եւայի եւ Մարիամայ մէջտեղ։ Հռովմի եկեղեցին այս վերջին բազդատութիւնը կ'ընէ, Մարիամու արուած չափազանց մե-

ծըն դի մինչև օրէնքին առեւնը աչխարհի մէջ մեղք կար· բայց

ՅԳԼ· Գ· 15։ Ա Յովհ· Գ· 4։

Ծարանքը պաչտպանելու համար։ Սուրբ Գրոց դէմ է քրիստոնէական փրկութեան ազբիւր ընել զՄարիամ որ Քրիստոսի մայրն է քան մարմնոյ։ Մարիամ «Օրհնեալ է կանանց մէջ» (Ղուկ· Ա· 42), բայց մաս չունէր այն գործին մէջ զոր Քրիստոս կատարեց իբր Փրկիչ։ Ա Տիմ· Բ· 5։— «Մեղքը։» Յանցանք, անհնազանդութիւն։ Ա Յովհ· Գ· 4։ Հռովմ· Գ· 15։ Այս բառը կը պարունակէ ամէն գործք եւ ամէն փափաք որ մեղանչական են։ Ասոնց ամենքն ալ անօրէնութիւն են։ Բոլոր մեղքերուն բնութիւնը եւ էութիւնը միեւնոյն է։ — «Աշխարհը» Մարդոց մէջ։ Տես հմր· 18։ — «Մեղքէն։» Մահը մեղքին հետեւանքն է։ — «Մահ» Մարմնոյն մահը։ Երկրաքանութիւնը կը ցուցնէ թէ մարդուն ստեղծուելէն առաջ անստուներ կը մեռնէին։ Բայց մարդս անմահ ստեղծուեցաւ։ Անոր բնութեան թէ, եթէ մեղանչէր, պիտի մեռնէր անանոնց պէս որոնց մեռնիլը կը տեսնէր։ Մարդս մարմնոյ մահուան ենթակայ ըլլալով, ենթակայ եղաւ նաեւ հիւանդութեանց, արկածից եւ բոլոր տանջանաց եւ ազետից որ մեզի, մեղաւորներուս, եկած են։ Ենթակայ եղաւ նաեւ հոգեւոր անկարդութեանց, պիղծ կրից եւ հոգեւորապէս մեռնելու։ Այս հոգեւոր մահը ոչ թէ ոչնչանալ է, այլ ապիրատութիւն, խաւար եւ անվախճան թշուառութիւն որ չարութեան, խղճի խայթի, յուսահատութեան, Աստուծոյ եւ բոլոր մաքուր եւ սուրբ էակաց արդար բարկութեանը նչաւակ ըլլալու մէջ կը կայանայ։ Մահը, իբր մեղայ պատիժ, բարեյոյս եւ յաւիտենական կենաց ու երանութեան հակառակն է։ Բ Օր· Լ· 15։ Յովհ· Ե· 24։ Ը· 51։ ԺԱ· 26։ Եզեկ· ԺԸ·

28։ Հռովմ· Զ· 23։ Այս մտօք գործածուած է այս բառն այս գլխոյն մէջ ուր որ կեանք եւ մահ կը բազդատուին իրարու հետ։ Հմր· 16, 17, 21։ — «Եւ այնպէս ամէն մարդոց վրայ տարածուեցաւ մահը, քանզի ամենքը մեղանչեցին։» —«Քանզի։» Յունարէն բառը որ հոս *ἐπ' ᾧ* կը թարգմանուի, Լատինական Վուլկաթա ըստուած Սուրբ Գրոց թարգմանութեան մէջ in quo, այսինքն որուն մէջ կամ որով թարգմանուած է։ Սուրբ Օգոստինոս ալ այս բառն այնպէս մեկնեց, այսինքն «ըով» նչանակութիւնը առաւ, ուստի եւ սորվեցուց թէ բովանդակ մարդկային ազգը, իբրեւ մէկ անձ Ադամայ հետ, մեղանչեց Ադամով։ Բայց բոլոր հելլենագէտ հիմա միաբան են թէ, *ἐπ' ᾧ* յունարէն բառին ուղիղ թարգմանութիւնն է։ Մեղքին ընդհանրութիւնն է պատճառ մահուան ընդհանրութեանը։ Մարդկային ազգին այսպէս առհասարակ մեղաւոր ըլլալը նաեւ Ադամայ մեղքին հետ կապակցեալ է։ Առաջին մարդը բացառ չարեաց ազբիւրը, որոյ անարկոյս հեղեղները ողողեցին անոր բոլոր սերունդը։ Ինչն Ադամ էր մարդկութեան ծառին արմատը, եւ այս ծառին բոլոր ճիւղերը չար եւ դառն պտուղ բերին։ Հին հեթանոս փիլիսոփաներէն չատերը խոստովանեցան թէ բոլոր ճիւղերը չար են, առհասարակ մարդոց փորձառութիւնն ու դիտողութիւնները ալ նոյնը կը հաստատեն։ Աստուածաշունչն կը սորվինք թէ բոլոր մարդոց առհասարակ մեղաւոր ըլլալուն պատճառն այս է որ, առաջին մարդուն մեղքի մէջ իյնալովը, մարդկային ազգն արմատէն թուլնաւորուեցաւ։ Միաքն ալ կ'ընդունի այսպէս ըլլալուն հաւանականու-

մեղք չսեպուիր՝ ուր որ օրէնք չկայ։ (14) Սակայն մահը Ադամէն մինչև Մովսէս թագաւորեց անոնց վրայ որ Ադամայ պէս չմեղանչեցին, այսինքն Ադամայ տրուած յատուկ պատուէրին նման պատուիրանաց դէմ չմեղանչեցին։ Ուստի յայտնի է թէ ինչպէս որ հեթանոսք, որոնց տրուած չէ Սուրբ Գիրքը, իրենց սրտերուն մէջ գրուած օրէնքին դէմ կը մեղանչեն (Գլ. Բ. 15), նոյնպէս այն մարդիկ որ Ադամէն մինչեւ Մովսէս էին՝ օրէնք մը ունէին, որուն դէմ մեղանչելով եղան մեղաւոր։ Սա գաղափարը թէ մարդիկ Ադամէն մինչեւ Մովսէս իրենց մեղքերուն համար չմեռան, այլ միայն ուրիշի մը, այսինքն Ադամայ մեղացը պատճառաւ մեղաւոր համարուելով մեռան, հակառակ է Պօղոսի խօսքերուն. հակառակ է Սուրբ Գրոց այն խօսքերուն որ չհեղեղին եւ Սոդոմայ ու Գոմորայ կործանման մէջ Աստուծոյ դատաստաններուն պատճառները կը յայտնեն. հակառակ է նաեւ այն սկզբանց որովք, ըստ Սուրբ Գրոց, Աստուած իր արարածներուն հետ միշտ կը վարուի։ Տես եզեկ. ԺԸ. 2—20։ Նախընթաց գլուխներուն մէջ Առաքեալն փաստարանութիւնը սա էր թէ, բոլոր մարդիկ մեղաւոր են քանի որ իրենց օրինազանցութեամբը՝ Հրեայք որ Մովսէսի օրէնքին տակն էին՝ այն օրէնքին պահանջումները եղծանելով. հեթանոսք ալ որ այն օրէնքը չունէին՝ մեղաւոր էին իրենց սրտերուն մէջ գրուած օրէնքին անհնազանդ գտնուելով։ Նմանապէս հոս Առաքեալը միեւնոյն տեսակ մեղանչականութեան Մովսէսէն առաջ ընդհանուր ըլլալը կը հաստատէ մահուան ընդհանրականութեամբը. եւ այսպէս կը պատասխանէ սա հարցման զոր բնական է ընել Գլ. Դ. 15 ին մէջ

Նա կոր. ԺԵ. 21, 22, 45։

որ եառքէն պիտի գար։ (15) Բայց չէ թէ ինչպէս յանցանքը՝ անանկ ալ շնորհքն է. ինչու որ եթէ մէկուն յանցանքովը պարուսնակուած խօսքին վրայ, թէ արդեօք մարդս կրնայ առանց օրէնքի մեղանչել եւ կորսուիլ։

Մեկնիչներէն եւ աստուածաբաններէն ոմանք «չմեղանչողութեան վրայ» խօսքը կ'առնեն փոքր տղոց համար որ գործքով մեղանչելու ընդունակ չեն։ Եթէ այս մեկնութիւնը չիտակ է, ինչու համար Առաքեալը կը յիշէ միայն այն ժամանակը որ Ադամէն մինչեւ Մովսէս էր։ Ամէն դարու մէջ ալ փոքր տղայք կը մեռնին։ Կ'ըսուի թէ, որովհետեւ տղայք կը մեռնին, ապա անոնք ալ մեղաւոր են։ Սակայն է որ տղայք մեղաւոր ցեղի մը հետ կապակցութիւն ունենալով, եւ այս պատճառաւ մարդկային կենաց միեւնոյն բնական օրէնքներուն եւ պայմաններուն ներքեւ ըլլալով, ենթակայ են մեղքի տանող բնական ապականութեան, ուստի եւ կը մեռնին. սակայն յայտնի է թէ այս համարին խօսքը մասնաւոր վերաբերութիւն մը չունի տղայոց։

«Ան օրինակ էր։» Ադամայ եւ Քրիստոսի գործքերուն, եւ այն գործքերուն հետեւանացը նայելով, Ադամ հոս օրինակ կ'ըսուի Քրիստոսի. բայց հակադրութեամբ մանաւանդ քան նմանութեամբ։ Նմանութիւնը յայտմէ որ, իւրաքանչիւրն մնծամնծ հետեւանք յառաջ եկան եւ չարուն ակ կու գան մարդկային ազգին վրայ, թէեւ հետեւանքը իրարու ներհակ են եւ տարբեր ճամբաներով կու գան։ Ոչ Ադամայ անձն օրինակ է Քրիստոսի անձին, ոչ ալ միայն ձեռքով կատարուած գործն այնչափ մեծ է որչափ միւսոյն ձեռքով կատարուածը։ Քանզի չնորհայ օրհ-

չատերը մեռան, ալ որչափ աւելի Աստուծոյ չնորհքը եւ անոր պարգեւը որ Յիսուս Քրիստոս մէկ մարդուն չնորհքովն է՝ չա-

ես. ծգ. 11։ Մատ. ի. 28։ իզ. 28։

նութիւնները որ Քրիստոսով կ'ըլլան՝ չատ աւելի մեծ են քան մեղքէն յառաջ եկած չարիքները. ոչ ալ մէկուն միջոցովը եղած արդարացման եղանակը եւ միւսով եղած դատապարտութեան եղանակը միեւնոյն են. սակայն ինչպէս որ միոյն միջոցով մեղքն ու անոր բոլոր աղէտները, նոյնպէս միւսոյն միջոցով փրկութիւնը եւ անոր բոլոր յոյսերն ու օրհնութիւնները եկան աշխարհք։ Առանց Ադամ կը կենայ իբրեւ աղբիւր անկեալ, մեղանչական եւ կորուսեալ մարդկութեան. երկրորդ Ադամն է (Ա Կոր. ԺԵ. 45, 47) գլուխ վերածնեալ եւ փրկեալ մարդկութեան։

Հմր. 15։ «Բայց չէ թէ ինչպէս յանցանքը՝ անանկ ալ չնորհքն է։» Ադամայ մեղքին եւ Քրիստոսի չնորհքին արդիւնքները նոյն չափով չեն, այլ չնորհքին արդիւնքը չատ աւելի է։—«Շատերը։» Այսինքն բոլոր մարդիկ, մեռան մէկուն յանցանքին պատճառաւ։ Առաքեալը կը պնդէ թէ անոնց մեռնիլը՝ այն յանցանքին հետեւանքն էր. եւ ատոդ է թէ այսպէս է. բայց Առաքեալը չի ցուցներ թէ այն յանցանքն ինչպէս պատճառ եղաւ մարդոց մահուանը։ Առաքեալը կը պնդէ նաեւ թէ Աստուծմէ պարգեւեալ չնորհքը եւ բարիքներն աւելի են, սակայն հոս ալ չի ցուցներ թէ ինչպէս աւելի են։ Առաքեալը սա փաստաւոր ճշմարտութիւնը միայն կը ծանուցանէ թէ մարդիկ աւելի կը չահին Քրիստոսով քան որչափ Ադամաւ կորուսին, թէպէտ ժամանակաւոր մահն ու վիշտերը վերցած չեն։ Տես Յովհ. ԺԱ. 25,

աերուն վրայ աւելցաւ ։ (16) Եւ չէ թէ աս պարգեւը անանկ է՝ ինչպէս մէկէ մը որ մեղանչեց· ինչու որ դատաստանը մէկ ծղփէն դատապարտութեան մէկ յիշց, բայց շնորհքը շատ մեղքերէն արդարութեան պատ ։ (17) վասն դի թէ որ մէկ մարդուն մեղքովը մահը թագաւորեց ան մէկովը, որչափ աւելի անոնք որ շնորհքի ու արդարութեան պարգեւին առատութիւնը կ'առնեն, կեանքի մէջ պիտի թագաւորեն մէկ Յիսուս Քրիստոսին ձեռքովը ։)

(18) Ուրեմն ինչպէս որ մէկուն յանցանքովը բոլոր մարդոց դատապարտութեան չէ՝ եղաւ, անանկ ալ մէկուն արդարութիւնովը բոլոր մարդոց կենաց

ՅՈՎՀ· ԺԲ· 32 ։ ԵԲՐ· Բ· 9 ։

---

26 ։ Եթէ մանկունք, որ գործքով մեղանչած չեն, յատուկապէս մահուան վտանգին մէջ են Ադամայ մեղքին պատճառաւ, Քրիստոսի շնորհքովը գերազանց չափ մը ունին, եւ գալու աշխարհին մէջ կը փրկուին ։ Արդարեւ շատ մարդիկ իրենց մեղքերուն համար կը պատժուին, սակայն փրկութիւնը պատրաստուած է եւ կ'ընծայուի բոլոր անոնց որ կ'ուզեն զայն ընդունիլ· եւ երբ հաղարամեան դարերն անցնին եւ վերջկլոց թիւը լեցուի, պիտի տեսնուի թէ փրկեալք կորուսեալներէն այնչափ աւելի են, եւ բարիքը որ փրկագործութեան միջոցաւ սերուեցաւ աշխարհի՝ այնչափ մեծ է, որ բոլոր սուրբ հրեշտակները ձայնակից պիտի ըլլան փառաբանութեան երգերով գովելու այն շնորհքը, որուն օրհնութիւնները յաւիտեան կը գերազանցեն Ադամայ անկման չարիքները ։

Հմր· 16 ։ Տրուած բարիքը շատ յանցանաց թողութիւն է, ուր չարիքը որուն մարդիկ ենթակայ են՝ միայն մէկ յանցանքէ եկած է ։ — «Մէկ մեղքէն ։» Ոչ թէ մէկ մեղքին համար ։ Ադամայ մէկ մեղքին արդիւնքը սա էր որ չաւերը դատապարտութեան տակ իյնան ։ Ըսուած չէ թէ այն մեղքին պատճառաւ մարդիկ դատապարտուեցան առանց իրենց մեղքին, ինչպէս նաեւ ըսուած չէ թէ շնորհքը չատ մեղքերէն արդարութեան տարաւ առանց մարդոց կողմանէ հաւատքի, զոր դիտենք թէ Աւետարանը կը պահանջէ ։

Հմր· 17 ։ Վերոյիշեալ գաղափարը հոս կրկնուած է աւելի աղդուութեամբ ։ Շնորհքը չատ աւելի արդիւնք կ'ունենայ քան թէ մեղքը ։ Անոնք որ շնորհքին առատութիւնը կ'ընդունին՝ իրենց նոր կենացը մէջ պիտի ունենան օրհնութիւններ եւ երջանկութիւն որ անհունապէս պիտի գերազանցեն թշուառութիւնները ու վիշտերը զորս ունէին Ադամայ անհնազանդութեան պատճառաւ այն վիճակին մէջ, որ այս համարին ու 14 համարին մէջ մահուան թագաւորելը կը կոչուի ։

Հմր· 18 ։ Այս համարը Առաքեալն առաջ ըսած խօսքերը կ'ամփոփէ ։ Եթէ 13—17 միջանկեալ համարները թողունք, պիտի տեսնենք որ այս 18 համարը 12 համարին հետ տրամաբանական կապակցութիւն ունի ։ Այս համարին առաջին խօսքերը 12 համարին մէջ ըսուածը տարբեր ձեւով կը կրկնեն, եւ վերջին խօսքերը կը պարունակեն բաղդատութեան մը երկրորդ մասը, որուն առաջին մասը 12 համարին մէջ է ։ — «Բոլոր մարդոց · · · բոլոր մարդոց ։» Նոյն բանը կ'ըսուի թէ դատապարտութեան եւ թէ արդարացման նկատմամբ ։ Այսինքն թէ ինչպէս դատապարտութիւն եկաւ բոլոր մարդոց, նոյնպէս արդարութիւն եկաւ բոլոր մարդոց· սակայն չի հետեւիր թէ բոլորն ալ պիտի փրկուին ։ Այս խօսքը կը ցուցնէ թէ շնորհքը բոլոր մարդոց համար է, եւ թէ բոլորը կրնան ընդունիլ այն շնորհքը· բայց Աւետարանն ամէն տեղ կը ցուցնէ թէ պէտք է հաւատքով ընդունիլ այս շնորհքը, եւ թէ չաւերը պիտի չհաւատան որ փրկուին ։

Հմր· 19 ։ Այս վարդապետութիւնն այնչափ կարեւոր է որ Առաքեալը կրկին եւ կրկին զայն յառաջ կը բերէ ։ Սակայն այս համարին մէջ իր առջի խօսքին վրայ սա ալ կ'յաւելու թէ, բոլոր դատապարտեալք իսկապէս մեղաւոր եղան, այսինքն դատապարտուեցան վասնզի իրենք մեղաւոր էին, ոչ թէ իրենք անմեղ ըլլալով դատապարտուեցան Ադամայ մեղքին համար ։ Այս խօսքերուն սա մեկնութիւնը սաւ թէ մարդիկ բուն իրենցմէ մեղք չունենալով Ադամայ մեղքին համար միայն մեղաւոր համարուեցան եւ յաւիտենական մահուան դատապարտուեցան, Առաքեալն բերանն այնպիսի խօսք մը դնել է, զոր ինք ըսած չէ, եւ որուն դէմ անյաղթելի առարկութիւններ կ'ելլեն ։ (Մեկն· հմր· 14։) Այս համարին մէջ «շաթէրը» բառը նախընթաց համարին քովը մարդոց բառին կը պատասխանէ ։ Ինչպէս որ շաթէրը հաւատքով միայն կ'արդարանան (Հռովմ· Ա· 10, եւ ուրիշ շատ տեղեր), այնպէս ալ, ինչպէս իրաւունք ունինք հետեւցնելու, շաթէրը իրենց յանցաւորութեամբը միայն մեղաւոր կ'ըլլան եւ կը դատապարտուին, թէ եւ այս յանցաւորութիւնն Ադամայ մեղքին հետեւանքն են ։

Հռովմէական եւ Արեւելեան եկեղեցւոյ սա վարդապետութիւնը թէ, սկզբնական մեղքը մկրտութեամբ կը ջնջուի, Սուրբ Գիրքէն ամենեւին չի կրնար ապացուցուիլ, եւ բոլորովին հակառակ է մկրտութեան այն ճշմարիտ գաղափարին եւ իմաստին զոր Նոր Կտակարանը կը սորվեցնէ ։ Այն վարդապետութիւնը սկզբնական մեղքին ինչ ըլլալը բոլորովին սխալ հասկնալէն յառաջ եկած է, թէ անկման հետեւանքը մարդկային բնութեան վրայէն չի վերնար մանկանց մկրտութեամբը, ասիկա յայտնի է սա ընդհանուր իրողութենէն որ, ինչպէս չմկրտուածներուն, նոյնպէս մկրտեալներուն վիճակին եւ բարոյական բնաւորութեանը մէջ կը տեսնուին այն հետեւանքը ։ Քրիստոսի առաջ չնորհքը կը փրկէ զմարդ ոչ թէ արտաքին արարողութեամբ մը, այլ երբ մարդը զՔրիստոս իր սրտին մէջ կ'ընդունի ։ Ցովհ· Ա· 12, 13· Գ· 35 ։ Գործ· Ժե· 9 ։

Հմր· 20 ։ «Օրէնքը» Մովսիսական օրէնքը որուն վրայ առաջ այս Թղթոյն մէջ խօսուած է ։ Հրեայն կրնար հարցնել, «Մթթէ օրէնքը անկման չարիքները արդելելու չի՞ ծառայեր ։» Առաքեալն ասոր պատասխան կու տայ· Ոչ ։ Օրէնքը չդրուեցաւ իբր միջոց փրկութեան, այլ մեղքն աւելի յստակ ճանչցնելու համար ։ Գլ· Է· 7—9 ։ Մարդոց մեղքերն աւելի չատ եւ չատ գժդեակ կ'ըլլան այն պզտեցութեան

արդարութեան ընդհէ եղաւ· (19) վասն դի ինչպէս որ մէկ մարդուն անհնազանդութիւնովը չատերը մեղաւոր եղան, ա-

ՅՈՎՀ· ԺԲ· 22 ։ ԳԼ· Գ· 20 ։ Գ·

նանկ ալ մէկուն հնազանդութիւնովը չատերը արդար պիտի ըլլան ։ (20) Սակայն օրէնքը մէջտեղը ինկաւ որ յանցան-

15 ։ Է· 8 ։ Գաղ· Գ· 19, 23 ։

քը մէջտեղը ինկաւ ։ Բայց ուր մեղքը իրենց յանցաւորութեամբը միայն մեղաւոր կ'ըլլան եւ կը դատապարտուին, թէ եւ այս յանցաւորութիւնն Ադամայ մեղքին հետեւանքն են ։

քը չատնայ· բայց ուր որ ա-
ւելի եղաւ մեղքը, հաւա-
ւելի եղաւ շնորհքը· (21) Որ ինչ-
պէս մեղքը թագաւորեց մահ-

ղ Ղուկ· է· 47։ ա Տիմ· ա· 14։

ուամբ, անանկ ալ շնորհքը թա-
գաւորէ արդարութեամբ մին-
չեւ յաւիտենական կեանքը մեր
Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսի ձեռ-
քովը։

պատճառաւ զոր օրէնքը կ'ընէ
մեղաւորաց ապստամբ քնաւորու-
թեանը վրայ։ Այսպէս օրէնքը
ոչ թէ իր նպատակին, այլ իր ազ-
դեցութեանը նայելով մեղքին
չատնալուն կը նպաստէ· բայց
Քրիստոսի շնորհքը կը գերազանցէ
մեղաց այս բոլոր աճումը։ Աստուած
թոյլ տուաւ մեղաց աշխարհը մըտ-
նել եւ մարդոց հետ այնպէս վար-
ուեցաւ որ անոնք իրենց մէջ ե-
զած մեղքն երեւան հանելու պա-
տեհութիւն ունենային։ Այսպէս
ընելու մէջ Աստուծոյ նպատակն
էր առիթ ունենալ յայտնելու իր
շնորհքն ու իմաստութիւնը զար-
մանալի կերպով, այնպէս որ մար-
դոց փրկագործութեան բարիքնե-
րը յանդուգն գերազանցէին Ադա-
մայ ապստամբութեան չարիքները։

Հմր· 21։ «Մահուամբ· · · յա-
ւիտենական կեանքը։» Հոս յիշ-
ուած մահը եւ անոր դիմադրուած
կեանքն իրարու համեմատ տեւո-
ղութիւն եւ կարեւորութիւն ու-
նին։ — «Շնորհքը թագաւորէ ար-
դարութեամբ։» Այսինքն Քրիս-
տոսի արդարութեամբը։ Քրիստո-
սի արժանաւորութեամբը դատա-
պարտութենէ կ'ազատուինք, եւ
Աստուծոյ առջեւ իրր կատարեալ
պէս արդար կ'ընդունուինք։ Շնորհ-
քը կը թագաւորէ նաեւ այն ար-
դարութեամբ կամ սրբութեամբ
որ Հոգւոյն Սրբոյ ազդեցութեամբը

մեր մէջ կը ներգործուի, եւ մեզ
կը մաքրէ եւ նման կ'ընէ Աստու-
ծոյ, որ է կատարեալ պէս սուրբ
եւ արդար։ Ա Յովհ· Գ· 3—10։

«Մեր Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսի
ձեռքովը։» Առնք են յօդուածոյն
վերջին խօսքերը։ Քրիստոսով կը
լուծուի Ադամայ անկման եւ մար-
դոց մեղքերուն վերաբերեալ խա-
ւարին խնդիրը։ Ադամ մէկդի կը
թողուի, եւ Քրիստոս միայն կը
մնայ յաղթող պատերազմի դաշ-
տին մէջ, սպանած ըլլալով բըռ-
նաւորները, այսինքն Մեղքն ու
Մահը· բոլոր մարդիկ կրնան Քրիս-
տոսի հաւատալով փրկուիլ· միայ
տղայք (տես հմր· 13 ին մեկն·)
Քրիստոսի քաւութեամբը փրկուե-
լով անոր շնորհքն աւելի կը
չահին քան որչափ Ադամայ անկ-
մամբը կորուսին։ Եւ պատճառ ու-
նինք հաւատալու թէ, ինչպէս որ
ժողովուրդի մը մէջ քան զարձակ
պատուղները քիչ են կալանաւորք
որ ժողովուրդին ապահովութեանն
ու երջանկութեանը համար կը
բանտարկուին, նոյնպէս քիչ պի-
տի ըլլան կորուսեալք քան զփըր-
կեալս, եւ թէ՝ տիեզերաց ապա-
գայ պատմութեանը մէջ փրկա-
գործութեան արդիւնքներն այն-
չափ մեծ եւ օրհնեալ պիտի երեւ-
նան, որ փառաւորապէս պիտի
արդարացնեն Աստուծոյ մարդոց
հետ վարուելուն բոլոր կերպերը։

ՅՕԴՈՒԱԾ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ՄԵՂԱՑ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ԱԶԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ ՇՆՈՐՀՔԻՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԼՈՒԽ Զ· 1—23

ԳԼՈՒԽ Զ

(1) Ալ հիմա ի՞նչ պիտի ըսենք·
մեղքերու մէջ մնա՞նք ար-

ղ ԳԼ· գ· 8, Հմր· 15։

Համառօտութիւն

Առաքեալը հիմա քննութեան
կ'առնու այն առարկութիւնը որ
միշտ բերուած է շնորհքով ոչ թէ
օրինաց գործքերով փրկուելու
վարդապետութեան դէմ։ Առար-
կութիւնը սա է· Այս վարդապե-
տութեան նայելով, մեղքն որչափ
մեծ է, այնչափ մեծ կ'երեւի փըր-
կող շնորհքը, վասնորոյ մեղանա-
չելու կը քաջալերուինք որ մեր
փրկութեամբը փառաւորուի Աս-
տուծոյ շնորհքը։ Առաքեալը բո-
լոր զօրութեամբ կը հերքէ այս
առարկութիւնը· եւ կը ցուցնէ
թէ ճշմարիտ Քրիստոնեայք չեն
կրնար մեղքի մէջ մնալ։ (1) Անոնք
մեռած են մեղքին, քանզի մեռան
Քրիստոսի հետ, այսինքն թէ ինչ-
պէս որ Քրիստոս մեղքին իշխա-
նութիւնը եւ ազդեցութիւնը մար-
դոց վրայէն վերցնելու համար
իր կեանքը դրաւ, նոյնպէս Քրիս-
տոնեայք իրենց մեղանչական
կեանքը մէկդի կը դնեն եւ մեղ-
քին իշխանութենէն ու ազդեցու-
թենէն կ'ազատին։ Քրիստոնեայք
ամիսկա օրինակով մը կը դաւանին,
եւ կը ցուցնեն երբ կը մկըր-
տուին։ Անոնք Քրիստոսի հետ յա-
րութիւն ալ առած են, որպէսզի
Քրիստոսի նման կենաց նորոգու-
թեան մէջ պահին։ Հմր· 1—10։
Քրիստոնեայք իրենց նոր կեանքը
մէջ իսկական կապակցութիւն մը

ունին Քրիստոսի հետ, ուստի եւ
կը ստիպուին մեղք չգործել, յի-
շելով որ մեռած են մեղքին եւ
կենդանի են յԱստուած Քրիստո-
սով։ Հմր· 11—13։ (2) Անոնք մե-
ղաց թողութիւնը ոչ օրէնքէն այլ
շնորհքէն ապասելով, շնորհքին
ծառաներ են։ Հմր· 14—16։ (3)
Մեղքին մեռած ըլլալով՝ ազատ
են անոր իշխանութենէն. չեն
կրնար անոր ծառայելու փափաք
ունենալ, ուստի եւ իրենց մար-
մնաւոր կարողութիւնները պիտի
գործածեն իբրեւ գործիք ոչ թէ մե-
ղաց ծառայելու, այլ սրբութեան·
մերժելով մեղաց վարձքը· վարուց
եւ սրտի սուրբ հնազանդութեամբ
պիտի փոխուին Աստուծոյ պարգե-
ւը որ է յաւիտենական երանու-
թիւն իրենց Տէրոջը Յիսուս Քրիս-
տոսի ձեռքովը։ Հմր· 17—23։

Մեկնութիւն

Հմր· 1։ «Ի՞նչ պիտի ըսենք·
մեղքերու մէջ մնանք արդեօք։»
Պօղոսի վարդապետութեան հա-
կառակորդները ամէն դարու մէջ
պնդած են թէ այս կը հետեւի
եթէ Առաքելոյն վարդապետու-
թիւնը չիտակ է։ Քրիստոնեանե-
րէն ալ ոմանք ըսած են թէ, ինչ
որ ուրիշներուն համար մեղք է
հաւատացելոյն համար մեղք չէ,
եւ այսպէս զՔրիստոս մեղայ պաշ-
տօնեայ կ'ընեն։ Գաղ· Բ. 17։

դեօք, որ չնորհքը չաճի։ (2) Բաւ լիցի. Բմենք որ մեղքին մեռանք, ի՞նչպէս դեռ անոր մէջը կենանք։ (3) Չէ՞ք գիտեր, Բթէ մենք որ Յիսուս Քրիստոսով մկրտուեցանք, Բանոր մահուանը մկրտուեցանք։ (4) Ընդ

Բէմր. 11։ Գլ. է. 4։ Գաղ. բ. 19։ գ. 14։—Բկող. գ. 3։ ա Պետ. բ. 21։—Բա կոր. ժե. 29։—Եկող. բ. 12։—Ջովէլ. բ. 11։ ժա. 40։—Է Գլ. ը. 11։ ա կոր. գ. 14։ բ կոր. ժգ. 4։—ըԳաղ. գ. 15։ Եփես. դ. 22, 23, 24։ Կող. գ. 10։

կենաց նորոգութեան մէջ պտըտինք։ (5) Բինչու որ եթէ մենք անկակից եղանք անոր մահուանը նմանութիւնովը, նաև անոր յարութեանը նմանութիւնովը ալ կրնանք պիտի ըլլանք։ (6) Այս

Բփիլ. գ. 10, 11։—ըԳաղ. բ. 20։ ե. 24։ գ. 14։ Եփես. դ. 22։ Կող. գ. 5, 9։—իԿող. բ. 11։—լա Պետ. գ. 1։

թիւնը նորոգուած են սրտով եւ վարքով։ Տղայոց պէտք է մկրտութիւն մատակարարել այնատեն միայն երբ անոնց ծնողաց կամ խնամածուներուն մէջ հաւատք եւ անձի ճշմարիտ նուիրման ոգի կայ։

Շատ մեկնիչներ կը կարծեն թէ հոս, «Թաղուեցանք մկրտութիւնով» բառերը, մկրտութեան ընկզմամբ ըլլալը կ'ակնարկեն։ Այս անհատնական չէ, բայց չի կրնար ստուգուիլ։ Երկրորդ դարէն ետքը հին եկեղեցւոյ մէջ մկրտութեան կերպն ընկղմամբ էր, թէեւ սրսկմամբ ալ կ'ըլլար հիւանդաց վրայ։ Թերեւս Առաքելոց օրոյն ալ ընկղմամբ մկրտութեան սովորական կերպն էր։ Սակայն չատ հաւանական կ'երեւի թէ պենտէկոստէի օրեան 3,000ը եւ Փիլիպպէի բանտապետը, եւայլք (Գործ. ը. 41։ ժգ. 33) ընկղմամբ մկրտուած չէին։ Թէեւ կրնայ ըսուիլ թէ ընկղմումը յարմարութիւն ունի Քրիստոսի հետ թաղուիլ եւ յարութիւն առնել խօսքերուն, սակայն սրսկումն աւելի յարմարութիւն ունի մաքրուելուն Հոգւով Սրբով, որուն համար ըսուած է թէ պիտի թափուի, ինչպէս ցօղը կամ անձրեւը կը թափի երկինքէն (Գործ. ը. 17, 18։ Ես. Խե. 3—5։ Ովս. ժԳ. 5), կամ պիտի սրբսկուի (Եզեկ. լԶ. 25, 26, եւայլն)։ Մկրտութեան ազդեցութիւնը գործածուած ջուրին քանակութենէն չէ, ոչ ալ գործածելու կերպէն, այլ՝ն մարմինը ջուրին մէջ ընկղմելէն, կամ մարմնոյն վրայ ջուրը սրսկելէն։ Քրիստոսի մկրտութեան ամենէն հին պատկերներուն նայելով, (որոնց օրինակները Թուրքիոյ մէջ Յունաց եւ Հայոց եկեղեցւոյ ոմանց մէջ կը տեսնուին) Քրիստոս Յորդանան գետին մէջ կը կենայ, եւ Յովհաննէս կը մկրտէ զանի գլխուն վրայ գաւաթով կամ խեցւով ջուր թափելով։

Հմբ. 5։ «Տնկակից» Այս բառը թաղուիլ բառին նման իմաստ մը ունի, այսինքն թէ Քրիստոնեայք Քրիստոսի հետ միացած են անոր մահուանը կողմանէ։ Եթէ մենք հոգւով կատարեալպէս մեռնինք մեղքին, եւ իրրեւ թաղեալ ազատ ըլլանք մեղաց ազդեցութենէն, ինչպէս որ Քրիստոս ֆիզիպապէս մեռաւ, նմանապէս յարութիւն պիտի առնենք նոր հոգեւոր կենաց, ինչպէս որ Քրիստոս յարութիւն առաւ մարմնով, եւ հոգեւոր պտուղ պիտի բերենք իր Քրիստոսի հետ անկեալ եւ անով աճում ունեցող ծառեր։

Հմբ. 6։ «Մեր հին մարդը։» Այսինքն մեր մարմնաւոր մեզական բնութիւնն իր չար կիրքերովը ու ախտաժանկերովը։ Գլ. Ը. 7։ եփ. Դ. 22—24։ կող. Գ. 5, 9, 10։—«Խաչուեցաւ։» Սպաննուեցաւ։ Տես Գաղ. Բ. 20։ Ղուկ. Թ. 23, 24։—«Մեղաց մարմինը։» Ոչ թէ մեր նիւթական մարմինը, այլ մեզական զգայուելիները եւ ուրախութիւնները զորս կ'ուրենանք այս մարմնոյն հետ։ Գլ. Ը. 13։ Աստնք ջնջուած ըլլալով, այլեւս չենք ծառայեր անոնց։

Հմբ. 7։ Ինչպէս որ մեռեալը կը

է։ (8) Ի՞նչդէ թէ որ մենք Քրիստոսի հետ մեռանք, կը հաւատանք որ անոր հետը պիտի ապրինք ալ։ (9) Քանզի գիտենք որ Քրիստոս մեռելներէն յարութիւն առած ըլլալով՝ նորէն չմեռնիր, ալ մահը անոր վրայ իշխանութիւն չունի։ (10) Վասն զի քանի որ մեռաւ՝ մեղքին մեռաւ մէկ անգամ, և որ կենդանի է՝ Աստուծոյ կենդանի է։ (11) Նմանակ ալ դուք ձեր անձերը մեղքին մեռած սեպեցէք, բայց Աստուծոյ կենդանի՝ մեր Տէրոջը Քրիստոս Յիսուսին ձեռքովը։ (12) Ուստի ալ մեղքը չթագաւորէ ձեր մահկանացու

Ա Տիմ. բ. 11։ — Ծ Յայտ. ա. 18։ — Է Եբր. թ. 27, 28։ — Հռոմ. ի. 38, — Յ Հմր. 2։ — Գաղ. բ. 19։ — Ֆ Կաղ. ժթ. 13։ ճժթ. 133։ — Ր Գլ. է. 5։ Կող. գ. 5։ Յակ. դ. 4։ — Ց Գլ. ժբ.

դադրի գործունէութենէ, նոյնպէս մեղք գործելէ կը դադրի անիկա որ Քրիստոսի հետ մեռած է։ — «Արդարացած է։» Երբ յանցաւոր անձ մը մեռած է, մարդկային օրէնքն այլեւս չի դատապարտեր եւ չի պատժեր զանի։ Նոյնպէս Աստուծոյ օրէնքն այլեւս չի դատապարտեր այն անձը որ մեղքին մեռած ըլլալով մեղք չի գործեր։

Հմր. 8։ Քրիստոսի հետ մեռնիլը անբաժանելի կերպով կապուած է Քրիստոսով ապրելուն հետ։

Հմր. 9։ Ինչպէս որ Քրիստոս չի կրնար նորէն մեռնիլ, այնպէս ալ անոր հետ յարութիւն առնողը յաւիտեան պիտի ապրի։

Հմր. 10, 11։ Քրիստոս մեղքին մեռաւ, եւ Աստուծոյ կենդանի է· այսպէս ալ հաւատացեալը մեղքին

մարմինին վրայ, որպէսզի դուք թելադրութեանց հնազանդիք։ (13) Եւ ձեր անդամները անիրաւութեան գործիք ըլլալու մի ընծայէք մեղքին, հապա ձեր անձերը Աստուծոյ ընծայեցէք՝ որպէս թէ մեռելներէն ողջ ըլլացած· և ձեր անդամները արդարութեան գործիքներ՝ Աստուծոյ։ (14) Քանզի մեղքը վրանիդ պիտի չիշխէ· ինչու որ օրէնքի տակ չէք, հապա շնորհայ տակ։

(15) Ուրեմն ի՞նչ· մեղք գործենք որ օրէնքի տակ չենք՝ հապա շնորհքի տակ· քաւ լիցի։ (16) Չէ՞ք գիտեր թէ որուն որ անձերնիդ ծառայ կ'ընծայէք

Ա· Պետ. բ. 24։ գ. 2։ — Գլ. է. 4, 6։ ը. 2։ Գաղ. ե. 18։ — Ա Կոր. թ. 21։ — Մատ. զ. 24։ Յովհ. ը. 34։ Բ Պետ. բ. 19։

կը մեռնի, եւ Աստուծոյ կենդանի կ'ըլլայ։ Դուք ասիկա յիշելու, նկատելու եւ ձեր վարձառութեամբը առուգելու էք։

Հմր. 12, 13։ Պէտք չէ մեղքին նուիրել մարմինը որ մեղքով մահկանացու եղած է, այլ պէտք է անոր բոլոր անդամներն ու կարողութիւնները Աստուծոյ ծառայութեանը նուիրել արդարութիւն եւ սրբութիւն գործելու համար։

Հմր. 14։ Օրէնքը չպատեր մեղքէն, այլ կը դատապարտէ մեղքը։ Շնորհքն է որ մեղքէն կ'ազատէ։ Ուստի շնորհայ տակ ըլլալով մեղք մի գործէք։

Հմր. 15։ Առաքեալը սուրբ գրութիւն մը նորէն կը հերքէ սա գաղափարը թէ մեղայ թողութիւնը շնորհքով ըլլալուն համար մէկը կրնայ իր մեղքին մէջ չարունակել։

հնազանդելու, ծառայ էք այնոր՝ որուն որ կը հնազանդիք, թէ մեղքի՝ որ մահուան կ'առնէ, թէ հնազանդելու՝ որ արդարութեան։ (17) Բայց գոհութիւն Աստուծոյ, որ ըլլալ դուք մեղայ ծառայ էիք, սակայն սրտանց հնազանդեցաք այն վարդապետութեան գաղափարին որ ձեզի յանձնուեցաւ։ (18) Ուստի դուք մեղքէն ազատ ըլլալով՝ արդարութեան ծառայ եղաք· (19) (Մարդու սովորութեան պէս կ'ըսեմ՝ ձեր մարմինին տկարութեանը հա-

Ը Տիմ. ա. 13։ — Պ Յովհ. ը. 32։ ա Կոր. է. 22։ Գաղ. ե. 1։ ա Պետ. ը. 16։ — Ը Յովհ. ը. 34։ — Ռ Գլ. է. 5։ — Ռ Գլ. ա. 32։ — Ը Յովհ. ը. 32։

մար.) քանզի ինչպէս որ ձեր անդամները անօրէնութեան համար ընծայեցիք՝ պղծութեան և անօրէնութեան ծառաներ ըլլալու, անանկ ալ հիմա ձեր անդամները սրբութեան համար ընծայեցէք՝ արդարութեան ծառաներ ըլլալու։ (20) Վասն զի երբոր դուք մեղայ ծառաներ էիք, արդարութենէն ազատ էիք։ (21) Ուրեմն անժամանակը ի՞նչ պտուղ ունէիք ան բաներէն՝ որոնցմով հիմա կ'ամչնաք· վերջինչու որ անոնց վերջը մահ է։ (22) Բայց

հմր.)։ Ձանգի ինչպէս որ ձեր անդամները անօրէնութեան համար ընծայեցիք՝ պղծութեան և անօրէնութեան ծառաներ ըլլալու, անանկ ալ հիմա ձեր անդամները սրբութեան համար ընծայեցէք՝ արդարութեան ծառաներ ըլլալու։ (20) Վասն զի երբոր դուք մեղայ ծառաներ էիք, արդարութենէն ազատ էիք։ (21) Ուրեմն անժամանակը ի՞նչ պտուղ ունէիք ան բաներէն՝ որոնցմով հիմա կ'ամչնաք· վերջինչու որ անոնց վերջը մահ է։ (22) Բայց

դատէ այս համարը Գաղ. Ե. 13 համարին հետ։ «Վասն զի դուք ազատութեան կանչուած էք, եղբայրներ· միայն թէ ձեր ազատութիւնը մարմնոյ ցանկութիւններու պատճառ չըլլայ, հապա սիրովը իրարու ծառայութիւն ըրէք։»

Հմր. 20։ «Արդարութենէն ազատ։» Ոչ թէ մեղքի ծառայ ըլլալով արդարութիւն ընելու պարտաւորութենէ ազատ էիք, այլ արդարութիւն չունէիք։

Հմր. 21։ Ձչմարիտ ապաչխարողը կ'ամչնայ իր մեղքերէն, եւ այն մեղքերը գործած ըլլալուն համար իր անձէն ալ կ'ամչնայ։ Եզեկ. ԺԶ. 63։ Գիտէ թէ մեղայ ծառայութիւնը չահ չունի, այլ անոր բնական եւ անխուսափելի պտուղը կամ հետեւանքը մահ է (Յակ. Ա. 15), ուստի եւ պիտի չուզէ այս պիտի ծառայութեան մէջ կենալ։

Հմր. 22։ «Մեղքէն ազատուած։» Այսինքն մեղքին իշխանութենէն ազատուած· արդարեւ ոչ բոլորովին, իբրեւ կատարեալ սրբութիւն ստացող (Գ Թագ. Ը. 46։

հիմա մեղքէն ազատուած և Աստուծոյ ծառաները եղած՝ ձեր պտուղը ունիք սրբութիւնով, ու վերջը յաւիտենական կեանք։ (23) *Որովհետև մեղքի

*Ծն. բ. 17։ Գլ. ե. 12։ Ցակ. ա. 15։

վարձքը մահ է, բայց Աստուծոյ ձրի պարգեւը յաւիտենական կեանք՝ մեր Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսի ձեռքովը։

—բԳլ. բ. 7։ ե. 17, 21։ ա Պետ. ա. 4։

Բազդ. Յոբ Ա. 1։ է. 20։ Թ. 20 եւ Եր. 5, 6 ին հետ Տես նաեւ Փիլ. գ. 12—15։ Ա Յովհ. ա. 8), սակայն իրօք ազատուած, այնպէս որ փոխանակ մեղքը սիրելու եւ անոր ծառայելու, ազատուած էք անոր իշխանութենէն. կ'ատէք մեղքը, կը պատերազմիք անոր դէմ, եւ կը յաղթէք անոր։ Տես Ա. Պետ. ա. 18—23։ բ Պետ. ա. 3—9։ Ա Յովհ. գ. 3—10։ Յայտ. գ. 21։ Իա. 7, 8։ Իբ. 14։ Ճշմարիտ քրիստոնեան սուրբ ըլլալու կանչուած է։ Տես Ա Գլ. 7 համարին մեկնութիւնը։

Հմր. 23։ Մահը, բառին ընդհանուր նշանակութեամբը, մեղայ բնական արդիւնքն է, եւ այն վարձքն է զոր Սատանան կը հատուցանէ իր բոլոր ծառաներուն։ Այս հատուցումը սաստկապէս եւ ամէն օր կը տրուի, քանզի մեղաւորը մեղքին տանջանքն իր կուրծքին մէջ կը կրէ։ Յաւիտենական կեանքն Աստուծոյ ողորմութեան ձրի պարգեւն է որուն արժանի չենք, բայց Յիսուսի ձեռքով կ'ընդունինք եւ արդէն սկսած ենք վայելել զայն Քրիստոսի հետ միանալով։ Յովհ. ԺԴ. 21, 23։ Ա Յովհ. գ. 1, 2։ Հռովմ. Ը. 10, 11, 14—17։ Ուստի ձեր խորհուրդն ու փափաքը սուրբ բաներու վրայ թող ըլլայ, խօսեցէք ինչ որ ճշմարիտ է, ինչ որ արդար, օգտակար եւ բարի է. թող ձեր սիրտերը, դլուխները, ձեռքերն ու ոտքերն Աստուծոյ նուիրուած ըլլան, եւ քալեցէք անդադար յաւիտենական երանութեան ճամբուն մէջ։ Ա Կոր. ԺԵ. 58։ Փիլ. Գ. 8։

ՅՕԴՈՒԱԾ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ

ԹԷ ՄԵՂԱՑ ՎՐԱՑ ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՏԱՑՈՒԻ ԱՍՏՈՒԾՈՑ ՇՆՈՐՀՔՈՎԸ ԵՒ ՈՉ ԹԷ ՕՐԷՆՔԻՆ ՀՆԱԶԱՆԴԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԵՐ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՋԱՆՔԵՐՈՎԸ Կ'ԱՊԱՑՈՒՑՈՒԻ ԱՅԼԵՒԱՅԼ ՓԱՍՏԻ

ԳԼՈՒԽ Է —ԺԱ

ԳԼ· Է

(1) *Միթէ չէ՞ք գիտեր, եղբայրներ, (քանզի ես օրէնքը

Է· Գլխոյն համառօտութիւնը

Առաքեալն հիմա յառաջ կ'երթայ ցուցնելու թէ մեղաւորը չի կրնար մտքի խաղաղութիւն գըտնել միայն օրէնքին հնազանդելով։ Կը բացատրէ մեր առընչութիւնը օրէնքին հետ, նմանցնելով զայն դիւցազներուն կը խօսի,) որ օրէնքը մարդուս վրայ կ'իշխէ՝ որչափ ժամանակ որ ողջ է։ (2) Ինչու որ էրիկ ունեցող կինիկը իր ողջ էրկանը կապուած է օրէնքով. բայց թէ որ էրիկը մեռնի, արձակուած է էրկանը օրէնքէն։ (3) Ուրեմն

* * Կոր. է. 39։—բՄատթ. ե. 32։ —Գլ. ը. 2։ Գաղ. բ. 19։ ե. 18։

կնոջ մը առընչութեանն իր էրկանը հետ։ Յորչափ որ այրը ողջ է, անոր իշխանութեանը տակ է կինը. բայց երբ այրը կը մեռնի կինն ազատ է ուրիշի մը հետ ամուսնանալու։ Մեղայ պատերազմին մէջ յաղթութիւնը եւ խաղաղութիւնը կը ստացուին օրէնքին իշխանութենէն ազատուելով եւ Քրիստոսի հետ միացած ըլլալով։ Հմր. 1—6։ Օրէնքին իշխանութեան տակ ազատ չենք ըլլար մեղքէն. բայց ասոր պատճառն այն չէ որ օրէնքը թերութիւն ունի, ընդհակառակն օրէնքը սուրբ եւ բարի է։ Օրէնքը կը ճանչցնէ մեզի թէ ինչ է մեղքը, եւ մեղքը ասկէ առիթ առնելով մեզ կը գրգռէ օրէնքին պատուէրներն ետ ետելի եղծանելու. եւ այսպէս այն որ բարւոյ համար էր եւ ինքնին բարի է, մեզ աւելի չար կ'ընէ։ Հմր. 7—12։ Բոլոր այն ճիգերը զոր կ'ընենք մեր ջօրութեամբը բարին գործելու ընդունայն են եւ մեզ մեծ թշուառութեան եւ յուսահատութեան մէջ կը ձգեն, մինչեւ որ Քրիստոս կու գայ եւ իր չնորհօքը մեզ կ'ազատէ չարին գերութենէն։ Հմր. 13—25։

Մեկնութիւն

Հմր. 1։ Հին կտակարանը քրիստոնէից բոլոր ժողովներուն մէջ կը կարդացուէր, այնպէս որ թէ Հրէութենէ եւ թէ հեթանոսութենէ դարձող ամէն Քրիստոնեայ օրէնքը կը սորվէր։ Մարմնոյ մահը մեզ ազատ չըներ Աստուծոյ հնազանդելու պարտականութենէն, այլ կը խափանէ Մովսիսական օրէնքը եւ ամէն օրէնք որ կը տրուի միայն աստի կենաց համար։ Այս գլխոյն մէջ օրէնք բառով կը հասկցուի Հրէից յայտնուած Մովսիսական օրէնքը, նաեւ բնական օրէնքը որ հեթանոսաց սրտերուն վրայ գրուած է։ Տես Հռովմ. Բ. 15։

Հմր. 2, 3։ Ամուսնութեան վերաբերեալ օրէնքն այրը եւ կինն իրարու կը կապէ, որչափ ժամանակ որ երկուքն ողջ են, բայց երբ մահ կը պատահի այս կապակցութիւնը կը վերջանայ։

Հմր. 4։ «Ուստի դուք ալ... Քրիստոսի մարմինովը օրէնքին մեռաք։» Հաւատացեալք Քրիստոս հետ խաչուած ըլլալով (Գլ. Բ. 4—6), օրէնքին մեռած կ'ըլլան, այսինքն փրկութեան համար այլեւս օրէնքին չեն վատահիր, որպէս զի Քրիստոսի հետ միացած ըլլան իրր անոր հետ ամուսնացած։ Եփ. Ե. 23—32։ Յայտ. ԺԹ. 7։ Իա. 9։ Իբ. 17։ Եւ ինչպէս Քրիստոս եկաւ ոչ թէ օրէնքն աւերելու, այլ կատարելու, եւ ամէն բանի մէջ իր Հօրը կամքն ընելու եւ զԱստուած փառաւորելու (Մատթ. Ե. 17։ Յովհ. Բ. 38։ ԺԷ. 4), նոյնպէս հաւատացեալք օրէնքէն կ'ազատուին ու Քրիստոսի

Ե քանի որ էրիկը ողջ է, չուն պիտի բսեւի՝ թէ որ ուրիշ էրկան մը ըլլայ. բայց թէ որ էրիկը մեռնի՝ ան օրէնքէն ազատ կ'ըլլայ, անանկ որ չնայողչըլլար՝ թէ որ ուրիշ էրկան մը ըլլայ։ (4) Ուստի դուք ալ, իմ եղբայրներս, Քրիստոսի մարմնով

Եփես. բ. 15։ Կող. բ. 14։

թենէ դարձող ամէն Քրիստոնեայ օրէնքը կը սորվէր։ Մարմնոյ մահը մեզ ազատ չըներ Աստուծոյ հնազանդելու պարտականութենէն, այլ կը խափանէ Մովսիսական օրէնքը եւ ամէն օրէնք որ կը տրուի միայն աստի կենաց համար։ Այս գլխոյն մէջ օրէնք բառով կը հասկցուի Հրէից յայտնուած Մովսիսական օրէնքը, նաեւ բնական օրէնքը որ հեթանոսաց սրտերուն վրայ գրուած է։ Տես Հռովմ. Բ. 15։

Հմր. 2, 3։ Ամուսնութեան վերաբերեալ օրէնքն այրը եւ կինն իրարու կը կապէ, որչափ ժամանակ որ երկուքն ողջ են, բայց երբ մահ կը պատահի այս կապակցութիւնը կը վերջանայ։

Հմր. 4։ «Ուստի դուք ալ... Քրիստոսի մարմինովը օրէնքին մեռաք։» Հաւատացեալք Քրիստոսի հետ խաչուած ըլլալով (Գլ. Բ. 4—6), օրէնքին մեռած կ'ըլլան, այսինքն փրկութեան համար այլեւս օրէնքին չեն վատահիր, որպէս զի Քրիստոսի հետ միացած ըլլան իրր անոր հետ ամուսնացած։ Եփ. Ե. 23—32։ Յայտ. ԺԹ. 7։ Իա. 9։ Իբ. 17։ Եւ ինչպէս Քրիստոս եկաւ ոչ թէ օրէնքն աւերելու, այլ կատարելու, եւ ամէն բանի մէջ իր Հօրը կամքն ընելու եւ զԱստուած փառաւորելու (Մատթ. Ե. 17։ Յովհ. Բ. 38։ ԺԷ. 4), նոյնպէս հաւատացեալք օրէնքէն կ'ազատուին ու Քրիստոսի

մինովը օրէնքին մեռաք, որ ուրիշի մը ըլլաք, անոր՝ որ մեռեւնէրէն յարութիւն առեր է, որ Աստուծոյ պտուղ բերող ըլլանք. (5) Քանի՛ քանի որ մենք մարմնով էինք՝ մեղաց կիրքերը որ օրէնքով կ'ըլլա-

ա՛ Գաղ. ե. 22։—ԷԼ. ղ. 13։—ղ ԳԼ. ղ. 21։ Գաղ. ե. 19։ Յակ. ա. 15։

հետ կը միանան ոչ թէ մեղանչելու համար, այլ Աստուծոյ պտուղ բերելու համար, այսինքն արդարութիւն գործելու Աստուծոյ կամացը համեմատ եւ Անոր փառաց համար։

Հմր. 5,6։ «Քանի որ մենք մարմնով էինք։» Հայերէն տպուին բառը Նոր Կտակարանին մէջ կը գործածուի Յունարէն բնագրին մէջ տարբեր նշանակութիւն ունեցող երկու բառ թարգմանելու։ Այս երկու բառերուն մէկը կը նշանակէ մարդու կամ անասնոյ ամբողջ գործառնաւոր մարմինը անոր այլեւայլ անդամներովը, մասերովը եւ կարողութիւններովը։ Մատթ. Ե. 29։ Ջ. 23։ Երր. ԺԳ. 11։ Յակ. Գ. 3։ Միւսը կը նշանակէ այն նիւթը որմէ բաղկացեալ է կենդանի մարդը։ Ղուկ. ԻԴ. 39։ Ա. Կոր. ԺԵ. 39։ Նոյն բառը երբեմն կը գործածուի մարդուս մահկանացու մասը յուշնելու եւ այն մասն անմահ մասէն որոշելու համար, ինչպէս Բ Կոր. Դ. 11 եւ Ա. Կոր. ԺԵ. 50 (ուր արիւն նշանակող բառ մը հետը ունի)։ Երբեմն ալ կը գործածուի մարդուս զգայական մասն որոշելու համար անոր իմացական եւ հոգեւոր մասէն։ Բ Կոր. ԺԲ. 7։ Հռոմ. Բ. 28։ Յովհ. Ջ. 64։ Մատթ. ԻԶ. 41. եւ այլն։ Նաեւ կը գործածուի սեռուընդ կամ ազգակցութիւն նշանակելու համար, ինչպէս Յովհ. Ա. 13։ Հռոմ. Ա. 3։ Թ. 3։ Գործ. Բ. 30։ Երբեմն պարզապէս կը նշանակէ մարդ, եւ այս նշանակութեամբ ընդհանրապէս տկարութեան դաղափարը կու տայ։ Եփ. Ջ. 12։ Հռոմ. Գ. 20։ Ա Կոր. Ա. 29։ Նոյնպէս կը նշանակէ մարդուս բնութիւնը եւ այլեւայլ հանգամանքը, զորօրինակ, Քրիստոսի համար մարդին եղա՛ ըսելը, Քրիստոս մարդկային բնութիւնը եւ հանգամանքը վրան առաւ ըսել է։ Յովհ. Ա. 14։ Ա Տիմ. Գ. 16։ Ա Յովհ. Դ. 2։ Նոյն բառը կը գործածուի նաեւ Քրիստոնէից այս բնական կեանքը նշանակելու համար։ Բ Կոր. Ժ. 3։ Փիլ. Ա. 22, 24։ Նոյն բառը բարոյական մտօք գործածուելով կը նշանակէ մարդկային չար բնութիւնը որ Աստուծմէ բոլորովին օտարացեալ է։ Այս մտօք կը նշանակէ ոչ միայն հեշտասիրական փափաքներ, չար կիրքեր եւ մեղքեր, այլեւ ամէն ազդում, հակամիտութիւն, հաճութիւն, զգացում եւ գործք որ Աստուծոյ կամացը համաձայն չեն։ Ինչպէս որ չնութիւնը, մարդասպանութիւնը, գրկրամոլութիւնը, գինեմոլութիւնը մարմնոյ գործքեր են, նոյնպէս մարմնոյ գործքեր են հպարտութիւնը, նախանձը, անձնասիրութիւնը, թշնամութիւնը, վրէժխնդրութիւնը, աւելութիւնը եւ կռիւները։ Գաղ. Ե. 19—21։ Որովհետեւ այս համարիս մէջ մարմին թարգմանուած Յունարէն բառը կը նշանակէ զմարդ իր բոլոր չար կիրքերովը, «Տաքնով ԸԼԼԼ» խօսքը կը նշանակէ մարդ, եւ այս նշանակութեամբ ընդհանրապէս տկարութեան դաղափարը կու տայ։ Եփ. Ջ. 12։ Հռոմ. Գ. 20։ Ա Կոր. Ա. 29։ Նոյնպէս կը նշանակէ մարդուս բնութիւնը եւ այլեւայլ հանգամանքը, զորօրինակ, Քրիստոսի համար մարդին եղա՛ ըսելը, Քրիստոս մարդկային բնութիւնը եւ հանգամանքը վրան առաւ ըսել է։ Յովհ. Ա. 14։ Ա Տիմ. Գ. 16։ Ա Յովհ. Դ. 2։ Նոյն բառը կը գործածուի նաեւ Քրիստոնէից այս բնական կեանքը նշանակելու համար։ Բ Կոր. Ժ. 3։ Փիլ. Ա. 22, 24։ Նոյն բառը բարոյական մտօք գործածուելով կը նշանակէ մարդկային չար բնութիւնը որ Աստուծմէ բոլորովին օտարացեալ է։ Այս մտօք կը նշանակէ ոչ միայն հեշտասիրական փափաքներ, չար կիրքեր եւ մեղքեր, այլեւ ամէն ազդում, հակամիտութիւն, հաճութիւն, զգացում եւ գործք որ Աստուծոյ կամացը համաձայն չեն։ Ինչպէս որ չնութիւնը, մարդասպանութիւնը, գրկրամոլութիւնը, գինեմոլութիւնը մարմնոյ գործքեր են, նոյնպէս մարմնոյ գործքեր են հպարտութիւնը, նախանձը, անձնասիրութիւնը, թշնամութիւնը, վրէժխնդրութիւնը, աւելութիւնը եւ կռիւները։ Գաղ. Ե. 19—21։ Որովհետեւ այս համարիս մէջ մարմին թարգմանուած Յունարէն բառը կը նշանակէ զմարդ իր բոլոր չար կիրքերովը, «Տաքնով ԸԼԼԼ» խօսքը կը նշանակէ

բ՛ ԳԼ. Բ. 29։ Բ Կոր. Գ. 6։

գործութեամբը, եւ չէ թէ գրոյն հնութեամբը։

Նակէ այն կիրքերուն ծառայել, փոխանակ ծառայելու Աստուծոյ։ «Աչխարհի մէջ անաստուած» խօսքը ճչմարիտ նկարագիր է բոլոր անոնց որ «մարմնով» են։ Եփ. Բ. 12։ Եւ որովհետեւ ի ծնընդենէ կը ժառանգենք անկեալ բնութիւն մը որ Աստուծմէ հեռացած է, հարկ է որ նորէն ծնանինք Հոգիէն։ Յովհ. Գ. 6, 7։ Ուստի «քանի որ մենք մարմնով էինք» խօսքը կը նշանակէ քանի որ մենք բնական եւ հոգեւորապէս չնորոգուած վիճակի մէջ էինք, —«Մեղաց կիրքերը որ օրէնքով կ'ըլլային,» եւայլն։ Մեր մեղանչական կիրքերը որ, օրէնքին ծանձերէն գրգռուելով, մեր անդամներուն մէջ, այսինքն մեր մէջը, կը ներգործէին, եւ այն անդամները մեղաց գործիք կ'ընէին, — «Որ մենք մահուան պտուղ բերինք։» Այս ներգործութեան պտուղը կամ հետեւանքը հոգեւոր եւ յաւիտենական մահ է։ Տես Գլ. Ե. 12, 21, եւ Ջ. 23 համարներուն մեկնութիւնը։—«Հիմա ան օրէնքէն արձակուեցանք,» եւայլն։ Արձակուեցանք օրէնքէն ոչ թէ իբր պարտականութեան կանոն մը, (տես 4 համարին մեկն.), այլ իբր արգարացման եւ սրբացման միջոց մը ուստի եւ օրէնքէն արձակուած ըլլալով, այն է անոր մեռած, Աստուծոյ կենդանի կ'ըլլանք եւ անոր օրէնքին կը հնազանդինք նոր եւ հոգեւորական եղանակով մը, այսինքն սիրով, որ օրինաց լրումն է։ Գլ. ԺԳ. 9, 10։ Ջ. 11։ Օրէնքը ոչ միայն անկարող էր մեր կիրքերը նուաճելու եւ սրբացնելու, այլեւ կը ծառայէր զանոնք գրգռելու, եւ մեղ եւս աւելի խորունկ թշուառութեան մէջ կը ձգէր։ Բայց հիմա մեղքէն փրկուելու համար օրէնքին չենք ապաւինիր, եւ, մեր մեղքերուն վրայ ապաշխարելով եւ Քրիստոսի հաւատալով, մեռած ենք օրէնքին, որուն իշխանութեանը ներքեւ էինք առաջ, եւ Աստուծոյ կը ծառայենք մեր նորոգուած հոգիներով, ոչ թէ մեռած գործքերով։ Երր. Թ. 14։ —«Չէ թէ գրոյն հնութեամբը։» Այսինքն օրէնքին բուն իմաստին կամ ոգւոյն կը հնազանդինք, ոչ թէ լոկ անոր խօսքին արտաքուստ հնազանդութիւն կ'ընենք ինչպէս առաջ կ'ընէինք։ Յովհ. Ջ. 64։ Ը Կոր. Գ. 6։ «Գիրը կը սպաննէ, բայց հոգին կ'ապրեցընէ։» Երր. Թ. 9, 10։ Ժ. 1—4։ Օրէնքին խօսքերը միայն նկատել, կամ արտաքին ձեւերու կամ ծէսերու, իբրեւ գերի, կապեալ մնալ, եւ միանգամայն օրէնքին բուն հոգեւոր իմաստը զանց ընել, յայտնի նշան է Հրէութեան, եւ այն Քրիստոնէութեան որ քրիստոնէական անուան տակ ծածկուած Հրէութիւն է։ Աւետարանէն պահանջուած պարզութենէն եւ հոգեւոր միամտութենէն յետրատ կալը, որ առէպ կը պատահի եւ որմէ Պօղոս ազգու կերպով կը զգուշացնէ (Ը Կոր. ԺԱ. 3։ Ը Թես. Բ. 3—11։ Գործ. Ի. 29, 30), ախտր ապացոյց է թէ մարդիկ Աւետարանին ազդեցութեանը ներքեւ անգամ որչափ հակամիտեալ են, փոխանակ հոգեւոր երկրպագութեան եւ հնազանդութեան, արտաքին ձեւեր եւ ծէսեր գործածել։

Հմր. 7։ Օրէնքին չատապովը բնականապէս կ'առարկէ տաքութեամբ վերոյիչեալ գաղափարները դէմ, կը հարցնէ. Միթէ «օրէնքը մեղք է», այսինքն մեղաց պատճառ է։ Հոս մեղք բառը կը նշանակէ պատճառ մեղաց (տես Եփ. Բ. 16, ուր թշնամութիւն բառը կը նշանակէ թշնամութեան պատճառ)։ Վերի հարցման առաքեալը պատասխան կու տայ, «քաւ

ըբայց ես մեղքը չէի ճանչնար՝ եթէ ոչ օրէնքով. ինչպէս ցանկութիւնն ալ չէի գիտեր, թէ որ օրէնքը ըսած չըլլար, Ը՚Մի ցանկար։ (8) ՚Բայց մեղքը պատուիրանքէն առիթ առնելով՝ իմ մէջս բոլոր ցանկութիւնները գործացուց. ինչու որ առանց օրէնքի մեղքը մեռած է։ (9) Ես ալ առանց օրէնքի առեն մը կենդանի էի. բայց երբոր պատուիրանքը եկաւ հասաւ, մեղքը

ը Գլ. դ. 20։—Բ Եզ. ի. 17, ե Օր. ե. 21, Գոր. ի. 33։ Գլ. ժգ. 9։— ՚Գլ. դ. 15, ե. 20։—էա Կոր. ժե. 56։—էղ Ե. ժը. 5։ Եզեկ. ի. 11, 13, 21։ բ Կոր. գ. 7։— Բ Սաղ. ժԹ. 8։ ՃԺԹ. 38, 137։ ա Տիմ. ա. 8։

ողջընցաւ, (10) եւ ես մեռայ. ու ան պատուիրանքը որ կեանց համար էր, նոյնը ինծի մահուան համար եղաւ։ (11) Ինչու որ մեղքը պատուիրանքէն առիթ առնելով՝ իս խաբեց, ու անով մեռցուց։ (12) Ուստի օրէնքը սուրբ է, ու պատուիրանքը սուրբ եւ արդար ու բարի։

(13) Ուրեմն բարին ինծի մա՞հ եղաւ, քաւ լիցի. հապա մեղքը

լիցի». իմ մեղացս համար օրէնքը պատասխանատու չէ։ Սակայն ճշմարիտ է թէ, «ուր որ օրէնք չկայ, օրինազանցութիւն ալ չկայ» (Գլ. Դ. 15). եւ եթէ օրէնքը մեզանչելուն սանձ դրած չըլլար, չէի կրնար գիտնալ թէ որչափ չատ է չարութիւնս. չէի կրնար գիտնալ նաեւ թէ որչափ հակամիտութիւն ունիմ չարին։ Օրինաց սանձերը զգուեցին իմ չար կիրքերս, որ կրկնապատիկ սաստկութեամբ դուրս բղխեցին. եւ այս կերպով ես դառն փորձառութեամբ առաւելապէս հասկցայ թէ ինչ եւ որչափ ընդարձակ է մեղապարտութիւնս։

Հմբ. 8։ Մարմնաւոր կիրքերս զգուռուեցան առիթ առնելով օրէնքէն, եւ աւելի ազգու եղան յիս. քանզի երբ օրէնքին վրայ գիտութիւն չունէի, մեղքն իմ մէջս աւելի հանգարտ եւ իբր թէ մեռած էր քան հիմա, եւ ես չէի գիտեր թէ գերի եմ անոր։

Հմբ. 9, 10։ Երբ օրէնքին վրայ ազէտ էի, չէի գիտեր թէ մեղաց մէջ մեռած եմ, ուստի եւ զիս ողջ կը համարէի. սակայն երբ պատուիրանքին ազդեցութեամբը մեր քերս աւելցան, մեռած ըլլալս իմացայ եւ մահուան մէջ աւելի խոր

ընկղմեցայ։ Բայց յանցանքը պատուիրանքին չէր, քանզի օրէնքը հոգեւոր կեանք տալու համար տրուած էր, թէեւ արդեամբ ինծի մահու առիթ եղաւ։

Հմբ. 11, 12։ «Իս խաբեց.» Ինչպէս որ Սատանան առաջին մարդը խաբեց պատուէրին սանձերն երեւցնելով իրեւ արգելք երջանկութեան, եւ ապա մարդուն օրինազանցութիւնը մեծ թշուառութեան պատճառ եղաւ (Ծնն. Գ. 1—5։ Յոբ. Ա. 9—11։ Յայտ. ԺԲ. 10), նոյնպէս մեղքն, Սատուծոյ բարի եւ սուրբ օրէնքին սանձերն առիթ բռնելով, զիս խաբեց, եւ, իմ մէջս օրէնքին դէմ անհնազանդութիւն յարուցանելով, ինծի հոգեւոր մահուան պատճառ եղաւ։

Հմբ. 13։ Այս համարին մէջ Առաքեալը վերոյիշեալ տեսութիւնը կը կրկնէ որ անոր կատարեալ բացատրութիւն տայ։ — «Ուրեմն բարին ինծի մա՞հ եղաւ, քաւ լիցի.» Զիս մեռցնողը բարին այսինքն Սատուծոյ օրէնքը չէ, այլ մեղքը որ իմ մէջս է՝ եւ օրէնքէն առիթ առնելով աւելի չայտնի կը ցուցնէ իր մահացու բնութիւնը։ Օրէնքին բուն իսկ բարութենէն մեղքը կը զգուռուի եւ կը զայրանայ եւ այս-

քը, որպէս զի երեւնայ մեղքը որ ան բարի բանով ինծի մահ գործեց, որ մեղքը պատուիրանքով աւելի մեղաւոր ըլլայ։ (14) Վասն զի գիտենք որ օրէնքը հոգեւոր է, բայց ես մարմնաւոր եմ՝ Ծմեղքի տակ ծախուած։ (15) Քանզի ինչ որ կ'ընեմ չեմ ճանչնար. Ւչէ թէ ինչ որ կ'ուզեմ՝ ան կ'ընեմ, հապա ինչ որ կ'ատեմ՝ ան կ'ընեմ։ (16) Բայց թէ որ չուզածս կ'ընեմ, հաւանութիւն կու տամ օրէնքին թէ բարի է։ (17) Իսկ արդ-

ուած։ (15) Քանզի ինչ որ կ'ընեմ չեմ ճանչնար. Ւչէ թէ ինչ որ կ'ուզեմ՝ ան կ'ընեմ, հապա ինչ որ կ'ատեմ՝ ան կ'ընեմ։ (16) Բայց թէ որ չուզածս կ'ընեմ, հաւանութիւն կու տամ օրէնքին թէ բարի է։ (17) Իսկ արդ-

Ծ Գ. Թագ. իա. 20, 25։ դ Թագ. ժէ. 17։— Ւ Գաղ. ե. 17։

պէս անոր զօրութիւնն աւելի ահարկու եւ կործանիչ կ'ըլլայ։

Հմբ. 14։ «Օրէնքը հոգեւոր է.» Ինչպէս որ մարմնաւոր բառը կը նշանակէ չար կիրք եւ բաղձանք, նոյնպէս հոգեւոր բառը կը նշանակէ ոչ միայն սրտին մէջ եղածը իբր սոսկ արտաքին բաներէն ոչոչուած, այլեւ սուրբ, մաքուր, աստուածային եւ Հոգւոյն Սրբոյ մտքին եւ կամացը համաձայն բաներ։ Աստուծոյ օրէնքը հոգեւոր է այս նշանակութիւնով, եւ հոգեւոր, մաքուր եւ սուրբ հնազանդութիւն կը պահանջէ։ — «Ես մարմնաւոր եմ։» Մարմնաւոր մարդն այն է որ մարմնաւոր, այսինքն չար կիրքերու կը ծառայէ։ Առաքեալն ըսել կ'ուզէ թէ ինք դեռ մարմնաւոր բնութեան մը ազդեցութեան ներքեւ էր։ Տես Ա Կոր. Բ. 14, 15։ Յակ. Գ. 15։ Հռովմ. Ը. 9—14։ — «Մեղքի տակ ծախուած.» Այսինքն մեղքին չընդթայակապ գերի եղած։

Հմբ. 15, 16։ Առաքեալն օրէնքով կամ լոկ անձնական զօրութեամբ փրկուելու ջանք ընող մարդն երկու մասերու կամ երկու անձերու կը բաժնէ, այսինքն ներսի մարդը որ է միտքը (հմմ. 22, 23), եւ մարմնական մարդը որ է Սատուծմէ հեռացեալ սիրտը։ Առաջինը կը նշանակէ մարդուն բանականութիւնը, խիղճը, բարոյական կարողութիւնները որ կ'որոշեն ուղիղը եւ բարին, եւ կը սահպեն զմարդ ընտրել եւ ընել ինչ որ ուղիղ է, եւ անոր յաւիտենական

երջանկութեանը համար է։ Երկրորդը կը նշանակէ մարդուն ապականեալ կիրքերն ու հակամիտութիւնները։ Այսպէս երկուքի բաժնեալ մարդ մը իր մաքովը կը հաւնի Սատուծոյ օրէնքին, եւ երբեմն կը ջանայ անոր հնազանդիլ, բայց անոր սպականեալ սիրտը դէմ կ'ելլէ, եւ զանի կը ձգէ կը տանի մեղաց մէջ։ Այսպէս մարդուն ներսիդին պատերազմ կ'ըլլայ, այնպէս որ Առաքելոյն խօսքին համեմատ մարդը չատ անգամ ինչ որ կ'ատէ, այսինքն ինչ որ անոր խղճին տեսիլն կ'երեւի, զայն կ'ընէ իր չար սրտին տգղեցութեամբը։ Վերոյին ծնեալ քրիստոնեայք քիչ չատ այսպիսի ներքին պատերազմներ ունին, վասն զի կատարեալապէս սրբացուած չեն։ Վերոյին չծնած մեղաւորք ալ ունին ներքին մեծ կռիւներ։ Աշխարհի կամ ժամանակաւոր բարեաց համար անոնց փափաքները կը պատերազմին ընդդէմ այն մտաւորական համոզումներուն զոր կ'ուսնենան իրենց ճշմարիտ չտներուն ու պարտաւորութեանց վրայ։ Այսպիսի պատերազմներու մէջ Սատուծոյ չնորհքը քրիստոնեան յաղթող կ'ընէ մեզաց. բայց չնորոգուած մեղաւորը որ չունի այն չնորհքը, յաղթուելով եւս աւելի գերի կ'ըլլայ մեղաց։ Աւելի հետեւեալ համարներուն մէջ չատ յստակ կերպիւ նկարագրուած է։

Հմբ. 17։ «Զէ թէ ես.» Այսինքն ոչ թէ բուն անձս, այն է բանականութիւնս եւ խիղճս, այլ ներ-

չէ թէ ես կ'ընեմ անիկա, հապա մեղքը՝ որ իմ ներսի դիս կը բնակի։ (18) Քանզի գիտեմ որ հիմ ներսի դիս՝ այսինքն իմ մարմինիս մէջ մէկ բարի բան մը չբնակիր· ինչու որ կամեցողութիւն կայ քովս, բայց բարին՝ ի գործ դնելը չեմ գտներ։ (19) Քանզի չէ թէ բարին որ կ'ուզեմ՝ կ'ընեմ, հապա չարը որ չեմ ուզեր՝ ան կ'ընեմ։ (20) Իսկ թէ որ չուզած բանս կ'ընեմ, ալ չէ թէ ես կ'ընեմ անիկա, հապա մեղքը՝ որ իմ ներսի դիս բնակած է։ (21) Ուսկից ես կը գտնեմ օրէնք մը, որ երբ բարին ընելը կը կամեցամ՝ չարը իմ քովս է։ (22) Վասն զի ներսի մարդուն նայելով՝ Աստուծոյ օրէնքին կը

—Սաղ· ա·2։

հնդ· գ· 5։ ը· 21։—2 Կոր· գ· 16։ Եփես· գ· 16։ Կող· գ· 9, 10

սիրիս բնակող մեղքը, այսինքն մեղանչական կիրքերս եւ փափաքներս։

Հմբ· 18։ «Իմ ներսի դիս», եւն։ Այսինքն իմ մարմնոյս մէջ։ Բարի բան մը չկայ մարմնաւոր բնութեանս կամ ապականեալ սրտիս մէջ, մինչեւ որ անոր մէջ Աստուծոյ Հոգւոյն ու անոր խօսքին միջոցով բարոյական նորոգութիւն մը չգործուի։ Գլ· Ը· 7—9։ Ա Պետ· Ա· 22, 23։ Յովն· Գ· 6, 7։ Մարմնաւոր մարդը, այսինքն չնորոգուած մեղաւորը, կրնայ ճշմարտախօս, արդար, գթած եւ բարերարելի· կրնայ ընել չատ բաներ որ ինքնին ուղիղ են, եւ յարդութեան ու սիրոյ արժանի (տես Մարկ· Ժ·։ 21)· սակայն մինչեւ որ Աստուծոյ չնորհքովը նորոգուած չըլլայ այնպիսին, ճշմարիտ սէր առ Աստուած չունի, եւ առ Աստուած սիրոյ սկզբունքէն չարժեւոր բան մը չըներ· ուստի եւ չարունակ կը մեղանչէ ընդդէմ Աստուծոյ օրէնքին որ ամէն բանէ առաջ սէր առ Աստուած կը պահանջէ։ Կրնայ ըլլալ որ այսպիսի անձ մը «կամեցողութիւն» ունենայ հնազանդութիւն ընել Աստուծոյ պահանջմանց, այսինքն այն պահանջմանց ուղղութիւնը տեսնելով ուզէ անոնց հնազանդիլ, սակայն իր մէկը մարմնաւոր խոր-

հուրդներ եւ ապականեալ կիրքեր տիրելուն պատճառաւ, այս կամեցողութիւնն ի գործ դնել անկարելի կ'ըլլայ, ուստի եւ մարդը հոգեւոր եւ կատարեալ հնազանդութիւն պահանջող օրէնքէն գատուելով հոգեւոր բարութենէ բոլորովին զուրկ կը գտնուի։

Հմբ· 19—21։ Այսպիսի վիճակի մէջ մարդը կ'ընէ ոչ թէ բարին զոր Աստուծոյ սուրբ եւ հոգեւոր օրէնքը կը պահանջէ եւ զոր մարդն ալ կ'ուզէ ընել, քանզի բանականութիւնը եւ խիղճը հաւանութիւն կու տան բարեաց, այլ կ'ընէ չարը զոր չուզեր ընել, քանզի գիտէ թէ չար է։ Ուզած բաները չընելուն եւ չուզած բաներն ընելուն պատճառը մեղքն է որ մարդուն սրտին մէջ կը բնակի եւ իրրեւ օրէնք իրեն հնազանդութիւն կը պահանջէ։ Իրեն հնազանդութիւն, այսինքն չարագործութիւն պահանջող այս օրէնքը ոչ թէ գերագոյն իշխանութեամբ մարդուն վրայ դրուած օրէնք է, այլ չարի սկզբունք է, որուն հպատակ է մարդուն սիրտը կամաւ եւ չարութեամբ, մինչեւ անդամ երբ մարդը բարեաց ուզղութիւնը տեսնելով բարին ընել կը կամենայ։

Հմբ· 22—24։ Այս համարներուն իմաստը 15—17 համարներուն իմաստին հետ նոյն է, բայց տար-

հաւանիմ· (23) Բայց ուրիշ օրէնք մը կը տեսնեմ իմ անդամներուս մէջ՝ որ իմ մտքիս օրէնքին դէմ կը պատերազմի, եւ զիս գերի կ'ընէ մեղաց օրէնքին որ իմ անդամներուս

Գաղ· ե· 17։—Գլ· ը· 13, 19։

քեր ձեւով բացատրուած է։ — «Ներսի մարդուն նայելով։» Այսինքն բանականութեանս, խղճիս, Աստուծմէ ինծի տրուած բարոյական բնութեանս նայելով։—«Աստուծոյ օրէնքին կը հաւնիմ։» կը տեսնեմ եւ կը ճանչնամ թէ Աստուծոյ պահանջումները բարի եւ ուղիղ են, եւ կը մեղադրեմ զինքս որ անոնց չհնազանդեցայ։—«Բայց ուրիշ օրէնք մը», եւայլն։ Տակաւին ապականեալ կիրքերս, չար սիրտս, թէեւ կամքս զիս անհնազանդութեան կը քաշեն կը տանին, Անդամներուս, կամ մարմնաւոր բնութեանս մէջ հակամիտութիւն մը կայ որ, իրրեւ օրէնք, կը պահանջէ որ իրեն հնազանդիմ, եւ կը պատերազմի ընդդէմ պահանջմանց այն օրէնքին զոր Աստուած մտքիս կամ հոգեւոր բնութեանս մէջ դրած է· եւ այսպէս իրրեւ գերի կը ծառայեմ մեղքին։ Սակայն մեղաց գերի ըլլալս զիս չարդարացներ այն մեղքէն զոր գործեցի, այլ բուն իսկ այն գերութեան մէջ կը կայանայ մեղանչողութեանս մեծութիւնն ու թըշուառութիւնը, եւ որչափ աւելի անձնասեր եմ այս գերութեան, այնչափ մեծ է մեղանչողութիւնս եւ պատժոյ արժանաւորութիւնս։ Ո՛րչափ խորունկ է թշուառութիւնս։ Ո՛վ կրնայ ազատել զիս բնութեանս այս ապականութենէն, որ ինծի համար մահացու մարմին է, եւ կը նմանի դիակի մը զոր բռնաւորները երբեմն մահապարտի մը հետ չղթայիւ կապելով կը թողուն որ անոր մահաբեր նեխուածքէն է։ (24) Ի՞նչ խղճալի մարդ եմ ես· ո՞վ զիս պիտի ազատէ այս մահացու մարմինէն։ (25) Գոհութիւն Աստուծոյ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի ձեռ-

—յակոբ· ժե· 57։

թենէն կորսուի մահապարտը։

Հմբ· 25։ «Գոհութիւն Աստուծոյ,» եւն։ Առաքեալը մեծ ուրախութեամբ գոհութիւն կը մատուցանէ Աստուծոյ, վասն զի այս մահացու մարմինէն, այսինքն մեղաւորին այս ահաւոր, անօգնական եւ թշուառ վիճակէն ազատութիւն կայ Քրիստոսով, եւ վասն զի, ինչ որ օրէնքով անկարելի էր, չնորհքով կարելի եղաւ։ Գլ· Ը· 1—4, եւն։ Այսպէս էր Առաքեալին անձնական փորձառութիւնը։ Յորչափ անտեղեակ էր Աւետարանին վրայ, եւ միայն իր զօրութեամբը կը ջանար Աստուծոյ օրէնքին հնազանդիլ, թէպէտ իր մըտքովը կը ծառայէր այն օրէնքին, այսինքն անոր պահանջումներն ուղիղ կը համարէր եւ կ'ուզէր անոնց հնազանդիլ, սակայն իր բոլոր ջանքերը պարապ էին, քանզի իր մարմնաւոր բնութեան ազգեցութեամբը միշտ մեղաց օրէնքին, այսինքն իր չար կիրքերուն պահանջմանց կը ծառայէր, եւ եւս քան զեւս խորունկ կ'ընկղմէր հոգեւոր եւ յաւիտենական մահուան մէջ։ Մեղաւորը չի կրնար երթալ հոգեւոր ազատութեան եւ յաղթութեան երգը, մինչեւ որ կը ճանչնայ զՔրիստոս եւ չնորհքով փրկութիւնը կ'ընդունի։ Ա Կոր· ԺԵ· 57։ Եւ ճշմարիտ հաւատացեալ ըլլալէն ետքն ալ տակաւին ունի իր ապականեալ բնութեան մնացորդները որոնց հետ պատերազմելու է· եւ երբ, առանց Քրիստոսի նայելու, բուն իր զօրութեամբը կը ջանայ Աս-

քովը · ուրեմն ես ինքնս մըտ-
քով Աստուծոյ օրէնքին կը ծա-

տուծոյ օրէնքը պահել, կը զգայ թէ այս կերպով անկարող է մեղաց յաղթելու։ Այս գլխոյն մէջ Առաքելոյն ձեռնարկութեան նպատակն է ցուցնել թէ, առանց Քրիստոսի նայելու եւ միայն անոր վրա տահանալու, ոչ ոք կարող է մեղաց վրայ ստանալ այնպիսի յաղթութիւն մը որ կը նկարագրուի Ը· գլխոյն մէջ, եւ որ պիտի ստացուի Քրիստոսով նոր հոգեւոր կեանքի մը մէջ, եւ համեմատ այն գործունէութեան եւ զօրութեան զոր այն հոգեւոր կեանքը պիտի ունենայ հաւատացելոյն սրտին մէջ՝ հաւատոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ ազդունեցողութեան միջոցաւ։ Նախնի Գնոստիկեան հերետիկոսաց գաղափարը թէ՝ ցաւիտենական չար սկիզբ մը միշտ կը կռուի յաւիտենական բարի սկզբան մը հետ, եւ թէ վերջինը քնաւ չի կրնար միւսին յաղթել, բոլորովին հակառակ է այնմ զոր Առաքեալը կը տարվեցնէ այս թուղթին մէջ։ Առաքելոյն վարդապետութեանը հակառակ է նաեւ Քրիստոնեայ կոչուած հազարաւոր մարդոցմէ գործնականապէս ընդունուած սա գաղափարը, թէ մարդ մը կրնայ Քրիստոնեայ ըլլալ, միանգամայն ընել այնպիսի բաներ որոնց մեղք ըլլալը գիտէ, վստահանալով թէ յետոյ այն մեղքերուն վրայ ապաչխարելով եւ եկեղեցւոյ ծէսերը կատարելով պիտի փրկուի։ Այսպիսիները ճշմարիտ քրիստոնէական փրկութեան վրայ տեղեկութիւն չունին։

Ը֊ներորդ գլխոյն մնկնութեանն իր յաւելուած, կը դնենք հոս մէկ քանի հարցումներ որ ստէպ կ'ըլլան այս գլխոյն դժուարին նիւթերուն վրայ, եւ այն հարցմանց պատասխանները։

Հարցում. Պօղոս առաքեալ այս գլխոյն մէջ գրուած խօսքերով մի-

ռայեմ, ու մարմնով՝ մեղաց
օրէնքին։

թէ կը յայտնէ իր անձին փրկութիւնը զոր ունեցաւ երբ ճշմարիտ հաւատացեալ, նա մանաւանդ առաքեալ, եւ կենաց Աւետարանին քարոզիչ էր։

Պատասխան. Պօղոս յառաջին դէմս, եւ իբրեւ իր անձին վիճակը պատմելով, կը խօսի. բայց անոր նպատակն է պատմել ոչ այնչափ էր անձին ԷՔՍՊԵՐԻԷՆՍԸ, որչափ այն զգացումները զոր ստէպ կ'ունենայ ապաչխարող մարդը։ Բայց կրնայ ըսուիլ նաեւ թէ ինք ալ փորձառու էր այն վիճակին զոր կը նկարագրէ։ Սուրբ Օգոստինոս ալ այն վիճակին ըստ ամենայնի փորձառու էր, ինչպէս կը գրէ իր «Խոստովանութիւնք» կոչուած գիրքին մէջ, եւ Պօղոսի ժամանակէն մինչեւ հիմա այսպիսի փորձառութիւններ հաւատացելոց մէջ դուն ուրիք պատահած կամ նորանչան բաներ չեն։

Հերքում. Այս գլխոյն 7—25 համարներուն մէջ նկարագրուած վիճակը նորոգուածէ թէ դեռ չնորոգուած մարդու սրտին վիճակն է։

Պատասխան. Պօղոս հոն կը նկարագրէ այն զգացումները եւ փորձառութիւնները զոր կ'ունենայ մարդ մը որ, Աստուծոյ օրինաց միջոցաւ արթննալով, մեղաց բնութիւնը եւ մահացու վախճանն երթալով աւելի կ'իմանայ եւ կը զգայ, մինչեւ կը հասնի կատարեալ հաւատոյն որ ի Քրիստոս։ Եթէ հօթներորդ գլխոյն 7—25, եւ ուրիշներորդ գլխոյն 1—9 համարները զգուշութեամբ քննենք, պիտի տեսնենք որ յիշեալ վիճակը չորս տեսիքան ունի։ Այս տեսիքաններուն երկուքը բնաւ չեն յուսացներ թէ Աստուծոյ նորոգիչ չնորհքը տպրուած է փորձառուին սրտին։ Երրորդ տեսիքանին մէջ կրնայ գրանուիլ թէ չնորոգուած եւ թէ նորոգուած մարդը։ Չորրորդ տեսիքանին մէջ կը յայտնուի թէ նորոգուած մարդը միայն։

Այս տեսիքաններուն նկարագիրը հետեւեալն է։

Առաջին տեսիքանը թմրած խղճի վիճակն է։ Այս վիճակին մէջ մեղքը բնական, սովորական եւ հաճելի է մարդուն, մարդն ալ ներքին պատերազմ չունենալով, այլ ընդհանուր հանգարտութիւն մը, գոհ է իր վիճակէն։ Բայց յայտնի է թէ մահացու է այս վիճակը։

Երկրորդ տեսիքանը պատերազմի վիճակն է որ արթնցած բայց դեռ չնորոգուած մարդու սրտին մէջ կ'ըլլայ։ Այս վիճակին մէջ գտնուող մարդուն ներսիդին մէկ կողմանէ Աստուծոյ օրէնքը եւ մարդուն խիղճը, միւս կողմանէ մարդուն մեղասէր ախորժակները եւ յամառ կիրքերը կը կռուին իրարու հետ։ Այս վիճակին մէջ գտնուղ մարդը գիտէ թէ իրեն ինչ արժան է ընել, բայց կամքն ընել չի տար · միտքը լուսաւորուած է, բայց կամքն ու սիրտը նորոգուած չեն։

Երրորդ տեսիքանը ներքին պատերազմին տեսականալը կը ցուցընէ։ Այս վիճակին մէջ գտնուղ մարդը կը հակինայ Աստուծոյ օրէնքին կատարելութիւնը, կը տեսնէ թէ այն օրէնքը կատրողներուն արժանաւոր պատուհասը պիտի գայ նաեւ իր վրայ, եւ զգալով իր յանցանաց մեծութիւնը կը ցանկայ ազատիլ մեղաց գերութենէն, բայց զգալով նաեւ իր մեղասէր ունակութիւններուն տեսականութիւնը, եւ Աստուծոյ օրէնքին պահանջումները կատարելու մասին իր կամաց տկարութիւնը, կ'ամչնայ եւ կը վհատի։ Կ'ուզէ հնազանդիլ օրէնքին, բայց մեղքին իշխանութիւնը չի վերնար անոր սրտին վրայէն, մինչեւ որ անկեղծ եւ ճշմարիտ հաւատով կենդանանայ հոգեւորապէս։ Ուստի եւ այսպիսի զգացումներ ստոյգ ապացոյց չեն

ճանչին փորձառութիւնը կ'ունենայ սրտիւ նորոգուած եւ ճշմարտիւ հաւատացեալ մարդը միայն։

Այս տեսիքաններուն նկարագիրը հետեւեալն է։

Առաջին տեսիքանը թմրած խղճի վիճակն է։ Այս վիճակին մէջ մեղքը բնական, սովորական եւ հաճելի է մարդուն, մարդն ալ ներքին պատերազմ չունենալով, այլ ընդհանուր հանգարտութիւն մը, գոհ է իր վիճակէն։ Բայց յայտնի է թէ մահացու է այս վիճակը։

Երկրորդ տեսիքանը պատերազմի վիճակն է որ արթնցած բայց դեռ չնորոգուած մարդու սրտին մէջ կ'ըլլայ։ Այս վիճակին մէջ գտնուղ մարդուն ներսիդին մէկ կողմանէ Աստուծոյ օրէնքը եւ մարդուն խիղճը, միւս կողմանէ մարդուն մեղասէր ախորժակները եւ յամառ կիրքերը կը կռուին իրարու հետ։ Այս վիճակին մէջ գտնուղ մարդը գիտէ թէ իրեն ինչ արժան է ընել, բայց կամքն ընել չի տար · միտքը լուսաւորուած է, բայց կամքն ու սիրտը նորոգուած չեն։

Երրորդ տեսիքանը ներքին պատերազմին տեսականալը կը ցուցընէ։ Այս վիճակին մէջ գտնուղ մարդը կը հակինայ Աստուծոյ օրէնքին կատարելութիւնը, կը տեսնէ թէ այն օրէնքը կատրողներուն արժանաւոր պատուհասը պիտի գայ նաեւ իր վրայ, եւ զգալով իր յանցանաց մեծութիւնը կը ցանկայ ազատիլ մեղաց գերութենէն, բայց զգալով նաեւ իր մեղասէր ունակութիւններուն տեսականութիւնը, եւ Աստուծոյ օրէնքին պահանջումները կատարելու մասին իր կամաց տկարութիւնը, կ'ամչնայ եւ կը վհատի։ Կ'ուզէ հնազանդիլ օրէնքին, բայց մեղքին իշխանութիւնը չի վերնար անոր սրտին վրայէն, մինչեւ որ անկեղծ եւ ճշմարիտ հաւատով կենդանանայ հոգեւորապէս։ Ուստի եւ այսպիսի զգացումներ ստոյգ ապացոյց չեն սրտի նորոգութեան։ Այս վիճակին մէջ գտնուղ մարդը, չհաճելով իր մեղքերուն, եւ Աստուծոյ օրէնքին կատարելութիւնը զգալով, արդարեւ կը ջանայ բոլոր զօրութեամբ մեղքին յաղթել, բայց չի կրնար, քանզի չի ջանար այն կերպով զոր Քրիստոս ցուցուցած է։ Օրէնքին կատարելութիւնը ճանչնալ, խոստովանիլ թէ պարտք է օրէնքին հնազանդիլ, զալուբարկութենէն վախնալ եւ սիրով օրէնքին հնազանդիլ ուզել, ասոնք չեն կրնար փրկել ի վաղուց բռնացեալ մեղքին իշխանութենէն։ Քրիստոսի վրայ հաւատքով ստացուած նոր կենաց ներգործիչ զօրութիւնը մինչեւ որ չյաղթէ մեղաց զօրութեան ապաչխարողին սրտին մէջ, մեղաց իշխանութիւնը չի վերնար։

Այս վիճակին փորձառութիւնները ճշմարիտ հաւատացելոյ մը յատուկ փորձառութիւնները չեն, բայց չի կրնար ուրացուիլ թէ այսպիսի փորձառութեանց երբեմն հնթակայ կ'ըլլան նաեւ սրտիւ նորոգուած ճշմարիտ հաւատացեալք որ կարող չեն ըլլար հասնիլ 25 համարին առաջին մասին մէջ, եւ Գլ· Ը·2 համարին մէջ յիշուած հոգեւոր ազատութեան եւ երջանկութեան։ Եւ պատճառն այս է որ, ասոնք կամ փոխանակ Քրիստոսի միայն նայելու՝ չատ ապաւինած են իրենց անձին, կամ անոնց հին մեղասէր ախորժակները եւ ունակութիւնները բուռն են, կամ սատանայն թելադրութիւնները սաստիկ են, եւ կամ մարմնաւոր ախտերու եւ ցաւերու ազդեցութեան տակ են։

Չորրորդ տեսիքանն է այն կատարեալ վստահութեան եւ խաղաղութեան վիճակը որուն մէջ կը գտնուի ճշմարիտ հաւատացեալ մը, որ հասած է այն փրկութեան որ Քրիստոսով է։ Այս վիճակը մասնաւոր արտօնութիւնն է Աստուծոյ զաւակներէն ամէն մէկուն որ

ՀՈԳԻՈՎ ԿԵԱՆՔԸ, ԿԱՄ ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԸ ՀԱԿԱՌԱԿ ՄԱՐՄՆՈՎ ԿԵՆԱՑ

ԳԼՈՒԽ· Ը· ՀՄՔ· 1—17

ԳԼՈՒԽ Ը

(1) Իսկ արդ դատապարտու-
թիւն չկայ Քրիստոս Յիսուսով
Քրիստոսով հաստած են վրկուԹեան։

Հարցում· (20 երորդ համարին վրայ։) ԵԹԷ մեղքը զոր կը գործեմ՝ իմ ընտրութեամբս չէ, ոչ ապաքէն յայտնի է ԹԷ անոր պատասխանատու չեմ· այս համարն ալ չի ցուցներ ԹԷ պատասխանատու չեմ։

Պատասխան· Ոչ այդպէս· այն համարին իմաստն այս է· մեղքը չեմ ընտրեր, եւ չեմ գովեր այն մեղքերը զորս գործած եմ, բայց հին ուսնակութիւններուս յաղթելու բաւական զօրութիւն չունիմ։ Արդարեւ այն ունակութիւնները իմ են, մեղքերը զորս գործած եմ՝ իմ են, բայց հաճեալ չեմ անոնց, մանաւանդ ԹԷ կը գարչիմ անոնցմէ, միշտ կը ջանամ յաղթել այն ունակութեանց, եւ կը յուսամ ԹԷ Քրիստոսի շնորհաց օգնութեամբ ատուդիւ պիտի յաղթեմ։ Կը վհատիմ նաեւ ԹԷ արդար են խիղճս եւ Աստուծոյ օրէնքը որ կը վճռեն ԹԷ բոլոր մեղքերուս համար պատասխանատու ես եմ։

Հարցում· (25երորդ համարին վերջին մասին վրայ։) Այս խօսքը ոչ ապաքէն հակառակ է Մատթէոսի Զ· 24 համարին ԹԷ «Մարդ մը չկրնար երկու տէրոջ ծառայութիւն ընել։»

Պատասխան· Առաքեալն խօսքին իմաստն այն չէ ԹԷ մարդ դիտմամբ կ'որոշէ Աստուծոյ եւ Սատանայի միանգամայն ծառայել, այնպէս որ, մինչ մէկ կողմանէ կը հնազանդի Աստուծոյ օրէնքին իր

թիւն չկայ Քրիստոս Յիսուսով
մտքին, խղճին եւ կամքին ընտրութեամբը, միւս կողմանէ կամաւ ի գործ կը դնէ իր սրտին բաղձանքները եւ մարմնոյն ախորժակները ու ցանկութիւնները։ Ընդհակառակն, ԹԷ այս համարին եւ ԹԷ այս բովանդակ գլխոյն մէջ ուշադրութեան եւ մտայի մարդոյ խորհրդածութեանն ամենէն աւելի արժանի բանը սա է որ, ամէն ապաչխարող մարդու, նա մանաւանդ ամէն հաւատացելոյ, կեանքն այս աշխարհիս մէջ մեղքին դէմ պատերազմելով պիտի անցնի։ Մարդուս ամենէն մեծ թշնամին իր մեղասէր միտումը եւ մեղասէր փափաքներն են։ Այս միտումը, այս փափաքները, ինչպէս նաեւ հին ունակութիւնները, զանոնք ունեցող բուն մարդուն են, ոչ ԹԷ ուրիշի մը· եւ երբ մարդ մը ատոնց դէմ կը կռուի, յաղթութիւնը որուն կը բաղձայ՝ Քրիստոսէ միայն կը շնորհուի անոր հաւատալն հաւատոյ միջոցաւ· եւ Քրիստոս այս կատարեալ յաղթութիւնը տալ խոստացած է ամէն ճշմարիտ հաւատացելոյ։

Համառօտութիւն

Առաքեալը է· գլխոյն մէջ ցուցուցած ըլլալով ԹԷ ինչպէս անյոյս է այն մարդուն վիճակը որ միայն օրէնքին տակ ըլլալով լոկ իր անձնական ջանքերուն Թողուած է, հիմա յառաջ կ'երթայ ցուցնել ընդհակառակն այն երջանիկ փոփաւութիւնը զոր մարդ

Հեղգներուն՝ որոնք մարմնաւոր կերպով չեն վարուիր* ։ (2) Ինչու որ Քրիստոս Յիսուսով կեանց հոգիին Օրէնքը զիս ա-

*Որոնք Կաթոլիկներն այլ հոգեւոր կերպով — տես կոր· ժէ· 45 ։ բ կոր· գ· 6։ —ԲՅովհ· ը· 36 ։ ԳԼ· ղ· 18, 22 ։ Գաղ·

կ'ունենայ, երբ չնորհք կ'ընդունի Աստուածային ներգործ։ Անյապիսին, Քրիստոսի հաւատալով ոչ միայն դատապարտութենէ, այլեւ իր սրտին մէջ մեղաց թագաւորութենէն ազատուած է։ Հմր· 1, 2։ Աստուած իր Որդին տուաւ որ մարմին առնու եւ մարդոց մեղքերուն համար չարչարուի սա նպատակաւ որ, մեղաւորներն այս միջոցով մեղքէն ազատուին եւ նոր կեանքի մը բաժանորդ ըլլան, կեանքի մը որ Սուրբ Հոգիէն է։ Այս նոր կեանքն ունեցողք հոգեւորապէս պիտի քալեն ոչ ԹԷ մարմնաւորապէս, եւ պիտի կատարեն օրէնքին արդար պահանջումները, վասն զի անոնց սրտերուն մէջ Աստուծոյ դէմ թշնամութիւնը սիրոյ փոխուած է, եւ Աստուծոյ պատուիրանաց դէմ չարունակ պատերազմող հակամիտութիւնները նուաճուած են եւ կը հնազանդին այն պատուիրանաց· ուստի եւ այնպիսիք հաճոյ կ'ըլլան Աստուծոյ, ուր վերստին չծնած մեղաւորը չի կրնար հաճոյ ըլլալ։ Հմր· 3—9։ Որովհետեւ Քրիստոս անոնց մէջ է, այսինքն անոնց նոր հոգեւոր կեանքն անկէ է, անոնց մարմինները ԹէպԷտ մեղքին պատճառաւ մահուան ենթակայ են, սակայն պիտի մահանակին այն նոր կենաց օրհնութիւններուն, եւ մահուանէ յարութիւն պիտի առնեն։ Հմր· 10, 11։ Ցիշեալ կեանքը վախէ ազատ կեանք է, եւ զայն ստացողներն, իբրեւ Աստուծմէ որդեգրեալ զաւակներ, Աստուծոյ հետ սիրոյ հաղորդակցութիւն կ'ունենան, եւ այն կեանքին վախճանը պիտի ըլլայ

զատեց ։ մեղաց եւ մահուան օրէնքէն ։ (3) Եվասն զի այն որ անկարելի էր օրէնքին՝ որով հետեւ տկար էր մարմնով,

ը· 19 ։ է· 1 ։ — ԼԳԼ· է· 24, 25 ։ — ԲԳոր· ժգ· 39 ։ ԳԼ· գ· 20 ։ Եբր· է· 18, 19 ։ ժ· 1, 2, 10, 14 ։

փառաւորուիլ Քրիստոսի հետ, որուն ժառանգակից են այն զաւակները ։ Հմր· 12—17 ։

Մեկնութիւն

Հմր· 1։ «Իսկ արդ ։» Այս բառերը հետեւեալ խօսքերը կը կապեն ը· գլխոյն հետ ։ Առաքեալն այն գլխոյն մէջ ցուցուցած է ԹԷ փրկութիւնը ոչ օրէնքով, այլ Քրիստոսով է հաւատքի միջոցաւ, եւ հիմա պիտի ցուցնէ այն փրկութեան բնութիւնը եւ անոր արդիւնքները։—«Դատապարտութիւն չկայ», ևլէ ։ Այս արդիւնքներուն մէկը սա է որ, ճշմարիտ հաւատացեալը Քրիստոսի միջոցաւ մեղաց Թողութիւն եւ նոր հոգեւոր կեանք ընդունելով, օրէնքին դատապարտութենէն կ'ազատուի ։ Տես Գլ· Ե· 1 ։

[Հին ձեռագիրներէն ոմանք այս համարին վերջին խօսքերուն վրայ «այլ հոգեւոր կերպով» բառերը կ'աւելցնեն ։ Հաւանական է ԹԷ ընդօրինակող մը սխալմամբ այն բառերը 4րորդ համարէն առնելով հոս գրած է ։]

Հմր· 2 ։ Տես Գլ· Զ· 14—22, եւ ը· 18—23 համարներուն մեկնութիւնը ։ Քրիստոսի հաւատացողին սրտին մէջ Հոգւոյն Սրբոյ կենսատու ներգործութեամբը կը հաստատուի նոր օրէնք կամ ազդեցութիւն մը, որ կ'ազատէ հաւատացեալը մեղքին մահաբեր օրէնքէն կամ անոր հոգեկորոյս ազդեցութենէն ։ Ի՛նչ օրհնեալ է այս ազատութիւնը ։

Հմր· 3։ Երկու բան անկարելի էր օրէնքին ։ (1) Օրէնքը չէր կրնար ազատել յանցաւորը դատա-

Աստուած իր Որդին իրկեց մեզանչական մարմինի նմանու. թեամբ ու մեղքի համար, և դատապարտեց մեղքը ան մարմինին մէջ. (4) Որ օրէնքին արդարութիւնը կատարուի մեր մէջը, որ մարմնաւորապէս չենք քալեր՝ հապա հոգեւոր. բապէս: (5) Ինչու որ մարմնաւոր եղողները մարմինին բաներըը կը մտածեն, ու հոգեւոր եղողները՝ հոգիին բաները: (6) Վասն զի մարմնաւոր խորհուրդը մահ է, և հոգեւոր խորհուրդը՝ կեանք ու խաղաղութիւն: (7) Քանզի մարմնաւոր խորհուրդը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է. ինչու որ

Գաղ. գ. 13, ը կոր. ե. 21, —ԸՀմր 4, —Եփես. գ. 6, ա կոր. բ. 14,

պարտութենէ. նոյն իսկ օրէնքն էր որ կը գատապարտէր յանցաւորը (2) Օրէնքը չէր կրնար յանցաւորին սրտէն անհետ բնել մեղքին ազդեցութիւնը: Ասոր պատճառն այս է որ, օրէնքը «մաքսաւոր» ակար է, այսինքն մարդուն մարմնաւոր հակամիտութիւնները ջնջելու անկարող է, այլ մանաւանդ կը գրգռէ զանոնք: Խիղճը կը վկայէ թէ օրէնքը եւ անոր պահանջումները բարի են, սակայն մարդուն սրտին մարմնաւոր կիրքերն ու բաղձանքները չեն ուզեր օրէնքին հնազանդիլ: Գլ. է 14—19: Այս երկու բաները որ անկարելի էին օրէնքին՝ կարելի եղան Քրիստոսի միջոցով: — «Աստուած իր Որդին իրկեց մեզանչական մարմինի նմանութեամբ» եւ այլն: Աստուծոյ Որդին հաղորդ եղաւ մարդուն իսկական բնութեանը, բայց ոչ թէ անոր մեզանչականութեանը: Անոր աչխարհք գալուն նպատակն էր զմարգիկ ազատել մեղքէն, ուսմամբ եւ իր վարքովը, վարդապետութիւններովը, եւ քաւչարար մահուամբը գատապարտեց մեղքը, ինչպէս որ իր չնորհքովը կ'ազատէ նաեւ զմարդիկ մեղքին զօրութենէն:

Հմբ. 4: Ինչ որ Աստուծոյ Որդին ըրաւ, սա նպատակին համար էր, որ մեզանչական մարդը սուրբ ըլլար եւ Աստուծոյ սուրբ եւ արդար օրէնքին պահանջումները կատարէր: Այսպէս կ'ըլլան եւ կ'ընեն բոլոր անոնք որ կենսական միութիւն ունին Քրիստոսի հետ: Տես Յովհ. ժե. 1—7: Եփ. Ա. 23, եւայլն: Այս միութիւնը հաստատուն կ'ըլլայ, ոչ թէ եկեղեցւոյ խորհուրդներով կամ արարողութիւններով: Տես Գլ. Ե. 1: Հաւատացեալոյ թզթոյն բոլոր փաստարանութիւնը նոյնը կը հաստատէ: Տես նաեւ Յովհ Գ. 16: Ջ. 35: Եփ. Գ. 17—19, եւայլն:

Անոնք որ այս միութիւնն ունին Քրիստոսի հետ՝ անոր բարոյական պատկերին կը փոխուին, եւ այնպէս կը քալեն ինչպէս որ ան քալեց, ոչ թէ մարմնաւորապէս, այլ հոգեւորապէս:

Հմբ. 5: «Մարմնաւոր . . . հոգեւոր»: Տես Գլ. է. 5, 6, 14, 18 համարներուն մեկնութիւնը:

Հմբ. 6: «Մարմնաւոր խորհուրդը մահ է:» Այսինքն մարմնաւոր բարիք մտածել եւ անոնց հետամուտ ըլլալը, կը կորնչնէ մարդուս հոգւոյն կեանքը: Սակայն հոգեւոր խորհուրդը, այսինքն հոգեւոր բարիք մտածել եւ անոնց հետամուտ ըլլալը, ճշմարիտ կեանք կը բերէ մարդուն հոգւոյն մէջ, եւ կ'ապահովէ հոգւոյն խաղաղութիւնն այս աչխարհիս մէջ եւ յաւիտեան:

Հմբ. 7, 8: Մարմնաւոր խորհրդոյն մահ ըլլալուն պատճառն այս է որ, հոգեւոր բարեաց անհոգ ըլլալ եւ միայն մարմնաւոր

—ԸԳաղ. ե. 22, 23, —ԲԳԼ. ղ. 21, Հմր. 13, Գաղ. գ. 8, —ԺՅակ գ. 4,

Աստուծոյ օրէնքին չհնազանդիր, Իմանալանգ չկրնար ալ: (8) Վասն զի մարմինով եղողները չեն կրնար Աստուծոյ հաճոյ ըլլալ: (9) Բայց դուք մարմինով չէք՝ հապա Հոգիով, Եթէ որ Աստուծոյ Հոգին ձեր մէջը բնակած է. Իսկ թէ որ մէկը Քրիստոսի Հոգին չունի՝ անիկա անորը չէ: (10) Եւ թէ որ Քրիստոս ձեր մէջն է, ալ մարմինը մեռած է մեղքի համար,

Ե ա կոր. բ. 14, —Լա կոր. գ. 16, ղ. 19, —ԺՅովհ. գ. 31, Գաղ. գ. 6, Փիլ. ա. 19, ա Պետ. ա. 11, —ԺԳոր.

բարիք մտածել՝ Աստուծոյ կամքին դէմ է, եւ կը բաժնէ զմարդ Աստուծմէ որ աղբիւր է հոգեւոր կենաց եւ ճշմարիտ երջանկութեան: Այսպիսի մարմնաւոր խորհուրդ ունեցողը կրնայ կրօնասէր, բարեպարոյ, իմաստուն կամ գիտուն ըլլալ, սակայն Աստուծոյ օրէնքին հնազանդող չէ, եւ մինչ իր մարմնաւոր խորհուրդներուն կը հետեւի, չի կրնար այն օրէնքին հնազանդիլ կամ Աստուծոյ հաճոյ ըլլալ:

Հմբ. 9: Սրտին մէջ Աստուծոյ Հոգւոյն բնակելովը է միայն որ մարդ ճշմարիտ Քրիստոնեայ կ'ըլլայ: Տասուերկու աչակերտներէն մին Քրիստոսի խօսքերը լսեց, անոր հետ պատեցաւ, անոր ձեռքէն կերակրուեցաւ, եւ, բան երեւութին, ճշմարիտ աչակերտ էր, բայց անոր համար բաւական է թէ սատանայ էր: Յովհ. Ջ. 71. Ինչ մեծ հաւատ է Քրիստոսի անունը կրել, նաեւ երեւելի ըլլալ իբրեւ անոր նուիրեալ ծառայ (Մատթ. է. 21—23), եւ տակաւին չունենալ անոր Հոգին, մարմնաւոր խորհուրդէ եւ զգացումէ չզերծանիլ, եւ յաւիտեան մերժուիլ Քրիստոսէ:

Հմբ. 10: Սուրբ Օգոստինոս կ'ըսէ, «Քրիստոս մարդուն մէջ է, երբ հաւատքը սրտին մէջ է.» Երբ Քրիստոս մարդուն մէջ է, այսինքն մարդը Քրիստոսի վրայ վերկարար հաւատք ունի, թէեւ այսպիսւոյն մարմինը մեզայ պատճառաւ մահուան ենթակայ է, հոգին կենդանի է «արդարութեան համար», այսինքն այն արդարութեան կամ սրբութեան համար որ Քրիստոսի չնորհքովը եւ Սուրբ Հոգւոյն ազդեցութեամբ կը գործուի մարդուն սրտին մէջ:

Հմբ. 11: Քրիստոսի վերկազարծութիւնը կատարեալ է: Քրիստոս աւարտած աստուածային չնորհքը հաւատացեալին ոչ միայն հոգւոյն նոր եւ մաքուր կեանք կու տայ, այլեւ մարմինը կը կենդանացնէ, այսինքն մեզքին ազդեցութենէն կ'ազատէ եւ կը պատրաստէ տաճար ըլլալու Հոգւոյն Սրբոյ (Ա Կոր. Ջ. 19), այնպէս որ մարմնոյն անդամները ոչ թէ մեզքի, այլ արդարութեան գործիքներ կ'ըլլան (Հռոմ. Ջ. 13), եւ վերջապէս մարմինը մեռելներէն յարութիւն կ'առնէ, ինչպէս որ Քրիստոս առաւ:

Հմբ. 12, 13: Զինչ բան մը որ կարենայ մեզ յաւիտենական մահէն ազատել, եթէ մարմնաւոր կրից

Գաղ. գ. 21, ե. 4, 5, ա կոր. ղ. 14, բ կոր. գ. 14, Եփես. բ. 5, —ՀԳԼ. ղ. 7, 14,

ըելու· (13) Ինչու որ եթէ մարմնաւորապէս ապրելու ըլլաք՝ պիտի մեռնիք· բայց թէ որ Հոգիով դմարմինին գործքերը սպաննէք՝ պիտի ապրիք։ (14) Ովասն զի որոնք որ Աստուծոյ Հոգիովը կ'առաջնորդուին, անոնք Աստուծոյ որդիքն են։ (15) Ինչու որ դուք ծառայութեան հոգին չառիք կրկին վախնալու, Հապա որդեգրութեան հոգին առիք,

յ Հմր· 6։ Գաղ· գ· 8։ — ղ Եփես· գ· 22։ Կող· գ· 5։ — ճ Գաղ· ե· 18։ — ժ Հռ· ը· 12։ Եբր· բ· 15։ — յբ Տիմ· ա· 7։ ա յ Յովհ· դ· 18։ — ն Եփ· ծգ· 5։ Գաղ· գ· 5, 6։

ազդեցութեան ներքեւ կը մնանք, եւ մեր վարմունքը մարմնաւոր է։ Ոչ եկեղեցւոյ արարողութիւնները կամ որ եւ իցէ մարդու գործը կրնան մեզի օգուտ ընել, եթէ չեն օգներ մեզի սրտով մաքուր եւ վարքով սուրբ ըլլալու։ Եթէ կ'ուզենք յաւիտեան ապրիլ, հարկ է որ մարմնոյն գործքերը սպաննենք, այսինքն բոլոր մարմնաւոր կիրքերը նուաճենք։ Տես Ա. Կոր· Թ· 27։ Անոնք որ այս բանը կ'ընեն պիտի ապրին եւ յաւիտենական կեանք պիտի ունենան, քանզի այնպէս վարուելով կը ցուցնեն թէ Հոգւոյն Սրբոյ առաջնորդութեան ներքեւ են եւ որդիք Աստուծոյ որ կենաց աղբիւր է։

Հմր· 14։ Աստուծոյ հոգւովն առաջնորդուիլ, եւ այն հոգւոյն պատուղները յառաջ բերել (Գաղ· ե· 22—26), միակ ապացոյց են թէ մարդն Աստուծոյ քով ընդունելութիւն գտած է։ Անոնք որ այսպէս առաջնորդուած են՝ Աստուծոյ որդեգրական սէրը զգալու առանձնաշնորհութիւն ունին։ Բոլոր մարդիկ Աստուծոյ զաւակներն են եւ անկէ կ'ընդունին այն նախախնամական բարիքները որովք Աստուած կ'ուզէ ճանչցնել մարդոյ իր հայրական բարերարութիւնը, եւ գրաւել անոնց սէրն ու հնազանդութիւնը։ Գործ· ժէ· 25—29։ Սակայն մեղաւորներն, անառակ որդւոյն պէս (Ղուկ· Գլ· ժե· 11—32), իրենց չար բնաւորութեանը եւ չար վարուց պատճառաւ կորսուած են իրենց երկնաւոր Հօրը

որ անոլ կը կանչենք Ովբայ Հայր։ (16) Ինոյն ինքն Հոգին վկայութիւն կու տայ մեր հոգիին հետ, թէ մենք Աստուծոյ որդիքն ենք· (17) Եւ թէ որ որդիք, ուրեմն ժառանգներ, Աստուծոյ ժառանգներ ու Քրիստոսի ժառանգակիցներ· Որ, եթէ էր չարչարանացը կ'որդ ըլլանք, էր փառացն ալ հաղորդ ըլլանք։

իզ· 18։ Գաղ· դ· 7։ — պ Գոր· ժբ· 21։ Փիլ· ա· 29։ բ Տիմ· բ· 11, 12։

անոնց կրօնական ծառայութիւնը կը նմանէր ծառայութեան գերեզոյ որ իր տէրոջը կը ծառայէ միայն առ ահի· բայց հիմա իրենց երկիւղն այն երկիւղն է միայն որով զաւակներ խանդակաթ հօրմէ կը ծառայեն ի սիրոյ չարժեալ եւ գիտնալով թէ կը սիրուին անկէ։ Վախնալու բոլոր պատճառները վերցուած են Քրիստոսի խաչովը· խիղճը հանգիստ կը վայելէ (Եբր· դ· 14—16։ թ· 14։ ժ· 19—22։ Մատթ· ԻԱ· 28), եւ սիրտն Աստուծոյ վրայ հաւատք ուներնալով կը լեցուի խաղաղութեամբ։ Տես Գլ· ե· 1—3, եւ անոր մեկնութիւնը։ Ա՛ն Աստուած իրեւ առ հայր մօտենալ, այն ամենաբարձր օրհնութիւնն է զոր մարդ կրնայ երբէք վայելել։ Աբբայ Աստուածն բառ է եւ կը նշանակէ հայր։ Տես Մարկ· ԺԴ· 36, եւ Գաղ· դ· 6։

Հմր· 16։ Հոգին Սուրբ «վկայութիւն կու տայ մեր հոգիին հետ» Այսինքն մեզ կը վստահացնէ թէ Աստուծոյ որդիք ենք, եւ ասիկա կ'ընէ ոչ զերբնական յայտնութիւններով, տեսիլքներով կամ մասնաւոր յափշտակութիւններով, այլ մեր մէջ իր ազդեցութեան յատուկ պատուղները յառաջ բերել տալով։ Բնաւ չենք կրնար վստահ ըլլալ թէ լաւ վիճակի մէջ ենք, եթէ Հոգւոյն պատուղները չենք բերեր (Հմր· 13, 14։ Գաղ· ե· 22—24)· սակայն երբ Հոգին մեզի կու տայ մտքի խաղաղ ու երկնային վիճակը, եւ կ'ապատէ մեզ անձնասիրութենէ, բարկութենէ, հպարտութենէ, եւայլն, եւ մեզի այսպիսի բաներ առնել եւ անոնց դէմ պատերազմիլ կու տայ, անառանն կը ստանանք Քրիստոսի միտքը (Հմր· 9։ Փիլ· բ· 5), անառանն վկայութիւն կ'ունենանք թէ Աստուծոյ ընդունելի զաւակներ ենք։

Հմր· 17։ «Ժառանգներ։» Որդեւոյ արտօնութիւնն է իրենց հօրը ժառանգ ըլլալ։— «Աստուծոյ ժառանգներ։» Մենք ալ Աստուծմէ պիտի ընդունինք, իբր ժառանգութիւն, անոր չնորհքը, կարեկցութիւնը, օգնութիւնը, զօրութիւնը, խաղաղութիւնը եւ սէրը։ Անանք մեր օգտին համար մեզի պիտի տրուին թէ այս կեանքին եւ թէ յաւիտենականութեան մէջ։—«Ժառանգակիցներ» Քրիստոս, իբր Որդի Աստուծոյ, ժառանգ է երկինք բոլոր փառացը, հարստութիւններուն եւ իշխանութեանը։ Ձչմարիտ Քրիստոնեայք, իբր անոր եղբայրները ճանչցուելով, բաժանորդ կ'ըլլան անոր ժառանգութեանը բոլոր ուրախութիւններուն եւ փառացը։ Յովհ· ԺԵ· 22—24։ Փիլ· բ· 8, 9։ Եբր· բ· 9, 10։ Յայտ· գ· 21։ Ո՞ր երկրաւոր ինքնակալին որդին կրնայ բաղդատուիլ ամենանուաստ քրիստոնէին հետ որ այսպիսի պատուաւոր վիճակ եւ մեծամեծ ակնկալութիւններ ունի։— «Որ, եթէ,» ևէն։ Քրիստոսի համար չարչարուիլ անոր հետ չարչարուիլ է· եւ եթէ անոր նմանող ըլլալով չարչարանք կը կրենք այն հոգւոյ

ԱՊԱԳԱՅ ՓԱՌԱՅ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍՏՈՒԳՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԼՈՒԽ Ը· 18—39

(18) Վասն զի ես այսպէս կը դատեմ որ Հաս ժամանակիս

ԸԲ Կոր· գ· 17· ա Պետ· ա· 6, 7·

չարչարանքները բան մը չեն դալու փառքին հետ՝ որ մեզ

գ· 13·

որով Քրիստոս կրեց իրենները, բաժանորդ կ'ըլլանք նաեւ այն փառաց որ անոր չարչարանաց արդիւնքն են· Կող· Ա· 24· Յովն· ԺԵ· 20, 21· ԺԶ· 33· Բ Տիմ· Գ· 12· Յայտ· Է· 14—17·

Համառօտութիւն

Այս գլխոյն 1—17 համարներուն մէջ Առաքեալը ցուցուցած է Քրիստոսով փրկութեան արդիւնքները, այսինքն օրէնքին դատապարտութենէն ազատութիւն եւ նոր կեանք մը հոգւոյն եւ մարմնոյն մէջ, յաւիտենական կեանք մը Քրիստոսով ի փառս, եւ հիմա այն ապագայ փառաց վրայ խօսելով կը ցուցնէ թէ անոր մեծութիւնն անհամեմատ կամ անճառելի է, նաեւ թէ բնական աշխարհքն ալ այն փառաց հաղորդ ըլլալով պիտի նորոգուի եւ փառաւորուի· Բոլոր կենդանի եւ անկենդան արարածք իրր ծանջանաց տակ կը հառաչեն եւ եռանդուն փափաքով կը սպասեն փրկագործութեան լիութիւն կատարմանը· Հմր· 18—22· Մենք ալ, որ Աստուծոյ որդիք ենք, թէեւ ընդունած ենք Հոգւոյն երաշխայրները, տակաւին կը հառաչենք եւ կը ճգնինք մեր որդեդրութեան այն լի եւ կատարեալ օրհնութեանց համար զորս պիտի վայելենք, երբ թէ մեր հոգիները եւ թէ մեր մարմինները մեզքին բոլոր արդիւնքներէն գլխովին ազատ ըլլան· Հմր· 23· Այս կատարեալ ազատութեան յուսալով համբերութեամբ կը սպասենք անոր, եւ մեր ներկայ պատերազմներուն եւ չար-

չարանաց մէջ այն յոյսը մեզ կը փրկէ կամ կը զօրացնէ իրր ուժոյ անրսպառ աղբիւր մը· Հմր· 24, 25· Հոգին Սուրբ ալ մեզի կ'օգնէ ջերմ փափաք արթնցնելով ի մեզ հոգեւոր բարեաց եռեւէ ըլլալու եւ անոնց համար աղօթելու· Հմր· 26, 27· Ուստի եւ գիտենք որ Աստուծոյ բոլոր արարչական եւ նախախնամական գործերն ի միասին բարիք կը գործեն անոնց որ զԱստուած կը սիրեն· Անոնց ակն առ Աստուած պտուղ է այն սիրոյն զոր Աստուած ունի անոնց վրայ· Հմր· 28· Եւ Աստուած իր սիրոյն խորհուրդը կը գործադրէ զանոնք դինք ճանչնալու եւ սիրելու կանչելով, մեզքէն արդարացնելով եւ ապով անոնց, իր Որդւոյն հետ, բոլոր այն բաները որ աստի կենաց համար հարկաւոր են, եւ հանդերձեալ փառաց մէջ կը պարունակուին· Ուստի եւ չկայ զօրութիւն մը ոչ երկրի վրայ եւ ոչ երկրէս անդին որ կրնայ այսպիսիները զատել ի սիրոյն Աստուծոյ, կամ արգելք ըլլալ անոնց ստանալու այն օրհնութիւնները զորս Աստուած պիտի տայ հաւատացեալոց այն սիրոյն համար զոր ինք ունի անոնց վրայ, եւ անոնք ունին Աստուծոյ վրայ· Հմր· 29—39,

Մեկնութիւն

Հմր· 18· Թագաւորի մը որդին իր ժառանգելու թագաւորութեան եւ իշխանութեան նայելով, բանի տեղ չի դներ նեղութիւններն ու վիշտերը զորս կը կրէ· Անոնցմէ ծանր վիշտերը՝ «թեթեւ»,

զի պիտի յայտնուի· (19) Ինչու որ արարածոց եռանդուն ակնկալութիւնը Աստուծոյ որդւոցը յայտնուելուն կը սպասէ· (20) Վասնզի արարածոց նախնութեան հնազանդեցան ստեղծուածները՝ (չէ թէ իրենց

ԸԲ Պետ· գ· 13·— ա Յովհ· գ· 2·

մենէն, երկար նեղութիւնները «վայրկենական» են երբ կը բաղդատուին գալու փառաց հետ· Բ Կոր· Դ· 17·

Հմր· 19· «Ստեղծուածոց·» Մեկնիչք հոս «ստեղծուածոց» թարգմանուած յունարէն բառին նշանակութեանը վրայ զանազան կարծիք ունին· Բայց 19—22 համարներուն բոլոր իմաստին նայելով կ'երեւի թէ «ստեղծուած» ըսելով Առաքեալը կ'ուզէ ըսել բոլոր անդակ կենդանի եւ անկենդան արարածները· Ինչպէս որ բոլոր մարդկային ազգը, գիտութեամբ կամ անգիտութեամբ, իմաստուն փափաքով կամ կոյր զկուրայն խարխափելով միայն, եւանդուն ակնկալութեամբ երջանկութեան եւ լաւագոյն վիճակի մը կը սպասէ, նմանապէս կրնայ ըսուիլ թէ անբան եւ անկենդան արարածք, լրիւ բայց եռանդուն ակնկալութեամբ, կը սպասեն այն փառաւորեալ վիճակին, երբ երկիրը եւ անոր բոլոր կենդանի բնակիչները պիտի ազատին այն անէծքէն որ մարդուն մեղքովն անոնց վրայ հասած է· Ծն· Գ· 17· Ես· ԽԴ· 4—7· Անատեն պիտի յայտնուի նոր երկինքը ու նոր երկիրը, «որոնց մէջ արդարութիւն կը բնակի·» Բ Պետ· Գ· 13·— «Աստուծոյ որդւոցը յայտնուելուն կը սպասէ·» Այսինքն կը սպասէ այն երջանիկ ժամանակին, երբ Աստուած իր ճշմարիտ զաւակներուն պիտի տայ այն փառքն ու օրհնութիւնը զորս խոստացած է անոնց,

կամքովը՝ հապա անոր համար որ հնազանդեցուց·) (21) Այն յոյսով՝ որ ստեղծուածները իրենք ալ ապականութեան ծառայութենէն ազատելով՝ Աստուծոյ որդւոցը փառաւոր ազատութեանը հասնին· (22) Քանի

—Ա Հմր· 22· Ծն· գ· 19·

եւ այնպէս պիտի ցուցնէ թէ անոնք իր զաւակներն են· Բոլոր արարածք կը սպասեն մասնակից ըլլալ այս փառաց եւ օրհնութեան· Ճշմարիտ քրիստոնեայք հիմա նման են այն 7,000 ին որ Բահաղին առջեւը ծնրադրութիւն չըրին, թէպէտ եղիա անգամ չէր ճանչնար զանոնք· Գ Թագ· ԺԹ· 18· Աշխարհք չատ անգամ չի ճանչնար Աստուծոյ ճշմարիտ որդիները (Ա Յովհ· Գ· 1), Քրիստոնեայ անունը կրող չատ մարդիկ ալ չեն ճանչնար զանոնք (Մատթ· Է· 21—23), բայց Տէր Յիսուս կը ճանչնայ (Բ Տիմ· Բ· 19), եւ օր կու գայ որ անոր ծածուկ աշակերտները Հօր Աստուծոյ թագաւորութեանը մէջ յաւիտեանս յաւիտենից պիտի փայլին աստղերուն եւ իր զօրութեամբը փայլող արեգական պէս· Դան· ԺԲ· 3· Ս Յովհ· Գ· 2·

Հմր· 20, 21· «Ընդհանրութեան հնազանդեցան·» Ընդհանրութիւն բառը կը նշանակէ այն բանը կամ վիճակը որ փոփոխութեան եւ ապականութեան ենթակայ է, որ խաբէական է եւ չի կրնար գոհ կամ երջանիկ ընել· Տես Ժող· Ա· 2—8· Արարածք այսպիսի վիճակի մը ենթակայ եղան մարդուն մեղքին պատճառաւ·— «Չէ թէ իրենց կամքովը·» Այսինքն այսպիսի վիճակի մը ենթակայ ըլլալն արարածոց ուզելովը չէր (քանզի ապականութիւնը միշտ եւ ամենուն անհաճոյ է), այլ Աստուծոյ անհամաձայնութեամբը·— «Ան յուսով» եւլն· Թէպէտ Աստուած իր

զի դիտենք որ ամէն առեղծուածները մինչեւ հիմա ²մէկ տեղ կը հաւաչէն ու ծնանելու ցաւ կը քաշեն ։ (23) Եւ ոչ միայն այսքան, ³հապա մենք ալ որ Հոգիին առջի պտուղը ունինք, ⁴մենք մեզմէ մեր անձերուն մէջ կը հառաչենք ⁵որդեգրութեան՝ այսինքն ⁶մեր մարմնին ազատութեանը սպասելով ։ (24) Ինչու որ յուսով փրկուեցանք · ⁷բայց յոյսը որ կը տեսնուի՝ յոյս չէ · վասն զի ան բանը որ կը տեսնէ մէկը՝ ալ ինչո՞ւ պիտի յուսայ ։ (25) Հապա թէ որ չտեսած բանին ներհնուս կը յուսանք, ալ համբերութիւնով կը սպասենք ։ (26) Ընդնակ ալ Հոգին օգնութեան կը հասնի մեր տկարութիւններուն · ⁸քանզի ինչ բանի համար աղօթելու ենք ըստ արժանւոյն՝ չենք գիտեր · ⁹բայց

²Եփես. ժբ. 11 ։ — ³բ Կոր. է. 5 ։ Եփես. ա. 14 ։ — ⁴բ Կոր. է. 2, 4 ։ — ⁵Ղուկ. բ. 36 ։ — ⁶Ղուկ. իա. 28. — ⁷Եբեր. դ. 30 ։ — ⁸բ Կոր. է. 7 ։ Եբր. ժա. 1 ։

արարածներն այս թշուառ վիճակին ենթակայ ըրաւ, սակայն զանոնք առանց յուսոյ չթողուց, այլ անոնց յոյս տուաւ որ այն վիճակէն պիտի ազատին եւ այլ եւս ապականութեան ծառայ չըլլալով, այսինքն անոր ենթակայ չըլլալով, մանակից պիտի ըլլան այն փառաւորեալ վիճակին զոր Աստուծոյ որդիքը պիտի վայելեն ։

Այս յոյսը պիտի կատարուի այն վերկարար գործին միջոցաւ որով մարդիկ ազատութիւն կը գտնեն մեղքէն եւ անոր արդիւնքներէն ։ Թշուառութիւնք եւ վիշտ ալ զոր մարդիկ կը կրեն՝ հարկաւոր միջոցներ են բարոյական ապականութեան ծառայութենէն ազատութիւն գտնելու, եւ արարածք եդեմական դրախտին փառքէն բարձրագոյն փառքի մը պիտի բարձրացուին «Աստուծոյ որդւոցը փառաւոր ազատութեանը» մասնակից ըլլալով ։

Հմր · 22 ։ Այս համարին մէջ բոլոր կենդանի եւ անկենդան արարածք ներկայացուած են իբրեւ անձ մը որ որդեծնութեան ցաւերու մէջ հառաչող կնկան պէս անձկութեամբ եւ ազաղակներով կը ցանկայ այն նոր արարչութեան, այսինքն այն նոր վերաւորեալ վիճակին որ պիտի գայ ։ Յովհ. ժգ · 21 ։ Գաղ · դ · 19 · Ես. կե. 17—25։ կգ · 22 ։ Յայտ. իա · 1—5։ Տես նաեւ 19 համարին մեկնութիւնը ։

Հմր · 23 ։ «Առջի պտուղը ։» Տես Ել· իգ. 19 ։ Թուա· ժը · 13։ Ռ Օր · իգ · 2 ։ Առաջին պտուղները ոչ միայն ժամանակաւ առաջինն էին, այլ նաեւ առատ հնձոյ առհաւատչեաներ էին ։ Առաքեալը կ'ուզէ ըսել թէ, ոչ միայն ընդհանուր արարածք այսպէս թշուառութիւն կը կրեն, այլեւ մենք իսկ, քրիստոնեայքս, որ ընդունած ենք Հոգւոյն Սրբոյ առաջին պարգեւներն իբր գրաւ վերջին երանութեան (Բ Կոր· ե · 5 ։ Եփ · ա · 14), հիմա տառապանք, նեղութիւններ, նեղութիւն ու դրսէն պատերազմներ ունենալով ճնշուած ենք, քանի որ կը սպասենք մեր որդեգրութեանը, այսինքն մեր ճանչցուելուն իբրեւ Աստուծոյ որդիք եւ իբրեւ «յարութեան որդիք ։» Անոնց պիտի ըլլանք «հրեշտակներուն հաւասար» (Ղուկ · ի · 36), եւ մեր մարմինները մեր հոգիներուն հետ պիտի ազատին որ եւս իսկ յարութենէ կամ ամառէ եւ մահուանէ ։ — «Մեր անձերուն մէջ ։» Ոչ թէ արտաքուստ, այլ ներքուստ, այսինքն մեր ակար բնութիւնը կը ղգայ այս թշուառութիւնները · բայց մենք արտունչ կամ դանգատ չենք ըներ, այլ խոնարհաբար կը հպատակինք Աստուծոյ կամացը · սակայն դեռ եռանդագին ըղձիւ կը փափաքինք ազատագ ցնծութեանց վայելման ։ Քրիստոնէական փրկութեան մէջ առաջ խաչ կայ եւ ապա պսակ (Ղուկ· թ · 23 ։ Եբր · ժբ · 1—8), ինչպէս որ պատահեցաւ Յիսուսի որ էր «անդրանիկ ··» չատ եղբայրներու մէջ ։» Հմր · 29 ։

Հմր · 24, 25 ։ Արդէն դատա-

⁹Մատ. ի. 22 ։ Յակ · գ · 3 ։ — ¹⁰Ջաք. ժբ. 10 ։ Եփես. գ. 18 ։ — ¹¹ա Մն. իբ 9 ։ Սաղ · է · 9 ։ Առակ · ժէ · 3 ։ Եբեմ

պարտութենէ ազատուած ենք (հմր · 1), բայց կը մնայ կատարեալ արդարութեան հասնիլ (Փիլ · Գ · 12 ։ Գ · 12—14) · եւ այս գործին մէջ, մանաւանդ վերոյիշեալ պատերազմներուն եւ փորձին տակ, այն ապագայ եւ անտեսանելի փառաց յուսովը կը միսիթարուինք, կը զօրանանք եւ «կը փրկուինք ։» Բ Կոր · ա. 3—8, 20—22 ։ Ե · 7 ։ Ա Յովհ · գ · 3 ։

Հմր · 26, 27 ։ Հոգին Սուրբ օգնութեան կը հասնի մեր տկարութեանցը, յոյս եւ արիութիւն արթընցնելով ի մէզ, մեզի յայտնելով ինչ որ անտեսանելի է, եւ այսպէս Աստուծոյ խօսքին խոստումներով եւ յայտնութիւններով քաջալերութիւն եւ յաղթութիւն կու տայ մեզի ։ Աղօթքի մէջ կ'օգնէ մեզի, (1) Լուսաւորելով մեր միտքը որ հասկնանք թէ ինչ են մեր բուն կարօտութիւնները, եւ թէ ինչպէս խնդրելու ենք այն բաները որ Աստուծոյ կամացը համաձայն են · եւ (2) Արթնցնելով ի մէզ եռանդուն աղօթից ոգի մը ։ Քրիստոս կ'աղօթէ մեզի համար իբր մեր բարեխօսն առ Հայր, եւ իբր միակ Միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդուն մէջտեղ (Ա. Տիմ · Բ · 5 ։ Ա Յովհ · Բ· 1) · սակայն Հոգին ինքը Հոգին բարեխօս կ'ըլլայ մեզի համար անբարբառ հառաչանքներով ։ (27) Եւ սիրտերը քննողը գիտէ Հոգիին ինչ խորհիլը, ¹⁰քանզի Աստուծոյ կամացը համեմատ բարեխօսութիւն կ'ընէ սուրբերուն համար ։

(28) Եւ¹¹ մենք գիտենք որ ամէն բաները բարիի գործակից կ'ըլլան անոնց որ Աստուած կը

Ժա · 20 ։ Ժէ · 10 ։ ի · 12 ։ Գոր · ա · 24։ ա Թես. բ. 4 ։ Յայտ · բ · 23 ։ — ¹²ա Յովհ · է · 14 ։

Սուրբ ուրիշ բարեխօս եւ միսիթարիչ է (Յովհ · ԺԶ · 7) որ ղրկուած է Քրիստոսի բաները յայտնելու եւ անոր ճշմարիտ աշակերտաց սրտերուն մէջ մնալու ։ Հոգին Սուրբ հաւատացելոց բոլոր անձնութիւններուն մէջ անոնց կարեւոր է, եւ կ'օգնէ անոնց աղօթել հառաչանօք եւ ըղձիւք որ այնպէս խորին եւ սաստիկ են որ խօսքով չեն կրնար բացատրուիլ ։ Աստուծոյ ծանօթ են բոլոր այս զգացումները որոնց զարթուցիչ եւ օժանդակ է Հոգին Սուրբ ։

Աստուած գիտէ նաեւ թէ ինչ նպատակի համար Սուրբ Հոգին այս զգացումները զարթուցած է, ուստի եւ կ'ընդունի բարեխօսութեան գործը զոր Հոգին կ'ընէ Քրիստոնէին սրտին մէջ, ինչպէս որ կ'ընդունի այն բարեխօսութիւնը զոր Քրիստոս կ'ընէ քրիստոնէին համար ։

Հմր · 28 ։ Այս համարով նոր յօդուած մը կը սկսի որ չքեզ եւ վսեմ կերպով կը ներկայացնէ Քրիստոնէական յուսոյ մեծութիւնը եւ այն յուսոյն հիմերը ։ — «Ամէն բաները ։» Աստուածմէ սահմանեալ իրաց բովանդակ կարգադրութիւնը, նաեւ ամէն վիշտ եւ փորձութիւն, ամէն ցնծութիւն եւ չնորհ-

սիրեն, Հորոնք անոր նախասահմանութեամբը կանչուած են։ (29) Եվասն զի անոնք որ առաջ կը ճանչնար, Հառաջուց ալ սահմանեց իր Որդւոյն պատկերին կերպարանակից ըլլալու· Հոր անդրանիկ ըլլայ

ԷԳԼ· թ· 11, 23, 24։ բ Տիմ· ա· 9։—Բել· լդ· 12, 17։ Սաղ· ա· 6։ Երեմ· ա· 5։ Մատ· է 23։ Գլ· ժա· 2։ բ Տիմ· բ· 19։ ա Պետ· ա· 2։—Հեփես· ա· 5, 11։—Ը Յովհ· ժէ 22։ բ Կոր· գ· 18։ Փիլ· գ 21։ ա Յովհ· գ· 2։—Հկաղ· ա· 15, 18։ Եբր· ա· 6։ Յայտ· ա· 5։—ԷգԼ· ա· 6։ թ· 24։ Եփես· գ 4։ Եբր· թ· 15։ ա Պետ· բ· 9։—Բա կոր· զ· 11։—Հ Յովհ· ժէ· 22։ Եփես· բ· 6։

քին օգնութիւնը եւ ինչ որ կըրնայ ստացուիլ քրիստոնէական փոխառութեամբ, բոլորը նպատակ ունի կ'ըլլան հաւատացեալին իր ներկայ օգտին եւ յաւիտենական փառացը համար, ճիշդ այն չափով որով հաւատացեալն այն բաները կը գործածէ ըստ արժանւոյն։ ՁԱստուած սիրողները միայն հոգեւոր օրհնութիւններ կը վայելեն։ Սէր առ Աստուած եւ ամէն հոգեւոր բարիք արդիւնք են Աստուծոյ սիրոյն եւ այն չնորհքին կոչմանը որ Աստուծոյ յաւիտենական նպատակին համեմատ է։ Եփ· Ա· 3—6։

Հմբ· 29։ Աստուած առաջուց ճանչնալով իր ընտրեալ զաւկները, զանոնք նաեւ առաջուց սահմանեց որ ոչ թէ մեզաց մէջ փրկուին, այլ Քրիստոսի նման ըլլան արդարութեամբ։ Մատթ· Ա· 21։ Նախագիտութիւնն ու նախասահմանութիւնը կը հաստատեն թէ անոնք որ Քրիստոսով «աչխարհիս սկիզբէն առաջ» ընտրուած էին պիտի փրկուին «սուրբ ու անարատ» ըլլալով «իր առջեւը սիրով։» Եփ· Ա· 4, 5, 11։ Քրիստոսի հետ միացած ըլլալով, անոր նման կ'ըլլան իրենց բարոյական պատկերով։ Յովհ· ԺԵ· 5—10։ Ա Պետ· Ա· 18—23։ Ա Յովհ· Գ· 2—10։ Աստուծոյ նախագիտութիւնը կապուած է անբաժանելի կերպով ա-

չատ եղբայրներու մէջ։ (30) Եւ որոնք որ առաջուց սահմանեց, Հնաեւ կանչեց զանոնք· եւ որոնք որ կանչեց, Հնաեւ արդարացուց զանոնք· եւ որոնք որ արդարացուց, Հնաեւ փառաւորեց զանոնք։ (31) Ուրեմն

նոր նախասահմանութեանը հետ։ Երկուքն ալ համաձայն են մարդոս անձնիշխանութեանն ու պատասխանատուութեանը, բայց եւ այնպէս ինչ որ Աստուած կանխատես պիտի եւ կը սահմանէ՝ տուգիւ պիտի կատարուի։—«Անդրանիկ» Քրիստոս իրրեւ «Աստուած մարմնով յայտնուած», Աստուծոյ «միածին Որդին» է (Յովհ· Գ· 16։ Ա Տիմ· Գ· 16)· սակայն իրր «Քրիստոս Յիսուս մարդը» (Ա Տիմ· Բ 5) իր ճշմարիտ աչակերտներն իրեն եղբայրներ կը համարի (Եբր· Բ· 14, 17)· մեծ եղբայր եւ անդրանիկ կոչուած է, քանզի ընտանեաց գլխաւորը կամ գլուխն է, եւ իրր միջնորդ կը բերէ ուրիշները ժառանգակից ըլլալու իր երանութեանն ու փառացը։ Հմբ· 17։

Հմբ· 30։ «Կանչեց։» Ոչ միայն արտաքուստ իր խօսքով (Մատթ· ԻԲ· 14), այլ նաեւ ներքուստ իր Հոգւովը եւ արդիւնագործ չնորհքովը, այնպէս որ կանչուածներն ընդունելով այն կոչումը, այսինքն Քրիստոս իրր իրենց Փրկիչ ընդունելով, արդարացան։ Տես Գլ· Գ· 21—31 համարներուն մեկնութիւնը։—«Փառաւորեց։» Փառաւորութիւնը ակնուած է եւ անոր կատարումը սպագ է։ Աստուծոյ խորհուրդին մէջ արդէն կատարուած է։ Ա Պետ· Ա· 13։ Ե· 10։ Բ Պետ· Ա· 3։

ի՞նչ ըսենք ասոնց բաներուն համար· Եթէ որ Աստուած մեր կողմէն է՝ ո՞վ պիտի ըլլայ մեզի հակառակ։ (32) Ան որ իր Որդւոյն չխնայեց՝ Հապա մեր ամենուն համար մատնեց զանիկա, ալ ի՞նչպէս անոր հետը ամէն բաները մեզի չպարգեւէ։ (33) Ո՞վ է որ Աստուծոյ ընտրածներուն դէմ մեղադիր ըլլայ· ՀԱստուած է որ կ'արդարացընէ, (34) Հո՞ւր է որ

Հթես· ժգ· 9։ Սաղ· ճժբ· 6։—ԷգԼ· Է· 6, 10։—Ի Գլ· գ· 25։—Հես· ծ· 8, 9։ Յայտ· ժբ· 10, 11։—Ի Յով· լգ· 29։—Հ Մար· ժգ· 19։ Կող· գ· 1։ Եբր· ա· 3։ բ· 4։ ժբ· 2։ ա Պետ· գ· 22։—Ց Եբր· Է· 25։ Թ· 24։ ա Յովհ· բ· 1։—Ը Սաղ· խգ· 22։ ա Կոր· ժե· 30, 31։ բ Կոր· դ· 11։

Հմբ· 31։ Այսպէս ըլլալով, ո՞վ կրնայ մեզի վնաս հասցնել։ Տես Սաղմ· ԾԸ· 6։ ԽԶ· 1։ Աստուած կարող եղաւ առիւծներուն գուբէն անգամ հանել զԴանիէլ։ Դան· Գ· Զ։

Հմբ· 32։ Եթէ մենք Աստուծոյ ընտրեալներն ենք, ինչ բաներ պիտի չտայ մեզի այն անհուն սէրը որ Աստուծոյ Բո՞ն(միածին ոչ թէ որդեգրական) Որդին մատնեց խոնարհութեան եւ մահուան, բուն սա նպատակաւ որ, անով մեզի արուելին ամէն կարելի բարիք։—«Ամէն բաները։» Իր միածին Որդին տալէն ետքը ամէն բան պիտի տայ։ Տես Հմր· 28։ Ա Կոր· Բ· 9։ Գ· 22։ Ա Յովհ· Ա· 9։—«Մեզի։» Ճշմարիտ հաւատացեալոց, անոնց որոնց վրայ խօսուած է բոլոր այս գլխոյն մէջ։

Հմբ· 33, 34։ «Ընտրածներուն։» Տես վերը 29 համարին մեկնութիւնը· տես նաեւ Եփ· Ա· 4—11։ Ո՞վ կրնայ դատապարտել զանոնք զորս Աստուած դատապարտութենէ ազատած է։ Քրիստոս որ բոլոր այս բաներն ըրաւ եւ կ'ընէ իրեն հաւատացողները փրկելու համար՝ անտարակոյս զանոնք պիտի

կը դատապարտէ· Քրիստոս է որ մեռաւ, մանաւանդ թէ յարութիւն ալ առաւ, Հու Աստուծոյ աջ կողմն է, Հոր նաեւ մեզի համար բարեխօսութիւն կ'ընէ։ (35) Ո՞ւր՞ն ո՞վ պիտի զատէ մեզ Քրիստոսի սէրէն· տառապա՞նքը, կամ նեղութի՞ւնը, կամ հալածա՞նքը, կամ սո՞վը, կամ մերկութի՞ւնը, կամ վտա՞նգը, կամ սո՞ւրը· (36) (Ինչպէս որ գրուած է, Ձչդատապարտէ։—«Ա՛ղ կողմն է։» Ըստնելով իր ժողովուրդին փրկութեանը համար ամէն զօրութիւն, արժանապատուութիւն եւ իշխանութիւն։—«Բարեխօսութիւն կ'ընէ։» Ա Յովհ· Բ· 1։ Քրիստոս իր ժողովուրդին կոգմանէ ներկայանալով արդարութեան գահին առջեւ անոնց համար Աստուծմէ կը խնդրէ մեզաց թողութիւն եւ ամէն հոգեւոր բարիք, եւ որովհետեւ Աստուած զանի կը սիրէ եւ այն սիրոյն համար ալ կը սիրէ զմեզ որ անոր սիրելի Որդւոյն մէջ ենք, մեզի ուրիշ բարեխօս պէտք չէ, մանաւանդ թէ չենք կրնար ուրիշ բարեխօս ունենալ։ Տես Եբր· Բ· 17, 18։ Գ· 14—16։ Է· 25։ Թ· 24։ Ժ· 19—22։

Հմբ· 35։ Ո՞վ պիտի զատէ զմեզ Քրիստոսի սէրէն որ առ մեզ։ Որ եւ իսկ վիշտ կամ թշուառութիւն չի կրնար ասիկա ընել։ Քրիստոսի սէրը յաւիտենական սէր է, եւ այն սիրոյն օգնութեամբ կրնանք յաղթել մեր վրայ եկող նեղութեան, հալածման եւ ուրիշ որ եւ իցէ բանի։

Հմբ· 36։ Սաղմոսերգուին խօսքը (Խդ· 22) ճշդիւ կը նկարագրէ

ժէն օր քեզի համար կը սպասենուինք , մորթուելու ոչխարի պէս կը սեպուինք ։) (37) ⁴Հապա աս ամէն բաներուն մէջ՝ ալ աւելի յաղթող կ'ըլլանք անով որ մեզ սիրեց ։ (38) Ինչու որ ես հաստատ գիտեմ թէ ոչ մահը , և ոչ կեանքը , ու ոչ հրեշտակները , ⁵և ոչ իշխանութիւնները , ու ոչ զօրութիւնները , և ոչ ներկայ բաները , ու ոչ գալու բաները , (39) եւ ոչ բարձրութիւնը , ու ոչ խորունկութիւնը , և ոչ մէկ ուրիշ արարած մը կրնայ մեզ զատել Աստուծոյ սէրէն՝ որ Քրիստոս Յիսուս մեր Տէրոջմով է ։

ե կոր . ժե . 37 ։ բ կոր . բ . 14 ։ ա Յովհ . գ . 4 ։ ե . 4 , 5 ։ Յայտ . ժբ . 11 ։ — ⁴ Եփես . ա . 21 ։ գ . 12 ։ Կող . ա . 16 ։ բ . 15 ։ ա Պետ . գ . 22 ։

մեր նեղութիւնները , բայց թէպէտ մահը միշտ մեր առջեւն է , դարձեալ որ Քրիստոս չի թողուր զմեզ ։ Երբ անոր սէրը մեզի կ'օգնէ , կրնանք ամէն բանի տակաւ ։

Հմր . 37 ։ Ոչ միայն կը տկանք , այլեւ կը յաղթանակենք ամէն բանի օգնութեամբ Քրիստոսի սիրոյն որ առ մեզ ։ Գլ · ե · 2—5 ։ Բ Կոր · դ · 8—10 , 16—18 ։ զ · 10 ։

Հմր . 38 , 39 ։ Այս վեհ խոսքերն ուժգին կերպով վստահութիւն կը ցուցնեն ։ Չկայ բան մը մահուան վերաբերեալ կամ կենաց վերաբերեալ , չկայ իշխանութիւն մը վերը կամ վարը , չկայ յաջողութեան կամ ձախորդութեան վերաբերեալ բան մը , չկայ տիեզերաց մէջ եղած կամ ըլլալու բան մը , որ կարող է մեզ , Աստուծոյ զաւկներս , զատել անոր սէրէն որ Քրիստոսով յայտնուած է , կամ եղծանել մեր առ Աստուած սէրը որ անոր չնորհօքը պահուած կը կենայ ի մեզ ։

Ուրախալից վստահութեան եւ ցնծութեան այսպիսի ճոխ զգացումներ յայտնելով Առաքեալն իր թէ կը վերջացնէ այն փաստաբանութիւնը որով կ'ուզէր հաստատել այս թղթոյն գլխաւոր նիւթը կազմող նախադասութիւնը , այսինքն թէ արդարութեան եւ փրկութեան մէջ պարունակեալ բոլոր բաները միայն Աստուծոյ ձրի չնորհքէն են Քրիստոսի վրայ հաւատքով , եւ կը տրուին անխտրաբար բոլոր անոնց որ Քրիստոսի կը հաւատան ։ Թ—ԺԱ · գլուխներուն մէջ Առաքեալը քննութեան կ'առնէ այն առարկութիւնը զոր մարդիկ կ'ընեն ընդդէմ Աստուծոյ գերագոյն ինքնիշխանութեանը որ կը տեսնուի անոր ողորմութիւն ցուցնելուն մէջ ։ Կը բացատրէ նաեւ Հրէից վիճակն ու յոյսերը Աւետարանին մտնելութեան նկատմամբ , եւ ապա , յաջորդ գլուխներուն մէջ , հաւատացեալ առ Քրիստոս առնչութիւնները յառաջ կը բերէ , եւ ուսուցչական պարտականութիւնները , խրատներ եւ ողջոյններ ։ Տես գիրքիս յառաջաբանին 10 եւ 11 էջերը ։ Այս թղթոյն վեհ փաստաբանութեանը մէջ փրկութեան եղանակին եւ ի Քրիստոս ճշմարիտ հաւատոյ արգեանց վրայ Առաքելոյն տեսութիւնը որչափ տարբեր է այժմու պիտակ Քրիստոնեայ անուանողներէն տեսուածներուն սորվեցուցածէն ։ Երբ Առաքեալը Քրիստոսով կատարուած փրկագործութեան աստուածային կերպը կը ցուցնէ , չենք կարդար թէ որ եւ իցէ բարի գործքեր կամ չարչարանքներ պէտք են հաճեցնելու այն արդար պահանջումները զոր Աստուած կ'ընէ մեզաւորին մեզայոյզ համար · չենք

ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔԵՒ ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՎՐԱՅ ԱՍՏՈՒԾՈՑ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻՆ ՄՈՒԹ ԽՆԴԻՐԸ , ԵՒ ԱՆՈՐ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

ԳԼՈՒԽ Թ—ԺԱ

ԳԼ· Թ

(1) ⁻Սոյդը կ'ըսեմ Քրիստոսով՝ չեմ սուտ , իմ խիղճս ալ ինծի կը վկայէ Հոգւով Սրբով , (2) ²Որ մեծ տրտմութիւն է ինծի՝ ու իմ սրտիս անդադար ցաւ ։

ա Տիմ . բ . 7 ։ — ²Գլ . ժ . 1 ։

ա Գլ . ա . 9 ։ բ Կոր . ա . 23 ։ ժա . 31 ։ ժբ . 19 ։ Գաղ . ա . 20 ։ Փիլ . ա . 8 ։

կարդար թէ պատարագներ եւ եկեղեցւոյ աղօթքներ , կամ յետմահու անքաւելի մեղացած մեղքերէն հոգին մաքրելու համար քահանային կրակը պէտք են , իբր թէ ատնցմով մեղաւորի մը յանցանացը կատարեալ թողութիւն կ'ըլլայ ։ Մկրտութեամբ սկզբնական մեղաց մաքրուելուն , կամ Տէրունական ընթրեաց , քահանայի խոստովանելու , եւ յետմկրտութեան գործուած մեղաց թողութեան համար քահանայից արձակման , եւ մեռնելու հիւանդը մահուան պատրաստելու համար վերջին օծման վրայով բան մը չըսուիր ։ Բոլոր այս վարդապետութիւնները կը վերաբերին աւետարանի մը որ տարբեր է այն Աւետարանէն զոր Պօղոս քարոզեց ։ Գաղ · ա · 6—9 ։ Այն վարդապետութիւնները մէկտեղ հաւաքուելով դրութիւն մը կը կազմեն որ ուղղակի կը հակառակի այն օրհնեալ եւ փառաւոր ճշմարտութեանց զոր Պօղոս կը սորվեցնէ · դրութիւն մը՝ որ խաղազութեան եւ ուրախութեան աղբիւր չի բանար , ինչպէս կը բանայ Առաքեալին վարդապետութիւնը , եւ չունի սիրտը մաքրելու եւ մեղաւորները երկնից յարմարցնելու կենսատու զօրութիւնը , ինչպէս ունի Պօղոսինը ։

Համառօտութիւն

Ներկայ գլուխը չատ կոզմանէ այս թղթոյն , նա մանաւանդ բովանդակ Սուրբ Գրոց , ամենէն դժուարին մէկ մասն է ։ Պետրոս առաքեալ հաւանականաբար այս գլխոյն կը նայէր , երբ իր երկրորդ թղթոյն Գ · գլխոյն 16 համարը գրեց ։ Այս ներկայ գլուխը հասկընալու համար պէտք է խնամով քննել անոր կապակցութիւնը նախընթաց , եւ մանաւանդ յաջորդ երկու գլուխներուն հետ ։ Ուստի եւ այս երեք գլուխներուն համառօտութիւնը հոս միատեղ կը դնենք ։

Թղթոյն վարդապետական մասը Ը · գլխոյն մէջ յաղթական երգով կը վերջանայ , սակայն Առաքեալը Ժ · եւ ԺԲ · գլխոյն եւ յաջորդ գլուխներուն գործնական յորդորանացը չանցած , քննութեան կ'առնէ Հրէից սա առարկութիւնը թէ , ըստ վարդապետութեան Պօղոսի , իրենք Աստուծոյ չնորհքը վայելելու մասին հաւասար կը համարուին հեթանոսաց ։ Եթէ Առաքելոյն սորվեցուցածը ճշմարիտ էր , ապա կը հետեւէր թէ Հրէից մեծագոյն մասը զՔրիստոս մերժելով յաւիտեան պիտի կորսուէին , մինչդեռ Քրիստոսի հաւատացող հեթանոսք պիտի փրկուէին ։ Առաքեալը կ'ընդունի թէ այսպէս է , նաեւ կը յայտնէ թէ ինք մեծա-

պակաս ցաւ։ (3) ։Քանզի ես ինքնս կը խնդրեի նզոված ըլ-

։Ել· լբ· 32։

պէս կը ցաւէր որ փրկութենէ կը մերժուէին իր ազգէն այնչափ մարգիկ, թէեւ այսչափ մեծ օրհնութիւններ եւ խոստումներ տրուած էին անոնց։ Գլ· Թ· 1—3 հմր։ եաքը կը ցուցնէ թէ ասով ունայն չեղան Աստուծոյ խոստումները որ Իսրայէլի տրուած էին· քանզի (1) Ա֊յն խոստումներն Աբրահամու բոլոր սերունդին չէին վերաբերեր, այլ անոնց որ ձրի շնորհքով Աստուծմէ ընտրուած էին, ինչպէս ընտրութեան Իսահակ եւ Յակոբ եւ անոնց սերունդը։ Հմր· 6—13։ (2) Աստուած ինքնիշխան է իր արարածոց վրայ· իրաւունք ունի վարուիլ անոնց հետ ինչ կերպով որ կ'ուզէ, եւ ոչ մէկուն անիրաւութիւն կ'ընէ։ Հմր· 14—29։ Երկայնցոյց Սուրբ Գիրքերը ոչ միայն կը յայտնեն չաս օրինակներով Աստուծոյ ինքնիշխանութիւնը մարդոց հետ վարուելու կերպին մէջ, այլեւ որոշ խօսքերով կը ցուցնեն թէ հեթանոսներն եկեղեցւոյ մէջ ընդունելով Աստուծոյ որդիքը պիտի ըլլան։ Հմր· 24—26։ Նոյն գիրքերը նաեւ յայտնապէս կը նախաձայնեն Աբրահամու բուն սերունդին անհաւատութիւնը եւ մերժուիլը։ Հմր· 27—29։

Հրէից մերժուելուն պատճառն անոնց Քրիստոսի չհաւատալն է· հեթանոսներն ալ կը փրկուին հաւատքով։ Ասիկա Աստուծոյ արդարացի ինքնիշխանութենէն ու մարգարէից ձեռքով բուռածներուն համեմատ է։ Հմր· 30—33։

Ժ· Գլխուն մէջ Պաւղոս նորէն անդամ կը յայտնէ այն եռանդուն փափաքը զոր ունէր իր մարմնոյ կողմանէ ազգականներուն փրկութեանը համար։ Հմր· 1։ Կը վկայէ թէ անոնք կրօնականն նախանձ ունէին, սակայն կը ցուցնէ թէ լուսաւորեալ նախանձ

լալ Քրիստոսէն՝ իմ մարմնոյ կողմանէ եղբայրներուս ու ազ-

չէր այն· անոնք չէին գիտեր Աստուծմէ յայտնուած փրկութեան կերպը, եւ այն կերպէն տարբեր կերպով կ'ուզէին փրկուիլ։ Հմր· 2—4։ Կը ցուցնէ թէ ինչ որ ինքը կը սորվեցնէր հաւատոյ եւ գործոց վրայ, նոյնը Մովսէս ալ սորվեցուց։ Հմր· 4—8։ Ուստի եւ Քրիստոսի վրայ հաւատք ամենուն հարկաւոր էր, եւ խորութիւն չկար Հրէին եւ հեթանոսին մէջտեղ՝ փրկութեան հարկաւորութեանը եւ փրկուելու եղանակին կողմանէ։ Հմր· 9—13։ Հրեայն ասոր դէմ կ'առարկէ· Ի՞նչպէս կրնանք մեղադրուիլ որ զՔրիստոս մերժեցինք, եթէ մեզի քարոզուած չէ։ Հմր· 14, 15։ Ասոր պատասխան կը տրուի, (1) թէ Աւետարանը լսողներէն ոմանք չեն հաւատար անոր, ինչպէս Եսայի կ'ըսէ։ Հմր· 16, 17։ (2) Չի կրնար ճշմարտապէս ըսուիլ թէ Հրեայք չլսեցին, կամ լսելու պատեհութիւն չունեցան, քանզի Աւետարանն ամէն տեղ քարոզուեցաւ, այնպէս որ իրաւացի պատճառ չունէին արդարացնելու իրենց անհաւատութիւնը։ Հմր· 18—21։ Սակայն, թէպէտ այս է Իսրայէլի վիճակը, Աստուած իր ժողովուրդը մերժած չէ· քանզի (1) թէեւ Աբրահամու բուն սերունդէն շատերը խոտացած էին, կային մնացորդներ որ չնորհքին ընտրութեամբը ճշմարիտ հաւատացեալներ էին։ Գլ· ԺԱ· 1—10։ (2) Իսրայէլի անհաւատութիւնն ու անկումը նպաստաւոր էր աշխարհի փրկութեանը, վասն զի առիթ կ'ընծայէր Աւետարանին քարոզութեան ծաւալմանը։ Հմր· 11—17։ Թայց որովհետեւ Իսրայէլի անկումն անհաւատութենէ յառաջ կու գար, եւ հեթանոսք հաւատքով միայն կը վայելէին իրենց արժանութիւնը

ղակացեալներուս համար, (4) ։Որովհետեւ Աստուծոյ իրաւունք իսրայէլացի են· ։Որ խոր-

։Բ Օր· է· 6։ —։Ել· դ· 22։ Բ Օր· ժգ· 1։ Երեմ· լ· 9։ —Ա Թագ· դ· 21։ Գ Թագ· ը· 11։ Սաղ· կգ· 2։

նները, հեթանոսք իրենց անձին վատահանալու կամ Հրէից դէմ պարծելու չէին։ Հմր· 18—24։ (3) Ի վերջոյ Հրէից մերժումը ժամանակաւոր էր, քանզի, բոլոր հեթանոսները դարձի գալէն եաքը, շնորհքը պիտի գար ամբողջ Իսրայէլի։ Հմր· 25—32։ Ի վախճան բանից, Առաքեալը կը դոչէ փառաբանելով այս անչափելի խորհրդոյ մէջ Աստուծոյ անճառելի իմաստութիւնն ու շնորհքը։ Հմր· 33—36։

ՄԵՆՈՒԷԼԱՆ

Հմր· 1, 2· Հրեայ հակառակորդք զՊօղոս ամբաստանած էին թէ իր ազգը չի սիրեր· Առաքեալն այս ամբաստանութիւնը ուժգնակի կը հերքէ· անոր սուտ ըլլալուն վկայ կը կոչէ իր խիղճը որ Հոգւով Սրբով, այսինքն ճշմարտութեան Հոգւով լուսաւորեալ եւ չարժեալ էր։ Կը պնդէ նաեւ թէ իր համակրութիւնը սիրելուն պատճառաւ էր որ անոնց Քրիստոսէ մերժուելուն համար անչափ կը վշտանար։

Հմր· 3։ Առաքելոյն սրտմտութիւնն այնքան մեծ էր որ, եթէ կարելի ըլլար իր հոգին կորնչնելով զանոնք փրկել, պիտի յօժարէր անոնց համար Քրիստոսէ անդամ կտրուիլ։ Այս խօսքը բառական նշանակութեամբ առնուելու չէ, այլ իրրեւ ազդու բացատրութիւն մը որով կը ցուցուի թէ Առաքեալը յօժար էր Քրիստոսի նման ինքզինք զոհ ընել· կարելի չէ որ Քրիստոնեայ մը յօժար Քրիստոսէ բաժնուիլ, որ Աստուծոյ թշնամի ըլլալ ըսել է, ոչ ալ ուրիշներուն բարիք կ'ըլլայ այսպիսի կացութիւն մը յանձն առնելով։ Մովսէս ալ այսպիսի

րենցն է որդեգրութիւնը։ Ուրիշ վառքը եւ ուխտերը։ Ուրիշ օրէ-

հր· 61։ —։Գոր· գ· 25։ Երր· ը· 8, 9, 10։ —։Սաղ· ճխե· 19։

զգացումներ յայտնեց։ Եւ լԹ· 32։ —«Նզոված։» Յունարէն բառը, որ նզոված թարգմանուած է, ի սկզբան կը նշանակէր ձօն, այսինքն Աստուծոյ կամ չաստուածոց նուիրեալ բան, որ եթէ չընչաւոր էր, ողջակէզ կ'ըլլար, ուստի եւ այս բառը յետոյ գործածուեցաւ ցուցնելու համար բան մը որ ուխտիւ պիտի եղծուէր իրրեւ Աստուծոյ չնորհքէն արտաքսեալ եւ ընդ անիծիք։ Տես Հին Կտակարանին Յոթանասից թարգմանութեան մէջ Յես· Ջ· 17, 18։ Ե· 1, եւլն, եւ Նոր Կտակարանէն Գործ· Ի Գ· 14։ Ա Կոր· Ժ Ճ· 3։ ԺԶ· 22։ Գաղ· Ա· 8, 9։ Բոլոր այս համարներուն մէջ Յունարէն բառը նոյն է։ Պօղոսի իրօք Քրիստոսէ կարուիլը, եւ իր համազգեաց փրկութիւնն ապահովցնելու համար յաւիտեան անէծքի տակ ըլլալն այնպէս անկարելի էր ինչպէս է հրեշտակի մը ուրիշ աւետարան քարոզելը (Գաղ· Ա· 8), սակայն այսպիսի խօսք մը կը ցուցընէ թէ Պօղոս յօժար էր, Հրէից բարիք ընելու համար, որ եւ իցէ կարելի զոհ կամ չարչարանք յանձն առնուլ։ Ճշմարիտ Քրիստոնեան ճշմարիտ հայրենասէր է, թէեւ չատ անգամ կը բամբասուի թէ զուրկ է հայրենասիրութենէ, վասն զի հաւատարիմ է իր պարտուց մէջ որ առ Աստուած։

Հմր· 4։ «Իսրայէլացի։» Հրեայք մեծ պատիւներ եւ առաւելութիւններ ունէին, քանզի սերունդ էին Իսրայէլի զոր Աստուած գլուխ ընտրած էր իր տեսանելի ժողովրդեան։ Սակայն ոչ թէ անոնց ամէնքն ալ այս առաւելութիւններն այնպէս գործածած էին որ իրաւունք ունենային ճշմարիտ Իս-

նագրութիւնը եւ պաշտօնը ։ (5) Իրենց են նահապետները, որոնցմէ ելաւ Քրիստոս ալ մարմնով կողմանէ, Որ ինքն է ամենուն վրայ Աստուած օրհնեալ յաւիտեան ։ Ամէն ։ (6) Բայց ոչ իբր թէ Աստուծոյ խօսքը

Բեր. թ. 1։—Գաղ. ժգ. 32։ Գլ. գ. 2։ Եփես. բ. 12։—Ես Որ. ժ. 15։ Գլ. ժա. 28։—Ղուկ. գ. 23։

բայէլացի նկատուելու։ Տես 6 համարը։ — «Որդեգրութիւնը։» Հրէից ազգն Աստուծոյ սեպհական ժողովուրդն էր, եւ իբր օրինակ նոր կառավարանի ճշմարիտ Իսրայէլին, որդիութեան առանձնաշնորհութիւնը կը վայելէր։ Ազգը գեռ Աստուծոյ Հոգւոյն առաջնորդութեանը հնազանդած չէր (Գլ. Ը. 14), սակայն արտաքին առաւելութիւններ եւ առանձնաշնորհութիւններ կը վայելէր իբր Աստուծոյ «անդրանիկ որդին։» Ել. Դ. 22։ Երեմ. Բ. 3։ — «Փառքը։» Այն տեսանելի պայծառութիւնը որ իբր աստուածային ներկայութեան նշանակ Իսրայէլացւոց հետ գնաց, երբ անոնք Եգիպտոսէ ելան, եւ յետոյ առաջին տաճարին մէջ հանդեաւ ուխտի տապանակին վրայ։ Ել. ԻԳ. 21, 22։ Ես. 22։ Թուա. ժ. 34։ Գ Թագ. Ը. 10, 11։ Ես. Ջ. 1—5։—«Ուխտերը։» Այն այլեւայլ դաշինքները որ Աստուած ժամանակ ժամանակ ըրաւ Աբրահամու, Իսահակայ, Յակոբայ եւ Հրէից ազգին հետ. աստուածային պաշտպանութեան եւ օրհնութեան առհաւատչեանները։ Ծն. ԺԷ. 2։ Բ Օր. Ժթ. 14։ Երեմ. Լ.Ա. 31—33։ — «Օրինադրութիւնը։» Սինա լերան վրայ։ Ել. Ի։ Սաղմ. ՃԽԷ. 19։ — «Պաշտօնը։» Տաճարին պաշտօնը զոր Հրեայք իրենց ազգին պարծանք եւ զարդ կը համարէին։ — «Խոստումնքները։» Այսինքն թէ Մեսիան պիտի գար, եւ Աստուծոյ թագաւորութիւնը որ Հրեաներէն սկսաւ՝ աշխարհիս ամբողջ ազգաց պիտի տարածուէր։ Սաղմ. կէ։ Ես. կ։

մանէ, Որ ինքն է ամենուն վրայ Աստուած օրհնեալ յաւիտեան։ Ամէն։ (6) Բայց ոչ իբր թէ Աստուծոյ խօսքը

Գլ. ա. 3։—Երեմ. իգ. 6։ Յովէլ. ա. 1։ Գաղ. բ. 28։ Երբ. ա. 8։ ա Յովէլ. ե. 20։—Թուա. իգ. 19։ Գլ. գ. 3։

Հմր. 5։ Հրեայք կը պարծէին իրենց նախնեաց վրայ, եւ իրօք այն նախնիք նշանաւոր էին։ Սակայն Հրէից ազգին մեծ առանձնաշնորհութիւնը սա էր, որ անկէ եկաւ Մեսիան որ երկար ատենէ ի վեր սպասուած եւ ուզուած էր, եւ աշխարհի յոյսն էր, թէեւ իր ազգէն մերժուեցաւ։ Յովէլ. Ա. 9—12։ —«Մարմնով կոչմանէ։» Տես Գլ. Ա. 3։ — «Անմնուն վրայ Աստուած։» Հոս Քրիստոսի վրայ ըսուած է թէ Աստուած է, աշխարհի գերագոյն վարիչ։ Կ'ըսուի նաեւ թէ բոլոր աշխարհաց եւ արարածոց Արարիչն ու պահպանիչն է։ Յովէլ. Ա. 1—3։ Կող. Ա. 15—17։ Երբ. Ա. 1—3։ Ինչպէս Հօրը, նոյնպէս անոր գերագոյն երկրպագութիւն կը մատուցուի երկինքը։ Յայտ. Ե. 12—14։ Մենք պարտինք ինչպէս Հայրը, նոյնպէս Որդին պատուել։ Յովէլ. Ե. 23։ Քրիստոս իբր Աստուած մարմնով յայտնուած՝ ամենաբաւական փրկիչ է։ Ա Տիմ. Գ. 16։ Երբ. Է. 25։ — «Օրհնեալ յաւիտեանս։ Ամէն։» Հրեայք սովորաբար, Աստուծոյ անունը յիշելէն առաջ, կը յաւելուին այս փառաբանութիւնն ի նշան յարգանաց։ Ա յսպիսի փառաբանութիւն մը վայելուչ եւ գովելի է, երբ սրբանց է. բայց Աստուծոյ առջեւ մեծ յանգանք է երբ անխորհրդաբար հասարակ խօսակցութեանց մէջ կը գործածուի։ Ել. Ի. 7։

Հմր. 6։ Թէպէտ իմ ազգիս եւ ազգականաց համար այսպէս (հմր. 2, 3) կը վչտանամ, չեմ ըսեր թէ անոնց ամէնքը պիտի կորսուին,

ինկած է. Քանդի չէ թէ ամէն Իսրայէլէն եղողները Իսրայէլացի են. (7) Եւ չէ թէ Աբրահամի սերունդ ըլլալնուն համար ամէնը որդիք են. Հապա՝ Իսահակով քեզի սերունդ պիտի կոչուի։ (8) Այսինքն՝ չէ թէ անոնք որ մարմինի որդիք են՝ Աստուծոյ որդիք ալ են, Հապա խոստմունքին որդիքը սերունդ կը սեպուին։ (9) Ինչու որ խոստմունքին խօսքը աս էր,

Յովէլ. բ. 39։ Գլ. բ. 28, 29։ գ. 12, 16։ Գաղ. ղ. 16։—Հգաղ. գ. 23։—Յծն. իա. 12։ Երբ. ժա. 18։

թող թէ խորհիմ որ Աստուծոյ խոստումն ի գերեւ ելաւ. քանզի գիտեմ թէ այն խոստումը պիտի կատարուի ճշմարիտ Իսրայէլի վրայ։ Գլ. Բ. 28, 29։

Հմր. 7—13։ Առաքեալն հիմա յառաջ կ'երթայ ցուցնելու թէ խոստումը յատկապէս Աբրահամու մարմնաւոր սերունդին չէր։ Նախ՝ այն սերունդէն Իսահակ եւ անոր զաւկներն ընտրուեցան, քայց Իսմայէլ եւ անոր սերունդը դուրս թողուեցան։ Երկրորդ, այն խոստման օրհնութիւնները տրուեցան Յակոբայ եւ անոր սերունդին, ուր նաեւ եւ անկէ սերեալները խոստման մէջ բաժին չունէին, թէեւ նաեւ Իսմայէլի պէս հօրն ընտանեաց մէջ երէց եղբայր էր։ Ուստի Աստուած իր կամացը համեմատ մին ընտրելով եւ միւսը չընտրելով ցուցուց իր գերագոյն իշխանութիւնը. քանզի Աստուծոյ վերոյիշեալ անձանց մին ընտրելու եւ միւսը չընտրելու խորհուրդը յառաջ էր քան անոնց ծնունդը, ուստի եւ ընտրութիւնը հիմնուած չէր անոնց գործքերուն վրայ։ Նմանապէս Աստուած հիմա կ'ընտրէ Աբրահամու մէկ հոգեւոր սերունդը որ խոստման ժառանգորդ բլլայ (Գաղ. Գ. 29), եւ վայելէ թէ հոգեւոր եւ թէ ժամանակաւոր օրհնութիւնները, Աստուծոյ իմաստուն, արդար եւ սուրբ կամացը համեմատ։ Աստուծոյ այսպէս ընելուն բաւական եւ բարի պատճառներ կան, թէեւ մենք չենք կրնար զանոնք գիտնալ, կամ, երբէ գիտանք եւս, թեւրեա զանոնք հակնալու անկարող ենք։ — «Մեծը պզտիկին պիտի ծառայէ։» Եսաւ անձամբ չծառայեց Յակոբայ. քայց այս մարգարէութիւնը կատարուեցաւ, երբ Եդոմացիք Իսրայէլացւոց հպատակ եղան։ Բ Թագ. Ը. 14։ Բ Մնաց. Իե. 11, եւլն։ Եդոմացիք վերջապէս Յովհաննէս Հիւրկանոսէն յաղթուեցան, եւ Հրէից մէջ խառնուելով՝ անոնց հետ մէկ ազգ եղան, Ն. Ֆ. զր. 129։ Տես Յովսեպոսի նախնեաց պատմութիւն, Գիրք ԺԳ. Գլ. Թ. եւ Գիրք ԺԵ. Գլ. Է։ — «Եսաւըատեցի։» Մաղաքիայի Գլ. Ա. 2, 3 համարներուն մէջ Աստուած կ'ըսէ. «Ես ձեզ սիրեցի, կ'ըսէ Տէրը, ու գուք Մեզ ինչո՞վ սիրեցիր՝ կ'ըսէք։ Միթէ Եսաւ Յակոբին եղբայրը չէր, կ'ըսէ Տէրը, ու Յակոբը սիրեցի, քայց Եսաւը ատեցի, եւ անոր լեռները

որ կանչեց,) իրեն ըսուեցաւ, (13) Թէ մեծը պղտիկին պիտի ծառայէ. [1] ինչպէս որ գըր-

Ծն. լե. 23։—Ա Մաղ. ա. 2, 3։ Տես բ Օր. խա. 15։ Առակ. ժգ. 21։ Մատ. ժ. 37։ Ղուկ. ժգ. 26։ Յովհ.

ուած է թէ Ռեբեկային սիրելի, բայց եսաւըատելի։ (14) Որեմն ի՞նչ ըսենք. [2] մի-

ժբ. 25։—բ Օր. լբ. 4։ բ Մն. ժթ. 7։ Յոբ. ը. 3։ լէ. 10։ Սաղ. ղբ. 15։

ամայութեան՝ ու անոր ժառանգութիւնը անապատի բնակութեան դարձուցի։» Թէպէտ հոս Յակոբ ու եսաւ իրար անձինք կը յիշուին, սակայն կը ցուցնեն նաեւ երկու ազգ, ինչպէս որ Ռեբեկային ըսուեցաւ թէ «երկու ազգ կան արգանդիդ մէջը։» Ծնն. իե. 23։ Տես նաեւ այն կանխասացութիւնները որ Ծնն. թ. 25—27 համարներուն մէջ գրուած են Քանանու, Սեմայ եւ Յաբեթի վրայ։ Աստուծոյ սրամտութիւնը եսաւի ազգին դէմ յայտնուեցաւ (Մաղ Ա. 4) այն ժամանակաւոր պատուհասներով կամ դատաստաններով որ եղովմայեցւոց վրայ եկան։ Աստուած ատեց այն ազգը, ինչպէս որ կ'ատէ բոլոր չարերը, այսինքն Աստուծոյ սուրբ բարկութիւնը (Գլ. Ա. 18) թափուեցաւ այն ազգին վրայ անոր ապօրէնութեանցը համար։ Ամենադէպին համար ժամանակի տարբերութիւն չկայ, եւ բոլոր ապառնին անոր ներկայ է։ Այսպէս Աստուած տեսաւ զեսաւ, անոր սերունդը եւ անոնց բոլոր պատմութիւնը, մինչդեռ եսաւ իր մօրն արգանդն էր։ Աստուած չի նախատահմաններ այն չարիքը որ իրեն գարշելի է։ Մարդոց բարի գործքերն աստուածային սիրոյն եւ չնորհաց արդիւնքն են, բայց անոնց չարութիւնը ոչ թէ անոնց Արարչէն, այլ իրենցմէ է, եւ աստուածային ատելութեան ու զըզուանաց պատճառ կ'ըլլայ։ Աստուած չի կրնար ատել որեւ իցէ բան մը զոր ինք ստեղծած է։ Բանականութեան դէմ եւ հայհոյութիւն է ըսել թէ Աստուած այնպիսի բան մը կ'ատէ։ Ոչ մէկ

մարքով Աստուած մեղքին հեղինակն է, այլ Աստուած միշտ կ'ատէ եւ կը դատապարտէ մեղքը, եւ կ'ուզէ մարդիկ անկէ փրկել։ Աստուած բոլոր մարդիկ օրհնելու եւ փրկելու համար կ'ընէ ինչ որ իր անհուն սիրոյն ու անհուն իմաստութեանը յարմարագոյն եւ լաւագոյնը կը տեսնէ։ Աստուծոյ կը վերաբերի իր ընտրեալ որդւոց վրիկութեան բոլոր փառքը. բայց չիբըկուռոններուն կորսեան պատասխանատուութիւնը բուն իսկ իրենց վրայ կը մնայ։ Յովհ. զ. 37, 44, ժե. 5։ Ա Կոր. ժե. 10։ Բ Կոր. ժ. 17։ Փիլ. Բ. 13, եւ Մատթ. Իգ. 27։ Ղուկ. ժգ. 34։ Եզեկ. ժը. 32։ Լգ. 11։ Սուրբ Գիրքին մէջ մարդս ամէն տեղ կը ցուցուի իբր բարոյական էակ մը որ մեղայ գերի է, բայց եւ այնպէս յանցաւոր է, երբ ուզիղը չընտրեր եւ չըներ։ Ըստ Սուրբ Գրոց, մեղք գործել եւ վրկութիւնը մերժել մարդուն յանցանքն է։ Այս է նաեւ այն վճիռը զոր ամէն մարդու խիղճը կու տայ, երբ լուսաւորուած է, եւ թիւրած չէ նախապաշարմամբ կամ մեղասիրութեամբ կամ իր մեղայը համար պատճառ մը գտնելու բաղձանքով։ Ատել բառը երբեմն բուն իսկ ատելութիւն չի նշանակեր, այլ սիրոյ նուազ աստիճան մը կամ սիրոյ պակասութիւն, ինչպէս Յակոբ «Ռաքելը Լիայէն աւելի սիրեց» խօսքէն կը հասկցուի թէ այս երեք նաեւ «Լիային ատելի ըլլալը» խօսքին նշանակութիւնը Ծնն. իթ. 30, 31։ Տես նաեւ Ղուկ. ժդ. 26։ Մատթ. ժ. 37, ուր մէկ Աւետարանիչը կ'ըսէ չատեր, եւ

թէ Աստուծոյ քովը անիրաւութիւն կայ. քաւ լիցի։ (15) Ինչու որ Մովսէսին կ'ըսէ, Որուն որ պիտի ողորմիմ՝ կ'ողորմիմ, ու որու վրայ որ պիտի գթամ՝ կը գթամ։ (16) Ուրեմն ոչ ան-

ել. լդ. 19։—պգաղ. գ. 8, 22։

միւսը կ'ըսէ աւելի կը սիրէ։ Տես նաեւ Մատթ. Զ. 24, եւ Յովհ. ժԲ. 25։ Սակայն վերի մեկնութիւնը որ աւել բառին մեզայ դէմ սրբատմութիւն եւ սուրբ բարկութիւն նչանակութիւնը կու տայ, աւելի կը յարմարի Առաքելոյն փաստաբանութեանը քան թէ այս վերջինը որ աւել բառին քիչ սիրել նչանակութիւնը կու տայ։

Հմր. 14, 15։ Թէպէտ Աստուած, իր կամացը համեմատ, մէկը կ'ընտրէ եւ ուրիշ մը չընտրեր, սակայն աակէ չի հետեւիր թէ Աստուծոյ քով անիրաւութիւն կայ։ Խորհիլ թէ Աստուած որ եւ իցէ արարածի մը անիրաւութիւն կ'ընէ, զղուանօք մերժուելու խորհուրդ է. քանզի Աստուած կատարելապէս արդար եւ բարի է։ Աստուած կրնայ ընել ինչ որ կ'ուզէ։ Հին Կտակարանին գիրքերը կը սորվեցնեն զայս, այնպէս որ Հրեայն որ Հին Կտակարանը կ'ընդունէր՝ Աւետարանին ներքեւհրէից կամ հեթանոսաց հետ Աստուծոյ վարուելու եղանակին դէմ գանգատելու պատճառ չունէր։ —«Մովսէսին» եր. լգ. 19։—«Որուր» Ինչ որ Աստուած կ'ընտրէ միշտ ուղիղ է (բ Օր. լբ. 4), եւ երբ մէկու մը ողորմութիւն կը ցուցնէ, այսպէս ընելով ուրիշի մը չի վնասեր. այնպիսի բան մը կ'ընէ զոր ընելու կատարեալ իրաւունք ունի։ Մատթ. Ի. 15։

Հմր. 16։ Ուստի Աստուծոյ ողորմութիւնը կախեալ է անոր կամքէն, ոչ թէ մարդոյ կամքէն, եւ ինչ բարի բան որ կայ մարդուն մէջ՝ Աստուածմէ է։ Բոլոր այն վարձքերը որ հաւատոյ, սիրոյ եւ հնազանդութեան համար խոստացուած են (երր. Զ. 10։ Յայտ. իբ. 14), Աստուծոյ չնորհքէն են, ոչ թէ մարդոյ արժանաւորութենէն։ Հռոմ. Գ. 16։ Աստուծոյ ի մեզ գործելը մեծ քաջալերութիւն է մեզի որ մենք ալ գործենք։ Փիլ. Բ. 12, 13։

Հմր. 17, 18։ «Գիրքը... կ'ըսէ։» Այսինքն Աստուած կ'ըսէ գիրքին մէջ։ Եզ. Թ. 16։ Աստուած Եգիպտոսի գահը դրաւ զՓարաւոն, անոր իշխանութիւն եւ փառք տուաւ, եւ անոր հետ զարմանալի ողորմութեամբ եւ գատաստանաւ վարուեցաւ, որպէս զի Եհովայի անունը երկրիս վրայ բարձնար։ Հեթանոսներն անգամ որ զԱստուած չեն ճանչնար, եւ այն մարդիկ որ Աստուծոյ վրայ չեն խորհիր, այլ միայն իրենց անձնասիրական նպատակներուն հետեւ են, Աստուծոյ ձեռագ մէջ գործիք են անոր նպատակներն ի գործ դնելու։ Ես. ժ. 5—15։ Խե. 1—6։ Ամբ. Ա. 6։ Բայց եւ այնպէս այսպիսիք իրաւամբ կը պատժուին իրենց չար գործքերուն համար։ Ես. ժ. 12, 13։

Փարաւոն օրինակ է ցուցնելու թէ Աստուած զով որ կ'ուզէ կը խստացնէ։ Ուստի թնդիր կ'ելլէ թէ Աստուած ի՞նչպէս կը խստացնէ։

(1) Կը թողու որ ամբարիշտը խստանայ։ Փարաւոնի սիրտը խստացնողը Փարաւոն էր։ Եզ. Ը. 15։ Շատ անգամ կ'ըսուի թէ Աստուած ըրաւ բան մը, ուր Աստուած թող տուած էր միայն որ

ցընեմ, ու բոլոր երկրի մէջ իմ անունս պատմուի: (18) Ուստի

ըլլար այն բանը: Զոր օրինակ, Ե Թագ. ԻԴ. 1 ին մէջ կը պատմուի թէ Աստուած զրդռեց զԴաւիթ ժողովուրդը համրելու, ուր Ա Մնաց. ԻԱ. 1 ին մէջ ցուցուած է թէ Սատանան զրդեց զԴաւիթ այս գործին: Ե Թագ. ԺԲ. 11 ին մէջ Աստուած Դաւիթի կ'ըսէ, «Ես ու աչքերուդ առջեւը քու կնիկներդ պիտի առնեմ, եւ զանոնք քու դրացիդ պիտի տամ,» այսինքն Աստուած իր նախախնամութեամբ թոյլ պատեհութիւն պիտի տար Աբիսողոմայ ընել այն ամօթալի եւ ամբարիշտ գործը, որ նոյն գիրքին ԺԲ. 22 ին մէջ պատմուած է: Այս անօրէնութիւնը գարշելի էր Աստուծոյ առջեւ, բայց եւ այնպէս իմաստուն եւ բարի պատճառներու համար թոյլ տուաւ որ գործուէր: Հրեայք ծանուցնս մեզանչեցին զՔրիստոս ի խաչ հանելով, թէեւ անոնց ըրածը կատարումն էր աշխարհի փրկութեան համար Աստուծմէ սահմանեալ խորհրդոյն որ 700 տարի առաջ կանխաձայնեալ էր եւայլ մարգարէին բերնով: Ես. ԾԳ: Գործ. Ե. 23:

(2) Աստուած կը թոյլ ու որ մարդիկ խաւտանան բուն իսկ այն միջոցներով զոր ինք կը գործածէ զանոնք ապաչխարութեան եւ փրկութեան բերելու, «երբոր փարաւոն հանգստութիւն ըլլալը տեսաւ, իր սիրտը խստացուց» (Ել. Ը. 15), այսինքն երբ Աստուած երկայնմտութեամբ հարուածը յապաղեց կամ վերցուց, փարաւոն Աստուծոյ այս չնորհքէն զեղծանելով կարծրացուց իր սիրտը, եւ չուզեց անսալ Մովսէսի եւ Ահարոնի, երբ անոնք խօսեցան անոր յանուն Աստուծոյ: Աստուած չէր ուզեր փարաւոնի սրտին խըստանալը, քանզի ինք եզեկիէլին մէջ կ'ըսէ, «Ես կենդանի եմ, ... որ ամբարշտին մեռնիլը չեմ ուզեր,

որու որ կ'ուզէ՝ կ'ողորմի, եւ որն որ կ'ուզէ՝ կը խստացընէ:

հապա որ ամբարիշտը իր ճամբայէն դառնայ ու ապրի:» Եզեկ. ԼԳ. 11: ԺԸ. 23: Մարդիկ կը խստանան յաջողութեամբ, Աւետարանը լսելով, Աստուծոյ բարեբարութեան եւ դորովալի կարեկցութեան բոլոր ողորմութիւններովը: «Որովհետեւ գէշ գործքին վրայ վճիռը չուտով չկատարուիր, ասոր պատճառաւ մարդոց որդիներուն սիրտը չարութիւն ընելու փափաքով լեցուած է» (Ժող. Ը. 11). եւ զանոնք ապաչխարութեան բերելու համար գործածուած միջոցներով զեղծանելով, իրենց սիրտերը կը խստացնեն եւ իրենց վրայ մեծագոյն դատապարտութիւն կը բերեն:

(3) Երբ մարդիկ Աստուծոյ ողորմութեան եւ չնորհքին պարգեւներովը զեղծանելով իրենց սիրտերը մեղքի մէջ կը խստացնեն, Աստուած երբեմն այն պարգեւներն անոնցմէ կ'առնէ, այլ եւս չի թողուր որ իր Հոգին անոնց վրայ մնայ (Ծննդ. Զ. 3), եւ զանոնք կը մատնէ այն անապաչխարութեան եւ ամբարշտութեան զոր իրենք ընտրեցին: Աստուած այսպէս կը վարուի անոնց հետ որ Հոգւոյն Սրբոյ դէմ հայհոյութիւն կ'ընեն եւ մահացու մեղք կը գործեն: Մատթ. ԺԲ. 31, 32: Ա Յովհ. Ե. 16: Այսպէս վարուեցաւ հեթանոսաց հետ: Հռոմ. Ա. 21—28: Աստուած ոչ խստացեալ մարդիկները չար կ'ընէ, ոչ ալ չարերն աւելի չար կ'ընէ: Սա միայն կ'ընէ. այն չարութիւնը որ կերպով մը երեւան պիտի ելլէր՝ յայտնել կու տայ այնպիսի պարագայից ներքեւ, որ յարմար են յառաջացնելու արդարութեան եւ բարութեան այն նպատակները զոր ինք միշտ կը փընտռէ: Աստուած փարաւոնի սրտին վրայ ուղղակի ազդեցութիւն չը-

(19) Ուրեմն ինծի պիտի ըսես թէ Ալ ինչո՞ւ մեղադիր կ'ըլլայ. «վասն զի ո՞վ անոր կամացը դէմ դրաւ: (20) Բայց դուն ո՞վ ես, մարդ, որ Աստուծոյ

ՀԲ Մն. ի. 6: Յոբ. Թ. 12: Իգ. 13: Դան. դ. 35: — «ես. իԹ. 16:

բաւ զանի չարացնելու եւ խստացնելու համար. անոր օգտին համար տուաւ բոլոր այն չնորհալի աղդեցութիւնները զորս իմաստուն եւ բարի տեսաւ, եւ եթէ, ինչպէս ոմանց կ'ընէ, իր Հոգւոյն բոլոր ներգործութեանը ներքեւ չդրաւ զփարաւոն, այսպէս չընելուն համար այնպիսի պատճառներ ունէր որոնց վրայ մենք իրաւունք չունինք խնդիր յարուցանելու, եւ որ յաւիտեան պիտի պապանձեցնեն զփարաւոն, այնպէս որ կարող պիտի չըլլայ Աստուծոյ արդարութեանն ու բարութեանը դէմ դանդաղիլ:

Հմմ. 19—21: Անոնք որ նորոգուած չեն եւ որոնց սիրտն ապըստամբ է Աստուծմէ, միշտ կը յարուցանեն 19 համարին մէջ յիշուած խնդիրը, երբ կը լսեն Աստուծոյ ծայրագոյն իշխանութեան վարդապետութիւնը: Այս խնդիրն յարուցանողները թիւրիմացութիւն կու տան այն վարդապետութեան, որպէս թէ ըստ այն վարդապետութեան Աստուած է մեղաց եւ խստացեալ մեղաւորին կորստեան պատճառ: Ուստի Առաքեալը ցուցընելէն առաջ թէ Աստուած ամբարիշտներուն հետ արդարութեամբ կը վարուի, եւ թէ անոր բոլոր նպատակները սուրբ եւ բարերար են, կը ցուցնէ թէ ինչ մեծ յանդգնութիւն եւ ամբարշտութիւն է արարածի մը մեղադրել կամ դատապարտել Արարիչը, եւ հզօր փաստերով կը հաստատէ թէ Աստուած իբրեւ Արարիչ իրաւունք ունի խորութիւն ընել, ինչպէս որ իրօք կ'ընէ, երբ կու տայ իր նա-

դէմ պատասխան կու տաս. մի՞թէ ստեղծուածը իր ստեղծողին կրնայ ըսել թէ Ձիս ինչո՞ւ ատանկ չինեցիր: (21) Չիրուսը իշխանութիւն չունի՞ կաւին

խե. 9: կդ. 8: — Վաւակ. ժգ. 4: Երեմ. ժը. 6:

խախտամութեան եւ չնորհաց պարգեւները, — «Իրուսը:» Երեմ. ԺԸ. 4—6: Ինչպէս որ իրուսը միեւնոյն կաւէն կը չինէ անօթներ որ պեղեցկութեան կողմանէ տարբեր են իրարմէ, եւ որոնցմէ ոմանք աւելի պատուաւոր կը համարուին քան զմիւսները, նոյնպէս Աստուած կը ստեղծէ զմարդիկ տարբեր վիճակներու եւ գործքերու համար: Անոնց ամէնքն իրարու հաւասար կամ նման չեն, այլ ոմանք բարձր եւ ոմանք խոնարհ վիճակի մէջ դրուելու համար են: Սակայն ինչպէս որ իրուսն իր բոլոր անօթներն օգտակար նպատակի համար կը չինէ, նոյնպէս Աստուած կը ստեղծէ ամէն մարդ օգտակար նպատակի համար: Ոչ ոք կրնայ Աստուծոյ կամացը դէմ դնել կամ արգելք ըլլալ անոր ընելու ինչ որ կ'ուզէ. սակայն երբ Աստուած կը կամի գործ մը ընել մարդու մը գործակցութեամբ, անոր այս կամքը, որ թէական է, այսինքն մարդուն գործակցութենէն կախում ունի, կրնայ չկատարուիլ, եթէ մարդը չուզեր Աստուծոյ կամացը գործակից ըլլալ: Զոր օրինակ, Իսրայէլացւոց Եգիպտոսէ ելլելէն երկու տարի ետքը Աստուած կ'ուզէր որ անոնք կադէս Բառնիայէն չիտակ Քանանու երկիրը մտնէին. սակայն ժողովուրդը ցեսուայ եւ Քաղէբի յորդորանաց համաձայն գործել չուզելով, երեսուն եւ ութ տարի եւս անապատին մէջ թափառեցան: Աստուած այնպէս բարկացաւ անոնց որ պատրաստ էր այն սերունդը ջնջել, եւ իր խոստումը որ առ Աբրահամ՝ կատարել:

վրայ՝ նոյն չաղուաձքէն աման չինելու, *մէկը պատուոյ՝ եւ մէկը անարդանաց համար: (22) Հապա ի՞նչ ըսենք+ «Ունի Գիը, թէ որ Աստուած է բարկութիւնը ցուցընել՝ ու իր զօրութիւնը յայտնել՝ ուզելով, շատ երկայնմտութեամբ համբերեց *կորսուելու պատրաստուած *բարկութեան ամաններուն· (23) «Եւ կամ որ իր փառքին մեծութիւնը յայտնի ընէ ողորմելու ամաններուն վրայ, *որոնք որ փառքի համար առաջուց պատրաստեց· (24) Այսինքն մեզ որ կանչեց, *ո՛չ թէ միայն Հրէաներէն, հապա հեթանոսներէն ալ· (25) ինչպէս Ովսէէին

ը· 4; Եփես· ա· 7; Կող· ա· 27; — *Գղ· ը· 28, 29, 30; — +Գղ· գ· 29;

նոր ազգ մը յարուցանելով Մովսէսէն: Տես Թուա· ԻԴ: Մարդիկ կը հակառակին Հոգւոյն Սրբոյ, մինչ Աստուած կ'ուզէ որ ամէնքը հնազանդին այն Հոգւոյն ազդեցութիւններուն եւ փրկուին: Գործ· Է· 51: Երբ մեղաւորները կը կորսուին, անոնց կորուստն Աստուծոյ կամացը դէմ է, քանզի Աստուած անոնց փրկութիւնը կ'ուզէ: Ա Տիմ· Բ· 4: Ուստի պէտք է Աստուծոյ այն կամքը որ անոր անփոփոխելի խորհուրդը կամ վճիռն է՝ որոշել անոր բաղձանքէն որ չատ անգամ կամք ալ կը կոչուի: Պէտք է սա զանազանութիւնն ալ ընել որ, մարդիկ կարող են հակառակիլ Աստուծոյ, բայց անոր չաղթելու կարող չեն: «Տէրը ամէն բան իր նպատակին համար ստեղծեց.» եւ երբ ամբարիշտը չարութիւն կ'ընէ, պիտի տեսնէ թէ Աստուած զանի ստեղծած է «ձախորդ օրուան համար:» Առակ· ԺԶ· 4:

Հմբ· 22—24: Ո՞վ կրնայ զԱստուած ամբաստանել իրրեւ անիրաւ: Եթէ բարկութեան ամաններ կան, Աստուած երկար առեն կը համբերէ անոնց, ինչպէս համբերեց Նոյի դարուն մարդոց, Փարաւոնի եւ եգիպտոսէ ելլող եւ յետոյ անապատին մէջ կորսուող Իսրայէլացւոց: Եթէ Աստուած իր բարկութիւնը կը յայտնէ մեղայ եւ ամբարշտաց դէմ, անոր արդար

բ· 4; Եփես· ա· 7; Կող· ա· 27; — *Գղ· ը· 28, 29, 30; — +Գղ· գ· 29;

բարկութիւնն է, եւ ամբարշտաց արդար պատիժը: Եթէ բարկութեան ամանները չարմար են կորսուեան, իրենք զիրենք չարմար ըրած են, չարաչար գործածելով Աստուծոյ երկայնմտութիւնն ու ողորմութիւնը, ոչ թէ Աստուած զանոնք չարմար ըրած է անոնց սրտերուն չարութիւն ազդելով: Աստուած ոչ ոք ստեղծեց երբէք բարկութեան ման ըլլալու համար, ոչ ալ կ'ուզէ որ մարդ այսպիսի ման մը ըլլայ: Անարդանաց ամանները (հմր· 21) միշտ կամ ի հարկէ բարկութեան ամաններ չեն, ոչ ալ պատուոյ ամանները միշտ ողորմութեան ամաններ են: Պատուոյ համար չինուած ման մը կրնայ գործածուիլ անարդանաց համար, եւ ապա չնջուիլ: Ողորմութեան ամանները Աստուծոյ փառացը համար չարմարցնողն Աստուած է, քանզի Աստուած բարեաց հեղինակ է, այլ ոչ թէ մեղաց: Աստուած կը գտնէ նաեւ ողորմութեան ամաններ թէ Հրէից եւ թէ հեթանոսաց մէջ եւ չարմար կ'ընէ զանոնք իր փառացը:

Հմբ· 25—29: Տես լուսանցքին մէջ յիշուած վկայութիւնները: Այս մարգարէութիւնները չայտնապէս կը ցուցնեն հեթանոսաց կոչումը: Ի՞նչպէս կրնայ Հրեայն առարկել Իսրայէլի մարգարէից կանխասացութիւններուն դէմ: Ովսեայ խօսքերը (ճ· 23) կը նային

մէջ ալ կ'ըսէ, *իմ ժողովուրդս չեղողին իմ ժողովուրդս պիտի կանչեմ, ու սիրելի չեղողին՝ սիրելի: (26) *Եւ պիտի ըլլայ թէ ան տեղը որ անոնց ըսուեցաւ թէ դուք իմ ժողովուրդս չէք, հոն անոնք կենդանի Աստուծոյն որդիքը պիտի ըսուին: (27) Եսայի ալ Իսրայէլին համար կ'աղաղակէ, *թէեւ Իսրայէլի որդւոցը թիւը ծովու աւազին պէս ըլլայ, *Ժ֊ին մնացորդ մը պիտի ազատի: (28) Գանդի Տէրը համառօտ եւ կարճ

օՈվ· բ· 23; ա Պետ· բ· 10; — *Ովս· ա· 10; — ա Ես· ԻԲ· 22, 23; — *Գղ· ԺԱ· 5; — +Ես· Իբ· 21; — *Ես· ա

Հրէից վերատին կոչմանը կամ դարձին որ եղաւ յետ անոնց մերժուելուն կռապաշտութեան համար: Այսպէս արդար է նաեւ որ Աստուած մարդկային նախկին մեծ գերդաստանին հեթանոս մասը նորէն կանչելով իրեն ճչմարիտ զաւկներ ընէ: Եսայի կանխաւ իմացուց Աստուծոյ տեսչութեան այս սկզբունքը: Ես· ԺԵ· 22, 23: Եթէ Հրեայք նայեայ ժամանակ մերժուեցան եւ միայն բարեպաշտ փոքրիկ մնացորդ մը փրկուեցաւ, այսպէս կրնայ ըլլալ նաեւ Աւետարանին անտեսութեան ներքեւ: 28 համարը կը համաձայնի Ես· Ժ· 23 համարին Ես֊թանանից թարգմանութեանը: Տէրն արագ եւ լիով պիտի կատարէ ինչ որ խորհած եւ խօսած է թէ Հրէից եւ թէ հեթանոսաց վրայ, եւ այնպիսի կերպով մը պիտի կատարէ որ իր արդարութիւնը տեսնուի: Ամէն մարդ պիտի տեսնէ թէ որ եւ իցէ արարած հետ Աստուծոյ վարուելու եղանակին մէջ անիրաւութիւն չկայ: Անոր ողորմութիւնը փառաւորուեցաւ նաեւ

9; Ողջ գ· 22; — Ես· ԺԳ· 19; Եբեմ· Ծ· 40; — ՂԳ· դ· 11; Ժ· 20; — ԵԳ· ա· 17;

բան մը կ'ընէ արդարութեամբ· ինչու որ *Տէրը կարճ բան մը պիտի ընէ երկրի վրայ: (29) Եւ ինչպէս որ Եսայի առաջուց ըսաւ, *թէ որ զօրաց Տէրը մեզի սերունդ մը թողուցած չըլլար, *Ժ֊ին Սոդոմին պէս պիտի ըլլայինք, ու Գոմորին պիտի նմանէինք:

(30) Ուրեմն ի՞նչ ըսենք· Ազգերը որ արդարութեան չէին հետեւեր՝ արդարութեան հասան, *ան արդարութիւնը որ հաւատքէն է·

9; Ողջ գ· 22; — Ես· ԺԳ· 19; Եբեմ· Ծ· 40; — ՂԳ· դ· 11; Ժ· 20; — ԵԳ· ա· 17;

յեայ օրով, երբ Հրէից ազգին խնայուեցաւ (Ես· Ս· 9) այն տակաւուց համար որ զԱստուած կը սիրէին եւ անոր կը ծառայէին, մինչ ժողովրդեան մեծագոյն մասն արժանի էր Սոդոմի եւ Գոմորի նման կորսուելու: Եթէ ի Սոդոմ տասն արդար գտնուէր, անոնց պատճառաւ այն քաղքին պիտի խնայուէր: Մեծ քաղքի կամ ազգի մը մէջ գտնուող քանի մը բարեպաշտ անձանց սիրոյն համար Աստուած չատ անգամ այն քաղաքը կամ այն ազգը պատուհասէ ազատ կը թողու:

Հմբ· 30—33: Այս գլխոյն նախընթաց խօսքերէն ի՞նչ եզրակացութիւն հանելու ենք: Այն խօսքերուն բովանդակութիւնը սա է· Հրեայք պատասխանատու են իրենց մերժուելուն համար Աստուծմէ, մինչդեռ հեթանոսք կը փրկուին· քանզի Հրեայք արդարութեան օրէնքին հետեւելով անոր չհասան, այսինքն անոր պահանջումները չկատարեցին, ուստի եւ չկրցան իրենց գործքերովը փրկուիլ, մինչ հեթանոսք որ այնչափ նախանձ

(31) ԲԱյց Իսրայէլ որ արդա-
րութեան օրէնքին կը հետեւէր՝
Բարդարութեան օրէնքին չհա-
սաւ: (32)Ինչո՞ւ համար. վասն
զի չէ թէ հաւատքէն՝ հապա
որպէս թէ օրինաց գործքերէն
ուղիղ արդարանալ. Ի՛նչու որ գայ-
թակղութեան վէմին վրայ դո-
րեցան. (33) ինչպէս որ գրուած
է, Ի՛Ահա Սիոնի մէջ գայթակղու-
թեան քար մը կը դնեմ, Եւ գո-
րելու վէմ մը. և ամէն ով որ
անոր հաւատայ՝ պիտի չամչնայ:

ԸԳԼ· Ժ· 2, Ժա· 7: — ԲԳաղ· ե·
4: — ԳՂուկ· բ· 34: ա Կոր· ա· 23·
— ԷՍաղ· ճԺը· 22: Ես· ը· 14: իը·
16: Մատ· իա· 42: ա Պետ· բ· 6,
7, 8: — ԼԳԼ Ժ· 11:

ԳԼ· Ժ

(1) Եղբայրներ, իմ սրտիս փա-
փաքը ու աղօթքը առ Ա-
ստուած *Իսրայէլին փրկուելուն
համար է: (2) Ինչու որ ես կը
վկայեմ անոնց համար, Թէ
Աստուծոյ նախանձաւորութիւ-
նը ունին, բայց ոչ թէ դիտու-
թեամբ: (3) Վասն զի անոնք
Աստուծոյ արդարութիւնը
չգիտնալով, ու իրենց արդա-

*Յոհ+ անոնց — ԱԳոր· իա· 20: իբ·
3: Գաղ· ա· 14: գ· 17: Տես գԼ·
Թ· 31: — ԲԳԼ· ա· 17: Թ· 30: —
ԻՓիլ· գ· 9:

չունէին արդարութեան, փոխանակ
իրենց գործքերուն ապաւինելու,
Քրիստոսի հաւատալովիրաւ արդա-
րութեան հասան: Հրեայք իրենց
կոյր նախանձաւորութեանը եւ
կեղծաւորեալ բարեպաշտութեանն
ապաւինեցան եւ Քրիստոսի վրայ
գայթակղելով հաւատքով փրկու-
թիւնը մերժեցին եւ այսպէս Սիոնի
մէջ Աստուծմէ դրուած վէմին վրայ
գլորեցան: Այսպէս այն վէմն
եղաւ, ըստ բանին Եսայեայ, (Ես·
Ը· 14: ԻԸ· 16) անոնց անկ-
մանն ու կործանմանը պատճառ,
ուր հաւատացեալ հեթանոսք հաս-
տատուեցան նոյն վէմին վրայ, իբր
անշարժ եւ ապահով հիման վրայ:
Քրիստոնեայ անուանեալ չատեր
հիմա կ'ընեն նոյն ցաւալի սխալու-
մը զոր Հրեայքերին Պօղոսի օրով:

—

Հմր· 1: Առաքեալն եղբայրներ
կոչելով Հրեայ Քրիստոնեաները,
եւ իր խօսքը մանաւորապէս
անոնց ուղղելով, նորէն կ'իմացնէ
այն ջերմ եւ կաթողին սէրը զոր
իր ազգին վրայ ունէր:

Հմր· 2: Պօղոս որ կ'ուզեր իր
ազգին հիմնական սխալմանց վրայ
ուրախութեամբ կը յիշէ ինչ ազէկ
բան որ կար անոնց մէջ: Հրէից
նախանձն առ Աստուած որչափ
նշանաւոր էր, նոյնչափ նշանա-
ւոր էր նաեւ անոնց տգիտու-
թիւնը Սուրբ Գրոց վարդապետու-
թիւններուն հոգեւոր նշանակու-
թեանը վրայ: Բաւական չէ նա-
խանձ ունենալ. նախանձը լուսա-
ւորեալ եւ բարենպատակ ըլլալու
է, ապա թէ ոչ արժէք չունի:
Տես Յովհ· ԺԶ· 2: Գործ· ԻԱ·
20: ԻԲ· 3, եւ ԻԶ· 9: ԶՅի-
սուս ի խաչ հանելու (Ա Կոր· Բ·
8), եւ յետ այնորիկ չատ տեղեր
անոր հետեւողներն հալածելու
առաջնորդող նախանձը կոյր նա-
խանձ էր:

Հմր· 3: «Իրենց արդարութիւնը»
Այն արդարութիւնը որ օրէնքէն
է (Փիլ· Գ· 9), նաեւ այն ար-
դարութիւնը որ գործքերու, զոր
օրինակ պահոց, ապաշխարանաց,
եկեղեցւոյ խորհրդոց, խստամբե-
րութեանց, ուխտադնացութեանց,

րութիւնը հաստատել ուզելով,
Աստուծոյ արդարութեանը
չհնազանդեցան: (4)Քանզի օ-
րէնքին վախճանը Քրիստոս է
ամէն հաւատացեալին արդա-
րութեան համար:

(5) Ինչու՝որ Մովսէս օրէնքէն
եղած արդարութիւնը կը ստո-
րագրէ, Թէ զանոնք կատա-
րող մարդը անոնցմով պիտի
ապրի: (6) Բայց հաւատքէն

Մատ· է· 17: Գաղ· գ· 21: —
ԷՂԼ· Ժը· 5: Նէեմ· Թ· 29: Եզեկ·

աղարմութեանց եւ Աստուծոյ օ-
րէնքին հնազանդութիւն համար-
ուած ուրիշ գործքերու վրայ հիմ-
նեալ է: Այս չէ այն արդարու-
թիւնը որ Աստուծոյ առջեւ յար-
դի է, եւ զոր Աստուած կը պա-
հանջէ փրկութեան համար: Քա-
նի՛նչ հիմա չարաչար կը սխալին
այս բանիս մէջ ճիշդ ինչպէս որ
Հրեայք սխալեցան եւ տակաւին
նոյն սխալման մէջ յառաջ կ'եր-
թան: Ոչ ոք այնչափ հեռի է Աս-
տուծոյ թագաւորութենէն, եւ
այնչափ գժուարաւ դարձի կը
բերուի, որչափ այն որ իր անձին
արդարութեանը վրայ կը վստահի,
այնպէս որ, երբ կը լսէ փրկու-
թեան ճամբուն վրայով, կը կար-
ծէ թէ իր արդարութիւնը բաւա-
կան է փրկութեան:

Հմր· 4: Փրկութիւնը որ կ'ըլլայ
այն արդարութեամբ որ օրէնքէն
է, կրնայ ստացուիլ միայն օրէն-
քին կատարեալ հնազանդութիւն
ընելով: Այսպիսի հնազանդութիւն
մը մեղանչողին համար անկարելի է,
քանզի արդէն անհնազանդութիւն
ըրած է: Աստուծմէ պահանջուած
արդարութիւնը, որուն մենք հնա-
զանդելու ենք, ուրիշ եղանակով
է, այսինքն հաւատով ի Քրիստոս:
Քրիստոս օրէնքին կատարեալ հնա-
զանդութիւն ըրած է եւ անիկա է

ԼԲ Օր· Լ· 12, 13: — ԼԲ Օր· Լ· 14:
Ե· 11, 13, 21: Գաղ· գ· 12: —

մեր յաւտոյն միակ հիմը: «Օրէնքին
վախճանը Քրիստոս է,» եւայլն:
Հաւատացեալը Քրիստոսի վրայ
հաւատքով կը հասնի արդարու-
թեան որ է օրէնքին նպատակը
եւ վախճանը, ուստի եւ ինչ որ
պիտի ստացուէր օրէնքին կատա-
րելապէս հնազանդելով, կը ստաց-
ուի Քրիստոսի վրայ հաւատքով:
Տես Գլ· Ա· 17 համարին մեկնու-
թիւնը:

Հմր· 5—9: Թէ բոլոր մարդոց
համար արդարութիւնը հաւատքով
է՝ Հին կտակարանէն ալ ապա-
ցուցուած է: Մովսէս օրէնքին
հնազանդելով արդարութեան եւ
հաւատքով արդարութեան մէջ-
տեղ տարբերութիւնը կը ցուցնէ,(1)
Ղեւ· ԺԸ· 5համարին մէջ կ'ըսէ,
«Ուստի իմ կանոններս ու իմ դա-
տաստաններս պիտի պահէք, որ
զանոնք կատարող մարդը անոնց-
մով պիտի ապրի,» այսինքն այն
մով պիտի ապրի, այսինքն այն
որ չարունակ կատարելապէս կը
հնազանդի օրէնքին բոլոր պահան-
ջումներուն, օրէնքէն խոստաց-
ուած վարձքը պիտի ընդունի, (2)
ուստի վարձքը պիտի ընդունի· (2)
Ռ Օր· Լ· 11—14 համարներուն մէջ
Մովսէս չատ ազէկ կը նկարագրէ
հաւատոյ արդարութիւնը: Աստու-
ծոյ պատուիրանաց համար կ'ըսէ թէ
«անիմանալի չէ,... հեռու ալ չէ,»
եւայլն: Պօղոս կը ցուցնէ թէ այն

որ մեզ՝ք կը քարոզենք ։ (9) Ինչու որ ևս թէ քու բերնովդ Յիսուսը Տէր խոստովանիս, ու քու սրտիդ մէջը հաւատաս թէ Աստուած զանիկա մեռելներէն յարուցանեց, պիտի փրկուիս։ (10) Վասն զի սրտով կը հաւատայ մեկը արդարանալու, ու բերնով կը խոստովանի փրկուելու։) (11) Քանզի գիրքը

ըՄատ. ժ. 32։ Ղուկ. ժբ. 8։ Գործ. ը. 37։—Բես. իբ. 16։ Եթ. 23։ Երեմ. ժէ. 7։ Գլ. թ. 33։—ԺԳլ. գ. 22։ Գործ. ժե. 9։ Գաղ. գ. 28։—

խօսքին կատարեալ նշանակութիւնը Քրիստոսի կը նայի եւ ամեն մէկ կը կատարուի։ Պէտք չէ ծուլէն անդին օտար երկիրներ երթալ օրէնքը կատարող եւ հաւատացեալներուն արդարութիւն տուող Քրիստոսը դանելու, եւ պէտք չէ զանի երկինքէն իջեցնել կամ անդունդէն հանել. քանզի Քրիստոս Աստուծոյ անհուն սիրովը ու ողորմութեամբը մեզի տրուած ըլլալով մօտ է մեզի, մեր սրտերուն մէջ է, եթէ զանի հաւատքով կ'ընդունինք։ Քրիստոս մեր յուսոյ հիմն է, բայց հարկ չկայ մեզի մեր ջանքերովը զանի երկինքէն իջեցնել որ մեզ փրկէ, քանզի արդէն եկած է. ոչ ալ հարկ կայ մեր ջանքերովը զանի մեռելներէն յարուցանել, քանզի արդէն յարութիւն առած է. այն որ մեզի կը մնայ ընել՝ մօտ եւ դիւրին է, այսինքն հաւատալ Քրիստոսի վրայ քարոզուած խօսքին։ Սակայն փրկարար հաւատքը մտքով միայն չէ, սրտով ալ է, եւ բերնով կը խոստովանուի։

Հմր. 10։ Ինչպէս որ հիւանդ մը վստահութիւն ունի իր բժշկին վրայ որ անոր միակ յոյսն է, նոյնպէս հաւատացեալին սիրտը վստահութիւն կ'ունենայ Քրիստոսի,

կ'ըսէ, Ը Ամէն ով որ անոր հաւատայ՝ պիտի չամչնայ։ (12) Ինչու որ Ժխտութիւն չկայ Հրէային ու Յոյնին մէջտեղը. Էվասն դի ամենուն Տէրը նոյնն է, հառատ ամենուն որ իրեն կը կանչեն։ (13) Քանզի ով որ Ի Տէրոջ անունը՝ կանչէ՝ պիտի փրկուի։

(14) Ուրեմն ի՞նչպէս պիտի կանչեն անոր՝ որուն որ չհաւատացին. կամ ի՞նչպէս պիտի հաւատան անոր՝ որուն վրայով չլսեցին. Կամ ինտո՞ր պիտի լսեն՝ առանց մէկու մը քարոզելուն. (15) կամ ի՞նչպէս պիտի քարոզեն՝ թէ որ չխրկուին. ինչպէս որ գրուած է, Հինաոր գեղեցիկ են խաղաղութիւն աւետարանողներուն ու բարի բաներու աւետիս տուողներուն ոտքերը ։ (16) Բայց ամէնը հնազանդ չեղան

ՀՏիտ. ա. 3։—Հես. ծբ. 7։ Նաա. ա. 15։—ՀԳլ. գ. 3։ Եբր. գ. 2։—ՂԵս. ծգ. 1։ Յովհ. ժբ. 38։—ՀՅաղ. ժԹ. 4։ Մատ. իգ. 11։ Իբ

յառաջ քան գիմելն առ Քրիստոս փրկութեան համար, պարտի հաւատալ Քրիստոսի, եւ յառաջ քան հաւատալն ի Քրիստոս, պարտի լսել անոր վրայով, եւ որպէս զի լսէ Քրիստոսի վրայով, պէտք է որ ուրիշ մը Աւետարանին պատգամը տանի այն մարդուն։ Վախճանի մը հասնելու համար պէտք է յարմար միջոցներ գործածել։ Ո՛րչափ հարկաւոր եւ պատուական է ուրեմն Աւետարանը ճշմարտապէս քարոզուիլն պաշտօնը (Ես. ԾԲ. 7, Յովհ. Ի. 21), եւ ինչ գործաւոր փաստ ունինք հոս աւետարանականն առաքելութեանց համար։ Անոնք որ չեն կրնար անձամբ երթալ քարոզելու՝ ուրիշները զրկելու եւ պահելու կրնան ձեռնտու ըլլալ։ Փիլ. Դ. 14, 18։

Հմր. 16։ Հաւատարիմ քարոզիչ չատ անգամ կը գանգատին թէ քիչ պտուղ կը տեսնուի իրենց աշխատութիւններէն։ Ես. Ի. 4։ ԾԳ. 1։

Հմր. 17։ Հաւատք ունենալ հարկաւոր կերպով կախեալ է Աստուծոյ խօսքը լսելէն։

Հմր. 18։ Հրեան չի կրնար առարկել թէ իր ազգը չլսեց Աւետարանը։ Քանզի Եսայի կ'ըսէ, Ո՞վ հաւատաց մեր քարոզութեան։ (17) Ուրեմն հաւատքը լսելէն է, ու լսելը Աստուծոյ խօսքէն։ (18) Բայց կ'ըսեմ, Միթէ չլսեցի՞ն. Ամենայն երկիրը ելաւ անոնց հնչիւնը, ու անոնց խօսքը՝ մինչեւ աշխարհի ծայրերը։ (19) Բայց կ'ըսեմ, Միթէ Իսրայէլ չգիտցա՞ւ. առաջ Մովսէս կ'ըսէ, Ես ձեզ նախանձի պիտի

19, Մար. ժգ. 15։ Կող. ա. 6, 23։—ՀՏես գ Թագ. ժը. 10։ Մատ. դ. 8։—Յբ Օր. լբ. 21։ Գլ. ժա. 11։

տարանը։ Ըստ ԾԹ. 4 Սաղմոսին, Աստուծոյ վրայ քնութեան վկայութիւնը տարածուեցաւ մինչեւ ի ծագս աշխարհի։ Նոյն բանը կրնայ ըսուիլ Քրիստոսի խաչին քարոզութեան ծաւալման համար։ Պօղոսի խօսքն ըստ ձարտասանից աւելաբանութիւն կոչուած ձեւով է, ուստի նկարագրական չէ առնուելու չէ։

Հմր. 19—21։ «Միթէ Իսրայէլ չգիտցաւ։» Այսինքն Իսրայէլ չգիտցաւ այն բանը որ Հին Կտակարանին մէջ սահպ ըսուած է, այսինքն թէ Աստուծոյ խօսքը հեթանոսաց ալ պիտի քարոզուէր։ Մովսէս յայտնի իմացուց թէ Աստուած զԻսրայէլ պիտի մերժէր եւ իր չնորհքը հեթանոսաց պիտի յայտնէր։ Ե Օր. ԼԲ. 21։ Մովսէսի երգը մարգարէական երգ էր, եւ կը նախաձայնէր թէ Աստուած ինչպէս պիտի վարուէր իր ժողովուրդին եւ հեթանոսաց հետ։ Աստուած իր ժողովուրդին անապաշտութեանը պատճառաւ սրտմտելով զանոնք պատժաց, այսինքն հեթանոսաց ցուցադրեց իր ժողովուրդին նախանձը ընդելով իր ժողովուրդին պիտի գրդռէր։ Եսայեայ խօսքերն

դրգռեմ *անպիտան ժողովուրդով մը, նու անմիտ ազգով մը ձեզ պիտի բարկացընեմ։ (20) Բայց եսայի կը համարձակի ու կ'ըսէ, Ես անոնց գտնուեցայ՝ որ զիս չէին փնտռեր, յայտնի եղայ անոնց՝ որ զիս չէին հարցըներ։ (21) Սակայն իսրայէլին վրայով կ'ըսէ, Ըն-ղոր օրը իմ ձեռքերս երկընցուցի անհնազանդ ու հակառակող ժողովուրդի մը։

ԳԼ· ԺԱ

(1) Ուրեմն կ'ըսեմ, Միթէ Աստուած իր ժողովուրդը մերժե՞ց. քաւ լիցի. Ինչու որ ես ալ իսրայէլացի եմ, Աբրահամի

*Յես. ոչ—Տիտ. գ. 3։—Ես. կե. 1։ Գլ. Թ. 30։—Ես. կե. 2։ — ա Թագ. ժբ. 22։ Երեմ. լա. 37։ (Ես. կե. 1, 2) աւելի որոշ են։ Եսայի կը համարձակի բուն իր ազգին առջեւ քաջութեամբ ըսել թէ զԱստուած գտան այն ազգերը որ զանի չէին փնտռեր, այսինքն հեթանոսք, մինչ Իսրայէլ որ Աստուծոյ բուն ժողովուրդն էր՝ անհնազանդ եւ հակառակ կեցաւ անոր։

Տես Թ· գլխոյն սկիզբը դրուած համառօտութիւնը։

Հմ· 1, 2։ Առաքեալը ևթա-դրելով թէ Հրեայ առարկուն պիտի հարցնէր, Միթէ Աստուած իր ժողովուրդը մերժե՞ց, այսինքն բոլորովին մերժե՞ց, կը պատասխանէ թէ Աստուած իր ճշմարիտ ժողովուրդը մերժած չէ, այլ մերժած է միայն զանոնք որ արտաքուստ եւ ոչ ներքուստ ժողովուրդ էին։ Նոյն իսկ Պօղոս որ մարմնով Իսրայէլացի էր՝ հոգւով ալ ճշմարիտ Իսրայէլացի եղաւ։ Փիլ· Գ· 3—9։ Աստուծմէ առաջուց ճանչցուած եւ անորն ըլլալու համար ընտրուած ժողովուրդը, հոգեւոր կամ հաւատացեալ Իսրայէլն էր։ Գլ· Ը· 28, 29։ Թ· 6։ Գաղ· Գ· 29։

Հմ· 3—5։ Եղիայի օրով ուրացութիւնն այնպէս ընդհանուր եւ մեծ էր, որ մարգարէն կարծեց թէ միայն ինք մնացած էր հաւատարիմ· բայց Աստուած խմացուց անոր թէ ուրիշ 7,000 անձինք ալ կային որ կռապաշտութիւն ըրած չէին։ Նոյնպէս հիմա մնացորդ մը կայ որ Աստուծոյ չնորհօքն ընտրուած ըլլալով եւ ճշմարիտ ու կենդանի հաւատք ունենալով պիտի փրկուի։

մատ մնացորդ մը կայ· (6) Եւ թէ որ չնորհքով, ուրեմն ալ գործքերէն չէ· ապա թէ ոչ՝ չնորհքը ալ չնորհք չըլլար· *իսկ թէ որ գործքերէն է, ալ չնորհք չէ· ապա թէ ոչ՝ գործը ալ գործ չըլլար։" (7) Ուրեմն ի՞նչ· Իսրայէլ չհասաւ ան բանին որ կը փնտռէր· բայց ընտրուածները հասան, ու

ԷԳԼ· գ· 4, 5։ Գաղ· ե· 4։ Տես բ Օր· թ· 4, 5։—*Որմէ ըսուի։—ԷԳԼ· Թ· 31։ ժ· 3։ բ Կոր· գ· 14։—Բ Կես· ԼԹ· 10։—ԺԲ Օր· ԼԹ· 4։ Ես· Ղ· 9։

Հմ· 6։ Շատ մարդիկ կ'ըսեն թէ փրկութիւնը չնորհքէն է, բայց եւ այնպէս կը փնտռեն զայն իրենց գործքերովը։ Չկասկածուի է այս· քանզի եթէ փրկութիւնն Աստուծոյ ողորմութենէն եւ չնորհքէն է, ուրեմն զայն ստանալու համար գործքերու հարկ չի մնար։ Զենք կրնար փրկուիլ Քրիստոսի արժանաւորութեամբը, միանգամայն մեր ու եկեղեցւոյ արժանաւորութեամբը։ Եթէ գործքերով կը փրկուինք, ուրեմն մեր փրկութիւնը պարտուց վճարման պէս եղած կ'ըլլայ· բայց այսպէս չի կրնար ըլլալ։ Բարի գործքերն իրր փրկուելու յոյսով, ինչ ասիճան որ ըլլայ, հիմ բռնելէ ղուչանալու ենք։ Արդարեւ բարի գործքերը սիրոյ մաքրող եւ վարքը սրբացնող հաւատքին պտուղը եւ չնորհաց արգիւնքն են։ Անոնց մէջ կը կայանայ մեր մեզքէն փրկուիլը, այսինքն երբ բարի գործքեր կ'ընենք կը յայտնուի թէ մեզքէն ազատուեցանք։ Գլ· Զ եւ Ը։ Գործ· ԺԵ· 9։ Ա Պետ· Ա· 13—23։ Ա Յովհ· Գ· 1—10։

Հմ· 7։ «Իսրայէլ»ը Գրքին մերժոզ ազգը։ Ով որ իր գործքերովը կամ եկեղեցւոյ արարողութիւններով փրկութիւն կը փնտռէ, չի կրնար ստանալ զայն։ Ընտրեալները որ փրկութիւնն իրր Աստուծոյ չնորհայ մէկ ձրի պարգեւը հաւատքով կը փնտռեն, կը ստանան։

Հմ· 8։ Հին Կտակարանէն հոս բերուած վկայութիւնը բառ առ բառ առնուած չէ, բայց բուն խօսքին իմաստը կու տայ։ Ես· Ծ· 10։ Զ· 9։ Ռ Օր· Ծ· 4։ Տես Գլ· Թ· 17—26 համարներուն մեկնութիւնը։

Հրեայք որ հոգեւոր բաներու վրայ այս անզգայութիւնն ունէին, անոր հետ իրենց կրօնքին վրայ մոլեռանդ նախանձ ալ ունէին։ Գլ· Ժ· 2։ Ըսուած է թէ այս անզգայութիւնն Աստուծմէ է, ինչպէս որ որ եւ իցէ բանի համար կ'ըսուի թէ Աստուծմէ է, երբ Աստուած իր նախախնամութեամբը թոյլ կու տայ որ այն բանն ըլլայ, եւ ինչպէս որ կ'ըսուի թէ Աստուած կը պատժէ զմարդիկ իրենց մեղայը համար, երբ կը թողու որ անոնք իրենց մեղայ բնական հետեւանքը կրեն։

Հմ· 9, 10։ Ուրիշ վկայութիւն կը բերուի Սաղմ· կթ· 22, 23 համարներէն, որ եօթանասնից թարգմանութենէն առնուած է փիչ տարբերութեամբ։ Այն խօսքը մարգարէութիւն է որով կ'իմացուի թէ արդար Աստուած մը ինչ

(10) Ընկնոց աչքերը մթնան որ չտեսանեն, ու անոնց կռնակը միշտ վար ծռէ։ (11) Ուրեմն կ'ըսեմ, Մի՛թէ անո՞ր համար անոնք յանցանք ըրին, որ կործանին. քաւ լիցի. Էհապա իրենց յանցանքովը հեթանոսաց փրկութիւն եղաւ, որ զիրենք

Ելաղ. կթ. 23։ — Բգոր. ժգ. 46։ ժը. 6։ իբ. 18, 21։ իը. 24, 28։ Գլ. ժ. 49։ — Բգոր. թ. 15։ ժգ. 2։ իբ. 21։

նախանձի դրդռէ։ (12) Ուստի թէ որ անոնց յանցանքը աշխարհի մեծութիւն եղաւ, ու անոնց նուաստութիւնը՝ հեթանոսներուն մեծութիւն, ալ որչափ աւելի անոնց լրութիւնը։ (13) Բայց ձեզի կ'ըսեմ հեթանոսներուդ, Ընդհակառակ

Գլ. ժե. 16։ Գաղ. ա. 16։ բ. 2, 7, 8, 9։ Եփես. գ. 8։ ա Տիմ. բ. 7։ բ Տիմ. ա. 11։

Հմբ. 12։ Աստուծոյ ժողովրդեան, այսինքն Հրէից, այս փաստուոր դիրքէն նուաստ վիճակի մը մէջ իյնալն առիթ եղաւ որ հեթանոս ազգաց հոգևոր օրհնութիւններ արուեցան։ Բայց նոյն Հրէից Աստուծոյ գառնալով Քրիստոսի հաւատալը եւ այնպէս Աստուծոյ չնորհքին լրութիւնը վայելելը չատ աւելի մեծ օրհնութիւն պիտի ըլլայ ուրիշ ազգաց։

Թէ ինչպէս պիտի ըլլայ այս՝ չենք գիտեր. թերեւս գարձի եկող Հրեայք չատ բան պիտի ընեն հաւատքի բերելու համար այն ազգերը որ գեռ հեթանոսութեան մէջ պիտի գտնուին։ Հրէից գարձը բարոյական հրաշք պիտի հաստատէ, այնպէս որ բոլոր անհաւատներուն մտաց վրայ հզօր տպաւորութիւն մը պիտի ընէ։

Հմբ. 13։ Առաքեալն ըսել կ'ուզէ. Ինչ որ Հրէից համար ըսի, ձեզի հեթանոսներուդ նայելով ըսի, որպէս զի տեսնէք թէ ինչ կերպով Աստուծոյ ժողովուրդին առանձնաշնորհութիւնները վայելելու ընդունելեցաք, եւ կ'ուզեմ զրգռել ձեր երախտագիտական զգացումները, նաեւ իրատել ձեզ որ այն ողորմութիւնները չարաչար չգործածէք, եւայլն։ Մանաւանդ պարագան հեթանոսաց քարոզելու կանչուած ըլլալով (Գործ. իգ. 16—18։ եփ. գ. 8։ Գաղ. բ. 7, 8), «Իմ պաշտօնս կը մեծարեմ։»

հեթանոսներուն առաքեալ եմ՝ իմ պաշտօնս կը մեծարեմ. (14) Որ գուցէ իմ մարմնին եղբայրները նախանձի գրգռեմ, ու անոնցմէ մէկ քանիները ապրեցընեմ։ (15) Վասն զի թէ որ անոնց մերժուիլը աշխարհին հաշտութիւն է, հապա անոնց

Հա Կոր. է. 16։ Թ. 22։ ա Տիմ. գ. 16։ Յակ. ե. 20։ — Հղեբ. իգ. 10։

ընդունուիլը ի՞նչ պիտի ըլլայ, բայց եթէ մեռելներէն կենդանի ըլլալ։ (16) Վասն թէ որ երախայրին սուրբ է, նաեւ զանդուածը. և թէ որ արմատը սուրբ է, ոստերն ալ։ (17) Թէ որ ան ճիւղերէն մէկ քանիները կտրեցան, ու դուն

Թուա. ժե. 18, 19, 20, 21։ — Ելեւմ. ժա. 16։ — Բգոր. բ. 39։ Եփես. բ. 12, 13։

առ Աստուած կենդանի ընելու պէտ թերեւս Հրէից գարձը հեթանոսաց մեծագոյն մասին գարձէն եաքը, բայց Աւետարանին ընդհանուր յաղթութենէն առաջ պիտի ըլլայ, եւ անոնք այս ընդհանուր յաղթութեան մէջ հզօր գործիք պիտի ըլլան։

Հմբ. 16։ Երախայրին Աստուծոյ նուիրուելով մնացած հունձքը կ'ըլլար սուրբ, այսինքն մաքուր, այն է գործածուելու օրինաւոր։ Ղեւ. իգ. 10։ Թուա. ժե. 19—21։ Այսպէս նաեւ բարձրացնելու ընծային ամբողջ զանգուածը կը սրբուէր անոր մասին նուիրմամբը։ — «Արմատը» Ինչպէս է արմատը, նոյնպէս է նաեւ ամբողջ ծառը։ «Երախայրի» եւ «արմատ» բառերով կ'ակնարկուի Աբրահամ, Հրէից նախահայրը։ Ինչպէս որ Աբրահամ կոչուեցաւ Աստուծմէ եւ անոր նուիրուեցաւ, նոյնպէս Աբրահամու սերունդը, Հրեայք, անոր հետ կապուած ըլլալով, ինչպէս ծառի մը ճիւղերը ծառին հետ, կը հաստատուէին սուրբ եւ Աստուծոյ ծառայութեանը նուիրեալ ժողովուրդ։

Հմբ. 17։ Եկեղեցին ձիթենւոյ նմանցուած է։ Տես Ելեւմ. ժա. 16։ Հրեայք որ ձիթենւոյ բնական ճիւղերն էին՝ անպտուղ եւ անպիտան եղան, ուստի եւ կտրուեցան։ Անոնց տեղ պատուաստուեցան վայրենի ձիթենիէն առնուած հեթանոսական ճիւղեր որ ծառին կեն-

որ վայրենի ձիթենի էիր՝ անոնց մէջ պատուաստեցար, ու ձիթենիին արմատին եւ պարարտութեանը հաղորդ եղար, (18) ՚ճիւղերուն դէմ մի պարծենար. հապա թէ որ պարծենաս, չէ թէ դուն արմատը վեր բռներ ես, հապա արմատը քեզ։ (19) Ուրեմն պիտի ըսես, ճիւղերը կոտրեցան որ ես պատուաստուիմ։ (20) Ա. ղէկ, անոնք անհաւատութեանովն կոտրեցան, ու դուն հաւատքով հաստատուեցար. ՚մի հպարտանար, ՚հապա վախցիր. (21) ինչու որ եթէ Աստուած բնական ճիւղերուն չխնայեց, գուցէ քեզի ալ չխնայէ։ (22) Ուստի տես Աստուծոյ քաղցրութիւնը ու խստութիւնը, կործանուածներուն վրայ խստութիւնը՝ եւ քու վրադ քաղցրութիւնը, ՚թէ որ ան քաղցրութեանը մէջ կենաս. ապա թէ ոչ՝ ՚դուն ալ պիտի կտրուիս։ (23) ՚Եւ անոնք ալ թէ որ չհաւատութեանը մէջ չկենան, պիտի պատուաստին. ինչու որ կարող է Աստուած անոնք նորէն պատուաստել։ (24) Քանզի եթէ դուն ելլէ բնական եղող վայրենի ձիթենիէն կտրուեցար, ու ան բարի ձիթենիին վրայ որ ելլէ բնական չէր՝ պատուաստեցար, ալ որչափ աւելի անոնք որ բնական ճիւղէ՛ն են՝ պիտի պատուաստին իրենց ձիթենիին վրայ։ (25) Վասն զի չեմ

ե · 12։ —ՆԱ ԿՈՐ · ԺԲ · 2։ ԵԲՐ · Գ · 6, 14։ — ՀՅՈՎՀ · ԺԲ · 2։ — ՈՐ ԿՈՐ · Գ · 16։

դանի եւ պղտատու մանն եղան։ — «Դուն» Հեթանոս հաւատացեալը։

Հմր · 18—21։ Հեթանոսը Հրէից դէմ պարծելու պատճառ չունէին։ Հեթանոսաց բոլոր օրհնութիւններն այն վաղէմի բունէն էին զոր Աստուած անկից Աբրահամու օրով։ Ինչ որ ունէին հեթանոսք՝ հաւատքի միջոցաւ ունէին. ոչ թէ իրենց արժանաւորութենէն, այլ Աստուծոյ չնորհքէն որուն արժանի չէին։

Ուստի հեթանոսք Հրէից դէմ թող չպարծին, գուցէ Հրէից պէս անհաւատութեամբ եւ հպարտութեան անապաշխար հոգւով իյնան։ Ջրիստոնեայք որ փրկութեան ճշմարիտ վարդապետութիւնը կը թողուն, անոնք ալ անշուշտ Հրէից պէս կը մերժուին։ Կը տեսնենք թէ այսպէս է, երբ կը պատնէք փրիստոնէութիւնը Հրէութեան վախող եկեղեցւոյ պատմութիւնը եւ վիճակը։ — «Բնական ճիւղերուն։» Անոնց որ բնութեամբ կամ ըստ մարմնոյ սերեալ էին Աբրահամէն որ արմատ էր։

Հմր · 22։ Աստուած իր քաղցրութիւնը եւ խստութիւնը միշտ կը յայտնէ. հնազանդներուն՝ քաղցրութիւն, եւ անհնազանդներուն՝ խստութիւն։

Հմր · 23, 24։ Որովհետեւ Հրեայք անհաւատութեամբ ինկան, եթէ իրենց անհաւատութիւնը թողուն, դարձեալ պիտի ընդունուին Աստուծմէ, եւ դարձեալ անոր ձիթենւոյն, այն է անոր եկեղեցւոյն ծաղկեալ ճիւղերը պիտի ըլլան։

Հմր · 25։ Պէտք էր որ հեթանոսք գիտնային Աստուծոյ այս խորհուրդը կամ նպատակն Իսրայէլի վրայ, որպէս զի չկարծէին թէ Հրէից մերժուելէն ետքը իրենց ընդունելն

ուղեր, եղբայրներ, որ չգիտնաք աս խորհուրդս, (Ո՛րպէս զի ինքզինքնիդ իմաստուն չսեպէք,) ՚որ ըստ մասին կուրութիւն եղաւ Իսրայէլին, մինչեւ որ հեթանոսներուն լրութիւնը մտնէ. (26) եւ այսպէս բոլոր Իսրայէլ պիտի փրկուի. կուի. ինչպէս որ գրուած է, ՚Սիոնէն պիտի գայ փրկիչը, ու ցակոբէն ամբարշտութիւնները մէկդի պիտի դարձընէ. (27) ՚Եւ ասիկ է իմ ուխտս անոնց, երբոր անոնց մեղքերը վերցընեմ։ (28) Աւետարանին նայելով՝ անոնք

ԼՎԼ · ԺԲ · 16։ — ՊՀՄ · 7։ Բ ԿՈՐ · Գ · 14։ — ՂՈՒԿ · ԻԱ · 24։ ՅՈՎՆ · Է · 9։ — ՌԵՒ · ՅԹ · 20։ ՏԵՍ ՍԱՂ · ԺԳ · 7։ — ՌՈՄ · ԻԿ · 9։ ԵՐԵՄ · Լ · 31, ԱՆԴ, ԵԲՐ · Ը · 8։ Ժ · 16։ — ՎԲ Օր · Է · 8։ Թ · 5։ Ժ · 15։ — ՏԹՈՒ · ԻԳ · 19։ —

զԲրիստոս՝ բուն իրենց իմաստութեամբն էր։ Աստուած մոյլ առաւ խաւարին զալ Իսրայէլի վրայ առ ժամանակ մի։ Բայց երբ «հեթանոսներուն լրութիւնը մտնէ,» այսինքն երբ հեթանոս ազգաց չատերն Աւետարանն ընդունելով մտնեն Աստուծոյ թագաւորութիւնը, Հրէից այս կուրութիւնը պիտի վերնայ։

Հմր · 26, 27։ Անատեն Հրէից դարձը եւ փրկութիւնը կանխաձայնող բոլոր մարգարէութիւններըը պիտի կատարուին։ Տես ես. ԾԹ · 20։ Երեմ. ԼԱ · 31։ Եբր · Ը · 7—13։ Ժ · 16։

Հմր · 28։ Հրեայք իրենց ներկայ վիճակին մէջ թշնամի եւ հակառակորդ են Աւետարանին. բայց այս բանին մէջ Աստուծոյ խորհուրդը «ձեր սիրոյն համար» էր, այսինքն ձեր, հեթանոսներուդ, օգտին համար։ Հմր · 11, 12, 15։ Անոնց հակառակութիւնն առիթ եղաւ որ Աւետարանը ձեզի քարոզուեցաւ,

ԵՓԵՍ · Բ · 2։ ԿՈՂ · Գ · 7։ — *ԿՄ ԱՆոնց անհաւատութեան պատճառը, Անոնք ալ անոնք հիմա անհաւատ եղան ձեր ողորմութիւն ընդունելուն պատճառով՝ որ անոնք — ՅԳԼ · Գ · 9։ ԳԱՂ · Գ · 22։

ամայն Հրեայք տակաւին սիրելի են այն սիրոյն համար զոր Աստուած ունէր անոնց հարցը վրայ, նաեւ աս պատճառաւ որ Աստուած ղանոնք ընտրած էր իրեն ժողովուրդ ըլլալու։

Հմր · 29։ «Առանց ղղջանալու։» Աստուած չատ պարգեւներ խոստացած է Իսրայէլացւոց եւ ղանոնք կոչած է իրեն ժողովուրդ ըլլալու, եւ այս բաներուն մէջ իր խորհուրդը չի փոխեր։ Տես Թուս. ԻԳ · 19։ Ա Թագ · ԺԵ · 29։ Եզեկ. ԻԴ · 14։ Մաղ. Գ · 6։ Յակ · Ա · 17։

Հմր · 30—32։ Հրէից անհաւատութեան անմիջական արդիւնքն էր որ ճամբայ բացուեցաւ Աւետարանին ընդարձակ քարոզուելուն հեթանոսաց մէջ. բայց այն ողորմութեամբ զոր Աստուած հեթանոսաց ցուցուց՝ վերջապէս փըրկութիւն պիտի գայ նաեւ Հրէից։ Զանոնք վերջապէս ապաշխարութեան բերելու նպատակաւ էր որ Աստուած այսպէս վարուեցաւ ա-

ամէնն ալ անհաւատութեան մէջ արգիլեց, որ ամենուն ողորմի։

(33) Ո՛վ Աստուծոյ մեծութեան ու իմաստութեան և գիտութեան խորունկութիւնը· ո՜ինչպէս անքննելի են իր դատաստանները, ¤ու անզննելի են իր ճամբաները։ (34) †Վասն զի

¤ Սաղ· լզ· 6։ — ‡ Յոբ· ժա· 7։ Սաղ· զբ· 5։ — † Յոբ· ժե· 8, Ես· խ· 13, Երեմ· իգ· 18։ ա Կոր· բ· 16։ — ° Յոբ· լզ· 22։ — § Յոբ· լե· 7։ խա· 11։ —

նոնց հետ իրենց անհաւատութեանը մէջ։ — «Որ ամենուն ողորմի։» Ամէնքն ալ, թէ հեթանոսք եւ թէ Հրեայք, հաւասարապէս ողորմութեան կարօտ են· ասոնք որ փրկուած են, թէ Հրեայք եւ թէ հեթանոսք, հաւասարապէս փրկուած են ողորմութեամբ եւ չնորհօք որոց անարժան են· փրկութեան պայմաններն ալ ամենուն համար նոյն են։ Երանի թէ չուտով գար ժամանակը որ այն ղազաւմը զոր ունէր Պօղոս՝ ունենային բոլոր Քրիստոնեայք անոնց համար որ մարմնոյ կողմանէ որդիք են Աբրահամու, եւ բոլոր Հրեայք ճանչնային զՔրիստոս որ Աբրահամու խոստացուած ճշմարիտ սերունդն է, որով երկրիս բոլոր ազգերը պիտի օրհնուին։

Հմբ· 33—36։ Այս համարներն իբր թէ փառաբանութեան եւ գոհութեան երգ են այն վեհ խորհուրդին վրայ որով Աստուած վարուեցաւ մարդոց հետ։ Այս երգը յարմար եւ ազդու վերջաբանութիւն է Առաքելոյն բարձր եւ խորին վարդապետութեան։ Ի՜նչ քան քան զայս աւելի կարելի՞ր կը խոցէ մարդուն հպարտութիւնը։ Աստուծոյ իրաւունքը որով ամէն քան իշխանաբար կը վարէ իր նպատակները կատարելու համար՝ գայթակղութիւն է ամբարո՞ղ գիտցաւ Տէրոջը միտքը, °կամ ո՞վ անոր խորհրդակից եղաւ· (35) §կամ ո՛վ առաջուց անոր բան մը տուաւ, որ փոխարէնը իրեն տրուի։ (36) ¤Ինչու որ ամէն բաներըը անկէ ու անով և անոր համար են· բ՚իրեն փառք յաւիտեան։ Ամէն։

ա Կոր· բ· 6։ Կող· ա· 16։ — բ Գաղ· ա· 5։ ա Տիմ· ա· 17։ բ Տիմ· գ· 16։ Եբր· ժգ· 21։ ա Պետ· ե· 11։ բ Պետ· գ· 18։ Յուդ· 25։ Յայտ· ա· 6։

ԳԼ· ԺԲ

(1) ¤Աղդ կ՚աղաչեմ ձեզի, եղ-

¤ բ Կոր· ժ· 1։ — բ ա Պետ· բ· 5։ — § Սաղ· ծ· 13, 14։ Գլ· գ· 13, 16,

Փարիսեցիներն իրեն ձգելու համար։

Սակայն Աստուծոյ Հոգին որ մարդոց սիրտերուն մէջ է (Ա Կոր· Ե· 10, 12), կը յայտնէ Աստուծոյ խորին բաներն անոնց որ զԱստուած կը սիրեն եւ ունին հաղորդութեան եւ վստահութեան հոգի։ Ղուկ· ծ· 21։ Եթէ երբեմն մեր սիրտերը փոքրոգին հակառակելու այն որոշմանց որով Աստուած կու տայ ժամանակաւոր եւ հոգեւոր պարգեւները, խոնարհեցնենք այն սիրտերը մինչեւ գեան սա խոնարհեցուցիչ, մխիթարիչ, կենդանացուցիչ եւ վառաւոր ճշմարտութեամբ թէ՝ «Աստուած բանները անկէ ու անով եւ անոր համար են։» Ուստի անոր ըլլայ փառք եւ գոհութիւն յաւիտեանս ամէն։

ԺԲ· ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՄԱՌՕՏՈՒԹԻՒՆ

Առաքեալն իր թղթոյն վարդապետական մասն աւարտած ըլլալով, հիմա կը սկսի իր վարդապետութենէն հետեւցնել Քրիստոնէից գործնական պարտաւորութիւնները։ Առաքելոյն կարեւոր եւ եռանդագին յորդորները կը ցուցնեն թէ անիկա խորունկ կը զգար թէ քրիստոնէական վարդապետութիւնները սորվելէն ետքը որչափ հարկաւոր է ի գործ դնել անոնց

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՅՈՐԴՈՐՆԵՐ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ· 1—ԳԼ· ԺԵ· 13։

բայրները, Աստուծոյ ողորմութեամբը, իոր ձեր †մարմինները ընծայէք †կենդանի զոհ մը՝

19։ ա Կոր· գ· 13, 20։ — † Եբր· ժ· 20։

վրայ հիմնուած պարտաւորութիւնները, եւ թէ ով որ վարդապետութիւնները ճշմարտապէս կ՚ընդունի՝ հարկաւ պարտի կատարել պարտաւորութիւնները։ Առաքեալն այս գլխոյն մէջ նախ կը սահպէ ընթերցողները զիրենք բոլորովին Աստուծոյ նուիրել (հմր· 1, 2)· յետոյ կը պատուիրէ անոնց (1) կատարել այն պարտաւորութիւնները զորս ունին առ Աստուած եւ առ այնոսիկ որ իրենց հետ եկեղեցւոյ անդամակից են (հմր· 3—8)· եւ (2) Հաճախել քրիստոնէական այլեւայլ առաքինութեանց զորս պարտին ցուցնել գործով այն յարաբերութիւններուն մէջ զորս ուրիշներուն հետ ունին, հմր· 9—21։ Այս քրիստոնէական գովելի պատուէրներուն նմանը չի կրնար գտնուիլ հեթանոսաց բոլոր գրուածներուն մէջ։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Հմբ· 1։ «Արդ։» Առաքելոյն աղաչանքը հիմնուած է բոլոր այն խօսքերուն վրայ որ ասկէ առաջ գրուած են այս թղթոյն մէջ Աստուծոյ զարմանալի ողորմութեան եւ չնորհացը նկատմամբ որ կը յայտնուին փրկութեան գործնի մէջ։ Ո՛րչափ գորովալի եւ սրտաչարժ է այս աղաչանքը։ Ո՛րչափ բանաւոր է այս ծառայութիւնը որով կը փառաւորենք զԱստուած մեր

սուրբ, Աստուծոյ հաճելի, որ է ձեր բանաւոր պաշտօնը· (2) Եւ մի կերպարանիք աս աշխարհիս կերպարանքովը, Հապա ղիաստ կենալ մտածէք, Ինչտոր որ Աստուած ամէն մէկուն բաժնեց հաւատքին չափը: (4) Վասն զի Ինչպէս որ մէկ մարմինի մէջ չատ անդամներ ունինք, ու ան ամէն անդամները մի և նոյն դործը չունին· (5) Այսպէս ալ

ձեր մէջը եղող ամէն մէկուն, Որ արժան եղածը մտածելէն աւելի բան չմտածէ, հապա ղիաստ կենալ մտածէ, Ինչտոր որ Աստուած ամէն մէկուն բաժնեց հաւատքին չափը: (4) Վասն զի Ինչպէս որ մէկ մարմինի մէջ չատ անդամներ ունինք, ու ան ամէն անդամները մի և նոյն դործը չունին· (5) Այսպէս ալ

Եա Պետ· ա· 14: ա Յովէլ· բ· 15: — Ը Եփես· ա· 18: գ· 23: Կող· ա· 21, 22: գ· 10: — Ե Եփես· ե· 10, 17: ա Թես· գ· 3: — Ը Գլ· ա· 5: Ժե· 15: ա Կոր· գ· 10: Ժե· 10: Գաղ· բ· 9: Եփես· գ· 2, 7, 8: — *Ոմն+ Աստուծոյ

մարմնովը եւ մեր մաքին նորոգուած կարողութիւններովը:—«Ձեր մարմինները:» Ձեր ամբողջ անձը: Մարմինը դործիք է որով հոգին կը դործէ: Տես Ա Կոր· Զ· 16, 20: Մեր այն մասը որ յատկապէս մեղայ գերութեան ներքեւ է՝ մեր մարմինն է (Գլ· Զ· 12, 13, 19)· ուստի եւ դայն մանաւանդ նուիրելու ենք Աստուծոյ:—«Ձոհ:» Բոլորովին Տէրոջը նուիրուած (Ղեւ· Ա· 1—13), բայց տակաւին կենդանի ողջակէզ: Իմացական, կենդանի էակի մը բոլոր կարողութիւնները նուիրուելու են Աստուծոյ: Եփ· Ե· 2: — «Սուրբ:» Առանց արատոյ կամ թերութեան, ուստի եւ նուիրուելու արժանի: Ղեւ· Ա· 3, 10: Գ· 1:

Հմր· 2: Բանաւոր եւ հոգեւոր երկրպագութեան հետեւելու կանք ալ ըլլալու է: Քրիստոնեայք հետեւելու չենք այն չար բաներուն որ իրենց բոլորտիքը եղող աշխարհի սովորութեանց եւ գործքերուն մէջ կը տեսնուին, ոչ ալ չարժեւորուելու են աշխարհի մէջ տիրող հոգեւոյ (Եփ· Բ· 2)· իրենց մաքերովնին այնպէս նորոգուելու են որ սուրբ եւ Քրիստոսի նման ըլլան: Ձգնաւորական կեանք անցունելու չենք

այնպիսի մահացուցմամբք զորս Աստուած պատուիրած չէ եւ չընդունիր, ոչ ալ մարմնասէր կամ հեշտասէր ըլլալու են անկրօնից եւ աշխարհասիրաց պէս, այլ պարտին ջանալ ամէն բանի մէջ այնպէս ըլլալ ինչպէս որ Աստուած ըսած Սուրբ Գրոց կ'ուզէ որ ըլլան: —«Որ քննէք:» Այսինքն փորձով դիտնաք թէ ինչ բան հաճելի է Աստուծոյ: Դէշ նշան է երբ ինքզինք Քրիստոսի աշակերտ կարծող մը անտարբեր է դիտնալու թէ ինչ է Աստուծոյ կամքը մեր վարուելոյն նկատմամբ: Եփ· Ե· 10:

Հմր· 3: Նախնի եկեղեցեաց մէջ կային ոմանք որ կը պարծէին այն պարգեւներուն եւ պաշտօնին համար զորս ընդունած էին Աստուծմէ: Բայց որ եւ իցէ Քրիստոնէի հպարտութիւնը զղուելի է Աստուծոյ առջեւ: Աստուած վերջապէս մեզ պիտի դատէ մեր հաւատքին կամ բարեպաշտութեանը համեմատ· ուրեմն խոնարհ ըլլանք:

Հմր· 4, 5: Մարմնոյն իւրաքանչիւր անդամը պիտանացու է եւ Արարչին առջեւ պատուաւոր· ուստի այն անդամներէն եւ ոչ մին իրաւունք ունի զինք բարձրացնել

Հնորհքովը — Բ Առակ· իե· 27: ժողՀ· 16: Գլ· ժա· 20: — Ժ ա Կոր· ժբ· 7, 11: Եփես· դ· 7: — Իա Կոր· ժբ· 12: Եփես· դ· 16: — Լա Կոր· ժ· 17: ժբ· 20, 27: Եփես· ա· 23: դ· 25:

մենք չատուորներս մէկ մարմին մըն ենք Քրիստոսով, և ամէն մէկերնիս իրարու անդամներ ենք: (6) Ըստ մեզի զանազան պարգեւներ ունենալով Ինչտոր Հնորհքին համեմատ որ մեզի տրուած է, Թէ որ մարդարէութիւն՝ հաւատքին

չափովը Ողջաճանչ· (7) Թէ որ սպասաւորութիւն՝ սպասաւորութեան մէջ ըլլանք· Թէ ան որ կը սորվեցընէ՝ սորվեցընելու եռեւէ ըլլայ· (8) Թէ ան որ կը յորդորէ՝ յորդորելու եռեւէ, Ան որ կը բաշխէ՝ պարզմտութեամբ Ղող ըլլէ, Ան որ վերա-

Իա Կոր· ժբ· 4: ա Պետ· գ· 10, 11: — Հմր· 3: — Ի Գոր· ժա· 27: ա Կոր· ժբ· 10, 28: ժգ· 2: ժգ· 1, 6, 29, 31: — ԿԳոր· ժգ· 1: Եփես· դ· 11: Գաղ· զ· 6: ա Տիմ· ե· 17: — Ն Գոր·

քան զայլս: Տես Ա Կոր· ԺԲ· 12—27: Եկեղեցւոյն միակ գլուխը Քրիստոս է: Եփ· Ե· 23:

Հմր· 6—8: Աստուծոյ նպատակը քնաւ այս չէ որ բոլոր Քրիստոնեայք իրարու հաւասար կամ իրարու նման ըլլան: Իւրաքանչիւր ոք հաւատարիմ ըլլալու է բուն իր կոչմանը մէջ: — «Մարդարէութիւն:» Այսինքն Աստուծոյ կամքն իմացնել: Ահարոն Մովսէսի համար մարգարէ էր, այսինքն յանուն Աստուծոյ կը խօսէր փոխանակ Մովսէսի: Ել· Դ· 16: Է· 1: Մարգարէքն Աստուծոյ կողմանէ ղրկուած պատգամաւորներ էին: Բ Օր· ԺԸ· 18: Երեմ· ԺԹ· 19: Յովէլ· Բ· 28: Երբեմն դալու բաները կանխաւ կ'ըսէին· բայց Աստուծոյ կամքը յայտնել էր անոնց բուն պաշտօնը: Աոաքեալք նաեւ մարգարէ էին: Եփ· Բ· 20: Տես նաեւ Գործ· ԺԳ· 1 համարին մեկնութիւնը: Առաքելական եկեղեցեաց մէջ կային մարդիկ որ մարգարէ կ'ըսուէին· սոնք սուրին էին քան զԱոաքեալս, բայց քան զայլ ուսուցիչս ի վեր: Գործ· ԺԳ· 1: ԺԵ· 32: ԻԱ· 10: Ա Կոր· ԺԲ· 28, 29: ԺԴ· 29—32, 39: Եփ· Դ· 11: Կ'երեւի թէ այս մարգարէները ներչնչութիւն ունէին զոր ուրիշները չունէին բայ Յաոաքեալոց, սակայն անոնց ներչնչութիւնը պատահական եւ առժամանակեայ էր, մինչ Աոաքելոցը մնայուն եւ չարունակ էր: Այս պաշտօնն աոաքելական դարուն արտաքոյ կարգի պարգեւներէն մին էր, եւ աոաքելական պաշտօնին պէս այս ալ դադարեցաւ: Որովհետեւ այս մարգարէները իրենց մարգարէական պարգեւները կրնային գործածել, ինչպէս մենք կրնանք մեր մրաքին կարողութիւնները գործածել, վասնզի մէջ էին այն պարգեւները երբեմն չարաչար գործածելու· ուստի եւ Աոաքեալը կը ցուցընէ անոնց թէ ինչպէս գործածելու են այն պարգեւները: Տես Ա Կոր· ԺԴ· 29—33:—«Հաւատքին չափովը:» Այսինքն Աստուծոյ մեզի տուած հաւատքին չափովը: Հմր· 3: Իւրաքանչիւր աշակերտ, իբր Աստուծոյ պատգամաւոր խօսելու պարգեւը թող գործածէ այնչափ որչափ վստահ է թէ Աստուծմէ ունի այն պարգեւը: Տես Մատթ· ԺԷ· 20: ԻԱ· 21: Ղուկ· ԺԷ· 6: Ա Կոր· ԺԴ· 30: Անոնք որ մեծամեծ եւ հրաշալի պարգեւներով զարդարուած են՝ այն պարգեւներուն աւելի քան զչայն չարգ չտան եւ զանոնք չարաչար չգործածեն, այլ զանոնք իբր Աստուծոյ պարգեւներ նկատելով գործածեն Աստուծոյ կամացը համեմատ, այսինքն ոչ ուրիշ բանի, այլ այն

Ժե· 32: ա Կոր· ժգ· 3: — Ը Մատ· ե· 1, 2, 3: բ Կոր· ը· 2: — Ֆ Գոր· ի· 28: ա Տիմ· ե· 17: Եբր· ժգ· 7, 24: ա Պետ· ե· 2:

կացուս է՝ Յանքով, ան որ կ'ո-
ղորմի՝ ՚յօժարութեամբ· (9)

՚բ կոր· թ· 7։ — ՚յ Տիմ· ա· 5։
ա Պետ· ա· 22։

Նպատակին համեմատ զոր Աս-
տուած ունէր զանոնք տալով։
Նմանի եկեղեցւոյն պաշտօննե-
րուն վրայ տես Ա կոր· ԺԲ· 28,
29։ Եփ· Դ· 11։ Փիլ· Ա· 1։ Ա
Տիմ· Գ· 1—13։ Տիտ· Ա· 5—7։
Գործ· Ի· 28։ — «Սպասաւորու-
թիւն,» ետն։ Այսինքն ամէն մարդ
Թող կատարէ ինչ պաշտօն որ
յանձնուած է անոր։ Հոս ծառա-
յութիւն թարգմանուած բառին
Յունարէնը կը նշանակէ սարկաւա-
գութիւն, եւ քանի մը տեղ գոր-
ծածուած է սարկաւագաց պաշ-
տօնը ցուցնելու (Գործ· Զ· 1։ ԺԱ·
29։ Ա Կոր· ԺԶ· 15։ Բ կոր·
ԺԱ· 8), սակայն կրնայ նշա-
նակել որ եւ իսկ ծառայութիւն։
Ղուկ· ԺԴ· 40։ ԺԲ· 37։ Հաւանա-
կան է թէ հոս կ'ակնարկէ մանա-
ւանդ Աւետարանին քարոզութիւ-
նը։ Տես Գլ· ԺԵ· 31։ Գործ· Ա·
17, 25։ Զ· 4։ ԺԲ· 25։ Ի· 24,
ԻԱ· 19։ Բ կոր· Ե· 18։ Զ· 3,
Եփ· Դ· 12։ Ա Տիմ· Ա· 12։ —
«Ան որ կը սորվեցընէ։» Այն որ կը
սորվեցնէ Աւետարանին վարդապե-
տութիւնն անհատից եւ քրիստո-
նէական ժողովքներու կամ դպրո-
ցաց մէջ։ — «Ան որ կը յորդորէ։»
Այն որ կը յորդորէ ուրիշները գործ-
քով հնազանդիլ Աստուծոյ օրինաց
եւ ամէն պարտաւորութիւն կա-
տարել։ — «Ան որ կը բաշխէ։»
Այսինքն այն որ իբրեւ սարկաւագ
կը բաշխէ աղքատաց անոնց հա-
մար տրուած նուէրները։ Գործ· Զ·
1—6։ Փիլ· Ա· 1։ Ա Տիմ· Գ· 8
—13։ Կամ այն որ իր ստացուած-
քէն կու տայ ինչպէս որ նախ-
նի քրիստոնեայք առաքեալներու
թեամբ օգնութիւն կու տային աղ-
քատաց։ Գլ· ԺԵ· 26։ Գործ· Բ·
44—47։ Դ· 34—37։ Ե· 1—11։

՚Սէրը առանց կեղծաւորու-
թեան ըլլայ, ՚չարչն զզուելով,

— ՚Սաղ· ԼԴ· 14։ ԼՂ· 4։ ՂԵ· 10։
Ամովս· Ե· 15։

Բ կոր· Ը· 8։ Թ· 2—12։ Գաղ· Բ· 10։
—«Պարզմտութեամբ։» Յունարէն
բառը որ հոս եւ Մատթ· Զ· 22 հա-
մարին մէջ պարզ կը թարգման-
ուի՝ Բ կոր· Ա· 12 համարին մէջ
անկեղծութեան բառին հետաձայն ի-
մաստ ունի։ Բ կոր· Ը· 2 համարին
մէջ նոյն բառն առատաձեռնութեան,
եւ Բ կոր· ԺԱ· 3 համարին մէջ
պարզութեան կը թարգմանուի Ուս-
ում կը հասկցուի թէ հոս Աւետարանը
քրիստոնեաները կը յորդորէ ազ-
քատաց բաշխելու մէջ առատ եւ
անկեղծ ուղղութիւն, միամտու-
թիւն եւ անաչառութիւն ցուցը-
նել։ — «Ան որ վերակացու է։»
Այն որ հոգարարձու կամ պաշտօնա-
կան է եկեղեցւոյ մէջ։ Ա Թես·
Ե· 12։ Ա Տիմ· Ե· 17։ — «Ջան-
քով։» Այսինքն իր պաշտօնը հա-
ւատարմութեամբ կատարելով։ —
«Ան որ կ'ողորմի։» Այն որ ողոր-
մութիւն կու տայ կարօտելոյ՝ ոչ
ակամայ, այլ ուրախ եւ զուարթ
հոգւով Թող տայ։

Հմբ· 9։ Այս համարին մէջ Աս-
ռաքեալը կը սկսի յիշել այն անձ-
նական առաքինութիւնները զորս
բոլոր քրիստոնեայք մշակելու են։
— «Սէրը» Ա կոր· ԺԳ· 1—7 հա-
մարներուն մէջ նկարագրուած եւ
Յովհ· ԺԵ· 12 համարին մէջ Քրիս-
տոսէ պատուիրուած քրիստոնէա-
կան մարդասիրութիւնը։ Ձշմա-
րիտ սէրը չարչն կը խորչի, եւ
կը յարի բարւոյն ուր որ կը գտնէ
զայն։ Ուստի սէր ունեցող մարդը
կը յանդիմանէ որ եւ իսկ չար
բան որ իր սիրելիներուն մէջ կը
գտնուի։ Ա Տիմ· Ե· 20։ Բ Տիմ·
Բ· 24—26։ Գ· 2։ Առակ· ԻԷ·
6։ Սաղմ· ՃԽԱ· 5։ Գաղ· Բ· 11։

Հմբ· 10։ Բոլոր քրիստոնեայք
պարտին ունենալ այն

բարիին յարելով· (10) Եղբայր-
սիրութեան մէջ իրարու վրայ
դորովալից եղէք· ՚պատուելու
մէջ իրարմէ անցէք· (11) Ջան-

Ելբր· ԺԳ· 1։ Ա Պետ· ա· 22, Բ
17։ Գ· 8։ Բ Պետ· ա· 7։ — Փիլ· Բ
3։ Ա Պետ· Ե· 5։ — Ղուկ· Ժ· 20·
Գլ· Ե· 2, ԺԵ· 13։ Փիլ· Գ· 1։ Դ

կաթոգին սէրը զոր ծնողք եւ զաւ-
կներ ունին իրարու վրայ։ Կը
պատմուի թէ հեթանոսք սոփո-
ուած էին նախնի Քրիստոնէից
համար ըսել թէ «Տեսէք այս
քրիստոնեաները ինչպէս զիրար կը
սիրեն։» — «Պատուելու մէջ։» Ա-
մէն մարդ Թող Ջանայ պատիւ,
յարգանք եւ գաղաքավարութիւն
մանաւանդ ուրիշներուն ցուցնել
քան Թէ ուրիշներէն իրեն հա-
մար պահանջել։ Ա Պետ· Գ· 8։
Անքաղաքավար մարդիկ երբեմն
իրենց սիրաերուն մէջ բարերա-
րութիւն կամ մարդասիրու-
թիւն կ'ունենան, եւ հպարտ,
փառասէր եւ անձնասէր մարդիկ
չատ անգամ մեծ քաղաքավարու-
թիւն եւ յարգանք կը ցուցնեն ու-
րիշներուն, մինչդեռ իրենց բուն
դգացումներն ու նպատակները
չար են։ Ձշմարիտ քաղաքավա-
րութիւնն է «Գաղտի կերպով ցոյց-
ուած քաղցրութիւն,» այսինքն
սրտին մէջ զգացուած քաղցրու-
թիւնը նոյն զգացման համաձայն
կերպով յայտնել։ Ձշմարիտ քրիս-
տոնեայք ոչ կեղծաւոր եւ ոչ վայ-
րագ կամ դժնեայ ըլլալու են։

Հմբ· 11։ Քրիստոնէական պար-
տաւորութիւնն է գործ մը ունե-
նալ եւ այն գործը փութով կա-
տարել։ Բ Թես· Գ· 10 համարին մէջ
Առաքեալը կ'ըսէ, «Ան որ չուզեր
գործ գործել, հաց ալ Թող չուտէ։»
Ամէն մարդ աչխատասիրութեամբ
զբաղելու է այն գործին զոր Աս-
տուծոյ նախախնամութիւնը կը
ցուցնէ, եւ բուն այն գործին մէջ
մինչեւ Տէրոջը ծառայելու է եւան-

քի մէջ Թուլասիրտ չըլլաք·
հոգիով բորբոքեցէք· Տէրոջը
ծառայեցէք· (12) ՚Ցուսով ու-
րախ եղէք· ՚նեղութեան մէջ

՚ Ա Թես· ե· 16։ Ելբր· Գ· 6։ ա
Պետ· դ· 13։ — ՚Պղուկ· իա· 19։ ա
Տիմ· Ղ· 11։ Ելբր· ժ· 36։ ԺԲ· 1։
Յակ· ա· 4, ե· 7։ ա Պետ· բ· 19, 20,

դագին հոգւով։ Տես Գլ· ԺԳ· 11։
Մատթ· Իե· 16—30։ ԺՈՂ· Թ· 10։
Ղուկ· ԺԹ· 13։ Ա կոր· ԺԵ· 58։

Հմբ· 12։ Յուսոյ առարկան յա-
ւիտենական կեանքն է։ Վչտացե-
լոյն ուրախութեան առիթ է որ
կրնայ յուսալ յաւիտենական կենաց
հասնիլ։ Տես Գլ· Ե· 3, 4 համար-
ներուն մեկնութիւնը։ Նեղութեան
մէջ համբերութիւն ընդելով զԱս-
տուած կը փառաւորենք, եւ ձեռք
կը բերենք այն օգուտը որ վիշ-
տէն առաջ կու գայ։ Եբր· ԺԲ· 7
—11։ Յակ· Ա· 3, 4, 12։ — «Մեծ
աղօթքի կեցէք։» Ղուկ· ԺԸ·
1։ Կող· Դ· 2։ Եփ· Զ· 18։ Փիլ·
Դ· 6։ Աղօթքին խօսքերը մի-
այն ըսել՝ իրօք աղօթք ընդունելն բո-
լորովին տարբեր է։ Ձշմարիտ ա-
ղօթքը սրտին խօսակցութիւնն է
Աստուծոյ հետ։ Աղօթքի հոգին
չարունակ մշակուելու է, եւ աղօթք
ընդունը խօսքով յայտնելու է իր
սրտին փափաքները Թէ Երբ Աս-
տուծոյ հետ առանձնացած է (Մատթ·
Զ· 6), Թէ Երբ ուրիշներուն հետ
միաբանած է (Մատթ· ԺԸ· 19, 20։
Գործ· Ա· 14։ Բ· 1, 2), եւ Թէ
Երբ հրապարակական երկրպագու-
թեան տեն Աստուծոյ ժողովրդ-
ղեան հետ է։ Սաղմ· ՃԲ· 1, 2, 8։
Գ Թագ· Ը· 27—30։ Մատթ· Իա·
13։

Սուրբ Գիրքը մեզի չի սորվե-
ցըներ Թէ քրիստոնեայ մը որչափ
ատեն աղօթք ընելու է։ Դաւիթ
օրը եօթն անգամ աղօթք կ'ընէր
(Սաղմ· ՃԺԹ· 164), Դանիէլ երեք
անգամ (Դան· Զ· 10), Տէր Յիսուս
չատ աղօթք կ'ընէր, եւ անգամ մը

համբերեցէք· Նաեւ ազօթքի կեցէք· (13) ⁻Սուրբերուն պիտոյիցը հաղորդեցէք· ⁻հիւրասիրութեան հետեւեցէք· (14) ⁴Զգեղ հալածողները օրհնեցէք, օրհնեցէք ու մի անիծէք· (15)

Ղ.ուկ· ժբ· 1 ։ Գոր· բ· 42 ։ ժբ· 5 ։ կող· գ· 2 ։ Եփես· ձ· 18։ ա Թես· ե· 17 ։ — ա կոր· ժդ· 1։ բ կոր· թ· 1, 12 ։ Եբր· ձ· 10 ։ ժգ· 16։ ա Յովհ· գ· 17 ։ — ա Տիմ· գ· 2 ։ Տիտ· ա· 8 ։ Եբր· ժգ· 2· ա Պետ· դ· 9 ։

ամբողջ դիշերն աղօթքով անցուց ։ Մարկ· զ· 46 ։ Ղ.ուկ· ե· 16 ։ զ· 12 ։ թ· 18, 28, 29 ։ ԺԱ· 1 ։ ԻԲ· 39—46 ։ Եթէ անմեղն Յիսուս աղօթք ընելու կարօտ էր, որչափ եւս աւելի մենք ։ Աղօթքը քրիստոնէին կենսատու չունչն է ։ Եթէ առանց օդի կարենայինք մեր կենդանութիւնը պահել, կրնայինք նաեւ մեր հոգեւոր կեանքը պահել առանց աղօթելու ։ Սաղմ· Խե· 1, 2 ։ կԳ· 1—8 ։

Հմբ· 13 ։ Նախնի քրիստոնեայք ժամանակ մը իրենց ունեցածները հասարակաց կ'ընէին, սակայն այս սովորութիւնը մանաւոր պարագաներու համար էր, եւ չէր կրնար տեւողական ըլլալ ։ Տես Գործ· Բ· 44, 45, եւ այս գլխոյն 6—8 համարներուն մեկնութիւնը ։ — «Սուրբերուն ։» Տես Գլ· Ա· 7 համարին մեկնութիւնը։ —«Հիւրասիրութեան ։» Տես Եբր· ԺԳ· 2 ։ Ծնն· ԺԸ· 1—8, եւ ԺԹ· 1, 2 ։ Ա Պետ· Դ· 9 ։ Ա Տիմ· Գ· 2 ։ Տիտ· Ա· 8 ։ Մատթ· Ժ· 40, 42 ։ ԻԵ· 43 ։ Ցոր· ԼԱ· 16, 17 ։ Ուր որ պանդոկներ չկան ճամբորդաց համար, հոն հիւրընկալութիւն յատկապէս պէտք է ։ Հիւրասիրութիւն ցուցնելու է առատօրէն եւ զուարթութեամբ, սակայն երբ մէկը կրնայ ինքզինք հոգալ, իրաւունք չունի իր տեղին խնայելու համար ուրիշներէ պահանջել որ զանի իրեւ հիւր ընդունին, եւ ոչ ալ այսպիսի նպատակ ունենալով հիւրասիրել ։

⁻Խնդացողներուն հետ խնդացէք, և լացողներուն հետ լացէք· (16) ⁻Իրարու վրայ մի և նոյն խորհուրդը ունեցէք· ⁻համբարձաւանութիւն մի ընէք, հապա խոնարհներուն հետ խո-

— Վ Մատ· ե· 44 ։ Ղ.ուկ· զ· 28 ։ իգ· 34 ։ Գոր· է· 59 ։ ա Կոր· գ· 12 ։ ա Պետ· բ· 23 ։ գ· 9 ։ — ա Կոր· ժբ· 26։—բ Գլ· ժե· 5 ։ ա Կոր· ա· 10 ։ Փիլ· բ· 2 ։ գ· 16։ ա Պետ· գ· 8։— ⁻Յաղ· ծլա· 1, 2։ Երեմ· խե· 5։

տակաւ այս պահանջումը կ'ընէ, պարտաւորութիւն չկայ այնպիսին հիւրընկալելու ։ Հիւրասիրութիւնն իրաւանց եւ յարմարութեան վրայ հիմնեալ կանոնաց համեմատ ըլլալու է ։

Հմբ· 14 ։ Տես Մատթ· Ե· 44, եւ Ղ.ուկ· Զ· 28։ Ո՛րչափ հակառակ է այս պատուէրը մարդկային սրտին եւ աչխարհի մէջ տիրող ոգւոյն բնական հակամիտութեանը ։ Ձչմարիտ կրօնքը մեզի կ'առաջնորդէ ուրիշներն օրհնելու, սուտ կրօնքը մարդիկ կը դրդռէ ուրիշներն անիծելու ։ Աւետարանին այս պատուէրներուն հետ բազդատէ այն կոնդակները եւ անաթեմաները զորս պապերը եւ ուրիշ եկեղեցականներ հերետիկոս ըսուածներուն դէմ հանած են ։

Հմբ· 15 ։ Մենք որ մեր քրիստոնեայ եղբայրներուն հետ միեւնոյն մարմնոյ անդամներ ենք, մասնակից ըլլալու ենք անոնց ուրախութեանը եւ տրտմութեանը ։ Ա Կոր· ԺԲ. 26։ Ուրիշներուն տըրտմակից եւ ուրախակից ըլլալ՝ սրբութեան մէջ աւետաւածային չնորհքով անկուաճ զգացում է ։

Հմբ· 16 ։ Ինչ որ ձեզի համար կ'ուզէք կամ կը խնդրէք, նոյնը խնդրեցէք ձեր եղբարց համար ։ Ձեր մէջ գաղափարի ինչ տարբերութիւններ որ ըլլան, Քրիստոսի փառքին համար մէկ սիրտ եւ մէկ նպատակ ունեցէք ։ Բ Կոր· ԺԳ· 11 ։ Փիլ· Բ· 2։

նարհեցէք· ⁻Ինքզինքնիդ իմաստունի տեղ մի դնէք· (17) ⁴Զարութեան վոխարէն մէկուն չարութիւն մի հատուցանէք· ⁴ամէն մարդոյ առջեւը բարի բաներ ընել— հոգ տարէք ։ (18) Որչափ որ կարելի է ձեզի՝ ⁴ամէն մարդոյ հետ խաղաղութիւն ունեցէք ։ (19) ⁴Սիրելիք, վրէժխնդրութիւն մի ընէք ձեր անձերուն համար, հապա բար-

— Առակ· գ· 7 ։ Եզ· 12 ։ Ես· ե· 21։ Գլ· ժա· 25։ — ⁴Առակ· ի· 22 ։ Մատ· ե· 39 ։ ա Թես· ե· 15 ։ ա Պետ· գ· 9 ։ — ⁴Գլ· ժգ· 16 ։ բ Կոր· ը· 21։—ⁿ Մար· թ· 49։ Գլ· ժգ· 19։ Եբր·

Հմբ· 17—21 ։ «Երբ մին չի կըռուիր, երկուքը չեն կրնար կըռուիլ» կ'ըսէ Անգլիական առածը· բայց մարդիկ երբեմն այնպէս կըռուասէր են եւ կ'ուզեն այնչափ ջնասել մեզ որ չենք կրնար անոնց հետ խաղաղութեամբ բնակիլ ։ Սակայն երբ կը տիպղութինք մեր իրաւունքը պաշտպանել, առելութեան կամ վրէժխնդրութեան հոգի ցուցնելու չենք, այլ որչափ հնար է համբերելու ենք, փոխանակ ջնասուն բարերարութիւն հատուցանելով, եւ մեր դատը Թողլով Աստուծոյ որ յարմար ժամանակին եւ ըստ հաճոյս իւր պաշտպանէ զայն ։ Աչխուածգոյն յաղթութիւն այն է որ մեր

ՊԱՐՏՔ ԱՌ ԱՄԵՆԱՅՆ ԻՇԽԱՆՍ ԵՒ ԱՌ ԱՄԵՆԱՅՆ ՄԱՐԴԻԿ

ԳԼ· ԺԳ

ԳԼ· ԺԳ

(1) ⁻Ամէն մարդ էր վրան եղած

⁻Տիտ· գ· 1։ ա Պետ· բ· 13 ։

Համառօտութիւն

Առաքեալն այս գլխոյն սկիզբը խորհրդածութեան կ'առնէ քրիս-

իշխանութիւններուն Թող հնազանդի· ⁴վասն զի չկայ իշ-

— ⁴Առակ· ը· 15, 16 ։ Դան· բ· 21։ գ· 32 ։ Յովհ· ԺԹ· 11 ։

տոնէից պարագն առ քաղաքական իշխանս, եւ կը յորդորէ Հռովմայեցի կայսերաց պէս հեթանոս եւ

կութեան տեղ տուէք· ինչու որ գրուած է, ⁻վրէժխնդրութիւնը իմն է, ես պիտի հատուցանեմ, կ'ըսէ Տէրը ։ (20) ⁴Ուստի թէ որ քու թշնամիդ անօթեցեր է՝ հաց տուր անոր, և թէ որ ծարաւէ՝ ջուր տուր անոր· քանզի ասընելով՝ անոր գլխուն վրայ կրակի կայծեր պիտի դիզես ։ (21) Ձարէն մի յաղթուիր, հապա բարիով յաղթէ չարին ։

ժբ· 14 ։ — ⁴Ղ.ուկ· ժթ· 18 ։ Առակ· իգ· 29 ։ Հմբ· 17 ։ — ⁿ Որ· լբ· 35 ։ Եբր· ժ· 30 ։ — ⁴Ելեց· իգ· 4, 5 ։ Առակ· իե· 21, 22 ։ Մատ· ե· 44 ։

թշնամեաց սիրտերուն կը յաղթէ, եւ զանոնք մեզի եւ մեր Տէրոջը բարեկամներ կ'ընէ ։ Բարին է որ կը յաղթէ չարին ։ Քրիստոսի խաչը զօրութիւն է Աստուծոյ, քանզի անով Աստուած իր սէրը ցուցուց ։ Ո՛րչափ երջանիկ պիտի ըլլար աչխարհ, եթէ այս գլխոյն բոլոր պատուէրները երկրիս բոլոր կողմերն առ հասարակ կատարուէին ։ Քրիստոսի աչակերտները Թող բոլոր սրտով հնազանդին այս եւ առանց նման յորդորանաց որ կան Եփ· Դ· 31, 32 ։ Կող· Գ· 12, 13, եւլն, համարներուն մէջ ։ Եկեղեցին ոչչափ չուտ պիտի յաղթէր եւ պիտի լեցնէր բոլոր աչխարհ ։ Յովհ· ԺԷ· 21։

*խանութիւն մը որ Աստուծմէ չըլլայ· և *անոնք որ կան՝ Աստուծմէ կարգուած են· (2) Ուրեմն ով որ իշխանութեան դէմ կը կենայ, Աստուծոյ հրամանին դէմ կը կենայ· և անոնք որ դէմ կը կենան՝ անձերնուն դատապարտութիւն

*Ոմանք՝ ան իշխանութիւնները— †Տես·

կ'ընդունին։ (3) Վասն զի իշխանները բարի գործքերու վախ պատճառ չեն, հապա չարերու· կ'ուզե՞ս չվախնալ †իշխանութենէն· բարի գործէ, ու անկէ գովութիւն պիտի ընդունիս· (4) Ինչու որ անիկա Աստուծոյ սպասաւորն է քեզի

գ· 1։—Բ՛Պետ· բ· 14։ գ· 13։

հարատահարիչ իշխանաց անգամ հնազանդ եւ հաւատարիմ ըլլալ սա պատճառաւ որ անոնք կառավարութիւն են, եւ կառավարութեան հեղինակն Աստուած է։ Այնպիսի իշխանաց կառավարութիւնն անգամ ընդհանրապէս օգտակար է, եւ անոր չհնազանդիլ մեծ վնաս յառաջ կը բերէ։ Տրոց վճարում, արժանաւոր պատիւ, հանդարտ հպատակութիւն եւ բարեմտութիւն առ կառավարութիւնն պահանջուած են իբրեւ պարտաւորութիւնք առ Աստուած։ Հմր· 1—7։ Իշխանաց արժանն հաստատելու վրայ խօսելէն ետքը Առաքեալը կ'անցնի առ հասարակ պարտաւորութիւնք առ Աստուած։ Հմր· 8—10· Ասիկա կը յորդորէ Հռովմայեցի քրիստոնեաները ուշադրութիւն ընել այս բաներուն, եւ այս պատուէրները ի գործ դնել, քանզի ժամանակը կարճ է եւ մօտ է օրը որ քրիստոնէին լի եւ յաւիտենական վարձատրութիւն պիտի բերէ։ Ուստի եւ քրիստոնէին մեծ հոգն ըլլալու է մարմնոյն գործքերը մեկդի դնել, եւ բոլորովին Քրիստոսի կերպարանակից ըլլալ։ Հմր· 11—14։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Հմր· 1։ Կառավարութիւն մը կ'ընդունի Աստուծմէ, երբ անոր հպատակութեան տակ կը գտնուի, եւ անոր հրամանաց համեմատ կը վարուի։ Հմր· 2։ Ապստամբողը Աստուծոյ հրամանին կը հակառակի, եւ դատապարտութիւն կը կրէ։ Հմր· 3։ Իշխանաց գործն է պատուել բարի գործողները, եւ պատժել չարագործները։ Հմր· 4։ Իշխանաց պարտքն է հոգալ իրենց հպատակաց ապահովութեան համար։ Հմր· 5։ Հպատակութեան պարտքը կը կատարուի ոչ միայն պատժէ ազատուելու համար, հապա խղճմտանքի համար։ Հմր· 6։ Հարկ տալու պարտքը կը կատարուի ոչ միայն հարկապահներուն վրայ ունեցած վախէն համար, հապա խղճմտանքի համար։ Հմր· 7։ Պարտք ունինք ամենուն հանդէպ, ամենուն հարկ տալ, ամենուն պատիւ տալ։ Հմր· 8։ Սիրոյ պարտքը երբեք չի կատարուիր։ Հմր· 9։ Սէրը ամենամեծ առաքինութիւնն է։ Հմր· 10։ Սէրը ամենէն ազնիւ շարժառիթն է։ Հմր· 11։ Ամենէն կարեւոր պարտքը ամենէն աւելի կ'անտեսուի։ Հմր· 12։ Ամենէն կարեւոր պարտքը կատարելու համար ամենէն մեծ զոհողութիւնները պէտք են։ Հմր· 13։ Ամենէն կարեւոր պարտքը կատարելու համար ամենէն մեծ զոհողութիւնները պէտք են։ Հմր· 14։ Ամենէն կարեւոր պարտքը կատարելու համար ամենէն մեծ զոհողութիւնները պէտք են։

բարիի համար· բայց թէ որ դուն չար կը գործես՝ վախցիր· ինչու որ դատարկ տեղը մէջքը թուր չէ կապեր, քանզի Աստուծոյ սպասաւորն է, և վրէժխնդիր՝ բարկութիւն հասցընելու անոր վրայ որ չար կը գործէ։ (5) Ասոր համար պէտք է հնազանդ ըլլալ, չէ թէ միայն

Է Ժող· բ· 2։—Ա Պետ· բ· 19։—

Աստուծոյ նախախնամութեամբը սահմանուած է չարագործաց պատիժ տալու եւ բարեգործաց պաշտպանութիւն ընելու։

Հմր· 5։ Քրիստոնեայք կառավարութեանց հնազանդելու են, ոչ միայն պատժէ ազատուելու, այլեւ Աստուծոյ սահմանադրութիւնները պատուելու համար։ Ժող· Ը· 2։ Մատթ· Իբ· 21։ Ա Պետ· Բ· 18—23։

Հմր· 6, 7։ Ինչպէս որ Աստուած սահմանած է քաղաքական կառավարութիւնները, նոյնպէս սահմանած է նաեւ անոնց պիտոյից համար հարկ կամ տուրք։ Ուստի օրինաւոր տուրքեր հաստատելու ենք զօրաւոր ութեամբ։ Եթէ արդ հաւաքման մէջ անիրաւութիւն եւ հարստահարութիւն կայ, իրաւացի է բոլոր յարմար եւ օրինաւոր միջոցները գործածել զանոնք նուազեցնելու եւ անիրաւութեան դէմ պաշտպանուելու համար, սակայն եթէ այս չնաքերն ի դերեւ ելլեն, դիմանալու է այն հարստահարութեան եւ անիրաւութեան։ Որչափ յանցանք է անհանգրուն վճռակ ատելութեամբ, խաբէութեամբ կամ բռնաբարութեամբ, նոյնչափ յանցանք է կառավարութեան վճռակ ատելութեամբ եւ մաքառանդութեամբ, կամ պաշտօնատարները կաշառելով օրէնքը եղծանել մեր օգտին համար։ Քրիստոնէական պարտաւորութիւն է վճռակ մանաւանդ քան վճռակ։ Ա Պետ· Բ· 19։ Գ· 14—17։—«Ուստի հատուցէք,» եւլն։ Այսպիսի պատուէրներ չատ անգամ կրկնուած են Աստուածաչունչին մէջ։ Տես Մատթ· Ճէ· 25—27։ Առակ· ԻԴ· 21 եւ վերի վկայութիւնները։ Քրիստոնէութեան նպատակը խռովութիւններ յարուցանել կամ ընկերութեան կարգը խանգարել չէ, այլ անոր խաղաղութեան, անդորրութեան եւ յառաջադիմութեանը նպաստել։ Արդարեւ ամբարշտաց հակառակութեամբը եւ հարստահարութիւններովը Քրիստոնէութիւնը չատ անգամ յուզմանց եւ խռովութեանց պատճառ եղած է (տես Մատթ· ԺԱ· 34—36։ Գործ· ԺԸ· 12—17), եւլն, բայց այս յուզմանց բուն պատճառն այն հարստահարութիւններն են եւ ոչ Քրիստոնէութիւնը։ Ամէն տեղ եւ ամէն բանի մէջ հնազանդելու ենք իշխանաց, բայց երբ կը պատուիրեն Աստուծմէ արգելուած բաներն ընել կամ Աստուծմէ պատուիրուածը չընել՝ պարտական չենք հնազանդիլ։ Երբ այսպիսի պատուէր կու տան, պարտինք առաւել Աստուծոյ հնազանդիլ քան մարդկան, եւ համբերութեամբ տանիլ այն ամէն հետեւանաց զոր Աստուած կը թողու մեր վրայ գալ։ Գործ· Դ· 18—21։ Աչխարհ ո՛րչափ երջանիկ պիտի ըլլար եթէ բոլոր քաղաքական կառավա-

մաքսը, որուն որ վախ՝ վախնալը, որուն որ պատիւ՝ պատիւը։

(8) Բնաւ մէկուն պարտական մի գտնուիք, միայն թէ մէկզմէկ սիրելու. *ևւ ան որ ուրիշ մը կը սիրէ՝ օրէնքը կը կատարէ. (9) *Ինչու որ ան Մի չնաբը, Մի սպանանեըը, Մի գողնաբը, Ուստ վկայութիւն մի ընեբը, Մի ցանկաբը, և ուրիշ ինչ պատուէր որ կայ՝ Բ-ԼՐԸ ատ խօսքին մէջ կը բովանդակուի, *թէ Քու ընկերդ սիրես քու անձիդ պէս։ (10) Սէրը ընկերին գէշութիւն չըներ. ուրեմն *օրէնքին լրումը սէրն է։

(11) Եւ այսպէս ըրէ՝ գիտնալով ատ ատենս, Որ հիմա ժամանակ է մեզի քունէ արթննալու. ինչու որ հիմա մօտ է մեզի փրկութիւնը՝ քան թէ անատենը որ հաւատացինք։ (12) Գիշերը շատ անցած է ու ցորեկը մօտեցած. *Ուստի մէկդի ընենք խաւարին գործքերը, *ու վրանիս հագնինք լուսոյ զէնքերը։ (13) *Որպէս թէ ցորեկ ատեն պարկեշտութեամբ պտրտինք, *չէ թէ անառակութիւններով ու գինովութիւններով, *և չէ թէ խառնակ անկողիններով ու պղծութիւններով, *և չէ թէ հակառակութիւնով ու նախանձով. (14) *Հապա Վրանէր Յիսուս Քրիստոսը, *ու մարմնոյ խնամք մի տանիք ցանկութիւններու համար։

Մատ. իբ. 39 ։ Մար. ժբ. 31 ։ Գաղ. ե. 14 ։ Յակ. բ. 8 ։ — *Մատ. իբ. 40 ։ Հմմ. 8 ։ — *ա Կոր. ժե. 34 ։ Եփես. ե. 14 ։ ա Թես. ե. 5, 6 ։

*Հմմ. 10 ։ Գաղ. ե. 14 ։ Կող. գ. 14 ։ ա Տիմ. ա. 5 ։ Յակ. բ. 8 ։ — *Բ Եզ. ե. 13, եւ։ բ Օր. ե. 17, եւ։ Մատ. ժթ. 18 ։ — *Ղեւ. ժթ. 18 ։ Հռ. ժգ. 9։ — *Ելից. 20, 13։ Մատ. ե. 27։ Ղուկ. ժ. 25։ Հռ. ժգ. 8։ — *Ա Կոր. ժգ. 34։ Եփես. ե. 14։ Կող. գ. 5։ ա Թես. ե. 6։ ա Պետ. դ. 7։ — *Ա Կոր. ժե. 34։ Եփես. ե. 14։ ա Թես. ե. 5

մէն բան կրնայ ուտել, և ան

վորութիւններն, իբր աստուածային սահմանադրութիւն։ Հեթանոսներն ալ հակամէտ էին հաւատակիւ այն սովորութեանց՝ ընելով թէ այն սովորութիւնները նոր անտեսութեան ներքեւ այլ եւս պարտաւորիչ չեն։ Տես Գործ. ԺԵ. 1, 2, եւ։ Գաղ. Բ. 3, 4, եւ։ Առաքեալը թլփատութեան վրայ իր տեսութիւնը յայտնած էր Գ. եւ Դ. գլուխներուն մէջ։ Այս թղթոյն այս մասին մէջ դիտողութեան կ'առնէ այն վիճաբանութիւնները որ եղած էին (1) Ուտելեաց վրայ (հմր. 2—4), (2) Օրերու վրայ, այսինքն ծոմի եւ տօնի օրերու վրայ (հմր. 5—13) եւ (3) Անասնոց մէջ մաքուրն անմաքուրէն որոշելու վրայ։ Հմր. 14—16։

Հռովմի քրիստոնէից մէջ ծագած այս խնդիրներուն նկատմամբ Առաքեալը չաչխատիր այն քրիստոնէից ամէնքը մէկ գաղափարի կամ տեսութեան բերել, այլ կ'աշխատի միայն համոզել զանոնք իրարու համբերելով եւ զիրար սիրելով այս մանր մունր տարբերութիւններն առ ոչինչ համարել։

Բոլոր քրիստոնէից առջեւ կը դնէ սկզբունք մը որով առաջնորդուելու են այսպիսի նիւթերու կամ խնդիրներու մէջ, այսինքն թէ ճշմարիտ կրօնքը չի կայանար անոր էական չեզող սովորութեանց արտաքին համաձայնութեան կամ միաբանութեան մէջ, այլ Հոգւոյն Սրբոյ յառաջ բերած ներքին սրբութեան, խաղաղութեան եւ ուրախութեան մէջ։ Հմր. 17, 18։ Քրիստոնէական բարձր պարտաւորութիւն է անմահ հոգւոց չվնասել անպիտան վէճերով, այլ անոնց օգուտը փնտռել բարերարութեամբ, համբերութեամբ եւ սիրով, եւ լաւագոյն է ուրիշներուն օգտին համար որ եւ իցէ զոհողութիւն ընել (հմր. 19—23) նմանելով Քրիստոսի որ այսպէս

տէ։ (3) Ան որ կ'ուտէ՝ չուտողը թող չդատէ, ուտողը թող չանարգէ, ուն որ

ՖԿՂ. Բ. 16։

չուտէր՝ ուտողը թող չդատէ, քանի որ Աստուած զանիկա

փառաւորեց զԱստուած։ Գլ. ԺԵ. 1—13։

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

Հմր. 1, 2։ «Հաւատքի մէջ տկար եղողը։» Ան որ քրիստոնէական հաւատքն անկատար կը բռնէ, այսինքն այն որ հաւատքն անոր բովանդակ զօրութեամբը չընդունելով կարող չըլլար սխալ նախապաշարմունքներէ կամ թիւր պատճառաբանութիւններէ պահել զինքը։

Գլխաւոր դժուարութիւնը որ հոս ակնարկուած է՝ այս ինչ կամ այն ինչ տեսակ կերակուրներ ուտելու նկատմամբ է։ Հեթանոսներն իրենց չաստուածոց զոհ կը մատուցանէին անասուններ որոնց մսէն մաս մը յետոյ իրենք կ'ուտէին, կամ հասարակ մսոյ պէս չուկան կը ծախէին։ Կառպաչտութենէ դարչող Հրեայն, թերեւս նաեւ հեթանոսութենէ դարձող քրիստոնեաներէն ոմանք, չէին ուզեր այսպիսի մսէ ճաշակել։ Ուստի եւ փախուկ խղճի տէր մարդիկ տիպուած էին միս բնաւ չգնել, խորհելով թէ ծախուած միսը թերեւս դից զոհեալ էր, եւ զայն գնելով եւ ուտելով իրենք ալ, ըստ իւրեանց կարծեաց, հաղորդ ըլլային կռապաշտութեան։ Առաքեալն Ա Կոր. Ը. 1—13, եւ ժ. 20—32 համարներուն մէջ այս խնդիրը կը քննէ, եւ կ'որոշէ թէ օրինաւոր էր կռոց նուիրեալ միս անգամ ուտել, եթէ բացայայտ չըսուէր ուտողին թէ միսը կռոց զոհուած էր, եթէ զայն ուտելով կռապաշտութեան քաջալերութիւն տալ չհամարուէր, եւ եթէ այս առթիւ վտանգ չկար տկար քրիստոնէից այն մեղքին մէջ իյնալու։ Սակայն քրիստոնեաներէն ոմանք այնչափ լուսաւորեալ չէին, կամ իրենց նախկին դաստիարակութեան նախապաշարումներէն

եւ թիւր տրամաբանութիւններէն այնչափ ազատուած չէին որ Առաքելոյն այս որոշման համեմատ վարուէին, եւ աւելի կ'ընտրէին քնաւ միս չուտել քան վտանգուիլ գնել։ Թէեւ այսպիսեաց դատումը սխալ էր, սակայն պարտ էր յարգել անոնց փափուկ խիղճը։ — «Չէ թէ տարակուսական որոշմունքներով։» Հոս Յունաբէն բնագրին ճիշդ նշանակութիւնը յայտնի չէ։ Ոմանք բնագիրն այսպէս կը թարգմանեն։ «Ոչ թէ կարծեաց որոշումներով կամ դատումներով։» Տարակոյս չկայ թէ Առաքեալը սա կ'ուզէր սորվեցնել. «Տկար եղբայրն ընդունեցէք, բայց անոր հետ մի վիճիք այն բաներուն նկատմամբ որոնց վրայ քննութիւն ընելու համար անոր քրիստոնէական դաստիարակութիւնն ըստ բաւականին հասուն չէ։ Այսպիսի վիճաբանութիւն մը անոր օգուտ չընդունիր զատ թերեւս վնաս ընել, քանզի չի կրնար այսպիսի վէճերու մանել, բայց եթէ իր խղճին աղդումները խափանելու, կամ բարկութեան գրգռուելու եւ իր տարակուսանաց եւ սխալ դատողութիւններուն մէջ հաստատուելու վտանգով։»

Հմր. 3։ Ան որ զօրաւոր է մտօք՝ Քրիստոսի դէմ մեղանչելու վտանգին մէջ է, իր քրիստոնեայ եղբայրը տկարամիտ համարելով եւ զանի արհամարհելով. տկարն ալ կրնայ մեղանչել, եթէ զօրաւորը կը դատէ կամ կը դատապարտէ կարծելով թէ անիկա թիւրեալ է եւ իր թիւր վարուքը Քրիստոսի գործին կը վնասէ։ Աստուած ոչ մին եւ ոչ միւսը մեղանչելու են այսպէս, քանզի Աստուած երկուքն ալ իրրեւ անկեղծ եւ իր

կամացը հնազանդ ընդունած է։

Երկու բան դիտելու ենք. 1. Առաքեալը հոս մէկ կերպով կը խօսի այլեւայլ կարծեաց վրայ զոր ունէին քրիստոնեայք արտաքին աղարոզութեանց մէջ քրիստոնէից պարտաւորութեանը նկատմամբ, եւ տարբեր կերպով կը խօսի Գաղատացւոց թղթոյն մէջ նոյն կարծեաց վրայ, որ հոն յառաջ բերուած են իրրեւ Աւետարանի վարդապետութիւնք եւ փրկութեան հարկաւոր։ Գաղատացւոց թղթոյն մէջ աղատութեան ախոյեան կենալով կը պատուիրէ ականջ չդնել անոնց որ Հրեական օրինաց եւ սովորութեանց հնազանդութիւն կը պահանջէին, եւ այսպիսիները «սուտ» եղբայրներ կը կոչէ, որոնց ինք չկրցաւ «քիչ մը տեղն անգամ» անսալ։ Գաղ. Բ. 4, 5։ Պատճառը սա է, որ այս «սուտ» կոչուած եղբայրներուն պահանջումը հիմն ի վեր կը տապալէր Աւետարանին սա վարդապետութիւնը թէ Փրկութիւնը Քրիստոսի հաւատալով միայն կ'ըլլայ։ Գաղ. Ա. 6—9։ Ե. 2—6։ Երբ կը հարցուի թէ ինչ պէտք է փրկութեան համար. առ որ իրր պատասխան ընդունելու չենք բան մը որ տարբեր է Աւետարանին վարդապետութենէն։ Բայց երբ Յիսուսի ճշմարիտ հետեւողներուն կարծեաց տարբերութիւնը քրիստոնէական բարոյականութեան կամ վայելչութեան վերաբերեալ խնդրոց վրայ է, այսպիսի տարբերութեան համար քրիստոնեայք իրարու ներող եւ զիրար սիրող ըլլալու են իրրեւ քրիստոնեայ ընկեր եւ մերձենայն եկեղեցւոյ անդամներ։

2. Դիտելու ենք թէ փոխադարձ համբերութեան եւ սրտանց

ընդուներ է։ (4) Դուն ո՞վ ես որ ուրիշին ծառան կը դատես. իր Տէրոջը կը կանգնի կամ կ'ինայ. բայց պիտի կանգնի, ինչու որ *Աստուած կարող է զանիկա կանգնեցընել։ (5) Ա՛մէկը մէկ օրը ուրիշ օրէն աւելի կը սեպէ, մէկն ալ ա՛մէն

— Եգաղ· դ· 10։ Կող· բ· 16։

միաբանութեան նկատմամբ Առաքելոյն պատուէրին հակառակ չի գար, երբ վերոյիշեալ խնդրոց վրայ մեր գաղափարներն ու դատումներն ազատօրէն եւ որոշ կերպով կը յայտնենք։ Այս նիւթին վրայ Առաքեալն իր տեսութիւնը կ'իմացնէ միս չուտողը եւ Հրէական օրերը պահողը «տկար» կոչելով, նաեւ այն վէճերուն վերաբերմամբ զոր Կորնթացւոց եւ Գաղատացւոց թուղթերուն մէջ տուաւ։ Նոյնպէս այն պատուէրը զոր այս համարին մէջ կու տայ միս չուտողին որ զուտողը կը դատապարտէ՝ յայտնի կը ցուցնէ թէ, Առաքելոյն դատմամբը, ուտողն ուտելուն համար մեղանչած չէ։ Այն բաներուն մէջ որ փրկութեան էական չեն՝ քան զմեզ տարբեր խորհողները չափազանց կամ տաք վիճաբանութիւններով նեղելու չենք. բայց եւ այնպէս կրնանք յարմար առնուին եւ քրիստոնէավայել կերպով մեր գաղափարներն յայտնել եւ պատճառները ցուցնել. պարտաւոր ենք նաեւ համերաշխութեամբ մտիկ ընել, երբ ուրիշ քրիստոնեայ եղբայրներ իրենց գաղափարները մեզի կը յայտնեն։ Այս կերպով ճշմարտութիւնն ի լոյս կու գայ, եւ վերջապէս համաձայնութիւն կ'ըլլայ։

Հմր· 4։ Այսպիսի նիւթերու մէջ ոչ թէ ծառայ մը իր ծառայակիցը կրնայ դատել կամ դատապարտել, այլ երկուքին Տէրը միայն պիտի դատէ բոլոր իր ծառաները։ Դուն կը դատապարտես քու ծառայակիցդ, բայց Տէրը կը հաւանի անոր. եւ թէպէտ այսպիսին որ եւ իցէ բանի նկատմամբ սխալ դատաստան ունենայ, անոր Տէրը

— Ելից· դ· 10։ Կող· բ· 16։

կարող է փորձութեան օրը զանի պահել որ մեղքի մէջ չիյնայ։ Նայէ որ դուն ալ չիյնաս հպարտ, հակառակասէր եւ անողոք հոգի ունենալով։

Հմր· 5, 6։ Որովհետեւ Աւետարանին անտեսութիւնը մտնելով Հրէական դրութիւնը խափանեց, եթէ քրիստոնեայք Հրէական տօնի օրերուն՝ ինչպէս Զատիկ, Պենտէկոստէի, Նոր լուսնի, եւլն, յարգ ման՝ տկարութեան նշան է, բայց կենսական կարեւորութիւն ունեցող բան չէ։ Ուստի հեթանոսութենէ դարձող քրիստոնեան պարտ էր համբերող ըլլալ իր Հրեայ եղբօրը որ իրրեւ քրիստոնեայ Հրեայ՝ տօնի օրեր կը պահէր, բայց եւ այնպէս միւսին չափ անկեղծ եւ ճշմարիտ Քանքեր ունէր Աստուծոյ հնազանդելու. նմանապէս Հրեայն ալ թոյլատուութիւն ընելու էր իր քրիստոնեայ եղբօրը որ հեթանոսութենէ դարձած ըլլալով Հրէական տօնի օրերը չէր պահեր, քանզի կը հաւատար թէ անոնք խափանուած էին։ Այսպիսի օրեր պահողը եւ չպահողը հաւասարապէս կը Քանային Աստուծոյ կամքը կատարել, եւ երկուքն ալ Աստուծոյ ընդունելի էին։ Միս ուտելու եւ չուտելու նկատմամբ նոյն սկզբունքը բռնուելու է։ Իւրաքանչիւր ոք իրեն համար որոշելու է թէ ինչ ընել պարտի, եւ ուրիշին խառնուելու չէ, երբ այն ուրիշն ալ կը գործէ ըստ համոզման զոր ունի իր պարտաւորութեան վրայ։ — « Աստուածմէ կը գոհանայ։ » Անկա յիշուած է իրր բոլոր քրիստոնէից սովորութիւն, եւ կը ցուցնէ նախնի քրիստոնէից մէջ կերակրոյ առնն Աստուծմէ

օրը դէպ կը սեպէ. Թող ամէն մարդ իր միտքը հաճեցընէ։ (6) Ո՛վն որ կը հոգայ օրը, Տէրոջը կը հոգայ, եւ ան որ չհոգար օրը, Տէրոջը չհոգար. ուան որ կ'ուտէ, Տէրոջը կ'ուտէ, Քանզի Աստուծմէ կը գոհանայ. եւ ան որ չուտեր, Տէ-

Գաղ· դ· 10։ — Ես կոր· ժ· 31։ ա Տիմ· դ· 3։ — ըա կոր· ղ· 19, 20։

գոհանալու ընդհանուր սովորութիւնը։ Այսպիսի սովորութիւն ունէր Տէր Յիսուս։ Մատթ· ԻԴ· 19։ ԻՋ· 26։ Մարկ· Զ· 41։ ԺԴ· 22։ Ղուկ· Թ· 16, եւլն։

Վիճաբանութեան նիւթ եղած է թէ արդեօք հոս օրը հոգալու եւ չհոգալու վրայ Առաքելոյն խօսքը քրիստոնէից աերունական օրը պահելուն կամ չպահելուն ալ կը նայի։ Այս խօսքն, ինչպէս վաստաբանութեան ընթացքէն յայտնի է, հոս վերաբերութիւն ունի այն օրերուն որոնց պահպանութեան վրայ քրիստոնէից մէջ կարծեաց տարբերութիւններ կային։

Արդ գիտենք որ քրիստոնեաներէն ոմանք կը պնդէին թէ պէտք էր պահել բոլոր այն օրերը զորս Հրեայք սովոր էին սուրբ համարել, մինչ ուրիշները բնաւ չէին պահեր այն օրերը։ Ուստի կ'երեւի թէ Առաքեալը կ'ակնարկէ քրիստոնէից մէկ մասէն սուրբ համարուած եւ ուրիշ մէկ մասէն սուրբ չհամարուած այս Հրէական տօնի օրերը, ոչ թէ աէրունական սուրբ օրը, քանզի այս օրուան վրայ, որչափ որ գիտենք, քրիստոնէից մէջ տարբեր կարծիք կամ սովորութիւն չկար, այլ ամէնքը կը պահէին այն օրն իրրեւ կրօնական պաշտաման օր ի յիշատակ յարութեան Քրիստոսի։

Ուստի այս համարէն կամ ասոր նման ուրիշ համարներէն,

րոջը չուտեր, ու Աստուծմէ կը գոհանայ։ (7) Քանզի որ մեզմէ մէկը իր անձին համար չապրիր, ու մէկը ինքզինքին համար չմեռնիր։ (8) Քանզի թէ որ ապրինք, Տէրոջը համար կ'ապրինք, և թէ որ մեռնինք, Տէրոջը համար կը մեռնինք.

Գաղ· բ· 20։ ա Թես· ե· 10։ ա Պետ. դ· 2։

ինչպէս Կող· Բ· 16։ Գաղ· Դ· 10, միատ չի կրնար բերուիլ Կիրակի օրն իրրեւ քրիստոնէական սուրբ օր պահելու պարտաւորութեան դէմ. Դրախտին մէջ եօթներորդ օրուան նկատմամբ Աստուծմէ հաստատուած սահմանադրութիւնը բոլոր մարդոց սերունդին եւ ամէն ժամանակի համար էր։ Ծնն. Բ. 2, 3։ Եօթնեկին մէջ հանգստեան օր մը բոլոր մարդկային ազգին, ոչ թէ միայն մէկ մասին, հարկաւոր է, եւ Տէրոջը հեղինակութեամբ եօթներորդ օրը միաշաբաթ ըսուին, այն է կիրակի օրուան՝ փոխուած ըլլալով, բոլոր մարդիկ պարտին այս միաշաբաթին սուրբ պահել այն սահմանադրութեան համեմատ զոր Աստուած բրաւ եօթներորդ օրուան համար։ Մարկ· Բ· 27, 28։ Յովհ· Ի· 19, 26, եւ վերի վկայութիւնները։

Հմր· 7, 8։ «Ինչուորմեզմէ մէկը, » եւլն։ Այսինքն ամէնքս որ քրիստոնեայ ենք, թէ Հրէից ազգէն եւ թէ հեթանոս ազգերէ, թէ միս ուտողներ եւ թէ չուտողներ, թէ այս ինչ օրերը սուրբ պահողներ եւ թէ այն օրերն իրրեւ լուր օր համարողներ, ամէնքս իրրեւ քրիստոնեայ հաւատացեալս Աստուծոյ համար կ'ապրինք, ոչ թէ մեր օգտին կամ հաճութեան համար։ Առաքեալն այս խօսքերով կը սորվեցնէ թէ քրիստոնեայք պարտական են այսպէս ապրիլ, միանգամայն կը

ուբեմն թէ ապրինք եւ թէ մեռնինք, մենք Տէրոջն ենք։ (9) Վասն զի Քրիստոս ալա-
նոր համար մեռաւ *ու ապ-
րեցաւ, †որ առ հասարակ մեռելնե-
րուն ու կենդանիներուն իշ-
խէ։ (10) Իսկ դուն ինչո՞ւ քու եղբայրդ կը դատես, կամ դուն ինչո՞ւ քու եղբայրդ կ'անար-
դես. Էվասն զի ամենքս ալ Քրիստոսի առաջին առջեւը պիտի կայնինք։ (11) Ինչու որ

դրուած է, Ես կենդանի եմ, կ'ըսէ Տէրը, որ ամէն ծունկ ինծի պիտի ծռի, եւ ամէն լե-
զու Աստուծոյ պիտի խոստովա-
նի։ (12) Ուրեմն մեզմէ ամէն մէկը Աստուծոյ հաշիւ պիտի տայ իր անձին համար։ (13) Ուստի ալ իրար չդատենք, հապա աւելի աս որոշումը ը-
րէք մտքերնուդ մէջ՝ Թոյլ կամ դայթակղութիւն չդնել եղբօ-
րը։ (14) Աս գիտեմ ու հաս-

Ե Բ կոր. ե. 15։ — * Ռմ. ժդ. 9, Գործ. ժ. 36։ — † Մատ. իե. 31, 32։ Գործ. ժ. 42, ժէ. 31։ Բ կոր. ե. 10։ Յուդ. 14, 15։ — Եես. խե. 23։ Փիլ. Բ. 10։ — Թ Մատ. ժբ. 36։ Գաղ. գ. 5։ ա Պետ. դ. 5։ — Ե ա կոր. ը. 9, 13։ Ժ. 32։

տատուած եմ Տէր Յիսուսով, որ մէկ բան մը ինքնիրմէ պիղծ չէ, բայց հոլ որ պիղծ կը սե-
պէ մէկ բան մը, անոր պիղծ է ան։ (15) Իսկ թէ որ կերա-

Ե Գործ. ժ. 15։ Հմր. 2, 20։ ա կոր. ժ. 25։ ա Տիմ. դ. 4։ Տիտ. ա. 15։

կուրի համար քու եղբայրդ տրտմի, ալ դուն սիրով չվար-
ուեցար. Ե Քու կերակուրովդ մի կորնչցներ անիկա՝ որուն համար որ Քրիստոս մեռաւ։

— Հ ա կոր. ը. 7, 10։ — Ե ա կոր. ը. 11։

վկայէ թէ անունք իրօք այնպէս կ'ապրէին։ Առաքեալին խօսքը մեզի համար ճշմարիտ է որչափ որ քրիստոնէավայել կերպով կ'ապրինք։ Մեր պարտքն է մեր ընկերներուն բարիք ընելով այնպէս ապրիլ որ մեր բոլոր ազգակցութիւնն Աստուծոյ փառացը համար ըլլայ։ Քրիստոնէին մահն անդամ անոր անձին միայն չի վերաբերիր, այլ Աստուծոյ փառացը համար է։ Աստուծոյ փառքը թող ըլլայ մեր բոլոր գործոց վախճանը։ Ա. Կոր. ժ. 31—33։

Հմր. 9։ Այս համարին իմաստը սա է. Քրիստոս մեռաւ, եւ յետ յարութեան դարձեալ փառաց մէջ մտաւ, եւ տակաւին կ'ապրի, որպէս զի բոլոր մարդկային ազգը, թէ կենդանիք եւ թէ մեռեալք անորն ըլլան։ Ուստի կը հետեւի թէ մենք Քրիստոսի համար ապրելու ենք, ոչ թէ մարդոց համար։

Հմր. 10։ Երբ վերոյիշեալ բաներուն նկատմամբ եղբայրդ կը դատես՝ Քրիստոսի միայն վերաբերեալ պաշտօն մը կը յափըշտակես, քանզի այն է դատաւորը, եւ երկուքդ ալ անոր առեանին առջեւ պիտի կենաք։ Եղբայրդ

մի անարգեր քեզնէ տարբեր գաղափար ունենալուն համար, որ մի գուցէ այն դատաստանական առեանին առջեւ դատապարտիս, մինչ անիկա դատապարտութենէ ազատուելով ընդունելի ըլլայ։

Հմր. 11, 12։ 11 համարին խօսքերը Եսայեայ Խե. 23 համարին մէջ գրուած խօսքերէն ըստ ձեւոյն թեթեւ տարբերութիւն մը ունին, բայց այս տարբերութիւնն ըստ իմաստին կարեւոր չէ։ Այն դատաստանը զոր Քրիստոս պիտի ընէ՝ Աստուծոյ դատաստանն է, քանզի Հայրն ամէն դատաստան յանձնած է Որդւոյն։ Յովհ. Ե. 22—27։ Այս դատաստանը պիտի ըլլայ ոչ այս աչխարհիս վրայ, այլ յետ մահուան եւ յարութեան։ Յովհ. Ե. 25, 28, 29։ Բ Կոր. Ե. 8—10։ Պիտի ըլլայ մեր բոլոր գործոց, խորհրդոց եւ ղազմանց համար։

Հմր. 13։ Ուստի արչաւի անվայել է իրարու դատաւոր ըլլալ։ Պարտինք դաւելէ զգուշանալ, որ մի գուցէ ուրիշները դատապարտելով մենք դատապարտուինք իրրեւ անոնց վճռասող։

Հմր. 14—16։ «Պիղծ։» Այսինքն

նիչներ յանձնարէն բառը որ հոս «տրտմի» թարգմանուած է՝ կը հասկնան «վշտանայ եւ վճռասուի.» եւ կը կարծեն թէ Առաքեալը կ'ուզէ ըսել Ոչ միայն եթէ եղբայրդ տրտմի, այլեւ եթէ իր վշտէն կամ բարկութենէն, եւ կամ իր խղճին դէմ գործելու թելադրուած ըլլալուն համար այնպէս վշտանայ, որ ինքզինք դատապարտելով իր անձին հոգեւորապէս վճասէ։ Ուստի թէեւ մարդ աղէկ համոզուած ըլլայ թէ իր դատումը չիտակ է, եւ թէ այն բանը զոր կ'ընէ՝ սխալ կամ դէշ չէ, թող զգայն ըլլայ չընել այն բանը, եթէ անով պատճառ պիտի ըլլայ կորստեան կամ հոգեւոր վճասուն քրիստոնեայ եղբօրը որուն համար Քրիստոս մեռաւ, այլ թող կատարէ մանաւանդ սիրոյ օրէնքը նմանելով այն եղբօր համար մեռնող Քրիստոսի։ Բազդատէ այս համարը Ա. Կոր. Թ. 20—22 համարներուն հետ։ Այս համարներուն մէջ Առաքելոյն խօսքերէն հասկնալու չենք թէ ամէն բանի մէջ այլոց ղիջում ընելու ենք։ Ջիջում ընելու ենք անառնն միայն, երբ աւելի բարիք յառաջ պիտի գայ ղիջում ընելով մանաւանդ քան չընելով։ Լուտեր, Կալվին եւ ուրիշ բարեկարգիչք չուզեցին Հռովմէականաց պէս ծոմ պահել, ոչ թէ վասն զի ուրոյեալ օրեր ծոմ պահել ըստ ինքեան գէշ է, քանզի մարդ կրնայ որ եւ իցէ օր իր օգտին համար ծոմ պահել, եթէ ուզիղ կերպիւ իր սիրտը կը յօժարի այնպէս ընել, այլ չուզեցին պահել, քան-

(16) Ուրդ չըլլայ որ ձեր բարիին համար չար խօսին։ (17) Ինչու որ Աստուծոյ արքայութիւնը կերակուր ու խմելիք չէ, հապա արդարութիւն ևխաղաղութիւն ու խնդութիւն Հոգւով Սրբով։ (18) Քանդի թէ որ մէկը աս բաներով Քրիստոսի կը ծառայէ, Անիկա Աստուծոյ հաճելի է՝ ու մարդոց ալ։ (19) Ուստի ուրեմն խաղաղութեան ևիրարու չինութեան եւեւէ ընանք։ (20) Ուզուլայ որ կերակուրի պատճառով Աստուծոյ գործը քակես. Ամէն բան մաքուր է. Միայն թէ ան մարդուն է գէշ, որ ուրիշին գայթակղութիւն տալով կ'ուտէ։ (21) Ուղէկ է միս չուտել ևդինի չխմել, ոչ ալ բան մը ընել՝ որով քու եղբայրդ կը գլորի կամ կը գայթակղի կամ կը տկարանայ։ (22) Դուն հաւատք ունիս. ա՛ն իկա քեզի պահէ Աստուծոյ առջևը. Երանի անոր որ իր անձը չդատապարտեր անով՝ որ ինքը *կ'ընդունի։ (23) Բայց ան որ խիղճ կ'ընէ, թէ որ ուտէ կը դատապարտուի, վասն

ղղ. ժբ. 17։—Ցհա կոր. ը. 8։—Ցղղ. ժբ. 17, 18։—Ցհա կոր. ը. 8, 9։—Ցհա կոր. ը. 21։—Ցաղ. լդ. 14։ Գղ. ժբ. 18։—Ցղղ. ժե. 2։ ա կոր. ժդ. 12։ ա Թես. ե. 11։—Ցէմր. 15։—*Մատ. ժե. 11, Գոր. ժ. 15, Էմր. 14, Տիտ. ա. 15։

ղի Հռովմի եկեղեցին ծոմ պահելու պատուէրը կը դնէր մարդոց վրայ, պնդելով թէ ծոմապահութիւնը վարձուց արժանի եւ վըրկարար է։ Բարեկարգիչը այս մասին նմանեցան Պօղոս առաքեալին որ թլփատեց զՏիմոթէոս, երբ այսպէս չընելու բանաւոր պատճառ չկար. սակայն չուզեց թլփատել զՏիտոս, երբ անոր թլփատութիւնը կը պահանջուէր իբրեւ քրիստոնէական եկեղեցւոյ օրէնք։ Գործ. ԺԶ. 1, 2։ ԺԶ. 3։ Գաղ. Բ. 3—5։ Պետրոս առաքեալ Հրէութենէ դարձողներուն զիջանելով՝ հեթանոսաց հետ ուտելէ ետ կեցաւ, ուստի եւ խստիւ յանդիմանուեցաւ Պօղոսէն։ Գաղ. Բ. 11—14։ Տարակոյս չկայ թէ Պետրոս այս յանդիմանութիւնը հեզութեամբ ընդունեց եւ իր սխալանքը ճանչցաւ։ Քրիստոնեայք վտանգի մէջ են մէկ կողմանէ յանդգնապէս զիջանելու, ինչպէս ըրաւ Պետրոս, եւ միւս կողմանէ պատշաճ զիջումները չընելու, երբ ուրիշներն Աւետարանին հնազանդեցնելու կ'աչխատին։

Հմ. 17, 18։ «Աստուծոյ արքայութիւնը։» Տես Մատթ. Գ. 2։ Այս խօսքը կը նշանակէ այն իշխանութիւնը զոր Աստուած Քրիստոսով կը վարէ քրիստոնեայ մարդուն սրտին մէջ, կամ այն երկնային կենաց ընթացքը որուն մէջ Աստուծոյ խօսքն ու Հոգին կը տիրեն, եւ սիրտը կը հնազանդի։ Այս է ճշմարիտ քրիստոնէութիւնը եւ իր կայանայ այն պատուղները ցուցնելու մէջ զոր Հոգին Սուրբ յառաջ կը բերէ հաւատացեալոց մէջ, ոչ թէ արտաքին արարողութիւնները։ Տես Մատթ. ԺԱ. 25։ Ղկ. Ժ. 42։ Հմ. 19։ Ուրիշի վէճերէ հեռու կենալ քրիստոնէական պարտականութիւն է, եւ այս կերպով եկեղեցին կանոն կը մնայ, եւ քրիստոնեայք չնորհօք կը զօրանան։

Հմ. 20։ «Աստուծոյ գործը։» Այսինքն բարեպաշտութեան եւ մարդոց փրկութեան զարգացումը։ Քրիստոս խափանեց մաքրոյ եւ անմաքրի խորութիւնն ըստ Մովսիսական օրինաց։ Հեթանոսներէն գոհի համար մատուցուած եւ վաճառանոցի մէջ ծախուած միսը տարբերութիւն չունէր ուրիշ միսերէ. բայց ուտելու չենք որ եւ իցէ բան, երբ զայն ուտելով Քրիստոսի գործին վնաս եւ ուրիշին գայթակղութիւն կու տանք։

Հմ. 21։ Լաւագոյն է օրինաւորապէս ուտելու եւ ըմպելու իրաւունքը բնաւ չգործածել, քան գործածել այնպէս՝ որ քրիստոնեայ եղբայր մը հոգեւորապէս վնասուի։ «Զօրաւոր» եղբօր մը իր «տկար» եղբօր հետ վարուիլը պարտի այս սկզբան համաձայն ըլլալ. սակայն «տկարն» իրաւունք չունի այսպիսի բան մը պահանջել զօրաւորէն, այլ ինչպէս որ զօրաւորները կը յորդորուին չդայթակղեցնել տկարները եւ չվնասել անոնց այս բաներուն մէջ, նոյնպէս տկարները որ չեն ուտեր՝ կը յորդորուին չդնել զօրաւորներուն վրայ որ կ'ուտեն։

Հմ. 22, 23։ «Դուն հաւատք ունիս։» Այսինքն վերոյիշեալ խնդրոց նկատմամբ լաւ համոզուած ես թէ ինչ որ կ'ընես ուղիղ է։ Շատ աղէկ, այս հաւատքդ կամ համոզումդ պահէ. սակայն համոզումդ ուրիշներուն բռնի ընդունել տալու աչխատելով եկեղեցին մի պատակեր։ — «Երանի անոր,» եւլն։ Երանի այն մարդուն որ լաւ համոզուած ըլլալով թէ ինչ որ կ'ընդունի եւ կ'ընէ ուղիղ է՝ բնաւ չի յանդիմանուիր իր խղճէն այն մասին։ Եթէ մէկը գործ մը կ'ընէ որուն օրինաւորութեան վրայ կը տարակուսի, ինչպէս էր գոհեալ ուտելը, կը գատապարտուի. քանզի մարդ ինչ որ կ'ընէ առանց հաւատոյ, այսինքն առանց քակ համոզուած ըլլալու գործին ուղղութեան վրայ, մեղք կը գործէ։ Կան չատ բաներ որոնց վրայ դէմ կրնայ տարակուսուիլ թէ ընել ուղիղ է, բայց չի տարակուսուիր թէ չընել ուղիղ է։ Երբէք մէկը գիւրեվաճառ կամ դիւրեան եղած (Ամբ. Բ. 15), կամ կիրակի օր թատրոն կամ խաղերու կամ պա-

պի չէ թէ հաւատքով չ'ո՞ւթէ· ¯քանզի ինչ բան որ հաւատքով չէ՝ մեղք է։

ԳԼ· ԺԵ

(1) ¯Պէտք է մեզի որ կարող ենք՝ ²տկարներուն տկարութիւնը վերցընել, և չէ թէ ինձ մեր անձին հաճոյ ըլլալ· (2) ³Հապա մեզմէ ամէն մէկը ⁴ընտնութեան համար իր ընկերին

¯Տիտ· ա· 15։

—

¯Գաղ· գ· 1։ — ²ԳԼ· ժգ· 1։ — ³ա կոր· թ· 19, 22։ ժ· 21, 33։ ժգ· 5։ Փիլ· բ· 1, 5։ — ⁴ԳԼ· ժգ· 19։

հաճոյ ըլլայ բարի բաներու մէջ։ (3) ¹Քանզի Քրիստոս ալ չէ թէ իր անձին հաճոյ եղաւ, հապա ինչպէս որ գրուած է, ²Թերզ նախատողներուն նախատինքները իմ վրաս ինկան։ (4) ³Վասն զի ինչ որ առաջուց գրուեցաւ, մեր սորվելուն համար գրուեցաւ, որ համբերութեանով ու գիրքերուն մխիթարութեանովը յոյս ունենանք։

—

¹Մատ· իզ· 39։ Յովհ· ե· 30։ ղ· 38։ — ²Սաղ· կթ· 9։ — ³ԳԼ· գ· 23, 24։ ա կոր· թ· 9, 10։ ժ· 11։ ը Տիմ· գ· 16, 17։

բանականէններու դնոց, եւ կամ դիւանաւորներու մէջ զուարճութեան տուած դինք, համոզմամբ եւ հաւատալով թէ այս կերպով նմանող կ'ըլլայ Յիսուսի, կամ Աստուծոյ փառաց համար կը գործէ։

ՀՄԲ· 1—3։ Ամէն եկեղեցւոյ կամ քրիստոնէից խմբակի մէջ հաստատամիտ եւ տկարամիտ հաւատացեալներ կը գտնուին, եւ միշտ հաստատամտին կամ զօրաւորին պարտականութիւնն է ոչ իր անձին հաճոյքը վնտռել, այլ ուրիշներուն տկարութեանը սիրով համբերել, ինչպէս բրաւ Քրիստոս։ Քրիստոս անխառն անձնուրացութիւն ի գործ գրաւ, ոչ որպէս զի իր անձին բարիք մը ստանայ, այլ միայն որպէս զի ուրիշներուն բարիք ընելով ստանայ այն ուրախութիւնը «որ իր առջեւը կեցած էր։» Եբր· ԺԲ· 2։ Յովհ· ԺԵ· 11։ — «Շինութեան համար . . . բարի բաներու մէջ։» Առաքեալն ըսել կ'ուզէ թէ քրիստոնեան ջանալու է իր ընկերին հաճոյ ըլլալ ոչ սոսկ մարդահաճոյ ըլլալու համար, այլ իր ընկերին հոգեւոր բարւոյն համար, ինչպէս Քրիստոս իր աշակերտացը խրատութիւններուն եւ տկարութիւններուն համբերութեամբ տարաւ՝ անոնց հոգեւոր օգուտ ընելու համար։ Այս համարները ԺԴ· գլխոյն փաստաբանութեան հետ սերտ կապակցութիւն ունին։ Քրիստոսի օրինակին եւ կատարը համաձայնիլ է մեծ չարժառիթն այն փոխադարձ պիջման եւ համբերութեան զոր Առաքեալը կը պատուիրէ։

ՀՄԲ· 4։ Առաքեալն այս խօսքն ըսելու կը թելադրուի 3 համարին մէջ Սաղմոսէն առնուած վկայութենէն։ Մեծապէս կը սխալին անոնք որ կը կարծեն թէ Հին Կտակարանը հիմա քրիստոնէից համար արժէք չունի։ (Տես լուսանցքին վկայութիւնները։) Հին Կտակարանը լիէ խրատներով եւ ճշմարտութեանց ու պարտականութեանց վարդապետութիւններով որ մեծ վերաբերութիւն ունին Աստուծոյ թագաւորութեանը երկրիս վրայ։ Բոլոր քրիստոնեայք Հին Կտակարանը կարդալու են խնամով եւ եռանդով։ — «Ցոյս։» Տես Գլ· ե· 2, եւ ՀԲ· 24 համարներուն մեկնութիւնը։

ՀՄԲ· 5, 6։ Աստուած որ երկայնամիտ է, որ կը համբերէ իր որդւոցը սխալանաց եւ յանցանաց, եւ որ համբերութիւն կը ընայ տալ, տայ ձեզի իր Հոգին որ կարենաք համբերել իրարու ձեր տկարութեանց եւ սխալանաց նկատմամբ իր եւ իր Որդւոյն Քրիստոս Յիսուսի օրինակին համեմատ, եւ այսպէս փառաւորէք զանի միաբերան եւ միաբերան։

ՀՄԲ· 7։ Այս եղրակացութեան պարտինք դալ, այսինքն թէ զուարիչը դատապարտելու կամ մերժելու չենք այնպիսի բանի համար, որուն պատճառաւ մարդ ոչ կը դատապարտուի եւ ոչ կը մերժուի Քրիստոսէ։ Մենք ալ ենք որ աւելի ճշդութիւն պահանջենք քան որչափ կը պահանջէ Տէրը որ կ'ընդունի թէ մեղ եւ թէ մեր եղբայրը։

ՀՄԲ· 8—12։ Տէրոջը սէրն ու զթութիւնն առ տկարս այսու

¹ԳԼ· ժբ· 16։ ա կոր· ա· 10։ Փիլ· գ· 16։ — ²Դոր· գ· 24, 32։ — ³ԳԼ· ժգ· 1, 3։ — ⁴Ընտ+ձեզ — ԼՄատ· ժե· 24։ Յովհ· ա· 11։ Գոր գ· 25, 26։ ժգ· 46։ — ⁵ԳԼ· գ· 3։ ⁶Ողջ. ժբ· 16։ ԳԼ· թ· 24։ — ⁷Սաղ· ժբ· 49։ — ⁸ը Օր· ըբ· 43։ — ⁹Սաղ· ճժե· 1։ — ¹⁰Ես· ժա· 1, 10։ Յայտ· ե· 5։ իբ· 16։ — ¹¹ԳԼ· ժբ· 12։ ժգ· 17։

²Պակաս հեթանոսները ողորմութեան համար զՔաստուած փառաւորեն· ինչպէս որ գրուած է, ³Քսոր համար աղգերուն մէջը քեզ պիտի դովեմ, եւ քու անուանդ սաղմոս պիտի երգեմ։ (10) Եւ դարձեալ կ'ըսէ թէ ⁴Ով աղգեր, անոր ժողովուրդին ուրախակից եղէք։ (11) Եւ դարձեալ՝ թէ ⁵Օրհնեցէք Տէրը, ով բոլոր աղգեր, ու գովեցէք անիկա, ով բոլոր ժողովուրդներ։ (12) Եւ դարձեալ Եսայի կ'ըսէ, ⁶Յեսսէին մէկ արմատը պիտի ըլլայ, ու ան որ աղգերուն իշխան պիտի կայնի, աղգերը անոր պիտի յուսան։ (13) ⁷Աղդ-

(5) ²Եւ համբերութեան ու մխիթարութեան Աստուածը տայ ձեզի իրարու հետ մի եւ նոյն խորհուրդը ունենալ Քրիստոս Յիսուսի ¯ըստ՝ պէս· (6) ³Որ մէկ սրտով ¯մէկ բերնով փառաւորէք զԱստուած ու մեր Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսի Հայրը։ (7) ⁴Ասոր համար մէկզմէկ ընդունեցէք, ⁵ինչպէս որ Քրիստոս ալ *մեզ ընդունեց Աստուծոյ փառքին համար։

(8) Բայց կ'ըսեմ թէ Յիսուս Քրիստոսի թլփատութեան պաշտօնեայ ըլլալը Աստուծոյ ճշմարտութեանը համար էր, ⁶որ նախահայրերուն տրուած խոստումնքները հաստատէ· (9)

²ԳԼ· ժբ· 16։ ա կոր· ա· 10։ Փիլ· գ· 16։ — ³Դոր· գ· 24, 32։ — ⁴ԳԼ· ժգ· 1, 3։ — ⁵ԳԼ· ե· 2։ — ⁶Ընտ+ձեզ — ԼՄատ· ժե· 24։ Յովհ· ա· 11։ Գոր գ· 25, 26։ ժգ· 46։ — ⁷ԳԼ· գ· 3։

յայտնի է որ հեթանոսները կոչեց իր թագաւորութեանը Հրէից Մեսիայով, ինչպէս որ Հին Կտակարանին վկայութիւնները կը ցուցընեն թէ այսպէս պիտի ընէր։ Այն կարեկցութիւնը զոր Աստուած Հրէից եւ հեթանոսաց ցուցընցած է՝ փոխադարձ սէր եւ քաղցրութիւն յառաջ բերելու է անոնց մէջտեղ։ — «Յեսսէին մէկ արմատը» Տես Դաւթի հայրն էր։ Յայտ· ԻԲ· 16։

ՀՄԲ· 13։ Այս գեղեցիկ առաքելական մաղթանօք վայելչապէս կ'աւարտի թղթոյն յորդորական մասը եւ բոլոր փաստաբանութիւնը։ — «Յուսոյ Աստուածը։» Աստուած որ յոյս կը ներշնչէ։ — «Բոլոր ուրախութիւնով ու խաղաղութիւնով» որ դառնութեան եւ կռուոյ հետ չեն կրնար ըլլալ։

յուսոյ Աստուածը ձեզ լեցընէ բոլոր ուրախութիւնով ու խաղաղութիւնով հաւատալու մէջ,

— «Հաւատալու մէջ։» Այսինքն ի Քրիստոս, եւ Աւետարանին ճշ-

որ առատանաք յուսով Հոգւոյն Սրբոյ զօրութեամբը։

մարիտ վարդապետութեանց հաւատալու մէջ։

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ

ԱՅԼԵՒԱՅԼ ԱՆՁԱՆՑ ԲԱՐԻՆԵՐ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Գլ. ԺԵ. 14—33, եւ Գլ. ԺԶ. մինչեւ վերջ

(14) Ես ինքնս ալ հաստատուած եմ ձեզի համար, իմ ազ-

ր Պետ. ա. 12։ ա Յովհ. բ. 21։

Համառօտութիւն

Առաքեալն իր փաստաբանութիւնն ու յորդորներն աւարտած ըլլալով հիմա կը ցուցնէ իր վըստահութիւնը Հռովմի քրիստոնէից վրայ, եւ կը խօսի մանաւորապէս այն յարաբերութեան վրայ զոր ունէր հեթանոսաց հետ, եւ կը պատմէ իր աշխատութիւններն անոնց մէջ։ Հմր. 14—21։ Կ'իմացընէ թէ դիտաւորութիւն ունի երուսաղէմ այցելութիւն ընելէն ետքը Սպանիա երթալ, եւ կը յայտնէ իր յոյսը թէ պիտի լեցուի այն փափաքը զոր երկար աւուրներէ ի վեր ունէր Հռոմ երթալու։ Հմր. 22—29։

Հռովմի քրիստոնէից աղօթքը կը խնդրէ որ Պաղեստին եւ անկէ ալ Հռոմ ընելու ճամբորդութեան մէջ պաշտպանուի եւ օրհնուի (հմր. 30—32) եւ Աստուծոյ օրհնութիւնը կը մաղթէ անոնց։ Հմր. 33։

ԺԶ. գլխոյն մէջ անոնց կը յանձնէ Կենքրէայի եկեղեցւոյն սարկաւագուհին որ այս թուղթը Հռոմ կը տանէր։ Շատերուն յատուկ բա-

բեւներ կը գրէ անոնց անուններուը յիշելով (հմր. 1—15) եւ կը յորդորէ զանոնք որ ողջոյն տան իրարու սուրբ սիրոյ համբուրիւն։ Ուրիշ եկեղեցիներուն գորովալի ողջոյնները կու տայ (հմր. 16)։ Կը զգուշացնէ զանոնք հերձուածէ (հմր. 17, 18), թէեւ քալ ծանօթ էր անոնց քրիստոնէական հաւատարմութիւնը (հմր. 19)։ Կը վստահացնէ զանոնք թէ իրենց հոգեւոր մեծ թշնամւոյն պիտի չաղթեն, եւ դարձեալ Աստուծոյ շնորհաց օրհնութիւնները կը մաղթէ անոնց։ Հմր. 20։ Այնուհետեւ իր գրագրին եւ Կորնթոսի եօթն եղբարց ողջոյնները տալով (հմր. 21—23), նամակը կը վերջացնէ ուրիշ օրհնութեամբ (հմր. 24), եւ վեհ փաստաբանութեամբ մը։ Հմր. 25—27։

Մեկնութիւն

Հմր. 14։ Այս խօսքերը կը ցուցընեն մեծ վստահութիւն Հռովմի քրիստոնէից քրիստոնէական հանգամանաց վրայ։ Առաքեալն այն քրիստոնեաները տեսած չէր (Գլ. Ա. 10—13), սակայն անոնց վրայ

մէն գիտութիւնով, և կրնաք մէկզմէկ խրատել։ (15) Սակայն մէկ կողմանէ համարձակաբար գրեցի ձեզի, իմ եղբայրներս, որպէս թէ միտքերնիդ ձգեմ ա՛ռ բաները՝ ան չնորհքին պատճառովը՝ որ Աստուծմէ ինծի տրուած է, (16) Որ ես Յիսուս

Ղգլ. ա. 5։ Ժբ. 3։ Գաղ. ա. 15։ Եփես. գ. 7, 8։—Ղգլ. ժա. 13։ Գաղ. բ. 7, 8, 9։ ա Տիմ. բ. 7։ բ

ազէկ լուրեր առած էր։ Անոնց մէջ եղած գաղափարի տարբերութիւնները ընաւ չէին նմաներ Գաղատիոյ եկեղեցեաց մէջ եղածներուն, որոց համար Գաղատացիք աստիկ յանդիմանուեցան եւ դատապարտուեցան Առաքեալէն։ Առաքեալն ոչ թէ չորքորթելու, այլ քաջալերելու համար, որչափ ճչմարտութիւնը կը ներէր, կը գովէր զանոնք որոց յորդոր կու տար, եւ կարեկցութեամբ ու արտասուօք կը յանդիմաներ զանոնք որոց յանդիմանութիւն պէտք էր։ Տես Գաղ. Դ. 12—20։ Բ Կոր. ԺԱ. 1—3։ ԺԲ. 14, 15։ Փիլ. Բ. 17, 18։ Այս բանին մէջ Պօղոս օրինակ է Աւետարանին բոլոր պաշտօնէից։ Այն հովիւը որ իր հօտին թերութիւններուն համար միայն կը դանդաղի եւ կ'ողբայ՝ բոլորովին անման է Քրիստոսի եւ Պօղոսի, եւ քիչ յաջողութիւն պիտի գանէ իր ժողովուրդը բարեկարգելու։

Հմր. 15, 16։ «Սպասաւորը։» Հոս գործածուած յունարէն բառը կը նշանակէ ուրիշի ծառայող, ինչպէս Փիլ. Բ. 25 համարին մէջ։ Գլ. ԺԳ. 6 համարին մէջ քաղաքական պաշտօնէից համար գործածուած է։ Սակայն չատ անգամ ալ գործածուած է քահանայական պաշտօն վարողներուն համար։ Եբր. Ը. 11։ Պօղոս այլաբանօրէն Քրիստոսի քահանան էր իր պաշտօնէութեամբը

Տիմ. ա. 11։ Փիլ. բ. 17։—ես. կզ. 20։ Փիլ. բ. 17։

դարձի եկող հեթանոսներն իբր զոհ բերելուն համար։ Աւետարանին անտեսութեան ներքեւ քահանայից զատ մը չկայ, եւ հիմա մեզի համար պատարագներ չկան, քանզի «Քրիստոս մէկ անգամ մը պատարագ մատուցեցաւ» ամենուն համար, եւ քանզի «ալ մեղքի համար պատարագ պէտք չէ։» Եբր. Թ. 25—28։ Ժ. 10—18։ Բայց բոլոր քրիստոնեաներն այլաբանօրէն «քահանայական քահանայութիւն» են (Ա Պետ. Բ. 9), եւ Աւետարանին պաշտօնէութեամբը հեթանոսները դարձի եկան զինքնք Աստուծոյ պատարագ մատուցանելու (Գլ. ԺԲ. 1) եւ գոհութեան ու բարի վարուց զոհեր ընելու։ Եբր. ԺԳ. 15, 16։ Տես նաեւ Փիլ. Բ. 17։ Ասիկա կը համաձայնի ես. կԶ. 20, 21, եւլն. համարներուն մարգարէութեանը։ Հեթանոսաց անձնանուէր ընծան Աստուծոյ առջեւ ընդունելի էր ոչ թէ Պօղոսի արժանաւորութեամբը, այլ զանոնք սրտով եւ վարուք սուրբ ընելու մէջ Հոգւոյն Սրբոյ ազդեցութեամբը։ Գործ. ԺԵ. 9։ Ա Պետ. Ա. 2, 22։

Հմր. 17։ «Պարծանք։» Ոչ թէ հպարտութեամբ, այլ ցնծութեամբ։ Պաշտօնէի մը յաջողութիւնը ոչ թէ իր անձին գովութեան, այլ Աստուծոյ փառացը համար է։ Ոչ թէ պաշտօնէին հմտութեամբը կամ զօրութեամբ, այլ Քիսուս

սուսով։ (18) Վինչու որ չեմ համարձակիր խօսելու ան բա-
ներէն մէկը, որ Քրիստոս իմ
ձեռքովս գործած չէ՝ ՚հնազան-
նոսներըհնազանդեցընելու հա-
մար՝ խօսքով ու գործքով,
(19) ՚նշաններու ու հրաշքնե-
րու զօրութիւնով, *Աստուծոյ
Հոգւոյն զօրութիւնովը. անանկ
որ ես երուսաղեմէն ակսած՝ և

ՀԳոր· իա· 19։ Գաղ· բ. 8։ — ՊԳԼ·
ա· 5։ ԺԶ· 26։ —ԼԳոր· ԺԹ· 11։ բ

Քրիստոսի օգնութեամբ. սակայն
եւ այնպէս պաշտօնեան կրնայ ու-
րախանալ որ Աստուծոյ ձեռքին
մէջ գործիք է մարդոց այսպիսի
օրհնութիւններ տալու։

Հմբ. 18, 19։ Ըսել կ'ուզէ թէ
ես ինծի չեմ սեպհականներ ինչ
որ Քրիստոս ըրաւ ուրիշներուն
միջոցաւ, եւ չափազանց չեմ ցու-
ցըներ իմ յաջողութիւնս թէ քա-
րոզութեամբ եւ թէ այնպիսի
հրաշից զօրութեամբ զոր Աս-
տուած հաճեցաւ ինծմով գործել։
Այս հրաշքներուն պատմութիւննե-
րը կը գտնուին Գործոց Առաքե-
լոց մէջ։ — «Քրիստոսի աւետարա-
նը լեցուցի։» Այսինքն ամբողջ
քարոզեցի, ոչ թէ ամէն տեղ,
այլ երուսաղեմէն մինչեւ Լիւրի-
կէ՝ բոլոր երկիրներուն մէջ։ Աստա-
քեւական գործադրութեան կերպն
էր իւրաքանչիւր մեծ քաղքի
մէջ կեդրոնական եկեղեցի մը
կազմել, եւ այն եկեղեցին ընել պա-
տասխանատու Աւետարանը գիւ-
ղերը եւ միջանկեալ տեղեր տա-
նելու։ Պօղոս սկսաւ քարոզել Ա-
րաբիոյ այն մասին մէջ որ Դա-
մասկոսի կից էր (Գաղ· Ա· 17,
18), եւ երեք տարի անցաւ մին-
չեւ որ երուսաղէմ գնաց· սակայն
ներուսաղէմ կը յիշէ իբրեւ կեդ-
րոնական քաղաք արեւելեան
կողմին այն մեծ դաշտին որուն մէ-

չրջան ընելէ մինչեւ Լիւրիկեա-
ցոց կողմերը Քրիստոսի աւե-
տարանը լեցուցի։ (20) Ընանկ
չանացի աւետարանը քարոզե-
լու, չէ թէ ուր որ Քրիստոսի
անունը յիշուած էր, որ չըլ-
լայ թէ ՚ուրիշի մը ՚ըտած
հիմին վրայ շինեմ. հապա ինչ-
պէս որ գրուած է, (21) ՚թէ
որոնց որ չպատմուեցաւ անոր

ԿՈր· ԺԸ· 12։ — *Ոմն+ Սուրբ — ՟ը ԿՈր·
Ժ· 13, 15, 16։ — ՚ես· ԾԸ· 15։

ջէն գնաց դէպ արեւմուտք մին-
չեւ Լիւրիկէ (Մակեդոնիոյ հիւսի-
սային արեւմտեան կողմը) Հռոմ
երթալէն առաջ։ Այն բոլոր եր-
կիրներուն մէջ Պօղոս ծաւալեց
Աւետարանին դիտութիւնը քարո-
զելով եւ անհատներուն հետ տե-
սութիւն ընելով թէ իր ճամբոր-
դութեան առիթը եւ թէ երբ քա-
րոզչներուն մէջ կը կենար։

Հմբ· 20։ Ուրիշները կոչուե-
ցան եկեղեցիները չինելու (չինու-
թիւն տալու), բայց Պօղոս ոչ թէ
հովիւ, այլ առաքեալ էր, այսինքն
անոր գործը եւ փափաքն էր
եկեղեցիներ հիմնել հեթանոսաց
մէջ որ բնաւ լսած չէին Քրիստո-
սի վրայով, եւ Հրէից մէջ որ,
թէեւ Աստուծոյ ժողովուրդն էին
անուանմբ, սակայն իրենց խոստա-
ցեալ Մեսիային, Քրիստոսի, ձեռ-
քով տրուած փրկութեան ճամբուն
վրայ ուղիղ դիտութիւն չունէին։
Պօղոս կ'ուզէր Աւետարանին դի-
տութիւնը տարածել, ոչ թէ ու-
րիշներուն աշխատութեանց ար-
դիւնքն իրեն սեպհականելով բան
մը չհաւիլ։

Հմբ· 21։ Պօղոս Աւետարանին
լսուելուն մարգարէութիւնը (տես
լուսանցքին մէջ գրուած վկայու-
թիւնները) համարեցաւ իր վրայ
դրուած պարտականութիւն մը Ա-
ւետարանը քարոզելու։ Փրկութեան

վրայով՝ պիտի տեսնեն, ու
որոնք որ չլսեցին՝ պիտի լսա-
նան։ (22) ՚Ընոր համար ալ
շատ արգիլուեցայ ձեզի գալէն։
(23) Բայց հիմա որ աս կողմերը
ալ ինծի տեղ չկայ, ՚ու չատ
տարիներէ ՚ի վեր խիստ կը փա-
փաքիմ ձեզի գալու, (24) երբոր
դէպ ՚ի Սպանիա երթամ, ՚*կը
յուսամ որ անցնելու առենս
ձեզ տեսնեմ, ու ձեզմէ
յուղարկուիմ հոն երբ ես
առաջ քիչ մը ձեզմով լեց-
ուիմ։ (25) ՚Բայց հիմա երու-
սաղէմ կ'երթամ սուրբերուն
սպասաւորելու։ (26) ՚Վասն զի
Մակեդոնացիք և Աքայեցիք
յօժարեցան որ երուսաղեմի

ՀԳԼ· ա· 13։ ա Թես· բ· 17, 18։
— ՚Գոր· ԺԹ· 21։ Հմր· 32։ ԳԼ· ա
11։ — *Ոմն+ ձեզի պիտի գամ. վասն զի
կը յուսամ — ՚Գոր· ԺԸ· 3։ Հմր· 32։
— ՚Գոր· ԺԹ· 21։ ի· 22։ Եդ· 17։ —

տարածմանն նպատակաւ բոլոր կան-
խատեսութիւնները մեզի իբր պատ-
ուէր հասկնալու ենք Քրիստոսով
կատարուած փրկութիւնը հրատա-
րակելու բոլոր անոնց որ այն փըր-
կութեան վրայ տեղեկութիւն չու-
նին։ Տես Գործ· ԺԳ· 46, 47։

Հմբ· 22—24։ Առաքեալը կը փա-
փաքէր Աւետարանը քարոզել այն
տեղեր ուր առաջ քարոզուած չէր,
ուստի Հռոմ չգնաց, քանզի Աւե-
տարանը հոն արդէն մատած էր ու-
րիշ քարոզչաց միջոցով։ Սակայն
միտքը դրած էր Սպանիա երթալ,
եւ անտանն պիտի լեցուէր այն
փափաքը զոր երկար տարիներէ ի վեր
ունեցած էր Հռոմ այցելութիւն
ընելու, եւ այն տեղի եկեղեցին
միխիթարելու։ Գլ· Ա· 10—13։
կը փափաքէր եւ կը յուսար նաեւ
որ անոնցմէ օգնութիւն մը ըլլար
իրեն անդր գան գՀռոմ երթա-

մէջ եղած աղքատ սուրբերուն
քիչ մը հաղորդութիւն ընեն։
(27) Յօժարեցան, ինչու որ
անոնց պարտական ալ են. ՚վասն
զի թէ որ անոնց հոգեւոր բա-
ներուն հաղորդ եղան հեթա-
նոսները, ՚կը պարտաւորին որ
հաղորդութիւն ընեն անոնց՝
մարմնաւոր բաներու մէջ ալ։
(28) Ուրեմն ասիկա կատարե-
լով՝ ՚ու կնքելով անոնց աս
պտուղը՝ ձեզմէ Սպանիա պի-
տի անցնիմ։ (29) Եւ ՚ես գի-
տեմ որ իմ ձեզի գալու առենս՝
Քրիստոսի †աւետարանին լե-
ցուն օրհնութիւնովը պիտի
գամ։

(30) Ձեզի կ'աղաչեմ, եղբայր-

ՀՌ· ա· 4։ բ Կոր· ը· 1։ Թ·
2, 12։ — ‡ԳԼ· ժա· 17։ — + ա Կոր·
Թ· 11։ Գաղ· Ը· 6։ — ◦ Փիլ· գ· 17։
— §ԳԼ· ա· 11։ — †Ոմն+ Ըստ ինչ։

լուս, Եւսեբիոս, Ոսկերերան եւ
ուրիշ հին մատենագիրներ կը վկա-
յեն թէ Առաքեալն իրօք այցե-
լութիւն ըրաւ Սպանիա՝ Հռոմի
մէջ իր առաջին բանտարկութենէն
ազատուելէն ետքը, բայց տեղե-
կութիւն տրուած չէ այն աչխա-
տութիւններուն վրայ զոր ըրաւ
այն երկրին մէջ։

Հմբ· 25—29։ Սովէն եւ ուրիշ
պատճառներէ նեղուող Պաղեստի-
նացի քրիստոնէից համար ողոր-
մութիւն հաւաքելու գործին, եւ
Պօղոսի կեռարիոյ մէջ բռնուելուն,
երկու տարի հոն պահուելուն եւ իբ-
րեւ բանտարկեալ Հռոմ զրկուե-
լուն նկատմամբ տես Բ Կոր· Ը·
եւ Թ. գլուխները, եւ Գործ· ԺԹ·
21 համարը եւ ԻԱ—ԻԸ գլուխները։
Առաքեալը յիշելով ինչ որ Մակե-
դոնիոյ եւ Աքայիոյ հաւատացեալք
ըրած էին Հրեայ քրիստոնէից աղ-

ներ, մեր ՏԷր Յիսուս Քրիս-
տոսով ՞ու Հոգւոյն սիրովը, Ꞁոր
ինձի հետ պատերազմակից ըլ-
լաք ՅԷր աղօթքներուն մէջ առ
Ա֊ստուած ինձի համար, (31)ꞁՈր
Հրէաստանի մէջ հաւատքի
չհնազանդողներէն ազատուիմ,
ու իմ երուսաղէմ ընծա֊ սպա-
սաւորութիւնս սուրբերուն ըն-
դունելի ըլլայ, (32) ꞁՈրպէս զի
Ա֊ստուծոյ կամքովը ուրախու-
թեամբ Ꞁ֊ձեզի գալով՝ Ꞁ֊ձեզի
հետ հանգչիմ։ (33) ꞁԵւ խաղա-
ղութեան Ա֊ստուածը ձեր ամե֊

֊Փիլ· բ· 4։—Ꞁբ Կոր· ա· 11։ Կող· գ· 12։—ֆբ Թես· գ· 2։—ՠբ Կոր· ը· 4։—Ꞁ֊Գոր· ժը· 21։ ա Կոր· գ· 19։ Յակ· գ· 15։—Չգ Ն· ա· 10։—Ꞁա Կոր· ժզ· 18։ բ Կոր· է· 13։ բ Տիմ· ա· 16։ Փիլիմ· 7, 20։—ը Գն· ժզ· 20։ ա Կոր· ժգ 33։ բ

քաանեռուն համար, մեղմով թե-
լադիր կ'ըլլայ Հռովմայեցւոց նմա-
նող ըլլալ այն երկիրներուն հա-
ւատացելոց։

Հմ֊ 30—33։ Պօղոս գիտէր թէ
իր առջեւ վտանգներ կային, եւ
մեծարգի կը համարէր իր հաւա-
տակիցներուն աղօթքներն իրեւ
իրեն համար պաշտպանութեան եւ
օրհնութեան միջոցներ։ Հռովմ երթալ Առաքելոյն ուրախութիւն պիտի ըլլար, եւ Հռովմի հաւատացելոյց օգտակար, եթէ Ա֊ստուած անոնց աղօթքներուն պատասխանելով այնպէս կամենար։

Հմ֊ 1, 2։ «Կենքրաս» Կենքրաս Կորնթոսի արեւելեան կողմը, մէկ քանի մղոն հեռու նաւահանգիստ էր։ Հոն եկեղեցի մը կար Կորնթոսի եկեղեցին պատ։ — «Սպասաւորն։» Յունարէն՝ ապֆոֆրոճի։ Հին եկեղեցաց մէջ չափազանց, խոնարհ եւ բարեպաշտ կանայք որոշուած էին մասնաւորա-

նուն հետը ըլլայ։ Ամէն։

ԳԼ· ԺԶ

(1) Ջեզի կը յանձնեմ մեր քոյրը, ՞որ կենքրայի եկեղեցիին սպասաւորն է. (2) ꞁՈր անոր ընդունիք Տէրոջմով՝ ինչպէս որ սուրբերուն արժան է, և անոր խնամք տանիք ի֊նչ բանի մէջ որ ձեր օգնութիւնը կարօտի. քանզի ինքն ալ շատերուն խնամք տարաւ, ու ինծի ալ։

(3) Բարեւ ըրէք ꞁՊրիսկէլլին

կոր· ժգ· 11։ Փիլ· գ· 9։ ա Թես· ե· 23։ բ Թես· գ· 16։ Երբ· ժգ· 20։

—

֊Գոր· ժը· 18։—ꞁՓիլ· բ· 29։ գ Յովհ· 5, 6։—ֆԳոր· ժը· 2, 18, 26։ բ Տիմ· գ· 19։

պէս եկեղեցւոյ կանանց եւ տղոց մէջ գործելու։ Անոնց պաշտօնն էր հոգ տանիլ հիւանդաց եւ աղքատաց, ապէնները կրթել, երբեմն նաեւ Քրիստոնէութիւնն ընդունող կանայք մկրտել։ Փիբէ աւետարանելու գործին մէջ, ինչպէս ուրիշներուն, նոյնպէս Պօղոսի օգնական եղած էր։ Փիբէ կամ անձնական գործի պատճառաւ Հռովմ երթալով այս թուղթը կը տանէր, եւ կամ զայն տանողներուն հետ կ'ուղարկեր։

Առաքեալը 3—15 համարներուն մէջ բարեւներ կը դրէ քանի մը մարդոց՝ անոնց անուններն յիշելով։ Ըստ մեծի մասին տղոց անուններն Յունարէն են։ Այս մարդիկ Հռովմ գացած էին ուրիշ տեղերէ, ուր Առաքեալը ճանչցած էր զանոնք, կամ այլեւայլ տեղեր պատահած էր անոնցմէ ոմանց որ Հռովմէն ճամբորդութիւն ընելով Հռովմէական տէրութեան գաւառները գացած էին։

ու Ակիւղասին՝ Քրիստոս Յիսուսով իմ գործակիցներուս. (4) (Որոնք իմ կեանքիս համար իրենց պարանոյները տուին. որ անոնցմէ չէ թէ միայն ես շնորհակալ կ'ըլլամ, հապա հեթանոսներուն բոլոր եկեղեցիները ալ.) (5) ֊Եւ անոնց տանը մէջի եկեղեցիին ալ։ Բարեւ ըրէք Եպենետոս իմ սիրելիս, Ꞁոր *Ա֊քայիայէն առջի պտուղն է Քրիստոսի։ (6) Բարեւ

֊Ա կոր· ժգ· 19։ Կող· գ· 15։ Փիլիմ· 2։—ꞁա Կոր· ժգ 15։—*Կամ

Հմ֊ 3, 4։ Պրիսկէլլ եւ Ակիւղասէ գասայ դրուած բարեւին մէջ առաջ կնոջ անունը յիշուելով անոր պատիւ տրուած է։ Պրիսկէ եւ Ակիւղաս եփեսոսէն Հռովմ գացած էին։ (Տես լուսանցքին վկայութիւնները։) Այս անձինք թեբեւս Եփեսոսի մէջ մահու չափ պաշտպանեցին զԱռաքեալը, երբ անոր կենացը վտանգ կար զայրացեալ ամբոխէն։ Ինչպէս Եփեսոսի, նոյնպէս Հռովմի մէջ ասոնց բնակարանը կրօնական հրանդութեան եւ երկրպագութեան համար եկեղեցւոյն մէկտեղ ժողվուելու տեղ էր։ Ա֊ Կոր· ԺԶ· 19։ Ուրիշ քաղաքաց մէջալ եկեղեցիք նոյնպէս տուներու մէջ ժողովք կ'ընէին։ Կող· Դ· 15։ Փիլիմ· 2 համար։ Մինչեւ երրորդ դար եկեղեցական պատմութեան մէջ յիշատակութիւն չկայ թէ յատուկ աղօթատեղիներ չինուած էին։ Աւելի քան երկու դար Քրիստոնէութիւնն ապրեցաւ եւ ծաղկեցաւ, մինչդեռ զայն դաւանողները հեթանոսաց տաճարներուն նման մեծամեծ չէնքեր, կամ Հրէից ժողովարաններուն նման մասուռներ չունէին, այլ սոխպուած էին ժողով ընել տուներու մէջ, կամ ուրիշ անչէն եւ անյարմար տեղեր, երբեմն նա-

եւ սաորերկրեայ դամբարանաց մէջ, երբ հալածուիմը սաստիկ էր։ Երկրպագութեան համար վայելուչ եւ հոյակապ չէնքեր կրնան չատ օգտակար ըլլալ, սակայն կենդանի Քրիստոնէութիւնն առանց անոնց կրնայ տարածուիլ եւ ծաղկիլ, մինչեւ որ Քրիստոնեայք կարող ըլլան այնպիսի չէնքերու տէր ըլլալ։ Եթէ այնպիսի չէնքերու պատճառաւ քրիստոնեայք հոգեւոր կենաց մէջ նուազին եւ ըլլան հպարտ եւ աչքառնասէր, այն արտաքին պերճութիւնները կըրնան արգելք ըլլալ Քրիստոսի հոգեւոր թագաւորութեան յառաջադիմութեանը, ինչպէս որ եղաւ Կոստանդիանոս կայսեր գարձէն ետքը, երբ եկեղեցին հարստացաւ եւ զօրացաւ։ Լաւագոյն է Ակիւղասյ եւ Պրիսկէլլ պէս ուսուցիչներ եւ անոնց առանին եկեղեցւոյն պէս եկեղեցի ունենալ, քան հոյակապ տաճար եւ անոր մէջ, ինչպէս յաճախ կը տեսնուի, անհոգ եւ աչքառնասէր ժողովուրդ։

Հմ֊ 5—15։ Ցայտնի չէ թէ ովքեր էին այս անձինք։ Առաքեալն ինչ սիրով եւ գորովանօք կը յիշէ զանոնք։ Ամէնքն ալ «սիրելի» էին անոր։ Ասոնց երեքն ազգական եւ կամ համազգի էին Պօղոսի իբրեւ

սիրելիս: (10) Բարեւ ըրէք Ապելլեսին որ ընտրեալ է Քրիստոսով: (11) Բարեւ ըրէք ա-նոնց որ Արիստաբուղոսի տուն-էն են: Բարեւ ըրէք Հերոդիոն իմ ազգականիս: Բարեւ ըրէք անոնց որ Նարկիսին տուն-էն են Տէրոջմով: (12) Բարեւ ըրէք Տրիփոնէին ու Տրիփոսէին՝ Տէրոջմով աշխատողներուն: Բարեւ ըրէք Պերսիդէ սիրելիին, որ շատ աշխատեցաւ Տէրոջմով: (13) Բարեւ ըրէք Ռուփոսին՝ ընտրուածին Տէրոջմով, ու անոր մօրը եւ իմին: (14) Բարեւ ըրէք Ասինկրիտոսին, Փղեգոնին, Երմասին, Պատրոբային, Երմեսին ու անոնց հետ եղող եղբայրներուն: (15) Բարեւ ըրէք Փիղողոգոսին ու Ցուլիային, Ներէոսին ու անոր քրոջը, եւ Ողիմպասին ու անոնց հետ եղող բոլոր սուրբերուն: (16) Բարեւ ըրէք իրարու սրբութեան համբուրով: Բարեւ կ'ընեն ձեզի Քրիստոսի [բոլոր] եկեղեցիները:

(17) Կ'աղաչեմ ձեզի, եղբայրներ, որ դիտէք անոնք՝ որոնք ձեր սորված վարդապետութենէն դուրս հերձուածողութիւններ ու գայթակղութիւններ կ'ընեն, եւ անոնցմէ հետ կեցէք: (18) Ինչու որ անոնք Տէրոջը *Քրիստոսի չեն ծառայեր, հապա իրենց որովայնին. ու անոնց հետ քաղցր խօսքերով ու գովութիւններով պարզամիտներուն սիրտերը կը խաբեն: (19) Քանի ձեր հնազանդութիւնը ամենուն հասած է. ուստի ձեր վրայ ուրախ եմ. բայց կ'ուզեմ որ դուք իմաստուն ըլլաք բարիին, ու միամիտ՝ չարին: (20) Եւ խաղաղութեան Աստուածը հարատակէ Սատանան շուտով ձեր ոտքերուն տակը: Մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի շնորհքը ձեր հետը ըլլայ: †

(21) Բարեւ կ'ընէ ձեզի Տիմոթէոս՝ իմ գործակիցս, եւ Ղուկիոս ու Յասոն ու Սոսիպատրոս՝ իմ ազգականներս: (22) (Բարեւ կ'ընեմ ձեզի Տէրոջմով ես ալ Տերտիոս, որ այս թուղթը գրեցի:) (23) Բարեւ կ'ընէ ձեզի Գայիոս՝ իմ ու բոլոր եկեղեցիին հիւրընկալը: Բարեւ կ'ընէ ձեզի Երաստոս՝ քաղաքիս գանձապետը, ու Կուարտոս եղբայրը: (24) Մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի շնորհքը ձեր ամենուն հետը ըլլայ: Ամէն:

Եբ Յովհ. 1։ — գ Կոր. ԺԶ. 20։ բ Կոր. ԺԳ. 12։ ա Թես. ե. 26։ ա Պետ. ե. 14։ — բ Գոր. ԺԵ. 4, 5, 24։ ա Տիմ. Գ. 3։

Հրեայ. երկուքը նաեւ բանտակից եղած էին անոր: Այսչափ կանանց իրրեւ օգնական Պօղոսի, կամ իրրեւ «Տէրոջմով աշխատողներ» յիշուիլը կը ցուցնէ թէ Առաքելոյն օրով ինչ էր հաւատացեալ կանանց բնաւորութիւնը, եւ թէ որչափ չարդ կը տրուէր եկեղեցեաց մէջ իգական սեռին գործունէութեանն ու ազդեցութեանը: — «Առաքեալներուն մէջը երեւելիներ» Այսինքն առաքեալներէն մեծապէս չարգուած էին, ոչ թէ առաքեալ էին: Ցուշ նիա իգական անուն է. այս անձը հաւանականապէս Անդրոնիկոսի կինն էր: — «Անոր մօրը եւ իմին» Ռուփոսի մայրը՝ Ծնողաւամբ, եւ իմս՝ սիրով:

Հմր. 16: Նոյն սեռէ անձանց պիտոյ համբուրելով սէր յայտնել սովորութիւն էր հին ատենը: Ցուստինոս վկան կը յիշէ զայս իրրեւ հաստատ սովորութիւն քրիստոնէից ժողովներուն մէջ: Սուրբ ըլլալու էր այս համբոյրը, այսինքն մաքուր, ոչ թէ մարմնաւոր ցանկութեամբ, այլ հոգեւոր զղացումներով: — «Բոլոր եկեղեցիները:» Այսինքն այն եկեղեցիները որ գիտէին թէ Պօղոս այս թուղթը կը գրէր, եւ ուրիշ եկեղեցիները, քանզի ամենքն ալ քրիստոնէական ջերմ միաբանութիւն կամ հաղորդութիւն ունէին Հռովմի քրիստոնէից հետ, որոնց «հաւատքը բոլոր աշխարհ» կը պատմուէր: Գլ. ա. 8:

Հմր. 17, 18: Հռովմի եղբարց մէջ խաղաղութեան եւ միութեան համար Պօղոսի փափաքն այնպէս աստիճ էր, որ անոնց ուղղուած վերջին խօսքերուն մէջ դարձեալ այս նիւթը կը յիշէ: — «Անոնցմէ հետ կեցէք:» Այսինքն անոնցմէ իրրեւ ուսուցիչներէ հետ կեցէք, եւ անոնց մի հետեւիք: Անոնց հետ քաղցրութեամբ վարուեցէք եւ չանցցէք անոնց բարիք ընել, բայց մի թողուք որ անոնց ազդեցութեան միջոցով բաժանումներ յառաջ գան: — «Իրենց որովայնին» Այսինքն իրենց ցանկութեանց եւ չահուն: Չարի չէ հասկնալ թէ Առաքելոյն այս խօսքը կը նշանակէ աստրին եւ մարմնական ցանկութիւն, այլ կը նշանակէ վառասիրութիւն, հպարտութիւն, կամակորութիւն եւ իշխանասիրութիւն:

Հմր. 19, 20: Առաքեալը կըրնար ճչմարտապէս գովել Հռովմի քրիստոնեաները, բայց տակաւին կը յորդորէ զանոնք որ միշտ չարչն զգուշանան: Աստուած որ կը սիրէ եւ յառաջ կը տանի խաղաղութիւնը՝ չաղթութիւն պիտի տայ ձեզի մեծ Հակառակորդին դէմ, որ պատրաստ է կռիւներ եւ բաժանումներ յարուցանել: Առաքեալը հոս եւ կրկին 24 համարին մէջ կը մաղթէ անոնց Քրիստոսի շնորհքն իրրեւ ազբիւր բոլոր հոգեւոր բարեաց:

Հմր. 21—24: Տես լուսանցքին

ժգ. 13։ Փիլ. գ. 24։ ա Թես. ե. 28։ բ Թես. գ. 18։ Յայտ. իբ. 21։ — †Որոշ ձեռագրեր Ամէն։ — ¶ Գոր. ԺԶ. 1։ Կոր. ա. 1։ Փիլ. բ. 19։ ա Թես. գ. 2։ ա Տիմ. ա. 2։ Եբր. ԺԳ. 23։ — ¶ Գոր. ԺԶ. 1։ — ¶ Գոր. ԺԵ. 5։ — ¶ Գոր. ե. 4։ — ¶ Կոր. ա. 14։ — ¶ Գոր. ԺԹ. 22։ բ Տիմ. գ. 20։ — ¶ Հմր. 20։ ա Թես. ե. 28։

(25) Ո՞Վ ԱՆՈՐ՝ ՈՐ ԿԱՐՈՂ Է ձեզ հաստատել ինձ աւետարանիս ու Յիսուս Քրիստոսի քարոզութեանը պէս, Ան խորհուրդին յայտնուելուն պէս՝ որ յաւիտենական աստուածութեան սկիզբէն ի վեր ծածկուած էր, (26) Եւ հիմա յայտնուեցաւ, ու մարգարէական գիրքերով յաւիտենական Աստուծոյ հրամանովը բոլոր հեթանոսներուն ճանչցուեցաւ Հաւատքի հնազանդելու համար, (27) Մի միայն իմաստուն Աստուծոյն՝ Յիսուս Քրիստոսի ձեռքովը փառք յաւիտեանս։ Ամէն։

ա. 9։ բ Տիմ. ա. 10։ Տիտ. ա. 2, 3։ ա Պետ. ա. 20։ — Վ Գործ. գ. 7։ Գղ. ա. 5։ Ժե. 18։ — ⁂ա Տիմ. ա. 17։ ղ. 16։ Յուդ. 25։

Եփես. գ. 20։ ա Թես. գ. 13։ բ Թես. բ. 16։ գ. 3։ Յուդ. 24։ — Դ Գղ. բ. 16։ — Ե Եփես. ա. 9։ գ. 3. 4, 5։ Կող. ա. 27։ — ⁂ա Կոր. բ. 7։ Եփես. գ. 5, 9։ Կող. ա. 26։ — ⁂Եփես.

անոր տունը կը ժողովէր երկրպագութեան համար։

Հմմ. 25—27։ Այս համարներն հին ձեռագիրներէն ոմանց մէջ ծոդ. գլխոյն վերջը գրուած են, սակայն անոնց յարմար տեղը հոս է։ Այս առաքելական օրհնութիւնը չաս յարմար եւ ազդու վերջաբանութիւն է բոլոր թուղթին։ — «Իմ աւետարանիս։» Այն Աւետարանին զոր կը քարոզեմ, եւ այն Աւետարանը զոր Քրիստոս քարոզեց։ — «Ծածկուած էր, ... յայտնուեցաւ։» Փրկութեան գաղափարը բոլորովին յայտնուած չէր այն դարերուն մէջ որ յառաջ քան զՔրիստոս, քանզի աչխարհ այն ատեն պատրաստուած չէր անոր յայտնութիւնն ընդունելու։ Հարկ էր որ աչխարհս երկար ատեն վարժուէր Մովսէսի ծիսական կրօնքին օրինակներովն ու նմանութիւններովը եւ նախախնամական երկարաձեւ հրահանգներով, որպէս զի այն յայտնութիւնը որ վերջապէս պիտի տրուէր՝ իզուր չտրուէր։ Տես Եփ. գ. 9—12։ Գաղ. գ. 4։ Կող. ա. 26, 27։ — «Բոլոր հեթանոսներուն։» Այսինքն բոլոր ազգերուն։ Հեթանոս բառը ցունարէն է եւ կը նշանակէ ազգ։ Աւետարանն ընդարձակ քարոզուած էր բոլոր այն ազգաց որ ծանօթ էին Առաքելոյն, եւ անոնց որոնց գրուած էր անոր նամակը։ Հռովմէական կայսրութեան վրայ չաս անգամ իրրեւ բոլոր աչխարհի վրայ՝ կը խօսուէր։ Տես Գղ. ա. 8 եւ ծ. 18 համարներուն մեկնութիւնը։ — «Հնազանդելու։» Տես Գղ. ա. 5։ — «Մի միայն իմաստուն։» Աստուծոյ մէջ է ամէն իմաստութիւն, եւ անոր իմաստութիւնը յայտնուեցաւ փրկութեան աքանչելի գործին մէջ, թէ կերպին նկատմամբ որով յայտնեց Աստուած այն փրկութիւնը, եւ թէ վախճանին նկատմամբ զոր կատարեց արդարութիւնը ողորմութեան հետ հաչտեցնելով, եւ իր սիրովը մեզ աւորաց սիրտերը նուաճելով։

Ո՞վ փառք չի տար այսպիսի Աստուծոյ մը, եւ ո՞վ չի նուիրեր զինք Աստուծոյ անոր Որդւոյն Յիսուս Քրիստոսի ձեռքով։ Տես Գղ. ծբ. 1, եւ Ը. գլխոյն վերջին մասին մեկնութիւնը։

20 n

1061
1062
1061
1062
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0160363
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0028081